This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.
RECEIVED BY EXCHANGE
Class

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

FJERDE ÅRGÅNGEN.

MED 68 FIGURER.

1875.

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1876.

Pris: 2 kr.

Digitized by Google

Af **Kongl. Vitterhets Akademien** (1753—1786) och **Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien** eller på Akademiens förlag äro följande arbeten utgifna:

Kongl. Svenska Vitterhets Akademiens Handlingar. 5 band. 1755—1788.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar. 20 band. 1789—1852.

——, Ny följd. Del. 1 (1857): 4 kr 50 öre; del. 2 (1861): 4 kr; del. 3 (1863): 4 kr 50 öre; del. 4 (1864): 4 kr; del. 5 (1867): 4 kr; del. 6 (1869): 4 kr; del. 7 (1876): 4 kr.

Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. Del. 1 (1863): 2 kr; del. 2 (1869): 3 kr; del. 3, h. 1—4 (1870—73): 4 kr; del. 4, h. 1, 2 (1872—73): 2 kr; del. 5, h. 1 (1873): 1 kr.

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad. Första bandet: årgångarne 1872, 1873, 1874, Andra bandet: årgånger 1875. Pris för årgång: 2 kr.

Hildebrand, Bror Emil, Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende stälda Kongl. samlingarne för år 1843. Pris: 37 öre.

——, Anglosachsiska mynt i Svenska Kongl. Myntkabinettet, funna i Sveriges jord. 1846. Pris: 7 kr 50 öre.

Tornberg, C. J., Numi cufici regii numophylacii Holmiensis, quos omnes in terra Sueciæ repertos digessit et interpretatus est C. J. T. 1848. Pris: 7 kr 50 öre.

Hildebrand, Bror Emil, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor. 1860. Pris: 7 kr 50 öre.

——, Svenska Sigiller från medeltiden. I. 1, 2. 1862—1867. Pris: 19 kr 50 öre.

——, Sveriges och Svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer. 2 delar (1874, 1875). Pris: 16 kr.

Montelius, Oscar, Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande. 2 uppl. 1874. Pris: 75 öre.

Hildebrand, Bror Emil, och Hildebrand, Hans, Teckningar ur Svenska Statens Historiska Museum. Första häftet. (Serien IV. pl. 1—10). 1873. Pris: 6 kr.

Digitized by Google

KONGL. VITTERHETS HISTORIE

OCH

ANTIQVITETS AKADEMIENS

MÅNADSBLAD.

ANDRA BANDET

ÅRGÅNGARNE

1875—1877.

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF
CALIFORNIA

STOCKHOLM
PÅ AKADEMIENS FÖRLAG
1875—1878.

Digitized by Google

Redaktör:

Dr Hans Hildebrand.

Digitized by Google

Alfabetiskt register

öfver de vigtigaste ämnen som omtalas i Månadsbladets andra band.

Sidorna 1—196 = årgången 1875; sid. 197—392 = årg. 1876; sid. 393—584 = årg. 1877.

A.

Accomodationsformer 143,
Ahlén, Abraham, lektor 87, 161, 175.
Akademiens ledamöter:
invalde:
förste hedersledamot: (H. K. H. Kronprinsen) 485.
hedersledamöter: (Björnstjerna) 312. (Wærn) 312.
arbetande: (Ljunggren) 313, (Montelius) 577.
utländske: (Franks) 387, (Virchow) 387.
korresponderande: (Torin) 172.
inträdestal:
(Hans Hildebrand) 31, (v. Möller) 45. (Djurklou) 348. (Björnstjerna) 386. (Wærn) 386. (Scholander) 487. (Ljunggren) 578.
aflidne:
(C. Säve) 278. (Bosworth) 326. (Pertz) 351. (Runeberg) 509. (Ihre) 516. (Dybeck) 516. (Tornberg) 547. (Gumælius) 575. (Rydqvist) 578.
———— sammankomster 30, 45, 76, 91, 144, 161, 171, 190, 224, 274, 309, 345, 386, 420, 439, 484, 509, 547, 578.
———— stat 313, 352, 513, 547.
Albrekt, konung, minnen af honom i Meklenburg 261.
——— ——— mynt 536.
——— hertig, minnen af honom i Meklenburg 265.
Allées couvertes (Frankrike) 157.
Altarkärl 189 — från Visborgs slottskapell 293.
Analyser, kemiska, af fornsaker 21, 22, 24, 95.
Ansökningar att få borttaga fornlemningar 31, 95, 96, 174, 279, 309, 322, 347, 487, 513, 515, 517, 575, 577; jfr Tillstånd.
Antropologiska frågor vid kongressen i Budapest 382 f.
Arbetet under hednatidens senaste skede i Sverige 504 f. 553 f.
Arkeologiens forskningsmetod och system 399.
Arkeologiska ortbeskrifningar 68.
Arkeologiska skolan och den historiska 399.
Armringar från senare jernåldern 18, 503.
Assyriskt bronssvärd 272.

B.

Begrafningsplats tillhörig pålbyggarne i Neuchâtelsjön 229.
Bernsten 380.
Bertrand, karta öfver de förhistoriska kulturformernas utbredning 382.
Besökande i statens historiska museum och i k. myntkabinettet, antal (1875) 196, (1876) 392, (1877) 584.
Birka, Björkö 433, 462, 465, 470, 478, 479, (myntfynd) 496, 562.
Bjurselet i Vesterbotten 266, 268 f. 423.
Blandningsfynd 241.
Blekinge, fasta fornlemningar 227; — fynd 8, 63, 93, 163, 174, 177, 195, 227, 317, 353, 479, 519, 579. — kyrkor och kyrkliga fornlemningar 341, 418, 421, 515.
Blomberg, Anton, e. o. amanuens 225.
Bohuslän, fynd 22, 30, 32, 63, 77, 179, 190, 192—194, 218, 280, 290—292, 317, 516, 519; — kyrkliga fornminnen 276.
Bologna, fynd af bronser 377.
Bondgårdar planritningar 356.
Borrhålstappar från stenyxor 17, 47, 64.
Borgholms stads sigill 513, 516, 548, slottsruin 94, 512.
Bronscelter 376.

203930

Digitized by Google

Bronsklubbor från medeltid och nyare, tid 8, 20 f., 90, 169.
Bronslegeringar 24.
Bronsnycklar från medeltiden 164.
Bronssvärd, assyriskt 272.
Bronsåldern 17, 28, 26, 369, 370 o. s. v.
Bronsåldersfynd i stenåldersgrafvar 415 f., 429.
Bruzelius, N. G. rektor 287, 891.
Brömsebro, ifrågasatt monument 319.
Bugge, Sophus, professor 287, 351, 529.
Bulawa 29.
Buzogány 29.
Byggnadskonst. Se *konst* samt de olika landskapens namn.
Bältebeslag 71, 210, 212.
Bön, katolsk 419.

D.

Dal, fasta fornlemningar 27, 22, 90, 225, 289. — fynd 15, 22, 27, 77, 90, 179, 180, 191, 284, 292, 440, 520, 547.
Dalarne, fynd 62. — kyrka 64.
Dalhems kyrka på Gotland 29.
——— —— i Tjust 96.
Danmark, fornlemningar 28, 29, 61, 68, 127, 210, 212, 462, 464, 466, 467.
Djurtyper i ornamentiken 65, 126, 197, 395, 462 f., 505, 526, 553, 556, f.
Dolmens i Frankrike 145,
Dybeck, Richard, testamente 548.
Dösar 11, 289. Jfr Dolmens.

E.

Elmhult, grafhögar 8.
Embetsjubileum, B. E. Hildebrands 488.
England, fornlemningar 214, 376.
Enköpings franciskanerkloster 487, 509, 550.
Epigrafik 8.
Erik segersäll Göta rikes konung? 73.
Etnografiska utställningen 510.
Etrurien 24.

F.

Farkoster, gammaldags (ekstockar) 59, 288.
Fenikerne 24, 199, 273.
Fenikisk eller gutnisk? 199.
Fickalmanack från 1300-talet 129 f.
Fornlemningar. Se under de olika landskapens namn samt under ordet Tillstånd.
Fornlemningars vård 317 samt i öfrigt å nyss anförda ställen.
Fornminnesförening, Kalmars 191, 323.
——— svenska 170, 180, 318, 420, 440, 484, 511.
Fornminnesförening, Upplands 91.
Fornminnessällskap, Helsinglands 32, 274, 420, 485.
Frankrike, fornlemningar 94, 144, 162, 173, 291, 292, 332, 378.
Fridhemsfyndet 203.
Fridlysning af fornlemningar 174, 322, 517, 574.
Frågformulär rörande kyrklig konst 50.
Från 1500-talet 88, 101.
Från slutet af jernåldern? 307.

G.

Galliska fynd i mellersta Europa 370.
Gestrikland, fynd 63, 67, 163, 180, 472.
— kyrkliga fornlemningar 163, 518.
Gillen 185.
Gjutformar från bronsåldern 17.
Gotland, fasta fornlemningar 42, 192, 279, 517, 550, 575; — fynd 23, 28, 42, 45, 63, 164, 169, 172, 179, 191—193, 195, 203, 210, 211, 213, 214, 221, 222, 244, 292, 311, 315, 352, 387, 422, 440, 511, 513, 514, 516, 548, 552, 563, 574, 575, 578; — kyrkor och kyrkliga fornminnen 48, 64, 191, 193, 286, 293, 398, 510.
Grafskick i Sverige 264 f.
Grafstenar med bladsirater, vestgötska 161, 192, 516.
Guldbrakteater 18, 344, 393.
Gustaf Mattsson, riddare; hans grafsten 114, 119.
Gustafsson, G. A. 510.
Gåfvor till Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet 15, 48, 143, 163, 180, 290, 355, 518, 580.
Gåfvor till Akademiens arkiv och boksamling 30, 47, 78, 92, 162, 179, 193, 196, 226, 275, 276, 278, 288, 316, 348, 358, 387, 388, 391, 421, 423, 440, 485, 488, 513, 576.
Gånggrifter 11, 128.
Göteborgs museum 178, 191, 283, 318, 419, 422, 518, 576.

H.

Halland, fasta fornlemningar 93, 177, 224, 288, 345, 350, 565; — fynd 1, 15, 31, 63, 144, 292, 317, 345, 349, 489, 508, 512. — kyrklig fornlemning 422.
Halmstads äldsta sigill 1, 290.
Helga lekama gillets sigill 185, 291.
Helga-åns dal 8.
Helsingland, fasta fornlemningar 551. — fynd 67, 77, 177, 226, 291, 513, 578; i kyrkliga fornminnen 347.
Helsingerunor 529.
Henrik, den helige, 407.

Digitized by Google

Hermelin, Olof, friherre, 46, 87, 95, 173, 225, 280.
Hildebrand, Bror Emil 176, 178, 198, 322, 515, 518, 520 o. s. v.
Hildebrand, Hans 87, 92, 176, 179, 192, 227, 319, 320, 422, 509, 510, 515, 517, 551 o. s. v.
Hofberg, Herman doktor, 88, 105, 174, 285, 286, 486, 510, 565.
Hvarjehanda 47, 64, 418.
Hällkistor 11, 205, 231, 287, 289, 363, 412 f., 419, 425, 517, 549.
Hällristningar 44.
Härjedalen, fynd 285.

I.

Inredning af k. Myntkabinettet 421.
Inskrifter, förslag afgifna eller godkända af Akademien 287, 315, 346, 392, 515.
Irland, fornlemningar 23.
Italien, fornlemningar 25, 28, 334, 375, 377, 379, 419.

J.

Jetton, Akademiens, gifven som belöning 550.
Johan Sverkerssons mynt 181.
Jämtland 551. — fynd 192, 292.

K.

Kalmar län, fasta fornlemningar 322, 323, 389, 421, 486, — fynd 15, 45, 68, 91, 163, 169, 177, 178, 180, 319, 322, 346, 388, 390, 421, 549, 578 — kyrkor och kyrkliga fornminnen 191, 319, 486, 510 — Jfr Öland.
Kalmar museum 191.
Karleby Utbogården, hällkista 425.
Karlshamnsflinta (Ifö-flinta) 9.
Kartor öfver fornlemningar 317, 577.
Kinnasanden, hällkista 412.
Kiviksgrafven 192.
Klingspor, C. A. ryttmästare 87, 93, 286, 387, 510, 549.
Klockors omgjutning 177, 347, 515.
Klädedrägt 560.
Knut Erikssons mynt 35, 36.
Kongressen i Budapest 320, 325, 359.
Konsten, kyrkliga under Sveriges medeltid 49, 64, 96, 111, 191, 319, 329, 350, 420, 452 f., 486, 518. Jfr under landskapsnamnen.
Kopparredskap funna i Ungern 367.
Kraniologiska frågor 232, 382.
Kungsörs slott 309, 316.
Kurck, Arvid, friherre 227, 275, 277, 488.
Kyrkor och kyrkliga fornlemningar. Se under landskapsnamnen.

L.

Lagstiftning rörande fornlemningars vård 174.
Lapparne och stenåldern 12.
Lappmarken, fynd 94, 143, 270.
Lerkärl 199, 212 f.
Lindberg, C. F., Akademiens artist 88, 96, 191, 281, 319, 510, 551.
Littauen, fornlemningar 47.
Litteratur 288, 340, 353, 358, 424, 438, 495, 542, 580, 582.
Lunds domkyrka, korstolar 192.
Lås från medeltiden 166.
Lödöse 36.

M.

Magnus Erikssons mynt 244.
Medelpad, fynd 62, 218, 310.
Mestorf, Johanna, anmäler svenska arkeologiska arbeten i *archiv für anthropologie* 520.
Medeltiden 15, 57, 102, 104, 129, 162, 167, 185, 198, 291, 514, 515 o. s. v. Jfr Bronsklubbor, Bronsnycklar, Konst, Lås, Resebeskrifning.
Miklagård 68.
Minnespenningar, förslag till 30, 77, 93, 96, 190, 194, 227, 276, 277, 311, 315, 318, 345, 351, 352, 387, 389, 391, 420, 422, 489, 484, 486, 514, 547, 549, 552, 576, 577.
Monstrans 189.
Montelius, Oscar, 87, 176, 196, 225, 282, 512, 517, 548, 549.
Mynt, angelsaksiska 497 o. s. v.
—— byzantinska 68, 346, 395, 550, 552, 572.
—— frankiska 496, 497, 499.
—— kufiska 502 o. s. v.; — funna i Dalarne 62.
—— romerska funna i Sverige 10, 168.
—— svenska 34, 56, 181, 244, 408, 536 o. s. v.
Myntfynd, norska 35, 495.
—— svenska 31, 33, 46, 76, 91, 94, 104, 164, 172, 177, 180, 183, 191, 193, 194, 195, 210, 211, 221, 226, 244, 285, 311, 317, 319, 321, 322, 346, 347, 349, 388, 390, 403, 422, 502, 511, 512, 514, 516, 519, 536, 575, 577.
Myntstadsmärken å moderna tyska mynt 487.
Mölneby i Vestergötland, fornlemningar 312, 315, 385.

N.

Nederland, fornlemningar 170, 364.
Norrbotten, fynd 164, 291.

Digitized by Google

Nordenskjöld, C. F. 87, 95, 173, 286, 287, 441, 510.
Nordin, F., 485, 511.
Norge, fornlemningar 284, 462, 463, 465, 466, 471, 474, 475, 478, 495, 500, 520, 551.
Nyköpingsfyndet (mynt) 349, 388, 390, 403.
Närike, fynd 22, 63, 67, 286, 520; — kyrkor och kyrkliga fornminnen 45, 64.

O.

Obsidian 360.
Odin 399, 462.
Ornamentik 27, 200, 206, 209, 214 f., 220, 236, 524. Jfr Djurtyper.
Ortbeskrifningar, arkeologiska 68, 447.
d'Orteuil, Bertrand 37.
Ortnamn, svenska 295, 357.

P.

Palmgren, L. F. pastor 46, 175, 283, 318, 345, 440, 485, 487, 511, 513, 520, 576, 577.
Petersbergs-fyndet (mynt) 536, 577.
Pincetter 340.
Piræus-lejonet 97.
Polen, fornlemningar 23, 334, 363.
Portofrihet för bref till Akademien 47.
Prismedalj, Akademiens antiqvariska, gifven som belöning 318, 577.
Probering af guld- och silfverfynd 485.
Professioner i fornkunskap, behof af 81, 419.

R.

Remhållare 202.
Resebeskrifning från medeltiden 37.
Rikardis, drottning 265.
Runskrift på jernspjut från Polen 379.
——— Forsaringen 542.
——— på marmorlejonet i Piræus 97.
——— modern nära Arboga 170.
——— på en modern solskifva 492.
Runstafvar 542.
Runstenar, Blekinge 194, 534; — Gotland 42; — Helsingland 529, 535, 542; — Medelpad 190; — Skåne 99, 532, 534, 535; — Småland 533, 534; — Södermanland 100; — Uppland 99, 100, 124, 192, 549; — Vestergötland 161, 532, 535, 545, 576; — Östergötland 115, 118, 444 f., 450 f.
Ryssland 363, 380, 423, 564.
Rösen 27.

S.

Samlingar, enskilda, inköpta för Statens Historiska Museum, Adlerstams 486; Björlingssons 178; — Broströms 192; — de Marés 512; — Hagdahls 19, 30; — Jönssons 345, 349; — Kjellquist 93; — Palmgrens 46; — Thomsons 174.
Schackspel från 1400-talet 104.
Schmidt, Karl 287.
Schürer von Waldheim, W., 320, 350, 520, 552.
Schweiz, fornlemningar 47, 61, 229, 284, 520.
Seron, Jean de 37.
Sidén, fyrmästare 46, 129, 512,
Sked från 1500-talet 88.
Skeninge kyrkas grafstenar 113, 178. 179.
Skottland 479.
Skåne, fasta fornlemningar 44, 59, 172, 175, 192, 227, 323, 347, 387, 515; — fynd 9, 15, 20—22, 59, 63, 92, 94, 125, 172, 177, 192, 218, 321, 322, 347, 352, 387, 388, 390, 391, 466, 467, 478, 508, 511, 514, 516, 518, 519, 578; — kyrkor och kyrkliga fornminnen 171, 192, 227, 280, 281, 311, 420, 515, 518, 519.
Smycken från 1500-talet 101.
Småland, fasta fornlemningar 8, 27, 174, 179, 227, 513, 548, 552, 574—577; — fynd 8 f, 17 f, 20, 22, 27, 28, 33, 46, 61, 63, 94, 163, 167, 178, 180, 292, 316, 390, 471, 475, 508, 510, 520, 548, 553, 579; — kyrkor och kyrkliga fornlemningar 92, 227, 551.
Solskifva med runor 492.
Spännbucklor, ovala, 14, 461, 462.
Spännen 7, 18, 125, 206, 207 f.
——— från Floda i Södermanland 197;
——— från Öja — ——— 65, 144.
——— dubbla med kedjor 560 f.
Stenkretsar i Frankrike och Sverige 378.
Stenyxa från Halland 490.
Stipendiater, Akademiens. Se Bruzelius, Bugge, Gustafsson, Hermelin, Hofberg, Klingspor, Nordenskjöld, Schmidt, Siden, Ulfsparre.
Stockholm, fynd 180, 549.
Stolpe, Hjalmar 64, 88, 550.
Sturkö offerkyrka 418.
Södermanland, fasta fornlemningar 173, 225, 319, 517; — fynd 63, 65, 144, 163, 164, 174, 178, 180, 190, 194, 196, 197, 288, 349, 355, 388, 390, 393, 462, 508, 513, 520, 577; — kyrkor och kyrkliga fornminnen 64, 179, 291, 292, 351, 551, 579.
Sörling, O., artist 516, 518, 548.

Digitized by Google

T.

Tertiärtiden 334.
Testamente till Akademien, se Dybeck; — till Statens Historiska museum (Ehrengranat) 484.
Tillstånd att borttaga eller undersöka fornlemningar 32, 95, 178, 191, 192, 279, 312, 322, 350, 517. Jfr Ansökningar, Kurck, Nordin, Palmgren, Schürer v. Waldheim, Undersökning.
Tillstånd att nedrifva och ändra gamla kyrkor och att afyttra kyrkliga fornminnen o. d. Dala 439, 484, 486; — Fifvelstad 487, 510; — Halla 226, 286; — Hogrån 510; — Husby Sjutolft 487, 510, 515; — Mussla 31; — Nora 285; — Sturkö 391, 418, 421, 515; — Ramsberg 284; — Reng 284, 311; — Svinhult 194, 226; — Söderbykarl 194, 226; — Vesterplana 192; — Vånga 390; — Vätö 575, 576; — Österplana 278, 281, 316, 321. — Jfr Klockor, Göteborgs, Kalmar och Uddevalla museer.
Tor 399 f.
Torin, Karl 513, 516, 566.
Tornerhjelmar 2.
Torshammaren 93, 504 f.
Tott, Olof Axelsson 294.
Trepanering under stenåldern 365.
Tunis, fornsaker från stenåldern 364.
Tyskland 23, 373, 467.
Täby kyrka, målning 104.
Täflingsämnen, Akademiens, för 1876 78; för 1877 277, 324; för 1878 485.

U.

Uddevalla museum 276.
Ulfsparre, S. B. kapten 87, 144, 175, 192, 512, 518.
Undersökning af fornlemningar 87, 93, 95, 144, 173—176, 178, 179, 191, 192, 225, 227, 275—277, 280, 283, 285, 286, 312, 315, 319, 322, 323, 345, 350, 389, 391, 412 f, 425, 441, 486, 498, 510, 512, 513, 517, 518, 565. 575—579. Jfr Ansökningar, Tillstånd.
Ungern, fornlemningar 23, 26, 29, 327, 359, 366, 370.
Uppland, fasta fornlemningar 319, 350, 351, 486, 515, 551, 552; — fynd 63, 64, 101, 177, 180, 192, 194, 226, 227, 276, 277, 317, 320, 347, 352, 386, 387, 393, 472, 473, 507, 513, 514, 516, 563; — kyrkor och kyrkliga fornlemningar 15, 64, 96, 104, 194, 226, 351, 356, 487, 509, 515, 518, 551, 575, 577.
Uppsala, Gamla, högarne 92, 250, 319, 351.

V.

Vitzen, Fikke von, riddare; hans grafsten 114, 119.

V, W.

Varnhem 319.
Vermland, fasta fornlemningar 191; — fynd 47, 77, 176, 191, 292, 513; — kyrkliga fornminnen 486.
Vesterbotten, fasta fornlemningar 267, 517, 551; — fynd 92, 266, 291, 517.
Vestergötland, fasta fornlemningar 11, 32, 85, 123, 191, 225, 312, 315, 335, 350, 412, 419, 425, 513, 517, 574, 577; — fynd 15, 48, 63, 93, 163, 164, 174, 177, 179, 183, 190—193, 225, 275, 291, 292, 315, 321, 345, 346, 349, 391, 417, 422, 430, 484, 550, 552, 578; — kyrkor och kyrkliga fornlemningar 64, 161, 175, 180, 192, 194, 227, 278, 281, 316, 319, 321, 420, 423, 439, 485—487, 511, 513, 515, 518, 519, 547, 549, 552, 574, 575.
Vestindien, stenyxor 520.
Vestmanland, fasta fornlemningar 105, 174, 309, 316; — fynd 95, 163, 176, 178, 317, 321; — kyrkor och kyrkliga fornlemningar 64, 111, 284, 285, 550.
Vidskepelse 418, 419.
Wittlocks samling 6, 17.
Värend. Se Småland.
Väringar 63.

Z.

Zigenare 382.

Å.

Åland, fornlemningar 285.
Ångermanland, fasta fornlemningar 551; fynd 30, 45, 62, 63, 164, 171, 173, 174, 177, 191, 193, 194, 195, 275, 276, 389, 472, 548, 551.
Åtal för ofredande af fornlemningar 172, 173, 177, 214, 323, 350.
Återställande af fornlemningar 191.

Ö.

Ödeshögsfyndet (från Erikstorp) 228, 273, 501, 521, 553.
Öfvergångsfynd 241,
Öland, fasta fornlemningar 46, 99, 144; — fynd 22, 68, 94—96, 172, 177, 179, 192, 193, 195, 211, 228, 274, 276, 280, 307, 310, 311, 317, 321, 322, 346, 347, 349, 388, 389, 462, 470—472, 482, 508, 512, 513, 516, 547, 549, 550, 574, 577.

Digitized by Google

Östergötland, fasta fornlemningar 178, 311, 317, 441 f, 517, 549; — fynd 46, 61, 63, 163, 178, 179, 195, 346, 492, 501 f, 508, 513, 521, 586, 550, 577, 579; — kyrkor och kyrkliga fornminnen 46, 64, 113 f, 118 f, 171, 178, 179, 199, 226, 292, 319, 321, 347, 349, 351, 390, 421, 422, 481, 510, 551, 579.
Österrike, fornlemningar 47, 333, 377, 378.

Förteckning å figurerna i andra bandet.

(1 årgången 1875, 2 årgången 1876, 3 årgången 1877).

Stenåldern.

Mejslar 2 44, 45.
Plan af hällkistor 3 7, 10.
Hällkista 3 8, 9, 11.
Stenyxa 3 40—42.

Äldre jernåldern.

Spänne från Öja sn 1 15.
—— — Floda sn 2 1.
Fynd i kungshögarne vid Gamla Uppsala 2 24—42.
En af kungshögarne vid Gamla Uppsala i genomskärning 2 43.
Parerstång till svärd 2 46.
Bronsskifvor med figurer 2 49, 50.
Guldbrakteater 3 1, 2, 5, 6.
Runristning 3 12.

Yngre jernåldern.

Torshammare 1 8, 44.
Fyrflikigt spänne 1 24. 3 61.
Djurtyper 1 25, 26, 3 46, 47, 54, 57.
Ovala spännbucklor 3 13—15, 19, 22—39.
Fyrsidigt spänne 3 48, 52.
Lineärt ornament 3 55.
Spänne från Björkö 3 56.
Rundt spänne 3 58.
Hängsmycke 3 59.
Treflikigt spänne 3 60.
Dubbelspänne med kedja 3 64.

Gotländska jernåldern.

Djurhufvud 1 25.
Lerkärl 2 2, 8—11.
Spänne 2 3, 14, 15, 17, 3 62, 63.
Bältebeslag 2 4, 5.
Halsringar af guld 2 12, 13.
Nyckel 2 16.
Djurtyp 3 3.
Triqvetra 3 53.
Dubbelspänne med kedja 3 65.

Sveriges medeltid.

Halmstads sigill 1 1.
Bronsklubbor 1 4—6.
Knut Erikssons hufvud med krona 1 14.
Schackspel 1 104.
Månadernas sysselsättningar 1 27—38.
Bronsnyckel 1 55.
Lås 1 56, 57.
Helga lekamagillets sigill 1 67.
—— —— vapen 1 68.
Kalk 2 48.

Sveriges nyare tid.

Sked från år 1591 1 16, 17.
Bältebeslag från 1500-talet 1 18, 20.
Malja från 1500-talet 1 21.
Knappar från —— 1 19, 22.
Runristad solskilfva 3 43.

Svenska mynt.

Knut Erikssons 1 9—13.
Johan Sverkerssons 1 58—66.
Magnus Erikssons 2 18—23.

Utländska föremål.

Sked af renhorn, Norge 1 2.
Pilspets af —— —— 1 3.
Bronsklubba, gammal, Italien 1 7.
Franska dolmens 1 39—41, 49—51, 53, 54.
Franska stenåldersfynd 1 42—48, 52.
Spännen 2 6, 7.
Assyriskt bronssvärd 2 47.
Djurtyp från vestra Tyskland 3 4.
Norska ovala spännbucklor 3 16—18.
Danska ovala spännbucklor 3 20, 21.
Dansk Torshammare (del af) 3 45.

Digitized by Google

Rättelser och tillägg.

Sid.	61	rad	26	står	sten	läs	trä
—	72	—	22	—	griffiocken	—	graffiocken.
—	102	—	18	—	fina	—	fria
—	110	—	30	—	stupade	—	skadade.
—	114	—	11	—	m—sexto	—	mcdsexto
—	—	—	13	—	PEB	—	PER.
—	119	—	24	—	QVIESCER (E)	—	QVIESCERE
—	128	—	26	—	Orminga	—	Ornunga.
—	132	—	15	—	Scolasticus	—	Scolasticas.
—	272	—	14	*folkens* skiljes från föregående ordet.			
—	277	—	31	står	1878	läs	1818.
—	291	—	45	—	Mårtensson	—	Martinsson.
—	307	—	7	Efter *jernåldern* sättes ett frågetecken.			
—	355	—	24	står	Schole	läs	Schale.
—	382	—	25	—	Lenkossek	—	Lenhossek.
—	509	efter rad 5 tillägges:					

33. Silfverhammare, tillhörig friherre A. Kurck på Rynge (Jfr s. 506)[1].

[1] Sedan jag åter haft tillfälle att se friherre Kurcks Torshammare, är jag ej säker att derå förekommer ett fogelhufvud. Derom mera vid ett annat tillfälle.

Digitized by Google

Digitized by Google

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

37. 1875. Januari.

Innehåll: 1. Halmstads äldsta sigill. — 2. Värends fornminnen. — 3. Gåfvor. — 4. Anmälan.

Halmstads äldsta sigill.

Hr häradsskrifvaren E. H. Wahlgren har nyligen, genom rektorn vid Kungsbacka elementarläroverk, dr P. O. Lundbladh, till statens samlingar förärat ett intressant jordfynd från trakten af Knäröd i södra Halland,

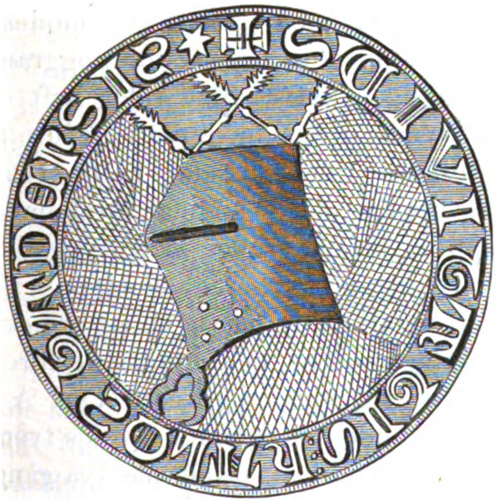

1.

nämligen intet mindre än kopparstampen till ett hittills okändt Halmstads-sigill, som är betydligt äldre än det nuvarande med halmkärfvarne. Dess utseende (i naturlig storlek) synes af fig. 1. Sigillet visar bilden af en

Digitized by Google

tornerhjelm prydd med fyra vippor, och omskriften lyder: S' CIVITATIS HALMSTADENSIS; *S'* är en förkortning af *Sigillum* eller det dermed liktydiga *Secretum*.

Med afseende på tornerhjelmen torde följande böra anmärkas. Han omslöt hufvud och hals fullständigt och hölls fullkomligt fast derigenom att öglan längst ned på framsidan fästes vid en knapp på bröstbeklädnaden. Den på framsidan utgående spetsen har tillkommit för att bereda plats åt näsan, den raka utskärningen för att gifva tillfälle att se. Af denna springas plats är tydligt att den som bar hjelmen, måste, för att kunna se, luta fram hufvudet, hvilket man också ofta ser de kämpande i bilder af dyst och tornej göra. De fyra upphöjda prickarne mot det nedre främre hörnet föreställa hål, genom hvilka luften fick tillträde.

Något årtal då detta sigill förfärdigades finnes väl icke derå angifvet, men tack vare modets vexlingar kunna vi ändock med temligen stor noggrannhet datera det. Dels nämligen hafva olika tider haft olika hjelmformer, och synes denna med platt afslutning upptill i allmänhet tillhöra tiden ungefär 1310—1325, churuväl äfven senare upptill platta hjelmar förekommo samtidigt med de upptill kullriga eller skarpryggade. Dels äro äfven bokstäfverna underkastade modets vexlingar. Uti formen för bokstafven A hafva vi ett ganska godt tillfälle att iakttaga detta och kunna derföre äfven från denna leta oss till tidsuppgifter. Vårt A har tvenne likformiga ben, under medeltiden funnos tvenne hufvudtyper: med likformiga ben, såsom här två gånger i hAlmstAdensis, i hvilket fall man kan anse bokstafven vara framvänd, eller med en starkare utveckling af det ena benet, hvarigenom bokstafven blir liksom vänd åt den ena sidan. Om vi gifva akt på civitAtis, finna vi A:s ena ben mera utveckladt (detta A är dock här bakvändt), men den långa horisontala linien upptill är ännu bibe-

Digitized by Google

hållen; på det fullt utbildade sidvända A finnes denna allenast å den särskildt markerade sidan.

Rådfråga vi nu den rika skatt af bokstafsformer, som förekommer i boken Svenska Sigiller från Medeltiden, finna vi, att å kongliga och biskopliga sigill har det likbenta A i allmänhet redan under 1330-talet vikit för det olikbenta och sidovända, men att på frälsemännens sigill sker utbytet i allmänhet under 1340-talet. Olikheten torde bero derpå, att det nya modet tidigare upptogs af de handverkare, som arbetade för de högst stående i samhället. De handverkare, som under medeltiden förfärdigade sigillstamparne, voro i allmänhet guldsmederne.

Med den tidsbestämning, som ikonografien och epigrafiken, lärorna om bilderna och deras utstyrsel samt om bokstafsformerna lemnat, måste vi nu sammanställa den omständighet, att staden Halmstad, hvilken ifrån början varit anlagd vid en gård Halmstad, som gifvit sitt namn åt både socken och härad, år 1322 eller kort förut blifvit förlagd till en ort Broktorp vid Nissans mynning, hvilken derefter erhöll det gamla stadsnamnet, då den gamla stadsplatsen fick benämningen Öfreby eller öfre staden. En utförlig framställning af dessa förhållanden finnes hos Styffe, Skandinavien under unionstiden s. 79. Förflyttningen infaller således under den period, till hvilken vi nyss blifvit hänvisade, och det ligger derföre nära att antaga det här afbildade sigillet vara graveradt för den nyanlagda staden.

Hvarföre Halmstad skulle i sitt sigill föra en hjelm är omöjligt att säga, så vida icke, på grund af det stora inflytande som Tyskarne utöfvade i Nordens sjöstäder, ljudlikheten mellan ordet *helm* och stadens tyska namnform *Helm*stede föranledt bilden, liksom i senare tid *halm*kärfvarne upptogos i följd af ljudlikheten med det inhemska namnet *Halm*stad.

Digitized by Google

I öfrigt må till sist framhållas, att den guldsmed, som utfört i fråga varande gravyr, icke lagt i dagen någon synnerlig skicklighet. Bokstäfverna äro ibland bakvända och rutningen i fältet omkring hjelmen är utförd med mycken vårdslöshet.

H. H.

Värends fornminnen.

Af myntsamlarne i vårt land är det allenast nybörjarne som samla allt möjligt. När erfarenheten växer, märker man huru nödigt det är för en samlare att begränsa fältet för sin verksamhet. Den ene håller sig då till medeltidsmynten, en annan till de moderna, en bryr sig allenast om svenska mynt, en annan väljer ett annat lands, en samlar bara mynt, en annan endast medaljer, en samlar allenast guldmynt, en endast riksdalrar o. s. v. Vid företagande af dessa inskränkningar rättar man sig således efter tids- eller ortsförhållanden eller efter föremålens olika art. En myntsamlare, som på detta sätt inskränkt sig till en viss grupp, sträfvar med all ifver att få denna fullständig, och deri ligger en bestämdt utpräglad vetenskaplig riktning. Begränsningen är nödvändig, alldenstund å ena sidan allenast sällan en enskild person eger förmögenhet nog att inom alla områden ernå fullständighet, å den andra den som bedrifver samlandet som en bisak, svårligen har tid att tillräckligt sätta sig in i myntkunskapens alla delar. Ju större allvar man egnar åt sitt samlande, desto mera tidsödande och kostsamt blir det, ty man måste utom mynten studera en litteratur, som för hvart år blir rikare.

Myntsamlaren är för riktande af sina samlingar beroende af tillfälliga omständigheter; då och då kommer ett mynt i handeln och kan af honom förvärfvas, emellanåt gå samlingar, frukterna af andras mödor, under

Digitized by Google

klubban, och bjuda rikare tillfälle till förvärf. Samma tillfällen erbjuda sig för samlaren af fornsaker, ehuru hans marknadsfält är icke så mycket auktionskammaren eller specialhandlanden i staden, som hittarne på landsbygden, men det oaktadt hafva i allmänhet de enskilda myntsamlingarna ett större vetenskapligt värde än de enskilda fornsakssamlingarna — jag menar icke så mycket för vetenskapsmannen, som vid genomgåendet af den ena eller andra samlingen kan ungefär lika väl fullfölja sina studier, utan för samlaren sjelf. Den enskilde samlaren ledes stundom icke så mycket af en klar insigt i, utan fastmer af allenast en aning om betydelsen af de föremål han samlar, men äfven i de fall, då detta inträffar, utöfvar gemenligen myntsamlingen på samlaren så att säga en till vetenskaplighet uppfostrande inflytelse, hvilket deremot ofta icke är händelsen med fornsakssamlingen. Orsaken härtill ligger deruti, att myntsamlaren sträfvar efter fullständighet och för att vinna sådan, begränsar sitt område, under det fornsakssamlaren alltför ofta sträfvar allenast efter att få ett stort antal. Det blir äfven för honom, om han vill göra sin sak väl, nödvändigt att företaga en begränsning, så att han antingen samlar för ett visst område eller en viss period eller ock inskränker sig till en viss grupp af föremål. De tvingande omständigheterna äro för honom de samma som för myntsamlaren, svårigheten att kunna köpa allt som tillbjudes honom och svårigheten att kunna beherrska alla fornkunskapens delar. För fackmannen, som egnar hela sitt lif åt archeologiens studium, är det ganska svårt att allsidigt följa med litteraturen; för den, som allenast på lediga stunder sysselsätter sig med denna vetenskap, är detta derför en omöjlighet. För fornsakssamlaren tillkommer ännu en tredje omständighet: fornsakerna kräfva i allmänhet en stor plats, ibland större än bostaden beqvämt medgifver.

Digitized by Google

Införer fornsakssamlaren en sådan begränsning af detta sitt arbetssätt, kan hans samling för honom ega en verklig och sjelfständig betydelse, och man måste åt hans ifver att samla egna allt erkännande. Men äfven när man skänker honom detta, torde man böra framhålla, hvad man i utlandet börjar allt mera erkänna, att för vetenskapen är det *bättre* om genom de enskildas fosterländska medverkan i främsta rummet den stora vetenskapliga samlingen riktas och göres fullständig, ty det är allenast denna som är för vetenskapen *nödvändig* [1].

Af enskilda samlingar är doktor Wittlocks i Vexiö, hvilken jag år 1873 hade tillfälle att se, en af de förnämsta. Andra kunna väl innehålla flera föremål och kanske äfven större rariteter, men den Wittlockska samlingens styrka ligger i hennes begränsning: hon innehåller allenast fynd från Värend. Öfver sin samling har hr Wittlock förlidet år utgifvit en omsorgsfullt utarbetad, väl utstyrd och ganska väl illustrerad beskrifning [2], för hvilken hvarje vän af våra fornsakers studium är honom skyldig en uppriktig och varm tacksägelse. Hans arbete är så betydande, att jag icke kan underlåta att här redogöra för dess innehåll och bringa på tal de slutsatser, som hr Wittlock en och annan gång, med mycken försigtighet, drager från det honom föreliggande materialet.

Att inom sitt utstakade område vinna fullständighet, är den uppgift hr Wittlock satt sig, han har derföre

[1] Läroverkssamlingarna hafva en annan bestämmelse och i denna motiv till en annan begränsning: de skola innehålla åskådningsmaterial. För dem är det allenast angeläget att hafva en samling af de förnämsta typerna i original eller kopia.

[2] Jordfynd från Värends förhistoriska tid. Ett bidrag till Sveriges antiqvariska topografi.

Digitized by Google

samlat allenast värendska fornsaker och i beskrifningen upptager han icke allenast hvad hans samling innehåller, utan äfven alla andra Värends-fynd som kommit till hans kännedom. Hans bok blir derigenom mycket rikhaltig — hon hade blifvit så vidt ske kunde fullständig, derest den senare jernålderns fynd blifvit med större utförlighet behandlade — och utgör ett mycket värderikt motstycke till den beskrifning af forntida sed i Värend, som Hyltén-Cavallius lemnat i sin bok om Värend och Virdarne.

Landet Värend är, kan man i allmänhet säga, omslutet af höjder och har derigenom en naturlig begränsning; det sluttar åt söder, dess sjöar sända sitt vatten genom Blekinge till hafvet. På grund af läget, af fynden och af hemmanens storlek hafva Wittlock och tidigare Hyltén-Cavallius antagit, att Värendsfolket i allmänhet invandrat från Blekinge, i synnerhet genom Mörrumsåns dal. Wittlock antager dock, för den senare jernåldern, äfven en annan invandring, längs Emm-ån.

Icke alldeles har dock detta land en naturlig begränsning. Det är just en lucka i densamma som torde hafva förmått dr Wittlock att tänka på denna sistnämnda väg. Värend når nämligen sin största höjd i det nordöstra hörnet, men gränsen är icke lagd längs den högsta linien, utan landet begynner här redan innanför Värendsgränsen att sänka sig mot norr och i synnerhet mot öster. Att under den senare jernåldern befolkningen och odlingen trängt sig fram inåt Värend äfven på denna väg, håller jag för att vara mycket troligt, liksom att patiela invandringar och kulturförbindelser, af större eller mindre betydenhet, förekommit i hvarenda af de floddalar, som begynna i Värend och fortsättas genom grannprovinserna. Men det måste derjämte hafva funnits en hufvudväg för invandringar af folk och införsel af kultur. Hvilken är denna?

Digitized by Google

Det är alls icke omöjligt, att den värendska stenåldern blifvit införd från Blekinge. Man kan på olika sätt åvägabringa bevisning i detta syfte. Om i de två områdena funnes för dem egna fornsaksformer eller ett eget grafskick, skulle detta göra tillfyllest, men sådan är dock icke händelsen. Formerna af stenåldersföremål äro icke ovanliga, om jag undantager ett redskap, afbildadt hos dr Wittlock, pl. 3, fig. 2, och funnet i närheten af Kronoberg, en stenyxa med konisk öfverdel och en underdel som är vidgad och rundad. Här och der kunna sådana egna typer dyka upp och de äro onekligen rätt intressanta, men allenast i fall de inom ett område förekomma talrikt, kunna vi från dem draga några vigtiga slutsatser. Ej heller finnes i grafformerna någon särskild likhet mellan Värend och Blekinge. Dr Wittlock synes mig alltför mycket framhålla olikheten mellan Värend och Skåne, ty det är icke med den skånska slättens förhållanden vi hafva att anställa jämförelser, utan med den skånska skogstraktens, hvars fornförhållanden ännu blifvit alltför litet uppmärksammade.

En särskild omständighet manar till undersökningar i denna skånska skogsbygd icke minst för Värends skuld. Att ett folk för sitt land söker naturliga gränser är helt klart, men när man kunde fått sådana och likväl väljer godtyckliga, blir genast en fråga berättigad om orsaken, ty ett särskildt skäl, vare sig historiskt eller praktiskt, torde åtminstone i de flesta fall finnas, om vi än ingalunda alltid kunna uppvisa det. Vi finna den naturliga gränsen öfvergifven just i Värends sydvestligaste hörn, der en å, kommande från sjön Möckeln, rinner söderut för att förenas med Helga å. På skånska sidan går bygden tätt intill gränsen, strax söder om denna ligger Loushults kyrka, och på norra sidan gick bevisligen redan under hednatiden bygden ned mot gränsen. Invid Elmhults jernvägsstation har jag funnit ett graffält från

Digitized by Google

jernåldern. Enligt Hyltén-Cavallius gick här af gammalt en af de stora genom Småland strykande vägarne. Huru tidigt tog samfärdseln denna väg? Månne redan under stenåldern? Genom trägna undersökningar i denna trakt skola vi måhända kunna bringa frågan till lösning. Det finnes ännu ett tredje sätt att bevisa Värends och Blekinges sammanhörighet under stenåldern — att uppvisa huru stenåldersfynden anträffas ända ned i södra Värend invid landskapsgränsen och derefter fortsättas genom Blekinges skogsbygd ned till hafvet. Det är för denna slags bevisföring vigtigt, att efter de fynduppgifter dr Wittlock meddelar, så många stenåldersfynd hittats i södra delen af Kinnevalds härad, söder om Åsnen, i Urshults och Almundsryds socknar. Men å andra sidan förtjenar framhållas, hvad hr löjtnant J. Hagdahl för mig påpekat, att den flinta, som i naturligt skick förekommer vid Karlshamn och som lätt igenkännes genom sin bruna färg och sina ljusare fläckar, blifvit flitigt använd i kringliggande trakter. I hans nyligen för staten inlösta samling finnas tillslagna föremål af sådan flinta funna i Ifösjön i Skåne, och i Statens Historiska Museum funnos redan förut redskap af Karlshamnsflinta, funna i östra Blekinge. Hade invandringen till Värend och väl sedan dess samfärdseln gått genom Mörrums-åns dal, borde man hafva kunnat vänta att i de värendska fynden finna den blekingska flintan representerad. Dr Wittlock har benäget upplyst mig, att hvarken i hans samling eller i Smålands museum finnes ett enda föremål af detta flintslag.

Det är måhända försigtigast, att ännu anse frågan om sten- och äfven om bronsålderskulturens vandringsväg eller -vägar stå öppen, till dess omfattande lokalundersökningar hunnit företagas.

För jernålderskulturen har jag förr antagit en helt annan invandringsväg. Jag har ingalunda *bevisat* honom, jag finner honom allenast ganska sannolik och med-

Digitized by Google

gifver i öfrigt gerna, att äfven andra vägar kunna ifrågasättas — det är vägen från Finnheden till Värend. Jernåldersfynden från dessa trakter äro ännu så få, att man icke kan på dem grunda några hypoteser. När jag först uttalade min åsigt, grundade jag henne på allenast lokala skäl, och när jag nu ånyo pröfvat henne, har jag icke haft i hufvudsak andra skäl att använda; jag tillägger, att jag ännu icke haft tillfälle att göra mina lokalstudier för den i fråga varande trakten annat än på den topografiska korpsens stora med omsorgsfull terrängbeteckning utförda karta. Från Helgasjön färdas man först genom Örs, sedan genom Moheda och Slätthögs (fordom Slätta) socknar till Mistelås kyrka, som ligger helt nära gränsen mot Finnveden, och gå vi inom detta område finna vi i Rydaholms angränsande socken dels en åldrig kyrka, dels hednatidslemningar ända invid gränsen mellan de två fordom strängare än nu skilda "små landen". För tanken att i denna trakt söka en gammal väg för samfärdsel och kanske för invandringar talar den omständighet, att just från denna trakt kan dr Wittlock anföra tre fynd af silfverskatter från vår hednatids slut, nämligen från Kexås i Mistelås socken, från Horda i Moheda och det tredje från Örs socken. För öfrigt är i Moheda socken funnet ett bronsmynt af Vespasianus, från denna socken, från Örs och från den angränsande Härlöfs socken anför dr Wittlock tre andra fynd från den tidigare jernåldern. På topografisk väg har jag trott mig finna stöd för min gissning dels i Värendskyrkornas läge — hvar och en lades antagligen i socknens tidigaste och förnämsta bygd — dels genom att annotera, ifall vid en sjö finnes en gård, som af sjön lånat eller åt denna gifvit sitt namn, på hvilken sida om sjön gården ligger.

Jag har kommit att dröja väl länge vid dessa preliminärfrågor, men det torde kunna ursäktas, derföre att

Digitized by Google

en noggrann utredning af alla möjligheterna är af intresse, särskildt när undersökningen gäller ett så isoleradt land som Värend, men äfven derföre, att jag härigenom kan antyda, af hvilken stor betydelse ett noggrant aktgifvande äfven på de minsta topografiska förhållanden kan vara för de arkeologiska och historiska frågorna, men detta aktgifvande tillkommer icke så mycket arkeologen, som gör besök i en trakt, utan dem som i samma trakt lefvat länge och hunnit småningom sätta sig in i dess förhållanden. Det är deras bistånd som vetenskapen i hög grad behöfver.

I en och annan punkt är jag af olika mening med den ärade författaren, och då jag icke känner mig öfvertygad genom hans framställning, vill jag här så pass vidlyftigt som det knappa utrymmet medgifver, framlägga mina åsigter.

Ser man på utbredningen af stenåldersgrafvarna, finna vi dösar och gånggrifter i de bästa trakterna, i hvilka en blomstring af stenålderskulturen af hvarjehanda orsaker var att förvänta, hos oss t. ex. på den vestgötska falan; utomkring detta område, der bygden torde hafva varit glesare och dit odlingen *något* senare framträngde, råda hällkistorna, så t. ex. i Värend. Jag tror icke, att man är berättigad att på grund deraf uppdraga någon sträng skilnad mellan de olika områdena, deras inbyggare och deras kultur. Stenåldersbygden synes, att döma efter fyndens antal och föremålens goda utarbetande, hafva varit ganska betydande i Värend, och vi äro derföre, efter min åsigt, knappast berättigade att tala å ena sidan om åkerbrukare på falan, å den andra om allenast jägare och fiskare i Värend.

Om hällkistorna äro en simplare och senare form af dösar och gånggrifter, hvarför iakttagelser så väl inom som utom Sverige tala, måste vi hos oss söka stenålderskulturens (om jag så får säga) tyngdpunkter i

Digitized by Google

de orter der dösarna förekomma, och om vi således rätt långt i norr finna hällkistor, torde vi närmast hafva att tyda detta så: så långt i norr har trängt sig den längre ned i söder blomstrande kulturen. Dr Wittlock anser, att stenåldern haft sin tyngdpunkt i norr och att dess folk varit Lapparne; han anför till stöd för sin åsigt de af hällar uppförda grafvar i norska Finnmarken, som köpman Nordvi undersökt, och hvilka innehöllo hvarjehanda redskap af ben eller rättare renhorn. Jag kan här meddela ett par träsnitt (fig. 2 och 3) utförda för att illustrera professor Ryghs föredrag i kongressberättelsen. Piludden synes mig hafva haft till förebild en annan af stål och skeden har intet åldrigt tycke. Under sådana förhållanden lemna dessa grafvar intet dugligt stöd för läran om stenålderns folk. Mot den lappska theorien tala, enligt min uppfattning, ganska bestämdt tre omständigheter: dels den, att stenålderskulturens tyngdpunkt faller söderut och icke norrut, dels att påståendet om stenålderskraniernas stora likhet med de lappska visat sig vara förhastadt — det framhålles ej heller af dr Wittlock — dels och allramest, hvad jag för nio år sedan antydde och professor Rygh sedan till evidens och i detalj bevisat, att den nordskandinaviska

2.

3.

stenålderskulturen öfverensstämmer med den nordfinska, men afviker från t. ex. den sydsvenska, som visar sig hafva herrskat äfven i Värend.

Att en tidigare kultur i ett afsöndradt land som Värend dröjde längre än i de omgifvande kustlanden, framhåller dr Wittlock, som jag tror med full rätt. Men jag vågar icke följa honom, när han sedan antager, att då t. ex. i Värend stenåldern utträngdes af bronsåldern, vek det i betryck komna stenåldersfolket undan till Njudungen och Finnveden. På arkeologisk väg löses ännu icke denna fråga, men jag tror, att medeltidens historiska förhållanden kunna gifva oss en användbar vink. Under det Finveden och Njudung som ock det i öster om Värend liggande Möre rycktes med i utvecklingen och införlifvades med östgötastiftet, bibehöll Värend länge en isolerad ställning. Det skulle icke alls förvåna mig, om kommande upptäckter skulle visa, att kulturvexlingarna hastigare inträdde i t. ex. Finveden än i Värend. Som sagdt är, vid behandlandet af denna fråga hafva vi ännu att hålla oss allenast till sannolikheterna; jag vill dock tillägga, att jag i fynd från Finveden, hörande till den senare jernålden, funnit tidigare former än i de värendska fynd som kommit till min kännedom. Men icke ens detta *bevisar* något för de tidigare perioderna, det kan på sin höjd *antyda*.

Dr Wittlock omnämner de många grafplatserna från den senare jernåldern, som förekomma "dels i skogarne i närheten af nuvarande eller forna vattendrag, dels i närheten af sockenkyrkorna", han anmärker, att sägnen i dessa högflockar ser slagfält, och han antager, att de kunna vittna derom, att invandringen icke försiggick på fredligt sätt.

Jag har tyvärr icke haft tillfälle att göra undersökningar i Värend, men jag tror mig kunna våga ett påstående, att der liksom i de omgifvande trakterna de

Digitized by Google

stora graffälten icke äro att uppfatta som minnen af slag, utan att man finner dem vid sidan af hvarenda gård och att de således måste antagas tillhöra dennes på fredligt vis omkomna inbyggare. Om en grafflock finnes i kyrkans närhet, torde han böra sättas i sammanhang icke med kyrkan, utan med den större by eller gård, på hvars grund kyrkan uppfördes. Allenast de mer enstaka förekommande grafvarna från sten- och bronsåldrarne torde befinnas ligga på höjderna och längs vattnen samt oberoende af de nuvarande gårdsplatserna. Det är ej heller omöjligt, att den tidigare och den senare jernålderns grafflockar åtminstone ibland äro skilda. Det vore af intresse om någon på landet i Värend bosatt vän af våra fornminnen ville meddela, om icke hans erfarenhet bestyrker den som jag vunnit genom undersökningar i andra delar af Sverige.

Att uppräkna alla de fall, i hvilka mina åsigter sammanfalla med dr Wittlocks, vore tidsödande och öfverflödigt. Jag vill allenast framhålla ett fall: jag delar fullkomligt hans åsigt, att de för den senare jernåldern karakteristiska ovala, kupiga spännbucklorna äro utbildade från de för samma tid utmärkande smala likarmade spännena. Jag uppträder dermed icke helt och hållet mot en annan åsigt som uttalats i Månadsbladets sista nummer för 1873 — enligt min öfvertygelse hafva vi att söndra de svenska ovala kupiga spännbucklorna i tvenne grupper, hvilka haft olika ursprung. Den ena, tillhörande den tidigare jernåldern, blef icke af någon större betydelse, den andra uppkom under den senare jernåldern och är för denna af allra största vigt.

(Forts.) H. H.

Digitized by Google

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874.

1. Af *H. M. Konungen:* en kikare som begagnats af k. Gustaf III under sjöstriderna i finska skärgården, med fransk inskrift af general Pollett. Inv. 5166.

2. Af hofrätts-assessor *C. E. Böök:* en värjklinga af stål med ingraverad runstaf, efter Digelii ritning (utan fäste) samt 5 utländska kopparmynt. Inv. 5167. — Digelius utgaf runstafven i kopparstick år 1755.

3. Af brukspatron friherre *C. G. A. Tamm:* gifvarens farfaders brukspatron frih. P. A. Tamms friherrliga sigillstamp af stål. Inv. 5168.

4. Af fru grefvinnan *E. Piper,* f. *Ruuth:* en slipad smalmejsel, en piludd, en spån och en "kärna" af flinta, samt en hålcelt af brons -- allt funnet i Rengs socken, Skytts härad, Skåne. Inv. 5169.

5. Af rektor dr *J. P. Lagergren* i Skara: två angelsaksiska och ett tyskt silfvermynt, hörande till ett större fynd från Trädgården vid Varnhems kyrka, hvilket af hittaren blifvit förskingradt. Inv. 5170.

6. Af kand. *A. Lorange* i Fredrikshald: en liten guldbrakteat, funnen i Dalsland. Inv. 5172.

7. Af *Lillkyrka* församling i Uppland (genom bemedling af grefve *Axel Lewenhaupt* på Eka): en messhake med vackra medeltidsbroderier. Inv. 5173.

8. Af ***komitén för utställning vid Konstakademien i Köpenhamn:*** en medalj i silfver öfver den danske bildhuggaren H. V. Bissen. Inv. 5174.

9. Af *H. M. Konungen* (aflemnadt genom h. excellens riksmarskalken): ett exemplar i silfver af den minnespenning som blifvit präglad att lemnas till norska stortingets deputerade vid kröningen i Stockholm.

10. Af hans excellens hr friherre *A. E. Ihre:* ett fickur i emaljerad boett med landskapsbilder å lockets ut- och insidor, förfärdigadt af Johan Etmiller i Leipzig, hvilket ur bars af fältmarskalken frih. S. Grundel-Helmfelt, när han stupade i slaget vid Landskrona den 14 juli 1677. Inv. 5181. -- Excellensen Ihres farmors fars mormor var syster till fältmarskalken Grundel-Helmfelt.

11. Af kaptenen i kongl. flottan friherre *C. G. Oxenstjerna:* en försilfrad bronsmedalj öfver kejsar Napoleon. Inv. 5183.

12. Af ryttmästaren *P. von Möller:* en flintdolk och en krumknif ("halfmånformig") af flinta, enligt uppgift funna i bottnen af en mergelgraf vid Kull i Skrea socken, Årstads härad — samt tvenne spjutuddar af flinta, enligt uppgift funna i en mergelgraf vid n:o 8 Fauräs i Vinbergs socken, Fauräs härad. Inv. 5184.

13. Af förste hofmarskalken m. m. *E. V. af Edholm:* en silfversked från slutet af medeltiden med bilder af den h. Anna med Vår fru och Kristusbarnet samt deröfver en biskop. På bladets insida läses

Help Maria imnrorn fin
ok Anna moder hin.

På utsidan ses följande vapen: 1. Cruus- och Stake-vapnen med bokstäfverna S och K (placerade öfver oriktiga sköldar) tillhörande Nils Jespersson Cruus till Håberg och hans fru Anna Stake († 1563). — 2. En sköld med en tupp stående på en nedvänd nymåne, derunder en stjerna; på hjelmen en stjerna mellan två vingar; omskrift: IOHAN COPP TIL RAUMENTAL. — 3. Wattrangska vapnet med omskrift: JOHAN ZACHRISON WATRANGH TIL MARIE-Berg *1700.* Inv. 5188.

14. Af professor *E. M. Winge:* ett verktyg af ett klufvet, i främre ändan afrundadt och eggadt ben, funnet på Sollerön i Dalarne. Inv. 5189.

15. Af kyrkoherden *C. J. Collin* i Reng: ett k. Knut den stores engelska mynt, tre tyska och ett danskt mynt, alla af silfver, funna i Rengs socken, Skytts härad, Skåne, samt ett galvanoplastiskt försilfradt aftryck af ett Hardaknuts mynt. Inv. 5190.

16. Af godsegaren *E. Key:* en stenyxa med skafthål, som skall vara funnen i hvarfvig lera på 16 fots djup under jordytan på Sundsholms egor i Gladhammars socken, Södra Tjusts härad. Inv. 5193. (Forts.)

Digitized by Google

Månadsbladet

*utkommer under innevarande år med tolf nummer och till ett pris af **Två Kronor**, deri inberäknad afgiften till postverket. Ju mera vår litteratur förses med handböcker uti svensk och utländsk arkeologi, desto mera kan redaktionen, under förutsättning att vännerne af vår forntid gjort sig förtrogna med dessa arbeten, gifva en större omvexling åt bladets innehåll. Uppmärksamheten skall mer än hittills riktas på nya fynd och på litteraturen, likaledes i någon mon på utländska upptäckter. Derjämte skola ganska ofta smärre bidrag lemnas till det svenska myntväsendets historia under medeltiden. Då de statens samlingar, som äro ställda under Akademiens vård, omfatta föremål äfven från nyare tid, skall Månadsbladet sysselsätta sig äfven med dennes kulturminnen. Som tre årgångar bilda ett band, kommer redaktionen på denna och de två följande årgångarne fördela uppsatser rörande 1500-, 1600- och 1700-talen.*

För den händelse någon af Månadsbladets läsare till redaktionen (dr Hans Hildebrand) insänder frågor i ämnen hörande till Månadsbladets verksamhetskrets, skola, derest de kunna anses ega något allmännare intresse, dessa frågor jämte de svar, till hvilka de föranleda, intagas i Månadsbladet.

Utgifvandet af Månadsbladet för 1874 har, i följd af arbetena för den archeologiska kongressen, blifvit fördröjdt. De återstående fem nummerna (augusti—december) komma att utgifvas under början af innevarande år. En redogörelse för kongressens vetenskapliga resultat intages i nummerna för augusti och september.

Då det tryckanslag, som är ställdt till Akademiens disposition, är långt ifrån tillräckligt, beror möjligheten att fortsätta och utvidga Akademiens litterära verksamhet, uti icke ringa mon på den ökade afsättningen af hennes skrifter, hvilkas pris med afsigt är satt så lågt, att de böra kunna blifva tillgängliga äfven för den mindre bemedlade. Alla bemödanden att fästa i vidsträcktare kretsar uppmärksamhet vid Månadsbladet och att befrämja dess spridning helsas derföre med tacksamhet.

Detta nummer lades under pressen den 17 februari 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

38. 1875. Februari.

Innehåll: 1. Värends fornminnen (slut). — 2. Bronsklubborna (4 fig). — 3. Från Akademiens sammankomster. — 4. Anmälan.

Värends fornminnen. (Forts.)

För att få ett begrepp om arten af de värendska fynden måste man framför allt granska de fynduppgifter dr Wittlock lemnar och hvilka han förtydligar med hänvisning till annorstädes meddelade figurer. Det är naturligt att han icke kunnat bifoga figurer af andra föremål än de sällsyntaste och vackraste som hans samling innehåller. Så rik är denna på sådana rariteter, att figurerna upptaga tretton planscher.

Vi se först en yxa med skafthål af simpel form (pl. 1, fig. 3), men på ett eget sätt tillslipad, och tre särdeles prydliga exemplar af yxhammare; bland dem en af den s. k. båtformiga typ, som under kongressen i hög grad väckte de utländske arkeologernas uppmärksamhet. Ett egendomligt drag i dr Wittlocks samling äro de bidrag till arbetets historia det lyckats honom att öfverkomma. Jag tänker i främsta rummet på de lösa borrhålstapparne; jag känner för Sverige blott *en* sådan utom de sex i dr Wittlocks samling och den ena i Smålands museum. Denne åttonde är funnen i Vestergötland och förvaras i Statens Historiska Museum. Den pl. 2, fig. 2 afbildade stentrissan vågar jag icke hänföra till stenåldern.

Bland bronsåldersfynden äro af särskildt intresse den i Värend funna gjutformen för hålcelter och den strax i söder om Värends gräns funna gjutformen för sågar och knifvar. En tredje gjutform är ock afbildad, men

Digitized by Google

jag kan icke säga, hvad man deri ville forma, och är derföre icke viss att den får hänföras till bronsåldern. Från detta tidehvarf vill jag alldeles borttaga den pl. 5 afbildade taggiga morgonstjernan af brons och dennas doppsko — ehuruväl dessa klubbor af mången forskare anses vara gamla. Doppskon kan med fullkomlig säkerhet hänföras till den moderna tiden — eller allra högst till slutet af medeltiden — och denna skall vara funnen samman med klubban. Jag skall genast återvända till dessa föremål. Ett pl. 9, fig. 3 afbildadt bronsspänne vill jag hellre hänföra till jern- än till bronsåldern. En sådan öfverflyttning torde vara nödig för armringen pl. 7 fig 5, hvilken med trygghet kan hänföras till den senare jernåldern. Dermed försvinner ock från fyndkartan, hvars redighet förtjenar stort erkännande, det sydligaste bronsåldersfyndet i Ronneby-åns dal.

De å pl. 10 afbildade föremålen från den tidigare jernåldern äro få, men intressanta, i synnerhet det på Helgö i Helgasjön hittade spännet, som har mycket af bronsålderns formbildning, men likväl måste hänföras till jernåldern, samt guldsmycket, bestående af ett likarmadt, med en ring omslutet kors med en ögla som på guldbrakteaterna — en typ som saknas i Statens Historiska Museum och öfver hufvud taget allenast en gång blifvit hittad i Norden utom Värend (i Norge).

För den senare jernåldern äro smyckenas hufvudtyper afbildade, bland dem (pl. 13, fig. 1) ett likarmadt spänne med ett ytterst intressant uppstående djurhufvud på ena ändan. Det är en prydlig varietet, af hvilken jag icke känner något annat exemplar. — Det pl. 11, fig. 6 afbildade föremålet, om hvars bestämmelse dr Wittlock allenast uttalar en gissning, synes vara ett modernt konstlås.

Jag är i tillfälle att meddela ett par tillägg till förteckningen öfver stenåldersfynden. Det ena fyndet

Digitized by Google

består af en flintbila och en flintknif, funna år 1669 uti en af en hög omsluten hällkista tätt invid Asa herregård; i samma kista hittades föremål från jernåldern, antagligen hörande till en senare begrafning. Detta fynd kom till friherre B. Rosenhane († 1700); hvar det nu finnes, känner jag icke. Uppgiften härom finnes i de af lektor Wallman utarbetade handskrifna anteckningar om Värends historia och fornlemningar, som förvaras i Akademiens arkiv. I denna berättelse heter det ock, att i Urshults socken "funnos nyligen 6 st. sirligt arbetade flintknifvar och viggar i en måse; en vigg förvaras hos baron Gyllenkrook". Detta torde vara samma fynd som dr Wittlock omtalar under n:o 116. — I löjtnant Hagdahls samling förekommo tvenne slipade mejslar, funna vid Nöbbelöf i Vexiö socken. Summan af stenåldersfynd förändras således i dr Wittlocks tabell för Konga och Norrviddinge härad till

	Konga h:d.	Norrviddinge h:d
Flintföremål	27.	20.
Af andra stenslag	71.	37.
Summa	98.	57.
Medeltal för qvadratmil	7,00.	14,25.

Slutsummorna för hela Värend blifva således af flintföremål 188 och af stenföremål i allmänhet 450.

Det är högeligen att önska, att de enskilde samlare, som åt sina samlingar gifvit en lika sträng begränsning, ville med det första följa det vackra exempel dr Wittlock gifvit, att meddela en utförlig och noggrann redogörelse för sina samlingar, eller om dessa äro lokalt begränsade, för ortens kända fynd. Hvad klarhet i uppställningen angår och prydlighet i utstyrseln, kunna de svårligen få någon bättre föresyn.

[1] Detta fynd är afbildadt i Svecia Antiqua et Hodierna.

H. H.

Digitized by Google

Bronsklubborna.

Såsom i den föregående uppsatsen omnämndes har dr Wittlock i sin samling en bronsklubba, funnen i ett röse vid Rinkaby i Täfvelsås socken. Hon hittades tillsammans med ett ändbeslag, afbildadt hos dr Wittlock pl. 5, fig. 16, hvilket med fullkomlig trygghet kan anses vara modernt. För så vidt detta beslag är funnet jämte klubban, måste man anse äfven denna vara modern, och derigenom vinner detta värendska fynd en rätt stor betydelse, det ger en god ledning vid försöket att datera de många brons- och malmklubbor, som äro funna i Sverige och äfven i andra land. Nästan alla äro funna enstaka och sakna således i sig alla tidsvittnesbörd utom dem som möjligen sjelfva arbetet gifver vid handen.

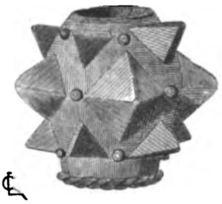

4. Typ A. 2/5.

5. Typ B. 2/3.

6. Typ C. 2/5.

Fig. 4—6 visa tre i Statens Historiska Museum förvarade klubbor, representerande tre hufvudtyper, under hvilka jag i den följande redogörelsen inordnar de olika exemplaren.

De svenska fynd af bronsklubbor jag för närvarande känner, äro följande:

1. *Skåne*, torfmosse i Grönby socken, Vemmenhögs härad. Sferisk klubba med lång holk nedtill; på klubban fyra parallela repstafvar, af hvilka det innersta paret omsluter en rad af runda knappar, de två yttre paren

Digitized by Google

några ornament i form af band med inrullade ändar — alltså en biform af typen C. Den kemiska analysen angaf följande beståndsdelar: 81,72 % koppar, 13,85 % tenn, 3,37 % bly och 1,06 % nickel. — Lunds museum n:o 2849. — Beskrifven af dr N. G. Bruzelius i andra häftet af Svenska fornlemningar, s. 39 f, afbildad der pl. 6 fig. 5.

2. *Skåne*, i trakten af Andersläf, Vemmenhögs härad. En särdeles prydlig klubba med fyra större taggar och åtta smärre, samt mellan dem korsade band med runda förhöjningar i korsningspunkterna — således varietet af A. Med kyrkoherden J. F. Lundhs samling inköpt till Statens Historiska Museum, der hela samlingen (596 föremål) har inventarie-numret 2791.

3. *Skåne*, Lemmeströ socken i Vemmenhögs härad. Platt sferisk klubba med lång holk (2,4 tum); på klubban en rad af små runda utsprång — således varietet af C. Med en af dr N. G. Bruzelius bildad samling år 1862 inköpt till Statens Historiska Museum. Inv. 3036: 163.

4. *Skåne*, Ystads hamn. En klubba utan holk med fyra stora fyrsidiga taggar och åtta runda utsprång samt mellan dem korslagda band alldeles som på n:o 2 — således typ A. Den kemiska analysen, utförd af professor Blomstrand, visade följande beståndsdelar: 83,76 % koppar, 14,86 % tenn, 1,38 % bly och spår af jern. — Ystads museum. — Beskrifven af dr N. G. Bruzelius i Skånska Fornminnesföreningens Samlingar 4, s. 66 pl. 3 fig. 9 samt i Archiv für Anthropologie 5, s. 60 (med figur).

5. *Skåne*, Trelleborgs hamn. En cylindrisk klubba af typen A. — Malmö museum (enligt anteckningar af dr Montelius).

6. *Skåne*, en mil från Lund. En klubba af typen A med holk. Analysen visade 87,40 % koppar, 12,56 % tenn, 0,4 % nickel. — Lunds museum, n:o 3392. Omtalad af professor Nilsson i Akademiens Handlingar 18, s. 269,

Digitized by Google

af dr Bruzelius i Svenska Fornlemningar 2, s. 42 och dr Wittlock. Afbildad i Nilssons Bronsålder pl. 5 fig. 63.

De två senare uppgifva att denna klubba hittats samman med en skaftcelt. Af professor Nilssons berättelse framgår dock, att klubban och celten äro funna visserligen på samma äng vid grässvålens aftagande, men med en aln mellan fyndställena. Intet bevis finnes derföre för någon forntida sammanhörighet af de två fynden.

7. *Bohuslän*, Örekilselfven vid Uddevalla. En klubba med taggar å den ena sidan (således af typen A) och ett grinande menniskoansigte på den andra. Den kemiska analysen visade: 77,08 % koppar, 18,04 % tenn, 4,28 % bly. — Lunds museum, n:o 3391. — Omtalad af prof. Nilsson i Akademiens Handlingar 18, s. 269, af Holmberg i Nordbon under Hednatiden (första upplagan) s. 36, med två figurer, af Nilsson i Bronsåldern (andra upplagan) s. 93, afbildad pl. 5 fig. 64, (tredje upplagan) s. 110 med figur.

8. *Dalsland*, enligt uppgift funnen i en hällkista. En klubba af typen A utan holk. — Dals fornminnesförenings samling på Billingsfors.

9. *Närike*, torfmosse i Lerbäcks socken. En klubba af typen A med holk. — Örebro museum. — Beskrifven och afbildad af Hofberg i Nerikes gamla minnen, s. 72, 73.

10. *Värend*, Rinkaby i Tåfvelsås socken. En klubba af typen A. Den kemiska analysen, utförd af prof. Blomstrand, visade: 85,65 % koppar, 8,73 % tenn, 2,55 % bly, 0,05 % jern och 0,12 % nickel. — Dr Wittlocks samling. — Beskrifven af dr Wittlock i Jordfynd från Värend, s. 61, afbildad pl. 5, fig. 1.

11. *Öland*, n:o 1 Mellböda i Böda socken. En klubba af ljus malm utan holk (typen A), här afbildad fig. 4. — Statens Historiska Museum. Inv. 1721.

Digitized by Google

12. *Gotland*, å Buttle annexhemmans öde-åker nära kyrkan. En klubba med tvärgående ribbor (typen B) utan holk. — Statens Historiska Museum. Inv. 2058.

13. *Gotland*, Ryftes i Fole socken. En cylindrisk klubba med utstående piggar (typen A), upp- och nedtill omgifven af flätade band, samt med åttsidig holk, nederst omgifven af en flätning — funnen jemte ett litet kupigt sexflikigt beslag med tre spikhål (modernt arbete) och ett Gotlands-mynt af år 1535. Afbildad i Nilssons Bronsålder (andra upplagan), pl. 3, fig. 33. — Statens Historiska Museum. Inv. 2352.

14. *Gotland*, Bjerges i Vallstena socken. Sferisk klubba med halfklotformiga piggar med mycket låg holk, här afbildad fig 6. — Statens Historiska Museum. Inv. 2672.

15. *Gotland, Vallby i Hogräns socken.* Låg klubba med fyrsidiga knappar (typen A) och kort holk; ljus malm. — Statens Historiska Museum. Inv. 3545.

16. *Gotland*, Stafvar i Barlingbo socken. En nästan sferisk klubba med tvärgående ribbor och låg holk (typen B), här afbildad fig. 5. — Statens Historiska Museum. Inv. 4262.

Klubbor af liknande utseende äro funna äfven i utlandet, t. ex. i Danmark, Irland, sydvestra Tyskland, Polen och Ungern.

I Sverige har man i allmänhet hänfört dessa klubbor till bronsåldern. Skälen hafva varit följande. Bronsvapnen tillhöra i allmänhet bronsåldern; den kemiska analysen har visat öfvervägande halt af koppar och tenn; liknande klubbor hittas i Italien. Också har man icke velat anse dessa klubbor tillhöra våra inhemska brons-

Digitized by Google

åldersarbeten, utan antagit dem vara inkomna från Fenikien eller Etrurien.

Hvad dessa skäl beträffar må till en början påpekas, att under det vi å den ena sidan, tack vare de värderika upplysningar som den kemiska analysen lemnat, hafva rättighet anse föremål, som jämte koppar och måhända något tenn innehålla i större mängd (d. v. s. så att icke tillfällig förorening kan förutsättas) bly eller zink, icke få hänföras till den nordiska bronsåldern, äro vi derutaf å den andra sidan alls icke berättigade till något påstående, att all brons, som icke innehåller andra beståndsdelar än koppar och tenn, måste hänföras till den förhistoriska bronsåldern. Om nämligen denna senare uppfattning, hvilken man ibland hör på allvar framhållas, skulle af oss godkännas, blefvo vi tvungne att till den förkristna bronsåldern hänföra icke allenast kristenhetens allra flesta kyrkoklockor, ty klockmetallen består i allmänhet af endast koppar (omkr. 80 %) och tenn (omkr. 20 %); vi måste då till den förhistoriska bronsåldern hänföra äfven den moderna krigskonstens kanoner — hvilket liksom det förra är orimligt. Äfven kanonerna bestå nämligen hufvudsakligen af koppar och tenn: franska kanoner från 1600-talet bestå af 91,5 % koppar, 7,8 % tenn, 0,7 % zink; Papacino d'Antoni kom år 1770 i Turin till resultatet, att den bästa kanonmetallen består af 10,71 %—12,28 % tenn och för öfrigt koppar, Lamartillière i Douay uppgaf år 1786 det rätta förhållandet till 7,40 %—9,90 % tenn och i öfrigt koppar. I Preussen ansågs åtminstone för tio år sedan den bästa kanonmetallen bestå af 9,09 % tenn och i öfrigt koppar. Under bronsåldern var man uteslutande anvisad till legeringar af koppar och tenn, man kunde icke variera med annat än det inbördes förhållandet af de två beståndsdelarna. Under den följande tiden hade man deremot fria händer och kunde välja den bronslegering

Digitized by Google

som bäst motsvarade ett gifvet ändamål. Då tog man af val, hvad man under bronsåldern tog af nöd — koppar och tenn, tog dessa ingredienser, när man ville gjuta klockor eller kanoner, — och hvarföre icke äfven klubbor? Ty sådana behöfde vara på en gång hårda och fasta, och begge dessa egenskaper besitter i högsta grad en bronsblandning som innehåller 9,1 % tenn.

Att man i öfrigt icke alltid höll sig till denna blandning, visa de ofvan omtalade ljusa malmklubborna, hvilkas färg i hög grad afviker från den under bronsåldern vanliga legeringens. Men icke en skymt till skäl finnes, hvarföre man skulle hänföra dessa malmklubbor till någon annan period än de med dem likformade bronsklubborna.

Att man äfven efter bronsåldern kunnat begagna vapen bestående af bronslegeringar visa de ryttareklubbor, som man icke sällan finner i samlingar af vapen från 1500-talet, päronformiga med utstående ryggar, nästan som på fig. 5, eller med vinkelrätt utspringande skifvor.

Likheten med de italienska fynden visar sig ock något illusorisk. Lindenschmit är en af dem som i dessa klubbor ser italienska arbeten. I sin beskrifning af den furstliga samlingen i Sigmaringen afbildar han en klubba hörande till typen A och på holken prydd med S-formiga band, hvilkas ändar äro inrullade; han uppgifver der (år 1860), att denna klubba, som förvaras i Wiesbadens museum, är funnen i Italien, men i det ungefär vid samma tid utkommande åttonde häftet af planschverket Unsere heidnische Alterthümer (första bandet, pl. 8, fig. 2) är han försigtigare, ty han tillägger framför "Italien" ett "sannolikt"; i museet i Wiesbaden finnes en mängd bronser, t. ex. äfven ungerska, utan uppgifven fyndort. Om man åt ett af dem söker gifva en "sannolik" fyndort betyder detta: en med sina theorier öfver-

Digitized by Google

ensstämmande. När jag någon gång hinner att, efter löfte, behandla den ungerska bronsåldern, kommer jag att med samma biord hänföra en i Wiesbaden förvarad hålcelt till Ungern, dit han enligt min uppfattning sannolikt hör, på grund deraf, att han eljest är det *enda* exemplaret som hittills hittats i vester om eller i allmänhet utom Ungern, Siebenbürgen och kanske Bukovina. Men äfven om jag åt denna sannolikhet tror mig kunna kräfva ett visst erkännande, är jag tyvärr icke i stånd att medgifva professor Lindenschmits detsamma. Och skälet dertill hemtar jag bland annat från hans nyss citerade plansch. Der finnas afbildade sju bronsklubbor, af hvilka jag vid första granskningen sammanställde fem med de förut afhandlade, under det jag afskilde tvenne. När jag sedan slog upp i texten, fann jag att af de fem är en den ifrån museet i Wiesbaden, den andre från en enskild samling införlifvad med antiqvariet i München (okänd fyndort), den tredje från Baiern, den fjerde från Meklenburg och den femte från Baiern. De två afvikande deremot voro, såsom jag förmodade, emedan jag sett sådana i mängd uti italienska samlingar, funna i Italien. Huru dessa senare se ut kan fig. 7 visa. Denna form har visserligen framkallats af samma behof som alla de föregående — behofvet af ett tungt och stickande redskap, men sättet att tillfredsställa detta behof är konseqvent olika hos de gamla italienska exemplaren de nordeuropeiska, hvilka torde få hänföras till medeltiden och början af den nyare tiden [1].

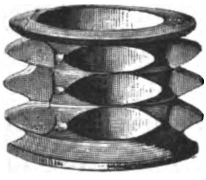

Bronsklubba funnen i Italien.
7. $^{2}/_{5}$.

[1] Om för öfrigt något exemplar af typerna A, B och C skulle kunna styrkas vara funnet i Italien, så innebure detta icke något egendomligt eller något mot det här ofvan sagda stridande. Att hitta en sak i Italien är icke detsamma som att hitta henne i en etruskisk graf eller på annat otvifvelaktigt fyndställe för etruskiska fornsaker.

Digitized by Google

För bronsåldern kan man icke med fog anföra spiralerna, ty sådana förekomma under alla kulturåldrar senare än stenens. Det finnes väl en viss spiraltyp, som är för den nordiska och den ungerska bronsåldern karakteristisk, men denne förekommer icke på klubborna. Ej heller kan man lägga mycken vigt vid omständigheten, att den värendska klubban är funnen i ett röse, ty ingalunda är allt gammalt som hittas i rösen. Helt nyss inlöstes till statens samlingar ett fynd ur ett röse i Fellingsbro socken, men fyndet bestod af 20 kopparplåtar, den äldsta ifrån år 1713. För att tala för hednisk upprinnelse återstå sålunda endast tvenne omständigheter, att i det värendska röset skulle hafva hittats kol och brända ben och att den dalska klubban skulle vara funnen i en hällkista. Men det förra neutraliseras genom det i samma röse hittade moderna ändbeslaget, och vid det dalska fyndet kan först då afseende fästas, när det visat sig att åt hittarens uppgift kan tillerkännas full noggrannhet i öfverensstämmelse med den kritiska forskningens fordringar.

Jag vill härmed icke påstå, att man skall från början anse allt hvad en hittare uppgifver vara osannt. Man skall tvärtom anteckna det, men dervid fasthålla det sålunda uppgifna såsom varande det som hittaren hade uppfattat eller mindes. Den som varit i tillfälle att några gånger jämföra cirkulerande fyndberättelser med verkliga förhållanden eller att observera huru en berättelse ofta berättad ju mer tiden lider förändras, lär sig att annotera och, att om skäl förekomma, misstro alla de uppgifter som icke äro att anse som frukten af noggranna vetenskapliga undersökelser eller iakttagelser. För att draga säkra slutsatser måste man framför allt hafva strängt sofrade primär-uppgifter.

Derest någon vill hålla på de två enda för hedniskt ursprung talande fynduppgifterna, anser jag mig fullt

Digitized by Google

berättigad att mot dem formulera ett fullständigt misstroende-votum pa grund af följande skäl.

En klubba är funnen på Gotland jämte ett modernt beslag och ett mynt från 1500-talet, men då ju mot mig kunde göras det inkastet, att måhända denna af hittaren å landskansliet aflemnade uppgift icke är mera tillförlitlig än de två af mig misstrodda, så vill jag lägga ännu mera vigt på det värendska fyndet. Svårligen vill någon ogilla dr Wittlocks antagande, att beslaget som hittades jämte klubban hört till dennas skaft, men att beslaget är modernt, anser jag mig, såsom redan är nämndt, kunna med trygghet påstå. Att här utveckla skälen skulle kräfva många ord och många figurer; jag erbjuder mig deremot till bevisets afläggande inom Statens Historiska Museum eller inom hvilken annan arkeologisk samling så stor att man der finner ett något när rikt material.

Det är ofta vanskligt att i skrift utveckla och motivera samt på en annan öfverflytta det intryck man får af ett föremåls art och af den period till hvilken det hör. Det finnes fall, då de utmärkande dragen äro så fördolda, att allenast ett mycket öfvadt öga urskiljer dem. Jag vågar dock påstå, att de omnämnda cylindriska bronsklubborna från Italien, när jag såg dem i de italienska samlingarna, passade genom utseende och tillformning mycket väl tillsammans med de gamla fynden; men så fort man lägger en af de nordiska bronsklubborna in i en etruskisk samling eller i en annan från vår bronsålder, får man genast intryck af brist på öfverensstämmelse och på sammanhörighet. Jag är säker, att jag skulle kunna bevisa detta och äfven bevisa den moderna karakteren hos ansigtet å den bohuslänska klubban, men en utveckling af mina skäl skulle fylla en dryg del af Månadsbladets årgång, ty vid en sådan bevisföring får man icke stanna vid enstaka detaljer, utan

Digitized by Google

måste gripa vidt omkring. I brist på sådan bevisning får jag till hvad kraft det hafva kan, anföra att dr Bock i sitt praktverk Die Kleinodien des deutschen Reichs s. 73 afbildat fem i Ungern funna bronsklubbor, och att han om en af dem (varietet af typen A), funnen med isittande apelskaft i Sajó-floden (komitatet Borsod), säger att de historiska och lokala förhållandena i öfverensstämmelse med klubbans nästan arkitektoniska form hänvisa henne till det trettonde århundradet.

Af tydlig, för alla fattbar och, vill jag hoppas, för alla bevisande objektiv natur äro följande tre omständigheter.

Klubbor af kopparblandningar liksom äfven af stål voro i Ungern vanliga ännu på 1500- och 1600-talen; sådana förekomma t. ex. i det magyariska nationalmuseets rustkammare och de äro i Ungern allmänt kända under namnet *buzogány.* Den ungerska konungaspiran är intet annat än en praktfull sådan med handtag af guld och klubba af delvis guldbelagd bergkristall. Liknande spiror, s. k. *bulawa*, tjenade äfven i Polen som insignier; de buros der af stormarskalken, kronomarskalken och marskalken för Lithauen.

De två andra bevisen ligga oss vida närmare. När man år 1850 systematiskt undersökte ruinerna af Söborgs under grefvefejden ödelagda slott på Seland, fann man bland dem utom annat en brons- eller malmklubba af typen A [1], genom hvilken går en 5, 6 tum lång jernspets. Denna klubba torde vi utan gensägelse få hänföra till en långt senare tid än bronsålderns. Hon måste tilldelas slutet af medeltiden eller ännu sannolikare början af 1500-talet.

År 1873 besökte jag Dalhems kyrka på Gotland och fann bland de intressanta figurerna, som pryda vest-

[1] Annaler for nordisk oldkyndighed 1851, pl. V, fig. 1.

Digitized by Google

portalens kapitäl, en gestalt, hvilken i ena handen bär en klubba, hvars sferiska knapp har små runda utsprång och är fullkomligt lik den likaledes på Gotland funna bronsklubban, som här är afbildad fig. 6.

De allra flesta af dessa klubbor, som tillhöra Statens Historiska Museum, hafva funnits der i många år, men vi vågade icke lägga fram dem, emedan vi icke voro visse i hvilken sal de borde läggas, d. v. s. till hvilken period de skulle räknas. Söborgs-fyndet talade kraftigt för medeltiden, men vi ville gerna hafva nya faktiska stöd. Då kom upptäckten på Dalhems-portalen, och samma höst voro alla bronsklubborna utlagda bland medeltidsvapnen, der de hafva bredvid sig ett stycke af en liknande, fast något gröfre klubba af jern.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 8 Januari 1875.

En af löjtnanten J. Hagdahl bildad samling, bestående hufvudsakligen af fornsaker från stenåldern, funna i vestra Blekinge, inköptes.

Ett fynd från Ångermanland (en stenmejsel) inlöstes.

Ett af Akademiens sekreterare uppsatt förslag till den minnespenning, som k. Vetenskaps Akademien ämnar innevarande år prägla öfver sin år 1854 aflidne ledamot Samuel Owen granskades och godkändes.

Gåfvor anmältes: *a*) till *K. Myntkabinettet:*

af kaptenen friherre M. Ruuth: en silfvermedalj, tio mynt i silfver och ett af koppar.

b) till *Akademiens bibliotek:*

af Académie d'archéologie i Belgien, af finska Vetenskaps Societeten i Helsingfors, af k. Musikaliska Aka-

Digitized by Google

demien i Stockholm, af Vetenskaps Societeten i Uppsala, af Verein für Geschichte des Bodensees, af Académie royale des sciences i Bruxelles.

Till ordförande och vice ordförande för tiden intill den 2 juni utsågos presidenten m. m. friherre Louis De Geer och professoren Carl Gustaf Malmström.

Den 19 januari 1875.

Akademiens förste amanuens dr Hans Hildebrand tog sitt inträde i Akademien såsom hennes arbetande ledamot med uppläsande af en afhandling "om de djurtyper som förekomma i den europeiska ornamentiken under den förkristna tiden och medeltiden". Talet besvarades af hr Malmström.

Ett förslag till underd. utlåtande angående dr M. Rooths ansökan att få uppbära den i k. Statskontoret innestående hälften af ett år 1866 åt honom anvisadt anslag för fortsättning af hans arbete "Bidrag till historien om abalienationen och reduktionen af kronans gods och räntor i Närike" upplästes och godkändes.

Gåfvor anmältes: *a*) till *Statens Historiska Museum:*

af häradsskrifvaren E. H. Wahlgren: en sigillstamp från medeltiden (se i föregående nummer).

b) till *k. Myntkabinettet:*

af fru L. Ahlborn: en bronsmedalj.

Den 2 februari 1875.

Ett fynd från Örebro län (kopparplåtar från åren 1713—1741) inlöstes.

En ansökan af hemmansegaren G. Jonsson i Mussla i Börstigs socken, Vestergötland, att få borttaga en af honom åverkad kyrkoruin kunde, då ansökningen icke åtföljdes af nöjaktig beskrifning, icke för närvarande upptagas, utan skulle ruinen dessförinnan af sakkunnig person undersökas.

Digitized by Google

Tillstånd beviljades hrr G. Melin, M. Melin och A. W. Wærn att borttaga några grafhögar å Österråda egor i Holms socken på Dal, med skyldighet att om utgräfningen lemna noggrann berättelse samt att hembjuda de anträffade fynden, på det, i händelse något skulle befinnas vara för statens samlingar behöfligt, detta måtte kunna inköpas.

Helsinglands fornminnes-sällskaps årsberättelse för 1874 upplästes.

Till ledamot i k. direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk för perioden 1875—1877 valdes hr Bowallius.

För åtgärder till bevarande af en graf från stenåldern i Karleby socken af Vartofta härad, Vestergötland, utbetaltes 5 kronor.

En gåfva till *Statens Historiska Museum* anmältes:

af hemmansegaren Thoreson i Sör Fossum i Tanums socken, Bohuslän: en stenyxa.

För arbetet Teckningar ur Statens Historiska Museum är andra häftets sjunde plansch under arbete. Häftet utkommer under våren.

Af Antiqvarisk tidskrift för Sverige har af fjerde delens sluthäfte (ett dubbelhäfte) texten varit färdig sedan nära tvenne år, men planscherna hafva, i följd af bristande tillgångar, icke ännu kunnat fullbordas. Tryckningen af femte delen har under förlidet år måst hvila i följd af anslagsbrist. Under loppet af våren torde dock kunna utlemnas såväl fjerde delens sluthäfte, innehållande fortsättning af dr Hildebrands Bidrag till spännets historia, som femte delens andra häfte, innehållande slutet af prof. Bugges afhandling om Rökstenen, tvenne deraf framkallade uppsatser af docenten Leffler och professor Stephens samt början af dr Hildebrands uppsats om Kassiteriderna.

Mars-numret af Månadsbladet utkommer med det första.

Detta nummer lades under pressen den 9 mars 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

39. 1875. Mars.

Innehåll: 1. Tors hammare. — 2. Svenska myntfynd. — 3. Resebeskrifningar från medeltiden. — 4. Nyfunnen runsten. — 5. Hällristningar i Skåne. — 6. Från Akademiens sammankomster. — 7. Hvarjehanda. — 8. Gåfvor.

Tors hammare.

Som tillägg till de hammarformiga amuletter, som omtalades i Månadsbladet för 1872 s. 49 f., kan jag här meddela fig. 8, efter ett original hörande till fyndet vid Horda Gudringsgårds soldattorp i Moheda socken, Värend. (Inv. 501). Hammaren, som hänger i en ring, är prydd med inslagna trianglar, i hvilka förekomma ännu en triangel och tre punkter. Denna hammare står till formen emellan de förut å anförda ställe meddelade fig. 24 och 26; han liknar mycket hammarne fig. 25 och 28, men är icke så rikt utstyrd som desse.

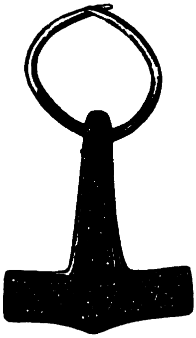

8.

Fyndet, som hittades nedlagdt i en lerkruka, innehöll guldfragment till en vigt af tre dukater, och silfver (smycken, tenar, mynt o. s. v.), vägande 95 lod; allenast en del inlöstes. Fyndet är redan flera gånger beskrifvet, t. ex. i Akademiens Handlingar 13, s. 275 (n:o 691), i B. E. Hildebrands Anglosaxiska mynt s. XLII, i Tornbergs Numi cufici, s. XVII, i Montelius' Statens Historiska Museum (andra uppl.), s. 49, i Wittlocks Jordfynd från Värend, s. 98.

Tyvärr finnas i Liljegrens anteckningar om fyndet icke fullständiga uppgifter om mynten. Det visar sig

Digitized by Google

likväl, att alla angelsaksiska mynt voro präglade för k. Etelred II (konung 978, död 1016) och tillhöra typerna B och C, d. v. s. den tidigare delen af hans regering. Af de tyska mynten tillhöra de flesta Ottonerne, intet är från Henrik II, som tillträdde regeringen år 1002; dessutom fanns ett mynt prägladt för hertig Bernhard I af Sachsen (973—1011). De kufiska mynten tillhöra tiden 748—942 e. Kr. I fynd från denna tid finnes det ofta mellan de yngsta kufiska och vesterländska mynten en tidsskilnad af ungefär tretio år. Allt berättigar således att låta denna skatt representera slutet af 900-talet, ehuru väl han kan vara något senare nedlagd i jorden. Med trygghet kunna vi hänföra honom till slutet af Erik segersälls eller början af Olof skötkonungs tid.

Af de i fyndet förekommande smyckena äro ett par ganska märkliga. Vi skola i ett annat sammanhang egna dem någon uppmärksamhet. H. H.

Svenska myntfynd.

1.

Under denna rubrik begynner jag här en serie af smärre uppsatser, hvilka, såsom den dubbeltydiga öfverskriften angifver, komma att behandla såväl fynd af svenska mynt som i allmänhet myntfynd hittade i Sverige.

Om vi nu lemna å sidan den äldsta myntningen i Sverige, under Olof skötkonungs och konung Anunds dagar, hvilken försiggick efter engelskt mönster och i betydlig mon verkställdes af engelska myntmästare, är det ingen tidigare konung än Knut Eriksson, till hvilken vi med säkerhet kunna hänföra några af de intill våra dagar bevarade svenska medeltidsmynten.

Digitized by Google

En mycket god utgångspunkt för en undersökning af k. Knuts mynt lemnar det år 1840 vid Dælie i Næs socken på Hedemarken hittade fyndet af nästan 5000 mynt, hvilket blifvit med mycken noggrannhet beskrifvet af professor Holmboe [1]. I detta fynd förekommo nämligen jämte en mängd nordiska mynt, hvilkas tid kan vara tvifvel underkastad, en del både nordiska och i synnerhet icke nordiska mynt, hvilkas tid är fullt säker. Den senare gruppens mynt tillhörde

norske konungen Sverre	1177—1202,
danske konungen Sven Grathe	1147—1187,
engelske konungen Stefan	1135—1154,
» » Henrik II	1154—1189,
skotske konungen Vilhelm I	1165—1213,
kölniske erkebiskopen Filip I	1167—1197.

De slutsatser hr Holmboe häraf drager äro i korthet följande. Skatten kan icke vara nedlagd före det senaste af dessa regerings-tillträdesår, d. v. s. icke före 1177, och han torde vara nedlagd innan i Norge kommo i omlopp mynt präglade för danske konungen Valdemar Seier, som tillträdde regeringen år 1202. Han stod i liflig beröring med Norge, i hvilket land man också ofta hittat hans mynt; deras frånvara i fyndet kan derför betyda något.

Under tiden 1174—ungef. 1200 regerade i Sverige k. Knut Eriksson och (under få år) Sverker II. Då skatten *kan* vara nedlagd något före 1200, har man icke *rätt* att här vänta andra svenska mynt än k. Knuts, ehuruväl enstaka mynt *kunde* tillhöra Sverker.

De svenska mynten i fyndet äro följande.

Fig. 9. Ett krönt ansigte med omskriften KANVTVS REX S — dock vanligen med ett missbildadt E. Denna

[1] De prisca re monetaria Norvegiæ et de numis aliquot et ornamentis in Norvegia repertis. Christiania 1854, s. 23 f.

Digitized by Google

omskrift kan svårligen tydas annorledes än med *Kanutus rex Sveonum.*

Till följe af likheten med dessa mynt torde man böra till samma konungs tid hänföra de i fyndet förekommande mynten (fig. 10) med ett krönt hufvud och

9. 10. 11.

omskriften LE(O)DV(S). De inom parenthes satta bokstäfverna äro icke fullt tydliga, men genom jämförelse af de bäst bevarade exemplaren göres det högst sannolikt att man bör läsa dem såsom här skett och äfven tidigare föreslagits.

Hr Holmboe hänför dessa två typer till Sverige, men icke typen fig. 11, hvilken dock, såsom i ett följande nummer skall visas, måste anses vara svensk. Om så är och om, såsom jag tror mig kunna visa, mynten af denna typ äro präglade i sydöstra Sverige och det således behöfts någon tid för att föra dem till Norge, torde det blifva nödigt att hänföra dem icke till Sverkers tid, utan till Knut Erikssons mångåriga regering.

Typen fig. 9 förekom i fyndet i 30 ex. Vigten af hvart mynt är 2½ ass (1,427 gram), halten 0,979.

Typen fig. 10 förekom i 33 ex. Vigten var 1¾ ass (1,027 gr.), halten 0,861.

Typen fig. 11 förekom i stor myckenhet, men nästan alla exemplaren voro synnerligen nötta. Ett af dem vägde 3½ ass (1,098 gr.).

Originalen till fig. 9—11 äro icke tagna ur Dæliefyndet utan ur svenska fynd som förvaras i k. Myntkabinettet.

H. H.

Digitized by Google

Resebeskrifningar från medeltiden.

1.

Den 14 september 1326 afreste från Avignon tvenne sydfranske prestmän, dominikanerpriorn broder Jean de Seron och kyrkoherden Bernard d'Orteuil, med uppgift att företaga den långa, besvärliga och i viss mon farliga resan till Norge och Sverige. De skulle i dessa land uppbära dels den vid konciliet i Vienne (1311—1312) beslutade sexåriga afgiften af alla kyrkliga inkomster, hvilken skulle användas till det heliga landets befrielse, samt frivilliga gåfvor för samma ändamål, dels peterspenningen för fem år, dels annater (d. v. s. första årets afkastning af ledigblifna pastorat) för de senaste tre åren, dels frivilliga gåfvor till påfven.

De två legaterne färdades, såsom den tiden var sed, till Flandern, hvarest de inskeppade sig för resan till Norge. Sedan de i detta land förrättat sina värf, begåfvo de sig till Sverige, dock icke samtidigt, ty Bernard, som lemnade Bergen den 28 september 1327 för att fara till det sexton dagsresor aflägsna Lödöse, hindrades af motvind, så att han icke kom fram förr än efter elfva veckor, d. v. s. vid midten af december, vid hvilken tid broder Jean de Seron redan hade begifvit sig in åt Sverige. Att dennes resa varit kortare kan man sluta deraf, att hans reseräkning var mycket mindre. Han hade betalt 12 skilling sterlingar, under det Bernard fick betala 7½ mark norska penningar, hvilket utgjorde 22½ skilling sterling eller ungefär 60 kronor.

Från Lödöse hade broder Jean begifvit sig den stora stråkvägen fram till Skara, hvarest vi finna honom den 12 december. Han mottog der af biskop Peter Larsson af Husaby († 1336) de i domkyrkans sakristia deponerade medlen. Under den kalla årstiden fortsatte han sin färd uppåt Sverige. Dagen före julafton uppbar han

Digitized by Google

i Vesterås af domprosten Filip samt kanikerne Thidrik och Karl[1] de inom stiftet insamlade medlen. Biskop Israel hade i flera år varit sjuk och slapp, hvadan han icke längre deltog i stiftsstyrelsen.

Förmodligen firade broder Jean här julen — han bodde måhända i stadens dominikaner-kloster — och antingen här eller i Uppsala upphanns han af Bernard, ty den 8 januari 1328 finna vi dem båda i Uppsala, der erkebiskop Olof den vise († 1332) åt dem utlemnade de insamlade penningarna, hvilka dock i förseglade påsar lemnades qvar i sakristian, alldenstund erkebiskopen varnade dem för röfvare, "ty flerstädes lurade man på dem". Den 12 januari lemnade de Uppsala och kommo efter tvenne dagar till Strängnäs, der biskop Styrbjörn († 1343) gaf dem enahanda varning och råd. Den 25 januari lemnade de Strängnäs och kommo efter fem dagar till Linköping, der de synas hafva stannat ungefär fyra veckor. Härifrån sände de Johanniter-brodern Henrik till öfre Sverige för att i Uppsala och Strängnäs afhemta de deponerade penningarne, hvilka han under betäckning af tolf väpnade ryttare förde till det fem dagsresor från Uppsala liggande Riseberga kloster i Närike. Längre vågade han dock icke gå, af fruktan för röfvare, utan lemnade penningesäckarne tills vidare i klostret. Hr Henrik erhöll för sina omkostnader en summa af ungefär 160 kronor.

I Linköping förehade de påflige legaterne ett annat ärende, som kastar ett välkommet ljus öfver de inre förhållandena i vårt land. Inom stiftet hade klagomål blifvit förda öfver biskopens betungande visitationsresor,

[1] Någon domprost Filip omtalas icke i samtida handlingar, men torde vara samme man som den Filip, hvilken ännu år 1320 kallas kanik. Några Vesterås-kaniker Thidrik och Karl förekomma ej heller i tidens handlingar, men väl en kanik Thideman. Eget nog förekomma vid denna tid två Strängnäs-kaniker Thidrik och Karl.

Digitized by Google

hvadan påfven Johannes XXII hade påbjudit en undersökning, hvilken nu företogs den 14 februari i domkyrkans sakristia. Vittnesbörd afgåfvos af domprosten Björn, franciskaner-gardianen i Linköping broder Johan, född i Linköpings stift, kyrkoherden i Vreta hr Peter Hemmingsson, biskop Karl sjelf, dominikaner-priorn i Skeninge broder Johannes, född i Skara stift, kyrkoherden i Vallerstad hr Nils, prosten i Sunnerbo hr Magnus, fogden i Skeninge Birger samt borgarne derstädes Ivan, Lybert och Gangvid, riddaren hr Erik [1], lagman i Småland, den åttatio-årige köpmannen Amund från Jönköping, köpmännen Håkan, Holmger, Henekin Palm, Håkan Siwas och Herman, franciskaner-gardianen i Jönköping broder Johannes, född i stiftet, prosten i Östbo hr Håkan, kyrkoherden i Friale (Fryeled) hr Tore, prosten i Njudung hr Ulf och kyrkoherden i Ekesjö hr Hetgo, och deras innehåll är i hufvudsak följande. Den romerska kyrkan fordrade visserligen att hvar kyrka skulle af den visiterande biskopen besökas, men biskoparne Henrik, Bo, Bengt (k. Magnus ladulås' broder) och Lars hade tagit sig före att under sina visitationsresor fara på egen kost, hvarvid de vanligen togo qvarter på någon sin gård och sammankallade inbyggarne i två eller tre socknar till en kyrka, då hvar socken lemnade till biskopen en viss penninge-ersättning. Anmärkning häremot gjordes af påfven, hvadan biskop Lars återgick till det ursprungliga visitationssättet, men presterskapet var ingalunda belåtet dermed. Biskopen ledsagades under dessa sina resor icke blott af en mängd prester, utan till honom slöto sig ock en mängd frälsemän, så att prosten i Sunnerbo, när han tog emot sin biskop, måste skaffa hö åt 500 hästar eller flera. I så-

[1] Denne hr Erik kan icke vara någon annan än hr Erik Tureson af Bjelke-ätten, hvars fränder tidigare varit lagmän i Tiohärad. Som lagman nämnes han icke i andra urkunder.

Digitized by Google

dana pastorat, i hvilka besparingar kunde göras, gingo mången gång två eller tre års besparingar åt vid ett enda visitationsbesök. Men allestädes var ingalunda ens *så* väl ställdt. Af 24 kyrkor i Sunnerbo gåfvo allenast tre så goda inkomster, att deras kyrkoherdar kunde mottaga biskopen hvart sjette år; af Njudungs tjugo kyrkor var det allenast en, Sandsjö, som kunde mottaga biskopen. Också ville man icke gerna mottaga ett pastorat för att blifva ruinerad vid första visitation. Sandviks pastorat i Vestbo härad hade stått ledigt i tio år, Hjertlanda i nära fjorton.

I flera af vittnesmålen omtalades de faror, för hvilka biskopen kunde vara utsatt under sina visitationsresor, i synnerhet derföre att flera afsides liggande öar hörde till stiftet. Man kan lätt sätta sig in i att resan till Gotland kunde vara förenad med faror, — hvadan också biskop Bengt den 14 juli 1287 skref sitt testamente i Skällvik, innan han for öfver till denna ö — men man blir litet förvånad, när särskildt vådorna af öfverfärden till Visingsö betonas. Samme Bengt lär dock under en resa till Visingsö hafva förlorat en del af sitt följe.

Från Linköping sände legaterne kaniken vid dervarande domkyrka Harald af Vernamo till Vexjö för att der mottaga de insamlade medlen. Skörden der blef dock icke synnerligen stor, ty under de stridigheter som föregingo den spåde Magnus Erikssons val till konung, hade den 3 maj 1318 en skara Tyskar och Danskar kommit till Vexjö, afhändt sakristanen nycklarne till kyrkan och sakristian samt uppbrutit de i denna förvarade kistorna, ur hvilka de uttogo 165 mark 20 penningar svenskt mynt. Återstoden mottogs af hr Harald, och fördes jämte största delen af det i Linköping mottagna till Jönköping, hvilken stad de lemnade den 27 februari, efter att hafva deponerat skatten i dervarande franciskaner-kloster.

Digitized by Google

Efter tvenne långa dagsresor kommo de åter till Skara, hvarifrån de sände en prestman åtföljd af tio väpnade ryttare till Jönköping, för att föra penningarne till Skara, hvarför ett arfvode utbetaltes af ungefär 100 kronor och i Skara skrefvo de den 2 mars till biskop Styrbjörn i Strängnäs och Närikes-prosten hr Tideman med begäran att de under säker betäckning skulle afsända de hos nunnorna i Riseberga deponerade summorna. Riddaren hr Anund Sture, en biskopens frände, åtog sig det vanskliga uppdraget att föra de dyrbara säckarne öfver Tiveden och vidare ända till Lödöse. Prosten mottog för sina utgifter en ersättning af ungefär 170 kronor, "men", heter det i legaternas räkenskaper, "riddaren ville icke mottaga någon ersättning, ehuru han femton dagar varit upptagen i påfvens tjenst". Afståndet mellan Riseberga och Lödöse uppskattas till sju dagsresor. Sjelfve skulle legaterna föra till Lödöse det i Linköping och Vexjö mottagna silfret, och köpte för sådant ändamål tre hästar, hvilka de sedan med stor förlust sålde i Lödöse. Hvardera af legaterna hade dessutom, när de anträdde resan, köpt tre häster, hvilka de under återresan sålde i Brügge. Den 16 november 1328 voro de åter vid romerska hofvet efter en frånvara af 795 dagar.

Till Finland kommo legaterna icke. De sände dit dominikaner-brodern Gotschalk, som dock icke mottog mycket penningar, alldenstund en dryg del af den insamlade skatten, som förvarades i Åbo domkyrka, hade blifvit borttagen under ett anfall af "de otrogne", d. v. s. Ryssarne. Af de stora penningesummor, som för ofvannämnda ändamål blifvit insamlade i Sverige, kom intet landet till godo. Hälften fördes till Avignon, andra hälften lemnades åt den norska regeringen som ersättning för de under det senaste ryska kriget hafda omkostnaderna.

Digitized by Google

Enligt en fortsättning af Eriks-krönikan, som sammanskrefs under 1400-talet, rådde under det de store styrde Sverige innan k. Magnus Eriksson blef myndig en ostörd frid och ro. Det vittnesbörd om motsatsen, som denna reseskildring lemnar, bekräftas och skärpes af andra samtida vittnesbörd.

De ofvan angifna penningebeloppen äro beräknade efter myntens silfvervärde. För att jämföra prisen med nutidens torde de i texten uppgifna summorna böra multipliceras åtminstone med tolf.

En annan gång skola vi redogöra för den påflige legaten Pierre de Gervais' resa i Norden 1330—1334, således under k. Magni myndighetstid, samt derefter meddela uppgifter om italienaren Quirinis resa genom Norge och Sverige under k. Eriks af Pommern tid.

H. H.

Nyfunnen runsten.

I juni månad sistlidne sommar kom jag under en vandring på Gotland, i sällskap med studenterne Svensson och Hoffman, till Boge socken. Strax vid kyrkan ligger en samling gårdar vid södra stranden af Bogevik, invid hvilka i synnerhet bronssaker i stor ymnighet hittats, hvarom förmodligen Statens Museum bär vittne. Här hittade bonden Nyberg vid Möjner i december månad 1870 i ett "stainrör" en sten med "besynnerliga bokstäfver". Vi blefvo underrättade derom och vid första anblick visade sig stenen vara försedd med *runskrift*, visserligen mycket nött och delvis utplånad, men som dock af öfvade runläsare torde kunna tydas. Det märkvärdigaste var dock att den omnämnda stenen är en runsten af granit af det på Gotland vanliga slaget, att runskriften går i jämnlöpande linier under hvarandra och att stenen som är ganska liten (ungefär 2 fot lång, något öfver 1

Digitized by Google

fot bred och 5 till 6 tum tjock), hittades vid borttagandet af ett stenröse, i hvilket den låg bland de andra stenarne. Om röset varit en grafhög eller en vanlig stenhop (odlingsröse), kunde jag ej få reda på. Emellertid hade ingenting annat märkvärdigt påträffats deruti. Det är skada att inskriften, som tyckes ursprungligen hafva sträckt sig öfver stenens hela ena flatsida, tydligen genom nötning mot andra stenar blifvit till en del alldeles bortfrätt. Hvad vi efter en flyktig granskning kunde läsa var endast ordet **ruþvisl**, men mera kan nog tydas, i synnerhet som stenen lätt kan vändas och flyttas, så att passande dager alltid kan erhållas.

Alltså har Gotland också en runskrift ristad på gråsten jämte de många kalkstens-inskrifterna, eller är väl någon redan förut känd? Vid samma gård ligga äfven tvenne stenar, den ena med fem, den andra med två djupa refflor [1].

G. A. Gustafsson.

Så vidt jag vet, är detta den första runsten af granit som hittats på den på fornminnen rika ön. Af sandsten finnes åtminstone en. Runornas anordning är märklig och antyder en icke obetydlig ålder. Vore det säkert, att stenen hittats i ett *grafröse*, skulle hans märklighet mycket ökas. Flera sådana fynd äro gjorda i Norge.

Jag hoppas att stenen under nästkommande sommar skall genom hr Gustafssons benägna försorg kunna föras till Stockholm för att införlifvas med Statens Historiska Museum, dit de i brefvet omtalade fynden från Bogeviken tyvärr icke ankommit. Om stenar med sliprännor se Månadsbladet 1873 s. 73.

H. H.

[1] Ofvanstående är taget ur ett bref från studeranden af Gotlands landskap G. A. Gustafsson till Månadsbladets utgifvare.

Digitized by Google

Hällristningar i Skåne.

Förliden sommar afteknade jag öfre sidorna af två med figurer försedda jordfästa stenar, som finnes på egorna till Delperöd i Rörums socken, Albo härad, ungefär $1^1/_4$ mil från Simrishamn. Teckningarna kan jag dock icke här bifoga, emedan de i september förlidet år med posten afsändes i bref, som icke framkommit till adressaten. Det oaktadt skall jag nämna några ord om ifrågavarande stenar. Den ena, mindre, ligger nära vägen till Stockebo, den andra vid en åkerren ett godt stycke vester om den förra. Båda ligga till en del nedsänkta i jorden och hafva på sina i dagen liggande delar flera $^1/_2$—1 tums djupa, helt urgröpta figurer, som säkerligen äro gjorda af menniskohand. Några af dem synas skola föreställa fotsulor, andra äro mera oregelbundna, andra åter blotta skålformiga fördjupningar. Hvardera stenen visar sex "fotspår" eller andra större svårtydda urgröpningar samt tre eller fyra skålar. Ehuru svårtydda torde dessa figurer böra anses för hällristningar. Hålor och figurer af fotsulor förekomma ofta tillhopa på norska och svenska hällristningar, stundom till och med på lösa block (O. Rygh, Om Helleristninger i Norge, i Christiania Videnskabenes Selskabs Forhandlingar för 1873 s. 469; A. E. Holmberg, Skandinaviens hällristningar). Hällristningar äro ju dessutom nyligen upptäckta i Skåne i närheten af Simrishamn och äfven det för sina inristade figurer så bekanta Kiviksmonumentet ligger helt nära (ungefär $^1/_4$ mil norrut). Fotsulor anses af Holmberg i vissa fall, t. ex. i förbindelse med fartyg, beteckna en landstigning, i andra fall en resa, stundom åter menniskor [1].

P. Olsson.

[1] Meddelande i ett bref från hr lektor P. Olsson i Östersund. — Bland ristningarna invid Simrishamn förekomma äfven fotsulor. Den bemärkelse sådana bilder hafva hos Indianerne i Nordamerika är omnämnd i Månadsbladet 1874 s. 62. H. H.

Digitized by Google

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Från Akademiens sammankomster.

Den 16 februari 1875.

Tre från Kalmar län inkomna fynd (fragment från jernålder och nyare tid) inlöstes.

Med anledning af en skrifvelse från hr kontraktprosten Morenius afgafs, på grund af detaljerade uppgifter som förekomma i hr Herman Hofbergs reseberättelse af år 1869, den förklaring, att Hidinge till nedrifning bestämda kyrka i Närike, icke var i antiqvariskt eller i konsthistoriskt hänseende märkvärdig, men att de i denna kyrka hittills förvarade äldre inventarier borde öfverflyttas till den nya kyrkan för att der å lämpligt ställe förvaras. Akademien beslöt ock att hemställa, om icke en i den gamla kyrkans sakristia sittande trädörr med prydliga jernbeslag kunde till statens samlingar öfverlåtas.

Ett från Ångermanland af hr P. Edholm direkte till Akademien insändt fynd (en stenyxa) inlöstes.

På sekreterarens hemställan, beslöts att den 27:de delen af Akademiens Handlingar skulle läggas under pressen, och skulle i denna del allra först intagas hrr Böttigers och Odhners inträdestal.

Gåfvor till *K. Myntkabinettet* anmältes:

af H. M. Konungen: två norska medaljer.

af öfverstekammarjunkaren hr grefve A. Sparre: ett spanskt kopparmynt (revolutionsmynt för staden Barcelona).

Den 2 mars 1875.

Akademiens invalde hedersledamot hr Peter von Möller tog sitt inträde och besvarades hans helsning af Akademiens sekreterare.

Åtta genom konungens befallningshafvande i Visby insända fynd från jernåldern inlöstes med tillsammans 116 kronor. Bland fynden förtjena särskildt omnäm-

Digitized by Google

nas en vid Ingvards i Träkumla socken funnen skatt, bestående af 71 hela kufiska mynt och 21 bitar af sådana — samt ett fynd från Hallfreds i Follingbo socken innehållande prydliga bronsspännen, bitar af bronsbrakteater, 90 perlor af glasfluss, lera o. s. v.

En samling af fornsaker, hufvudsakligen från stenåldern, bildad af hr vice pastor L. F. Palmgren i trakten af Bolmen (173 nummer) inlöstes. Samlingen är af vigt icke allenast derföre att hon gifver värderika upplysningar om stenålderskulturen i Finveden, utan ock för de särdeles vackra exemplar af prydliga typer som hon innehåller. Särskildt förtjenar anföras ett fynd af åtta flintdolkar, alla vackra, men en af så ursökt arbete att få samlingar kunna visa hans likar.

Akademiens korresponderande ledamot och stipendiat friherre Olof Hermelin hade inlemnat dels en stenyxa funnen i Tjärstads socken i Östergötland och ett stycke af en ringbrynja från samma socken, hvilka af honom blifvit för Statens samlingar inlösta, dels en prydligt arbetad och väl bevarad pixis af förgyld brons, till Statens samlingar förärad af Öfverjärna församling af Strängnäs stift. Denna pixis kommer att i ett följande nummer af Månadsbladet beskrifvas och afbildas.

Genom byte förvärfvades till k. Myntkabinettet ett drottning Kristinas $^1/_4$ öre från år 1637 visande en hittills fullkomligt okänd varietet med kors i stället för rosor som prydnad å både åt- och frånsidan.

För att föröka det redan starkt anlitade årsanslaget till inköp af fornsaker och mynt, såldes till en enskild person ett k. Anund Jakobs mynt, som i k. samlingen fanns i tvenne exemplar, samt dublettexemplar af en rysk rubel och sju ryska bronsmedaljer.

Akademiens stipendiat, fyrmästaren H. A. R. Sidén hade insändt 8 stora blad innehållande planteckningar af fornlemningar inom Ölands södra mot, och hans bref inne-

Digitized by Google

hållande iakttagelser rörande fornlemningarnas olika beskaffenhet inom öns norra och södra del; upplästes.

Gåfvor anmältes *a*) till *Kongl. Myntkabinettet.*

af Akademiens hedersledamot hans exellence hr grefve Sparre: ett nyare turkiskt kopparmynt;

af förste sekreteraren i k. Utrikes departementet grefve Carl Snoilsky: en utländsk silfvermedalj.

b) till *Akademiens bibliotek:*

af Svenska Fornminnesföreningen: dess Tidskrift, andra bandets tredje häfte;

af Akademiens ledamot, första Amanuensen dr Hans Hildebrand: hans nyligen utgifna arbete Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid.

Hvarjehanda.

Borrhålstappar från stenåldersyxor. Som tillägg till hvad ofvan s. 17 sades, bör nämnas, att för Statens Historiska Museum blifvit inköpt, sedan n:o 38 af Månadsbladet lades under pressen, en borrhålstapp, funnen i Vermland. Till de uppgifter om utländska fyndorter för sådana tappar, som jag tidigare meddelat (Österrike och pålbyggnader i Schweiz), är jag i tillfälle att lägga den notisen, att åtminstone en sådan tapp är funnen i Litthauen (guvernementet Witebsk). Han är omtalad och afbildad i grefve Eustache Tyskiewicz' arbete Badania Archeologiczne (Wilna 1850) s. 86, 94 och pl. IV. fig. 8.

Tillkännagifvande om portofrihet för bref till Akademien.

Kongl. Maj:t har i nådig skrifvelse af den 4 december 1873 angående frankeringsfrihet för bref från lands-

Digitized by Google

orterna till k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien eller hennes Sekreterare förordnat,

att enskilda personer i landsorterna eller ock myndigheter derstädes, som sakna rätt till tjenstefrimärkens begagnande mot ersättning af allmänna medel, ega, utan frankeringsskyldighet för afsändaren, till postanstalt för befordran aflemna sådana till Akademien eller hennes Sekreterare adresserade bref, som röra antingen Akademiens ärenden eller ämnen, hvilka falla inom Akademiens verkningskrets, med vilkor:

att dylik försändelse skall inlemnas i öppet och med påskrift om innehållet försedt kuvert, som före afsändandet af postanstalten tillslutes med dess sigill;

att adressaten (Akademien) skall vara skyldig sådan försändelse utlösa i den ordning, som är stadgad i § 7 af k. förordningen den 5 december 1873; samt

att det porto som å ankomstorten bör försändelsen påföras, skall utgå med enahanda belopp, som å afgångsorten skulle hafva utgjorts, derest försändelsen blifvit afsänd såsom fullt frankerad.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874.

17. Af bibliotekarien *K. Torin* i Skara: ett k. Knut den stores mynt slaget i Winchester och tre samtida falskmynt med angelsaksisk typ, hörande till det förskingrade silfverfyndet från Trädgården i Varnhems socken. Inv. 5201. — Af detta fynd hembjöds en del af befallningsman J. G. Ljungqvist på Åda i Södermanland (1 kufiskt mynt, 15 tyska, 44½ angelsaksiska och 2 opräglade myntplansar), Inv. 5019. Utom de ofvannämnda hafva 18 mynt ur detta fynd (11 angelsaksiska, 3 danska, 4 tyska) lemnats som gåfva till Statens samlingar af hr Torin (Inv. 5048, 1873 års gåfvoförteckning n:o 50). Tre mynt ur samma fynd (2 angelsaksiska, 1 danskt) hafva lemnats som gåfva af rektor J. P. Lagergren i Skara (Inv. 5170; 1874 års gåfvoförteckning n:o 5).

18. **Depositum** af *Hospitals direktion* i Visby: en kalk, en paten och en pixis (oblatask) af förgyldt silfver från medeltiden Inv. 5207. — Se årgången 1874 s. 94.

Detta nummer lades under pressen den 16 april 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

40. 1875. April.

Innehåll: 1. Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid. — 2. Svenska myntfynd. 2. — 3. Fynd af gammaldags farkoster i Skåne. — 4. Ett fynd af kufiska mynt i Dalarne. — 5. Hvarjehanda.

Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid.

Under ofvanstående titel har jag nyligen utgifvit en kortfattad handbok i hvad man utomlands kallar "kristlig arkeologi" [1]. Syftet med denna bok är att väcka intresse för de kyrkliga fornminnena i synnerhet från medeltiden, att gifva en hjelp till deras studerande och framför allt att motarbeta den undergång som i otaliga fall hotar dem. Tvenne syften af mera speciel art tillkomma äfven. Jag är sysselsatt med ett större arbete öfver den svenska medeltidens kultur- och konstlif, och som jag innan detta skall läggas under pressen, icke hinner besöka alla Sveriges kyrkor, för att studera dem och deras fornminnen, ville jag, så vidt möjligt är, förvärfva den stora allmänheten till medarbetare. Dessutom är jag, såsom jag i Månadsbladet 1873 s. 108 antydt, sysselsatt med förarbetena till en utförlig arkeologisk beskrifning af Sverige, i hvilken skall göras för en större allmänhet tillgängligt det rika arkeologiskt-topografiska material som k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien under loppet af många år samlat, och till dennas olika afdelningar, den som behandlar hednatidens och den som omfattar medeltidens och den nyare tidens qvarlefvor, behöfves i hög grad medverkan af de enskildes företagsamhet och intresse.

[1] Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid. En kortfattad öfversigt. Stockholm, Norstedt & Söner. Pris: 3 kronor.

Digitized by Google

För att åt dem gifva en vägledning meddelar jag här, föga förändradt, det frågoformulär som geheimeregeringsrådet Ferdinand von Quast, konservator för samtliga konstminnen i den preussiska monarkien, för ett liknande ändamål utfärdat. Med de upplysningar, som min ofvan nämnda handbok lemnar, torde dessa frågor vara fullt begripliga. Kyrkobeskrifningar, uppsatta i form som svar på dessa frågor, mottagas med största tacksamhet. Som de alla komma att förvaras i k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens arkiv (hvarest de äro för alla, som önska se dem, tillgängliga), kunna de till denna eller hennes sekreterare insändas med begagnande af den rätt till frankeringsfrihet som Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 4 december 1874 medgifver. Till fyllande af en lucka som i min handbok finnes, i följd af hennes begränsade omfång, skall i denna årgång meddelas en öfversigt af de attribut, med hvilka den katolska kyrkans konstnärer plägade utmärka helgonen [1]. För en hvar, som för ifrågavarande ändamål önskar närmare upplysningar, står jag naturligtvis till tjenst, efter bästa förmåga.

För de hedniska fornlemningarna skall sedermera en af mig uppsatt promemoria meddelas, liksom jag hoppas snart kunna meddela en sockenbeskrifning, för att visa hurudana, enligt mitt förmenande, de arkeologiska ortbeskrifningarna böra vara beskaffade.

Frågformuläret för kyrkliga fornlemningar lyder sålunda:

A. *Kyrkobyggnaden.*

1. Hvad namn har kyrkan? åt hvilket helgon är hon vigd?

[1] För en sådan lista blifver i årgången så mycket bättre plats, som införandet af de utlofvade bidragen till 1500-talets kulturhistoria måste uppskjutas, på grund deraf att den träsnidare, åt hvilken utförandet af de nödiga figurerna blifvit anförtrodt, svårt insjuknat.

Digitized by Google

2. Hvilka historiska uppgifter har man om hennes anläggning, uppbyggning, förstöring genom eld e. d., reparation och tillbyggande? Grunda sig dessa uppgifter på urkunder eller inskrifter? Känner man, när kyrkan och hennes altaren invigdes, eller aflatsbref för dem som befrämjat byggnaden eller utsmyckningen eller för dem som besökte kyrkan? När och af hvilka äro sådana aflatsbref utfärdade?
3. Är kyrkan moderkyrka eller annex? Har hon ursprungligen tillhört något kloster, hospital eller annan stiftelse och i sådant fall af hvilket slag?
4. Hvilket utseende har kyrkans grundplan?
5. Äro kyrkans alla delar under ett tak eller stiga några delar högre upp, och hvilka?
6. Hvilka äro kyrkans och hennes särskilda delars mått i längd, bredd och höjd, in- och utvändigt?
7. Af hvilket ämne är kyrkan eller hvar särskild del af henne uppbygd? Är hon rappad utvändigt?
8. Hur många torn har kyrkan och hvar förekomma de?

   Hur se deras olika våningar ut, hvaraf bestå de och huru är spetsen beskaffad?
9. Huru många ingångar har kyrkan och hvar finnas de?

   Äro de betäckta af rund- eller spetsbågar eller på annat sätt?

   Äro de enkla eller flersprångiga? Hafva de vid sidorna kolonner och hurudana äro kapitälen? Finnas bilder, särskildt öfver sjelfva dörren, eller inskrifter?
10. Fins utanför dörren ett vapenhus eller annat förrum?
11. Hurudan är sjelfva dörren? Finnas derå sniderier, beslag eller målningar? Hurudan är nyckeln, låsskylten och handtagsringen? Finnas på dörren run- eller andra inskrifter?

    Hurudan är sakristie-dörren?

Digitized by Google

12. Hvilken form och storlek hafva fönstren? Äro de rund- eller spetsbågiga? Sammanhållas rutorna af stafverk eller rosetter af sten?
13. Äro fönstren lika gamla som murarne eller senare? Äro de i nyare tid utvidgade?
14. Äro fönstren målade eller hafva de varit det?
Hvilka bilder äro eller voro derå framställda?
15. Finnes det vid murarne sträfpelare och hur äro de utsirade?
16. Finnas sträfbågar och hvar?
17. Äro listerna prydda t. ex. med bågar, djurhufvud eller andra bilder, löfverk e. d. eller med genombrutna gallerier (kolonnrader med rund- eller spetsbågar)?
18. Äro murarne utvändigt smyckade med kolonner, pilastrar o. s. v.?
19. Hvaraf består taket?
20. Huru många skepp har kyrkan? Äro de alla lika höga eller är något högre än de andra och har då detta egna fönster?
Huru högt och bredt är hvart skepp invändigt?
21. Skiljas skeppen af pelare- eller kolonnrader eller förekomma båda slagen?
Hvilken form hafva pelarne och kolonnerna och huru äro de utsirade?
22. Förenas dessa pelare eller kolonner af rund- eller spetsbågar och huru äro dessa prydda?
23. Har kyrkan platt tak eller hvalf? Finnes i detta afseende olikhet mellan de olika delarne?
Äro hvalfven ursprungliga eller i senare tid inslagna? Huru äro de indelade och huru se skiljestafvarne ut? Hafva de varit målade? Finnas ofvan hvalfven spår af det gamla taket?
24. Har kyrkan ett tvärskepp? Är detta lika högt och bredt som midtskeppet?

Digitized by Google

25. Ligger koret i jämnhöjd med långhuset eller högre och med huru många trappsteg?

26. Afslutas koret med en rät linie eller har det en apsis eller är det mångsidigt? Har det fönster eller icke? Har det en omgång?

Har någon annan del af kyrkan en apsis?

27. Huru skiljes koret från de omgifvande delarne af kyrkan? Finnes skrank och huru är det utsiradt?

Finnes mellan koret och midtskeppet eller midtqvadraten en läktare och hurudan är denna?

28. Finnes under koret eller någon annan del af kyrkan en krypta? Hvila dennas hvalf på pelare eller kolonner och hurudana äro de?

29. Har kyrkan någon öfvervåning och hvar?

30. Hvad för sidorum har kyrkan, kapeller, sakristior, skattkammare o. s. v. och huru äro dessa beskaffade?

31. Hurudana äro murarne invändigt? Äro de rappade? Äro de prydda med målningar?

B. *Kyrkans inredning.*

1. Huru många altaren finnas? Hvar finnas de (fristående eller invid väggen?) och åt hvilka äro de helgade?

Hvaraf består altarfoten? Har han trappsteg och huru många?

Hurudan är altarskifvan? Är hon korstecknad eller försedd med inskrifter?

Finnes något rum för reliker, hvar finnes det och huru är det tillslutet? Finnas deri reliker, arbetade föremål eller dokument?

2. Finnes på altaret ett kors, en altartafla eller altarskåp? Hvaraf består altarprydnaden? Hvad föreställer han?

3. Finnes i altarets närhet fristående eller framspringande sakramentshus af trä eller sten? Prydas de

Digitized by Google

af sniderier eller målningar? Finnas i stället vägg-nischer och hurudana äro dessa, särskildt deras dörrar? Äro de invändigt målade?

Finnes i söder om altaret någon uttömningssten i nisch eller utan sådan?

Finnes i väggen på altarets södra sida insänkta sittplatser af sten eller trä?

Finnes annorstädes i kyrkans eller vapenhusets murar sittplatser?

4. Finnas korstolar? Hvar äro de uppställda och hur äro de prydda?
5. Är predikstolen af trä eller sten? Hvar finnes han och hur är han sirad? Finnas på honom inskrifter eller vapen?
6. Är funten af koppar, sten eller trä, och huru ser han ut? Har han någon inskrift? Hvar står han? Finnes i kyrkan någon brunn?
7. Hvad finnes i kyrkan för grafstenar, epitafier och slägtvapen? Huru lyda inskrifterna? Huru äro monumenten ornerade?

   Äro grafstenarne upphöjda öfver golfvet? Äro bilderna å grafstenarne upphöjda eller hafva de allenast inristade konturer?
8. Finnas i kyrkan i trä snidade eller i sten huggna bilder, taflor, ljuskronor, lampetter, vigvattenskärl, kors, vapen, fanor, stora relikgömmor o. s. v.
9. Huru många ringklockor har kyrkan och hvar hänga de?

   Huru stora äro de och huru formade? Hafva de inskrifter, årtal, vapen o. s. v.
10. Hurudan är orgeln och huru gammal?

C. *Kyrkoredskap, kläder o. s. v.*

1. Finnas kalkar, patener, monstranser, pixider, relik-gömmor, kors, biskops- eller abbotsstafvar, rökelse-

Digitized by Google

kar, smörjelsekärl, andra kärl, ljusstakar o. s. v.? Hvaraf bestå de, huru äro de prydda, huru stora äro de, hafva de inskrifter, årtal, namn eller vapen o. s. v.?

2. Finnas messhakar, kåpor, stolor o. s. v., antependier och altardukar, förhängen, pell, dopkläder, kalkdukar o. s. v.?
3. Har kyrkan gamla handskrifter eller äldre tryckta böcker? Huru gamla äro de äldsta kyrkoböckerna? Finnas några märkliga bokband?
4. Hurudant är kyrkans sigill? Finnas flera än ett?
5. Finnas, i synnerhet i sakristian, gamla skåp, kistor, bänkar, stolar, bord, andra redskap eller kärl, märkliga genom ålder, form, utskärningar, beslag e. d.?

D. *Kyrkans omgifning.*

1. Finnes vid kyrkan en kyrkogård? Huru är denna inhägnad? Hurudana äro ingångarne?
2. Hvilka märkliga grafvårdar finnas på kyrkogården?
3. Finnas på kyrkogården eller i dennas närhet äldre byggnader som tillhört kyrkan och huru äro dessa beskaffade?
4. Har man i kyrkans murar, under hennes golf eller ofvan hvalfven eller på kyrkogården funnit några äldre föremål?
5. Finnas om kyrkan eller kyrkogården några sägner?

E.

1. Finnes något att anmärka, hvilket ingen af dessa frågor gäller?

Vid upprättandet af svaret torde det vara enklast att icke upprepa frågorna, utan att märka svaren med frågans nummer A 1, A 2 o. s. v. H. H.

Digitized by Google

Svenska myntfynd.

2.

Af alla regenter under de Sverkerska och Erikska konungarnes tid var det ingen som längre med sjelfständighet förde regeringen än Knut Eriksson. Visserligen äro den siste Eriks konungadömes år flere, men af dem höra ungefär tolf till hans minderårighets tid, under det Knut redan var man när han vard konung, ty med vapen i hand banade han sig väg till thronen.

Om vi undantaga Esternes härjande besök i Mälaren, var Knuts ungefär tretio-åriga regering fridfull, och det fanns då ett godt tillfälle till utveckling af landets inre förhållanden. Tyvärr lemnade dock under dessa aflägsna skeden den fredliga utvecklingen vida mindre vittnesbörd om sig åt efterverlden än fejder och örlig. Man har likväl anmärkt, och med fog, att detta långvariga lugn i Sverige blir, trots det lilla vi derom känna, rätt märkligt, när vi dermed jämföra den oro som sönderslet grannlanden. I Norge kämpade birkebenarne efter att vinna herraväldet och sedan utstod k. Sverre en väldig strid med den öfvermodiga hierarkien. I Danmark kunde icke ens kung Valdemar hålla sina fränder så kufvade, att de icke gång efter annan bragte oroligheter till stånd. Sedan i början af Knuts regering dyningarne efter hans fejd med k. Karl Sverkersson lagt sig, var det i Sverige lugnt.

Under den stora bristen på urkunder få vi nöja oss med äfven de allra minsta minnen som från detta tidskifte bevarats intill nu. Och dessa småting, som för kulturhistorien icke sakna vigt, peka alla åt ett håll: de visa att Sveriges odling antog allt mer af den europeiska medeltidens art. Från Karl Sverkerssons tid hafva vi det första i Sverige skrifna bref, som ännu finnes i behåll, han var ock den förste svenske konung, för hvil-

Digitized by Google

ken vi känna ett sigill, och hans efterträdare Knut är den förste, af hvilken vi känna några mynt af medeltidsart.

I urkunderna från k. Knuts tid finna vi tyvärr inga upplysningar om hans myntverk; ett par penningegåfvor omnämnas visserligen, men de lyda på mark guld. Vi veta icke ens hvar hans mynthus funnos. Hundra år senare omnämner k. Magnus ladulås i sitt testamente sina mynthus i Skara, Söderköping, Skeninge, Jönköping, Nyköping, Örebro, Vesterås och Uppsala [1]. Att dessa funnos redan före hans tid är visserligen möjligt, men det är ingalunda nödvändigt.

Under denna urkundernas tystnad hafva vi allenast mynten sjelfva och myntfynden att hålla oss till. Man har nämligen förvisso rätt att antaga, i följd af den stora afsöndring som den tiden ännu fanns qvar, att mynten präglade i ett mynthus icke förekommo *allmänt* utom det landskap eller den trakt, der mynthuset låg. Såsom jag i det följande skall visa, tala fyndförhållandena ganska kraftigt för detta antagande.

Jag återgifver här å nyo (fig. 12 och 13) de två k. Knuts brakteat-typer, som förekommo i Dælie-fyndet.

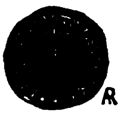

R

12.

R

13.

Den förra af dessa har i sin omskrift konungens namn och titel, i öfrigt ingen uppgift. Det är visserligen, i följd deraf att man under föregående tider icke noggrannt antecknade fyndorterna för de mynt som inlades i den kongl. samlingen, icke bekant i hvilken del af

[1] Testamentet är dateradt den 22 februari 1285. Svenskt diplomatarium I s. 655.

Sverige dessa brakteater hittats, men å andra sidan hafva de ingen gång förekommit i de många myntfynd från ifrågavarande tid som i senare tid kommit i dagen i östra Sverige. Jag slutar deraf, att dessa brakteater äro präglade i något mynthus i vestra Sverige, d. v. s. i Vestergötland.

Den andra brakteat-typen (fig. 11) gifver stöd åt detta antagande. Dess omskrift LEODVS kan svårligen tydas annorledes än som ortnamnet Ljodhus, det n. v. gamla Lödöse vid Göta elf i Ale härad, Vestergötland, i forna dagar en vigtig ort genom sitt läge vid gränsen mot Norge. Likheten i prägel mellan de två brakteat-typerna gör det troligt att de tillhöra samma landsort, vare sig båda äro utgångna från samma mynthus eller, hvilket måhända är troligare, typen med konungens namn är präglad i den andra stora Vestgöta-staden Skara.

Att dessa mynt tillhöra konung Knut är i följd af det enas omskrift otvifvelaktigt. Icke för att bringa ett bevis, hvilket således är obehöfligt, utan för att anföra en samstämmande omständighet, meddelar jag fig. 13, från k. Knuts sigill, och hänvisar på den likhet som råder mellan sigillets och myntens kronform. På mynten, som bödo en helt liten yta, har det hela blifvit något mera sammandraget. På grund af denna öfverensstämmelse anser jag mig berättigad att i det följande använda likhet mellan kronor å mynt och sigill som ett bevisande moment.

14.

I nästa uppsats skall jag omtala de mynt som för k. Knuts räkning präglades antagligen i Kalmar mynthus.

H. H.

Digitized by Google

Fynd af gammaldags farkoster i Skåne.

Vid ett besök i Skåne förliden sommar hörde jag omtalas, att vid ett par sjöar i Röke socken skulle finnas gamla af en stock urholkade farkoster, och beslöt att genom besök på ort och ställe taga kännedom om dem. Då dervid upplysning vanns om ej mindre än fem stycken ekor, liknande kanoter, dock sins emellan erbjudande ej obetydliga olikheter både i afseende på material och byggnadssätt, vill jag här i korthet omnämna dem, emedan de torde kunna i någon mon belysa äldre tiders farkoster på våra smärre vattendrag.

Farkosterna funnos i nordvestra delen af Röke socken af Vestra Göinge härad (nära gränsen till Norra Åsbo härad) och Kristianstads län, en trakt som ända tills helt nyligen varit temligen undangömd, men genom södra stambanan blifvit mera tillgänglig, såsom liggande endast 2½—3 mil nordvest om Hessleholms station. Fynd af fornsaker från hednatiden äro icke, så vidt kändt är, gjorda inom socknen, icke heller synas der några grafhögar, men i den vestligare belägna grannsocknen Hörja funnos i en af plogen nästan utjämnad hög i kyrkobyn ett par lerkärl med sirater, en stenyxa med skafthål och ett par spjutspetsar af flinta, hvilka saker jag var i tillfälle att se år 1869 eller samma år fyndet gjordes.

N:o 1. I en göl vid hemmanet *Lerbacken* fanns vid södra stranden, stående i vattnet på djup dybotten, en eka, som, uppdragen på land, visade sig vara gjord af två urholkade furustockar, sammanfogade på det sätt, att fogen gick längs midten af ekan. De båda halfvorna sammanhöllos dels genom tre eknaglar i fogen, dels ock genom en tvärslå af ek, fästad medelst naglar *utanpå* bottnen (alltså på yttre sidan) af aktern. Troligen har äfven en dylik slå suttit på akterstäfvens öfre sida, att döma af der befintliga hål. Ekan var i båda ändar tvär,

Digitized by Google

men afsmalnade dock något framåt. Dess längd uppgick till 12,7 fot, bredden på midten och vid aktern var 2,16 fot, djupet baktill invändigt knappt 7 decimaltum, bottnens tjocklek 1,5 decimaltum, men mot fören var den tunnare. Akterstäfvens längd (= bakre väggens tjocklek) upptill 7 decimaltum. Inga årtullar, intet järn, lika litet som på de öfriga. Ekan var genom syran i torfdyn väl bibehållen.

N:o 2. I *Håleviksjön* vid Slättsjö står en eka, hvilken liksom föregående är gjord af två urholkade stockar, troligen af furu. Jag besökte ej detta ställe, men enligt uppgift af en gammal jägare, som äfven anvisade mig de nedan nämnda farkosterna, skola de båda halfvorna sammanhållas genom två "reflar" (tvärslår), medelst naglar fästade på *insidan* af ekans botten ungefär två alnar från hvardera ändan. Ekans bredd skall utgöra ungefär 3 fot. Den står ute i vattnet.

N:o 3. På norra stranden af *Kroksjön* vid Slättsjö stod uppdragen på land en nu mycket förruttnad eka eller kanot, bildad genom urholkande af en enda furustam. Ekans längd befanns vara 14 fot, bredden i aktern 2 fot, på midten 1,85 fot, i fören 1,7 fot, största djupet 4,5 decimaltum.

N:o 4. I vattnet nära norra stranden af *Aborrsjön* vid Algutstorp fanns en större dylik farkost, likaledes urholkad af en enda stock, men af bok. Hittills dold af vattnet och först nyligen bragt i dagen, då sjön genom en kanal sänktes, har den bibehållit sig temligen väl och visar ett omsorgsfullare arbete. Längden uppgår till 17 fot, bredden upptill vid aktern 2,15 fot, i fören 2 fot, djupet invändigt så väl vid aktern som längre förut 1,1 fot. Den tvära akterstäfvens längd 7 verktum, sidoväggarnes tjocklek upptill ringa.

N:o 5. I närheten fanns, åtminstone för ett år sedan, en dylik eka, äfvenledes gjord af en enda stam,

Digitized by Google

men hon kunde vid mitt besök ej återfinnas. Hon skall på sin ena sida hafva haft en jernlänk, medelst hvilken hon kunnat fästas vid en annan eka, så att båda legat parallelt med hvarandra.

För omkring hundra år sedan torde sådana farkoster här ännu hafva varit i bruk, ty den ofvan nämnde jägaren, en 70 års man, yttrade, att hans fader mindes, då de begagnades. De fördes framåt medelst stakning och vrickning.

De tre sist omnämnda farkosterna likna i det hela dem, som redan under stenåldern begagnats. Man känner nämligen några kanoter från stenåldern, funna i Schweiz [1], och äfven i Museet for nordiske Oldsager i Köpenhamn står bland saker från stenåldern en dylik, om hvilken dock ingen upplysning vinnes af den 1872 tryckta Ledetraad for Besögende af C. Engelhardt. Från den äldre jernåldern förvaras der en i Vimose funnen kanot, gjord af en stock. Den är kort och bred, nästan lika i båda ändar och försedd med tre tvärslår, ett hål vid ena ändan för att kunna fastbindas och vid hvardera ändan en tvärgående fals (för tvärslår) ofvan. Den erinrar alltså i mycket om de båda här ofvan under n:is 1 och 2 omnämnda ekorna, som dock äro gjorda hvardera af två stockar och derföre säkerligen tillhöra en yngre typ.

Äfven från Sverige äro kanoter, gjorda af sten, bekanta. Så t. ex. fanns en dylik af ek för ej länge sedan vid sjön Åsnen i Småland och i Statens Historiska Museum förvaras — utom ett par mindre, föga djupa sådana, i formen mera afvikande från dem, jag funnit — en större kanot, som funnits under växande träd i Kisa

[1] Keller, Pfahlbauten, 5:ter Bericht, pl. 10, fig. 23. Figuren är återgifven af Montelius i Sveriges Forntid, s. 101, fig. 93.

Digitized by Google

socken, Östergötland [1]. Hans bredd uppgår till mer än 1,75 fot, djupet är obetydligt, men har säkerligen varit större. I formen liknar han de vid Röke funna, utom deri att han har triangulär akterstäf och äfven vid fören är något tillspetsad.

P. Olsson.

Ett fynd af kufiska mynt i Dalarne.

Ur tidningen Dalpilen har i andra tidningar influtit en notis om ett intressant fynd af 12 hela kufiska mynt och 14 bitar af dylika, hittadt i Husby socken af Dalarne och hörande, enligt professor Tornbergs tydning af myntens inskrifter, till åren 761—889 e. K. I samma notis omtalas, att sådana mynt ofta hittats på Gotland, men aldrig så långt i norr som vid Husby i Dalarne, att de kufiska mynten sannolikt blifvit förda till Sverige af hemkommande väringar och att man således kunde antaga att äfven män från Dalarne ingått i den byzantinska kejsarens lifvakt.

Den omnämnda skatten, funnen vid Ytternora i Husby socken, hembjöds af hr löjtnant Hanngren i Hedemora, och inlöstes för Statens Samlingar 7½ mynt.

Flera kufiska fynd äro funna nordligare än Husby. År 1871 hittades vid Skålö i Järna socken i Dalarne några kufiska mynt. Statens Historiska Museum, Inv. 4637. År 1674 hittades ett kufiskt mynt vid Falun. År 1835 hittades 121 hela och 11 brutna kufiska mynt vid Birsta i Sköns socken, Medelpad (åren 765—907), Inv. 686, 697. År 1847 hittades vid Undrom i Botheå socken, Ångermanland, 14 söndriga kufiska mynt samt 2½ byzantinska, Inv. 1318. År 1834 hittades vid Trök i Nora socken, samma landskap, i en skatt af 373 mynt 2 ku-

[1] Montelius, anf. arbete, s. 102. Detta fynd omtalas närmare i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, I, s. 96.

Digitized by Google

fiska, Inv. 655. År 1832 hittades vid Edånger i Vibyggerå socken i samma landskap fem kufiska mynt, Inv. 588. Före år 1803 hittades i Torsåkers socken i samma landskap ett kufiskt mynt, som förvaras i Uppsala myntkabinett.

Talrikast äro visserligen de kufiska myntfynden från Gotland [1], men sådana äro till Statens Samlingar inkomna från de ofvan nämnda landskapen samt dessutom från Gestrikland, Uppland, Södermanland, Öster- och Vestergötland, Öland, Småland, Blekinge, Skåne och Halland. Fynd af sådana mynt hafva äfven gjorts i Närike och Bohuslän.

Att ställa dessa mynts förekomst i Sverige tillsammans med väringarnes tjenst i Miklagård torde svårligen kunna godkännas, på grund deraf, att desse väringar naturligtvis borde i främsta rummet hafva hemfört de byzantinska mynten, icke de arabiska, hvilka icke gingo i Constantinopel. Man hittar visserligen byzantinska mynt inblandade med de arabiska, men de äro så få, att man icke kan tillägga dem någon synnerlig betydelse. — Mot antagandet att dessa mynt kommit till Sverige med återvändande väringar tala i öfrigt fyndens mängd och deras stora område.

Fästa vi oss dervid och vid de ryska fynden af samma slags mynt, måste vi antaga, att under en längre tid, synnerligast under åren 880—955, fortgick en liflig samfärdsel mellan Asien i öster och söder om Kaspiska hafvet, Ryssland och Sverige. Vi kunna af de stora silfvermassor, som infördes till Gotland och till andra delar af Sverige, draga den slutsats, att redan då egde vårt land vigtiga och för utlandet angenäma exportartiklar.

[1] Af de ungef. 20,000 i svensk jord funna kufiska mynt, som voro kända för tre år sedan, voro *trettontusen* funna på Gotland. H. H., Svenska folket under hedna tiden (andra upplagan), s. 134, 197.

Digitized by Google

Om således man icke kan anföra Husby-fyndet som ett sannolikhets-skäl för Dalmäns väringatjenst, vill jag dermed ingalunda hafva förnekat möjligheten att det kejserliga gardet rekryterades äfven ifrån detta landskap, hvarest manlig idrott sedan urminnes tider varit idkad och ärad. H. H.

Hvarjehanda.

Medeltidens byggnadskonst. Som ett tillägg till numrets första artikel kan nämnas, att Akademien i sitt arkiv eger sorgfälligt utförda teckningar af kyrkorna i Sigtuna, af Maria-kyrkan i Visby, Valls och Väte kyrkor på Gotland, Sorunda i Södermanland, Örebro i Närike, Munktorps, Köpings och Malma i Vestmanland samt Stora Tuna och Faluns i Dalarne, alla utförda af f. d. länsarkitekten på Gotland A. W. Lundberg. En mängd fotografiska bilder hafva, på Akademiens föranstaltande, blifvit tagna i Linköpings domkyrka, Vadstena och Alvastra klosterkyrkor. Sannolikt komma under innevarande sommar teckningar att utföras af en mängd detaljer i Uppsala och Linköpings domkyrkor samt i Varnhems klosterkyrka. Alla i medeltidsurkunder förekommande upplysningar om Uppsala domkyrka hafva blifvit sammanstälda och samma åtgärd skall vidtagas för Linköpings. I Varnhems kyrka anstäldes för några år sedan noggranna studier.

Borrhålstappar från stenyxor. En sådan har förlidet år dr Hjalmar Stolpe hittat vid sina undersökningar i den svarta jorden på Björkö, i hvilken äfven blifvit funna en afslagen borrad stenyxa samt en ytterst liten halfborrad stenyxa.

Detta nummer lades under pressen den 8 Maj 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

41. 1875. Maj.

Innehåll: 1. Ett fynd från Öja s:n. — 2. Om arkeologiska ortbeskrifningar. — 3. Var Erik segersäll en Göta rikes konung? — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Akademiens täflingsämnen för år 1876.

Ett spänne från Öja socken i Södermanland.

15.

Vi meddela här (fig. 15) en teckning, som i naturlig storlek framställer ett ovanligt präktigt, bågformigt

Digitized by Google

spänne af förgyld brons, hvilket tillhör hr friherre J. G. Sacks fornsakssamling å Bergshammar nära Strengnäs. Spännet är funnet vid uppodlandet af ett kärr å Segerstads egor i Öja socken, Vester-Rekarne härad, Södermanland. »Vid mitt besök der», berättar hr friherre Sack, »fann jag ett barn sitta och leka med spännet. Detta gaf mig anledning att efterhöra, huruvida andra dylika saker hittats, då det upplystes, att på samma odling flere bronssaker blifvit funna, hvilka jag dock förgäfves sökte få reda på».

Spännet, ett af de praktfullaste vi hafva i behåll från Sveriges hednatid, är af en hittills okänd typ. Bågen föreställer ett djur med fyra fötter. Hufvudet, med ögon och mun, är tydligt. Ögonen hafva troligen varit utfylda med färgade glasflusser eller dylikt; det ena ögat är nu genombrutet, tydligen emedan den tunna bronsen på detta ställe genom ergen blifvit så svag, att den brustit. De bakre benen äro långa och böjda på två ställen, så att foten ligger utmed underbenet. De främre benen, på bågens topp, äro kortare och otydligare samt böjda bakåt. De benlika prydnader, som ses vid hufvudet, stå icke i förbindelse med djuret. Spännet är för öfrigt prydt med vackra slingor och andra sirater. Öfversidan är rikt förgyld; förgyllningen är dock nu borta på de för nötning mera utsatta ställena. På undersidan ses, under djurets hufvud, en enkel uppstående flik med hål för den sprint, hvarmed nålen varit fästad. Den i hålet qvarsittande rosten visar, att den nu förlorade nålen, eller åtminstone sprinten, varit af jern. Vid spännets andra ända finnes en nära 4 linier lång hylsa för nålens spets.

Hela spännets längd är 3.55 tum; dess största bredd 1.65 tum.

Siraterna och arbetets stil visa, att detta vackra fornminne tillhör midten af jernåldern, d. v. s. ungefär 5:te eller 6:te århundradet efter Kristi födelse.

Digitized by Google

Detta spänne är af särdeles stort värde icke blott såsom ett af de vackraste och bäst bevarade bågspännen vi känna från hednatiden, utan i synnerhet för sin ovanliga form. De flesta bågspännen från midten af jernåldern [1] bestå nämligen af två *olika*, genom en båge förenade, skifvor. Å spännet från Segerstad äro deremot båda skifvorna nästan alldeles lika hvarandra, under det att deras halfrunda form påminner om öfverstycket å t. ex. fig. 444 i Svenska fornsaker. Detta spänne bildar således en slags öfvergångsform mellan de nyss nämnda, under midten af jernåldern, vanliga, olikarmade bågspännena och de med två långa, hvarandra lika armar försedda spännen, som någon gång anträffats. Ett präktigt sådant likarmadt bågspänne af förgyldt silfver är funnet vid Gillberga i Svennevads socken i Nerike, och afbildadt fig. 443 i Svenska fornsaker. Två liknande, af brons, äro jemte andra fornsaker funna vid Hade i Hedesunda socken, södra Gestrikland, och afbildade pl. 1, fig. 1 och 2 i 2:a delen af Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Äfven i Helsingland äro två dylika likarmade spännen funna [2].

Det torde förtjena anmärkas, att alla dessa likarmade bågspännen, liksom det här afbildade, äro funna norr om Götaland.

I en kommande afhandling hoppas jag få tillfälle att framlägga de mellanformer och utveckla de skäl, som synas mig visa, att de i svenska fynd från den yngre jernåldern vanliga små, likarmade bågspännena [3],

[1] Se t. ex. Montelius, Svenska fornsaker, fig. 440—442, 444, 445; och Från jernåldern, pl. 6 och 7.

[2] Det ena, från Utnäs i Forssa socken, är afbildadt och beskrifvet å sid. 300 i 2:a delen af Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Det andra är funnet vid Lia by i Högs socken. Båda förvaras i Helsinglands Fornminnesförenings samling i Hudiksvall. Jfr Svenska fornminnes-föreningens tidskrift, 6:te häftet, sid. 276.

[3] Svensk fornsaker fig. 564, 566 och 567.

Digitized by Google

utvecklat sig ur de här omtalade större dylika spännena från midten af perioden.

Ett bronsspänne i form af ett djur, som mycket påminner om det å vårt spänne, är funnet i en till den äldre jernåldern — troligen dess senare del — hörande stenkista på Bornholm [1]. Och i Algutsrums socken på Öland har man hittat ett fyrkantigt spänne af förgyld brons, med afrundade hörn, å hvilket ses ett liknande, ehuru något otydligare djur [2]. Jag har i en föregående uppsats [3] fästat uppmärksamheten derpå, att dylika, ehuru ännu mera otydliga och från naturen afvikande framställningar af djur ses å några små ovala spännbucklor. O. M—s.

Om arkeologiska ortbeskrifningar.

De fornlemningar, som man har att uppmärksamma, äro af flerahanda slag, men det är icke min mening att här tala om de i sång och sägen bevarade, om folktro och vidskepliga bruk, hvilka allenast i de fall då de äro fästa vid någon särskild ort, böra upptagas i den detaljerade arkeologiska beskrifningen af något visst mindre område. De fornlemningar som i denna böra upptagas äro öfverhufvud taget af tvenne slag — de fasta och de lösa i jorden funna, hvilka senare vanligen utmärkas med namnet *fornsaker*. Vi antaga tills vidare att det område, som skall beskrifves är en socken.

Den arkeologiska ortbeskrifningens uppgift är icke allenast att lemna en förteckning öfver de fasta forn-

[1] Vedel, Undersögelser angående den äldre Jernalder på Bornholm (Köpenhamn 1873), pl. 18 fig. 2.

[2] Afbildadt fig. 436 i Svenska fornsaker.

[3] Om de ovala spännbucklorna, i Månadsbladet för december 1873, sid. 189; Jfr Svenska fornsaker fig. 435.

Digitized by Google

lemningar, som i orten förekomma, eller de inom denna funna fornsakerna, utan är uppgiften den vida högre att gifva en framställning af den forntida bygden under de olika kulturperioder, som vi för vårt land kunna urskilja. Men det är omöjligt att om den forntida bygden få någon föreställning annat än genom att i hvarje ögonblick hafva för ögonen de nuvarande förhållandena, med hvilka man har att anställa jämförelser och från hvilka man rent af har att utgå. Det är nämligen, derest man vill åstadkomma en antiqvarisk ortbeskrifning som kan göra anspråk på att vara något när fullständig, ingalunda nog att uppteckna de fornlemningar som af gammalt äro kända eller dem man händelsevis eller under på måfå företagna vandringar upptäcker, utan måste man anställa systematiska efterforskningar, för hvilka man, ju mer orten är undersökaren obekant, måste desto fligigare studera kartan. Att ega en god karta är den första förutsättningen för att kunna lemna en god arkeologisk ortbeskrifning.

Med kartan framför sig gör man sig allra först förtrogen med ortens allmänna förhållanden, man efterser hvar låglandet finnes och hvar höglandet, hvartåt landet sluttar, hvar det är sankt, huru bygden ligger och hvarest, af en eller annan orsak, obygd måste finnas, men för så vidt man vill visa en bild af tidigare åldrars förhållanden måste man alltid söka göra för sig klart, i hvilken mon de nuvarande förhållandena kunna antagas hafva funnits tidigare, i hvilken mon det hela under heden tid och medeltid hade ett olika utseende. Det är särskildt med afseende på skogen och vattnet som vi kunna vänta att de naturliga förhållandena förr voro de nuvarande olika. För detta ändamål är det alltid godt att rådfråga äldre kartor och tidigare ortbeskrifningar, hvilka senare dock böra begagnas med urskilning, ty icke sällan öfverflöda de af odugliga hugskott

Digitized by Google

och falska förklaringar. Åt kartans vittnesbörd får man derefter söka ökad klarhet genom att träget genomvandra den ort man vill beskrifva, under ständigt aktgifvande på landskapets art. Man får i öfrigt icke inskränka sig helt och hållet till den ort man vill beskrifva, utan måste aktgifva äfven på förhållandena i närgränsande områden, hvilket vare sig man finner likheter och sammanhang eller skarp afsöndring och olikheter, är af stor betydelse.

Den andra förberedande åtgärden är att taga reda på socknens byar och gårdar. Ju äldre förteckningar öfver dem som man kan finna, desto bättre, alldenstund man derigenom sättes i stånd att urskilja huru stor del af bygden är af ett jemförelsevis taladt nytt ursprung. Det kan ock vara af intresse att utsträcka denna jämförande iakttagelse ännu längre; i synnerhet för de gårdar hvilka ligga mot bygdens utkanter eller ega jord af mycket vexlande natur, kan det vara vigtigt nog att veta, hvilken del af inegorna tidigast odlades. I alla händelser är det af största betydelse att utröna, huruvida gårdens eller byns läge blifvit förändradt eller, om en gård blifvit afhyst, hvarest åbyggnaderna legat. I de trakter, hvarest i denna tid jordrefningen blifvit genomförd, har man att gifva akt på förhållandena sådana de dessförinnan och före de särskilda gårdarnes utflyttning voro. Så vidt ske kan bör man ock aktgifva på gårdsnamnens form och betydelse, men dervid måste man noga taga sig till vara för alla de godtyckliga namnförklaringar som pläga förekomma i folksägner och i äldre ortbeskrifningar. Ett lokalnamn får icke förklaras efter tillfälliga ljudlikheter, utan efter strängt vetenskaplig metod, hvadan det är af vigt att känna namnets äldre former. Mycket ofta skönjer man en benägenhet att sätta ortnamnen i sammanhang med historiska personer eller tilldragelser. Detta är dock be-

Digitized by Google

tänkligt. Dermed nekas icke att månget namn gafs på grund af tillfälliga omständigheter, men i de allra flesta fall kunna vi icke om dem få några bestämda upplysningar genom ortnamnet. Mångenstädes hafva åkrar, ängar o. s. v. ganska märkliga namn, hvilka böra uppmärksammas, liksom sådana allmänna namn på trakter eller namn på berg och vatten som sällan eller aldrig förekomma på kartorna.

Man insamlar naturligtvis alla de uppgifter, som litteraturen och ortbefolkningen bjuda, men dermed får man ingalunda nöja sig, utan måste man sjelf besöka hvarenda gård. Det är icke alltid lätt att locka fram hvad allmogen verkligen sett, och i allmänhet ser landbefolkningen, såväl herremän som bönder, allenast en helt ringa del af de fornlemningar som äro bevarade.

Vid hvar gård som man besöker, efterser man huruvida några fornlemningar finnas i dennes närmaste grannskap eller på närmaste af naturen upphöjda plats som derjämte är så beskaffad att han var till odling mindre lämplig. Finner man sålunda i gårdens närhet forntida grafvar, kan man vara förvissad derom att de tillhört gårdens forntida befolkning, som ville åt sina döde eller åt deras aska bereda en hvilostad helt nära de hem, i hvilka de fordom bott och i hvilka de efterlefvande fortfarande bodde. Med ledning af de många iakttagelser som nu blifvit gjorda i olika delar af landet, kan man med trygghet påstå, att den i gårdens närhet liggande flocken af fornlemningar (grafvar, i bland derjämte resta minnesstenar) tillhöra jernåldern.

Huruvida de tillhöra den tidigare eller senare jernåldern är deremot icke lika säkert. Under de senaste åren har det nämligen visat sig att på mången gård finnes, utom den invid husen liggande grafflocken från den senare jernåldern, längre bort på egorna en flock af högar från den tidigare jernåldern. Det vore derföre

Digitized by Google

af vigt att få denna iakttagelse bekräftad d. v. s. man bör efterforska, huruvida på egorna finnes utom den normala flocken vid gården en annan eller flere, och dervid bör angifvas hvarest en hvar af dessa finnes. Det är dock ingalunda gifvet att om ett par grafflockar finnas å samma egor, den ena tillhör den tidigare jernåldern. Man finner ofta flere flockar från den senare tiden, men de förekomma då vanligen på de närmast intill gården liggande höjderna. Ibland har jag funnit grafhögarne på en backe, stensättningar från samma tid å en annan. Det synes, som skulle den tidigare jernålderns grafkullar vara plattare, den senare jernålderns deremot försedda med en högre topp.

På ett jernåldersgraffält finner man ibland en mängd olika fasta fornlemningar — högar med eller utan fotkedja, rösen, runda eller fyrkantiga, stenläggningar, stensättningar, resta stenar med eller utan runor. Alla de olika slagen böra uppmärksammas och beskrifvas, samt, när så ske kan, aftecknas.[1] Skulle något af dessa föremål likna någon i bok förekommande figur, vinner framställningen i tydlighet, om man hänvisar till denna. Skulle om grifflocken eller någon af hans fornlemningar sägner finnas, böra de antecknas.

Runstenar finnas ofta vid grafflockar, ofta äro de isolerade. Man bör noga anteckna platsen der de äro uppresta. Jag har i Månadsbladet för 1873 meddelat anvisningar huru runstenar kunna beqvämast och med tillbörlig noggrannhet aftecknas; man indelar stenens yta och papperets yta i rutor och öfverflyttar på hvar och en af de senare den teckning och de runor som förekomma inom den motsvarande rutan å stenen. Det är godt, om man dessförinnan uppritat alla ristningar å stenen med krita.

[1] Flera slag af fasta fornlemningar äro afbildade och beskrifna i förra årgången af Månadsbladet.

Digitized by Google

Brons- och stenålderns lemningar, der sådana förekomma, äro icke till sitt läge bestämda af de nuvarande boplatserna. Man behöfver derföre noggrant angifva hvar de förekomma, och särskildt gifva akt, om man för dem kan utfinna några centralpunkter.

Hvar fornlemning beskrifves noggrant. Om flera liknande förekomma å samma plats angifvas mått (omkrets eller diameter, höjd och, om sådan kan ifrågakomma, äfven bredd) för en eller i medeltal för alla. Äro de åter af flera olika storlekar måste för flera exemplar mått angifvas, särskildt för det största och det minsta. För orten kända fynd af fornsaker antecknas.

Kyrkan och hennes inventarier beskrifvas, likaså andra byggnader (bevarade eller i ruin) från medeltiden och början af den nyare tiden.

Om af märkligare föremål figurer bifogas, är naturligtvis godt, och böra, så vidt ske kan, alla fornlemningar antecknas på karta, helst på en af så stor skala, att hon lemnar något begrepp om terrängförhållandena, t. ex. den topografiska korpsens stora karta eller de geologiska kartbladen.

H. H.

Var Erik segersäll en Göta rikes konung?[1]

De lärda undersökningar »om kilderne till Sveriges historie i den förchristlige tid» som P. A. Munch publicerade för 25 år sedan i Annaler for Nordisk Oldkyndighed, göra det otvifvelaktigt, att alla de historiska uppgifter om hednakonungar i Sverige som vår medeltids kronologier och krönikor meddela, ifrån de äldsta samt till och med Johannes Magni, hafva hemtats ur

[1] Med anledning af en nyligen framstäld åsigt att man inom den äldre svenska konungaraden hade att urskilja flere götiska konungar, bland dem äfven Erik segersäll.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY

Digitized by Google

norska källor af den torftigaste beskaffenhet, med undantag af en redan under 1300talet förekommande konungalista innehållande namnen Inge, Erik väderhatt, Erik segersäll och Erik årsäll.

Af de isländska sagornas uppgifter finner man deremot en Erik Emundsson, som synes hafva dött 880 eller något senare, hans son Björn som regerade i femtio år således ungefär till 930, dennes söner Erik segersäll och Olof, af hvilka den senare dog tidigt. När Styrbjörns son Olof ville med vapen i hand af farbrodern tilltvinga sig del i riket, föll han i striden vid Föresån. Alla desse konungar omtalas af Isländingarne såsom beherrskande hela Sverige, hvadan minsta anledning ej finnes att göra Erik segersäll till konung ensamt öfver Göta rike, liksom intet berättigar till misstro af den bestämda uppgiften, att Erik var bror till Styrbjörns fader Olof.

Som Erik segersälls dödsår antages vanligen 994, och intet finnes, mig veterligen, som jäfvar detta antagande. Enligt en gammal berättelse skulle Föresvallslaget hafva inträffat tio år tidigare, men detta torde få underkännas, ty innan Styrbjörn bekämpade farbrodern, hade han eröfrat Jomsborg och i dennas intaganden deltog en isländing Björn Bredvikingakämpe, hvilken, såsom Vigfusson i Safn til Sögu Islands visat, icke kan hafva lemnat sin fäderne-ö tidigare än 985 eller 986. Föresvall-slaget stod således inemot år 990. Som ett ytterligare datum för Erik segersälls regering kan förtjena anföras, att när norske konungasonen Harald grenske vintern 963—964 vistades hos Skaguls-Toste, var dennes dotter Sigrid, i historien känd som den storråda, ännu icke gift. Detta såväl som Eriks dödsår synes göra det troligt, att han icke tillträdde regeringen så tidigt som omkr. 930, så vida han icke i mycket späd ålder blifvit faderlös, hvilket, då hans fader skall

Digitized by Google

hafva aflidit efter en femtio-årig regering är föga troligt. Om Erik segersäll blef konung senare än 930, följer deraf att Erik Emundsson måtte hafva dött senare än 880, alldenstund dennes dödsår ju skall af en femtioårs period skiljas från den förres regeringsanträde.

Hvad de isländska källorna uppgifva för den föregående perioden torde vi tryggast anse bestå af sammanblandade historiska och ohistoriska uppgifter, och för de tvenne gruppernas särskiljande hafva vi tyvärr icke några tillräckliga kriterier. I de få fall, då man kunnat använda en historisk.kritik, såsom med afseende på berättelsen om Bråvallaslaget, har det visat sig att kring enkla historiska verkligheter har sägnen spunnit hela härfvor af dikter, hvarjämte man ofta genom en godtyckligt lokalisering till Sverige förlagt hvad annorstädes tilldragit sig.

Vi ega således i nordiska källor ingen säker uppgift om namnen på dem som regerade i Sverige t. ex. åren 830 och 856, icke ens någon säker underrättelse om Sverige då lydde under en konung eller under flere. Till all lycka gifver oss den i utlandet skrifna, men tillförlitliga Vita S. Anscharii nödig upplysning.

Det förra året regerade i Sverige en konung *Björn*. Senare förekommer en konung *Anund*, som förjagas och återkommer med dansk hjelp. År 856 herrskade en konung *Olof*. Om vi således anteckna i vår konungalängd dessa namn, utan att söka inordna personerna i någon känd ättledning, kunna vi icke undgå att märka likheten i namn mellan dessa tre konungar och de historiskt kända regenterna af Uppsala-ätten — *Björn* som regerade i femtio år, *Olof* son af denne Björn och *Olof* samme Björns sonson, *Anund* son af den senare Olof. Eftersom fordom i Norden personnamnen ofta gingo i arf inom ätten, är denna likhet väl att uppmärksamma.

Digitized by Google

Då åsigten att Birka legat på Björkön alltmer blir stadfästad, måste man naturligtvis antaga att de tre konungarne Björn, Anund och Olof herrskat i Svealand. Men månne äfven Götaland låg under deras välde? Vi kunna helt visst besvara denna fråga jakande, ty säkerligen hade Ansgar under sin färd mot Norden stannat åtminstone till en början vid Götakonungarnes hof, derest några sådana konungar funnits. I Danmark begynte han sin verksamhet i den del som låg sydligast, i trakten af Slesvig.

Denna uppfattning stadfästes af en annan verklighet. I sin öfversättning af Orosius har k. Alfred i England, som dog år 901, intagit en reseberättelse af norrmannen Ulfsten, enligt hvilken Blekinge, Möre, Öland och Gotland hörde till *Sverige.* Då härmed icke kan anses annat än en tillhörighet i politisk mening, måste vi antaga att hela Sverige mot slutet af 800-talet var en politisk enhet.

Sverige var således *ett* rike år 830. För den närmast föregående tiden sakna vi historiska uppgifter. Å andra sidan hafva vi i den isländska och angelsaksiska sägnen samstämmande vitnesbörd om Svealandskonungar med namnen Ottar och Adils, i dessa sägner lemnas den bestämda uppgiften att deras välde icke omfattade Göta rike. Tyvärr kan man icke i årtal uttrycka dessa konungars tid, ej heller säga huru snart efter deras död Sveakonungarne under sitt välde lade äfven Götaland.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 16 mars 1875.

Konungens Befallningshafvande i Jämtlands län hade anmält att tvenne kopparplåtar blifvit inom länet funna,

Digitized by Google

men som plåtar för de uppgifna åren och värdena redan funnos i k. Myntkabinet, beslöt Akademien att detta fynd skulle till hittaren återställas.

För Akademien uppvisades k. Myntets leverans af 1874 års prägling, nämligen 2 mynt af guld på 20 och 10 kronor, 2 i silfver på 25 och 10 öre, 5 i koppar på 5, 2 och 1 öre samt större och mindre medaljer i silfver, och godkände Akademien inköpet af fyra k. Karl XIV Johans silfvermedaljer, hvilka förut saknades i kongl. samlingen.

Akademiens täflingsprogram godkändes sådant det här nedan finnes intaget.

En samling af 34 fornsaker (de flesta tillhörande stenåldern) från Vermland och norra Dal inlöstes.

Ett af hr professor Nathorst inlemnadt förslag till en Skånska hushållsföreningens belöningsmedalj gillades, så lydande: *åtsidan:* Skånes vapensköld sådan han förekommer på föreningens äldre medalj med omskrift: SKÅNSKA HUSHÅLLNINGSFÖRENINGEN: *frånsidan:* en eklöfskrans med inskrift: ALLMÄNNA SKÅNSKA LANDTBRUKSMÖTETS BELÖNINGSMEDALJ med tomt rum för ingravering af ett romerskt siffertal ofvan öfversta raden.

Ett af hr gravören A. Lindberg inlemnadt förslag till Uppsala Trädgårds-Sällskaps belöningsmedalj gillades, med en af Sekreteraren föreslagen ändring, så lydande: *åtsidan:* blomstergudinnan stående med blommor i högra och ett ymnighetshorn fullt af blommor och frukter i den venstra handen — omskrift: ODLA MED OMSORG FÄLTET DU FÅTT; *frånsidan:* en krans af blommor och frukter, omskrift: AF UPSALA TRÄDGÅRDS SÄLLSKAP.

Anmältes följande gåfvor: *a*) till *Statens Historiska Museum:*

af studeranden G. A. Gustafsson: fyra groft slagna flintverktyg, funna i Bohuslän;

Digitized by Google

af nämndemannen Erik Persson i Afholm (Bjuråkers socken, Helsingland): en utmärkt vacker spjutspets af skiffer.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af justitie-departementet i Kristiania: en norsk silfvermedalj;

af öfverintendenten m. m. C. Holst i Kristiania: en norsk bronsmedalj.

c) till *Akademiens bibliotek:*

af Akademiens hedersledamot hr P. von Möller: hans som manuskript tryckta arbete "1867 års första kammare. Biografiska Skizzer".

Af godsegaren friherre Johan Nordenfalk: en samling afbildningar af medaljer öfver k. Ludvig XIV med skrifven text af öfverintendenten Fredenheims hand, efter två olika upplagor af nämnde konungs tryckta (i Akademiens bibliotek icke befintliga) Histoire métallique.

Akademiens täflingsämnen för år 1876.

Akademien har under det förflutna täflings-året mottagit en täflings-skrift, med titel: "Några ord om Erik segersälls härkomst och om Göta-konungarne i Sverige". Ehuru villigt erkännande ej mindre det berömliga i författarens afsigt att bringa ljus i det dunkel, som hvilar öfver slutet af hednatiden i Sveriges historia, än författarens forskningsflit och fyndighet att sammansöka och ordna de spridda och torftiga uppgifterna i de källor han företrädesvis begagnat, har Akademien likväl icke funnit de af honom framlagda resultaten tillfredsställande, till följd dels af dessa källors otillförlitlighet, dels af antaganden, som strida mot mera säkra historiska vittnesbörd, dels ock af bristfälligheter i sjelfva bevisföringen, och således icke kunnat prisbelöna denna skrift.

Digitized by Google

Akademien utsätter för det ingående täflings-året förslagsvis följande ämnen som anvisning för dem, hvilka önska utarbeta och till Akademiens pröfning inlemna någon afhandling:

1:o *I fäderneslandets fornkunskap, språk, äldre eller nyare historia och geografi.*

1) Antiqvarisk-topografisk beskrifning öfver ett eller flera härad, jemte karta, upptagande med särskilda tecken hvarje slag af fornlemningar samt namnen på socknar och hemman, der de förekomma.

2) Framställning af de utmärkande skiljaktigheterna i språket inom Svea och Göta rike.

3) Hvilka upplysningar kunna af våra äldsta lagar och andra urkunder hemtas rörande skatteväsendet i medeltiden? Kan förhållandet dermed ur dessa och andra källor till fullo redas? — och hurudant var sättet för skatteuppbörden denna tid?

4) Historisk framställning från äldsta till närvarande tid af det svenska bruket att med anvisning på viss jord, grundskatt, tionde m. m. betala tjenster, som göras kronan.

5) Jämförelse mellan de i Sverige och Norge af Hansestäderna förvärfvade handelsfriheter och rättigheter samt undersökning af det särskilda inflytandet häraf på dessa land, och från hvilketdera af dem Hanseförbundet drog de största fördelar.

6) Undersökning om förhållandet mellan konungarne Magnus Eriksson och Håkan Magnusson å ena samt svenska rådsherrarne å andra sidan.

7) Dackefejden, dess upphof, dess sammanhang med den allmänna europeiska politiken och dess följder.

8) De svenska landsflyktingarne i Polen under Konung Sigismunds tid, deras planer och försök till en restauration, och verkan deraf på den svenska lagstiftningen.

9) Gustaf II Adolfs utrikes-politik från början af de preussiska fälttågen intill hans död.

Digitized by Google

10) Öfversigt af Sveriges financiela ställning under det århundrade, som förflöt från Gustaf Adolfs första fälttåg mot Polen till Karl XII:s död.

11) Krigsmaktens och krigskonstens tillstånd i Sverige från drottning Kristinas anträde till regeringen intill Karl XII:s död.

Akademien mottager äfven afhandlingar, efter de täflandes fria val, i andra ämnen, upplysande fäderneslandets historia, geografi, lagstiftning och lagskipning, handel, seder och lefnadssätt, kyrkans, vetenskapernas, konstens och undervisningsväsendets historia — intill år 1809.

För en godkänd afhandling i något antiqvariskt eller historiskt ämne utfäster Akademien en prismedalj af guld om *tretiosex* dukater.

2:o *I inskrifts- och sinnebilds-konsten.*

Förslag till inskrifter å monument samt inskrifter och sinnebilder å minnespenningar öfver märkvärdiga händelser i Sveriges historia, öfver dess konungar, drottningar och öfriga medlemmar af konungahuset, samt öfver enskilda personer, som vunnit ryktbarhet och gjort sig af fäderneslandet berömligen förtjenta — allt efter författarens eget val; med förbehåll, att förslagen upptaga både monumentsinskrifter och minnespenningar.

Prisbelöningen för en godkänd afhandling i inskrifts- och sinnebilds-konsten är en guldmedalj om *tolf* dukater.

Täflings-skrifterna, författade på latin, svenska eller något annat af de lefvande, allmännast kända språken, med åtecknadt valspråk och förseglad namnsedel, böra vara inlemnade till Akademien eller hennes sekreterare före den 20 januari 1876. Särskildt erinras, att äfven skrifter, som icke kunna belönas, böra i Akademiens förvar qvarstanna.

Detta nummer lades under pressen den 7 juni 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

42. 1875. Juni

Innehåll: 1. När skola de svenska universiteten få professioner i fornkunskap? — 2. De antiqvariska undersökningarna under sommaren och hösten 1875. — 3. Från 1500-talet. — 4. Bronsklubban från Dal. — 5. Från Akademiens sammankomster.

När skola de svenska universiteten få professioner i fornkunskap?

I vårt grannland Norge har under den senaste tiden tilldragit sig något, som måste med mycken glädje helsas af hvarje uppriktig vän af ett allvarligt, vetenskapligt forntidsstudium. Professor Olof Rygh, hvars namn redan är kändt för Månadsbladets läsare, förenade med professionen i historia vid Kristiania universitet föreståndareskapet vid universitetets fornsakssamling. Då det visade sig att den senare befattningen, hvilken officielt betraktats som en bisak, skulle fordra mera tid än en professors i historia åligganden lemnade öfrig, anmälte hr Rygh sin önskan att lemna professionen för att uteslutande egna sig åt sin andra befattning, förutsatt att vid denna fästes en tillräcklig lön. De akademiska myndigheterna godkände hr Ryghs hemställan, men med den förändring att en profession i nordisk arkeologi skulle bildas, med skyldighet för professorn att våra museets vårdare. Den norska regeringen upptog hr Ryghs förslag och aflät till stortinget en proposition om beviljande af erforderlig lön för en museiföreståndare. I stortinget åter upptogs, på hemställan af dr Danielsen, en ansedd läkare och vetenskapsman från Bergen, förslaget om en profession i nordisk fornkunskap, och detta blef äfven stortingets beslut.

Digitized by Google

Helt visst var detta beslut mycket välbetänkt. Väl har hvarje museitjensteman, i synnerhet museets föreståndare, en undervisande verksamhet, dels genom beröringen med dem som besöka museet eller deri studera, dels genom de skrifter, i hvilka han nedlägger frukten af sina studier. Men det är utan fråga godt att en person finnes, som har den bestämda uppgiften att meddela en systematisk undervisning i vetenskaplig arkeologi. Vi kunna lyckönska Norge att hafva vunnit detta, och vi hafva allt skäl att för det norska stortinget uttala vår aktning för dess om upplyst inseende af vetenskapens och de fosterländska intressenas kraf vittnande beslut.

Hvem kan under dessa förhållanden undertrycka den frågan: huru snart skola vid de svenska universiteten inrättas lärostolar i fornkunskap? Så pass mycket är i Sverige gjordt för en vetenskaplig bearbetning af det arkeologiska materialet och så stort är öfverallt i landet intresset för vår forntid och dennas minnen, att inrättandet af professioner i arkeologi vore en synnerligen tidsenlig åtgärd. Det är icke allenast Norge som i detta afseende gått före oss; i Krakau och Budapest finnas sedan flera år lärostolar i fosterländsk fornkunskap — för att icke tala om de många utländska lärostolarne i klassisk arkeologi.

Vid de båda universiteten finnas ganska rika fornsakssamlingar, och deras värde som undervisningsmaterial skulle med ringa kostnad kunna ökas genom anskaffande af efterbildningar af utländska fornsaker, hvarigenom bereddes nödigt tillfälle till komparativa studier. På båda ställena hafva tidtals ganska betydliga kostnader blifvit nedlagda på dessa samlingar, t. ex. i Lund genom inköp af de Nilssonska och Gerberska samlingarne, i Uppsala genom inköp af den Lundebergska samlingen. Uppsala-museet är ställdt under inseende af professorn i nordiska språk, Lund-samlingen under professorn i hi-

Digitized by Google

storia — tvenne läroämnen hvilka så fullständigt kräfva sin man att hans få lediga stunder icke räcka till för en kraftigare verksamhet inom en annan vetenskaps område. Under den senaste tiden hafva dertill kommit andra störande omständigheter; genom långvarig ohelsa har professor Säves verksamhet blifvit i betydlig mon hämmad, och professor Odhner har varit synnerligen mycket upptagen genom behandling af frågor rörande undervisningsväsendet. Vid hvardera samlingen finnes visserligen en amanuens, men hans arvode är så obetydligt, att man icke af honom kan fordra något uteslutande arbete i arkeologiens tjenst. Också har i Uppsala amanuensen måst dela sin tid mellan arbete i museet och studier för sin examen. I Lund hafva under loppet af tvenne år tre amanuenser blifvit nämnde den ena efter den andra; ingen af dem har kunnat egna någon betydlig verksamhet åt museet.

Under dessa förhållanden äro de rika museerna att anse som kapital, hvilka alls icke gifva den ränta de borde. Detta belyses äfven i någon mon deraf, att sedan n. v. rektor Bruzelius år 1860 lemnade amanuensbefattningen vid fornsakssamlingen i Lund, har ingen, hvarken prefekt för eller amanuens vid någondera universitetssamlingen uppträdt som författare i rent arkeologiska ämnen[1]. Någon ändring härutinnan vinnes icke, förr än man i Sverige följer det exempel som det norska stortinget lemnat.

Det finnes visserligen i Sverige en arkeologisk statsinstitution, Antiqvitets Akademien och statens under hennes inseende ställda Historiska Museum, men dess tjenstemän hafva alltför mycket göromål för museet för att jämte dessa och jämte sin verksamhet att offentlig-

[1] Det enda undantaget gör dr Stolpe, men han var icke mer än till namnet amanuens, alldenstund hans tid togs i anspråk af de maktpåliggande undersökningarne på Björkö.

Digitized by Google

göra dettas skatter kunna åtminstone under närvarande förhållanden åtaga sig kallet att gifva en fortlöpande undervisning i arkeologi. Men äfven om de kunde detta, är det icke tänkbart att många af ungdomen vid universiteten skulle hafva tillräcklig tillgång på tid och penningar för att i hufvudstaden genomgå en långvarig och grundlig kurs uteslutande i fornkunskap. Tillfälle till undervisning häri bör således beredas vid universiteten, der de arkeologiska studierna kunna drifvas samtidigt med andra. Det är väl sannt, att den som på allvar egnar sig åt arkeologien, kan icke undvara att studera i den stora statssamlingen, men för dem som icke vilja göra denna vetenskap till sitt hufvudstudium, bör undervisningen vid universitetet göra tillfyllest.

Under de senaste årens lifliga litterära verksamhet på det arkeologiska området har man alltid måst hafva ett dubbelt mål, att framlägga och bekantgöra materialet samt att systematiskt utveckla vetenskapen. Att i främsta rummet egna sig åt det senare hade varit oklokt, emedan man dervid hade måst röra sig med facta som voro de flesta okända. Men detta, låt vara nödvändiga, tillbakasättande af en allsidigt systematisk behandling af den arkeologiska vetenskapen har haft sina mindre goda följder. Alltför ofta har man varit nödsakad att utarbeta enstaka kapitel ur arkeologiens system, utan att kunna taga en öfverblick af det hela, utan att således kunna skydda sig för en viss ensidighet. Theorier hafva blifvit framställda, som varit under andra förhållanden otänkbara. Mycken tid har måst användas på vederläggningen af förhastade meningar, och det har mången gång händt att dervid ensidighet blifvit bemött med ny ensidighet. På det den vetenskapliga arkeologien må kunna utan allt för många störande omständigheter gå framåt, fordra på en gång vetenskapens och allmänhetens intressen att tillfälle beredes åt fornforskare att utöfva en mera ostörd

Digitized by Google

vetenskaplig och på samma gång planmässigt undervisande verksamhet. Då det främsta föremålet för denna verksamhet måste blifva den fosterländska forntiden och dennas kultur, skulle skapandet af professioner i detta ämne blifva af en synnerligen stor betydelse för vårt folks nationela uppfostran och utbildning.

I vårt land äro vi i många afseenden vana vid små förhållanden. Det är icke tillfälle att vid universiteten anställa lärare för hvarje specialfack. Det vore derför mindre lämpligt om en professor i arkeologi vid ett af våra universitet skulle inskränka sig till studiet af den hedniska forntiden. Helt visst bör han äfven befatta sig med hvad man kallar kristlig arkeologi, af hvilken visserligen något, men långt ifrån allt kan falla under professorn i konsthistoria. Man kan för öfrigt icke studera den nordiska forntiden, utan att taga kännedom om den utländska forntidens kulturformer. Så länge vi icke hafva professioner specielt i svensk eller nordisk historia, kan det icke ifrågasättas att bilda en profession i uteslutande svensk eller nordisk fornkunskap, ehuruväl en professor i arkeologi af flera skäl måste i synnerhet behandla den del af sin vetenskap som gäller det fosterländska. Som arkeologien i grunden intet annat är än ett kapitel ur kulturhistorien, har professorn i arkeologi rikt tillfälle, hvilket han ingalunda får försumma, att åt sin framställning gifva en större omfattning genom att åt de stora kulturhistoriska grundsanningarne egna synnerlig uppmärksamhet.

Man kunde fråga, huruvida det vore mera skäl att genast inrätta en profession i arkeologi vid hvartdera universitetet eller allenast vid det ena. Det torde dock knappast behöfvas att ifrågasätta en halfmesyr. Riksdagen har hittills visat sig synnerligen villig att bevilja för vetenskapliga ändamål de summor regeringen äskat. Det vore visserligen mera skäl att sätta i fråga, huruvida

Digitized by Google

vi ega personer lediga och kompetenta att intaga två nybildade lärareplatser. Jag tror dock att äfven denna tvekan är öfverflödig.

Det torde icke vara för mycket sagdt, att under den senaste tiden har i Sverige den arkeologiska litteraturen begynt spela en ganska stor rol. Jämför man hvad i denna forskningsart årligen utgifves inom de tre nordiska landen, kommer på Sverige mycket mera än på de två andra tillsammans. Man kan visst icke säga, att allt som publiceras är mönstergiltigt, men de lyten som nu finnas skulle afhjelpas derest tillfälle bereddes till grundlig och systematisk undervisning. Den arkeologiska verksamheten i Sverige och intresset för forntidens studium äro af sådan beskaffenhet att de äfven i utlandet väckt uppmärksamhet. Detta intresse och dessa studier hafva rent af blifvit en makt inom vårt kulturlif. Det kan svårligen anses välbetänkt att vara döf för den fordran som de faktiska förhållandena otvetydigt ställa. Det är ett vetenskapligt intresse som behöfver främjas och ledas.

Skulle detta icke ske, har visserligen, tack vare det norska stortingets beslut, en fördel blifvit vunnen. Statens samlingar stå nu som förr öppna och de bereda visserligen det bästa tillfälle till grundliga studier, men för att med fördel begagna detta fordras en icke ringa grad af sjelfverksamhet. Den nya fördel som vunnits ligger deri, att den som hellre, åtminstone till en början, är åhörare än nybörjare i egen forskning, kan begifva sig till den norska högskolan för att der — hvarför professor Ryghs hittillsvarande verksamhet gifver den mest tillförlitliga borgen — åtnjuta en utmärkt handledning.

Men månne det vore Sverige värdigt, att då i vårt land visat sig ett så allmänt intresse för forntidens studium, hänvisa dem, som vilja göra arkeologien till

Digitized by Google

föremål för akademiska studier, till ett främmande universitet, låt vara att det ligger i broderlandet?

H. H.

De antiqvariska undersökningarna under sommaren och hösten 1875.

Såsom bekant är, hafva Akademiens tvenne amanuenser skyldighet att under en del af sommaren företaga tjensteresor. Till Akademiens disposition är dessutom af regering och riksdag ställdt ett anslag, hvilket fördelas i stipendier för att möjliggöra undersökningar i olika landsorter.

Dr Hans Hildebrand kommer att undersöka lemningarna af cistercienserklostren vid Varnhem och Vreta samt att företaga undersökningar inom Norra Kalmar län, Blekinge och Skåne. Han begynner sin resa så fort kongressberättelsen blifvit färdig.

Dr Montelius, som reser tidigare, kommer att anställa undersökningar i vestra Sverige.

Friherre Hermelin har erhållit 800 kronor för att fortsätta sina undersökningar i Södermanland.

Ryttmästaren m. m. Klingspor har erhållit 200 kronor för att fortsätta sina undersökningar i Uppland.

Agronomen C. F. Nordenskölld har erhållit 300 kronor för att fortsätta sina undersökningar i Östergötland.

Kaptenen m. m. S. B. Ulfsparre har erhållit 300 kronor för att för musei räkning företaga grafundersökningar på Gotland.

Lektorn i Kristianstad Ahlén har blifvit anmodad att för Statens räkning undersöka ett stort röse i Fjelkestads socken.

Digitized by Google

Akademien har åt sin ritare hr Lindberg lemnat i uppdrag att besöka Tjust och Gotland, för att afteckna och på fotografisk väg afbilda kyrkor och kyrkliga fornsaker.

Artisten O. Sörling kommer att utföra teckningar af kyrkliga fornlemningar.

Härtill bör läggas, att dr Stolpe åtnjuter statsanslag för att i sommar fortsätta sina undersökningar på Björkö, samt att hr Herman Hofberg erhållit ett statsanslag för att företaga antiqvariska undersökningar på de åländska öarna.

H. H.

Från 1500-talet.

1.

År 1852 inköptes för Statens Historiska Museum hos guldsmeden G. Möllenborg den fig. 16 och 17 från fram- och baksidan afbildade förgylda silfverskeden (Inv. 1819). Knappen har fyra af ornament omgifna, framspringande menniskoansigten. På midten af skaftets öfversida äro några orediga figurer. Nederst invid bladet är ett upphöjdt menniskohufvud, hvilket så vida är intressant, som på de äldsta silfverskedar vi i Sverige känna, ur gotländska fynd från 1300-talet, har skaftet nedtill form af ett hufvud, ur hvars gap skedbladet utgår.

Bladets insida visar IW×DI×CIA — Judith med ett dolklikt svärd och Holofernes' hufvud. Hennes kostym är värd uppmärksamhet.

På skaftets baksida finnes en insänkt vinranka. Bladet visar bland ornament tvenne genier. Midten är starkt nött och der äro i senare tid inristade bokstäfverna O L A B. Kring kanten löper inskriften: HIELP

Digitized by Google

16.

17.

Digitized by Google

GVDH FADHER SON OCH THEN HELGA ANDA 1591 *

Hvad sjelfva arbetet, i synnerhet af skaftet, beträffar, hafva vi tydligen i detta exemplar en försämrad kopia af en tidigare och prydligare form. H. H.

Bronsklubban från Dal.[1]

Med anledning af Eder uppsats om bronsklubborna i Månadsbladet för februari d. å., må det tillåtas mig att om den i Dal funna bronsklubban lemna några upplysningar.

Den person (icke upphittaren), som till Dals fornminnesförening inlemnade bronsklubban, uppgaf att densamma blifvit funnen i en "röfvarkula" vid Hugeryr i Råggerds socken. Denna röfvarkula är en vacker, väl bibehållen hällkista, och den i trakten gängse berättelsen, att röfvare haft tillhåll derstädes, förtjenar troligen icke något afseende. Hällkistan, som är omnämnd i Sveriges Forntid 1, sid. 127, har ännu i behåll alla takhällarne och har enligt min åsigt icke varit rubbad eller undersökt. Det var således allt skäl att misstänka uppgiftens sannfärdighet.

Vid med anledning häraf af mig anställda efterforskningar har jag inhämtat: *att bronsklubban för många tiotal år sedan vid odling eller åkerarbete blifvit funnen i jorden nära åbyggnaderna å hemmanet Bräckan i Råggerds socken;* att upphittaren, en hemmansegare, ända till sin död för omkring tio år sedan förvarade den som en kostlig klenod, hvilken han ansåg vara tillverkad af jättar och ega förmågan att bota sjukdomar; att han vid anfall af gikt och rheumatism lät bulta sig med klubban

[1] Ur ett bref från v. ordföranden i Dals fornminnesförening P. Andersson. — Jfr s. 27.

Digitized by Google

öfver hela kroppen samt att när detta icke längre ville hjelpa han då ur ena kanten af den samma slagit ur det lilla, nu felande stycket och stött detta till pulfver, hvaraf han vid svårare sjukdomsanfall tagit in.

Jag har erhållit dessa uppgifter af flera personer, bland dem en arrendator, hvars fader varit soldat för Bräckan och många gånger blifvit kallad fram för att verkställa bultningen.

Ehuru jag icke har skäl att betvifla de nu meddelade uppgifternas sanningsenlighet, vill jag dock icke ansvara derför. Under sommaren kommer jag att besöka trakten af Hugeryr samt ämnar då anställa ytterligare efterforskningar, och skall det blifva mig ett nöje att, om Ni så önskar, meddela Eder resultatet deraf.

P. Andersson.

Från Akademiens sammankomster.

Den 30 mars 1875.

Från härvarande portugisiske minister hade aflemnats två fotolitograferade aftryck af en handskrift af den portugisiske kosmografen Godenho Heredia, hvilken handling, nyligen återfunnen i statsarkivet i Lissabon, synes antyda att äran af Australiens första upptäckt skulle tillkomma Portugal.

För Statens samlingar inlöstes:

en k. Filip IV:s för Brabant slagna thaler af år 1628, funnen under gräfningsarbete i Stockholm;

en stenyxa med skafthål och skaftet af en flintknif, funna i Mortorps socken, Kalmar län.

Sekreteraren i Upplands Fornminnesförening hade insändt två nummer af tidningen Upsala-Posten, innehållande berättelse om Föreningens verksamhet under sistförflutna året samt rörande Föreningens årssammankomst, hvilken berättelse upplästes.

Digitized by Google

Hr Hans Hildebrand meddelade med anledning af den nyligen bedömda täflingsskriften några anmärkningar till upplysning om Erik Segersälls slägtförhållanden samt tiden för Göta rikes underkufvade af Sveakonungarne (se i förra numret).

K. Videnskabernes Selskab i Köpenhamn hade insändt sitt täflingsprogram.

Följande gåfvor anmäldes:

a) till *Statens Historiska Museum:* af dr G. Brunius i Landskrona: några föremål från 1500-talet, funna vid gräfningar i nämnda stad;

af häradshöfdingen A. F. Ekevall i Skellefteå: tre föremål af flinta funna i Vesterbotten.

b) till *Akademiens bibliotek:* af Berliner Gesellschaft für Anthropologi Ethnologie und Urgeschihte: Zeitschrift für Ethnologie 1874, häft. 4. Verhandlungen 1873 och januari—mars 1874:

af hr C. J. Tornberg: Ibn-el-Athirs krönika 13:de delen;

af hr V. Boye i Århus: hans skrift Veiledning til udgravning af oldsager og deres forelöbige behandling.

Den 13 april 1875.

En af Jälluntofta församling hembuden messhake med broderade helgonbilder från medeltiden inlöstes.

Sekreteraren uppläste en af löjtnant J. Hagdahl uppsatt beskrifning af byggnadssättet i den förliden sommar genomgräfda kungshögen vid Gamla Uppsala.

Sekreteraren förevisade ett vid ordnandat af en del romerska mynt påträffadt bronsmynt, hvilket blifvit förfalskadt på det sätt, att man sågat i tu två äkta mynt och sålunda hopfogat en åtsida med kejsar Galbas bild och en frånsida af en annan kejsares mynt, hvarefter kanten blifvit omsorgsfullt bestruken med någon fernissa, så att fogen blifvit dold.

Digitized by Google

Följande gåfva till *Statens Historiska Museum* anmältes:

af friherre Johan Nordenfalk: fem sigillstampar.

Till enskild person försåldes 9 medeltidsmynt ur det förlidit år inlösta fyndet från Lagmansberga utanför Skeninge.

Den 27 april 1875.

Chefen för k. Civildepartementet hade meddelat underrättelse, att Kongl. Majt lemnat bifall till Bestyrelsens för fjortonde allmänna landbruksmötets anhållan att få låta prägla belöningsmedaljer med konungens bröstbild på ena sidan och å den andra, inom en eklöfskrans, följande inskrift: Belöningsmedalj vid fjortonde allmänna svenska landtbruksmötet i Norrköping 1876.

Anmältes, att Hospitalsdirektionen i Visby hade inlemnat den s. k. kyrkoruin-kassans räkenskaper för år 1874.

En guldholk från den tidigare jernåldern, funnen i Ryda socken, Vestergötland, inlöstes.

En af folkskoleläraren J. P. Kjellqvist i Lösen, vestra Blekinge, bildad samling af fornsaker, 102 nummer, de flesta från stenåldern, inlöstes med 300 kronor.

Som depositum hade, med anledning af Akademiens derom gjorda hemställan, öfverdirektören vid k. mynt- och kontrollverket öfverlemnat till k. Myntkabinettet en svensk vigtsats från 1600-talet.

Ryttmästaren Klingspors anhållan att för fortsättande af sina undersökningar i Uppland erhålla ett anslag af 200 kronor beviljades.

Som det kommit till Akademiens kännedom, att Hallands folkhögskolas lärare och elever, på derom af enskild person gifvet tillstånd, undersökt några stenrösen på Påarps strandallmänning, beslöt Akademien att denne enskilde person skulle erinras om det lagstridiga i hans

Digitized by Google

förfarande att meddela tillstånd till fornlemningarnas undersökning samt anmodas att underrätta folkhögskolans föreståndare, på hvad sätt ett dylikt tillstånd skall sökas.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af hofstallmästaren J. W. Beyer: en hålmejsel funnen i Lappland;

af hr Eskil Lindblad på Husqvarna: fyra jernspjut, funna i trakten af Husqvarna;

af dr G. Retzius: en gipsafgjutning af ett skulpteradt ben från Frankrikes qvartärtid.

b) till *Akademiens arkiv:*

af stadsläkaren friherre Cederström: fotografiska afbildningar af föremål i gifvarens etnografiska samling;

af kapten S. B. Ulfsparre: teckningar af fornsaker i hans samling.

Den 11 maj 1875.

Chefen för k. Finansdepartementet hade, på nådig befallning, till förvarande i k. Myntkabinettet öfverlemnat exemplar af danska, enligt myntkonventionen af den 27 maj 1873 präglade skiljemynt à 25, 10, 5, 2 och 1 öre.

K. Öfverintendents-embetet hade underrättat, att Kongl. Majt, i anledning af Akademiens hemställan, behagat bifalla att ett arfvode af 150 kronor må tills vidare åt lämplig person utbetalas för tillsyn öfver Borgholms slottsruin.

Följande jordfynd voro hembjudna:

en ringformigt hopböjd guldten, vägande 5,80 ort, funnen vid Grönhögen, Ventlinge socken på Öland; — löstes med 75 kronor;

119 svenska silfvermynt (de flesta ören) från åren 1664—1707, funna å n:o 13 Björka i Kropps socken,

Digitized by Google

Luggude härad; — 16 mynt ur fyndet inlöstes med 10 kronor, de öfriga återsändes.

Friherre Olof Hermelins anhållan att för fortsättande af sina antiqvariska undersökningar i Södermanland äfven för innevarande år erhålla ett anslag af 800 kronor beviljades.

Agronomen C. F. Nordensköld hade inlemnat berättelse om sina under år 1874 anstälda antiqvariska forskningar inom Finspånga län, och lemnades honom till fortsättande af hans undersökningar inom Östergötland 300 kronor.

Anmältes att svenska jordborrningsbolaget verkstält analyser å metallen i fyra föremål från bronsåldern.

En af guldsmeden O. W. Kjellberg hembjuden äldre guldring med infattad sten, funnen i jorden vid Arboga, inlöstes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *k. Myntkabinettet:*

af öfverstekammarjunkaren grefve J. A. A. Sparre: en italiensk bronsmedalj;

af hr E. Wennerholm: ett falskmynt å 100 reales af år 1854, med dr. Isabellas af Spanien bild;

af hr J. Martinsson: två tyska riksmynt af nickel på 10 och 5 pfennige;

b) till *Akademiens arkiv:*

af konsthandlanden Bukowski: Billmarks plansch öfver kyrkan och kungshögarne vid Gamla Uppsala.

Den 25 maj 1875.

Ett bronsbeslag till en svärdskida från den tidigare jernåldern, funnet vid Brostorp i Glömminge socken på Öland, inlöstes.

Konungens Befallningshafvande i Linköpings län hade insändt en ansökan af arrendatorn af furirbostället $^1/_2$ mantal Lilla Åby i Slaka socken att få borttaga några

Digitized by Google

å egorna befintliga hednagrafvar, hvilka voro hinderliga för en tillämnad husbyggnad. Akademien beslöt att undersökning af de ifrågavarande grafvarna skall ske innan tillstånd till deras borttagande beviljas.

Ett mindre fynd från den tidigare jernåldern, funnet vid Södra Qvinneby i Stenåsa socken på Öland och på enskild väg hembjudet, inlöstes.

Ett föreslaget myntbyte med en tysk myntsamlare, hvarigenom k. Myntkabinettet skulle erhålla 11 sachsiska brakteater från medeltiden, samt från nyare tid 3 dukater, en $^1/_2$-dukat, fyra thalermynt, två mynt å $^1/_6$ thaler, ett å en $^1/_{12}$ thaler dels för Sachsen, dels för Reuss, samt en medalj slagen öfver k. Fredrik August II af Sachsen, godkändes.

Ett af Sekreteraren afgifvet förslag till den minnespenning, som Svenska Akademien kommer att i år låta prägla öfver riksmarsken grefve Svante Sture godkändes.

Som depositum i Statens Historiska museum hade Östhammars församling inlemnat tvenne messhakar, den ena af tyg från 1600-talet med prydliga, upphöjda broderier från slutet af medeltiden och tvenne förgylda kopparplåtar med Skunckska vapnet samt initialerna N. S. och M. S. (landsdomaren Nicolaus Skunck † 1676 och hans fru Margareta Karlsdotter); den andre af tyg och med broderier från 1600-talet.

Akademien beslöt anmoda sin artist hr Lindberg att afresa till Tjust i Kalmar län för att taga fotografiska afbildningar och teckningar af Dalhems kyrka och de vigtigaste af hennes hvalf- och väggmålningar samt af andra i orten belägna kyrkor, som kunna anses ega någon större märkvärdighet, äfvensom att resa till Gotland för att taga fotografier af några bland öns kyrkor.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 14 juni 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

43. 1875. Juli.

Innehåll: 1. Run-inskrifter på marmorlejonet från Piræeus. — 2. Från 1500-talet 2. — 3. Ett schackspel. — 4. Fornlemningar i Westmanland.

Run-inskrifter på marmorlejonet från Piræeus.

Vid ingången till arsenalen i Venedig finnes ett lejon, 10 fot högt, af pentelisk marmor. Det fördes till Venedig af Francesco Morosini, sedan Venetianarne år 1687 hade intagit Athen. Förut stod det på hamnplatsen i Piræeus, som just derföre hade fått namnet Porto leone.

Inemot slutet af förra århundradet upptäckte svensken Johan David Åkerblad, som då vistades i Venedig, att på lejonets sidor funnos inhuggna två långa, delvis utplånade run-inskrifter, som voro anbragta i ormslingor. Genom hans teckning blefvo dessa slingor med runorna först kända. Sedan dess hafva de ofta blifvit aftecknade och omtalta. Flere runkännare hafva trott sig kunna läsa enstaka bokstäfver, tolka ett och annat ord. Då utgaf den nitiske danske fornforskaren C. C. Rafn i Köpenhamn år 1856, såsom första häftet af *Antiquités de l'orient,* ett särskildt arbete om lejonet och dess inskrifter, i hvilket han efter nya teckningar äfvensom efter fotografier, gipsafgjutningar och autopsi sökte gifva en nästan fullständig tolkning af lejonets båda runinskrifter. Han öfversatte den venstra sidans inskrift sålunda:

"Håkon intog i förening med Ulf och Åsmund och Örn denna hamn; desse män och Harald den höge på-

lade landets inbyggare betydliga penningeböter i följd af Greker-folkets resning. Dalk stadnade nödtvungen i fjärran land; Egil var på tåg med Ragnar till Ru-(manien) och Armenien."

Inskriften på den högra sidan skulle hafva följande innehåll:

"Åsmund inhögg dessa runor i förening med Åsgeir och Thorleif, Thord och Ivar på begäran af Harald den höge, ehuru Grekerne utgrundade (... och förbödo det)."

Harald den höge skulle vara Olof den heliges halfbroder Harald Sigurdsson, som sedan blef konung i Norge, och Ulf skulle vara isländingen Ulf Ospaksson. Inskriften skulle vara inhuggen år 1040.

Alle sakkunnige äro nu enige om att denna tolkning grundar sig på inbillning och icke på verklighet. Men Rafns skrift har likväl ännu värde genom de mångfaldiga upplysningar som deri äro samlade, och hans tidsbestämmelse för inskrifterna torde, såsom vi skola se, vara någorlunda riktig.

Jag har hvarken sett lejonet sjelft eller de i Köpenhamn förvarade gipsafgjutningarne, utan blott en del teckningar. Att döma efter dessa är det otvifvelaktigt, att det verkligen är runinskrifter, men att de äro så utslitna, att de icke kunna tydas i sin helhet. Dock synes ett (kanske två) ord vara riktigt lästa. Huru mycket mera man skulle kunna läsa, derom kan jag icke hafva någon sjelfständig mening. Redan betraktandet af teckningarne berättigar dock, efter min tanke, till en icke ointressant slutsats, som hittills, så vidt jag vet, icke blifvit uttalad [1].

Ormslingan på lejonets venstra sida är jämförelsevis enkel, under det slingan på högra sidan är konstrikt

[1] Sedan denna uppsats sändes till Stockholm, har jag med nöje erfarit, att dr Montelius i år offentligen uttalat den åsigt att inskrifterna på lejonet äro ristade af en man från Svitjod.

Digitized by Google

invecklad och böjd om sig sjelf. Ormslingor af denna sista art med runskrift i, brukades icke på Island, i Norge eller i Danmark, ej heller i Sverige sunnanskogs eller på Gotland. Dr Montelius har i sin afhandling Svensk konst under hednatiden i Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1 sid. 62 påpekat, hvar denna mera invecklade ormslinga är hemma, och framhållit, att hon väl en gång förekommer på en sten, som nu sitter i Simris kyrka nära Simrishamn på Skånes östra kust (Bautil 1166), men detta finner sin förklaring af stenens inskrift. Denne omtalar nämligen att Bjarnkår har låtit resa stenen till minne af sin broder Rafn, som var son af en man i Svitjod. Öland har några få runstenar med invecklade slingor, men af dem är ingen fullkomligt lika den, hvarom här är fråga. Fullkomliga motstycken till ormslingan på lejonets högra sida finnes blott i Svealanden, synnerligen i trakterna omkring Mälaren, oftast i Uppland. Jag anser mig på grund af detta berättigad att uttala den åsigt, att ormslingan och med henne runinskrifterna äro inhuggna af en man från Svealand, troligast från Uppland.

Men bland den stora mängden af Svealands vanliga runstenar kunna vi urskilja flere grupper, hvilket dr Hans Hildebrand framhållit i sin bok Svenska folket under hednatiden (andra upplagan) s. 150—157. Den på Piræeus-lejonets högra sida inhuggna ormslingan sluter sig till dem, som förekomma på Svealands runstenar af den yngre gruppen. Runbanden äro här slingade med större frihet och dristighet än på den äldre gruppens stenar; slingorna korsa hvarandra ofta i eller vid midten af den yta som runinskriften omsluter; ändarne af ormens bugtningar äro på mångfaldiga konstiga sätt vecklade om hans egen kropp. Rafn har med skäl funnit likhet mellan slingan på lejonets högra sida och den ena slingan på en sten i Eds socken, Sollentuna

Digitized by Google

härad (Bautil 166, Dybeck fol. Stockholms län 46), hvars inskrift höggs på föranstaltande af Ragnvald, hvilken, märkligt nog, hade varit anförare i Grekland. Inskriften visar, att Ragnvald var kristen.

Likartade ormslingor finnas, för att af mängden framhålla några fall, på runstenarne Dybeck fol. 264 (Bautil 263), Dybeck fol. Stockholms län 95 (Bautil 65), Dybeck fol. Stockholms län 178 (Bautil 211), Dybeck fol. Stockholms län 181 (Bautil 201), alla i Uppland; på n:o 6 hos Dybeck 4:to, i Södermanland. Inskrifter i sådana slingor hafva regelbundet *os*-runan med betydelse af *o*, ᛂ för *e*, äfvensom ofta andra stungna runor som ᚤ *y*. Icke sällan förekommer på stenar af denna grupp det kristna korset eller en kristlig bön för den dödes själ. Likartade äro också de enklare bland de af runmästaren Ybber inhuggna ormslingorna t. ex. på stenen Dybeck fol. Stockholms län 63 (Bautil 296). Ybbers runristningar har Hildebrand hänfört till den Stenkilska ättens första regeringstid.

Det förtjenar vidare nämnas, som tidsmärke, att ordet *þair*, som synes vara rätt läst på lejonets högra sida, är skrifvit med reið-runan ᚱ, icke som i äldre tider med ýr-runan ᛦ.

Ormslingorna och runorna på Piræeus-lejonet äro således efter min förmodan inhuggna omkring medlet af det elfte århundradet eller litet senare, af en man från Svealand, sannolikast från Uppland, hvilken antagligen varit i Väringarnes flock.

Alla sågo och beundrade den mäktiga bilden från forna dagar, men ingen märkte, ingen förstod barbarens tecken. Först mer än sju århundraden sedan väringen i Athens hamn hade hugget rúnbanden i lejonets sidor, hände det att en kännare af Hellas' konstalster, hvars hem liksom väringens var vid Mälarens strand, såg på

Digitized by Google

marmorbilden i lagunernas stad. Han igenkände med förvåning de hemliga tecknen.

Kristiania den 18 juni 1875.

Sophus Bugge.

Från 1500-talet.

2.

År 1835 insändes af Konungens Befallningshafvande i Stockholms län ett fynd af ungefär 100 lod silfver, hittadt i Vällingby i Spånga socken, Sollentuna härad. I embetsskrifvelsen berättas:

"Fyndet hittades i Vällingby $1^1/_2$ mil från Stockholm, invid en sten, uppe i jordytan, på en plats der ett mycket gammalt stall förut stått, hvilket i år blifvit nedrifvet. Stenen har legat vid midten af stallgolfvet under sjelfva krubban, och stenfoten under stallet har varit så låg eller huset bygdt så nära marken att silfret icke kunnat ditläggas annorlunda än inifrån genom golfvets upptagande. Der hittegodset låg, träffades äfven några förmultnade sidenlappar, hvaraf vill synas, att silfret då det gömdes varit inlagdt i siden.

Platsen der stallet stått, ligger inom byns uråldriga bolstad och har troligen alltid utgjort ladugårdstomt till den hemmansdel, som nu eges af bonden Erik Andersson, hvars ännu lefvande gamla mor berättar, att densamma i flere hundrade år egts af hennes aflidne mans slägt."

Fig. 18—22 visa prof på smyckena i detta fynd.

Fig. 18 visar de två ändstyckena af ett silfverbälte. På en platt förgyld silfverskifva är anbragt å ena sidan en amor skjutande med båge, å den andra en bevingad qvinlig genie som på hufvudet håller en korg. I ena stycket sitter en hake, i det andra en kedja, i hvars

Digitized by Google

länkar haken träddes. Vid det förra styckets nedre kant äro fästa tvenne ringar. Bältet har varit af läder, hvilket naturligtvis är förmultnadt. På detta bälte hafva varit fästa *runda prydnader* af förgyldt silfver i form af en blomsterkrans med en derpå hvilande hind. Aderton sådana voro i fyndet, men allenast en inlöstes (fig. 20).

Bälten af detta slag förekomma icke under den svenska medeltiden. Då voro läderbältena oftast försedda med tätt sittade fyrkantiga beslag, som ibland pryddes med infattade stenar. Något sådant bälte har visserligen icke blifvit i någon samling bevaradt, men man känner dem från de skulpterade och målade bilderna. Samma slags bälten hafva i öfrigt bibehållit sig ända intill nyaste tid bland de s. k. allmogesmyckena, i synnerhet i nordligaste Sverige.

Fyndet innehöll vidare: 7 *maljor* af silfver, af hvilka en inlöstes (fig. 21). Dessa maljor fästes i lifstyckets båda främre kanter med den fina delen utåt. Medelst ett genom dem draget snöre (eller rem) sammansnördes lifstycket öfver bröstet. Maljor från slutet af medeltiden finnas i Statens Historiska Museum. Inemot år 1500 synes seden hafva blifvit ganska allmän att hafva midten af bröstet betäckt endast af linnet, öfver hvilket lifstyckets snören korsade sig. Vidare två mångkantiga *perlor* af silfver samt en *knapp* af silfver (fig. 22) i hvars underögla något smycke varit fästadt och tvenne något olikformade knappar af silfver, af hvilka den ena är afbildad (fig. 19); den utåt vända delen af knappen är prydd med pålödda korn och flätor och i den yttersta öglan hänger ett rikt orneradt A. Den andra här icke afbildade knappen har ett likaledes rikt utsiradt M. Då dessa två bokstäfver ofta användes som hängprydnader, torde valet af dem icke hafva varit godtyckligt. De skola troligen påminna om englahelsningen Ave Maria.

Digitized by Google

18.

22.

21.

20.

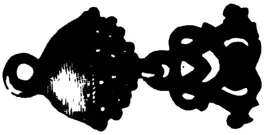

19.

Digitized by Google

Knappar af dessa slag (fig. 19) förekommer redan tidigt under medeltiden och de hafva intill vår tid bevarat sig bland allmogesmyckena.

Utom några små fragment af smycken innehöll fyndet följande mynt:

Svenska. K. *Gustaf I.* Två-marker af åren 1559 och 1560. — En-markstycken af åren 1539—1544, 1550, 1557—1560.

K. *Erik XIV.* Sexton öre klipping af åren 1562 —1565 och 1568. — Åtta öre klipping 1567.

K. *Johan III.* Två-marker af år 1592. — En-mark af åren 1591 och 1592. — Fyra-ören af åren 1575, 1581 och 1592. — Fyra mark klipping 1569.

Utländska. En rysk denning och två tyska thalermynt, det ena prägladt för kejsar Maximilian II år 1566.

Man kan således med mycken trygghet hänföra detta ganska intressanta fynd till slutet af 1500-talet.

H. H.

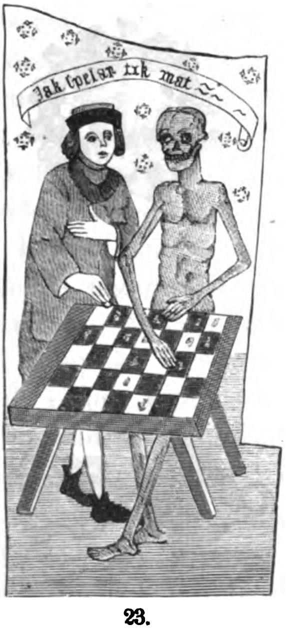

23.

Ett schack-spel.

Bland de mot slutet af 1400-talet utförda hvalfmålningarne i Tåby kyrka i Roslagen förekommer äfven den bild som här är återgifven. En ung man spelar schack med döden. Ynglingens häpna min, när han lyfter schackpjesen, får sin förklaring i de ord som öfverskriften lägger i dödens mun: *jak spelar tik mat.*

H. H.

Digitized by Google

Fornlemningar i Vestmanland[1].

Af kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets-Akademien har jag under åren 1870—1874 årligen uppburit ett reseanslag af 500 kronor för att antiqvariskt undersöka och beskrifva landskapet Vestmanland. För hvarje år har en redogörelse om det genomsökta områdets fornlemningar och minnesmärken, åtföljd af teckningar öfver de vigtigaste föremålen, blifvit till kongl. Akademien inlemnad.

Då med förlidet års (1874) resa Vestmanland blifvit af mig fullständigt undersökt, och den redogörelse, som nu aflemnas, afslutar mina redogörelser för nämnda landskaps arkeologiska förhållanden, torde det tillåtas mig, att jämte det jag till kongl. Akademien öfverlemnar en öfversigtskarta öfver den äldsta odlingens utbredning inom landet, samt 8 specialkartor öfver fornlemningarnes förekomst inom häradena, som hastigast kasta en återblick på Vestmanlands antiqvariskt-topografiska fysiognomi.

Genom sin belägenhet på sluttningen af Sveriges nordliga högland, består Vestmanland af tvenne hvarandra helt olika delar, nämligen i vester och nordvest af ojämna, högländiga bergstrakter och i sydost och söder af ett mera eller mindre flackt slättland. Gränslinien mellan dem går snedt öfver landskapet ifrån Närikes-gränsen söder om Linde genom Skedvi, Ramnäs och Fernebo socknar upp till By socken i Dalarne, eller närmare bestämdt till trakten af Brunbeck vid Dalelfven. Denna gräns är äfven i geologiskt afseende skarpt markerad, så att då på nordvestra sidan om li-

[1] Ur hr Hofbergs reseberättelse för år 1874. — Hr Hofberg har tidigare, med anslag af Akademien, undersökt och beskrifvit Närikes fornlemningar.

Digitized by Google

nien grundbergen, bestående af gneis och granit, småningom höja sig upp emot den högre bergsryggen i nordvest utom Vestmanland, sänka sig bergen tvärt vid den angifna linien och öfvergå först i ett något kuperadt och närmare Mälaren i ett jämt och alldeles flackt lågland. Som bekant, är det i nämnda bergstrakter, eller rättare på det breda tvärbältet, som skiljer det egentliga höglandet från slätten, som Vestmanlands vigtigaste malmfält äro belägna, såsom Risberget, Marberget och framför allt Norbergs rika jerngrufvor, Riddarhyttans malmfält med betydliga tillgångar på jern- och kopparmalmer o. s. v.

Jordmonens beskaffenhet står ock i närmaste sammanhang med de rådande bergarternas. Så väl i de egentliga bergstrakterna, som inom de skogstrakter hvilka bilda öfvergången till slättbygden, är jorden grusartad eller starkt sandblandad till och med i dalgångarne, der likväl en mager lera förekommer. Slättbygden utmed Mälaren har deremot en oftast hård men bördig lerjord, der ej de äfven hit nedskjutande grusåsarne föranleda undantag. I deras egenskap af slättland och genom det närmare grannskapet med Mälaren hafva östra och södra delarne af landskapet ett mycket blidare luftstreck än den höga på myror öfverflödande bergslagen.

Sannolikt gifves det få landskap, hvilka så tydligt och klart som Vestmanland uppvisa att det är landets egna naturförhållanden, som bestämt och bestämma odlingens gång och utbredning. Vi hänvisa i detta hänseende till den första af bifogade kartor. Af densamma framgår vid första ögonkastet, att den forntida kulturen sträckt sig nätt och jämt till den föromnämnda sneda gränslinien mellan slätten och bergstrakterna, men vid densamma tvärt slutar, som vid en oöfverstiglig mur. Visserligen förekomma vester om densamma enstaka stenfynd, men dessa äro så få, att deras förekomst till-

Digitized by Google

räckligt kan förklaras genom ett borttappande under tillfälliga ströftåg, utan att man af dem må anse sig berättigad antaga någon fast och framför allt icke någon mer utbredd bosättning här under stenåldern.

Efter dessa allmänna anmärkningar må vi kasta en blick på de olika slagen af fasta minnesmärken, deras talrikhet och olika utbredning. De förekomma, såsom nyss nämndes endast på det egentliga slättlandet och bestå i yngre jernåldersgrafvar, *ättehögar*, *rösen*, *stensättningar*, och *bötastenar*, af fornborgar eller *ringmurar* samt af minnesmärken från medeltiden såsom *runstenar, kyrkor, befästningar* m. m.

Hvad först *ättehögarne* angår, förekomma dessa, såsom förhållandet är i hela mellersta Sverige, blandade med andra grafformer; men i Vestmanland till ett så öfvervägande stort antal, att då samtliga ättehögarne uppgå till omkring 1100 finnas endast vid pass 90 rösen och 125 stensättningar af olika slag. Mest förekomma, som också är att vänta, ättehögarne i trakten af Mälaren. Derifrån följa de vattendragen mot norr, men upphöra genast så fort strömmarne i följd af de ofvanför liggande bergstrakterna få ett stridare lopp. I afseende på fördelningen hafva Tortuna, Tillberga, Badelunda, Björksta, Irsta, Munktorp och Köpings landsförsamling det största antalet, samt bland socknarna i Mälartrakten Kärrbo, Ängsö, Ryttern, samt de båda Barkarö-socknarna det minsta. Den sistnämnda omständigheten har tydligen sin förklaring deri, att en icke obetydlig del af dessa socknar, som nu är fast mark och till och med odlad åker, vid tiden för dessa forngrafvars tillkomst ännu stod under vatten eller åtminstone var så sank, att den då ännu icke varit föremål för odling. I allmänhet äro Vestmanlands grafhögar

Digitized by Google

mycket obetydliga. 1 till 4 fots höjd samt 50 till 90 fots omkrets kan antagas såsom det vanliga måttet. Dock förekomma flere af ganska aktningsvärda dimensioner såsom Ströbo hög vid Köping, Högkullen vid Svedvi, Ugglekullen i Munktorp, grafhögarne vid Jädra i Skultuna, Gryta hög i Badelunda; men framför allt den stora s. k. Anunds hög i samma socken, hvilken till höjd och omfång ej eftergifver de ryktbara kungshögarne vid Gamla Uppsala. — Mestadels äro alla högar uppkastade af mylljord med iblandad klappersten och skilja derigenom sin massa lätt från den grusås, på hvilken de vanligen ligga. Dock gifvas härifrån icke sällan undantag, såsom den nyssnämnda Ugglekullen, hvilken är uppförd af lerjord, och den stora Anundshögen, som till en del består af fin mosand. — Som jag sjelf ej gjort några gräfningar i Vestmanlands grafhögar, har jag om deras innehåll ingen annan kännedom än den jag kunnat inhemta genom folkets berättelser. Men enligt dessa öfverensstämma de till alla delar med de öfriga Svealandskapens grafhögar; d. v. s. att i högens midt, någon gång äfven i dess utkanter, träffas ett grafkärl af bränd lera med aska och ben eller dessa senare endast nedlagda inom omhöljet af ett mindre röse.

Beträffande *rösena* förekomma dessa väl tillsammans med ättehögar och stensättningar, men vanligare för sig sjelfva och efter hvad jag iakttagit mest i utmarker, skogsbackar eller platser, som ej för länge sedan varit beväxta med skog. Ett sådant ställe är Horn i Rytterns socken, der, utefter åsens riktning från norr till söder, ligga ej mindre än 14 olika stora rösen uppkastade af större kullersten. Här ligga rösena längre bort och de af jord och småsten uppförda ättehögarne närmare eller nära intill gården. Vid Nyby i Kärrbo socken ligga de fyra här befintliga rösena i en skogbeväxt hagbacke. Vid Skogsta i Dingtuna ligga de tre

Digitized by Google

rösena på utmarken; likaså vid Vest-Jädra i samma socken, der rösena träffas i hagarne, medan ättekullarne, här såsom annorstädes, ligga närmare intill byn. Man skulle af detta nästan kunna tro, att rösena, äfven i det afseendet att de varit lättare och mindre kostsamma att uppföra utmärkte någon ringare eller föraktad samhällsklass t. ex. trälarne, så vida ej somliga rösen genom sin storlek, såsom det ofantliga röset vid Värpeby i Kolbäcks socken och det ansenliga röset på prestgårdens egor i Berg gjorde en sådan mening i viss mon oantaglig.

Af *stensättningar* äro de runda allmännast. Dock förekomma äfven fyrkantiga med resta hörnstenar ej sällan. Ytterst sällsynta äro deremot fotangels-former såsom den vid Frosta i Köpings socken, samt båtformer, af hvilka en finnes på Gålby skog och tvenne vid Uckelsta i samma socken. I hög grad märklig är den stora skeppssättningen på graffältet på Årby mark i Svedvi socken, med 22 likformiga sidohällar och en midthäll, allesammans likväl omkullfallna.

Då vi räkna *bötastenarne* till grafminnen, är det af det skäl, att de allra flesta, och afgjordt de som förekomma tillsammans med forngrafvar, äro griftvårdar. Dock finnes en och annan upprest sten, om hvilken knappast någon tvekan kan uppstå, att han ej blifvit satt till gränssten. En sådan är utan tvifvel den 5 fot höga hällen på gränsen mellan Mellby och Sörby i Hubbo socken, och troligen också den vackra 12 fot höga sten, den s. k. "jättevettjan", som står på Rustberga egor i Skerike. — Hvad för öfrigt de resta stenarna beträffar, förekomma de dels ensamma, dels tillsammans. Anmärkningsvärdt är, att i hela Vestmanland ej finnes någon enda sådan stenkrets, som man plägar kalla domarsäte eller domarring. Detta undantagsförhållande är kanske likväl mer skenbart än verkligt; enär en och

Digitized by Google

annan rest häll möjligen kan vara återstoden af en sådan stenrundel, som blifvit förstörd vid det bördiga slättlandets långt drifna uppodling.

På *ringmurar* eller fornborgar, som man något oegentligt kallat dem, är Vestmanland särdeles rikt. Icke mindre än 42 sådana förekomma inom landskapet. De flesta äro anlagda på någon svårtillgänglig klippa; men några, såsom den med fyrdubbla murar omgifna Sorby borg i Ryttern och den med dubbla murar anlagda borgen vid Borgby i Säby och Turaborgen mellan Surasjöarne i Sura m. fl. hafva helt enkelt blifvit förlagda på en jordhöjd eller grusås, hvarför också deras starkare befästning blifvit en nödvändighet. Såsom af de planritningar, hvilka äro intagna i mina reseberättelser, synes, äro ringmurarne till formen mycket olika, beroende på platsens beskaffenhet, der de äro anlagda. Alla öfverensstämma de dock deri, att den skyddande vallen blifvit bygd af vårdslöst hopkastade grofva kullerstenar. Från detta enkla byggnadssätt gör dock den nyss nämnda borgen vid Sorby ett anmärkningsvärdt undantag; i det de inre murarne på flere ställen äro uppförda med mycket jämt lagda yttersidor. I allmänhet synas de särskilda bygderna haft hvar och en sin försvarspunkt, dit man i ofreds tid och i nödfall kunde taga sin tillflykt. Många af de i Vestmanland förekommande borgarne äro tydligen med afsigt så väl undangömda, att de af en fiende, som icke varit desto förtrognare med landet, svårligen kunnat upptäckas.

Antalet af ännu qvarvarande *runstenar* uppgår till 13. Af dessa äro dock några stupade och otydliga, såsom de tre runhällarne i Fläckebo, den ena af dem, som finnas vid Skultuna messingsbruk, runstenen ofvanför Kungsör m. fl. Andra äro deremot synnerligen tydliga och väl bibehållna. Ypperst af dem alla och den vackraste, icke blott i Vestmanland, utan i hela Sverige,

Digitized by Google

är den stora prâktiga runhällen i parken vid Målhammar, ristad på båda sidor, på den ena med några strofer i fornyrdalag. Namnen på de vestmanländska runstenarne hafva liksom de på runstenar i allmänhet i Svea landskapen en fornnordisk klang såsom Gissel, Gerfast, Vebjörn, Runfast, Odindis, Torgut o. s. v. som märkbart skiljer dem från de halfbarbariska namn, man träffar på runstenar längre söderut, såsom i Vestergötland o. s. v.

Om Vestmanlands bygnadsmonument är ej mycket att säga. Främst bland kyrkbygnader står, såsom sig bör, domkyrkan i Vesterås, både såsom bygnadsverk i och för sig sjelf, och för sina historiska minnen. Dernäst följer i ordningen Romfartuna, med en i åtskilliga delar intressant bygnadsstil. — Tre kyrkor inom landskapet hafva ännu qvar sina hvalfmålningar, nämligen Kumla, Tortuna och Torpa. De flesta kyrkorna äro på senare tider dels ombygda, dels genom vidbygnader så förändrade, att de förlorat allt af sitt intresse. En i ögonen fallande likhet hos Vestmanlands landkyrkor är den inre betäckningen. Denna utgöres öfver allt, der kyrkan är äldre af tvenne stjernhvalf, emellan en synnerligt bred och grof skiljebåge, ett mellanting mellan rund och spetsbåge, men utan någonderas karakterer. Det tyckes således som om Vestmanlands-kyrkorna fått sina takhvalf ungefär vid samma tid, troligen under förra hälften af 1600-talet(?), då intresset för detta slags betäckningar var synnerligt lifligt, men konsten att slå dem redan stadd på förfall.

Med afseende på *kyrko-inventarierna* hafva några kyrkor qvar sina bildrika altarskåp, ehuru endast få hafva dem placerade der de rätteligen böra stå, d. v. s. på altarbordet. Flere kyrkor hafva klockor qvar från katolska tiden, men ingen äldre än från slutet af 1400- eller 1500-talet. Den vanliga inskriften är den i ka-

Digitized by Google

tolska kyrkan af gammalt brukade bönen: "*Ave Maria gracia plena benedicta tu* etc. etc. — Ett par hafva tillverkningsåret utsatt på latin, och en (i Ryttern) klockgjutarens namn Peter i Vesterby. — Dopfuntar äro ännu qvar i de flesta kyrkorna på landsbygden, äfven i sådana, som i senare tider blifvit ombygda. Äldre messkläder, kyrkkärl såsom rökelsekar, pixider, patener, kalkar och vigvattenskärl, de senare gjutna af träffas ännu på åtskilliga ställen.

Ruiner och grundmurar efter äldre kyrkor och kapell äro, utom grundvalarne till den h. Ursulas och den h. Örjans kapell vid Vesterås, Furby kyrka i Badelunda, stora och lilla Rytterne, samt helge Svens kapell vid Arboga. Särskildt anmärkningsvärd är den ännu qvarstående kastalen vid Fellingsbro kyrka.

Af fästningsverk från medeltiden har Vestmanland, om man undantager det högst obetydliga, som finnes qvar af det ursprungliga slottet i Vesterås, blott lemningar efter två, Köpingshus vid Köpingsån och Åkersberg vid Arbogaån. Af dessa har Köpingshus för ett par år sedan fått lemna rum för den nya jernvägsanläggningen mellan Köping och Vesterås. Af Åkersberg återstår endast några obetydliga vallar och ett litet stycke af en mur. Så väl det ena som det andra af dessa fästen synes ha varit temligen obetydligt och mera afsedt att hålla den kringboende allmogen i styr, än att möta ett anfall af främmande fiender.

H. Hofberg.

Detta nummer lades under pressen den 3 september 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

44. 1875. Augusti.

Innehåll: 1. Skeninge stadsförsamling och grafstenarne i stadens kyrka. — 2. Nyfunnen runsten i Uppsala. — 3. Ett smycke från den senare jernåldern (3 fig.). — 4. Nyfunnen gånggrift.

Skeninge stadsförsamling och grafstenarne i stadens kyrka.

Under den sistförflutna sommaren besökte riksantiqvarien B. E. Hildebrand Skeninge, för att granska den under reparation stående kyrkans grafstenar och öfriga forntidsminnen. Hans, efter återkomsten från resan, i Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien afgifna berättelse föranledde det Akademiens beslut som innehålles i följande skrifvelse:

Till Pastors Embetet i Skeninge stads församling.

Vid ett nyligen gjordt besök i Skeninge under reparation stående stadskyrka har jag funnit åtskilliga i golfvet inlagda grafstenar, hvilka antingen genom sin höga ålder eller det prydliga, för sin tid karakteristiska arbetet förtjena att åt efterverlden bevaras. Af sådan anledning får jag äran hemställa, om icke Pastors-embetet skulle täckas till församlingen och den af församlingen utsedda Byggnads-direktionen framställa en anhållan, att de mest märkliga bland dessa grafstenar måtte upptagas ur golfvet, der de förr eller senare blifva fullständigt utnötta, samt i stället uppsättas och med jernkrampor fästas vid insidan af kyrkans väggar, der de skulle blifva en prydnad för kyrkan och för

Digitized by Google

efterverlden ett hedrande vittnesbörd om församlingens nuvarande ledamöters berömliga omsorg att bevara kyrkans forntida minnesmärken och de vårdar förgångna slägten egnat åt aflidna församlingsmedlemmar.

Då kyrkans golf till större delen var betäckt med grus, hvars bortskaffande tiden icke medgaf, kunde jag vid mitt besök endast anteckna några få stenar. Bland dessa voro två från medeltiden nemligen:

1. En sten i stora gången midtför 2:dra fönstret från öster, med inskrift kring kanten: *Hic jacet Gotstau — — — — miles qui obiit anno dni m — sexto feria iiii post martini epi* etc. På midten af denna sten är i en senare tid inhugget: PEB INGVALSSON. KARIN HEMMINS DOTTER.
2. I golfvet nära främsta södra pelaren en sten med skrift kring kanten: "*Lapis dni Fikkonis de Fitzen m — — — anno dni millesimo sexto*" etc.

Båda dessa stenar äro lagda öfver män, som på sin tid egt stort anseende.

Bland yngre stenar må följande nämnas:

1. Vid främsta norra pelaren en sten med två vapensköldar, i den ena tre piluddar på en snedbjelke, i den andra Gyllenstjernska slägtens vapen, en sjuuddig stjerna.
2. I koret midtför stora gången en sten öfver Peder Erichsson Holm, kyrkoherde i Skeninge, död den 6 mars 1639, och hans hustru.
3. På stora gången en sten öfver rådman Olof Hakonsson, död den 6 juli 1665, och hans två hustrur, med alla tre bilderna i tidens drägt uthuggna.
4. Nere vid dörren en lös, ännu icke i golfvet inlagd sten öfver Lars Nordanveder, Cornet vid Östgöta Cavalleri, född i Skeninge d. 30 apr. 1604, död d. 1 april 1664 och hans hustru Anna (?) Pedersdotter, född i Skeninge d. 1 apr. 1617, gift d. 6 febr.

Digitized by Google

1636, död d. 16 mars 1647, och deras barn, med uthuggna bilder.

Utom dessa finnas utan tvifvel flere andra stenar, som förtjena bevaras. Att utsöka dessa torde icke blifva svårt för församlingens pastor och Byggnads-direktionen i förening med den antagne sakkunnige byggmästaren.

Ehuru jag är öfvertygad att församlingen, som på ett så hedrande sätt tagit vård om sin vackra kyrkas restaurerande, icke skall göra afseende på den tillökning i kostnad, som blifver en följd af golfvets beläggande med plansten i de borttagna grafhällarnes ställe, får jag dock förklara, att Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, hos hvilken jag anmält förhållandet, erbjuder sig att lemna ett bidrag af 200 kronor, om åtminstone tio de märkligaste stenarne blifva på ofvan anförda sätt vid kyrkans väggar fästade.

Dessutom är Akademien villig att lemna 20 kronor till bekostande af den ur kyrkan uttagna runstenens uppresande på en lämplig plats i kyrkans grannskap. Uti kyrkans materialbodar såg jag två bilder af trä, den ena Jungfru Maria med Christusbarnet sittande i ett smalt skåp, den andra en qvinnobild med ett kläde bundet öfver ögonen. Då dessa bilder icke nu mera kunna ega något värde för kyrkan, tillåter jag mig hemställa, om icke församlingen skulle vilja förära dessa bilder till Statens Historiska Museum, i hvilken händelse all kostnad för inpackning och transport skall af ofvan nämnda Akademi bestridas. Stockholm den 2 september 1875.

Å Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens vägnar

Bror Em. Hildebrand.

Digitized by Google

Huru Skeninge församlings medlemmar uppskattar värdet af sin kyrkas minnesvårdar och huru Akademiens förslag att åt dem bereda bättre vård blifvit uppfattadt, visas af följande kyrkostämmo-protokoll.

Utdrag af Protokollet vid extra kyrkostämma med Skeninge och Allhelgona församlingar i Rådhussalen d. 6 september 1875.

§ 2. Vid sist hållna extra kyrkostämma väckte byggmästaren Lundqvist å riksantiqvarien och kommendören Hildebrands vägnar förslag, att, för bevarande af de värderika grafhällar, som nu i kyrkans golf befinnas, och under tidernas lopp der genom nötning gå förlorade, utbyta dessa mot användbar plansten, och foga de förra till kyrkans inre väggmurar. Detta förslag begärdes på bordet för att skyndsamt vid ny kyrkostämma upptagas. Deraf föranledd var hufvudsakligast denna stämma utlyst, och inleddes densamma af ordföranden med uppläsandet af en skrifvelse från Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien genom dess sekreterare, — hvari belyses icke mindre flera af de grafhällar, som "för sin höga ålder, eller det prydliga för sin tid karakteristiska arbetet förtjena att åt efterverlden bevaras", — och derföre borde omflyttas, — än sjelfva tillvägagångssättet dervid, — och hänskjöt i öfrigt Akademien till Byggnads-direktionen och antagne byggmästaren att välja flera grafhällar, lämpliga för en önskad förflyttning till sidoväggarna, samt erbjöd flyttningskostnad med cirka 20 kronor för hvarje värderik grafhäll eller, som det hette, 200 kronor för minst tio.

Förslaget, som i kyrkoråd var behandladt, men redan der rönte motstånd, öfverlemnades derpå till församlingsmedlemmarne att diskuteras.

Ur vetenskaplig synpunkt, och med tanken på Akademiens offervillighet af en del flyttningskostnad, talade en

Digitized by Google

medlem varmt och allvarligt för förslagets antagande [1], men alla följande talare yttrade sig emot detsamma af många och olika skäl, men förenade sig i följande såsom motiv för afslag:

Att afl. professor Brunius, då församlingarne, för att restaurera sitt af ålder förfallna tempel behöfde och sökte understöd eller räntefritt lån af allmänna medel, — afgaf, efter behörig besigtning, det på utgången af denna ansökan, — hvilken afslogs, — inverkande yttrandet att kyrkan i monumentalt hänseende saknade allt värde. — Denna, den lärde fackmannens utsago afledde väsentligen uppmärksamheten från hvad kyrkan af värderika fornsaker möjligen egde, hvadan man icke vidare har tänkt derpå, —

Att antiqvarien och kommendören Hildebrands framställning ingått för sent, — enär man hoppas efter cirka en månads förlopp för gudstjenst få begagna templet, hvilket omöjligen kunde ske om förslaget antoges; ty om grafhällarne, enligt förslaget, skulle med jernkrampor fästas vid väggarne, så blefve det oundvikligt att efter tolk ren- och jemnhugga dem enär de äro olika tjocka och dertill på undersidan synnerligt skrofliga, eller ock skulle de inhuggas i väggarne, hvilket, utom det motbjudande i sjelfva handlingen, då väggarne redan äro rappade och afputsade, skulle betinga ett tidsödande arbete, hvilket försenade kyrkoreparationens afslutning.

Att de mörka och olika stora grafhällarne, i sin dystra utstyrsel, kontrasterande mot den hvita omgifningen, skulle misspryda, och möjligen genom uppkommen fuktighet hos dem, i sanitärt hänseende blifva menlige.

Att grafhällarne, som äro ändamålsenligt huggna och utsirade för att liggande tillsluta hänsofna fäders

[1] Kursiveringen är gjord af redaktionen.

Digitized by Google

dödsboningar, ja till och med några af dem visa efterkommande deras hvilorum, med sina tänkeskrifter rundt om, alldeles icke äro lämpliga att mot väggmurarne resas, —

Att en tillbörlig och (sic!) pietet hembäres de bortgångnas minnen, genom att icke rubba deras vårdar, och slutligen

Att man kunde antaga det ej tusende år skulle utplåna de nu föga nötta minnesskrifterna. Proposition på herr riksantiqvariens förslag framställdes derefter som besvarades med allmänt nej, hvaröfver klubban föll.

Emot detta beslut reserverade sig herr borgmästaren N. Curman[1].

§ 3. Ett förut fattadt kyrkostämmobeslut att på församlingarnes bekostnad å lämpligt rum norr om kyrkan resa den runsten, som var funnen i kyrkans grundmur, uppfriskades nu.

§ 4. Församlingarne förklarade sig, på framställning derom, gerna förära till Statens Historiska Museum de bilder, Jungfru Maria med Christusbarnet och en qvinnofigur med förbundna ögon, hvilka uti kyrkans materialbod återfinnas, — öfvertygade att de till sitt värde i nämnda museum rätteligen kunna uppskattas, hvilket ej är händelsen i dess nuvarande trånga förvaringsrum. Bilderna äro när som helst att afhemta.

Vid justeringen af protokollet anmärkte apothekaren Godée, att den i föregående paragraf omordade qvinnofiguren lärer tillhöra ett utmärkt, fastän icke fulländadt skulpturarbete, hvilket, enligt kyrkorådets beslut skall ånyo i kyrkan uppsättas; besannar sig detta kan bilden svårligen aflemnas.

Ex protocollo
S. Vahrberg.

[1] Kursiveradt af redaktionen.

Digitized by Google

Tillägg.

Ofvanstående officiela handling förtjenar några kommentarier.

Af de omnämnda grafstenarne har jag sjelf granskat de två från medeltiden. De äro båda lagda samma år, och det är derföre af intresse att se, att den enas inskrift har majuskler, den andras minuskler. Vid pass 1400 försvinna i Sverige majusklerna i grafstenarnes inskrifter.

På den ena stenen finnes följande inskrift, år 1861 aftecknad af P. A. Säve och sedan afbildad i Antiqvarisk Tidskrift I pl. 21: **Hic iacet Gotstau(us) mathis(son) miles qui obiit anno dni (domini) m(c)d sexto feria iiii post martini epi (episcopi)... ter vna cu(m) filio quor(um) anime requiescant in pace amen.** d. v. s. Här ligger riddaren Götstaf Mattsson, som dog den 17 november 1406 .... jämte sonen, hvilkas själar hvile i frid. Denne hr Gustaf, som af genealoger hänförts till Sparreslägten, förde enligt grafstenens vittnesbörd i sin sköld en sjuuddig stjerna. På stenen finnes ock hans hustrus, fru Gertrud Lagedotters sköld med tre bjelkar. Såväl hr Gustaf som hans fru omtalas rätt ofta i tidens handlingar.

På den andra stenen läses: ✠ LAPIS DNI (domini) FIKKONIS DE FITZEN M(I)LITIS PA(R)ATUS ANNO DNI (domini) MILLESIMO CD SEXTO SUB QUO QUISCER(E) INTENDIT CUI' (cujus) AĪA (anima) REQUI (escat) — d. v. s. riddaren herr Fikke von Vitzens sten tillredd Herrans år 1406 under hvilken han ämnar hvila — hvar själ hvi(le i frid). Denne hr Fikke är en historisk personlighet. När konung Håkan Magnusson den 25 juli 1362 förmäldes med grefvinnan Elsebe af Holstein genom ombud, var hans fader konungens ställföreträdare. Sjelf var han i början af dr. Margaretas tid höfdinge på Kalmar slott.

Digitized by Google

Äfven denna inskrift är af hr Säve i hans handskrifna reseberättelse aftecknad, men der fattas bokstäfverna LITIS PA, på grund deraf att dessa förekomma å ett från stenen afslaget hörn. När jag för ett par år sedan besökte Skeninge kyrka, fann jag detta afslagna hörn inlagdt i en annan del af kyrkogolfvet. Jag anmälte detta för dåvarande kyrkoherden, med uttalande af en önskan att detta hörn skulle återförenas med stenen, till hvilket det hör.

I Skeninge funnos under medeltiden en kyrka helgad åt Vår fru, en annan invigd åt Alla helgon, ett systerkloster och ett predikarbrödernas kloster samt ett hospital. Af alla dessa stiftelser återstår nu allenast Vårfrukyrkan, en ganska ansenlig byggnad, i sitt inre försedd med stora, kala murytor.

De skäl, som pluraliteten anförde för sitt beslut, äro flera.

I följd deraf att professor Brunius icke ansett kyrkan ega något monumentalt värde, har man icke vidare tänkt på hvad kyrkan kunde ega af värderika fornsaker. — Det synes dock som om detta icke borde hindra att tänka på dem, så snart genom en officiel skrifvelse från vederbörande myndighet, uppmärksamheten blifvit riktad direkt på dessa märkvärdigheter.

Tiden räckte icke till för att infästa stenarne i murarne. Under en månad kan man dock, om viljan är god, medhinna mycket.

De mörka och olika stora grafhällarne med sin dystra utstyrsel(!!) skulle afsticka mot den hvitrappade väggen och misspryda. — Kyrkans väggar äro alls icke ämnade att hvitrappas. Om man det oaktadt haft oförståndet att hvitmena dem, borde väl icke detta få vara ett tillräckligt skäl att offra grafstenarne åt undergång. Stenarnes olika storlek torde icke heller misspryda, derest man icke placerar dem alla i en rad.

Digitized by Google

Kyrkans stora, kala murytor kunde mer än väl behöfva lifvas genom uppsättande eller insättande på vissa mellanrum af dessa grafstenar.

Farhågan att stenarne satta mot muren skulle samla fuktighet och således blifva i sanitärt hänseende menliga, är af den art att man på detta skäl icke behöfver spilla några ord. På otaliga ställen i Europa har man på det af Akademien föreslagna sättet upprest grafstenar mot väggarne, utan att några följder visat sig deraf i ortens sjuklighets- eller dödlighetstabeller.

Grafhällarne äro ändamålsenligt huggna, heter det vidare, för att ligga. Det torde vara omöjligt för dem som icke höra till majoriteten i Skeninge kyrkostämma, att inse hvadan inskrifterna och bilderna på ifrågavarande grafstenar skola vara lämpligare när stenarne ligga än när de äro uppresta. På de otaliga ställen, der man har upprest grafstenar mot väggarne — vi kunna för Sverige exempelvis nämna Strängnäs domkyrka, för utlandet domkyrkan i Mainz — har man icke i stenarnes upprätta ställning funnit något anstötligt.

Det bör nämnas, att för några år sedan lät Vings församling i Vestergötland, på yrkande af vice pastor kgl. hofpredikanten Stolpe, uppresa ett par rikt skulpterade grafstenar. I år har, tack vare kyrkoherden Ljungströms nit och med penningebidrag af Akademien tre grafstenar blifvit uppresta i Tunhems kyrka i samma landskap. I Strängnäs bereder man sig att uppresa än flera grafstenar. I den h. Peters kyrka i Ystad ämnar man uppresa flera grafstenar o. s. v. De åsigter i praktiskt, sanitärt och estetiskt hänseende som råda i Skeninge äro således till all lycka icke i vårt land allmänna.

Något mera vigtig synes invändningen, att dessa stenar ibland anvisa efterkommande deras hvilorum. Men äfven detta hade kunnat med god vilja afhjelpas.

Digitized by Google

Annorstädes så snart en sten blifvit flyttad från sin *ursprungliga* plats, utmärker man platsen i det nynlagda golfvet genom inhuggande af ett märke [1] eller ett namn. Gör man detta, torde man med skäl kunna fråga: hvilkendera visar mot den dödes minne mera pietet, den som räddar monumentet med utmärkande af grafvens plats, eller den som låter monumentet undergå förstöring? Man har visserligen i Skeninge räknat ut att icke ens tusen år skola förslå till att utplåna minnesskrifterna, hvilka dock å de äldsta stenarne redan äro skadade. Men låt vara att det äfven skulle behöfvas 2000 år, ega icke de af våra efterkommande, som derefter lefva, rätt att liksom vi studera förfädrens minnen?

Skeningebornas pietet för de bortgångnas minne är, hvad de två medeltidsstenarne beträffar, betydligt malplacerad. Det finnes en bestämd uppgift, att hr Gustaf Mattsson med dryga gåfvor köpt sig en grafplats i Skeninge *systrakloster*. När stenen nu finnes icke i klostrets åt den h. Martin, utan i stadens åt jungfru Maria helgade kyrka, torde man icke såra hr Gustafs minne genom att vidtaga åtgärder till stenens bevarande. Och huru har han kommit in i stadens kyrka? Jo, en Skeningeborgare har under 1600- eller 1700-talet behagat tillegna sig riddarens grafsten för att bespara sig utgiften för en ny stens huggande åt sig och sin hustru. Mannen, som begick detta brott mot lämplig pietet eller som med andra ord begick denna handling af vandalism, hette Per Ingevalsson. Det är all sannolikhet, att hr Fikke von Vitzen beredt sig en hvilostad i något af stadens kloster, för att komma i åtnjutande af den dem

[1] Detta kan ock vara tillfyllest, då man i en kyrka, uti hvilken fortfarande begrafves, sannolikt har en ordentlig grafkarta. Huruvida man ännu får begrafva i Skeninge kyrka känner jag icke. *Detta* är dock helt visst i sanitärt hänseende skadligare än stenarnes uppresande mot väggarne.

Digitized by Google

beskärda aflaten. Man kan deremot icke inse hvarföre han skulle utsett sig en hviloplats i Skeninge i detta afseende vida sämre doterade stadskyrka. Emellertid har den som flyttade hans sten icke haft omtänksamheten att sätta sitt namn jämte riddarens.

När man studerar de förgångna tidehvarfven måste man i viss mon sätta sig in i deras anda. Om vi, vid tanken på dessa två stenar, för ett ögonblick försöka att tänka 1400-talets tankar och känna dess känslor, kunna vi icke gerna undgå att erfara ett varmt medlidande för hr Gustaf Mattsson, hvilken åtminstone under senare delen af sitt lif var en efter medeltidens begrepp mycket from man, så from att han till andliga stiftelser, i synnerhet till Skara domkyrka och Skeninge systrakloster, skänkte så godt som all sin egendom, hvadan år 1550 en hans ättling, fru Anna Karlsdotter på Vinstorp klagar att för hans fromhets skull fingo arfvingarne efter honom allsintet. Och hvad vann han? Messorna som skulle läsas "in secula seculorum" eller, som ett annat formulär lydde, "till domens dag", hafva tystnat för 350 år sedan, och hans grafsten, under hvilken han sof i klostrets sköte, annekterades af en Skeningeborgare, flyttades till ett annat tempel, och när man omsider 469 år efter hans död vill vidtaga åtgärder till bevarande af hans minnesvård, då förklarar Skeninge stad: det får icke ske!

Denna handling af väl icke aktiv, men af passiv vandalism har en stadsförsamling utöfvat år ett tusen åttahundrasjutiofem utan att någon mer än stadens borgmästare funnit för godt att genom en reservation mot det fattade beslutet freda sig för beskyllningen att hafva deri deltagit.

Detta är beklagansvärdt. Men det är ännu beklagansvärdare att man mot ett sådant beslut icke eger något skydd i gällande lag.

Digitized by Google

I ofvanstående kyrkostämmoprotokoll heter det, att riksantiqvariens skrifvelse ankom för sent. Detta påminner om en annan olägenhet. Antiqvitets Akademien och hennes tjenstemän hafva åliggande att tillse att de kyrkliga fornminnena icke genom vanvård förderfvas, men i de allra flesta fall blir Akademien icke underrättad när en reparation företages, icke ens när en kyrka nedrifves. Det är just vid sådana tillfällen, som Akademiens mellankomst behöfves för att forntidens qvarlefvor så kunna på ett ändamålsenligt sätt tillvaratagas eller åtminstone i bild bevaras åt efterverlden. Derest icke i detta vidtages någon förändring, komma år ut och år in kyrkliga fornminnen att förstöras, vårt århundrade till föga heder.

H. H.

Nyfunnen runsten i Uppsala.

Tisdagen den 24 augusti påträffade några arbetare, sysselsatte med gräfning för Uppsala stads vattenledning, å ett djup af 5,5 fot under Svartbäcksgatan midt för klädeshandlare L. F. A. Ekebergs bod en större med runinskrift och enkla drakslingor försedd sten, af det i Uppland vanliga slaget. Då inskriften vette nedåt, och stenens egenskap af fornminne således ej i förstone kunde skönjas, vordo ett par stycken afslagna. I följd af remnor i stenen sönderföll han ytterligare vid upptagningen, hvadan han nu består af 7 delar. Det syntes tydligen, att han under något föregående århundrade nedlagts i grundmuren till en byggnad. Hvar han ursprungligen varit rest, torde vara vanskligt eller omöjligt att afgöra.

Stenens största längd är 6 fot, bredd 2,8 fot och tjocklek omkring 1,2 fot.

Inskriften, som är föga skadad, har följande lydelse:

Digitized by Google

ᚦᛁᛅᚴᚾ × ᛅᚢᚴ × ᚴᚢᚾᛅᚱ × ᚱᛅᛁᛋᛏᚢ × ᛋᛏᛅᚾᛅ × ᛅᚠᛏᛁᛦ × ᚢᛅᚦᚱ × ᛒᚱᚢᚦᚢᚱᛋᛁᚾ ×

Eller:

THIAKN × AUK × KUNAR × RAISTU × STA[I]NA × AFTI*R* × UATHR × BRUTHUR SIN ×

Det är i nysvensk omskrifning:

Thegn och Gunnar reste stenar efter Vader, sin broder.

Uppenbart i följd af felristning har stenen ᛋᛏᛅᚾᛅ för ᛋᛏᛅᚾ. — Högst märkvärdigt är, att nästan ordagrant samma inskrift jämte likartad ristning förekommer å Broby-stenen B (Dyb. I, 249) i Funbo socken af Uppsala län. Då desse bröder, Vader, Thegn och Gunnar, äfven nämnas å Broby-stenen A (Dyb. I, 248), hvilken de rest efter sin fader Haurse, om hvilkens fader Thegn (? — osäker läsning) åter Åkerby-stenen (Dyb. I, 251) i samma socken säger, att han var en "god bonde i Funbo", torde man kunna sluta, att vi här hafva för oss minnen från en bland Upplands storfräjdade odalätter under 10:de eller 11:te århundradet.

Tills vidare förvaras först nämda språkliga fornminne å gården utanför Uppsala universitets fornsamling, för hvilkens räkning och å hvilkens bekostnad runstenen upptagits.

P. J. Lindal.

Ett smycke från den senare jernåldern.

Den 30 juni 1871 hittade husmanshustrun Hanna Jönsdotter i en åker hörande till hemmanet n:o 6 Rinkaby i Rinkaby socken, Villands härad, det här afbildade silfverspännet (fig. 24) [1].

Från midten, i hvilken är infattad en röd sten, utgå fyra upphöjda band, hvilka i de rundade hörnen ingå i

[1] Inv. 4578. Den kemiska analysen visade en silfverhalt af 90.5 %,

Digitized by Google

munnen på fyra fantastiska djurhufvud. I hvart af de fyra tresidiga fälten finnes ett fantastiskt djur med böjd kropp och fyra ben.

På baksidan af de båda hörnen åt höger och venster äro fästade dels flikarne, i hvilka silfvernålen sitter, dels (midt deremot) nålhållaren. Å baksidan af nedre hörnet är fäst en ring, från hvilken nedhänger ett 10,5 tum långt stycke af en flätad silfverkedja.

24.

Granska vi närmare arbetet, så finna vi att smycket är gjutet, och derefter med synnerlig noggrannhet ciseleradt. Icke allenast den höga reliefen med dess blandning af ljus och skugga bryter färgen, utan finner man å djurbilderna och banden derjämte rika inläggningar af *niello* d. v. s. svafvelsilfver. Smycket vittnar således om en ganska högt stående teknik, liksom ornamenten om en god stilistisk smak — med ett ord om en ganska vacker odling. Detta förtjenar så mycket mer att framhållas som vi kunna vara förvissade, att detta smycke är af inhemskt arbete.

Digitized by Google

Ett afgörande bevis i detta afseende lemna just ornamenten. De två här förekommande djurtyperna äro nämligen de dominerande under Nordens senare jernålder, under det de icke förekomma annorstädes. Man kan derföre icke undgå att anse dem vara denna senare jernålders uteslutande egendom.

Den ena af dessa djurtyper är här representerad af endast hufvudet. Hjessan är hög och sänker sig tvärt mot hufvudets framdel, som har en starkt uppstående nos. Från hjessan uppgår en spets, som ofta liksom här är dragen innanför en ringformig utväxt. Öronen äro här långa och hoplagda i en slinga. Ett annat hufvud (af brons) hörande till samma typ och funnet på Gotland är här afbildadt fig. 25. Ett liknande, i Danmark funnet hufvud är afbildadt från sidan i Worsaaes Nordiske Oldsager fig. 484.

25.

Den andra djurtypen, med de utstående öronen, den böjda smala kroppen och de vidgade skulder- och höftpartierna samt fötterna som gripa i kroppen eller de tillstötande listerna, äro måhända ännu vanligare. De spela en synnerligen stor rol i ornamentiken å de för Norden karakteristiska ovala spännbucklorna. Från en sådan är figuren 26 hemtad.

26.

Då ett smycke af den utmärkta beskaffenhet, som detta visar, måste antagas vara af inhemskt arbete, är man berättigad till påståendet, att af samtliga de i Sverige funna silfverarbetena från slutet af vår hednatid finnes näppeligen något, hvilket man af *tekniska* skäl *behöfver*

Digitized by Google

anse vara af främmande ursprung. Det är naturligtvis icke derföre min mening, att *alla* dessa silfverarbeten verkligen *äro* af inhemskt arbete, ehuru de *kunna* vara det. Att våra förfäder till en mängd af sina egna arbeten haft utländska förebilder, är obestridligt.

H. H.

Nyfunnen gånggrift i Asklanda socken, Gäsenede härad, Vestergötland.

Till venster om landsvägen från Ljungs till Eklanda gästgifvaregårdar, $^3/_4$ mil från Ljung, i det odlade gärde som börjar med Blekegården, finnes några tusen alnar från nämnda gårdar en gånggrift med kammarens och gångens sidostenar stående, men utan takstenar. Huruvida de senare äro nedfallna eller borttagna kan icke utan gräfning bestämmas. Griften syntes ingalunda vara orubbad.

Till ledning för griftens igenfinnande kunna följande upplysningar tjena. I det nämnda odlade gärdet afgår några tusen fot från Bleke en sockenväg till Asklanda m. fl. kyrkor, med till en början sydlig, sedan vestlig riktning. I böjningen af vägen afgår vägen till Sällerhögs egendom, som nu tillhör general Lilliehöök. Öster om denna sockenväg, men innan man framkommer till nämnda vägskäl, är en sand- och grusbacke med många potatisgrafvar. I backens sydöstra krök, der han sluttar mot den förbiflytande Orminga-ån, finnes griften.

C. B. Lilliehöök.

Detta nummer lades under pressen den 20 November 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

45. 1875. September.

Innehåll: 1. En fick-almanach från 1300-talet (12 fig.). — 2. Gåfvor till Statens Historiska Museum. — 3. Från Akademiens sammankomster.

En fick-almanach från 1300-talet.

I Statens Historiska Museum finnes af gammalt en fick-almanach från medeltiden, hvilken förtjenar omtalas i Månadsbladet [1].

En pergamentsremsa, 2 fot 4 tum lång och 3,2 tum bred är på längden vikt midt itu, och sedan på tvären med 16 veck. Sammanlagd har hon en fyrkantig yta af 1,5 tums bredd och en föga större höjd.

Det yttersta bladet har inga teckningar. Utsidan är, emedan almanachan länge användts, helt smutsig. På de följande tolf afdelningarne se vi månadernas namn samt bilder af flera för dem utmärkande syssel-sättningar, till hvilka vi sedermera skola återvända. De följande två sidorna äro tomma, på den tredje förekomma dessa två inskrifter:

EVge, VeraCIter VtIqVe Rex pIVs, Ita VIVe Deo, tIbI, atqVe proXIMo — samt

EVge, MeDIo hoc trIgono feLIX.

De stora bokstäfverna i den förra inskriften hvilka hos Romarne gjorde tjenst som siffror, bilda sammanlagda årtalet 1658 (ett M = 1000, ett D = 500, ett C = 100, ett X = 10, åtta V = 40, åtta I = 8, summa

[1] Den är i Liljegrens Runurkunder antecknad under numret 2826.

Digitized by Google

1658). Motsvarande bokstäfver i den andra inskriften gifva samma årtal. Den följande sidan, en yttersida, är liksom den allra första, genom beröring med andra ämnen vorden helt smutsig.

Se vi på remsans bakre yttersida finna vi å de afdelningar som svara mot framsidans månadsbilder 2 koncentriska cirklar, i hvilka äro dragna, nästan som radier, svarta och röda linier, till antalet 24. Linierna utmärka tydligen dygnets timmar; de röda linierna dagens, de svarta nattens.

Vi finna sålunda för

	Dag.	Natt.		Dag.	Natt.
Januari	8.	16.	Juli	16.	8.
Februari	10.	14.	Augusti	14.	10.
Mars	12.	12.	September	12.	12.
April	14.	10.	Oktober	10.	14.
Maj	16.	8.	November	8.	16.
Juni	18.	6.	December	6.	18.

Inom hvar cirkel är en linie särskildt utmärkt med en rundel.

Öppna vi det långsgående vecket finna vi tvärt öfver remsan tecken för månadens dagar — de ständigt upprepade sju boktäfverna A, B, C, D, E, F, G. För att begagna almanackan måste man derför alltid veta, hvilken af dessa bokstäfver var för året söndagsbokstaf. Detta kunde man leta rätt på enligt följande föreskrift:

Till årtalet, vi taga exempelvis år 1399, adderas 9 och den derigenom erhållna summan (1408) divideras med 28. Går divisionen jämnt upp, är A söndagsbokstaf. Uppkommer rest, uppsökes den denna utvisande siffran (i vårt exempel, 8) i nedanstående tabell:

1 G (F)	5 B (A)	9 D (C)	13 F (E)	17 A (G)	21 C (B)	25 E (D)
2 E	6 G	10 B	14 D	18 F	22 A	26 C
3 D	7 F	11 A	15 C	19 E	23 G	27 B
4 C	8 E	12 G	16 B	20 D	24 F	28 A

Digitized by Google

hvarest den vid siffran stående bokstafven angifver den söndagsbokstaf som sökes — i detta fall E, d. v. s. år 1399 var den 5 januari en söndag och den 1 januari inföll således på en onsdag. För detta år betecknar således hvart E en onsdag. Den första raden i tabellen utmärker skottåren; söndagsbokstafven för tiden efter skottdagen står inom parentes.

Under medeltiden betecknade man dagen vanligen icke efter dess ordning i månaden, utan man sade: på det eller dèt helgonets dag, måndagen e. d. före eller efter det helgonets dag, före eller efter den eller den söndagen o. s. v. För att i sådant afseende bereda lättnad plägade man i kalendarierna upptaga åtminstone några helgons namn. I detta kalendarium finnas icke blott flera helgons namn utsatta, utan vid sidan af namnet förekommer äfven en bröstbild af helgonet eller ett attribut. De sålunda förekommande namnen och bilderna äro följande.

Januari 1. — nyar — en strålande sol och derunder en nytänd måne.

— *6.* Ephā [1] (epiphania) — tre kronor, betecknande de tre vise männen.

— *17.* Antoī (Antonius) — ett otydligt attribut [2].

— *20.* fab' seb' (Fabianus och Sebastianus) — två bröstbilder.

— *21.* Agnes — en bröstbild med martyrpalmen.

— *22.* Vicenci (Vincencius) — bröstbild med palmgren.

— *26.* Paul — aposteln Pauli attribut svärdet.

Februari 1. En röd linie med tre utsprång, hvarmed betecknas dagen före en större helgdag.

— *2.* Marie (purificacio Marie, Marie rening) — en krönt bröstbild och framför denna ett färgadt (ran-

[1] Flere i originalet förekommande förkortningstecken hafva af brist på typer ej kunnat återgifvas.

[2] Hans attribut voro ett svin, en klocka och ett T-formigt kors.

digt) ljus, betecknande att man denna dag vigde ljusen som skulle användas till kyrkligt bruk.

Februari 3. blasi⁹ — bröstbilden af den h. biskop Blasius och framför honom ett horn — förmodligen i följd af ljudlikheten mellan orden blasa (blåsa) i horn och Blasius.

— *4.* En röd kula.

— *5.* Agaª — bröstbild af den h. Agata med martyrpalmen.

— *6.* Doroᵉᵃ — en korg med blommer eller frukter. Det berättas, att kort innan den h. Dorotea på kejsar Diocletiani tid dödades, kommo englar till henne med blommor.

— *10.* Scol — en sko och en ur denna uppstickande abbedissestaf. Man betecknade den h. *Sco*lasticus dag (för ljudlikhetens skull) med en *sko.*

— *14.* Val (Valentinus) — ett löfrikt träd.

— *22.* Pet (Petri cathedra) — en nyckel, apostelns vanliga attribut.

— *23.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *24.* Matᴬ — en bila, vapnet för hvilket aposteln Matthias omkom.

Mars 1. En röd kula.

— *12.* Gregoi9 — påfven Gregorii bröstbild med en staf.

— *17.* Gertʳbis — bröstbild af den h. Gertrud med abbedissestaf.

— *21.* Bnbict9 — en välsignande hand omgifven af en korstecknad nimbus, en bild som beror på ljudlikheten mellan *benedict*io (välsignelse) och namnet på den h. *Benedict*us af Nursia.

— *24.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *25.* Anūciaº Marie (annuñciacio Marie) — bröstbilder af Gabriel och Maria samt mellan dem första ordet af englahelsningen *aue.*

Digitized by Google

Mars 28. En röd kula.
April 4. 𝔄𝔪𝔟°ſi9 (Ambrosius) — en gryta [1].
— *10.* En röd kula.
— *14.* 𝔱𝔶𝔟ᶻ𝔠i9 (Tyburcius) — helgonets bröstbild med palmgren.
— *20.* 𝔳𝔦𝔠𝔱𝔬𝔯 — en röd kula samt en sköld belagd med ett kors; det öfre högra och det nedre venstra fältet rödt, de två andra gröna.
— *23.* 𝔊𝔢𝔬𝔯𝔯𝔶9 — den h. Georgs hufvud ofvanför en hvit sköld med ett rödt kors.
— *25.* 𝔐𝔞𝔯𝔠𝔲𝔰 — samma tecken som vid *februari 1* samt ett vidunderligt formadt lejon (gul kropp, gröna ben och lång, snabellik, grön tunga).
Maj 1. 𝔓𝔥𝔦𝔩𝔦𝔭𝔭9 𝔍𝔞𝔠𝔬𝔟9 — de två apostlarnes bröstbilder och mellan dem en löfruska, förmodligen betecknande majfirandet.
— *3.* 𝔈𝔯𝔲𝔵 — en röd kula och ett kors. Den 3 maj firades minnet af Christi kors upptäckande af kejsarinnan Helena.
— *7.* 𝔍𝔬𝔥𝔢𝔰 — ett hufvud uppstickande ur ett kar. Genom ett misstag har man till denna dag (i stället för den 6) hänfört minnet af att evangelisten Johannes blef utanför Rom (ante portam latinam) kastad i ett kärl med sjudande olja.
— *12.* 𝔓𝔞𝔠𝔰 (Pancracius) — en krona. Som kronan icke är den h. Pancracii attribut är det troligt att hon genom ett misstag blifvit hänförd till den 12 i stället för den 18 maj, den h. Eriks dag, som alldeles saknar både namn och tecken.
— *13.* ſ⁷𝔲𝔞𝔰 (biskop Sernacius) — en biskopsstaf.
— *25.* 𝔘𝔯𝔟𝔞̄ (påfven Urban) — en röd kula samt en bröstbild med ett patriarkalkors.

[1] Den h. Ambrosii vanliga attribut är en bikupa eller ett gissel. Grytan förekommer mycket ofta i kalendarierna och på runstafvarne.

Digitized by Google

Juni 5. bonfai9 (Bonifacius) — en biskopsstaf.
— *10.* En röd kula.
— *11.* b^naas. — Den h. Barnabas' bröstbild med ett otydligt attribut.
— *12.* odolf9 — bröstbild af en biskop.
— *15.* viti — ett otydligt attribut[1].
— *16.* En röd kula.
— *23.* Samma tecken som vid *februari 1.*
— *24.* Johes (Johannes döparen) — ett liggande lamm med kors-nimbus och kors och med en blodström utgående ur bröstet.
— *25.* loye — en hammare. Loye är en nedertysk benämning på biskop Eligius, som var skicklig guldsmed och derför kunde som attribut få en hammare. Men hans dag infaller den 1 december, hvadan en förvexling synes här hafva försiggått mellan Eligius och biskop Elogius, hvars minne firades den 25 juni.
— *28.* Samma tecken som vid *februari 1.*
— *29.* Pet^ Paulus — nyckel och svärd, de båda apostlarne Peters och Pauls attribut.
Juli 1. Samma tecken som vid *februari 1.*
— *2.* Marie — krönt bröstbild. Denna dag firades visitacio Marie, Marias besök hos Elisabeth.
— *13.* Marga^ea — en röd kula samt en bröstbild med kors (två tvärarmar).
— *15.* Apolr (apostolorum sc. diuisio, apostlarnes delning) — två bröstbilder.
— *20.* Mag^wlea — en röd kula samt en bröstbild med ett spetsigt kärl. Den h. Magdalena plägar afbildas med det kärl, i hvilket hon förvarade smörjelsen.

[1] Den h. Viti attribut voro en tupp, en kittel, ett barn, en nyckel, foglar och vargar.

Digitized by Google

Juli 24. Samma tecken som vid *februari 1.*

— *25.* Jacob⁹ — bröstbild af den äldre Jakob med pilgrimsmussla på hatten och vandringsstaf.

— *29.* olof — en yxa uppstigande ur en krona. Den h. Olof fick dödssåret af en yxa.

Augusti 1. Petr⁹ — en röd kula samt en nyckel hvars skaft omslutes af ett otydligt föremål, hvilket väl torde hafva afseende på aposteln Peters fängelse, hvars minne firades den 1 augusti.

— *9.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *10.* laurēci9 — den h. Laurencii hufvud öfver ett halster.

— *14.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *15.* Marie — en krönt bröstbild. Denna dag firades jungfru Marias upptagande i himlen.

— *23.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *24.* Bartholeme9 — en bröstbild med en knif. Aposteln Bartholomeus blef flådd.

— *27.* En biskopsmössa och deröfver en stjerna — hvarmed afses kyrkofadern den hel. Augustinus, hvars dag dock infaller den 28.

— *29.* Johēs — en bröstbild och bakom halsen ett svärd (Johannes döparens halshuggningsdag).

September 1. Egidi9 — den h. Egidii abbotsstaf.

— *3.* En röd kula.

— *7.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *8.* Marie — en krönt bröstbild (Marie födelse).

— *14.* Crux — ett kors (korsets upphöjelsedag d. v. s. dagen på hvilken det af kejsarinnan Helena funna korset uppsattes på ett altare).

— *17.* lab^ci — ett hjorthufvud [1].

— *20.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *21.* mathe9 — bröstbilden af en engel.

[1] Den h. Lamberts vanliga attribut äro spjut och pil.

Digitized by Google

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

Digitized by Google

September 29. Michael — en vågskål. Michael afbildas ofta vägande själen.

Oktober 1. remi9 (biskop Remigius) — en biskopsstaf.

— *3.* En röd kula.

— *4.* frāc. — en bröstbild med uträckt arm och ett rödt märke i handen. Den hel. Franciscus fick, enligt legenden, mottaga på sin kropp märken efter Christi fem sår.

— *9.* denys (biskop Dionysius) — en bröstbild med biskopsmössa.

— *16.* *Galla* (abbot Gallus, grundläggaren af klostret St. Gallen) — en abbotsstaf.

— *18.* luas (Lucas) — ett egendomligt formadt oxhufvud.

— *21.* xim v'm (vndecim millia virginum, elfva tusen jungfrur) — två bröstbilder skilda af martyrpalmen.

— *27.* Samma tecken som vid *februari 1.*

— *28.* Simois et iuc (apostlarne Simons och Judas dag) — en skuta.

— *31.* Samma tecken som vid *februari 1.*

November 1. Scor (dies omnium sanctorum, alla helgons dag) — en byggnad med ett kors på dörren.

— *2.* Aiar (dies animarum, själarnes dag) — två bröstbilder.

— *7.* En röd kula.

— *11.* Martī — en kalk.

— *13.* b'xi9 (biskop Briccius) — en biskopsstaf.

— *19.* ely (Elisabeth) — en bröstbild.

— *22.* cecilia — en bröstbild.

— *23.* cles (Clemens) — ett uppnedvändt ankare och en röd kula. Den hel. Clemens blef, enligt legenden, bunden vid ett ankare och kastad i hafvet.

— *25.* kat'na — ett taggigt hjul med hvilket man sökte döda den h. Katarina af Alexandria.

— *28.* En röd kula.

Digitized by Google

November 29. Samma tecken som vid *februari 1.*
— *30.* Abrea — aposteln Andreas' X-formiga kors.
December 4. b^b^a — tornet, i hvilket den h. Barbara satt fängslad.
— *6.* Nicol — en röd kula och biskop Nicolai biskopsstaf.
— *7.* Samma tecken som vid *februari 1.*
— *8.* Marie — en krönt bröstbild (Marie aflelse).
— *11.* luci^e — en ljusstake med brinnande ljus (troligen i följd af ljudlikheten mellan ljus och namnet Lucia, som egentligen hör till den 13).
— *20.* Samma tecken som vid *februari 1.*
— *21.* thoas — en hand med två fingrar hvilande på en röd fläck (aposteln Thomas hand som är instucken i Christi sår).
— *22.* En röd kula.
— *24.* Samma tecken som vid *februari 1.*
— *25.* xpc (Christus) — en bröstbild med korsgloria.
— *26.* steffā — en bröstbild.
— *27.* Iā — en örn (Johannes evangelisten).
— *28.* kib^ — ett hufvud med ett svärd mot halsen. Kinder-dag — de oskyldiga barnens dag.

Under linien af bokstäfver som angifva dagarne äro tecken för gyllentalen 1—19. Hvart tecken består af en upprätt staf, å hvilken tvärstreck angifva nummern. Enheterna betecknas med linier å stafvens ena sida, utom femman, som utmärkes med en båge. Tiotalen betecknas med ett tvärstreck. I öfrigt är beteckningssättet det romerska; så är t. ex. sexton återgifvet med ett tvärstreck, en båge och ett sidostreck, nitton med ett tvärstreck, ett sidostreck och ett tvärstreck d. v. s. XIX.

På de två tvärstyckena efter decemberafdelningen förekomma hvarjehanda kalendariska uppgifter för åren 1399—1407, t. ex. för söndagsbokstäfver, gyllental, konkurrenter o. s. v.

Digitized by Google

På de två nedersta tvärstyckena finnas följande anteckningar och bilder:

1. Ab origine mundi vi^{m}.vi^{c}.lx.iiii· (från verldens skapelse 6664). Vid sidan en kontrollräkning: 6 höga svarta ettor, sex röda rundlar (600), sex röda streck (6 . 10) och fyra ettor. Derbredvid en afbildning af verlden. En cirkel i hvars öfre hälft finnes ett trearmadt kors.
2. Etas Ade ix^{c}.xxx·ii· (Adams ålder 932) med kontrolluppgiften 9 röda rundlar (= 900), hvilken således icke är exakt. Derbredvid Adams bröstbild.
3. Etas Eue vii^{c}vii· med en korrekt kontrolluppgift, sju röda rundlar och talet vii. Derbredvid Evas bröstbild.
4. Adam fuit i inf'no iiij^{m}.vi^{c}.iiii· (Adam var i underjorden 4604) med dermed öfverensstämmande kontrolluppgift. Vid sidan en bild af Leviathans gapande hufvud.
5. A diluuio noe iiii^{m}.vii^{c}.lxx.iiii· (från Noe flod 4774), med samstämmande kontrolluppgift och bilden af en skuta.
6. Ab incarnacio^{e} dni M^{o}.ccc^{o}.ix^{o}.ix^{o}· (från Herrans menniskoblifvande 1399). Att det verkligen är detta årtal inom det fjortonde århundradet som betecknas med de två niorna (i stället för xcix) ses af kontrolluppgiften med en svart etta för tusen, tre röda fyrkanter, nio röda linier och ix. Vid sidan en bild af ett lindebarn med korsnimbus och åt båda sidor från hela kroppen utgående strålkrans (aureola).

Uppgiften om afståndet från verldens skapelse afviker med 63 år från den uppgift som förekommer i det s. k. registrum Upsalense af år 1344. Äfven de öfriga siffrorna afvika från dem som vanligen uppgifvas.

Att de icke med mycken kritik upptagits synes deraf att Noe flod är satt tidigare än Adams död.

De tolf bilder, som här återgifvas fig. 27—38, framställa de olika månadernas olika sysselsättningar. Någon utförlig redogörelse för dem torde icke behöfvas. Jag meddelar i stället uppgifter om de bilder som förekomma å två andra små pergamentskalendarier i Statens Historiska Museum; jag kallar dem B och C.

	A.	B.	C.
Januarius.	En man sitter vid ett bord, å hvilket hvarjehanda saker äro uppdukade.	Otydlig.	Otydlig.
Februari9.	En man med fiskkasse (vinterfisket).	En man med en dryckeskanna.	Otydlig.
Martius.	En man qvisthugger ett träd.	En man gräfver invid ett träd.	?
Apprilis.	En man med ett blad i hvar hand.	En man sår.	En man sår.
Mayu9.	En man med en löfruska i hvar hand.		
Junius.	En man med en väldig grön hårklädsel (?).	En man gärdslar.	En man gärdslar.
Julis.	En man slår gräs.		
Augustus.	En man skär säd.		
september.	En man tröskar.		
October.	En man sår.		
Nouember.	En man slaktar svin.		
December.	En man sticker bröd i ugnen.		

Det är uppenbart, att det calendarium som här i främsta rummet varit föremål för vår uppmärksamhet är skrifvet under ett nedertyskt inflytande t. ex. efter

Digitized by Google

ett nedertyskt original. Det synes af namnformen Loye för Elogius och ännu mer af kinder (se ofvan s. 139). Det behöfver derföre icke vara skrifvet i Tyskland. Tvärtom, ordet nyar talar för en upprinnelse i Norden. Det fanns år 1399, som bekant, ett starkt tyskt element i åtminstone de större svenska städerna, hvadan man i den tidens dokument icke sällan finner ord af de båda språken sammanblandade.

Att kalendariet var ämnadt att begagnas i Norden torde vi kunna sluta deraf, att det innehåller helgonnamnet Olof och som jag s. 133 sökt göra troligt äfven bilden för den svenske St. Erik, hvilken äfven i kalendarierna B och C betecknas med en krona.

En detaljerad jämförelse med dessa två kalendarier skulle helt visst icke sakna intresse, men hon skulle alltför mycket inkräkta på Månadsbladets knappa utrymme. Jag har under arbete, för Antiqvarisk Tidskrift, en större uppsats om den svenska kalenderns s. k. märkelsedagar och i den torde den antydda jämförelsen komma på sin rätta plats.

Under medeltiden var det mycket vanligt att afbilda de tolf månadernas sysselsättningar. På en funt från den normandiska tiden i Burnhams kyrka i Norfolk finnes följande bildserie, hvilken temligen nära öfverensstämmer med de ofvan meddelade:

Januari. En sittande man med ett dryckeshorn i handen.

Februari. En sittande man värmer sig.

Mars. En man gräfver i jorden.

April. En man qvistar träd.

Maj. En qvinna med ett banér, ett löfrikt träd.

Juni. En man plockande ogräs.

Juli. En man slående gräs.

Augusti. En man bindande en sädeskärfve.

September. En man tröskande.

Digitized by Google

Oktober. En man hällande vin i ett kärl.
November. En man slagtande ett svin.
December. En måltid [1].

Då jag i början begagnat uttrycket »fick-almanach», torde det böra anmärkas, att de fickor, som år 1399 buros, icke suto på klädernas insidor såsom nu, utan voro väskor som buros utvändigt nedhängande från bältet.

H. H.

Gåfvor till Statens Historiska Museum.

Bland de dyrbara gåfvor, som Museet under innevarande år fått emottaga, märkas särskildt några fornsaker, hvilka förut tillhört enskilda fornsakssamlingar, men hvilka blifvit öfverlemnade till museet, emedan deras egare ansett, att de der skulle komma att göra vetenskapen större gagn. Dessa uppoffringar äro så mycket mera värda offentligt erkännande, som Statens Historiska Museum endast genom sådana välvilliga bidrag af fornvänner i landets olika delar kan blifva hvad det bör vara: en samling som, så vidt nu är möjligt, gifver en fullständig bild af svensk odling från äldsta tider till de sista århundradena.

Dessa gåfvor, hvarigenom Museet kommit i besittning af präktiga och sällsynta fornsaker af typer, som förut der saknats, äro:

1. En ovanligt stor, väl slipad och oskadad hålmejsel af svart skiffer, funnen ej långt från Storforsen i Pite elf och nära gränsen till Lappmarken; gåfva af hr hofstallmästaren J. W. Beijer på Kollinge i Kalmar län.

[1] Jfr Flower, On mediæval representations of the months and seasons (i Archæologia XLIV s. 144).

Digitized by Google

2. En präktig, massiv bronsyxa med skafthål, afbildad fig. 99 i Montelii Svenska fornsaker; den största man känner från Sverige. Funnen vid Lundby i Slöinge socken, Halland; skänkt af hr doktor G. A. Ehrengranat i Falkenberg.

3. En lång spjutspets, en hålcelt och 2 armringar, alla af brons, funna i södra Frankrike; gåfva af herr ryttmästaren P. von Möller på Skottorp i Halland.

4. Det präktiga i sitt slag hittills ensamma bågspänne af förgyld brons, från Öja socken i Södermanland, hvilket är afbildadt och beskrifvet här ofvan sid. 65; gåfva af herr friherre J. G. Sack på Bergshammar.

O. M—s.

Från Akademiens sammankomster.

Den 25 maj 1875.

(Forts.)

Fyrmästaren Sidén hade inlemnat 8 stora blad innehållande planteckningar af fornlemningar inom Ölands södra mot, hörande till hr Sidéns reseberättelse för 1874. Hans ansökan, att äfven för innevarande år erhålla anslag för anställande af undersökningar på Kalmar läns fastland, kunde icke, af brist på medel, beviljas.

Akademien beslöt, att åt kapten S. B. Ulfsparre lemna ett anslag af 300 kronor för undersökning af grafhögar och andra fornlemningar på Gotland, med skyldighet att till Akademien inlemna berättelse om sina undersökningar och till Statens museum aflemna de dervid funna fornsaker.

Rättelser. Följande fel i n:r 44 torde anmärkas: s. 114 r. 11 *cd sexto;* — r. 13 PER; s. 119 r. 24 QVIESCERE.

Detta nummer lades under pressen den 11 December 1875.

Stockholm, 1875. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

46. 1875. Oktober.

Innehåll: 1. Undersökning af några franska dösar (med 16 fig.). — 2. Från Akademiens sammankomster. — 3. Gåfvor.

Undersökning af några franska dösar (dolmens).

Under en resa i Frankrike för tvänne år sedan bereddes mig genom hr E. Cartailhacs välvilja ett tillfälle att få se och undersöka flere dösar i departementet Aveyron. I enlighet med den grundsatsen, att enhvar, som undersökt och dervid mer eller mindre rubbat och förstört en fornlemning, är skyldig att om densamma lemna en noggrann redogörelse, vill jag härmed söka uppfylla denna pligt. I sjelfva verket ega vi ännu endast få detaljerade beskrifningar af de franska stenåldersgrafvarna, oaktadt många af dem blifvit äfven i senare tid undersökta.

Af de sex dösar, hvilka af mig anträffades, anställde jag gräfningar endast i trenne; men då äfven de öfriga tre kunna ega ett visst intresse och tillsamman med de undersökta bilda en slags serie, vill jag också af dem gifva en kortfattad skildring jämte några afbildningar.

I den öster ut från staden Toulouse befintliga ofruktbara bergsbygden lära i allmänhet dösar finnas i ganska stor myckenhet, vare sig att de ursprungligen här varit talrikare än på slättbygden eller att de, hvilket kanske är sannolikare, i obygderna varit mindre utsatta för att af senare tiders rödjande och odlande folk förstöras. I närheten af byn S:t Germain, ej långt från den lilla staden Milhau, lågo de i fråga varande af mig an-

Digitized by Google

träffade och undersökta sex dösarna, mer eller mindre dolda i bergshöjdernas magra skogssnår. För öfversigtens skull torde det vara lämpligast att beskrifva dem i ordning efter deras storlek och dervid börja med den minsta.

Denna sistnämnda dös (fig. 39), hvilken här må benämnas **nr 1**, var belägen på en ej särdeles hög men bred kulle i den s. k. skogen *(les bois)*, hvilken egentligen utgjordes af spridda små ekbuskar. Den var i sjelfva verket helt liten, mätande endast omkring 2 meter i längd samt ungefär 1 meter i bredd. Den höjde sig föga öfver jordytan, var af rektangulär form och befanns ligga med sin längdaxel i N. V. och S. O. Den utgjordes af tvänne sidohällar,

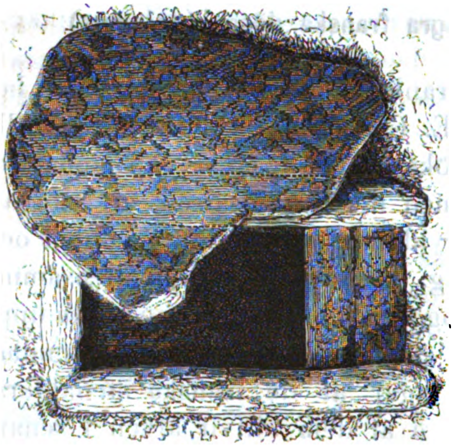

39.

af hvilka den nordöstra ej nådde högre än till jordytan, den sydvestra ännu är jämförelsevis hög, en nordvestlig gafvelhäll, hvars öfre kant befanns ligga under jordytan, tvänne små sydostliga hällar, som möjligen äfven bildat en gafvelhäll och nu lågo under jordytan infallda i grafven, samt slutligen en täckhäll, hvilken befanns aflyftad från östra sidohällen och nu blott till hälften liggande öfver grafven, uppburen af sydvestra sidohällen. Hällarne voro i allmänhet platta och bestodo af kalksten.

Hällarnas mått:

Täckhällens	längd	2,25	meter.
»	bredd	1,60	»
»	tjocklek	0,25	»

Digitized by Google

N. Ö. sidohällens längd .... 2,00 meter.
», » höjd (kunde ej säkert bestämmas under jordytan).
S. V. sidohällens längd .... 2,25 meter.
» » höjd (å grafvens insida) 1,25 meter.
N. V. gafvelhällens längd (kunde ej säkert bestämmas).
Hela grafkammarens längd omkring 2,00 meter.
» » bredd .... 0,90 »

Denna dolmen hade enligt uppgift förut blifvit undersökt af en hr Rocquette, som i densamma skall hafva funnit ett antal *perlor* och ett par *flintpilspetsar* jämte åtskilliga *krukbitar* och en underkäk af *menniska*. Vid den förnyade undersökning jag företog uti den i grafven inneslutna jorden fann jag blott en liten ringformig perla af cardiumskal samt ett par bitar af groft krukgods.

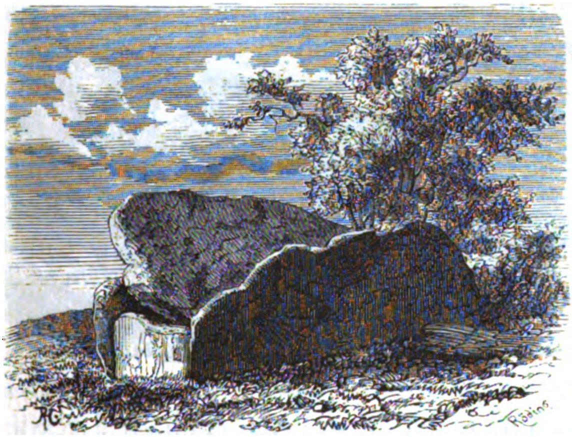

40.

Ett stycke längre i norr (vid pass $\frac{1}{8}$ mil) från denna dolmen anträffades en annan, **nr 2** (fig. 40), af något om än obetydligt större längd. Den låg på en kal platt kulle med riktning i N. och S. Den bestod af tvänne sidohällar, en liten nordlig gafvelhäll (?) samt en i grafven infallen, på östra sidohällen hvilande stor täckhäll.

Digitized by Google

Hällarnas mått:

Täckhällens längd	2,60 meter.
V. sidohällens längd nära	3,00 »
Ö. » »	2,20 »
Kammarens längd antagligen ej mer än	2,50 »
» bredd	0,75—0,80 »

Denna dös uppgafs ännu ej vara undersökt; då täckhällens läge gjorde en noggrann undersökning svår, lemnades den äfven af mig orörd. Fig. 40, tagen från N. V., visar huru mycket af denna dös syntes öfvan jord.

Ett stycke sydvest från nr 2 anträffades på östra sluttningen af en bred bergskulle en annan liten dolmen, som här må anföras såsom **nr 3** (fig. 41). Äfven den befanns mycket skadad och delvis täckt af ekbuskar, så att det var svårt att få en fullständig uppfattning af dess utseende.

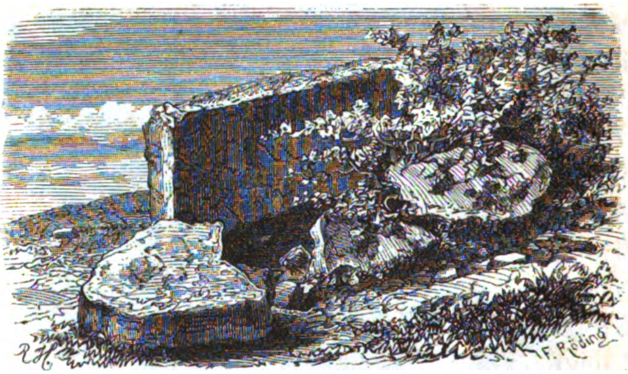

41.

Bäst bibehållen var vestra sidohällen; af östra sidohällen funnos blott ett par fragment qvar, och dessa lågo infallna på grafkammarens jord. På södra ändan af denna dös anträffades ett nedfallet stycke af täckhällen, och utanför norra ändan låg ett annat stycke häll, af hvars utseende man ej kunde sluta till huruvida den tillhört täckhällen eller den nordliga gafvelhällen. På grund af denna skadade beskaffenhet lönade det ej mödan att

Digitized by Google

taga mått af någon annan häll än vestra sidohällen, som befanns vara 2 meter lång och höja sig 0,80 meter ofvan jordytan. Man kan af denna sidohälls längd sluta till kammarens ungefärliga dimensioner. Denna dolmen var emellertid antagligen ej arkeologiskt undersökt och jag grep mig derför an dermed. För den skull blef det nödvändigt att aflägsna såväl fragmenten af östra sidohällen som af täckhällen. Då kammaren alltså var i hela sin utsträckning fri, bortskaffades några ganska tjocka ekbuskrötter, som i flera riktningar genomväft dess jord och hindrade all undersökning — ett bevis på att grafven åtminstone ej i senare tider blifvit af menniskor genomforskad —, och företogs en noggrann mönstring af grafvens innehåll. Öfverst befanns bland ekrötterna ett antal större och mindre stenflisor (flisor af tak- och sidohällen?), bildande ett ungefär halffotstjockt lager; redan strax under dem anträffades bland mullen strödda benbitar och tänder af *menniska*. Af hr Cartailhac hade jag blifvit försedd med de för undersökning af dolmens brukliga instrumenten, nämligen knif, hacka, en liten sked, spade samt såll. Utan detta sistnämnda redskap skulle utan tvifvel de vigtigaste dolmenfynd ofta gå förlorade. Genom att försigtigt sålla hvarje skyffel af grafjorden lyckas det deremot lätt att upptäcka hvarje om än så liten pilspets och än mer hvarje liten perla, såväl som krukbitarna och menniskobenen. På detta sätt anträffades i denna dolmen, strödda i dess jord, hvilken hade föga mer än 1 fots djup under stenlagret följande:

2 *flintskärfvor* i form af knifvar (fig. 42 och 43).

2 *pilspetsar* af flinta (fig. 44 och 45).

Omkring 30 *perlor*, af hvilka 5 voro af *bernsten* (fig. 47), 6 af *petrifikat* (fig. 48), de öfriga (fig. 46) af ett svart sprödt ämne, som lär vara *gagat* (Fransmännens *yet*). Derjämte anträffades en *framtand af hjort*, som

Digitized by Google

befanns genomborrad vid roten för att bäras såsom häng-smycke liksom bruket var under grott-tiden i Frankrike och gånggrift-tiden hos oss o. s. v.

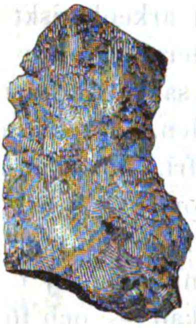

43. 44. 45.

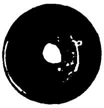

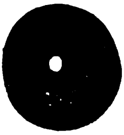

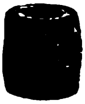

42. 46. 47. 48.

Vidare funnos några spridda *krukbitar* af groft gods med inströdda sandkorn; en af dessa lergodsbitar utgjorde hälften af en stor perla. Detta var fornsaksfyndet i denna dolmen, ett fynd som i förhållande till hvad man vanligen erhåller vid dessa undersökningar, kan anses ganska tillfredsställande; så relativt fattiga äro nämligen oftast dessa små grafvar.

Af *menniskoben* anträffades endast smärre delar; dessa utgjordes af ett antal tå- och fingerben samt ett af djur gnaget stycke af ett lårben, ett par ryggradskotor, ett stycke af ett tinningben äfvensom ett par smärre fragment af benpipor. Af menniskotänder insamlades emellertid ej mindre än 328 stycken; man kan af dem alltså sluta till att *minst* 11 personer blifvit be-

Digitized by Google

grafua i denna lilla (ungefär 2 meter långa) graf! Af tändernas beskaffenhet kan man afgöra, att ej blott äldre personer utan äfven barn jordats i denna dolmen. Hvart hafva då alla de öfriga till dessa lik hörande skelettbenen tagit vägen? Att de ej bortförts af menniskor kan man anse såsom så godt som säkert. Att liken blifvit brända, tyckes man ej kunna sluta till af de funna benens utseende, åtminstone voro dessa ej kalcinerade. Deremot synes det mig som om man här framför allt måste taga djurens inverkan i betraktande. Den minst elfva lik inneslutande grafven var af så ringa djup (föga mer än 1 fot). att man t. o. m. kan sätta i fråga, huruvida liken verkligen någonsin blifvit nedgräfda i jord och ej snarare endast blifvit insatta i stenkistan, hvars golf, under det fotstjocka jordlagret, befanns utgöras af sjelfva bergkullens stenyta. Mig synes i detta fall en sådan förmodan mer än sannolik. Det lilla sten- och jordlager i hvilket ben och fornsaker nu lågo inmyllade, kan mer än väl hafva bildats under senare tider, d. v. s. efter likens jordande. I sådant fall är det naturligt, att rofdjuren här skulle kunna hafva för länge sedan bortsläpat likens skelettben; i sjelfva verket anträffades ju ock, såsom nämndt är, ett stycke lårben med tydliga märken efter gnag. — Här må nämnas att ben af kanin, som i dessa trakter är så allmän och antagligen äfven flerfaldiga gånger genomgräft denna grift, här tillvaratogs; likaså ben af en ödla.

Mellan nr 2 och nr 3 anträffades en fjerde dolmen, **nr 4**, hvilken befanns något längre än föregående och till utseendet mer bibehållen. Den låg på en plattad, bred kulle, bland en skog af små ekbuskar å en mager, ytterst stenig terräng. Ofvan jord höjde den sig å olika ställen, något olika högt (1—1½—2 meter). Cartailhac hade någon tid förut börjat gräfningen af denna dolmen, men afbrutit arbetet dermed, innan ännu något fynd

Digitized by Google

blifvit gjort, och han hade nu uppdragit åt mig att utföra undersökningen. Ofvanifrån sedd hade grafven den byggnad som fig. 49 visar. Från nordost hade den utseendet af fig. 50, från sydost af fig. 51. Kammaren syntes alltså bestå af en ostlig och en vestlig sidohäll, en nordlig gafvelhäll samt af tre täckhällar, hvilka antagligtvis ursprungligen utgjort en enda häll, som sprungit sönder; i södra ändan fanns ingen gafvelhäll, utan var grafkammaren här öppen. Kammarens längdriktning var således ungefär i N. och S.

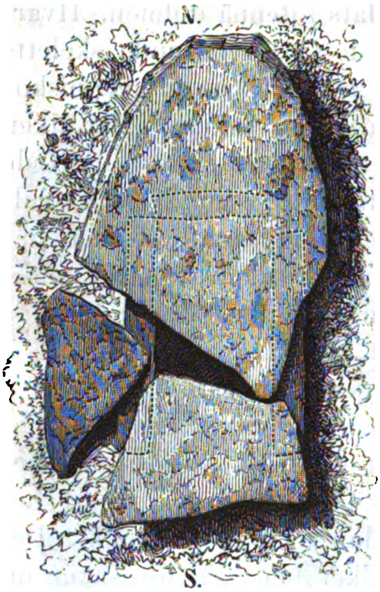

49.

Hällarnes mått:

Täckhällarna *a)* södra,	längd	2,25	meter.	
»	»	bredd......	1,75	»	
»	»	tjocklek	0,50	»	
»	*b)* mellersta,	längd......	1,50	»	(fullt)
»	»	bredd......	1,00	»	
»	»	tjocklek	0,50	»	
»	*c)* norra,	längd......	3,50	»	
»	»	bredd......	2,50	»	
»	»	tjocklek	0,50	»	(nära)
Sidohällarna, vestra,		längd......	2,50	»	
»	»	höjd	1,33	»	(på insidan, möjligen ännu något mer under jorden).
Sidohällarna, vestra,		tjocklek	0,20	meter.	
»	östra,	längd.....	2,00	»	(bruten på midten i två delar).

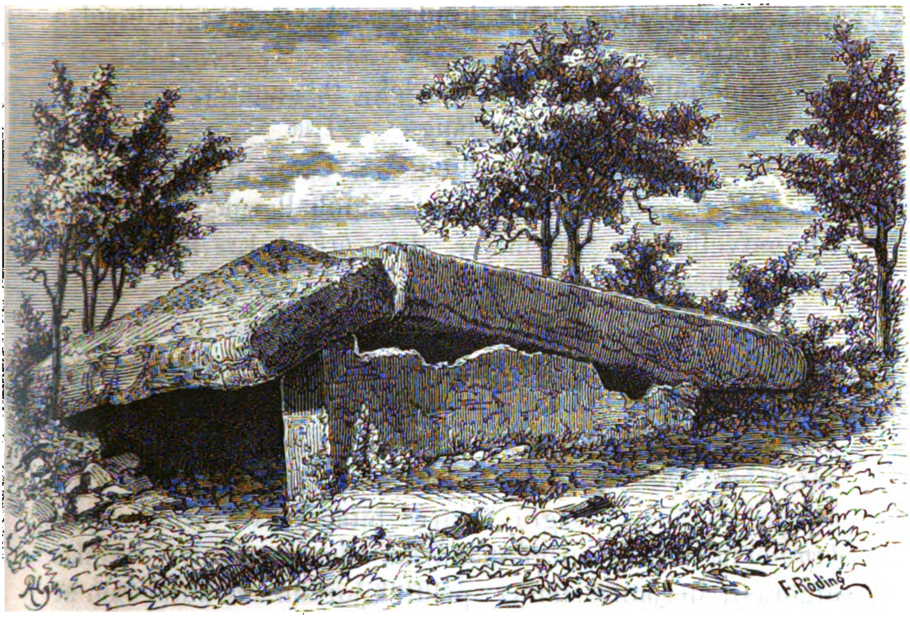

51.

50.

Digitized by Google

Sidohällarna, östra, höjd ..... 1,30 meter (å insidan från bottnen).

Sidohällarna, östra, tjocklek 0,25 meter.

Gafvelhällen längd ..... 1,40 »

» höjd ...... 1,30 »

Hela kammarens längd från sidohällarnas södra ände till gafvelhällen 2,50 meter, dess *bredd* 1,25 meter nere vid bottnen, 0,70 upptill.

Jordlagret i denna dolmen var djupare än i de förut omnämnda. Här gjordes likväl ej något rikt fynd. Vid noggrann sållning af jorden anträffades dock en vacker *pilspets af flinta*, (fig. 52), en *perla* af cardiumskal, ett antal *krukbitar* af något bättre gods än i de förut omtalade dolmens, några smärre bitar *träkol* samt några *brända benbitar* (om af menniska eller djur har ej kunnat afgöras); derjämte fanns spridt i jorden ett antal ben af menniska (några bitar af hjessben, af kotor, refben, ulna, finger- och tåben) samt tänder, men i det hela mycket fåtaliga. Dessutom anträffades ben af hare och af en medelstor fogel.

52.

Dösen **nr 5** (fig. 53), tagen från N. O., hvilken fanns närmare byn S:t Germain, var en ganska vacker dolmen, något större än de förut skildrade och belägen på den öfre sluttningen af en tämligen hög och bred kulle. Äfven denna dös, hvars längdriktning är i S.O.—N.V., bestod af tvänne sidohällar, en gafvelhäll åt N. V. och en täckhäll. Någon gafvelhäll i s. ö. ändan syntes ej till.

Mått: Täckhällens längd ...... 2,75 meter.

» bredd ..... 2,60 »

S.-vestra Sidohällens längd ...... 2,85 »

S.-vestra sidohällens höjd .... 1,50 meter (ofvan jord, å utsidan).

S.-vestra sidohällens höjd .... 2,10 meter (å insidan till bottnen).

N.-östra sidohällens längd ...... 3,00 meter.

» » höjd .... 0,90 » (ofvan jord, å utsidan).

N.-östra sidohällens höjd .... 2,00 meter (nära, å insidan, till bottnen).

Gafvelhällens längd ..... 2,00 meter (å insidan).

» bredd ...... 1,70 » (uppåt tillspetsad).

Hela *kammarens största längd* nära 2,50 meter.

» » » *höjd* (från täckhällens undre yta till bottnen) 1,80 meter.

» » » *bredd* (nedtill, emedan sidohällarna upptill lutade mot hvarandra) 1,80 meter.

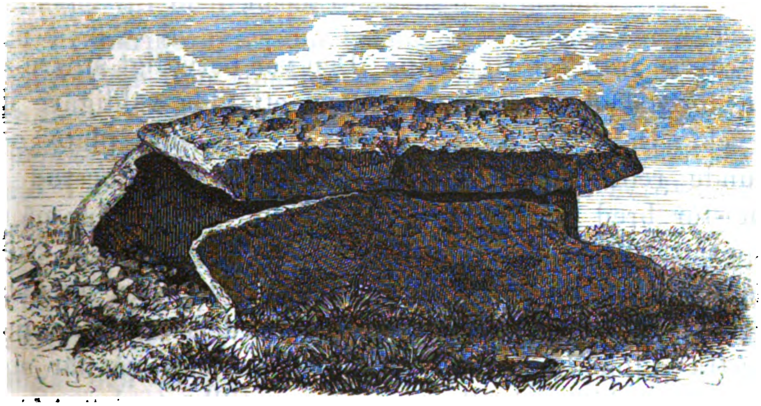

53.

Denna dolmen hade förut blifvit undersökt af Cartailhac, som der lär hafva gjort vackra fynd. Nu syntes i den uppkastade jorden åtskilliga bitar af menniskoben ligga spridda, vida flere till antalet än i de af mig undersökta dolmens. Bottnen i kammaren utgjordes af stora, platta stenar.

Digitized by Google

Den sista (nr 6) af de af mig iakttagna dösarna (fig. 54) kallad »Dolmen vid Laglaine», låg 10 kilometer

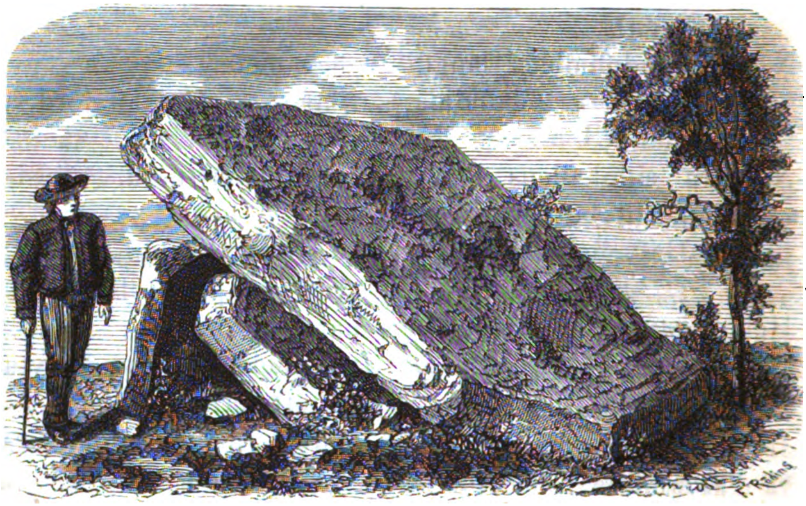

54.

nordvest från S:t Germain. Den var betydligt större än de föregående och gjorde äfven ett vida väldigare intryck. Den låg på en bred, ej just hög platå och kunde redan på långt håll skönjas. Den bestod af en stor bred och tjock täckhäll, som ännu hvilar på en upprätt stående, vestlig sidohäll, hvaremot dess östra kant ligger på jordytan; den östra sidohällen är nämligen infallen i kammarens inre, till dels nu lutad mot vestra sidohällen. Inga gafvelhällar finnas, så när som på några bitar, hvilka antagligen tillhört den norra. Ett antal lösa mindre stenar ligga der och hvar i kammaren och i norra ändan af dolmen. Äfven här har således grafvens längdriktning varit ungefär N. S. Hällarna äro platta och bestå af kalksten.

Mått: Täckhällens längd från N. till S. 4,50 meter.
» bredd .... 3,90 »
» tjocklek .... omkring 0,50 »

Digitized by Google

Vestra sidohällens	längd	4,00	meter.
»	» höjd (ofvan jord, utanför)	1,30	»
»	» tjocklek	0,25	»
Östra sidohällens	längd	3,00	»
»	» höjd	1,50	»
»	» tjocklek	0,27	»

Den åtkomliga delen af kammarens yta hade utseendet af att vara genomgräfd; enligt uppgift har den äfven för några år sedan blifvit utförligt undersökt af en fornsakssamlare, hvarför det ej för mig lönade mödan att söka göra en efterskörd.

I hvilket förhållande stå nu de här beskrifna dolmens till de franska dolmens i allmänhet?

Frankrike är såsom bekant synnerligen rikt på fasta forngrafvar från stenåldern. Af den karta, som Bertrand för flere år sedan offentliggjorde öfver deras utbredning framgår, att deras område sträcker sig genom hela detta land i ett bälte från Medelhafvets kust åt nordvest till Bretagnes atlantiska kust. De förekomma ej långt utom detta bälte; öster om Rhône finnes veterligen ingen, ej häller söder om Garonne, förr än i närheten af Pyreneerne; norr om Seine förekomma de blott mycket fåtaliga och enstaka. Alla dessa stenåldersgrafvar äro emellertid ej af samma slag. Fransmännen urskilja sjelfva bland dem tvänne grupper, *dolmens* och *allées couvertes*. Dessa båda grupper utmärka sig från hvarandra ej blott genom sin byggnad, form och storlek, utan äfven genom sitt utbredningsområde. *Allées couvertes* finnas nämligen hufvudsakligen i nordvestra Frankrike, mest i Bretagne, under det dolmens tillhöra mellersta och södra delen af detta land.

Digitized by Google

Allées couvertes äro i allmänhet af betydligare storlek, ega oftast en särskild, rundad, oval eller mer rektangulär kammare, från hvilken en lång smal gång leder ut och då vanligen i kammarens längdriktning; genom tillvaran af denna gång ställa de sig våra *gånggrifter* nära eller visa sig såsom en öfvergångsform från våra *hällekistor;* andra *allées couvertes* öfverensstämma helt och hållet till sin konstruktion med nämnda hällekistor. *Allées couvertes* äro alltid bygda af ett antal (flere än två) sidohällar samt likaledes af flere täckhällar och gafvelhällar. Deras väderstrecksriktning är ej fix. De ligga oftast i en kulle täckta af jord. I dem lär man endast hafva funnit föremål från den yngre stenåldern, ej några af metall. De menniskokranier man i dem anträffat hafva varit dels dolikocefala, dels brakycefala, de senare enligt uppgift i öfvervägande antal.

Dolmens åter äro af vida mindre storlek, bestå blott af en kammare saknande gång. De äro bygda af platta hällar, nemligen: tvenne sidohällar, en till två gafvelhällar (den ena är oftast försvunnen) samt en täckhäll. Kammaren är i allmänhet af rektangulär form. Dessa grafvar öfverensstämma ganska noga med våra *stendösar* och de benämnas derför bäst med detta namn. De tyckas aldrig ligga täckta af jord, utan fritt i dagen, oftast befinna de sig på den jämna jordytan eller på höjder eller sluttningen af en bred och plattad bergkulle. Derjämte finnes emellertid ett slag af sådana dösar, som intaga toppen af en konstjord mindre jordkulle, och då är denna kulles sluttning bekransad af flere koncentriska ringar af smärre stenblock. [1]) Dösarnas riktning synes ej heller vara fix, i allmänhet torde väl deras kammares längdaxel vara V. Ö.; ofta tenderar den dock åt N. S. I dem anträffas hufvudsakligen föremål från sten-

[1]) Jfr. H. Hildebrand, De förhistoriska folken, sid. 73, fig. 13; se äfven i öfrigt den i detta arbete gifna framställning af franska dösar och gånggriftsformer.

Digitized by Google

åldern, nemligen: 1. små pilspetsar af flinta, väl slagna, dels med jämn, dels, och detta synnerligen ofta, med tandad egg; derjämte hafva några större lansspetsar, af samma ämne, platta af ovalt lancettlik form och särdeles väl arbetade, blifvit funna i dylika grafvar.

2. Krukgods af grof beskaffenhet, oftast med insprängda kalkkorn, och illa brända, ej sällan prydda med ornament i zigzag o. s. v.

3. Perlor och hängsmycken af olika form, storlek och material, nämligen: af kalk, skiffer, gips, bränd lera, gagat, bernsten, träd, snäckskal (Cardium, Dentale, Patella o. s. v.), af ben och tänder af hund (räf?), svin, och till och med af menniska (!)

Men dessutom anträffas i dessa dösar till temligen stort antal (i Aveyron enligt Cartailhac nära en femtedel af alla i dösar funna saker) föremål af *brons*. Dessa utgöra emellertid ej skärande och huggande redskap, utan uteslutande prydnader, företrädesvis små perlor; egendomligt nog har man äfven funnit hängsmycken af brons som äro imitation af djurtänder (räf?), och detta just tillsamman med verkliga dylika tandprydnader. Dessutom uppgifves, att några gånger föremål af jern anträffats i dylika dösar. Häraf får man emellertid ej draga den slutsats att dösarna i allmänhet tillhört vare sig brons- eller jernåldern. De flesta af dem tillhöra tvärtom utan tvifvel stenåldern. Möjligen kunna en del af dem bygts under de senare åldrarna, men den omständigheten, att metallföremålen utgjort prydnader, ej skärande redskap och vapen, talar snarare för att dessa dolmens tillhöra en öfvergångstid från stenens till bronsens ålder, liksom en del af våra hällekistor. Liken lära i de franska dösarna dels nedlagts obrända, dels brända; äfven uppgifves, att de stundom blifvit begrafna i sittande ställning. Deras antal är vexlande; man har stundom räknat dem ända till tjugo, män, qvinnor och

Digitized by Google

barn, i en dös. Tyvärr är benens beskaffenhet så dålig, och i allmänhet grafvens innehåll i sådan oordning, att man i dösarna, mig veterligen, ej anträffat några kranier, som kunnat till sin form bestämmas, åtminstone äro sådana ännu ej beskrifna; man finner vanligen blott fragment af dem. I somliga dösar har man emellertid funnit partier af hufvudskålar, å hvilka redan under lifvet ett slags trepanation företagits, äfvensom amulettbrickor gjorda af menniskokranier[1]). Af det hela synes framgå att dösarna i allmänhet äro yngre än den först nämnda grafformen *(allées couvertes)*.

Utom dessa nu i korthet skildrade grafformer från den yngre stenåldern i Frankrike har man under denna ålder i sydliga delarne af landet äfven användt ett annat slags begrafningsställen, nemligen små *grottor*, s. k. begrafningsgrottor, i hvilka liken ofta till rätt betydligt antal blifvit inlagda tillsammans med redskap och prydnader. Dessa föremål äro af ungefär samma beskaffenhet som de i dösarna funna, men skilja sig från dem deruti att flintan ofta är mera sällsynt, likaså bernstens- och snäckprydnaderna, hvaremot små stenyxor förekomma, äfvensom ett betydligt antal föremål arbetade af ben; dessa sistnämnda utgöra långben, tillspetsade i ena änden och med ledytan qvarsittande i den andra, hvarför de låta utan svårighet bestämma sig; de tillhöra djur af alla våra nu tämda slag, framför allt tamsvin, men äfven oxe, häst, får, hund o. s. v. Äfven krukgods af grof form och sammansättning anträffas i dessa grottor. Man har i dem funnit ett ej ringa antal menniskokranier, dels af dolikocefal, dels af brakycefal form, de sistnämnda dock uppenbarligen öfvervägande.

Af denna lilla öfversigtliga framställning utaf de franska grafvarna från stenåldern framgår således att de

[1]) Se närmare härom majhäftet af Hygiea för året.

Digitized by Google

ofvan beskrifna sex dolmens tillhöra den vanliga i mellersta och södra Frankrike förekommande formen, *dösarna*, samt att fynden i de tre, hvilkas innehåll undersökts, ganska noga motsvara det som vanligen anträffas i sådana grafvar. Fyndet i nr 3 utgör ett medelgodt, eller t. o. m. godt fynd i förhållande till de vanliga fynden i franska dösar; dessa undersökta dösar innehöllo emellertid, såsom nämndt, ej något föremål af metall. Alla sex tillsamman bilda en liten ganska vacker serie af stigande storlek från den lilla nr 1 till nr 6, hvilken sistnämnda är af en mera ovanlig storlek.

Beträffande den intressanta frågan om utbredningen af dösarna och andra grafformer från stenåldern i det öfriga Europa och de franskas förhållande till dem, ber jag få hänvisa till dr H. Hildebrands arbete De förhistoriska folken samt till dr O. Montelii Sveriges forntid.

G. Retzius.

Från Akademiens sammankomster.

Den 25 maj 1875.

(Forts.)

Akademien antog ett erbjudande af lektorn vid Kristianstads högre elementarläroverk dr A. Ahlén att på Akademiens bekostnad undersöka ett större röse vid Hässlekärr i Fjelkestads socken i Skåne, med skyldighet för dr Ahlén att afgifva berättelse och inlemna fynden.

Bibliotekarien Torin i Skara hade anmält, att en grafsten med rika blomslingor från romansk tid blifvit inlagd i vapenhusets golf vid Åsaka kyrka i Kållands härad samt att en i nämnda kyrkas yttermur insatt runsten

Digitized by Google

måste uttagas för att kunna läsas. Akademien beslöt anmoda hr Torin att, på Akademiens bekostnad, ur vapenhusets golf upptaga den nämnda grafstenen och insända densamma till Statens historiska museum samt i stället inlägga i golfvet en släthuggen kalksten, äfvensom att ur kyrkmuren uttaga och på kyrkogården resa runstenen, allt under förutsättning att församlingen härtill lemnar bifall.

För Akademien anmältes, att Visby hospitals-direktions räkenskaper för den s. k. ruinfonden för år 1874 blifvit granskade, och att anledning till någon anmärkning icke förefunnits.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum*:

af prosten i Östra Ny, dr T. G. Een: originalstampen till Stockholms Helga-lekama-gilles sigill [1];

af Akademiens korresponderande ledamot hr E. Chantre: franska fornsaker från sten- och bronsåldrarne i original och gipsafgjutningar;

b) till *K. Myntkabinettet:*

af prosten Een: en fransk médaille de confiance;

af kaptenen vid k. flottan friherre C. G. Oxenstierna: en engelsk prismedalj;

af hofmålaren A. Nordgren: en österrikisk prismedalj;

c) till *Akademiens bibliotek:*

af Oldskrift-sällskapet i Köpenhamn: Årböger för 1874, fjerde häftet; Mémoires 1873—1874; Njåls-sagan i två upplagor samt planschverket Kongehöiene i Jellinge.

---

[1]) Af detta sigill kommer en med teckning beledsagad beskrifning att i Månadsbladet intagas.

Digitized by Google

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874.

19. Af fru *E. A. Berg*, född Hägerflycht: en flintdolk, funnen å Fredriksdals egor i Vagnhärads socken, Södermanland. Inv. 5213.

20. Af v. pastor *L. E. Jonsson:* en ovanligt vacker stenyxa med skafthål, hel, oskadad, mörkbrun, funnen vid Mortorpstugan i Årila socken, Öster Rekarne härad, Södermanland. Inv. 5214. — Afbildad i Illustrerad Svensk Historia, del. 1, fig. 56.

21. Af Akademiens korresp. ledamot, professor *C. A Holmboe* i Kristiania: ett exemplar i brons af medaljen öfver fiskeri-utställningen i Bergen år 1865. Inv. 5217.

22. Af bibliotekarien *v. Qvanten:* en minnespenning i brons slagen öfver den ryske publicisten Alexander Herzen. Inv. 5218.

23. Aflemnadt af k. *Vetenskaps-Akademien:* ett exemplar i silfver af Akademiens minnespenning öfver landshöfdingen Hans Järta. Inv. 5224.

24. Af brukspatron *G. Benedicks:* en stenyxa, funnen vid Benbäck i Möklinta socken, Vestmanland; flere fornsaker från jernåldern, funna i Öster Fernebo socken, Gestrikland; ett messingsfat med lock, gyllenlädertapeter, sömmade stolsöfverdrag, från nyare tid. Inv. 5227. — Se uppsatsen om Fornlemningar vid Dalelfven, i Månadsbladet för 1874.

25. Af hemmansegaren *Erik Jonsson* i Bro, Öster Fernebo socken, Gestrikland: flere fornlemningar från jernåldern, funna å hans egor. Inv. 5227. Se nyss anförda uppsats.

26. Af brukspatron friherre *D. Th. von Schultzenheim:* en skaftcelt af brons, lik fig. 117 i Montelii Svenska fornsaker, funnen å egor hörande till Alsheda prestgård i Östra härad, Småland. Inv. 5228.

27. Af krigskassören *J. A. Gulin:* en trind yxa utan hål, af trapp, slipad i synnerhet mot eggen, funnen vid Bubbetorp i Rödeby socken, Blekinge. Inv. 5229.

28. Af brukspatron *C. F. af Geijerstam:* en stenyxa med skafthål, af granit, vanlig form, funnen vid Ribbingsfors i Amnehärads socken, Vestergötland. Inv. 5230.

29. Genom komministern *J. Bergstrand,* Alanäset (Jämtland), från ett sterbhus: en rund, prydligt utskuren träask med årtalet 1691. Inv. 5231.

30. Af jägmästaren *A. Th. Cnattingius:* en liten stenyxa med skafthål och en bit af ett flintspjut, funna på Hunneberg. Inv. 5232.

31. Af kaptenen friherre *C. G. Oxenstjerna:* ett exemplar af belöningsmedaljen vid de årliga expositionerna i London. Inv 5235.

32. Af direktör *R. Brouhn:* en liten stenyxa, afbruten öfver skafthålet och försedd med ett nytt sådant, funnen vid Skällingstad i Tåby socken. Östergötland. Inv. 5236.

33. Af brukspatron *G. Benedicks* på Gysinge: flere fynd från jernåldern, anträffade vid Nässja, Berg, Öster- och Vesterbor samt Sanda gårdar i Öster Fernebo socken i Gestrikland. Inv. 5237. — Se ofvan n:r 24.

34. Af öfver-intendenten *M. L. Berg:* en stenyxa med skafthål, funnen vid Åkers bruk i socknen och häradet af samma namn, Södermanland. Inv. 5289.

35. Af fabrikör *O. Olsson* i Alingsås: en dolk af gulbrun flinta med smalt blad och tjockt kullrigt fyrkantigt skaft, funnen vid Hjällnäs i Alingsås landsförsamling. Inv. 5290.

36. Af friherre *Johan Nordenfalk:* sex romerska bronsmynt, mycket angripna af erg, från första och andra århundradet e. Kr., funna för ungefär 30 år sedan vid Nygård i Lofta socken, Kalmar län. Inv. 5291.

37. Aflemnadt från *Kinne härads tingshus* i Vestergötland: en fullständig fångrustning af jern. Inv. 5301.

38. Af *Öster-Fernebo kyrka* i Gestrikland (genom hr *G. Benedicks*): en funt, fyra messhakar, en stola, en dopklädnad, två kalkdukar, en messings-

Digitized by Google

ljusstake, två bleckstakar, en lampett af bleck och fyra af trä, en altarduk af gobelin och en af guldbrokad, en ljuskrona af jernbleck, ett krucifix och fyra bilder af trä. Inv. 5302. — Se ofvan nr 24.

39. Af landtbrukaren *C. O. Strandberg* på Östa i Ytter-Sela socken: en handqvarn, funnen å Vallby egor; en handqvarn, funnen i strandbrädden af Brunnsbergs hage 2 alnar under jordytan; en jernkam med ensidig tandrad och genombrutet ryggstycke, funnen å den odlade delen af nämnde hage på en grafhög; en nästan rund remsölja af jern med torn, men utan remhållare, funnen vid plöjning af samma fält bredvid en grafhög, allt på Sela-ön. Inv. 5303.

40. Af e. o. vaktmästaren vid Statens Historiska Museum *F. V. Malmberg:* en bronsmedalj öfver kejsar Napoleon I med inskrift å frånsidan: Tombeau de Napoléon I inauguré le 2 avril 1861; en liten bronsmedalj med inskrift: Inauguration de la place du Roi de Rome 1867. Inv. 5304.

41. Af hr *Anton Bolinder:* en slipsten af granit med två rännor, funnen vid Hultungs i Bunge socken, en slipsten af kalksten, äfven med två rännor, samt en qvarnsten med oval skålformig fördjupning, funnen vid Takstens i Lärbro socken, allt på Gotland. Inv. 5305.

42. Af brukspatron *Schale;* en klotrund sten, funnen i en grafhög vid Björkå i Öfver-Lännäs socken, Ångermanland. Inv. 5306.

43. Af kammarherren *A. F. Lilienstolpe:* én nordstjerne-ordens häroldsdrägt. Inv. 5310.

44. Af grefve *A. B. Wesierski* i Posen: fem polska guldmynt. Inv. 5311.

45. Af vice pastor *L. Pålmgren:* ett litet danskt silfvermynt slaget i Malmö under interregnum mellan k. Kristoffer och k. Kristiern I, funnet under murarna i Frölunda kyrka, Askims härad, Vestergötland. Inv. 5312.

46. Af byråchefen *C. A. Limnell:* en vacker båtformig stenhammare, funnen i Nerike eller Vestergötland under arbetena för anläggningen af vestra stambanan. Inv. 5322.

47. Af godsegaren *C. J. Storckenfeldt:* en bred hålmejsel af flinta och en vacker halsring af brons, djupt spiralrefflad, med smala fyrkantiga ändar slutande i enkla hakar, funna vid Vartofta i Åsaka socken, Vestergötland. Inv. 5323.

48. Af fabrikör *O. Olsson* i Alingsås: en vacker dolk af mörkbrun flinta med nästan fyrkantigt skaft, funnen vid harfning å en gammal åker i Djuphult, Björkekärrs rote, Alingsås landsförsamling; en flintspån funnen å samma gård vid sjön Mjörns strand; en krumknif af mörkbrun glänsande flinta med ena hörnet spetsigt, det andra afrundadt, funnen å Fogdegårdens egor i samma församling och rote; ett groft tillslaget redskap af ljusbrun flinta, funnet vid borttagandet af ett stenröse å Skämmingareds egor i samma församling; en krumknif af ljusgrå flinta, funnen i Häreneds socken, Kinnefjerdings härad, Vestergötland. Inv. 5324.

49. Af skoladjunkten *S. E. B. Högman* i Alingsås: en smal hålmejsel och en bladformig piludd af flinta, funna å Backgårdens egor i Eggvena socken, Kullings härad, Vestergötland. Inv. 5325. — Gåfvorna n:ris 48 och 49 inlemnades af hr E. Bruno.

50. Af studeranden *E. Bruno:* en flintspån, funnen vid Nolhaga säteri i Rödeneds socken, Kullings härad, Vestergötland. Inv. 4326.

51. Af handlanden *E. Rudgren* i Göteborg: en k. Gustaf IV Adolfs 1/2 skilling af år 1804, hvilket mynt icke fanns i k. Myntkabinettet. Inv. 4327.

52. Depositum af professor *A. J. Ångströms* sterbhus: det exemplar i guld af Rumfords-medaljen, som af the Royal Society i London lemnades till professor Ångström. Inv. 5329.

53. Af jägmästaren *C. Degerman:* en ovanligt lång spjutspets af rödbrun skiffer utan hullingar, funnen under stubb-brytning på 2 fots djup omkring 7 mil från Pite inåt landet, i närheten af Pite-elf. Inv. 5375.

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 14 Mars 1876.

Stockholm, 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

47. 1875. November.

Innehåll: 1. Bronsnycklar från medeltiden (3 fig.). — 2. Ytterligare om bronsklubborna. — 3. Gränssten med runor, funnen i Vestmanland. — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Gåfvor.

Bronsnycklar från medeltiden.

I Holmbergs arbete Nordbon under hedna tiden s. 281 (orginal-upplagan) finnas afbildade några bronsnycklar, med uppgift att sådana icke sällan upptagas ur forngrifter. Den ena figuren är mycket lik den här intagna figuren 55. Äfven i Statens Historiska Museum voro nycklarne af detta slag, som ofta hittats i svensk jord, fordom lagda bland hednatidens fornsaker. Tvifvel med afseende å deras härkomsttid väcktes, hvadan de uttogos ur museets hednatidsafdelning och undanlades, till dess det skulle blifva möjligt att med säkerket datera dem. De äro nu utlagda i ena medeltidssalen. Det är skälen för denna bestämning som jag här vill meddela på samma gång jag af dessa nycklar lemnar en närmare beskrifning.

55.

Den egentliga nyckeln är en skifva med två, tre eller fyra från kanten ingående hak. Från skifvan uppstiga två eller tre stolpar, hvilka i andra ändan äro förenade och fortsättas af ett trindt skaft med en ring upptill.

Digitized by Google

Nyckeln fästes medelst en rem vid bältet. Skaftet har vanligen två eller tre upphöjda band, det äfvensom stolparne prydas vanligen med streck eller cirklar. Metallen är gulaktig, men betäckes ofta af brun eller klargrön erg (fig. 55).

Nycklar af detta slag användes till öppnandet af s. k. bultlås, om hvilkas konstruktion fig. 56 kan gifva en föreställning. Låset består af en cylinder, vid hvars

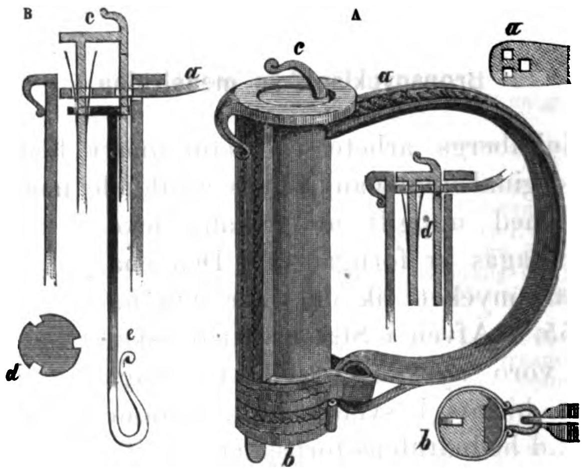

56.

nedra ända är fäst en bygel, som trädes genom dörrens märlor. Bygelns öfre del (*a*) är plan och stickes, när låset skall läsas, in genom en öppning på holkens inre sida tätt under kanten. I den plana delen af bygeln, som då befinner sig inom holken, finnas (vanligen tre) hål. Till låset hör vidare en rund skifva (*c*), så stor att hon fyller rummet inom holkens öfre kant, och från denna skifvas undra sida gå nedåt tenar, hvilka äro ställda så att de fullkomligt svara mot bygeländans hål. Tenarna äro försedda med två sidofjädrar, fästa nedtill och öppnande sig uppåt, hvadan man vid låsningen kan tränga ned tenarna genom bygelskifvans hål, men det

Digitized by Google

blir sedan omöjligt att draga dem upp igen, emedan de utspringande fjädrarne stöta emot skifvans undersida och derigenom hållas qvar (*d*). Nyckeln, som skall användas i ett sådant lås måste vara så gjord att han hoptrycker löstenarnas fjädrar, så att tenarna åter kunna uppdragas genom bygelskifvan (se fig. 56 B). De nycklar, som i senare tid användts till bultlåsen bestå vanligen af en rund skifva, som får rum inom cylindern och har uti kanten inskärningar (*d*) som svara mot tenarne, samt ett långt skaft, medelst hvilket skifvan kan skjutas upp i låscylindern. Genom en öppning i cylinderns botten inträdes skifvan, hennes läge afpassas så att tenarne komma in i hålen, skifvan skjutes upp, fjädrarne tryckas derigenom intill tenarne och dessa kunna dragas ut genom hålen i bygelns ändskifva.

Fig. 56 A visar ett nyare bultlås, *a* visar utseendet af bygelns ändskifva, *b* cylinderns botten, *d* visar tenarnes och fjädrarnes ställning under det låset är slutet. Fig. 57 B visar, i genomskärning, låset under det det öppnas, nyckelns hålkanter hafva sammantryckt och derjämte skjutit uppåt fjädrar och tenar, så att fjädrarnes öfre ändar redan kommit öfver bygelns ändskifva. Det återstår nu allenast att uttaga tenarne *d* jämte skifvan *c* från hvilken de utgå, och böja tillbaka bygeln.

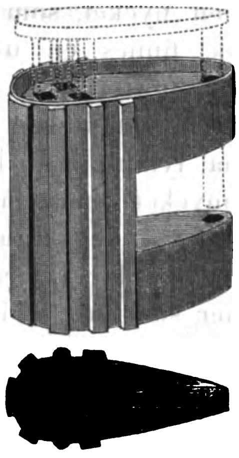

57.

Dessa bultlås äro icke alla cylindriska. Fig. 57 visar ett, som hittats bland lemningarne af Piksborgs fäste i Bolmen, hvilket förstördes af Engelbrekts folk år 1434. Detta lås kan således med fullkomlig trygghet sägas hafva varit begagnadt under början af

Digitized by Google

1400-talet. Låsskifvan med dess tenar och dess bygel fattas, men äro å teckningen antydda. Konstruktionen är således något olika, ehuru i hufvudsak densamma.

Hvad nu tiden beträffar synes det i främsta rummet värdt uppmärksamhet, att lås af denna konstruktion ännu användas. De anses visserligen för närvarande vara gammalmodiga, men allt för många äro bevarade för att de skola kunna anses tillhöra en mycket aflägsen tid. Man kan för öfrigt styrka att de varit i allmänt bruk under 1700-, 1600- och 1500-talen. Fig. 57 visar att de begagnades under 1400-talet; i Piksborg hittades två andra lås af alldeles samma konstrnktion. Något äldre fynd känner jag icke som kan med säkerhet dateras. I graffynden förekommer icke lås af denna konstruktion.

Ej heller förekomma i graffynden nycklar af samma slag som fig. 55. Jag känner icke på hvilka bevis Holmberg stödde sitt påstående att man i forngrifter funnit dessa nycklar. För mer än 20 nycklar af denna modell, som Statens Historiska Museum eger, äro i de flesta fall fyndomständigheterna uppgifna, men endast för en nyckel, som med dr C. O. Ekmans samling inlöstes, finnes en uppgift att han hittats i en grafhög, men uppgiften är så sväfvande, att icke gården, icke ens socknen der högen skulle ligga, finnes angifven [1]. På denna fynduppgift kan man derföre icke bygga något. Så mycket mera får man fästa sig vid dessa nycklars frånvara i de säkra graffynden, som man mycket ofta hittar nycklar i jernålderns grafvar, men de äro af de former som äro afbildade i Montelii Svenska Fornsaker fig. 497, 498. Till sist, vid öfvergången till medeltiden, förekomma former, som äro mera lika våra nuvarande, med ett mångsidigt blad vid nedre ändan af ett

[1] Jfr Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed I, s. 233.

Digitized by Google

alltid massivt ax. Den hedna tidens nyckeltyper voro således helt olika den, om hviken här är fråga.

Nycklar af denna typ hittas i åkrarne, hvilket icke i och för sig betyder något för tidsbestämningen, alldenstund många fynd från heden tid upplöjas i åkrarne, hvilka mycket ofta intagit äldre grafflockars rum. Men man har äfven funnit ifrågavarande nycklar nere i gruset eller jorden å äldre gårdstomter, och funnos i den ofvan nämnda Ekmanska samlingen flere nycklar som hittats under gräfning i den gamla skansen, i vester från Kalmar slott, mellan detta och Kalmar stad, hvarest man i öfrigt funnit en mängd föremål från slutet af medeltiden.

Jag vågar emellertid icke påstå, att alla dessa nycklar äro från medeltiden. Det är mycket möjligt att gamla exemplar användes och nya af samma slag tillverkades äfven efter den nya tidens början.

Nycklar af samma modell, men af jern, äro ganska vanliga.

H. H.

Ytterligare om bronsklubborna.

(Se sidd. 20 och 90).

Tvenne bronsklubbor hafva inköpts för Statens Historiska Museum sedan min uppsats i Februarinumret trycktes.

Den ena af dessa klubbor, hörande till typen C, är funnen bland mull, som upptagits under golfvet i Guldrupe kyrka på Gotland (Inv. 5578). Detta fynd styrker således ytterligare bevisningen för dessa klubbors sena upprinnelse.

Den andra klubban, hörande till typen A, inköptes sommaren 1875 af kapten S. Ulfsparre hos en dräng i Alfvenne gård i Vallstena socken, jämte en bronsnyckel

Digitized by Google

af det slag som i föregående uppsats omtalas, hvilken nyckel uppgafs vara funnen i åkern tillsammans med klubban; hittarens uppgift lär dock icke hafva varit fullt tydlig. För de tvenne föremålens samhörighet synes likväl tala den alldeles likartade färgen af deras erg. Äfven detta fynd stödjer således åsigten att dessa klubbor tillhöra medeltidens senare del eller början af den moderna tiden.

Till främmande land, i hvilka liknande klubbor hittats, kan läggas Nederland.

H. H.

Gränssten med runor, funnen i Vestmanland 1872.

Under denna rubrik infördes i Månadsbladet för 1873 (nr 14) en afbildning af en minnesskrift, inhuggen i en sten, som ligger på Hamre skog i Arboga socken jämte en af hr Hofberg uppsatt beskrifning af stenens läge samt redogörelse för inskriften (ett uttryck lånadt från Josue bok kap. 24 v. 27), hvilken enligt professor Stephens antagande sannolikt tillkommit under senare hälften af sextonde århundradet.

Hr P. J. Lindal i Uppsala har benäget tillsändt mig ett nummer af Nya Arboga Tidning, utgifvet den 10 juli 1874, hvari förekommer en kort lefnadsteckning af en då nyligen afliden hemmansegare Nils Jonsson i Näsby, Arboga landsförsamling. Det säges der bland annat:

»Utan att i egentlig mening kunna kallas boklärd hade Nils Jonsson, genom att redan i ungdomen ha roat sig med att läsa Nordens fornsagor samt under sin långa lefnad äfven ganska mycket af våra senare folkskalders arbeten, så att säga, förvärfvat sig en viss beläsenhet inom detta område, hvilket också sannolikt grundlade hans håg för att tyda runskrift och äfven

Digitized by Google

sjelf rista runor såväl i trä å redskap och bohag vid gården, som ock i sten, hvaribland i detta senare material en å skogen till Hamre by går till efterverlden och äfven återfinnes aftecknad uti Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens månadsblad n:o 2 1873, der dock oriktigt uppgifves såsom varande en gränssten mellan trenne socknar, och såsom tillkommen mot slutet af 15-hundratalet.

»En insändare till Arboga tidning n:o 22 för år 1873 hyste redan då om denna runstens tillkomst den uppfattning, som sedan befunnits vara den rätta, och har Nils Jonsson sjelf, sedan den insända uppsatsen blef synlig, såväl till denna tidnings redaktion som till många andra muntligen upplyst, att han för 50 år sedan ristat runorna i denna sten till minne af sin trolofning med den maka, som efter 50-årigt lyckligt, men barnlöst äktenskap, nu öfverlefver honom».

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 2 juni 1875.

Med anledning af en skrifvelse från prosten Th. Een beslöt Akademien att söka förvärfva för Statens samlingar den intressanta kalken af år 1341 i Östra Ny kyrka i Östergötland.

Skålen till en funt från romansk tid med bladsirater samt englahelsningen, tillhörig en enskild person i Åsums socken i Skåne, inköptes.

En af hr P. Edholm insänd stenyxa med skafthål funnen i Skogs socken, Ångermanland, inlöstes.

Genom byte förvärfvades för den komparativa samlingen en pilspets af sten från Norra Amerika.

Digitized by Google

Akademiens korresponderande ledamot hr Wiede hade insändt 25 melodier till folklekar upptecknade inom Linköpings stift dels af Akademiens framlidne ledamot lektor J. H. Wallman, dels af hr Wiede sjelf.

Till korresponderande ledamot invaldes adjunkten och bibliothekarien vid Skara högre elementarläroverk hr *Karl J. L. Torin.*

Till ordförande och vice ordförande för perioden den 2 juni—2 januari utsågos hrr *F. F. Carlsson* och *O. I. Fåhræus.*

Den 16 juni.

För Statens Historiska Museum inlöstes följande genom vederbörande landshöfdingeembeten hembjudna fynd:

En spjutudd och en dolkklinga af brons (från bronsåldern) samt ett litet rundt spänne från den senare jernåldern, funna vid Slagerstad i Stenåsa socken;

1 k. Karl Gustafs 1-öre af år 1660, 1 k. Karl XI:s $\frac{1}{16}$ Reichsthaler för Bremen och Verden af år 1669 samt en danske konungen Fredrik III:s 2-skilling med norska lejonet af år 1666, uttagna ur ett fynd af 65 svenska, danska och holsteinska silfvermynt från åren 1633—1677, funna vid n:o 3 Håkantorp i Ströfvelstorps socken, Luggude härad, Skåne; resten af fyndet återsändes.

Tretiofyra fynd från Gotland inlöstes, nämligen från *stenåldern* ett från Vallstena socken, från *bronsåldern* ett från Heinums socken, från *jernåldern* tretioett från Alfva, Bro, Burs, Buttle, Eskelhems, Etelhems, Folc, Gammelgarns, Gothems, Habblingbo, Hafdhems, Halla, Heide, Hemse, Klinte, Lokrume, Othems, Roma, Tofta, Vallstena och Vänge socknar, samt ett fynd från nyare tid.

För Akademien tillkännagafs, att de för åverkan å en grafhög å Hofby egor i Hofby socken, Ingelstads härad i Skåne, till häradstinget instämda åborne Gunnar Olsson, Per Nilsson och Anders Persson samt arbets-

Digitized by Google

karlen Sven Mårtensson icke kunnat för denna åverkan fällas till böter, enär de, mot deras bestridande, icke äro öfvertygade om att hafva afvetat högarnes egenskap att vara fornlemningar. De vid förstöringen anträffade fornsakerna hade redan tidigare, genom kronobetjeningens försorg, blifvit till Statens samlingar insända.

En af hr P. Edholm insänd stenmejsel funnen i Skogs socken, Ångermanland, inlöstes.

Ett fynd från Kalmar län och tvenne fynd från Gotland återsändes såsom icke behöfliga för Statens samlingar.

Akademien beslöt, med anledning af gjord förfrågan, att icke sända några fornsaker till den exposition som skulle anordnas i Paris i sammanhang med den geografiska kongressens möte derstädes, då dels Akademien icke ansåg arkeologien vara så nära förbunden med geografien att en utställning af fornsaker vid en geografisk kongress vore nödig, dels af de till verldsexpositionen i Paris 1867 utsända svenska fornsaker några gingo förlorade och således ett sådant utsändande är förenadt med stor risk.

Friherre O. Hermelin hade inlemnat sin med teckningar åtföljda berättelse om de undersökningar han såsom Akademiens stipendiat under sommaren 1874 företagit inom Vestertelge, Grödinge, Salems, Ekerö, Tveta, Öfver-Jerna, Turinge och Östertelge socknar samt staden Södertelge, allt i Södermanland.

Riksantiqvarien anmälte att han med anledning af en i tidningarne förekommande uppgift, att en grafhög blifvit förstörd i trakten af Varberg, hos landshöfdingeembetet i Hallands län anhållit om undersöknings anställande.

Akademiens stipendiat hr C. F. Nordensköld hade anmält att en enskild fornsakssamling i Östergötland

Digitized by Google

vore till salu. Akademien beslöt att någon af hennes tjenstemän skulle taga kännedom om samlingens innehåll och värde.

Den 7 juli.

Anmältes Kongl. Maj:ts skrifvelser om Akademiens stat för år 1876 samt om det anslag som beviljats Akademiens amanuens dr Hjalmar Stolpe för fortsatta undersökningar å Björkön i Mälaren.

Med anledning af k. k. österrikisk-ungerska regeringens begäran, hade Akademiens sekreterare uppsatt en berättelse om de åtgärder, som i Sverige blifvit vidtagna för att bevara forntida minnesmärken och konstsaker samt om de myndigheter, åt hvilka deras vård blifvit uppdragen.

Med anledning af en genom landshöfdingeembetet i Kronobergs län inkommen ansökning att få borttaga några grafhögar vid Sommarsäte Söregård i Ljunga socken, Sunnerbo härad, beslöt Akademien att låta någon sin tjensteman undersöka dessa grafhögar, innan bifall till deras borttagande lemnades.

En spiralten af guld, funnen å egorna till Axelgården Synnerås i Synnerby socken, Skånings härad, Vestergötland, och hembjuden genom Akademiens korresponderande ledamot hr Torin, inlöstes.

Fem fornsaker af sten, af arbetskarlen Daniel Ölander insamlade inom Barfva, Stenqvista och Årla socknar i Södermanland, inköptes.

För Kongl. Myntkabinettet inlöstes 15 moderna mynt.

En stenyxa med skafthål, funnen i Skogs socken, Ångermanland och insänd af hr P. Edholm, inlöstes.

Akademien beslöt att för Statens samlingar inlösa en mindre fornsakssamling, bildad af skolläraren Thomson i mellersta Blekinge.

För Akademien framlades den berättelse, amanuensen Herman Hofberg afgifvit om den resa, han såsom

Digitized by Google

Akademiens stipendiat sommaren 1874 företagit inom Grythytte, Lindes, Nya Kopparbergs och Norbergs bergslags härad samt Vagnsbro härad i Vesterås län [1], — äfvensom sju större planscher med afbildningar af Öländska fornlemningar, insända af Akademiens stipendiat, fyrmästaren Sidén.

På begäran af Kongl. Statskontoret afgaf Akademien ett utlåtande innehållande, att någon Staten tillhörig fastighet icke funnes under Akademiens vård, att af kontanta medel stälda till Akademiens disposition fanns vid 1874 års utgång en behållning af 232 kronor 50 öre, samt att värdet af de under Akademiens vård stälda statssamlingarne under perioden 1867—1874 ökats, genom inköp och gåfvor, med en summa af 118,700 kr.

En skrifvelse afläts till landshöfdingeembetet i Gotlands län med underrättelse att Akademien åt kaptenen m. m. S. Ulfsparre lemnat uppdrag att företaga undersökningar af fornlemningar på Gotland.

På anhållan af Svenska Fornminnesföreningen gaf Akademien åt v. pastor L. F. Palmgren tillstånd att undersöka fornlemningar inom Unnnaryds, Jälluntofta och Ås socknar i Småland, med vilkor att fullständig berättelse om de företagna undersökningarne afgifves samt att de anträffade fynden införlifvas med Statens samlingar.

Akademien beslöt att till upptagande ur golfvet och fästande vid väggen af trenne märkliga grafstenar i Tunhems kyrka i Skara stift, lemna ett ytterligare bidrag af 32 kronor 57 öre.

Lektor A. Ahléns berättelse om den undersökning han med Akademiens tillåtelse och på hennes bekostnad företagit i röset vid Hässlekärr, föredrogs, och beslöt Akademien att sedan fornlemningen blifvit af någon

[1] Den berättelsen vidfogade öfversigten af Vestmanlands fornlemningar är intagen i Månadsbladet nr 43

Digitized by Google

hennes tjensteman granskad, bestämma huruvida undersökningen bör fortsättas.

Akademien beslöt, att hennes sekreterare skulle företaga undersökningar i Östergötland, förste amanuensen i Vestergötland och Skåne, andre amanuensen inom Vestergötland och Halland.

Genom byte med Landskrona läroverks museum hade Akademien för Statens Historiska Museum förvärfvat fragment af tvenne i Skåne funna bronslurar från bronsåldern. Akademien hade lemnat en samling svenska medeltidsmynt ur Kongl. Myntkabinettets duplettförråd.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af ingeniör Magnet, en pilspets af skiffer; af provincialläkaren dr G. A. Ehrengranat en bronsyxa; af Akademiens ledamot hr von Möller, tre sydfranska fornsaker af brons; af kammarherren O. Nordenfelt, en stenyxa.

b) K. Vetenskaps Akademien hade till Kongl. Myntkabinettet aflemnat sin minnespenning öfver Samuel Owen.

Den 25 augusti.

Anmältes Kongl. Maj:ts cirkulär-skrifvelse med föreskrift om vikaries rätt att uppbära del af dyrtidstillägg, samt om afgifvande till Statsrevisionen af ett sammandrag af Akademiens räkenskaper.

Chefen för Finansdepartementet hade till K. Myntkabinettet öfverlemnat prof på de nya danska mynten, hvilka blifvit från danska regeringen insända.

Följande genom vederbörande landshöfdinge-embeten hembjudna fynd inlöstes:

ett värderikt fynd af bronsålders-föremål, anträffadt i den s. k. Hökbacken å Badelunda grusås i Hubbo socken Vestmanland;

Digitized by Google

en silfverring från den senare jernåldern, funnen vid Horns kungsgård i Högby socken på Öland;

en bronsnyckel från slutet af medeltiden, funnen vid Bostorp i Norra Mökleby socken på Öland;

en kanna af lergods, nederrhenskt arbete, silfverkedjor m. fl. smycken samt 5 silfvermynt (svenskt, danskt, nordtyskt och nederländskt), funna vid Ekegården i Rödeby socken, Blekinge; 25 mynt (1619—1670) återsändes;

en Regensburgs thaler af år 1538, funnen i Lugnås socken, Vestergötland;

tre bronsringar från bronsåldern, funna i Sandhems socken, Vestergötland;

tre bronsknifvar, funna å egorna till nr 21 Hofby Ingelstads härad, Skåne.

Följande af enskilda personer hembjudna fynd inlöstes:

en hålmejsel af flinta från Öland, tre flintbilor från Arby socken, Kalmar län, en skifferlans från Alfta socken i Helsingland, ett fynd från den tidigare jernåldern, funnet vid Slagerstad i Stenåsa socken på Öland; några smärre föremål från brons- och jernåldern, funna i Vårfrukyrka socken vid Enköping, en stenyxa med skafthål, funnen i Tjust, en annan (insänd af hr P. Edholm), funnen i Ullångers socken, Ångermanland.

Riksantiqvarien anmälte att han begärt åtals anställande mot torparen Johannes Karlsson för åverkan af en grafhög å torpet Lommahögen under nr 1 Grunarp i Hvalinge socken, Halland.

Kyrkoherden Arhusiander i Köpings stads- och landsförsamling hade anmält att kyrkans största ringklocka hade remnat och var ämnad att omgjutas, hvaremot Akademien icke hade något att anmärka, eftersom klockan, af hvars inskrift en kopia blifvit lemnad, är af nyare arbete.

Digitized by Google

Akademien medgaf, att en ljusstake från år 1691, ett söndrigt altarskåp och tre skadade bilder må från Karleby kyrka i Vestergötland förflyttas till Göteborgs museum.

Tillstånd lemnades Vestmanlands fornminnesförening att låta undersöka en grafhög å Brottberga egor i Skerike socken, med skyldighet för föreningen att om undersökningen afgifva berättelse och med rätt för Akademien, att, om så fanns nödigt, för Statens räkning inlösa de fynd som kunde komma att anträffas.

Sedan riksantiqvarien undersökt grafstället vid Åsmedstad i Slaka socken, Östergötland, medgaf Akademien att en del af högarne må få borttagas, med skyldighet för jordens innehafvare att hembjuda de fynd som kunde komma att anträffas.

Akademien beslöt att erbjuda Skeninge stadsförsamling 200 kr., derest åtminstone tio af de i kyrkogolfvet liggande grafstenarne upprestes mot kyrkomuren, samt 20 kr. för uppresandet å lämplig plats af en runsten, som fordom legat framför norra sidodörrens portal, och beslöt Akademien äfven att hemställa om öfverlåtande till Statens samlingar af tvenne i kyrkan förvarade träbilder.

Pastor Björlingssons samling af fornsaker från Östergötland och norra delen af Kalmar län inlöstes.

Akademien afstyrkte bifall till Stockholms stads drätselnämnds begäran, att kajen framför Nationalmuseets södra sida må för allmän trafik och godsupplag användas.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af godsegaren K. Schmidt, en stenyxa från Östergötland; af hr Eskil Lindblad vid Husqvarna, en stenyxa från Småland; af löjtnanten friherre J. G. Sack, ett bågspänne af brons (se Månadsbladet nr 41); af

Digitized by Google

Akademiens artist C. F. Lindberg, 4 fornsaker från Gotland; af Öfver-Enhörna församling i Strängnäs stift, en skulpterad kyrkbänk.

b) till *Akademiens boksamling*:

af dr O. Nilsson, hans skrifter Blad ur k. Gustaf III:s historia (Malmö 1873) samt Danmarks uppträdande i den svenska thronföljarefrågan åren 1739—1743 (Malmö 1874, 1875);

af Akademiens ledamot grefve Gozzadini i Bologna, hans bok De quelques mors de cheval italiques et de l'épée de Ronzano (Bologne, 1875).

Den 15 september.

En guldring, funnen på Öland och hembjuden genom ordningsmannen i Borgholm J. Söderström inlöstes.

Vidare inlöstes: ett ovalt bryne (tidigare jernåldern) från norra Kalmar län;

en flintdolk från Finspånga bergslag i Östergötland;

23 fornsaker af sten från Vestergötland, Dal och Bohus län;

fyra spelbrickor af trä, präglade med medaljstämplar från kk. Karl XI:s, Karl XII:s och Fredrik I:s tid.

Akademien inlöste ett relikskrin från 1100-talet, tillhörigt Eriksbergs kyrka i Skara stift.

Sedan Akademiens förste amanuens undersökt graffältet vid Sommarsäte Söregård, medgaf Akademien att en del af högarne må borttagas, men beslöt på samma gång anhålla att Konungens Befallningshafvande i Kronobergs län ville låta fridlysa den öfriga delen af det prydliga graffältet.

För Akademien anmältes att Skeninge församling vägrat flytta några grafstenar i kyrkan, att den på egen bekostnad vill låta resa runstenen samt att den till Statens samlingar öfverlemnar de omnämnda träbilderna.

Digitized by Google

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1874.

54. Af kyrkoherden *C. J. Collin* i Reng: tretio små danska m. fl. äldre och nyare mynt. Inv. 5376.

55. Af löjtnanten *C. V. E. Ridderstad:* en medalj i britannia-metall med den egyptiske khedivens bild, präglad att utdelas som »souvenir de l'inauguration du Canal de Suez en l'an 1869». Inv. 5377.

56. Af messingslagaren *V. Wisén:* en liten stenyxa med skafthål, funnen under gräfning 6 fot djupt i gården å 42 vid Gref-Turegatan i Stockholm. Inv. 5378.

57. *Aflemnade* från k. Myntet af årets pregling: 2 mindre belöningspenningar med H. M. enkedrottning Josefinas bild på åtsidan; ett miniatyrexemplar af Stockholms stads brandförsäkringskontors belöningsmedalj. Inv. 5385.

58. Af *Nationalmuseum i Budapest:* två bronsmedaljer, den ena öfver Kazinczy Ferencz Szul, den andra öfver Vetenskaps-Akademiens palats i Budapest. Inv. 5389.

59. Af löjtnanten *A. Sahlén:* en rätmejsel, en spjutudd, två piluddar, två krumknifvar och nio spåner af flinta, fyra yxor af trapp utan och fyra med skafthål, funna vid sänkning af sjön Hästefjorden på Dal. Inv. 5390.

60. Af fru *De Lor* i Génève: fyra schweiziska medaljer (2 i silfver, 2 i brons), 7 schweiziska mynt (3 i guld, 4 i silfver) samt 2 franska republikens silfvermynt. Inv. 5401.

61. Af guvernören à S:t Barthelemy *B. L. Ulrich:* en mexikansk dollar med kejsar Maximilians bild och namn af år 1866 samt två danska för Vestindien slagna kopparmynt på 1 cent af år 1859. Inv. 5402.

62. Af *svenska Fornminnesföreningen:* 4 ovala spännbucklor, 2 likarmade bågspänne, 2 armband, 1 klöfverbladformigt spänne och 2 perlor af brons, — 1 betsel, 2 spjutuddar, 12 piluddar, 7 knifvar, 1 eldstål, några spikar m. m. af jern, — $5\frac{1}{2}$ glasperla, 1 litet lerkärl, 3 jämnsmala brynen och 1 sländtrissa af sandsten m. m. Allt detta hittades sommaren 1873 vid undersökningar inom Bolmsö och Ås socknar i Vestbo härad, Finnveden, som med Akademiens tillstånd och på Fornminnesföreningens bekostnad utfördes af v. pastor L. F. Palmgren Inv. 5404.

63. Af *Vagnhärads* församling i Södermanland (genom godsegaren hr Karl Schmidt): en större fyrkantig sten med inhuggna halfcirkelformiga ornament, hvilken länge legat på Vagnhärads kyrkogård. Inv. 5410.

64. Af hr *L. Eklöf:* 6 engelska och 1 orientaliskt mynt af koppar samt 2 engelska jettoner af messing. Inv 5411.

65. Af brukspatron *Gustaf Benedicks* på Gysinge: en samling fornsaker från Öster-Fernebo socken i Gestrikland, en selkrok af elghorn från samma socken och en medeltidstegelsten funna å Öster-Våla kyrkogård i Uppland. Inv. 5412. — Se ofvan nr 24.

66. Af lektor *N. E. Forssell:* ett stycke glaseradt tegel från en medeltidskällare i Skara. Inv. 5413.

67. Af friherre *E. Cederström* på Krusenberg: öfre delen af ett vackert tveeggadt jernsvärd, likt fig. 506 i Montelii Atlas, med silfverinläggning å fästet; bitar af ett annat svärd, äfven med silfverinläggning; bitar af en stor spjutudd (kanske af flera); en trekantig piludd lik fig. 502 i Montelii Atlas; bitar af sköldbuckla och af två betsel — allt af jern; samt ett kantstycke af ett simpelt lerkärl; — alltsammans funnet vid Testa i Tible socken, Hagunda härad i Uppland, i en af gårdens folk skadad grafhög samt sedermera af friherre Cederström hopsamladt från gårdens gödselhög. Inv. 5418.

68. Af godsegaren *E. Key:* 6 små tunna silfvermynt (Knut Erikssons) ur ett större fynd, samt ett k. Erik XIV:s enmarkstycke af år 1564; - allt funnet å Sundholms egor i Gladhammars socken, Kalmar län. Inv. 5419.

69. Af kaptenen friherre *M. Ruuth:* en österrikisk silfvermedalj samt tio svenska och utländska mynt i silfver; ett utländskt kopparmynt. Inv. 5423.

Detta nummer lades under pressen den 31 Mars 1876.

Stockholm, 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

48. 1875. December.

Innehåll: 1. Konung Johan Sverkersson mynt (9 fig.). — 2. Helga lekamagilletts i Stockholm sigill. — 3. Från Akademiens sammankomster. — 4. Besökande i Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet

Konung Johan Sverkerssons mynt.

Sveriges mynthistoria under medeltiden är ännu mycket ofullständig. Väl hafva äldre forskare bemödat sig att från denna tid framlägga fullständiga serier af

58.

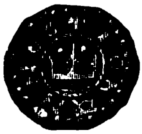
59.

60.

61.

62.

63.

64.

65.

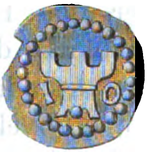
66.

mynt; men detta har skett på ett sätt, som i de flesta fall vitnar om godtycke och grundlös gissning. Brenner och Berch, hvilkas stora förtjenster i öfrigt af den

Digitized by Google

Svenska myntkunskapen aldrig skola underkännas, börja serien alltför tidigt, den ene med »Olof Trätälja» den andre med »Ottar Vendilkraki». Den lärde och skarpsinnige Keder troddė sig till och med hafva på ett guldmynt funnit sinnebilder syftande på Odin, ehuru han icke vågade antaga att det blifvit präglat i Sverige. Nu mera torde väl ingen, som med någon kritik studerat fäderneslandets äldre historia och eger kännedom om främmande länders medeltidsmynt samt våra jordfynd, vilja påstå att hos oss funnits inhemskt mynt före kristendomens grundfästande hos landets befolkning under Olof Skötkonungs regering. Vår mynthistoria börjar således först med denne Konung, som mottog icke blott missionärer utan äfven myntmästare från England. Men under det långa tidsrummet mellan Olof Skötkonungs son Anund Jakob och Konung Albrekt (medlet af 1000-talet till 1363) finnas blott få säkra hållpunkter, kring hvilka man kan med någon sannolikhet, om ännu icke med full säkerhet, gruppera de många namnlösa mynt och brakteater, som till vår tid blifvit bevarade.

En sådan hållpunkt erbjuda nu mera Konung Johan Sverkerssons mynt, af så mycket större värde, som vår medeltidshistoria icke känner mer än en Konung med namnet Johan.

För denna Konung, som regerade 1216—1222, upptaga Brenner och Berch i deras bekanta arbeten tre mynt, bland hvilka det första, innehållande på ena sidan I mellan tre kronor och på den andra ett upprest gående lejon, otvifvelaktigt tillhör Folkunga-regenternas tid. De andra båda äro brakteater bärande namnet JOHANNES, på dèn ena omkring »ett drake- eller örnhufvud» på den andra omkring »en krona eller något dylikt». Märkvärdigt nog har Berch, som i allmänhet icke synes hafva varit besvärad af skrupulösa betänklig-

Digitized by Google

heter vid bestämmandet af våra äldre mynt, efter beskrifningen af de båda sistnämnda brakteaterna inlagt följande reservation: »Mig obekant, hvad som gifvit Brenner anledning, att räkna dessa bägge Hålpenningar snarare till vår K. Johan, än andra af det namnet». Äfven nyare, mera kritiska myntkännare hafva yttrat tvekan, huruvida icke dessa brakteater äro att anse som falskmynt, i en senare tid fabricerade för att bedraga myntsamlare.

Deras äkthet har dock nu mera blifvit satt utom tvifvel genom ett fynd, som år 1870 anträffades vid plöjning i en uttorkad mosse å Jungkullen i Dimbo socken, Vartofta härad, i Vestergötland och till Kongl. Myntkabinettet inlöstes.

I detta fynd förekommo icke blott de båda af Brenner och Berch beskrifna brakteaterne, utan äfven 7 andra, af samma slags arbete, men med olika typer, alla, utom en, med namnet IOHANNES fullständigt utsatt, på ett par med tillägg af ordet REX, alla försedda med en perlrand kring kanten. Det är ett stort nöje att få i Sveriges mynthistoria inregistrera dessa här afteckuade brakteater.

1. En öppen krona inom en ring, med omskrift: IOHANNES. — Fig 58.

2. En öppen krona och öfver denna två punkter eller kulor inom en ring, med samma omskrift. (Brenners Thesaurus, pag. 12, Tab IV, n. 3. — Berchs Beskrifning, pag. 22, n. 3.). — Fig. 59.

3. En sexuddig stjerna inom en ring, med samma omskrift. — Fig. 60.

4. En sexuddig stjerna med ojemna och något böjda strålar inom en ring, med omskrift: IOHANNES REX. — Fig. 61.

5. En sexuddig stjerna med jemntjocka strålar inom en ring, med omskrift: IOHANNES REX. — Fig. 62.

Digitized by Google

6. Ett djurshufvud, närmast liknande en hunds, men som möjligtvis skall föreställa ett drake- eller ett lejonhufvud, inom en ring, med omskrift: IOHANNES. — Fig. 63.

7. Ett örnhufvud inom en ring, med samma omskrift. (Brenner, pag. 12, Tab. IV, n. 2. — Berch, pag. 21, n. 2). — Fig. 64.

8. Ett upprätt svärd, med kort rak parerstång och klotformig fästeknapp, mellan två femuddiga stjernor (utan ring), med omskrift IOHANNES. — Fig. 65.

9. Ett tretinnadt torn och vid sidorna bokstäfverna I O. — Fig. 66.

Derjemte följde ett fragment af en likartad brakteat med ett likarmadt kors inom en ring, kanten omgifven af en perlrand samt med spår efter en inskrift, som icke synes hafva innehållit namnet Johannes.

Af några bland de beskrifna brakteaterna funnos flera exemplar. Hela antalet, fragmenter inberäknade, uppgick till 38.

I afseende på storlek, arbetssätt och silfrets beskaffenhet förete dessa brakteater sinsemellan så stor likhet, att de synas samtidigt hafva utgått från samma myntverkstad. Att de äro Svenska har man fullt skäl antaga, icke blott derför att de äro funna tillsammans i Svensk jord, utan äfven på grund deraf, att den i äldre tid ymniga införseln till vårt land af utländskt mynt hade upphört förr än brakteater af denna art börjat präglas i Europa. Någon utländsk Konung med namnet Johannes vid den tid, till hvilken dessa brakteater måste hänföras, och som skulle här kunna sättas i fråga, finnes icke, mer än Engelska Konungen »Johan utan land» (död 1216). Men de mynt, som vid denna tid präglades i England, hafva icke ringaste likhet med de ifrågavarande brakteaterna.

Om således icke kan betviflas att dessa brakteater äro Svenska, så kan, enligt hvad förut blifvit anmärkt,

Digitized by Google

icke uppstå någon tvekan att hänföra dem till Konung Johan Sverkersson.

Vid ett besök i Dresden år 1839 öfverkom jag hos en privat myntsamlare ett litet, mycket tunnt silfvermynt af det slag, hvaraf åtskilliga under n. 3—10 finnas afttecknade på Tab. I i Brenners Thesaurus och af honom upptagas under Konung Björn, men utan tvifvel måste hänföras till Sverkerska och Erikska regenternas tid. På detta mynt (eller rättare brakteat, ty frånsidan är ej utpräglad) läses inom en perlcirkel i vinklarne af ett likarmadt kors bokstäfverna HNES, ehuru icke satta i denna ordning.[1] Jag anser sannolikt att äfven detta mynt tillhör Johan Sverkersson och således kan betraktas som en hållpunkt vid bestämmandet af åldern för dessa små, tunna, af fint silfver präglade mynt, hvaraf en stor mängd hafva förekommit i några fynd, företrädesvis inom Östergötland. Om dessa mynt torde jag framdeles få tillfälle att meddela närmare upplysning.

Bror Em. Hildebrand.

Helga lekamagillets i Stockholm sigill.

Under medeltiden spelade de s. k. gillena en ganska betydande rol. Deras uppgift var af olika art. Medlemmarne voro genom sin delaktighet i gillet, dess sysselsättningar och arbete nära förbundna med hvarandra, och voro i följd deraf skyldiga att bistå hvarandra, så vidt de kunde, i andliga och verldsliga angelägenheter. Det var i synnerhet vanligt att gillet uppträdde biträdande och hedrande när någon medlem hade aflidit.

[1] För flera år sedan såg jag i hr konferensrådet C. Thomsens samling ett dylikt mynt, hvilket numera torde förvaras i Danska Kongl. Myntkabinettet.

Digitized by Google

Men äfven efter döden hade man enligt tidens uppfattningssätt, godt af att hafva tillhört ett gille. Det hörde nämligen till gillets uppgift att bidraga till gudstjenstens förherrligande, ofta genom underhåll af ett eget altare, med allt hvad dertill hörde, i en närliggande kyrka, och härigenom vann man hvarjehanda andliga förmoner som kommo både lefvande och döde till del. Stundom hade alla medlemmarne i ett gille samma verkningskrets och skulle således hafva hört tillsammans äfven om gillet icke hade funnits, men synnerligen ofta stodo gillena öppna för personer af olika stånd och kön, och särskildt då torde de hafva kunnat utöfva en ganska stor nytta, då eljes under medeltiden söndringen mellan stånden och deras intressen var så stor att något umgänge på lika fot så godt som aldrig förekom. Till gillesederna hörde att medlemmarne vid vissa tillfällen samlades till festliga·lag, vid hvilka man hade tillfälle att umgås med hvarandra.

Då gillenas bestämmelse sålunda var i väsendlig mon kyrklig, var det helt naturligt, att man åt dem sökte sådana namn, som antydde, hvilket helgon, hvilket heligt föremål eller hvilken troslära man särskildt ville egna sin dyrkan och tjenst. Det fanns sålunda Vår frus, den helige Knuts, den helige Eriks, den helige Olofs, den heliga Katarinas gille, det heliga Korsets gille o. s. v. Vi kunna följa medeltidsgillen tillbaka till tidehvarfvets början, och synes det, äfven om gillen bildades äfven mot medeltidens slut, som om intresset för dessa stiftelser varit störst under de tidigare århundradena. Under 1300-talet uppkommo dock, i följd af en särskild anledning, en mängd gillen, och det är ett af dessa som gifvit anledning till detta korta meddelande [1].

[1] En utförligare uppsats om de Svenska Medeltidsgillena kommer att införas i C. Silfverstolpes Historiska Bibliothek, tredje delen.

Digitized by Google

Inom den katholska kyrkan fördes under medeltiden flera strider angående brödet och vinet i nattvarden. Till sist utbildade sig och antogs allestädes den s. k. transsubstantiationsläran, enligt hvilken brödet, genom prestens välsignelse, förvandlades till Kristi lekamen. Invigningen skedde med mycken högtidlighet och det invigda brödet (hostian) ansågs äfven under tiden som förflöt mellan invigningen och begagnandet vara synnerligen heligt, hvadan det ock förvarades i derför afsedda käril. En särskild fest anordnades för att fira Kristi lekamen i nattvarden; den firades andra torsdagen efter pingst hvilken dag derföre kallades i Sverige helga lekama dag. Under intryck af den nya läran och den nya festen bildade sig här och der gillen med uppgift att fira Kristi lekamen och ett sådant helga-lekama-gille stiftades äfven i Stockholm. När det skedde kan nu icke uppgifvas. Man eger ännu i behåll en del handlingar som tillhört gillet; de gå tillbaka till slutet af 1300-talet.

Detta gille blef småningom det allra förnämsta i Stockholm. Alla stadens prester måste skrifva in sig som medlemmar deri, många lekmän slöto sig till, icke allenast borgare, utan äfven förnäme herrar, till och med konungar. Så rikligt var gillet utrustadt med aflat, att mången på dödsbädden förordnade om erläggande af inskrifningsafgiften, på det han skulle genom gillets mellankomst få lisa i skärselden.

Med begagnande af gillets protokoll och räkenskapsböcker som ännu äro delvis bevarade, skref för nära hundra år sedan lektor Johan Murberg en Historisk afhandling om heliga lekamens gille i Stockholm, hvilken är intagen i andra delen af Vitterhets Historie och Antiqvitets-Akademiens handlingar. Han uppgifver der (s. 306) att gillets stora och vackra sigill, hvarmed dess offentliga handlingar bekräftades, finnes ännu, och en

Digitized by Google

figur deraf är bifogad hans uppsats. Han nämner emellertid intet om dess förvaringsort, hvilken och för ett år sedan, då jag började sysselsätta mig med detta gilles historia, ej kunde af mig utforskas. I Statens Historiska Museum förvaras af detta sigill ett lackaftryck, hvilket icke synes vara mycket gammalt, men det saknade äfven skriftlig anteckning, och lemnade således ingen upplysning. Då kom helt oförmodadt, genom en gåfva, originalstampen att införlifvas med Statens Sam-

67.

lingar. Prosten dr Thure Gustaf Een i Östra Ny församling i Linköpings stift, hvilken vid mer än ett tillfälle har visat et varmt intresse för bevarandet af våra fornminnen, har äran af att hafva riktat den offentliga samlingen med detta intressanta minne af vår medeltids lif och hennes konst. Han hade för ungefär femtio år sedan inköpt stampen på en auktion i Uppsala.

Sigillet, som här är afbildadt fig. 67 i naturlig storlek, är rundt och platt på baksidan. Tvärt öfver

Digitized by Google

denna har gått en vinkelrät rygg, hvilken man omfattade med högra handen när sigillet skulle aftryckas.

På framsidan ses tvenne knäböjande djäknar, som med sina venstra händer hålla upp i luften en monstrans. De två presterna hafva fotsida kläder och den s. k. stolan (se Månadsbladet nr 36) är lagd i kors öfver bröstet. Deras hår är bortrakadt på hjessan.

Monstrans kallades det käril eller redskap som alltsedan införandet af Kristi lekamens fest användes i den romersk-katholska församlingen för att för menigheten uppvisa det invigda nattvardsbrödet. Monstransen har vanligen en nedre del liknande foten och skaftet af en kalk, och deröfver en cylinder af glas eller kristall, hvari finnes ett beslag i form af en nytänd måne, och i detta fästes hostian, i hvilken ofta var, såsom sigillet visar, utpressad en bild af den korsfäste. Cylindern afslutades upptill med en smärt och luftig tornbyggning i götisk stil och har på sidorna tvenne rikt ornerade utsprång, hvilka återgifva den götiska byggnadskonstens sträfpelare, sträfbågar och fialer. En dylik monstrans är afbildad i min bok om Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid fig 98.

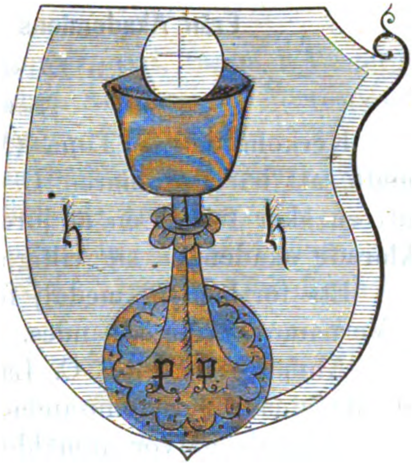

68.

Man förvexlar ofta monstransen, kärlet i hvilket man *monstrat* eller förevisar hostian, med de kärl i hvilka man mellan gudstjensterna förvarade brödet. Dessa som kallades *pixider* eller *sacrarier* voro runda eller mångkantiga dosor med spetsigt tornlikt tak samt med

eller utan fot. De kallades äfven *viatica*, alldenstund de begagnades när presten begaf sig till den sjuke för att åt honom gifva nattvarden.

På ett par af gillets böcker af år 1515 är det fig. 68 afbildade vapnet måladt å permen. I en sköld af den form, som utmärker slutet af medeltiden och början af 1500-talet, se vi en kalk och en deröfver sväfvande hostia.

På baksidan af sigillstampen är inristadt årtalet 1454. Siffrornas drag äro visserligen alldeles färska, men det är icke omöjligt att gamla siffror blifvit på nytt graverade. Ett originalaftryck af sigillet hänger under ett bref af år 1483.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 15 september.

Forts.

Kyrkoherden i Tuna (Medelpad) J. Thelberg anmälte att häradsdomaren C. O. Grafström i Attmarsby uti en åker funnit en af jord betäckt runsten, och förklarade akademien sig villig att bekosta stenens resning.

Ett förslag till medalj för Östbo härads kretsmöte i Vernamo 1875 godkändes.

Anmältes att hr C. Landberg till Svenska staten skänkt sina i Syrien insamlade fornsaker.

Följande gåfvor anmäldes.

a) till *Statens Historiska Museum*:

af komminister C. L. Johansson i Hol och studeranden Bruno, två stenyxor, funna i Vestergötland; af fabrikören Salomonsson i Herrljunga, en spjutspets af flinta, funnen i Närike; af hr P. Andersson på Högkil, en borrhålstapp från en stenyxa, funnen på Dal; af öfverintendenten M. L. Berg, en sandstenshäll med inristade figurer, funnen i en södermanländsk grafhög; af kronolänsmannen J. A. Hansson, sex flintskrapor, funna i

Digitized by Google

Bohuslän; af hemmansegaren Lars Olsson i Ivarsbjörke, en jernyxa funnen i Vermland.

Den 5 oktober

Akademien inlöste följande fynd insända af landshöfdinge-embetet på Gotland: från stenåldern fyra, från Ardre, Fole, Sjonhems och Vänge socknar; från bronsåldern ett, från Lummelunda socken; från jernåldern tretiotvå, från Ardre, Boge, Bäls, Eskelhems, Fole, Garde, Gothems, Guldrupe, Halla, Hejnums, Hellvi, Kräklingbo Linde, Lärbro, Othems, Sjonhems, Tingstäde och Vallstena socknar; från medeltiden två fynd, från Guldrupe och Sjonhems socknar.

Ett från Kalmar län och ett från Gotland insändt fynd återställdes till hittarne såsom icke behöfliga för Statens Samlingar.

Fyra små turkiska kopparmynt, funna i Vestergötland och hembjudna genom Akademiens korresponderande ledamot hr Ljungström, inlöstes.

Ett af hr P. Edholm hembjudet jernsvärd, funnet i Skogs socken (Ångermanland), inlöstes.

För Akademien uppvisades 95 af hennes artist hr Lindberg under hans resa i Tjust, på Öland och Gotland utförda fotografier.

Akademien medgaf att en del inventarier, tillhöriga Ålems kyrka i Kalmar stift, må få öfverlemnas till det museum som Kalmar Fornminnes-förening anlagt.

Akademien medgaf, att en skulpterad grifthäll, som f. n. ligger i en trappa utanför Fredsbergs kyrka i Vestergötland må få flyttas till Göteborgs Museum.

Akademien gaf, på vanliga vilkor, tillåtelse åt postmästaren i Arvika L. Adlerstam att undersöka fasta fornlemningar inom Gunnarskogs socken i Vermland.

Hr H. Werner anmodades att hafva tillsyn med återställandet af en skadad stenkrets i Sörby socken, Vestergötland.

Digitized by Google

Kapten Ulfsparres berättelse om hans forskningsresa på Gotland samt de af hönom funna eller inköpta fornsakerna anmältes.

Från k. Kabinettet för utrikes brefvexling aflemnades till kongl. Myntkabinettet en belöningsmedalj från expositionen i Cordoba (S. Amerika) 1871.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af häradshöfding S. J. Geete, ett ovalt bryne från Jämtland; af pastorsadjunkten Been fornsaker från stenåldern m. m. funna i Bohuslän; af fru E. Flygare-Carlén, en fotblack.

Den 19 oktober.

Akademien medgaf, att en å Nymö bys egor befintlig grafhög från bronsåldern, hvilken blifvit af dr H. Hildebrand undersökt, får borttagas.

Akademiens korresponderande ledamot hr Torin afgaf berättelse om grafstenarne på Vesterplana kyrkogård i Skara stift, af hvilka några voro ämnade att försäljas.

Akademien beslöt att bekosta flyttning och resning af två runstenar vid Vedbo kyrka i Uppland.

Följande fynd inlöstes:

en stenyxa från Öland, en silfversked från medeltiden, funnen i Uppland, en guldring (jernåldern), funnen i Vestergötland, samt sex fornsaker af brons (5 bronsåldern, 1 jernåldern) från Skåne.

Akademien inköpte för Statens Historiska Museum ingeniör Brorströms i Borreby fornsakssamling.

Förste amanuensen meddelade, med anledning af sin tjensteresa, upplysningar om Mussla kyrka i Skara stift, om sliphällar vid Ifösjön, om Kiviksgrafvens nuvarande skick samt om korstolarnes uppställning och behandling i Lunds domkyrka.

Digitized by Google

För Akademien uppvisades den nyligen färdigtryckta andra delen af B. E. Hildebrands arbete om Sveriges och Svenska konungahusets Minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer.

Enköpings stad hade i Statens Historiska Museum deponerat stadens sigillstamp från medeltiden.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af kontraktsprosten Hellberg, 7 fornsaker från Bohuslän; af kongl. sekreteraren C. Geete, ett miniatyrporträtt af fältmarskalken Grundel Helmfelt.

b) till *Akademiens boksamling:*

af Antropologiska Sällskapet i Stockholm: dess tidskrift del. 1 häft. 1.

af dr O. Montelius: hans arbete Antiqvités suédoises.

Den 2 november.

Sex jernåldersfynd från Follingbo, Gothems, Sjonhems och Stenkyrka socknar på Gotland inlöstes.

En jerndolk, funnen i Skogs socken, Ångermanland, och insänd af hr P. Edholm inlöstes.

Den 16 november.

Nådigt bifall till Halla församlings på Gotland ansökan att få borttaga ett numera obegagnadt altare tillstyrktes, under förutsättning att den ornerade altarhällen kommer att förvaras.

Två små guldtenar funna i Vestergötland, återställdes till hittaren såsom icke behöfliga för Statens Historiska Museum.

En i Vestergötland funnen silfversked (nyare tid) inlöstes.

Ett romerskt guldmynt (kejs. Julius Majorianus) funnet på Öland, inlöstes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

Digitized by Google

af pastorsadjunkten Been, en sliphäll från Bohuslän; af brukspatron G. Rettig, två funtar, af brukspatron H. Schale, en handqvarn, funnen i Ångermanland, af fröken C. Benedicks, fornsaker insamlade i Lids och Husby-Oppunda socknar, Södermanland.

Den 30 november.

Akademien tillstyrkte med vissa vilkor nådigt bifall till underd. ansökningar om borttagandet af Karls annexkyrka i erkestiftet och Svinhults kyrka i Linköpings stift.

Öfver artisten N. M. Mandelgrens underd. ansökan om ett årligt anslag af 5,000 kr. till utgifvande af en »Atlas till svenska folkets odlingshistoria från äldsta tider», hvilken skulle bestå af 1200 pl. och af hvilken hvart exemplar skulle kosta 1200 kr., afgafs ett afstyrkande utlåtande.

Akademien afgaf underd. utlåtande om ansökningar af Antropologiska Sällskapet, Svenska Fornminnesföreningen, professor A. Cronholm, hr G. Svederus, kammarherren C. Silfverstolpe, lektor K. Fr. Karlson, ryttmästaren C. A. Klingspor, densamma och hr B. Schlegel, hr G. Anrep, dr P. G. Lyth, hr R. Hjärne och hr R. Dybeck (2 ansökningar) om erhållande af understöd af allmänna medel för literära arbeten eller forskningsresor.

Ur ett af landshöfdingeembetets i Uppsala län insändt fynd från Östanå bys egor af en dalersplåt af år 1662 och 199 kopparmynt från åren 1653—1662 inlöstes plåten samt fem mynt.

Förslag afgafs till den medalj, som k. Vetenskaps-Akademien ämnar prägla öfver fältmarskalken grefve A. Ehrensvärd.

En dyrbar messhake (från år 1705) hade från kongl. Klädkammaren blifvit till Statens Historiska Museum öfverlemnad.

På förslag af hr rektor G. Dahl beslöt Akademien

Digitized by Google

att låta i Sölvesborgs kyrka inflytta den runristade s. k. Sölvesborgsstenen.

Professor L. Dietrichson hade i Statens Historiska Museum deponerat en silfversnusdosa, hvilken hans farfader kapten B. von Dietrichson hade år 1810 erhållit af svenska krigsfångar.

En gåfva till *k. Myntkabinettet* anmältes:

genom öfverintendenten C. Holst i Kristiania, en norsk medalj.

Den 14 december.

Följande fynd inlöstes:

En fibula, samt ett oxhorn med deri liggande svenska medeltidsmynt, funna vid Lagmansberga i Allhelgona socken, Östergötland, inlöstes.

En skaft- och en hålcelt af brons, funna på Öland, inlöstes.

Två matskedar och silfversmycken från 1500-talet m. m. funna vid rifningen af Rödeby kyrka i Blekinge, inlöstes.

Sjutton fynd från Alfva, Barlingbo, Dalhems, Etelhems, Fole, Follingbo, Gammelgarns, Ganthems, Gothems, Hejde, Hemse, Linde, Lärbro, Stenkyrka och Vallstena socknar inlöstes.

Till Letterstedtsk stipendiat utnämndes ende sökanden, Akademiens andre amanuens dr *O. Montelius*.

Hr Tornberg hade i afgifvet utlåtande upplyst att flertalet af de kufiska mynten i det till inlösen hembjudna fyndet från Erikstorp i Ödeshögs socken, Östergötland, voro samanider från åren 895—957 e. kr.

Genom byte förvärfvades för k. Myntkabinettet en medalj präglad i Bruxelles med Carl v. Linnés bröstbild på åtsidan.

En stenyxa med skafthål, funnen på Hernön, och en skifferspjutspets (fragment) funna i Skogs socken, Ångermanland, hembjudna af hr P. Edholm, inlöstes.

Två nyare polska mynt och en österrikisk silfvermedalj af år 1764 inköptes.

Digitized by Google

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af hr O. Baker, två skaftcelter af brons, funna i Södermanland.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af grefve C. Snoilsky, två svenska medaljer.

c) till *Akademiens boksamling:*

af dr Montelius, La Suède préhistorique; af friherre Joh. Nordenfalk: Fornsagor om kämparne Ketil Häng, Grim Ludenkind samt Pile Odder den Widfarne, öfversatta af assessoren Er. Julius Biörner och till en del af honom sjelf renskrifna (handskrift), samt Epitome descriptionis Sueciæ, Gothiæ, Fenningiæ et subiectarum provinciarum accuratissime descriptarum juxta exemplar Aboense anno 1650 (handskrift med en runsten i träsnitt, ett graveradt porträtt af dr. Kristina samt en af författaren Michael Gyldenstålpe egenhändigt skrifven dedication till Louis Henri de Lamenie, grefve af Brienne; af Akademiens korresponderande ledamot, akademikern Kunik i St. Petersburg: Caspia, über die Einfälle der alten Russen in Tabaristan, af B. Dorn, med flera bilagor af hr Kunik.

Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet hafva under loppet af år 1875 besökts af följande antal personer:

Januari	1087.	Juli	4014.
Februari	1323.	Augusti	3379.
Mars	1294.	September	2679.
April	1867.	Oktober	1731.
Maj	2274.	November	1247.
Juni	6159.	December	467.

Summa 27,521

Månadsbladet kommer att utgifvas för år 1876 med tolf nummer och till samma pris som hittills d. v. s. Två kronor för årgången.

Detta nummer lades under pressen den 23 Maj 1876.

Stockholm 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

49 och 50. 1876. Januari och Februari.

Innehåll: 1. Fynd från Floda socken i Södermanland (1 fig.). — 2. Fenikisk eller gutnisk? (16 fig.). — 3. Från Akademiens sammankomster.

Fynd från Floda socken i Södermanland.

1.

Förlidet år meddelades i Månadsbladet (s. 65) ett spänne af en dessförinnan alldeles okänd form, hvilket sedermera, genom friherre J. G. Sacks godhet blifvit införlifvadt med Statens samlingar. Jag är nu i tillfälle att afbilda och omtala ännu ett i Södermanland, i Floda socken, funnet spänne af likaledes hittills okänd form, hvilket tillhör hr öfverkammarherren m. m. grefve Adam Lewenhaupt på Sjöholm.

På en temligen oregelbundet formad yta är ingraverad en grupp af synnerligen rika djurslingor; man kan

Digitized by Google

icke säga *orm*slingor, ty de om hvarandra lindade kropparne äro försedda med tydliga ben och fötter, som visa sig vid spännets nedre kant.

Den egendomliga formen gör det nästan troligt, att denna rikt ornerade bronsskifva icke ursprungligen varit ämnad till ett spänne, utan dertill förvandlats efter att icke längre kunna användas för sin ursprungliga bestämmelse. Detta antagande styrkes deraf att nålfästet (nu bortfallet) och nålhylsan icke, som annars är sed, äro arbetade af samma stycke som sjelfva spännet, utan äro dervid fästa medelst tappar, som äro instuckna i hål, borrade midt bland ornamentslingorna och skämmande dem.

Slingorna påminna ganska mycket om en del senare former af den tidigare jernålderns ornamentik; man kan t. ex. jämföra dem med slingorna å det bronsbeslag som är afbildadt fig. 425 i Montelii *Svenska Fornsaker*. Det är visserligen icke samma framställning, men de hafva båda en öfverensstämmande karakter.

Den södermanländska jernåldern är ännu, tyvärr, ganska litet känd, men af de fynd som blifvit bevarade hafva flere en sådan märklighet, att man kan hafva rättmätigt hopp att inom denna tidigt befolkade och bördiga nejd finna ytterst vigtiga upplysningar om vår tidigare odlings historia. Bland de föremål, som gifva sådana antydningar om forntidens glans och som derföre låta oss känna rätt smärtsamt luckan i vårt vetande om fädrens id, intager onekligen detta spänne ett mycket framstående rum.

Hr grefve Lewenhaupt har haft godheten att deponera detta unicum i Statens Historiska Museum.

H. H.

Digitized by Google

Fenikisk eller gutnisk?

2.

Om det lerkärl som här ofvan är afbildadt (fig. 2) har nyligen blifvit påstådt att det skulle vara af fenikisk upprinnelse. Professor Nilsson, som framställt denna åsigt, yttrar följande i *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, tredje bandet s. 2 o. f.

— — "Strabo berättar huru det tillgick då fenicerna första gången besökte Tennöarna, att det var köpmän som från handelsfartygen inledde byteshandel med öboarna, som då voro råa halfvildar. Strabo vet äfven omtala hvad det var för varor, med hvilka de drefvo byteshandeln. Fenicerna förde med sig salt, lerkärl (*κέραμον*) och bronsvaror, och fingo i utbyte tenn, bly och skinnvaror (pelsverk). Man kan knappast tvifla på, att det tillgick alldeles på samma sätt, då fenicerna först framträngt till Skandinaviens kust. Åtminstone har man i grafvar på Gotland påträffat lerkärl med

Digitized by Google

ornamenter som äro feniciska[1] och af fenicisk upprinnelse. Det synes mig icke vara osannolikt, att dessa kärl kunna härleda sig från en dylik byteshandel mellan feniciska köpmän och invånare på Gotland, och att de som mycket värderade familjklenoder ha kunnat förvaras generation efter generation och slutligen nedläggas i en graf."

"Den figur jag här meddelar öfver ett sådant kärl med en hel serie af feniciska ornamenter har hr brukspatron Stråle haft godheten att låta xylografera och förära mig. Och enär detta kärls så väl tillkomst som ornamenter stå i sammanhang med allt det öfriga jag här anfört, anser jag det ej vara ur vägen att här fästa närmare uppmärksamhet på dess ornamenter. Efter två linier med korta streck se vi bågfiguren, som omger kärlet på dess smalaste del; derefter en rad af koncentriska ringar, förenade genom en linia, som med dem bildar ett slags dubbelspiral. Nästa ornament är ett snodt band som ligger kring kärlets tjockaste del. Sådana ser man ofta på fornbronser, t. ex. greparna på skålvagnen, *Bronsåld.* fig. 18. Nedanför detta ligger en rad af högst märkvärdiga långspetsiga ornamenter; spetsarna som här äro nedåtvända slutas ofta med en punkt, här med en liten ring. Detta ornament förekommer oftast på kastspjutshylsan, stundom äfven på en eller annan yxa. Jemf. Montelius, *Sveriges Forntid,* Atlas I, fig. 101 och 130. Men det ornament som ännu mer bör öfvertyga oss om kärlets feniciska ursprung är *palmqvisten,* som förekommer på sjelfva handtaget. Hvarhelst detta ornament förekommer kan man vara säker på att

[1] "Jag kan åberopa som vittne en hvar som studerat feniciska ornamentiken, sådan han förekommer på feniciska tempelruiner och på andra föremål af samma upprinnelse; sannolikt äro en del af egyptisk eller assyrisk upprinnelse och hafva genom bruket blifvit feniciska. De flesta äro afteeknade i 3:dje upplagan af *Bronsåldern,* sid. 17—18."

Digitized by Google

föremålet är af fenicisk upprinnelse. Palmqvisten var deras käraste symbol, en erinran om deras fädernesland, *palmlandet* (Phoenicia), hvarför äfven Astarte, Tyrus' skyddsgudinnas bild ofta är prydd med detta symboliska ornament."

På ett annat ställe i samma uppsats säges: "Det är numera allmänt antaget och lär ej kunna förnekas, att bronsåldern börjats här i Norden kring 1000 år f. Kr. och slutade vid Kristi födelse eller möjligtvis något sekel förut" (s. 21).

Vid mer än ett tillfälle har jag framställt invändningar mot läran om den nordiska bronsålderns fenikiska ursprung. På detta vidtomfattande spörsmål vill jag nu icke inlåta mig, utan allenast söka lemna ett svar på frågan: hvilken tid och hvilket folk tillhör detta kärl?

Det svar som jag härpå lemnar, kan icke blifva annat än det jag hade klart för mig för länge sedan, innan jag anade att man skulle komma att påstå, att vi här hafva för oss ett fenikiskt arbete, nämligen detta: ifrågavarande på Gotland funna kärl är af inhemsk, gutnisk upprinnelse och tillhör en period då den gutniska jernålderskulturen hade mottagit ett visst romerskt inflytande och under detta vidare utvecklat sig, en period som, öfver hufvud taget, kan anses motsvara vår tideräknings tre eller fyra första århundraden.

Mellan dessa två åsigter råder således en mycket stor skiljaktighet. Å ena sidan ett lerkärl infördt från det fjärran liggande Fenikien, å den andra ett gotländskt arbete; å ena sidan ett arbete från antagligen den tidigare hälften af årtusendet *före* Kristus, å den andra sidan ett arbete från den tidigare hälften af det första årtusendet *efter* Kristi födelse. De två åsigterna inne-

Digitized by Google

bära en skilnad i tiden af ungefär ett tusen år, ett afstånd i rummet af 250 mil fogelvägen och en vidunderlig skilnad i odling, å ena sidan den gutniska, som ännu icke hade fått någon historia, å andra den fenikiska, som vid den nämnda tiden hade vunnit en stor betydelse inom den äldsta historiska verlden och som redan egde en historia af många århundraden.

För den stora allmänheten kan det vara temligen likgiltigt, om det kärl, som här är i fråga, är fenikiskt och förromerskt, eller gutniskt och efterromerskt. Men med det intresse som i våra dagar egnas forntiden och dess minnen och med den nödvändighet som verkligen förefinnes att den vetenskapliga fornkunskapen griper in i detta allmänna intresse för att gifva det dess rätta riktning och för att deraf må kunna hemtas nyttiga frukter, kan det för allmänheten icke vara likgiltigt, att tvenne forskare, som båda göra anspråk på vetenskaplighet, komma till så vidt skilda uppfattningar af ett och samma föremål. Med skäl kan den som utifrån betraktar rörelserna inom det vetenskapliga området, fråga, om det för undersökningarna inom det arkeologiska området finnes någon metod eller om der råder uteslutande det enskilda godtycket. Angående arkeologiens uppgift och arbetssätt råda många felaktiga meningar och beskyllningen för godtyckliga hugskott hör man ännu göras. Det har derföre synts mig vara af vigt att i denna detalj, utförligare än annars hade kommit i fråga, redogöra för de facta till hvilka fornforskaren har att hålla sig, och för det sätt på hvilket jag ur dem har dragit mina slutsatser. Sedan jag sålunda sökt motivera min uppfattning skall jag för fullständighetens skull genomgå de skäl som blifvit framställda för den motsatta åsigten:

Digitized by Google

År 1872 insände landshöfdinge-embetet på Gotland till Statens Historiska museum några fornsaker, hvilka hade blifvit funna invid H. K. H. prinsessan Eugenias sommarbostad Fridhem, nära stranden af Östersjön, inom en af fyra kalkstenshällar bildad kista, som var 1,19 meter (4 fot) lång, 60 centimeter bred och täcktes af en femte häll. Grafven, som icke var för ögat utmärkt genom

3.

4.

någon deröfver uppkastad hög eller genom någon stensättning ofvan jord, låg 30 centimeter under jordytan. Fornsakerna, som inlöstes och i museets inventarium hafva numret 4,582, voro den här ofvan (fig. 2) afbildade krukan samt ett bronsspänne, fig. 3, ändbeslaget

5.

till ett bälte, fig. 4, och en liten bronsring med tre dervid hängande remhållare, fig. 5, hvilka tre föremål hittades liggande i krukan. Om några lemningar af den döda, för hvilken grafven var beredd, blifvit funna, uppgifves icke i den officiela rapporten, men det är af grafkistans mått tydligt att en fullvuxen menniska icke kan hafva varit nedlagd i henne. Liket har således antagligen varit brändt.

En slutsats kan genast dragas af det ofvan nämnda, en slutsats som af ingen kan jäfvas: alla dessa föremål, som hittades i den på alla sidor slutna kistan, måste hafva tillhört en och samma person, den döde och i kistan begrafne, eller derest vi hellre vilja tro att sörjande anförvandter hos den bortgångne nedlagt hvar och en någon sin tillhörighet — hvilket väl icke är omöjligt, ehuru det synes mig i detta fall mindre troligt — så hafva åtminstone samtliga dessa föremål blifvit på en gång nedlagda i grafven. De hafva alla fyra samtidigt begagnats. Detta utestänger visserligen icke möjligheten att de särskilda föremålen äro af något skiljaktig ålder, ehuruväl i de flesta dylika fall tidsskilnaden mellan de olika föremålen icke plägar vara betydlig. Något årtal eller annan upplysande inskrift finnes hvarken på krukan, de andra fornsakerna eller på grafven. För att finna hvar saks och hela fyndets ålder måste vi derföre fästa oss vid begrafningssättet och vid hvarje särskildt föremåls form och arbete.

Liket var här antagligen brändt. Då likbränning förekom på Gotland, liksom i det öfriga Sverige, såväl under brons- som jernåldrarne, men aldrig under stenåldern, säger detta oss allenast att grafven med dess innehåll är yngre än stenåldern, hvilket vi redan visste derutaf att de i krukan hittade föremålen äro af metall. De äro visserligen af hvad man i dagligt tal kallar brons, men bronssaker i denna mening förekomma under såväl

Digitized by Google

brons- som jernåldern. Det är visserligen vanligt att den förra periodens bronser i allmänhet sakna tillsats af zink, hvilken deremot är ytterst vanlig i jernålderns bronser. Som de här funna föremålen icke blifvit på kemisk väg undersökta, kunna vi för ögonblicket icke på denna väg afgöra till hvilket af de två stora tidsskiftena de böra hänföras.

Grafplatsen omslöts af en kista, bildad af stenhällar. Det är såvidt jag vet af ingen bestridt — kan för öfrigt icke af någon förnuftigtvis bestridas — att stenkistor byggdes åt de döda under alla de tre stora kulturperioderna i Sverige. Men stenålderns kistor, afsedda för obrända lik och vanligen för en större mängd, voro nödvändigt mycket stora. Först sedan likbränningen under bronsåldern hade inträdt kunde kistorna blifva mindre. Vi hänvisas således åter till bronsåldern, dock med uteslutande af dennas början, då liken jordades i stora kistor, och till jernåldern, men som kistans storlek står i det närmaste sammanhang med begrafningsskicket, hafva vi här egentligen icke vunnit något nytt bevis. Det är samma bevisföring som nyss, blott under en annan form.

Under stenåldern uppkastades öfver kistan eller grafbyggnaden en hög eller ett röse eller grafbyggnaden var åtminstone anlagd på en hög. Under bronsåldern och jernåldern nedsatte man de brända benen mången gång under en alldeles slät jordyta, utan hög eller annat till vår tid bevaradt märke; — således samma resultat som nyss. Om jag icke misstager mig råder dock mellan dessa på ytan osynliga grafvar den skilnaden, att i bronsåldersgrafven, som saknar hög, är lerkärlet hufvudsaken och de till krukans skydd omkring och öfver henne lagda stenflisorna mera en bisak, under det särskildt på Gotland under jernåldern förekomma underjordiska stenkistor, hvilka man härvidlag måste anse

Digitized by Google

vara hufvudsaken, alldenstund de äro mycket större än den i grafkistan nedsatta krukan. Det synes mig på grund häraf troligare att Fridheimsgrafven tillhör jernåldern. Jag saknar för närvarande tid att genomgå det vidlyftiga materialet af fyndberättelser och en utförlig redogörelse här skulle föra oss för långt in i en sidofråga. Jag fäster derföre icke synnerlig vigt vid denna min antydan om grafvens ålder — det är blott min personliga åsigt jag uttalat, icke några bevisande facta.

Granskningen af sjelfva krukan, hennes form och utsirning gömmer jag till sist. Vi skola nu närmast se till hvilka tidsuppgifter kunna vinnas från skärskådandet af de öfriga föremålen i fyndet.

A. Vi vända oss först till spännet, fig. 3. Det består af en båge med plant treuddigt öfverstycke och ett nästan plant, lindrigt ryggadt stycke nedtill. Från undersidan af bågens (på figuren) öfre del utgår vinkelrätt en liten skifva med ett hål. Genom hålet är trädd, vinkelrätt, en liten trind ten, långt utskjutande å ömse sidor, och försedd på hvardera ändan med en liten rund knapp. En trind bronstråd är spiralvriden omkring den ena armen af tvärtenen, sedan böjd under spännets hufvudbåge, sedan böjd om tenens motsatta arm och å nyo lagd i spiral till dess denna tråd åter hinner fram till den lilla skifva, genom hvilken tvärtenen är stucken, hvarefter tråden går rätt ut nedåt, nu utgörande spännets nål, hvars spets är inlagd i en från den nedre delen utgående hylsa, hvilken å figuren skymtar fram vid sidan. Spännets ornament äro temligen enkla; längs bågens rygg och kanter smala, tvärstreckade band, tvärt öfver bågens öfre del ett upphöjdt, kullrigt band med sneda, ingraverade linier — ett band, som liknar en pålagd snodd —, vidare på de båda ändstyckena större koncentriska cirklar samt rader af smärre halfverade koncentriska cirklar.

Digitized by Google

Spännen eller säkerhetsnålar af denna konstruktion äro aldrig funna tillsammans med bronsålderssaker. Jag är icke ensam i denna uppfattning. I Montelii *Svenska Fornsaker* är en figur af detta spänne intagen som nr 332 under *Jernåldern I*, något liknande spänne finnes icke intaget i nämnda arbetes bronsålders-afdelning. Professor Nilsson har i sitt arbete om bronsåldern afbildat detta tidsskiftes hufvudtyper, men ett spänne af denna modell finnes der icke. Lika litet finnes något sådant spänne afbildadt bland bronsåldersföremålen i hr Worsaaes figurverk *Nordiske Oldsager* eller i hr Madsens två vackra planchverk öfver föremål från samma tid i Köpenhamns museum. Spännen af den hufvudform fig. 3 visar, äro funna i Sverige, Norge, Danmark och norra Tyskland; de svenska, norska, danska och tyska fornforskarne äro ense om att hänföra dem till jernåldern och att anse dem vara alster af en germansk befolkning, som arbetat och begagnat dem efter tiden för Kristi födelse. Denna öfverensstämmande uppfattning, till hvars styrkande jag skall meddela några ytterligare anmärkningar, gör det således nödvändigt att hänföra Fridhemsgrafven till jernåldern och — deri äro äfven alla forskare som sysselsatt sig med den nordeuropeiska jernåldern, ense — till vår jernålders tidigare del, dock icke den allra tidigaste.

I fjerde delen af *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige* har jag lemnat en utförlig redogörelse för en mängd spänneformer, bland dem äfven för denna. Jag har der visat, huruledes i södra Europa funnos under bronsåldern och den tidigare jernålder, som der småningom vecklade sig ur bronsåldern, spännen med en båge, hvilken upptill fortsattes af en tråd som lades i spiral, så att en liten cylinder bildades än på ena sidan om bågen, än, på det sätt som nyss beskrefs, genom trådens omböjning, på båda sidor om bågens öfre ända (jfr t. ex.

Digitized by Google

fig. 6). Som tråden var smal och böjlig, hände det alltför lätt, i synnerhet om cylindrarne voro långa, att de skötos på sned och skadades hvadan man fann på att genom spiralcylinderns båda hälfter sticka en trind bronsten (fig. 7), som åt det hela gaf nödig stadga. Denna ten, som sålunda icke hör till det ursprungliga spännet utan från början är ett främmande bihang, behålles hädanefter, under det spiralcylindrarne förlora i betydelse. Man skilde nålen från spännets öfre del, man trädde tvärtenen genom ett hål i en under bågens ena ända anbragt skifva, tog en lös tråd, vred den om tenen

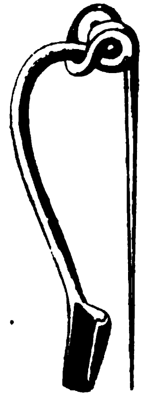

6.

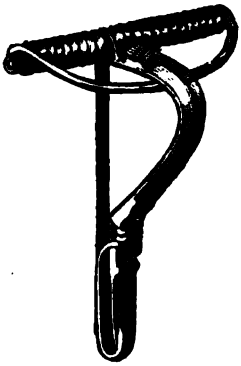

7.

och lät den sedan bilda nålen, — man kom till den grupp af spännen, af hvilken fig. 3 visar oss en varietet. Den stora förändring som här omtalats, att man lösgjorde nålen från den öfriga delen af spännet, märker man icke hos något af södra Europas förromerska spännen; att förändringen verkligen försiggått inom den romerska kulturens område se vi ock tydligen deraf, att romerska spännen förekomma med betydligt utvecklade spiralcylindrar och i öfrigt med ett sådant utseende att man icke kan tänka sig annat än att man har för sig ett spänne af den gamla modellen, men vid närmare efterseende visar sig, att den omnämnda förändringen

Digitized by Google

försiggått, men så nyss att det yttre utseendet ännu är bevaradt oförändradt. Spännet från Fridhemsgrafven (fig. 3) tillhör således en tid, då man i Norden fått mottaga ett visst inflytande af det romerska rikets kultur, d. v. s. tillhör tiden efter Kristi födelse. Slutsatsen är så mycket säkrare, som denna spännetyp förekommer inom den nordiska jernålderns område i en oändlighet af varieteter, hvilka icke återfinnas alldeles sådana utom detta område. Vi kunna derföre vara förvissade, att dessa spännen äro inhemska arbeten.

Då hos spännen konstruktionen är det vigtigaste, ornamenten en bisak, måste vi i främsta rummet söka datera spännet med tillhjelp af konstruktionen. Detta kan ske, och som redan blifvit framhållet, de fornforskare, som egnat sig åt studier af norra Europas jernåldersformer, äro ense att hänföra spännen af detta slag till (i korthet sagdt) förra hälften af vår tideräknings första årtusende. I fynden från slutet af detta årtusende saknas dessa former alldeles. Men är således spännets tid faststäld, så framgår deraf som ett korollarium, att under förra hälften af vår tideräknings första årtusende anbragte man sådana ornament, som vi se å detta spänne, nämligen smala tvärstreckade band, snodder, koncentriska cirklar och rader af halfverade koncentriska cirklar. De tre först nämnda motiven äro allmänt menskliga, tillhöra i det närmaste alla tider och folk. Det fjerde åter tillhör en inskränktare period; jag har vid ett annat tillfälle visat,[1] att det förekommer allenast under den tidigare jernåldern i Norden, d. v. s. till den som af en del forskare delas i den äldre och den mellersta jernåldern. Detta står således i den bästa samklang med den tidsbestämmelse vi vunnit ur sjelfva spännets form.

[1] *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige*, del. 2, s. 243.

Digitized by Google

Spännen liknande det ifrågavarande äro funna i Glömminge socken på Öland, [1] vid Slagersta i Stenåsa socken på samma ö (Inv. 5,544) o. s. v.

B. Till fyndet hör vidare *ändbeslaget* till ett *bälte* af brons. Bältet har tydligen varit ganska smalt. Det drogs igenom en sölja, och på det ändan skulle hänga ned, försåg man honom med ett tyngande metallbeslag (fig. 4). Den öfre, bredare änden är klufven, så att läderremmen kunde stickas in i honom. Beslaget är prydt med halfverade koncentriska cirklar, i likhet med det nyss beskrifna spännet.

Sådana ändstycken till bälten, af en mängd i detaljerna varierande former, förkomma mycket ofta i gotländska fynd från jernålderns tidigare hälft. Två varieteter äro afbildade i Montelii *Svenska Fornsaker* fig. 303 och 305. Jag skall här anföra några exempel.

1. Ett sådant ändbeslag är funnet i en stenkista vid Vallstenarum på Gotland jämte bågspännen hörande till samma grupp som det under *A.* omtalade, en halsring af silfver med vidgade ändar (se längre ned), m. m. samt *ett romerskt silfvermynt från andra århundradet eft. Kr.* (Inv. 5,494). — 2. Ett dylikt ändbeslag är funnet vid Petsarfve i Sjonhems socken tillsammans med andra beslag till bältet och ett ovalt bryne (M. 270, 301, 303, 334, 384). Att de ovala brynena tillhöra den tidigare jernåldern har jag utförligen visat i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige*, del. 2, s. 250 f.; samtlige fornforskare i Norge och Danmark hänföra dem till samma tid. Med hänvisande till min tidigare framställning, vill jag här allenast påminna derom, att ett ovalt bryne är funnet vid Bjers i Guldrupe socken på Gotland jämte 80 romerska silfvermynt från tiden 69—192 e. Kr. (Inv. 2,590). De ovala brynena äro inom Danmark funna uti

[1] Montelius, *Från Jernåldern*, pl. 4, fig. 17.

Digitized by Google

stor mängd i de märkliga mossfynden från den tidigare jernåldern, i hvilka förekomma så väl romerska mynt som andra romerska fornsaker. — 3. Ett tredje ändbeslag är funnet vid Sojvide i Sjonhems socken på Gotland (Inv. 5,276) tillsammans med trenne halfperlor af brons, beslag till ett dryckeshorn samt en *jernring*. Dessa halfperlor af brons (jfr M. 362) förekommo mycket ofta i de tidigare jernåldersfynden på Gotland, ofta, såsom här, i förbindelse med beslag till dryckeshorn. I en graf vid Sojvide har mar man funnit halfperlor tillsammans med en denar af kejsarinnan Funstina d. y., som afled år 175. Att dryckeshornsbeslagen tillhöra den tidigare delen af jernåldern, har jag visat i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige,* del. 2, s. 308 f. Till någon annan tid har mig veterligen ingen nordisk fornforskare försökt att hänföra dem.

Icke allenast på Gotland finner man sådana tyngande beslag af brons, som äro ämnade att hålla ned ändan af bältet, men de hafva å fastlandet vanligen en annan form. De äro der icke platta, som de gotländska vanligen äro, utan trinda och försedda nedtill med flera upphöjningar i ringform o. s. v. Ett sådant, funnet på Öland, är afbildadt i Montelii *Svenska Fornsaker* fig. 302. Profileringen af det nedre uppsvällda och rikt delade ändstycket påminner tydligen om romerska förebilder eller åtminstone om inflytande af romersk smak. I ett nyligen till Statens Historiska Museum inkommet fynd från Södra Qvinneby i Stenåsa socken på Öland (Inv. 5,476) förekommer ett sådant ändstycke tillsammans med ett bronsspänne af en bestämdt utpräglad romersk eller efterromersk form (mycket likt M. 322). I öfrigt har mig veterligen af dem som studerat den nordiska jernåldern, aldrig en annan mening uttalats än att dessa ändbeslag måste hänföras till den tidigare jernåldern.

Digitized by Google

För bronsåldern och eget nog, ej heller för den senare jernåldern, icke ens för den senare delen af Gotlands jernålder äro några föremål af samma bestämmelse kända, hvaraf vi kunna sluta att så väl före som efter den tidigare jernåldern rådde olika mode med afseende på sättet att behandla bältet.

C. Till Fridhemsfyndet hör vidare en ring med tre dervid hängande remhållare af brons (fig. 5), tydligen hörande till ett bälte eller ett gehäng, i hvilket på något ställe tre remmar varit hopfästa. Det här afbildade exemplaret är ytterst enkelt och lemnar genom sitt arbete föga upplysning. Emellertid finnas ringar med två eller tre till formen noga öfverensstämmande remhållare uti de stora fynden från Nydam och Vimose,[1] hvilka tillhöra den tidigare jernåldern. Ofta finner man dessutom i fynd från samma tid ringar med tre remhållare, ehuru af varierande form, och synes således en förening af tre remmar ofta hafva förekommit. Detta mode fortfor på Gotland ännu under den senare delen af jernåldern, då likväl remhållarne voro rikt utbildade i djurhufvudsform (M. fig. 516). Från bronsåldern äro sådana remhållare icke kända.

D. Af fyndet återstår nu allenast sjelfva *krukan.*

Dennas utmärkande egenskaper äro: en plan botten, en nedre del som småningom vidgar sig uppåt för att derefter sammandraga sig till en upptill åter vidgad hals; från kanten af den bredaste delen utgår ett handtag, som upptill böjer sig fram mot kärlets öfverkant. Kärlet är, efter den beskrifning, som hr H. Stråle lemnat i sitt arbete *Grafkärl funna i svensk jord* (s. 133), tillverkadt på fri hand och löst brändt: färgen är grå med gulröda flammor och ytan delvis bortfallen. -- Ornamenteringen, "särdeles rik, är verkstäld medelst en

[1] Engelhardt, *Nydamsfundet* pl. XIV, fig. 13 och *Vimosefundet* pl. 13, fig. 54.

Digitized by Google

sporre eller något annat lika enkelt verktyg. Höjden är 14, diameter vid mynningen 12 och på lifvet 16 centimeter" o. s. v. Hvad form och utstyrsel angår står detta lerkärl icke ensamt. Det hänföres af hr Stråle till en hel grupp af kärl, "alla tillverkade af mer eller mindre grå lera, som i bränningen fått en svagt ljus, uti gult stötande färg, alla formade efter en föga afvikande modell och försedda med ett handtag af något varierande utseende. Af dessa kärl har intet funnits poleradt eller bestruket med något främmande ämne, undantagande kalkslam, men deremot äro alla försedda med likartade, mer eller mindre rika prydnader."

8.

9.

Af dessa kärl, hvilka i hr Strâles arbete äro afbildade å pl. VII och VIII, fig. 9, 10, 11, 12, 14, 21 och 23, till hvilka bör läggas Stråles fig. 19 å pl. XII af ett kärl från obekant fyndort, hvilket dock sannolikt tillhör de fynd som dåvarande pastorsadjunkten N. J. Ekdahl år 1826 hemförde från Gotland, äro, jämte Fridhemskärlet (ofvan fig. 2, hos Stråle pl. VIII, fig. 23), här återgifna ett kärl från Bjerges i Lau socken (fig. 8), hos Stråle pl. VII, fig. 9 a—c), det nyssnämnda från sannolikt got-

Digitized by Google

ländsk fyndort (fig. 9) samt slutligen ett fragment af ett kärl, hvilket dr Montelius funnit vid undersökningen af en graf på Endregårda egor i Endre socken, Gotland (fig. 10, hos Stråle pl. VII, fig. 11).

10.

"Alla dessa grafkärl", säger hr Stråle, "röja ett gemensamt ursprung samt ganska utbildad både stil och smak. Svårt är likväl att afgöra om tillverkningen varit inhemsk på Gotland eller om dessa produkter blifvit från främmande land importerade. Att dylika kärl funnits ungefär samtidigt uti England hafva vi visat och det torde således icke utan skäl kunna antagas att åtminstone modellerna till dessa lerkärl liksom till deras ornerande, om ej sjelfva fabrikaterna, blifvit hemtade från främmande land."

För att visa karakteren af de nyss omtalade engelska grafkärlen, funna i angelsaksiska och romerska grafvar, meddelar hr Stråle i sitt verk fig. 126—129, af hvilka de tre första — det fjerde är allenast ett fragment — visa oss kupiga kärl, hvilka sakna den skarpt utpräglade vinkeln längs kärlets vidaste del, d. v. s. de hafva visserligen hals, men vid kärlets sammandragning för att bilda denna, uppkommer alldeles samma böjda linie som finnes nedanför den vidaste delen. Ornamenten bestå af inslagna rundlar med kors eller stjernfigurer, samt snedlinier som bilda trianglar, inom hvilka förekomma samma stjernprydda rundlar. Hvarken i form eller ornering synes mig derföre likheten mellan dessa angelsaksiska kärl och ifrågavarande gotländska vara

Digitized by Google

så stor som hr Stråle uppgifver.[1] Om man det oaktadt vill sammanställa dem, utfaller jämförelsen helt ofördelaktigt för de angelsaksiska kärlen, hvilka äro så väl till formen simplare som till ornamenten mycket mindre regelbundna. Ornamenten å de angelsaksiska krukorna se ut som försämringar af ornamenten å de gotländska.

Men äfven om likheterna mellan de två grupperna skulle vara större än de verkligen äro, så ligger deri icke något bevis för de å Gotland funna kärlens engelska ursprung. Man finner visserligen någon gång å gotländska föremål ornament, som hafva ett angelsaksiskt tycke, t. ex. på besläget fig. 509 i Montelii *Svenska Fornsaker;* men dessa fall äro ytterst få, helt visst till följd deraf att de direkta förbindelserna mellan Gotland och England voro få. Mellan England och Norge egde deremot täta förbindelser rum, i Norge har man också mången gång funnit metallföremål, hvilkas ornamentik är obestridligen irisk-angelsaksisk. Deremot finnes det mellan gotländska och angelsaksiska ornament en viss frändskap, hvilken dock icke kan anses bero på ett lån från ena eller andra sidan, utan äro likheterna och på samma gång olikheterna sådana, att man måste tänka på en något skiljaktig utveckling af ursprungligen gemensamma motiv.

För att komma närmare en lösning af frågan om ursprunget, är det bäst att egna någon uppmärksamhet åt de gotländska kärlens ornamentik. Denna är i de här återgifna profven af en något skiljaktig karakter, ehuru sammanhanget mellan de olika varieteterna är uppenbart.

Fridhemskärlet (fig. 2) har tydligen den renaste ornamentiken. Alla linierna äro regelbundna, de koncentriska cirklarne i raden nederst å halsen äro symmetriskt anbragta, likaså de dem förbindande snedlinierna — nå-

[1] Bland annat sakna de angelsaksiska kärlen grepe.

Digitized by Google

gra spiraler äro de icke —, trianglarne å nedra delen af kärlet äro lätta och prydliga.

Bjergeskärlet (fig. 8) är gröfre, hvilket man i synnerhet ser i båglinierna och trianglarna å nedre delen af kärlet; de äro allenast godtyckliga och klumpiga förändringar af det nyss så rena och fina mönstret. Här varsna vi tydligen en försämring. Då försämringen alltid är senare än det som försämras, måste man antaga att sedan man gjort lerkärl sådana som fig. 2, kom man småningom att göra sådana som fig. 8.

Fig. 9 visar en ännu torftigare ornering i den öfre raden, och i den undre förekomma koncentriska cirklar mellan trianglar bildade af parallela linier, äfven detta ett mindre vackert motiv än hvad vi se å fig. 2.

När försämringen hade sålunda inrotat sig, och då i sammanhang dermed förbindelsen mellan de koncentriska cirklarne och de dem förbindande snedlinierna löstes, hände det, såsom annars så ofta, att man kände behof af att införa en förbättring. Detta sker vanligen på det sätt, att man, begagnande sig af det gamla som försämrats, tillägger något nytt, hvarigenom man erhåller något som icke är blott fragmentariskt, utan ånyo utgör något afslutadt helt. Så skedde här, i det man bibehöll de nu mera från cirklarne alldeles lösta snedlinierna, och dertill lade nya snedlinier, som korsade de förra. Det nya och hela man derigenom fick var rader af rhomboider, i hvilkas midt de ursprungligen koncentriska cirklarne bibehöllos. Mellan den tid då typen fig. 2 herrskade och den, då typen fig. 10 uppkom, försiggick således först en försämring och sedan i viss mon en förbättring, hvilket allt har kräft sin tid.

Men af detta sammanhang mellan de olika kärlen kunna vi draga en vidare slutsats. Ett enstaka föremål eller flere föremål af alldeles enahanda slag, kunna lika väl vara af främmande som inhemsk utveckling, men

Digitized by Google

om man i ett land finner prof på de olika stadierna af en och samma fortlöpande utveckling, är sannolikheten stor, man kan nästan tala om visshet, att vi hafva att göra med en inhemsk utveckling. Det vore nämligen förvånande, om från ett främmande land dess produkter infördes så regelbundet under loppet af årtionden och århundraden att man i det främmande landet kunde studera sig till hela utvecklingsserien. Sannolikheten för en inhemsk upprinnelse förökas, när man icke i utlandet kan uppvisa enahanda former. Det var nyss tal om de angelsaksiska kärlens ornament och deras likhet med de gotländska. Men de angelsaksiska ornamenten likna allenast de *försämrade* gotländska, af det tredje och fjerde stadiet, här representerade af fig. 9 och 10. Om man vill tala om ett lån, måste det långifvande landet tydligen vara det, hvarest de äldsta formerna förekomma, måste i detta fall England hafva lånat från Gotland. Detta är deremot, i följd af hvarjehanda andra förhållanden mindre troligt, hvadan vi återkomma till den redan antydda förklaringen: olikartad utveckling af tidigare, gemensamma motiv.

Det står intet annat åter, på grund af nyss angifna skäl, än att anse kärlen fig. 8, 9 och 10 vara af inhemsk, gotländsk upprinnelse. Men vi kunna på grund af denna bevisföring icke yttra oss om den första länken inom kedjan, kärlet fig. 2. Man kan mycket väl tänka sig att en främmande produkt, införd i ett land, der framkallat efterhärmningar eller, med andra ord, gifvit upphof till en lång inhemsk utveckling. Det återstår derföre att pröfva huruvida vi kunna komma på det klara med hänseende till detta det äldsta af alla dessa kärl — något som ej heller är omöjligt.

Först, har ingen uppvisat i andra land kärl af samma form och med samma ornamentik. Detta bevisar väl icke att detta kärl är inhemskt, det gör det deremot

Digitized by Google

obehöfligt att för detsamma söka en främmande upprinnelse, så vida nämligen icke vare sig formen eller ornamenten alltför mycket afvika från hvad man har tillfälle att iakttaga på inhemska fornsaker från samma tid. Någon sådan olikhet finnes dock icke, ty

för det andra, hvad formen angår, påminner detta kärl, med dess tydliga skilnad mellan under- och öfverdel, med den konkava båglinien å öfverdelens sidokanter och med grepen eller örat, om en hel grupp af lerkärl från det svenska fastlandets och Norges tidigare jernålder, en grupp, af hvilken exemplar äro afbildade hos Stråle pl. IX, fig. 26 (Skåne), fig. 28 (Bohuslän), fig. 30 (Bohuslän), pl. VI, fig. 1 (Medelpad).[1] Hr Stråle anser visserligen äfven dessa kärl vara af främmande upprinnelse, men så vidt jag kan se, utan tillräckligt bindande skäl.

För det tredje, finna vi enahanda ornamentik å en mängd föremål från den tidigare jernåldern i Sverige.

De här förekommande motiven äro:

två parallela linier, omslutande en rad af fyrkantiga intryck, bildade medelst en sporre;

en upphöjd snodd;

en rad af bågar, upptill förenade med cirklar;

två parallela linier;

en rad af koncentriska cirklar, förbundna medelst sneda linier, hvilka liksom den yttersta cirkeln äro gjorda medelst sporre;

en insänkt linie;

ett groft snoddornament som följer grepens kanter och kärlets bredaste omkretslinie;

två parallela linier;

[1] Medelpadskärlet är afbildadt i Montelii *Svenska Fornsaker* fig. 392, ett annat lerkärl från Bohuslän af samma typ fig. 393.

Digitized by Google

. en rad af smala, spetsiga, bågliniga trianglar, åstadkomna medelst en sporre och försedda med en cirkel i hvart hörn;

samt vidare å grepen:

ett snoddornament, gående parallelt med kantsnodden och skildt från denna af en insänkning;

en båglinig triangel med stor cirkel i hvart hörn och med en rad af cirklar utgående från hvar hörncirkel; samt nederst

en rak linie bildad med en sporre.

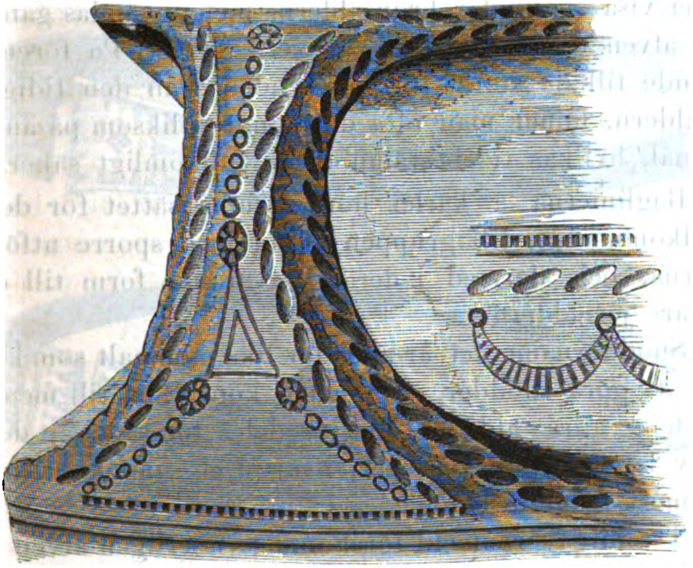

11.

Denna beskrifning afviker ganska betydligt från professor Nilssons, hvilket beror derpå, att jag uppsatt beskrifningen efter originalet, han deremot varit nödsakad att följa en figur, hvilken, till en del genom sin lilla skala, icke med fullkomlig trohet återgifvit ornamenten. Jag bifogar derför en teckning af grepen, utförd med yttersta noggrannhet och i originalets storlek (fig. 11).

Digitized by Google

Vi skola nu genomgå hvarje särskildt ornament:

Parallela linier tillhöra alla tider och folk, hvilket är helt naturligt, då de allenast äro en fördubbling af det allra enklaste ornamentsmotivet, en rät linie.

De med sporre utförda linierna kunna naturligtvis icke förekomma annat än på föremål som äro eller vid orneringen voro mjuka, t. ex. på lerkärl. Jag känner detta motiv inom nordens forntid allenast från den tidigare jernåldern.

Koncentriska cirklar förbundna af snedlinier begynna visa sig under bronsåldern, men användas ganska ofta äfven under den tidigare jernåldern. På föremål, hörande till de stora torfmossfynden från den tidigare jernåldern, finner man ofta detta motiv, liksom på andra föremål, hvilkas tidsbestämning är fullkomligt säker.

Bågliniema å kärlet höra, genom sättet för deras åstadkommande, till gruppen af de med sporre utförda linierna, och dermed i deras härvarande form till den tidigare jernåldern.

Snoddornamentet är ungefär lika gammalt som konsten att göra snodder, och denna konst hör till menskligtetens allra äldsta. Med särdeles förstånd är detta motiv här användt just der, hvarest en sammanhållning allramest behöfde betonas.

Tresidiga ornament förekomma visserligen äfven under bronsåldern, men de äro då vanligen fyllda af parallela linier; se t. ex. de ofvan af professor Nilsson citerade figurerna i Montelii *Fornsaker* (fig. 101 och 130), hvilka således icke äro fullt lika de å kärlet förekommande. Trianglar liknande dessa å krukan förekomma på andra föremål från den tidigare jernåldern, till hvilka de hänföras äfven derigenom att de äro åstadkomna medelst sporre.

Intet finnes således hos dessa ornament, som hindrar att hänföra kärlet till samma tid som de öfriga

förem̃ålen i fyndet, till den tidigare jernåldern. Tvärtom, allt talar för ett sådant daterande.

För att visa, huru väl denna ornering passar in med hvad vi i öfrigt känna från denna tid, bifogar jag fig. 12 och 13, tvenne halsringar af silfverblandadt guld, funna vid Valla i Klinte socken på Gotland tillsammans med ett guldmynt prägladt för den romerska kejsaren Titus år 71 e. Kr. Vi finna här samma benägenhet för trianglar och koncentriska cirklar samt snoddlika orna-

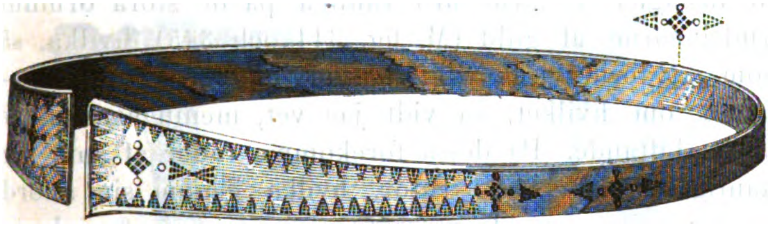

12.

13.

ment. Jag har på ett annat ställe visat, att dessa ringar, plana eller trinda, i senare fallet släta eller snodda och försedda med breda, platta, hvarandra nästan mötande ändar, måste hänföras till den tidigare jernåldern. En silfverring af samma mönster, funnen på Öland tillsammans med två päronformiga guldberlocker, hvilka ovedersägligen tillhöra den tidigare jernåldern, är afbildad i Montelii *Svenska Fornsaker* fig. 348. En prydlig halsring af silfver, af samma modell, med trianglar och cirklar som utgå från deras hörn och med graverade

Digitized by Google

snoddornament, har nyligen inkommit till Statens Historiska Museum, funnen i en graf vid Vallstenarum i Vallstena socken på Gotland, tillsammans med tvenne spännen af romersk typ, samt med ändbeslag till ett bälte, af samma slag som det från Fridhem, ehuru mycket enklare (Inv. 5,494).

För öfrigt förekommer det upphöjda snodd-ornamentet. på spännet i Fridhemsfyndet, liksom de koncentriska cirklarne (se fig. 3). Snoddornamentet jämte de inslagna cirklarne äro vanliga på de stora ormhufvudringarne af guld (M. fig. 344 och 345), hvilka, såsom jag förut visat, tillhöra den tidigare jernåldern — något om hvilket, så vidt jag vet, meningarne aldrig varit skiftande. På dessa förekomma rader af små fyrkantiga korstecknade rutor, hvilka genom sin anordning påminna om de märken som sporren gör i leran. Samma ornamentsgrupp se vi t. ex. på fingerringen M. 354 a och b. Otaliga andra exempel skulle kunna uppräknas.

De fornsaker som äro funna tillsammans med de ifrågavarande krukorna, tala på det otvetydigaste för deras hänförande till den tidigare jernåldern. Krukan från Lau är t. ex. funnen tillsammans med de två spännena fig. 14 och 15, hvilkas tid är fullkomligt säker, samt med nyckeln fig. 16, af en form, som likaledes är utmärkande för den tidigare jernåldern. Vi hafva tydligen för oss en stor sammanhängande grupp af fornsaker, alla egande ett starkt inbördes slägttycke, derigenom och genom de många skiftningar i hvilka slägttycket uppenbarar sig, visande sig tillhöra det land, i hvars jord dessa många minnen af en och samma kulturform hittas. På grund af alla förut uppräknade facta, hvilka kunde mångdubblas, om utrymmet medgåfve det, anser jag att äfven lerkärlet fig. 2 måste anses vara af samma ursprung som de öfriga fornsaker, med hvilka

Digitized by Google

det funnits — d. v. s. ett inhemskt gotländskt arbete från början af det första årtusendet efter Kristi födelse. När så mycket talar för en inhemsk upprinnelse inom denna tid, behöfver man icke gå till fjärran land och aflägsna tider, för att der eftersöka dess ursprungsort. Då så emellertid skett, skall jag i nästa nummer söka möta de bevis man anfört för denna mening.

14.

15.

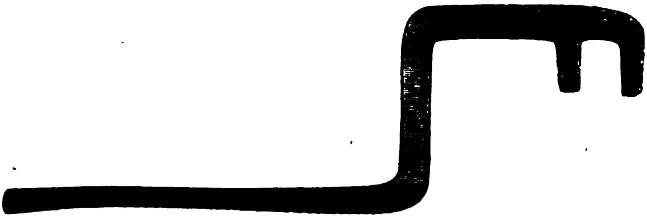

16.

Det är ännu en omständighet, som förtjenar uppmärksammas. De ifrågavarande krukorna och de med dem funna fornsakerna tillhöra tydligen ett tidigt skede af den äldre jernåldern. Ett undantag derifrån gör krukfragmentet fig. 10, hvilket redan är framhållet som det yngsta i serien. Det har ett eget slags tvågreniga ornament,

Digitized by Google

som man återfinner nästan identiska t. ex. på bältesöljan fig. 17, hvilken man af flera skäl måste hänföra till ett något senare skede af den äldre jernåldern. Vi finna således, att den lerkärlstyp, som varit föremål för denna undersökning, icke står som en främling inom den nämnda periodens utveckling, utan förändras i sammanhang med allt annat, som tillhör samma tid. Detta visar ytterligare, att vi här hafva en typ, som är, så att säga, rotfäst i landets egen jord. (Forts.).

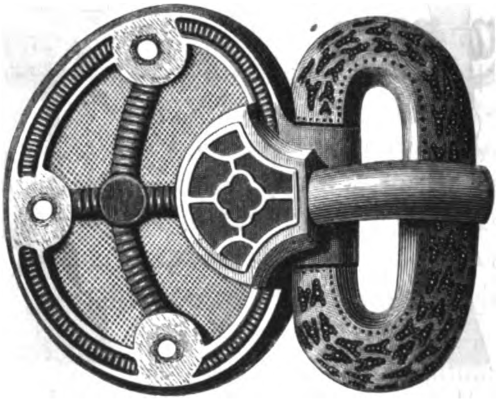

17.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 4 januari 1876.

Landshöfdinge-embetet i Hallands län hade till riksantiqvarien insändt utdrag ur domboken för lagtima höstetinget med Himble härad den 23 september 1875, enligt hvilket torparen Johannes Carlsson å nr 1 Grunnarp blifvit för åverkan af en grafhög och för förskingring af de i denna funna fornsakerna fäld att till K. M. och Kronan erlägga i böter 25 kronor, hvarjämte han

Digitized by Google

blifvit förpligtad att återställa de i högen anträffade stenarne å deras förra plats och i öfrigt återbringa högen i dess förut varande skick, med påföljd att sådant eljes verkställes å hans bekostnad, samt att, vid vite, inom en månad till allmänne åklagaren aflemna de funna fornsakerna, på det de må kunna till Statens Historiska Museum insändas.

Ett uppsatt förslag till instruktion för dr Oscar Montelius i egenskap af Letterstedtsk stipendiat upplästes och godkändes.

Friherre Olof Hermelin hade inlemnat redogörelse för sina sommaren 1875 inom Vårdinge, Huddinge, Brännkyrka, Österåkers och Julita socknar företagna antiqvariska undersökningar, hvilken redogörelse var beledsagad af talrika teckningar.

Upplästes en af andre amanuensen dr Montelius afgifven berättelse om de undersökningar han sommaren 1875 hade företagit inom Herrljunga, Hendeneds, Remmene, Tarsleds, Hemsjö och Lena socknar i Vestergötland, Tanums socken i Bohuslän, Tisselskogs, Steneby, Laxarby och Vårviks socknar på Dal, jämte uppgift på de enskilda fornsakssamlingar han under resan granskat. De vid grafundersökningarna funna fornsakerna förevisades.

Akademien antog till e. o. amanuens filosofie kandidaten Anton Bernhard Blomberg.

Genom telegraf-assistenten i Varberg J. E. Jönsson hade blifvit inlemnade en flintdolk, ett nålbryne af svart skiffer och ett i tre delar brutet mindre bronssvärd utan fäste, funna år 1869 i en af ett stenröse täckt, 9 fot lång hällkista på Ålsgårdens egor inom Vestergötland nära Hallandsgränsen. Fyndet inlöstes.

Till ordförande och vice-ordförande under årets första fem månader utsågos genom val och lottning hr J. E. Rydqvist och hr P. von Möller.

Digitized by Google

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af kyrkoherden Steinmetz en stenhammare från Helsingland; af studeranden O. Söderbom ett graffynd från Uppland samt en hornkam med inristade runor och en islägg, funna vid gräfningar i Uppsala.

b) till *Akademiens boksamling:*

af Akademiens korresponderande ledamot hr Holmboe i Kristiania hans brochyr: *Om brugen af de pincetter som jævnligen findes i gamle nordiske gravhauge;*

af hr G. de Mortillet i St.-Germain-en-Laye hans brochyr: *Découvertes de sépultures dans Seine-et-Marne, l'Aisne et le Loir-et-Cher;*

af hr H. Handelmann i Kiel: *Kleine Mittheilungen, antiqvarische Miscellen* von H. Handelmann und Johanne Mestorf.

Den 18 januari 1876.

Genom skrifvelse från chefen för ecklesiastikdepartementet hade blifvit Akademien meddeladt, att Kongl. Maj:t medgifvit, att Söderby Karls kyrka i erkestiftet och Svinhults kyrka i Linköpings stift må få rifvas samt att det vid norra väggen i Halla kyrka inom Visby stift förekommande altaret må få nedtagas, dock med skyldighet för vederbörande församlingar att iakttaga de vilkor som Akademien i sina underd. utlåtanden hade föreslagit.

Landshöfdinge-embetet i Uppsala län hade insändt 64 svenska mynt (3 i silfver, 61 i koppar) från åren 1634—1662, funna vid Östanå på samma ställe der hösten 1875 ett större fynd af samma slags mynt hade anträffats. För k. Myntkabinettet inlöstes fem kopparmynt; resten återlemnades till hittaren.

Landshöfdinge-embetet i Blekinge län hade insändt en dansk k. Fredrik II:s 1 mark klipping af år 1563,

Digitized by Google

funnen å Nymö bys egor i Kristianstads län. Myntet inlöstes.

Ett platt kruthorn af ben med inristade allegoriska figurer och årtalet 1591, hembudet från Småland, inlöstes.

Ett förslag till den minnespenning som k. Theatern beslutat prägla öfver fru Elise Hvasser upplästes och godkändes.

Hr Hans Hildebrand redogjorde för de undersökningar han hösten 1875 hade företagit inom Ljunga och Pjetteryds socknar i Småland, trakten kring Sölvesborg i Blekinge, Fjelkinge, Nymö, Rinkaby, Åhus, Fjelkestads, Vä, Lyngsjö, Efveröds socknar, vid Lindorma- eller Flintbacken invid Furuboda, Kivik, Simrishamn, Glimmingehus, Borreby socken, Ystad, Malmö, Lund, Åkarp och Helsingborg i Skåne samt i Vartofta och Mussla socknar i Vestergötland. De under resan funna fornsakerna förevisades.

På begäran af prefekten för Lunds Historiska Museum hade dess amanuens filosofie kandidaten Sven Söderberg fått vara dr Hildebrand följaktig under hans resa genom Skåne, och beslöt Akademien att bestrida kostnaden för hr Söderbergs resor.

Friherre Arvid Kurck hade insändt en skriftlig berättelse om de undersökningar han, med anslag af Akademien, hade hösten 1875 företagit i södra delen af Skåne.

Akademiens ledamot hr C. Säve hade insändt teckning af en skaftcelt af brons, funnen vid plöjning i en åker på Gröna bys egor i Dalby socken i Uppland, hvilken celt nu förvaras i Uppsala Museum.

Följande gåfvor till *Statens Historiska Museum* anmältes:

af Hols församling i Vestergötland: skulpterade bilder från medeltiden; af dr G. Brunius i Landskrona:

Digitized by Google

en håfskopa, som fordom tillhört den hel. Peters kyrka i Ystad.

Den 1 februari 1876.

Föredrogs Kongl. Maj:ts nåd. bref af den 31 december 1875 med underrättelse, att Kongl. Maj:t af 1876 års anslag till resestipendier samt läroböckers och lärda verks utgifvande anvisat anslag åt Antropologiska Sällskapet i Stockholm, åt Svenska Fornminnesföreningen samt åt professor Abr. Cronholm för arbetet *Teckning af tretioåriga kriget och underhandlingarna i Tyskland från Gustaf II Adolfs död till Vestfaliska fredsslutet*, kammarherren C. Silfverstolpe för andra delen af *Historiskt Bibliothek*, ryttmästaren C. A. Klingspor och hr B. Schlegel för fjerde, femte och sjette häftena af deras arbete: *Den med sköldebref förlänade, men ej på riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor*, hr R. Dybeck för andra samlingens tredje häfte af tidskriften *Runa*, och hr G. Anrep för hans arbete *Svenska slägtboken*.

I nåd. bref af den 22 december 1875 hade Kongl. Maj:t gifvit tillkänna, att Kongl. Maj:t, på Akademiens hemställan om bidrag till inlösen af det stora guld- och silfverfyndet från Erikstorp i Östergötland, lemnat ett bidrag af 1,000 kronor.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar hade insändt en stenmejsel, en sländtrissa af sten, ett fragment af en bronsprydnad samt ett messingskors med rysk inskrift, alltsammans funnet på södra Öland. Fynden inlöstes.

Månadsbladet kommer att utgifvas för år 1876 med tolf nummer och till samma pris som hittills d. v. s. Två kronor för årgången.

Detta nummer lades under pressen den 13 juli 1876.

Stockholm 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

51 och 52. 1876. Mars och April.

Innehåll: 1. Begrafningsplatser tillhörande pålbyggarne i Neuchâtel-sjön. — 2. Svenska myntfynd 3 (6 fig.). — 4. Grafhögarne vid Gamla Upsala (11 fig.).

Begrafningsplatser tillhörande pålbyggarne i Neuchâtel-sjön.[1]

Upptäckten af dessa begrafningsplatser måste tilldraga sig uppmärksamhet af alla dem, som intressera sig för den förhistoriska tiden. Det är nu fullkomligt bevisadt, att pålbyggnaderna icke endast varit tillfälliga boningar, utan att de fortfarande begagnats genom långa perioder, som omfatta stenens, bronsens och jernets åldrar, och hvad befolkningen beträffar, har redan den framlidne hr Troyon kommit till det resultat, att den icke gerna kunnat vara våra sjöstränders nuvarande befolkning underlägsen i antal. Från den stund detta blef bevisadt, har man icke kunnat undgå att fråga sig, hvar dessa pålbyggnadsstäders begrafningsplatser kunna vara att söka, ty huru primitiva än de förhistoriska menniskorna må hafva varit, är det icke troligt att de någonsin kastat sina döda i sjön, om de också sjelfva tillbringat sitt lif på vattnet. Något sådant vore motbjudande för den menskliga naturen. De måste hafva nedgräft dem någonstädes, der de varit i skydd mot vanhelgande.

[1] Ur *Journal de Genève* för den 23 februari 1876. Jfr Hans Hildebrand, *De förhistoriska folken*, s. 206.

Digitized by Google

I en vingård, belägen midt emot pålbyggnaderna och nära yttersta kanten af landsvägen, som följer Neuchâtel-sjön mellan byarne Auvernier och Colombier, upptäckte man dessa märkvärdiga grafvar, då man skulle lägga grunden till ett hus. Som de äro belägna vid foten af en vinkulle (alldeles midt emot de förnämsta pålbyggnaderna), hafva de tidigt blifvit betäckta af jord, som regn och storm medfört och hopat vid sluttningens fot, och detta har dragit dem undan alla nyfikna blickar.

Arbetarne voro sysselsatte med gräfningar i denna ditförda jord, då de på ett djup af ungefär 2 meter och omkring 30 meter från stranden träffade på en stor sten, ett slags granithäll, som de hade någon svårighet att rubba. När de flyttat honom ur stället, upptäckte de att han var fogad intill en annan af samma beskaffenhet och storlek. Omedelbart derefter blef man varse, att dessa båda stenar hvilade på andra, ställda på marken och omslutande ett fyrkantigt rum. En af af hällarne mätte ända till 1 meter 90 centimeter i längd. De hällar som bildade taket, voro ungefär af samma dimensioner; en af dem, den största, hade 1 meter 60 centimeter i längd och 1 meter 30 centimeter i bredd.

Arbetarne trodde först att de måhända hade funnit en gammal brunn, men redan vid de första huggen af hackan, som riktades mot det inre af brunnskaret, framkommo menniskoben. Det var således en graf, som man hade omsorgsfullt omgifvit med granitstenar. Vi befunno oss följaktligen här inför en grafvård af en bestämd typ, den s. k. megalithiska.[1] Det är bekant, att de anmärkningsvärdaste af dessa grafvar äro dösarna, hvilka äro utbredda öfver en stor del af Europa, isynnerhet längs Atlantiska hafvets kuster. Den egentliga

[1] Om uttrycket *megalithisk* se Hans Hildebrand, *De förhistoriska folken*, s. 62.

Digitized by Google

dösen (*dolmen*) är en graf, bildad af stora, upprättstående stenar, som äro öfvertäckta med hällar af samma dimensioner. Ur denna synpunkt hör grafven i Auvernier till dösarna, med den skilnad likväl, att den egentliga dösen är uppförd på jordytan, liksom elfstenen (la Pierre aux fées) nära Regnier (Haute Savoie), under det att grafven i Auvernier, ehuru sammansatt af samma beståndsdelar, är insänkt i jorden och dessutom omgiffven af ännu en inhägnad af hällar. Vi hafva här den särskilda art af dösar, som man i England utmärker med namnet *Stone-cist* (stenkista [1]), men som ingår i samma stora grupp och bör anses tillhöra samma tidehvarf. Här hafva vi således ett tydligt samband mellan dösarna och pålbyggnaderna.

Redan var man sysselsatt med att afhandla frågan, hvem den döde, som här fått en hvilostad, kunde hafva varit, då man upptäckte en annan och derpå en tredje hufvudskål äfvensom strödda ben. Vi anlände till stället då man just hunnit ett djup af en meter och redan konstaterat ett dussin skelett af alla åldrar och förmodligen af båda könen.

När man sett denna mängd af ben, har man frågat, huruvida man verkligen hade att göra med en graf eller om det ej måhända vore lemningarne af ett benhus, som man huller om buller nedgräft på detta ställe. För att afgöra detta, följde vi med största noggrannhet den fortsatta utgräfningen, och genom benens läge i förhållande till hvarandra öfvertygade vi oss, att hela kroppar och icke spridda lemmar blifvit nedlagda i grafven. Detta bevisas af den omständigheten, att hufvudskålarna nästan utan undantag funnos i grafvens hörn, under det att lår- och bäckenbenen vanligen före-

[1] Om dösar, hällkistor och andra sammanhörande grafformer se Retzius i *Månadsbladet* 1875, s. 145, Montelius, *Sveriges Forntid*, I, s. 111 f. och Hans Hildebrand, *De förhistoriska folken*, s. 62 f.

Digitized by Google

kommo i midten. Vi hafvá mätt tomrummet i grafven, det utgör mellan hällarna 1 meter 60 centimeter i längd och 1 meter 12 centimeter i bredd. Detta är ej mycket för att inrymma fullvuxna menniskors lik. Kanske böjde man dem något tillsammans. Det kan också hända att man låtit dem intaga en sittande ställning, hvilket man får se i andra grafvar från gamla tider.

För denna åsigt talar omständigheten att stora stenar ligga emellan de särskilda skeletten. Afsigten med dem kan mycket väl hafva varit att gifva en fast ställning åt liken, allt efter som man nedlade dem i grafven. Man kommer sålunda på den tanken, att det är här fråga om en allmän begrafningsplats (familj- eller stamgraf), hvilken man måste öppna alla gånger som det fanns någon död att begrafva, såsom det torde hafva skett annorstädes, isynnerhet i Hallstatts ryktbara grafsfält i Österrike.

Det hade varit önskligt, att bortskaffandet af jorden från griften skett något mindre brådstörtadt. Men man var otålig och arbetade med för mycken ifver, hvilket hade till följd att man kunde upptaga endast några få fullständiga hufvudskålar. De flesta upplöste sig och föllo i stycken, allt efter som man tog upp dem, hvilket till en del berodde på den lösa och fuktiga jord, som omgaf dem. Man kan antaga, att griften innehållit åtminstone 15, om icke 20 lik. De sista hufvudskålar man upptog, voro de fullständigaste.

Hvad som genast faller i ögonen, är deras fullkomliga likhet med några hufvudskålar, som pålbyggnaderna lemnat. Det är samma kraniologiska typ, som karakteriseras genom sin utdragna form, sin låga och smala panna, sina temligen starkt hvälfda ögonbryn samt af en ganska bestämd kullrighet hos hjessbenen, hvilken redan hrr Rütimeyer och His lade märke till hos den

Digitized by Google

enda skalle från Auverniers pålbyggnader, som de hade till sin disposition, då de offentliggjorde sin *Craniologie helvétique*. Här är icke rätta stället att gå in i en anatomisk diskussion. Vare det nog sagdt, att Auverniers hufvudskålar höra till den grupp af halflånga (mesaticefala) skallar, som man urskiljer under namn af Siongruppen och som utgör den egentliga helvetiska typen. Denna hufvudskålsform, som återfinnes redan i den oblandade stenålderns fyndställen, har fortplantat sig genom brons- och jernåldrarne och beständigt blifvit rymligare i samma mon som pannan höjt och utvidgat sig. Den skilnad, som fins mellan denna hufvudskål och vår, ligger icke i typen utan endast i utvecklingsgraden.

Hvad beträffar de öfriga benen, så visa de att denna menniskoras varit af medelmåttig växt, snarare underän öfverlägsen den i våra dagar vanliga.

Icke mindre vigtiga än hufvudskålarne äro fornsakerna, hvilka, som bekant är, utgöra en väsendlig vägledare, då man skall bestämma en begrafnings ålder. Det visar sig, att pålbyggarne icke måtte hafva varit synnerligen frikostiga mot sina döda, ty de i grafven nedlagda föremålen äro temligen torftiga. Men de få föremål man här funnit, äro derför icke att förakta. I hufvuddelen af griften har man hittat två stenyxor (af serpentin), hvilka varit genomborrade af ett hål, vidare en vildsvinsbete, två björntänder, bearbetade och genomborrade vid roten, en likaledes genomborrad benskifva, allt föremål som äro karakteristiska för den slipade stenens ålder.

Samma graf har dessutom lemnat tre metallföremål, nämligen en massiv bronsskifva, genomborrad i midten i likhet med en del sländtrissor, vidare en liten bronsring och en hårnål af en ganska egen form, knappen enkel och sjelfva nålen uppsväld samt försedd med ett litet hål midt i den tjockaste delen. Dessa tre föremål,

Digitized by Google

men isynnerhet nålen, utmärka sig genom den gröna oxidering, hvilken är karakteristisk för saker som länge legat i jorden.

Ehuru temligen obetydliga, kunna likväl dessa föremål kasta något ljus öfver de förhistoriska tidsåldrarnes följd och sammanhang. Det är bekant, att i Auvernier finnas pålbyggnader från två tidehvarf, stenens och bronsens ålder. Hvar och en af dessa tidsåldrar utmärkes af egna redskap och prydnader. Under stenåldern kände man hvarken bronsen eller någon annan metall. Sten, ben och horn förskaffade ämnen icke allenast till husgeråd och vapen, utan äfven till prydnader. De köttätande djurens tänder voro isynnerhet eftersökta till halsband, alldeles såsom de ännu i våra dagar begagnas af vildarne. Med afseende härpå erbjuda de genomborrade björntänder, som man upptagit ur grafven i Auvernier, ett särskildt intresse. Hade de icke varit beledsagade af metallföremål, så hade man tvifvelsutan dragit den slutsatsen, att det här vore fråga om en begrafningsplats från stenåldern.

De få bronsföremål som åtföljde dem, få härigenom ett värde vida större än det de hafva i och för sig, hvilket är temligen litet, i det de lära oss att metallen icke varit okänd af dem, hvilkas qvarlåtenskap här blifvit bragt i dagen och hvilka icke voro några andra än inbyggarne i de midt emot belägna pålstationerna.

Det är tillräckligt bevisadt, att man under stenåldern oftast begrof de döda i en sittande ställning. Under bronsåldern hade detta begrafningssätt till en del gifvit vika för förbränningen, hvartill vi se spår i de små jordhögarne i Seythe-skogen nära S:t Aubin, hvilka innehålla redskap af brons blandade med aska och kol. Efter upptäckten af dem antog man, kanske något förhastadt, att det fanns ett bestämdt sammanhang mellan likförbränningen och bronsåldern.

Digitized by Google

Sedan man funnit grafvarna i Auvernier, kan detta sammanhang icke längre med bestämdhet yrkas, ty vi finna här bruket att jorda liken, utan att det synes något spår af förbränning, och likväl finnes här bronsen, visserligen blott i några få bitar, men han förekommer dock.

Vi se, att detta aflägsnar oss mer och mer från den teori, som var gängse i början af de förhistoriska studierna, enligt hvilken bronsålderns folk tillhörde en särskild stam, som intagit stenåldersfolkets plats. Vi tro oss tvärtom hafva att göra med en begrafningsplats från slutet af stenåldern, då pålbyggnadernas invånare ännu endast sällan hade någon gemenskap med dem som införde bronsen, och att det endast är småningom, i samma mon som pålbyggarnes förbindelser hade utvidgat sig och de varit i tillfälle att genom byte förskaffa sig vapen och lyxföremål, som de efter hand antagit sina fångesmäns seder, såvida de verkligen tillegnat sig dem.

Betraktad ur denna synpunkt, bekräftar upptäckten i Auvernier de förhistoriska folkens oafbrutna sammanhang och ras-enhet under sten- och bronsåldern, såsom vi antydt med anledning af hufvudskålarnes beskaffenhet.

Om vi nu skola söka besvara en fråga, som från alla sidor ställes till oss, den nämligen, huru gammal Auverniergrafven kan vara, så säga vi, med all den försigtighet som är af behofvet påkallad, att så snart det medgifves, att de bronssaker man här funnit, verkligen äro importerade — det är nämligen icke troligt att man vid Auvernier uppfunnit konsten att bearbeta bronsen —, förer detta oss tillbaka bortom det stora etruskiska tidehvarfvet, till den tid, då bronsindustrien var vidt utbredd i Podalen (circumpadanska Etrurien), bland Villanovas för-etrusker, d. v. s. ungefär tusen år före vår tideräknings början.

Digitized by Google

Sedan grafven blifvit tömd, hittade man på den ursprungliga jordytan inom en omkrets af 4 meter flera märkliga föremål, som vittna om en högre kultur än den man kunnat sluta sig till af sjelfva grafven. Der funnos bland annat två par armband, af hvilka det ena är utsiradt med jämnlöpande och likformiga lister, alldeles som på ett armband, hvilket man för några år sedan upptog ur Favergettes i Val-de-Ruz. [1] Den andra typen är af en prydligare form, smalnande mot ändarne och försedd med ganska smakfulla teckningar, bland hvilka man ser de s. k. vargtänderna (triangelsirater), hvilka äro karakteristiska för bronsåldern och den tidigare jernåldern. [2] Man fann också fragment af bronsrör, likasom i grafhögarne, dessutom ett stycke af ett lerkärl, hörande till pålbyggnadstypen. Det sista och icke minst vigtiga föremålet är slutligen en bernstensperla, hvilkens yta förlorat sin glans, under det att det inre bevarat den, såsom förhållandet ofta är med bernsten som legat i grafvar. Dessa föremål hafva ingenting att skaffa med stenåldern. De förråda en renare smak äfvensom större hjelpkällor. Särskildt bernstenen bör hafva varit mycket dyr, emedan han kom så långväga ifrån (Östersjöns stränder). Men som dessa föremål icke hafva legat i grafven, är det ingenting som hindrar oss från att antaga dem hafva tillhört en senare tid. Det är icke utan exempel att man på samma ställe får se grafvar från flere olika tidsåldrar. Då ett ställe blifvit valdt till grafplats, ser det ut som om befolkningen haft en nästan instinktlik böjelse för att der nedlägga sina döda, till och med då när begrafningsskicket förändrats. Vi skulle icke blifva mycket förvånade, om man vid Auvernier upptäckte grafvar med

[1] Denna ring är afbildad i *Matériaux pour l'histoire de l'homme* 1869, pl. 12, fig. 6.

[2] I Norden förekommer detta motiv äfven senare.

Digitized by Google

spår af förbränning vid sidan af grafvarna med de obrända liken, såsom i graffältet vid Hallstatt.

E. Desor.

Sedan ofvanstående hade blifvit öfversatt för Månadsbladet, hafva utländska tidskrifter meddelat närmare upplysningar om det vigtiga fyndet. Här må meddelas några kompletterande notiser ur dr V. Gross' uppsats i innevarande års aprilhäfte af tidskriften *Matériaux pour l'histoire primitive et naturelle de l'homme* p. 181—185.

Grafbyggnaden bestod af en rektangulär kammare, 1,60 meter lång, 1,13 meter bred och 1,80 meter hög, omgifven med stora hällar af granit och gneiss, hvilka voro groft bearbetade. Hvardera gafveln bildades af en enda häll; den södra har upptill på ena sidan en öppning, som synes vara gjord med menniskohand och syntes dr Gross tillräcklig stor för att skjuta en menniskokropp igenom den. På norra sidan fanns en liten kammare, 0,60 meter lång, 1,13 meter bred och täckt med två hällar; i denna kammare hittades två menniskoskelett och några spridda ben. Utanför södra gafveln fanns ock en fortsättning af grafbyggnaden i form af en gång, som hade grafkammarens bredd och en längd af 1,60 meter. Gångens två sidor bildades af hvar sin kantstående häll; framför mynningen låg ett litet kalkstensblock och några klumpstenar. I gången hittades inga menniskolemningar. Utanför grafvens långsidor stodo, uppenbarligen för att stödja dem, hvar sin rad af kantstående hällar; i rummet mellan den östra grafväggen och den yttre raden af hällar, ett rum, som var skyddadt medelst två takhällar, hittades lemningar af menniskor.

Den lilla bronsnålen, som ofvan (s. 233) omtalas i hr Desors uppsats, saknar fullkomligt motstycke i någon af Schweiz' många pålbyggnader. Denna nål torde således, säger dr Gross, hafva blifvit införd till Schweiz

Digitized by Google

mot slutet af stenåldern från något land der sådana nålar voro i bruk. Han påminner derjämte om en pålbyggnad vid Gérofin i Biel-sjön, i hvilken han funnit en mängd föremål från stenåldern, men i öfrigt några bronssaker, allesammans mycket olika dem, som man plägar hitta i de schweiziska pålbyggnaderna.

Bronsföremålen som hr Desor omtalar såsom funna utanför grafven, hittades i jorden vid sidan af ett barnskelett, som icke var skyddadt af någon stensättning.

Förliden höst hittade dr Gross i en pålbyggnad i Biel-sjön vid Sutz flera yxor af väl arbetad serpentin, 0,95 (decimeter?[1]) långa, som hade ett litet borrhål vid den öfre spetsiga ändan. Pålbyggnaden vid Sutz tillhör både sten- och bronsåldern. —

Onekligen eger Auvernier-fyndet ett ganska stort intresse. Man har frågat sig mer än en gång, hvar de menniskor som fordom bebodde pålbyggnaderna, kunde hafva gifvit en fristad åt sina döda. Frånvaran af grafvar har förledt många till antagandet, att pålbyggnaderna icke varit bostäder, utan förrådshus eller fabriker. Sedan det blifvit bevisadt, att under stenåldern menniskorna verkligen bott tillsammans med sina husdjur ute på pålbyggnaderna[2], har man funnit för godt att inskränka magasinsteorien till bronsålderns pålbyggnader, och fasthålles denna t. ex. af hr Alexandre Bertrand.

Men äfven oafsedt denna förbindelse med en pälbyggnad eger denna graf och de i densamma hittade fynden ett ganska stort intresse. Hr Desor hänför henne

[1] I dr Gross uppsats står allenast 0,95 utan angifvande af måttets slag. Förut omtalas allenast meter, men man kan icke gerna antaga att de ifrågavande yxorna, som kallas *hachettes*, skola vara så långa (3 fot 2,3 tum). Han kan icke heller mena centimeter, hvarigenom längden icke skola blifva mer än ungefär 3 linier. Det återstår således allenast att tänka på decimeter; 0,95 är lika med 3,2 decimaltum.

[2] Se min bok *De förhistoriska folken* s. 226 f.

Digitized by Google

till den megalitiska gruppen, ett, såsom jag annorstädes sökt visa, temligen olyckligt namn. Det betecknar alla sådana grafvar som äro byggda af stora stenblock, men man kan naturligtvis icke på förhand vara förvissad att valet af stora stenar för grafbyggnader bestämmer mera än en högst tillfällig likhet; ju lägre folken stå, dessto större benägenhet hafva de för att göra de dödas bostäder lika de lefvandes och använda derföre med förkärlek stora mått. Detta finna vi inom alla verldsdelar.

Ett annat gemensamt namn, i utlandets arkeologiska litteratur, för de stora grafbyggnaderna, är *dolmen*, som i dess speciela betydelse motsvaras af svenskans *dös*, hvilket ord deremot icke gerna användes såsom omfattande äfven alla mer eller mindre närstående former, således äfven gånggrifter och hällkistor. Med tillämpande af den svenska terminologien skulle vi helt enkelt kalla Auvernier-grafven en hällkista.

Denna schweiziska hällkista påminner icke obetydligt om svenska former. Många gånger har man i Sverige funnit hällkistor med en gång som utgår från ena gafveln i hällkistans längdriktning, men hos oss är vanligen gången något smalare än kistans medelbredd. Vid Knytskärr på Dal finnes en hällkista, hvars två långsidor och ena gafveln omgifvas af en parallel rad kantställde hällar. Öppningen i södra gafvelhällens ena öfre hörn, derest den icke beror på en tillfällighet, skulle kunna sammanställas med den halfrunda öppning som inom och äfven utom Sverige plägar förekomma i hällen som skiljer kammaren från gången.

Månne vi äro på grund häraf berättigade att ställa i ett närmare samband med hvarandra den schweiziska hällkistan och våra svenska? Det vore helt visst förhastadt. Det finnes inom fornsakernas och fornlemningarnes verld en myckenhet former, som synas stå hvar-

Digitized by Google

andra mycket nära, men likväl visa sig vara frukter af helt skilda utvecklingar. Jag har förut, i boken om *De Förhistoriska folken i Europa* s. 79 f., sökt uppvisa i hvilket förhållande de olika stenåldersgrafvarne i Sverige stå till hvarandra och dr Montelius har i en uppsats i Stockholms-kongressens *Compte-rendu* p. 152 f. ännu fullständigare behandlat detta ämne. Båda hafva vi kommit till enahanda resultat, att den svenska hällkistan är en grafform, som inom Sverige utvecklats ur tidigare grafformer (gånggrifterna). För hvart land, inom hvilket hällkistor förekomma, måste man derföre tillse, huruvida i det landet förekomma tidigare grafformer, och om hällkistans ursprung kan ur dem förklaras. Hr Desor säger visserligen, att *dolmens* och hällkistor höra till samma stora kulturperiod, men när man, som i Sverige, gått djupare in i jämförelser, finner man ganska snart att inom hvar och en af de stora perioderna finnas underafdelningar, utmärkande sig genom skiftningar i kulturen. Förr än man i utlandet gjort samma detaljiakttagelser, kan man icke komma fullt på det klara med förhållandet mellan de olika grafformerna, men det är all sannolikhet för att likheten mellan hällkistan vid Auvernier och de svenska icke bevisar det ringaste för ett närmare kultursammanhang. Likheten kan bero helt enkelt på den naturliga utvecklingen af ett allmänt menskligt drag och mot ett närmare kultursammanhang talar på det otvetydigaste olikheten mellan den schweiziska och den nordiska stenålderns fornsakstyper.

De schweiziska fornforskarne anse grafven vid Auvernier tillhöra stenåldern, men en så sen del af denna kulturperiod, att bronsen redan hade börjat komma in i landet. Jag har någonstädes sett en fråga framkastas, huruvida det icke voro bättre att hänföra grafven till bronsåldern, för hvilken uppfattning anfördes som stöd att stenyxorna voro genomborrade: man hade således

Digitized by Google

upphört att begagna dem som redskap, de voro redan vordna prydnader, amuletter eller kuriositeter.

Helt vist äro båda uppfattningarna lika möjliga; för att väga den ena mot den andra behöfde man hafva närmare kännedom om de ifrågavarande stenyxornas utseende och storlek. Om två kulturer af olika beskaffenhet komma i beröring med hvarandra, inträder naturligtvis helt lätt ett varubyte, och i grafvar hörande till den ena kulturen, finner man då äfven föremål hörande till den andra. Sådana fynd kallar man *blandningsfynd*. Man har ofta tillagt dem en alltför stor betydelse, emedan man förvexlat dem med *öfvergångsfynd* — en förvexling för hvilken hr Desor i sin ofvan införda uppsats visar sig icke alldeles fri.

Han säger nämligen s. 235 att graffyndet vid Auvernier bevisar det oafbrutna sammanhanget mellan sten- och bronsålderns folk. Det förra erhöll från annat håll bronsföremål och bronsén, och stenåldern blef derigenom småningom en bronsålder. Jag vill här icke ingå på den mycket omfattande frågan om sten- och bronsålderskulturernas inbördes förhållande eller söka utreda, om de två åldrarne böra hänföras till tvenne olika folk. Jag vill endast söka visa, i hvilken mon man kan anföra det ifrågavarande fyndet som ett bevis för den ena eller den andra teorien.

Man kan icke antaga att ett lifskraftigt folk, som lefvat sina dagar fram i en fullständig stenålder, utan den minsta kännedom om metallerna, öfvergick till en bronsålder på det sätt, att det från främmande land erhöll allt hvad det behöfde till lifvets uppehälle och prydande; ett folk, som hade så pass mycken bildning att det antog en bronskultur i stället för sin fäderneärfda stenkultur, måste hafva haft och visar sig just derigenom hafva egt en så pass stor energi, att det måste hafva sökt tillegna sig icke allenast bronssakerna, utan äfven

Digitized by Google

bronskulturen d. v. s. det måste innan kort söka lära sig att bearbeta bronsen. Om vi derföre finna blandade med stenålderns redskap några bronsföremål, som visa sig vara alster af de första svaga försöken att bearbeta metallen, vare sig man dervid sökte i något modifieradt skick återgifva de äldre inhemska stenföremålen eller de i senaste tid från utlandet erhållna bronstyperna, då hafva vi tydligen för oss en öfvergångskultur, en odlingsform som håller på att gå öfver i en annan, och ett fynd som innehåller en sådan blandning kallar man med skäl, om man vill använda ett kort uttryck, ett öfvergångsfynd. Hittades i grafven vid Auvernier något, som antyder en sådan *gryende utveckling* af ett lägre till det högre? Nej, intet.

Men der funnos sten- och bronsföremål, de senare visserligen enkla, men ingalunda så enkla att vi kunna anse dem vara de aldra första otympliga försöken att bearbeta metallen. Hr Desor tänker således i detta fall på en import, tvifvelsutan med rätta. Men då hafva vi allenast en blandning af tvenne kultur, icke vittnesbörd om en fortgående utveckling. Det är sannt, att om tvenne folk af olika bildningsgrad, som bo skilda från hvarandra, småningom komma i beröring och aflåta alster af sin konstflit det ena till det andra, och om sedermera det mera bildade af de två utvidgar sig, underkufvar det mindre bildade, kanske i viss mon blandar sig dermed, och låter sin kultur aflösa det besegrade folkets lägre odling, då *kan* man visserligen kalla den tid, som förflyter mellan anknytandet af de tidigaste förbindelserna och det slutliga kulturskiftet för en öfvergångens tid, men olikheten mot det förhållande hvilket vi nyss tänkte oss är betydlig. Der var det fråga om en inre utveckling, en verklig öfvergång från ett lägre stadium till ett högre, här åter om ett yttre sammanförande af olika kulturelement. Det torde derföre tvifvelsutan vara råd-

Digitized by Google

ligare att hålla på namnen öfvergångskultur och öfvergångsfynd för de fall, då en verklig, inre öfvergång förekommer.

På ren arkeologisk väg, d. v. s. genom ett noggrant granskande af fynden och fornsakerna måste man inom hvart särskildt land söka bestämma förhållandet mellan dess kulturformer och kulturperioder, hvilka följt den ena den andra, men det behöfves ett ganska stort material, för att kunna förvissa sig, huruvida det finnes en verklig öfvergång eller allenast ett kulturmöte. Har detta senare inträffat, måste man, då hvar kultur förutsätter ett folk som egt och uppburit kulturen, antaga ett möte äfven af folk, d. v. s. när den ena kulturen verkligen *aflöst* den andra, en invandring i det ifrågavarande landet af ett nytt folkelement. Så mycket vigtigare är det att samla ett rikt material innan man med bestämdhet uttalar sig, som äfven när tvenne kulturer komma i yttre beröring med hvarandra, det ganska lätt händer att öfvergångar försiggå icke i det stora hela, men i några enstaka detaljer, hvilka partiela öfvergångar ofta kunna vilseleda omdömet. Det är för dessa former som jag föreslagit namnet *accommodationsformer*, hvilka således uppstå vare sig en lägre kultur lånar af en högre några typer och efter egen smak utbildar dem eller en högre kultur lånar något af en lägre och drager detta med in i sin ädlare utveckling.

Auvernier-grafven visar oss inga accommodationsformer, inga öfvergångsformer, allenast en blandning af typer från sten- och bronsåldarne. Det enda riktigt säkra resultat man här kan draga lyder så: grafven tillhör antingen ett stenåldersfolk, som från annat håll lånat några bronsföremål, eller ett bronsåldersfolk som af gammat behållit eller från ett främmande men samtida folk lånat några stenredskap; i eller inom alptrakterna funnos således antingen samtidigt tvenne folk, som

Digitized by Google

hade det ena stenålders-, det andra bronsålderskultur eller det fanns här ett bronsåldersfolk, som hade efterträdt ett stenåldersfolk. Något mera lär oss icke denna graf; att ur den draga några slutsatser angående förhållandet i slägtskap mellan dem som tillverkat stenredskapen och bronsföremålen är förhastadt. Den frågans besvarande för Schweiz' räkning måste anstå till dess många nya fynd blifvit gjorda.

Dr Gross anmärkning, att bronsnålen som hittats i Auvernier-grafven afviker från de former man i allmänhet känner från bronsålderns pålbyggnader, och hans hänvisning till pålbyggnaden vid Gérofin, hvarest han funnit blandade stenredskap och bronser af former som annars äro för påbyggnaderna främmande, äro af yttersta intresse. Fortsatta iakttagelser och lyckliga fynd torde kunna kasta ljus öfver förhållandet mellan denna mera fattiga bronsålder och den rikare utvecklingsform af samma kulturperiod som hr Desor kallat den vackra bronsåldern (*le bel âge du bronze.*)

H. H.

Svenska myntfynd.

3.

År 1871 insände landshöfdinge-embetet i Gotlands län en myntskatt, hittad under en sten i en äng hörande till Lofves hemman i Hejde socken. Hufvudsumman af fyndet bestod af s. k. folkungamynt och en del samtida brakteater, det hela vägande 1 ℔ 45 ort (med en silfverhalt af 72,5 %). För öfrigt förekommo 122 gotlandsmynt, af hvilka endast 9 inlöstes (halt 80 %) och tolf utländska mynt, likaledes af silfver.

Gotlandsmynten visa den vanliga typen, på ena sidan en växt med prydliga bladrankor, å den andra Lammet med korsfanan, samt en inskrift *moneta civitatis)*

Digitized by Google

(*Visbycencis.* Dessa Visbymynt torde hafva varit ganska länge i omlopp och gifva således icke någon bestämd tidsupplysning.

De s. k. folkungamynten äro tvåsidiga och visa å ena sidan det kongliga folkungavapnet, ett krönt lejon med eller utan tre snedbjelkar, med eller utan fältprydnader i form af kulor eller hjertan, å den andra sidan en bokstaf eller någon mindre figur mellan tre kronor. Om dessa mynt höra till folkungaregenternas tid i allmänhet, (åtminstone till konungarne Magnus ladulås, Birger och Magnus Eriksson, eftersom för konung Valdemar äro kända mynt med hans namn) eller till någon del af dessa regenters tidehvarf kan allenast utrönas genom en granskning af fynden, i hvilka dessa mynt före komma.

I fyndet förekomma följande svenska brakteater:

ett **h** mellan två kronor, 2 ex.
ett **O** mellan två kronor, 6 ex. } slät, upphöjd rand.
ett **T** mellan två kronor, 1 ex.

Jfr Brenners *Thesaurus*, tab. IV fig. 7 (ett **V** mellan 2 kronor;

en krona, två varieteter (med midtblomman propotionerlig till sidoblommorna eller mycket smal och högt uppdragen, streckad, upphöjd rand, 6 ex.

en krona med två punkter under, streckad, upphöjd rand, 1 ex.;

ett **E** med slät rand, likt Brenners, tab. IV fig. 4;

ett **E** med slät rand, i öfrigt likt Brenners, tab. IV fig. 5;

ett **E** med streckad rand, likt Brenner, samma figur;

ett **L** med streckad rand;

ett **S** med slät rand, 2 ex.;

en otydlig figur;

ett krönt menniskohufvud.

Digitized by Google

Äfven för dessa brakteater behöfva vi yttre hjelpmedel för att kunna bestämma deras ålder.

Till all lycka äro de främmande mynten i fyndet sådana att vi kunna hänföra dem till väl begränsade och ganska korta perioder. Vi hafva här

1. En brabantsk s. k. groote, präglad för hertig Johan III, som regerade 1312—1355. Det till fyndet hörande exemplaret är afbildadt i *Sveriges Historia* del. 2 s. 56 fig. 46. Ett alldeles likadant förekommer pl. IX fig. 24 i Van der Chijs' *De munten der voormalige hertogdommen Braband en Limburg.*

2. En skilling för abbotstiftet Corvey. På ena sidan läses ✠ SANTVS VITVS . MO . . . . EI omkring helgonets hufvud. På den andra sidan är afbildad en abbot med högra handen lyftad till välsignelse, med den venstra hållande kräklan. Af omskriften kan man urskilja . . ENRIC . . TA . . . . Skillingen måste vara präglad af abbot Henrik IV, som styrde stiftet åren 1359 och 1360.

3. Fyra konung Edvard III:s sterlingar slagna i London, tre slagna i Canterbury. På åtsidan visa de alla konungens framvända krönta hufvud med omskriften EDW R' ANGL' DNS HYB, på frånsidan visa de ett kors, hvars armar gå ut till myntets kant och som i hvar vinkel har tre kulor; kring kanten läses CIVITAS LONDON eller CIVITAS CANTOR.

Konung Edvard III regerade 1327—1377.

4. En sterling, åtsidan med hufvudet likt det å konung Edvards förekommande samt omskriften GALCHS COMES PORC. Frånsidan har äfven den engelska sterlingstypen samt omskriften MONET NOVA YVE.

Detta ganska sällsynta mynt är prägladt i staden Yvoy (nu Carignan, i franska departementet Ardennes) för Gaucher II de Chatillon, grefve af Porcien, som re-

Digitized by Google

gerade 1303—1329. Jfr Poey d'Avant, *Monnaies féodales de France*, del. III, p. 272 f.

5. En polsk groschen. Åtsidan visar ett krönt hufvud och omskriften MONETA K(asi)MIRI, frånsidan en krona och omskriften ✠ RE(gis)POLONIE II. Myntet af en hittills okänd typ är prägladt för konung Kasimir den store i Polen, som regerade 1333—1370.

6. En halbschoter, slagen af preussiska ordens högmästare Winrich von Kniprode (1351—1382). Å ena sidan MONETA DOMINORVM PRVSSIE samt högmästarens sköld med en örn i hjertskölden, å den andra sidan ✠ HONOR MAG(ist)RI IVDICIVM DILIGIT samt ordenskorset. Detta mynt är afbildadt i den illustrerade *Sveriges Historia* del. 2, s. 57 fig. 147. Jfr Vossberg, *Geschichte der preussischen Münzen und Siegel*, s. 92.

Dessa utländska mynt tillhöra således perioderna

1303—1329
1312—1355
1327—1377
1333—1370
1351—1382
1359—1360,

af hvilken den sista 1359—1360 visar oss att fyndet kan icke vara nedlagt i jorden före år 1359 eller före det år då det år 1359 eller 1360 präglade Corveyska myntet hade kommit till Gotland. De främmande mynten representera således perioden 1360—1382, men till hvilken del af detta 22-års-skede de höra, är för närvarande omöjligt att uppgifva. Man har visserligen påstått att högmästarnes halbschotermynt icke började präglas förr än efter år 1370, men jag känner icke huruvida detta påstående eger någon grund. Vårt fynd synes mig göra det mindre troligt, ty om skatten icke skulle hafva blifvit nedlagd i jorden förr än efter år

Digitized by Google

1370, vore det mer än eget, att icke ett enda af konung Albrekts örtugsmynt, utan allenast de äldre s. k. folkungamynten förekomma i fyndet. Det synes mig på grund deraf sannolikast, att ifrågavarande myntskatt blifvit nedlagd i jorden i början af 1360-talet, förmodligen i sammanhang med de oroligheter som den tiden hemsökte Gotland.

Men då höra dessa s. k. folkungamynt utan all fråga till den allra senaste delen af Folkungaättens regering, och då det är, genom en uppgift i påfvestolens uppbördsräkenskaper säkert att en myntreform företogs i Sverige den 22 februari 1354, är det troligare att fyndets svenska mynt tillhöra tiden efter än tiden före den nämnda dagen.

Men hvad få vi då för mynt före början af konung Magni långa regering, för hans företrädare Birger och Magnus Ladulås?[1] Det torde visserligen icke vara omöjligt att åt dem hänvisa en del mynt, men äfven om så icke skulle kunna ske, äro vi ingalunda deraf berättigade att hänföra mynten med Folkungarnes vapen till hela eller nästan hela den tid, då Sveriges konungar voro af Folkungarnes ätt. Vi hafva nämligen alls ingen säkerhet att vi hafva hela vår medeltids mynthistoria representerad i de mynt ens våra rikaste myntsamlingar innehålla. Medeltiden ligger så fjärran från vår egen tid att några af dess mynt hafva icke kunnat komma direkte till oss och våra myntkabinett, utan hvad dessa ega är kommet ur myntfynden, d. v. s. ur de fordom i jorden nedgräfda skatterna. Men vi hafva icke rätt att antaga, att man åt jorden anförtrodde sina penningar annat än i de fall då deras förvarande ofvan jord var osäkert, med andra ord, det är förnämligast

[1] För konung Valdemar känner man mynt som icke likna dem som nu äro ifråga.

Digitized by Google

mynten från medeltidens oroliga perioder som vi kunna vänta oss finna i våra myntsamlingar.

Det är naturligtvis icke omöjligt att de mynt som präglades före och efter 1354 års reform voro hvarandra till utseendet lika. Bestämdt kunna vi dock icke yttra oss härom förr än vi fått ett rikare material att gå utifrån. Formen af bokstäfverna, lejon och kronor å dessa mynt synes anvisa deras plats vid midten af 1300-talet. Variationer i oändlighet finnas väl, men dessa bevisa icke för medeltiden en mycket långvarig utmyntning; man fick ofta göra om stämplarna, man vinnlade sig till och med om att det skulle finnas olikheter mellan tvenne på hvarandra följande utmyntningar, äfven om de försiggingo samma år.

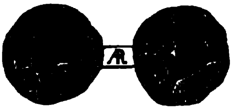

18.

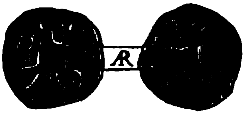

19.

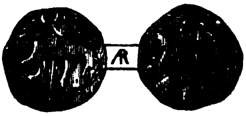

20.

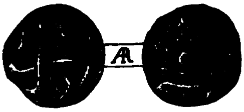

21.

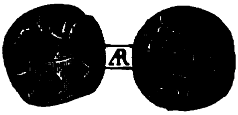

22.

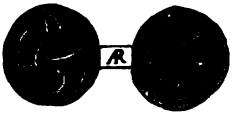

23.

I k. myntkabinettet finnas af dessa mynt tretton stora grupper, alltefter de mellan de tre kronorna hafva 1. ett **A**[1] (fig. 18), 2. ett **B**, 3. ett **E**[1] (fig. 19), 4. ett **H**,[1] 5. ett **I**, 6. ett **M**[1] (fig. 20), 7. ett **P**, 8. ett **S** (fig. 21), 9. ett **V**, 10. ett likarmadt kors (+), 11. ett patriarkalkors, 12. en ros med sammanhängande (fig. 22) eller skilda blad, och 13. ett torn (fig. 23). De mindre varieteterna skilja sig genom lejonets ställning (vanligen åt höger), till- eller frånvaran af snedbjelkar, till- eller

[1] Dessa fyra bokstäfver hafva icke den form de nu ega, utan den som var under 1300-talet bruklig.

Digitized by Google

frånvaron af punkter eller hjertan på fältet, formen på kronorna och deras bladornament, samt bokstäfvernas snitt.

Att bokstäfverna icke beteckna regentnamn är ovedersägligt. Vår historia känner inga folkunga-regenter hvilkas namn begynnas med **A**, **I**, **P** eller **S**. Användandet af kors, rosor och torn i stället för bokstäfver hindrar oss äfven att tänka på regentnamn. Ej heller kunna bokstäfverna och tecknen, åtminstone icke alla, beteckna myntstäder, ty tretton mynthus funnos svårligen i Sverige under 1300-talet. Det återstår näppeligen annat än att tänka sig bokstäfverna beteckna myntmästaren eller ännu troligare de olika utmyntningarna. Vi kunna för öfrigt ingalunda vara säkra att vi för närvarande känna alla de varieteter som fordom förekommo.

H. H.

Grafhögarne vid Gamla Upsala.

Bland de många grafhögarne på grusåsen vid Gamla Uppsala kyrka är det företrädesvis tre, som både i äldre och senare tid ådragit sig större uppmärksamhet. Deras ovanliga storlek och läget helt nära det forna Uppsalatemplet, hufvudorten för Sveafolkets hedniska gudstjenst, hafva gifvit anledning att benämna dem efter Nordens gudar Oden, Frö och Tor. Dessa namn, om än möjligtvis grundade på gammal folksägen, förekomma likväl först i skrifter af 17:de seklets arkeologer. En fjerde ganska stor, men afplattad hög vid sidan af dessa har fått namnet Tingshögen, emedan man antagit att de i fornsagorna omtalade mötena mellan konungen och folket. egt rum på och omkring denna hög.

Oaktadt de fräjdade namnen hade dock i senare tid en och annan vetenskapsman börjat uttala tvifvel huru-

Digitized by Google

vida dessa högar verkligen vore forntidsgrafvar, förmenande att deras afrundade form uppkommit genom tillfälliga utgräfningar ut i den i urtiden bildade grusåsen. Kronprinsen Carl (sedan konung Carl XV), som satte högt värde på fäderneslandets forntidsminnen och lifligt harmades öfver nämnda moderna åsigter, beslöt att på ett afgörande sätt visa deras ohållbarhet och uppdrog åt mig att i en af de stora högarne, på hans bekostnad, företaga en vetenskaplig undersökning.

Den s. k. Odinshögen.

För denna undersökning utsågs den s. k. Odinshögen, belägen närmast Tingshögen och det forna templet. För att så litet som möjligt rubba högens yttre form, beslöts att från sidan ingå med ett mingalleri till högens midt. Då detta arbete erfordrade en skicklig ingeniörofficers insigter och erfarenhet, anmodades d. v. öfverste-löjtnanten vid kongl. Ingeniörcorpsen Carl Stål att leda arbetet, och en kommendering af sappörer eller s. k. timmermän ur Upplands regemente ställdes till vår disposition.

Sedan vi lyckats finna gränsen mellan den naturliga åsen och den på densamma uppförda högen, betecknad genom en svart strimma uppkommen genom åsens ursprungliga mullbetäckning, började den 19 augusti 1846 gräfningen ungefär 31,5 meter (105 fot) från toppens medelpunkt eller omkring 29 meter (98 fot) i vågrät linie från dess midt. Galleriet byggdes af lodräta karmar, som ställdes 1,2 meter (4 fot) från hvarandra och bekläddes med plankor, inskjutna på sidorna och öfver karmarne. Galleriet hvars bredd var 1,5 meter (5 fot) och höjden 2,2 meter (7 fot), fördes småningom stigande, för att kunna följa åsens yta. Arbetet försvårades mycket, i synner-

Digitized by Google

het i början, derigenom att högens lösa grus och mullbetäckning nedstörtade i den mon gräfningen fortgick. Sedan vi, efter en månads arbete, inträngt 20,2 meter (68 fot) in i högen, påträffades en mur, 1,2 meter (4 fot) hög, omsorgsfullt byggd af stora granitstenar lagda i förband d. v. s. så att öppningen mellan två stenar betäcktes af en öfverliggande sten. Fogarne mellan stenarne voro täppta med hårdt packad matjord. Denna mur omslöt en på åsen utbredd jämn bädd, bestående i botten af fin sand och deröfver ett 30 centimeter (12 tum) tjockt lager af hårdt packad lera, på hvilken förbränning skett. Öfver denna bädd var upplagdt ett kullrigt röse af större och mindre stenar, omkring 48 meter (160 fot) i omkrets, höjande sig betydligt öfver galleriets tak. Sedan vi, efter ytterligare två veckors arbete, med stor både svårighet och fara, infört galleriet 5,8 meter (19,5 fot) in i detta röse, måste arbetet för året inställas.

Den 9 juni 1847 fortsattes arbetet. Sedan vi med galleriet inträngt i röset ytterligare omkring 1,2 meter (4 fot), gjordes en inbrytning med ett 2,4 meter (8 fot) bredt sidogalleri åt venster för att komma öfver lerbäddens midt. Här träffade vi en af brända ben och aska bildad kulle af omkring 1,8 meter (6 fots) diameter och i midten 30 centimeters (1 fot) höjd, betäckt af små, till en del klufna eller sönderbrända stenskärfvor. Under denna benkulle stod, i en fördjupning i lerbädden, en grafkruka inbäddad i fin sand, betäckt med en stenflisa och omgifven af stora stenar. Krukan af svartgrå lera, föga hårdt bränd, af simpel form, 18 centimeter (7 tum) hög, i öfra kanten 22 centimeter (9 tum) i diameter, något afsmalnande mot botten, hade genom rösets tryckning blifvit bräckt på flere ställen. Hon var till brädden fylld af ben af menniskor och djur, aska, kol af både barrträd och löfträd, 3 nitnaglar af jern, bitar af tunna, sim-

Digitized by Google

pelt arbetade och söderbrända kopparsmycken, benknappar, stycken af en benkam m. m. Bland benen låg ett stycke af en menniskas underkäke (fig. 24) med en qvarsittande stor tand. Vid denna käke suto fastklibbade bitar af refben och andra benskärfvor, en jern-

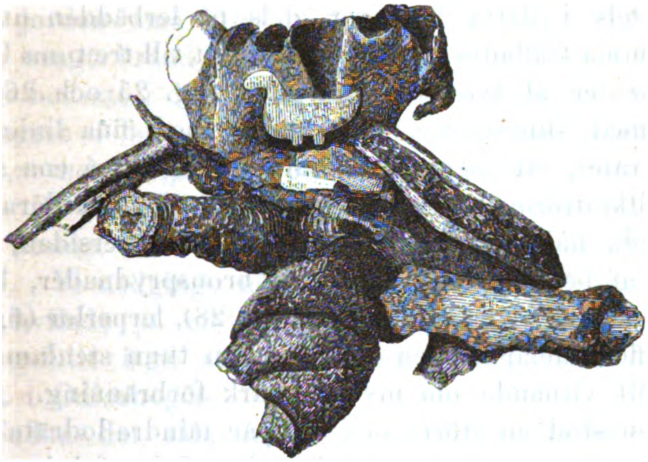

24.

27.

25.

29.

28.

26.

nagel och en liten fogelfigur (svan eller gås) af ben. Bland benen af djur märktes ett halft cranium af en hund, ben af en häst och klor af någon fågel. Till nedläggning i urnan synes man med omsorg hafva utvalt sådana ben, som icke blifvit svärtade af elden.

Digitized by Google

Benlagret i kullen öfver urnan undersöktes noga. Benen, som i allmänhet voro hårdt brända, granskades af professorerne Anders Retzius och Fr. E. Sundevall, hvilka här funno lemningar af menniskor och husdjur, nemligen hund (i stor mängd), häst (liten race), oxe eller ko, får, svin, höns och sannolikt äfven katt.

Dels i detta benlager, dels på lerbädden utanför detsamma träffades jernnaglar från ett till tre tums längd, fragmenter af två guldbrakteater, (fig. 25 och 26) den ena med slingsirater, den andra med fina linie- och ringsirater, ett slags filigransarbete, lagda på ena sidan, 8 halfklotformade benknappar (fig. 27), hvardera med 2 runda hål inborrade på den platta undersidan, fragment af benkammar och tunna bronsprydnader, klumpar och droppar af smält glas (fig. 28), lerperlor (fig 29), en i flera delar bruten brynsten, en tunn stenlamell m. m., allt vitnande om mycket stark förbränning. I lerbädden stod en större och ett par mindre lodräta pålar af barrträd, på öfra ändan brända. I den fuktiga mullblandade leran låg en lock af menniskohår af mörkbrun färg, något skiftande i rödt.

Efter slutad undersökning fylldes åter krukan med ben, högen af ben och aska lades åter öfver henne och betäcktes med stenflisor. Galleriet förságs vid ingången med en dörr, för att kunna lemna besökande inträde; men efter några år hade plankbeklädnaden, ehuru bestruken med tjära, blifvit genom fuktigheten i högen så angripen, att, till förekommande af olyckshändelser, allt måste med grus och jord igenfyllas.

Den s. k. Frös hög.

Då inom det trånga galleriet i Odinshögen alla arbetarne icke kunde på en gång sysselsättas, företogs med några man gräfning i den nästgränsade högen, den

Digitized by Google

s. k. Frös hög, endast för att genom en preliminär undersökning utröna huruvida denna högs inre konstruktion vore öfverensstämmande med Odinshögens.

För detta ändamål öppnade vi från högens topp en lodrät minbrunn, bildad af vågrätt lagda karmar, på sidorna beklädd med plankor. På tre fots djup träffades i jorden små bitar af brända ben samt fragment af en svagt bränd lerurna, hvilken utan tvifvel blifvit senare nedsatt i den redan förut bildade högen. Öfversta lagret i högen bestod af hårdt packad svartmylla till 2,7 meters (9 fot) djup. Der under mötte grof sand. På 4,5 meters (15 fot) djup anträffades ett röse, hvars stenar voro i allmänhet något mindre än i Odinshögen. Vi nedgingo något vid ena sidan och funno att röset hvilade på en lerbädd, men utan någon sådan omsorgsfullt lagd stenmur kring kanten, som den vi funnit i Odinshögen.

Sedan det sålunda visat sig att denna högs inre konstruktion hufvudsakligen är af samma beskaffenhet som Odinshögens och sålunda ändamålet med denna undersökning vunnits, upphörde arbetet. Brunnens öppning förseddes med en lucka af bräder; men efter några få år måste denna brunn igenfyllas af samma anledning, som föranledde galleriets fyllning i Odinshögen.

Den s. k. Tors hög.

För att kunna inbjuda de till arkeologeska kongressen i Stockholm år 1874 samlade vetenskapsmännen till ett besök i det inre af en bland Sveriges väldigaste forntidsgrafvar, beslöt den förberedande komiteen, i förening med k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, att låta öppna den tredje af de stora grafhögarne, den s. k. Torshögen. Då det icke skulle hafva varit ändamålsenligt att i högen ingå med ett smalt min-

Digitized by Google

galleri, der endast några få personer i sänder kunnat inträda, beslöts att från sidan göra en bred, öppen inskärning ända till högens midt. Denna arbetsplan, hvars verkställande uppdrogs åt löjtnant J. E. Hagdahl, medförde derjämte den fördel, att man kunde få en tydlig föreställning om sättet huru den stora högen blifvit bildad.

Högens diameter i nedra kanten var 60 meter (200 fot), höjden 10,5 meter (35 fot). Det visade sig att man först planerat grusåsens topp och derpå utbredt en 6 centimeter (2 tum) tjock bädd af fin lera af 3 meters (10 fots) diameter, på hvilken förbränning skett, till följd hvaraf leran på flera ställen var bränd till tegel. Efter förbränningen har man hopsamlat det mesta af de brända benen — både af menniska och djur — jämte aska i en liten hög på midten af lerbädden och öfver denna benhög lagt en liten kulle af stenar, de minsta af en knytnäfves, de största af ett menniskohufvuds storlek. Dessa stenar hade varit i elden och derigenom blifvit så sköra, att flere af dem brusto sönder, när de upptogos. Detta lilla röse var endast 1,1 meter (3,7 fot) högt, med en diameter vid botten af 1,05 meter (3,5 fot). I fogarne mellan stenarne hade på flera ställen lera blifvit insmetad. Något spår af kruka fanns hvarken inom, under eller utanför röset.

I midten af röset stod nedra ändan af en nära förmultnad, lodrät stång af löfträd, tydligen ditsatt för att tjena till rättelse vid högens bildande, på det grafröset alltid skulle blifva i högens centrum.

Öfver och omkring det lilla röset har man först upplagt en hög af grus till 3,9 meter (13 fot) höjd öfver lerbädden. Denna grushög hade en diameter i nedre kanten af 37,5 meter (125 fot), i den öfre 24 meter (80 fot). Öfre ytan var nämligen icke kullrig utan nästan platt. Öfver och omkring denna grushög mötte ett

Digitized by Google

lager af lera, 5,1 meter (17 fot) tjockt i midten, men något tunnare vid utkanterna, hvarigenom högen erhållit konisk form. Detta lerlager betäcktes åter af ett 60 centimeter (2 fot) tjockt lager af grus och småsten, förmodligen ditlagdt för att lättare åt sidorna afleda regnvattnet. Öfver detta gruslager låg åter ett lerlager, 1,5 fot tjockt, betäckt af mull och högens gräsmatta.

Genomskärningen af det tjocka lerlagret visade, genom de olika färgerna från ljusgrått till nästan svart, att denna lermassa blifvit ditförd i mycket små portioner, utgörande hvar för sig en liten mansbörda innehållande ungefär 0,04 kubikmeter (1½ kubikfot). Hvarje sådan börda hade blifvit hårdt tillpackad, till följd hvaraf en skarp gräns bildats mot angränsande, likaledes hårdt packade lerklumpar. Den olika färgen vittnar att dessa hopburna lerportioner blifvit hemtade från olika ställen. Uti detta lerlager fanns en bit smedjeslagg, två menniskotänder med vidhängande delar af käken, spridda lemningar af djurben, nästan förmultnade, samt på 2,1 meters (7 fots) djup fyra runda, i fyrkant lagda, mindre stenar och mellan dem några träkol. I högens botten, stodo på den naturliga marken 12 meter (40 fot) från högens medelpunkt, två stora erratiska stenblock, det ena med en af naturen bildad fördjupning, i hvilken lågo några kol, aska och skärfvor af brända ben.

Uti den af stenskärfvor betäckta benhögen och askan, hvilken af mig och löjtnant Hagdahl med största noggranhet undersöktes, samt till någon del utanför densamma, upptogos, utom bitar af hårdt förbrända menisko- och djurben, följande fornsaker:

en mängd tunna och smala remsor eller band af guld, på flera ställen veckade, hvilket synes antyda att de bildat en flätning eller ett slags väfnad, anbragdt på något smycke;

en liten hoplödd ring bildad af ett sådant guldband;

Digitized by Google

30.

31.

32.

33.

34.

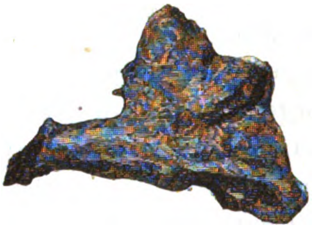
35.

36.

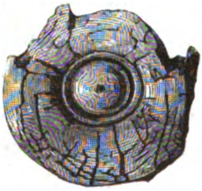
37.

83.

39.

40.

41.

42.

Digitized by Google

en kantram till något smycke af guld med tvärgående guldränder bildande små tomrum fyllda med röda stenar — ett slags cloison-arbete (fig. 31);

två andra små fragment af guld med fyllning af röda stenar, förmodligen anbragta på öfre ytan af samma eller ett likartadt smycke (fig. 32 och 33);

ett större tunnt guldbleck, hopkrympt genom bränningen, hvilket måhända bildat underlaget eller botten i ett sådant smycke;

ett litet guldstycke i form af ett djurhufvud (fig. 30).

en liten rund skifva af ljusgrå sten med en i upphöjdt arbete skuren bevingad Amor blåsande i ett horn, och kring kanten en upphöjd rand (fig. 34);

hälften af en dylik stenskifva utan tydlig bild;

en dylik, något mindre, rund stenskifva, i hvars yta ses en inläggning af mörkare färg, möjligen föreställande ett oformligt ansigte (fig. 36);

en något större rund stenskifva, slät, utan figurer och utan kantrand;

en spelbricka af sten eller ben (fig. 37), stycken af kammar (fig. 38), graverade benskifvor (fig. 39—42);

sex smala, aflånga, fyrkantiga brynstenar;

två små bitar af flintspån;

många klumpar af hopsmäldt glas, dels blå, dels hvita (fig. 35);

långa och korta jernnaglar hoprostade med grus och småstenar; samt

halfbrända träbitar.

Efter slutad undersökning samlades bensmulorna och askan i en hög och betäcktes, som förut, med stenskärfvor. Sedan grafven, efter besöket af kongressens ledamöter, några veckor hållits öppen, för att lemna

Digitized by Google

andra besökande tillträde, igenfylldes öppningen och återställdes högens yttre utseende [1].

Genom de verkstälda undersökningarne har sålunda blifvit utrönt att de tre stora grafhögarnes inre konstruktion är ungefärligen lika, dock mest storartad i Odinshögen, något enklare i Frös hög, och simplast i Tors hög, der något större kummel icke blifvit uppfördt öfver den med flisor betäckta benkullen. Förbränningen af menniskolik och djur har skett på lika sätt i Odins- och Torshögen. Man har således full anledning antaga att dessa tre högar äro nära samtida. Den inre beskaffenheten och de anträffade fynden visa att högarne tillhöra äldre jernåldern, och att de icke blifvit uppförda före femte århundradet efter Kristus. Uti de båda fullständigt undersökta högarne har icke funnits spår af något vapen. Detta i förening med de praktfulla guldsmyckena, perlorna m. m. synes gifva anledning antaga att dessa högar förvara qvarlefvorna af qvinnor. Att dessa tillhört en högre samhällsklass torde man kunna antaga på grund af smyckenas beskaffenhet.

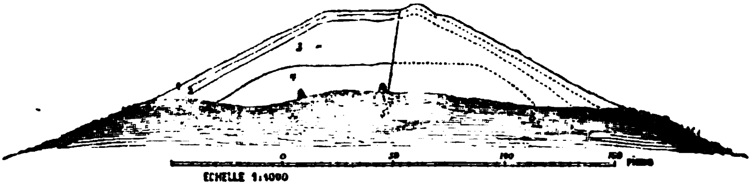

43.

Genomskärning af den s. k. Tors hög. 1 gräsmattan; — 2 grus; — 3 lera; — 4 grus; — 5 benhög betäckt af stenflisor; — 6 den naturliga marken.

B. E. H.

[1] Under de två vintrar, som förflutit sedan fyllningen, har den igenkastade jorden sjunkit, hvadan det blir nödvändigt att i höst företaga ett nytt och afslutande fyllnadsarbete.

Detta nummer lades under pressen den 15 september 1876.

Stockholm 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

53 och 54. 1876. Maj och Juni.

Innehåll: 1. Minnen af konung Albrekt, hans gemål Rikardis och hans fader hertig Albrekt. — 2. Från Vesterbotten och Lappmarken (8 fig.). — 3. Ett assyriskt bronssvärd (1 fig.). — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Litteratur. — 6. Gåfvor.

Minnen af konung Albrekt, hans gemål Rikardis och hans fader hertig Albrekt.[1]

Konung Albrekt af Sverige.

1. En samtidig miniatyrmålning i imperial-folio finnes i Ernst von Kirchbergs (1374) meklenburgiska rimkrönika i statsarkivet i Schwerin, hvarest konung Albrekt framställes sittande på en tron bredvid sin fader hertig Albrekt och, liksom denne, hållande en fana med vapnet i händerna. Bilden har en vacker infattning.

2. I kyrkan i Gadebusch, tre (tyska) mil från Schwerin, finnes det s. k. konungskapellet, hvilket konungens andra gemål, Agnes af Braunschweig, år 1423 uppbygde och stiftade till åminnelse af och till själamessors hållande för sin gemål. I kapellet står ännu qvar den furstliga kyrkobänken, skuren i ek, på hvilken jemväl ett svenskt vapen ännu förefinnes. Framför kyrkobänken är furstinnan Agnes' graf, som täckes af en sten

[1] På min förfrågan hos Akademiens ledamot hr Geheimearchivrath Lisch i Schwerin, om det i Meklenburg finnas några minnen efter konung Albrekt och hans närmaste fränder, har jag erhållit ofvanstående intressanta meddelande. *H. H.*

Digitized by Google

med graverade messingsinläggningar. Ofvanför grafven hänger på väggen en stående bild af konung Albrekt i kroppsstorlek, målad i olja; den är utan tvifvel gammal, men har förmodligen i sextonde århundradet blifvit restaurerad och öfvermålad. Dessutom finnas i hertiginnan Agnes' vapen och på sköldarna i takhvalfvet äfven svenska vapenbilder. Man har under en lång tid hållit detta kapell för att vara konungens begrafningsplats, och jag har sjelf fordom delat denna åsigt; men bilderna och vapnen göra det otvifvelaktigt att vi här hafva hertiginnan Agnes' graf. Det oaktadt är kapellet ganska märkvärdigt. Jämför *Jahrbücher des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde* band 3, s. 131, hvarest finnes intagen en af mig uppsatt utförlig beskrifning öfver kapellet, hvilket många år senare under min ledning blifvit restaureradt och räddadt ur sitt djupa förfall.

3. I den vackra f. d. abbotskyrkan i Doberan vid Rostock står söderut i korgången, bakom altaret, ett gammalt skåp med två halfdörrar upprest, inuti hvilket två gamla målade träfigurer i kroppsstorlek stå; den ena af dessa framställer, enligt gammal sägen, konung Albrekt i rustning, den andra drottning Rikardis med svenska vapnet. Sedan forna tider har man antagit, att konung Albrekt skulle vara begrafven i konungskapellet i Gadebusch. (Jfr ofvan nr 2.) Men härtill finnes ingen grund. Jag är nu af den öfvertygelsen, att konung Albrekt, liksom alla gamle meklenburgiske furstar, ligger begrafven i kyrkan i Doberan. Jag håller före, att ifrågavarande minnesmärke, inneslutet i en kista, fordom legat på konungens graf, hvilken man nu icke längre kan utvisa, och att det i en senare tid blifvit upprest.

I äldre tider var det brukligt i nordliga Tyskland att på furstliga personers grafvar uppställa träkistor eller *tumbæ* med taklikt lock, liknande relikskrin. I

Digitized by Google

dessa inlades de aflidnas bildstoder af trä, hvilka man kunde se, då de rörliga takstyckena, hvilka nu bilda skåpdörrar, slogos upp. Ett dylikt minnesmärke är förmodligen ännu till finnandes i Barths kyrka i Neu-Vor-Pommern på en hertig Bogislavs af Pommern graf. Ett liknande står antagligen ännu qvar i kyrkan i Doberan med en bildstod af måladt trä, som föreställer drottning Margaretha Samboria af Danmark († 1272), stiftarinna af Heliga korsets kloster i Rostock, hvilken dog i Meklenburg och begrofs i kyrkan i Doberan. Denna grafkista, hvilken nu också står upprest såsom skåp, har fordom *bevisligen legat* på drottningens graf. — Detta minnesmärke af konung Albrekt är fördenskull utan tvifvel att betrakta som hans grafvård. — Att drottning Rikardis skulle vara begrafven bredvid sin gemål i Doberan, tror jag icke. Snarare står väl bildstoden der som ett slags kenotaf. Det var under en lång tid sed, att jämte den aflidne fursten afbilda hans gemål, äfven då hon icke låg begrafven bredvid honom. Så t. ex. har hertiginnan Elisabeth († 1597), konung Gustaf Vasas dotter och hertig Christofers af Meklenburg († 1592) gemål, låtit uppsätta knäböjande hvita marmorstoder i kroppsstorlek af sin gemål och sig sjelf öfver sin gemåls graf i Schwerins domkyrka.[1]

4. I Doberan är det ett annat minnesmärke som kanske förtjenar uppmärksamhet. I södra korsarmen bredvid hufvudporten står ett litet, s. k. qvarnaltare med den märkvärdiga framställningen af huru Guds ord af apostlarne males på en handqvarn och huru mjölet af kyrkofäderne upptages i en kalk. Öfverst i hörnet till venster, när man står midt för, knäböjer en konungslig gestalt i röd konungamantel, hvilken omfattas af en rikt smyckad qvinnofigur (drottningen) och af henne

[1] Hertiginnan Elisabeth sjelf är begrafven i Uppsala domkyrka.
H. H.

visas upp mot himmelen. De små figurerna äro blott en tum höga, men väl målade på en grund af krita och guld. Jag håller denna grupp för att vara konung Albrekt och drottning Rikardis.[1] Om figurerna ännu finnas qvar, vet jag ej, då jag sedan flera år tillbaka icke sett dem och då altarbilden år efter år allt mer förfaller.

5. I domkyrkan i Schwerin finnes bakom altaret ett kapell med en relik, en droppe af Christi blod. Detta kapell, som var vallfartsort, var tillika grefvarnes af Schwerin begrafningsplats, och har i detta århundrade, liksom i det sextonde, åter blifvit den storhertigliga familjens grafställe. På väggarna i detta kapell voro bilder i kroppsstorlek målade på glättad kalk, som föreställde här begrafne grefvar af Schwerin och två hertigar af Meklenburg, bland de senare äfven konung Albrekt. Bilderna äro utan tvifvel målade vid domkyrkans fullbordande (1374—1392), således under konungens lefnadstid. Då detta kapell inreddes till storhertiglig begrafningsplats (ungefärligen 1842) blef kalken med bilderna borthuggen af byggmästarne och bilderna hafva således såsom original gått förlorade. Men genom mitt åtgörande hafva dessa bilder, hvilka jag upptäckt under rappningen och sedan flera år kände till innan de förstördes, blifvit troget kopierade af en konstnärligt bildad målare, hela figurerna i förminskad skala och hufvudena i naturlig storlek. Dessa kopior förvaras i statsarkivet i Schwerin. Konung Albrekt är, såsom vanligt, framställd i röd konungamantel.

6. I residensslottet i Schwerin hänger i an-galleriet en modern bild i kroppsstorlek af konung Albrekt, hvilken, på min anvisning och under min ledning, till slottets

[1] Qvinnofiguren kunde också hafva föreställt konungens andra gemål, Agnes.

prydande blifvit målad efter de här uppräknade gamla bilderna och är dem ganska lik.

Drottning Rikardis.

7. Den äldsta bilden af drottning Rikardis är väl bildstoden af måladt trä på hennes gemåls graf i Doberan; jfr ofvan nr 3. Bilden är ganska karakteristiskt formad och målad samt har dessutom ett svenskt vapen.

8. Den lilla bilden på qvarnaltaret i Doberan, jfr ofvan nr 4, kunde dessutom vara af intresse, så vida den ännu fins qvar.

9. Men af stort konstnärligt värde torde en större målning vara, som i maj 1875 upptäckts under rappningen i ett kapell, numera kapitelhuset kalladt, i Schwerins domkyrka. Här framställes öfver dörren på den slätstrukna kalken, under en gotisk båge, en tronande Maria med Christusbarnet, som tillbedes af två knäböjande figurer i kroppsstorlek, till venster en knäböjande biskop i full ornat och till höger en knäböjande qvinna i röd mantel med diadem. Biskopen torde vara den schwerinske biskopen Fredrik II af Bülow († 1375), under hvilken domkyrkan fulländades. I qvinnan igenkänner jag drottning Rikardis, född grefvinna af Schwerin. Hela målningen anser jag vara tillkommen för att fira domkyrkans fullbordande år 1374.[1]

Hertig Albrekt II af Meklenburg, konungens fader.

Af målningar som föreställa hertig Albrekt II af Meklenburg, konungens fader, äro endast få öfriga.

10. En samtidig bild förekommer i den ofvan nr 1 anförda miniatyrmålningen i Ernst von Kirchbergs samtidiga meklenburgiska rimkrönika i Schwerins arkiv.

[1] Jfr nyss nämnda förenings *Jahrbücher* del 40 (år 1875) s. 169 f.

Digitized by Google

11. En stående bild i kroppsstorlek på trä- och kritgrund finnes i koret till Doberans kyrka. Denna bild är utan tvifvel gammal, har dock förmodligen i sextonde århundradet blifvit restaurerad och delvis öfvermålad. Ett annat exemplar, äldre, men något skadadt, fanns i hertigliga huset i Doberan, men har för flera år sedan blifvit flyttadt till fornsakssamlingen i Schwerin. Bilden är karakteristisk och god.

12. En kopia målad i olja på linneduk finnes i Schwerin i storhertigliga residens-slottets an-galleri. Jfr ofvan nr 6.

Schwerin i februari 1876.

Dr G. F. Lisch.

Från Vesterbotten och Lappmarken.

1.

Följande utdrag ur ett bref till utgifvaren från häradshöfding A. F. Ekewall i Skellefte torde finnas vara af allmännare intresse:

— — »Jag har nyss besökt Bjurselets rika fyndplats för stenredskap. Egentliga fyndorten är en vid elfvens strand, som der är ganska hög, belägen slätt om några tunnlands vidd. De större fynden äro tre, nämligen en gång af 80, en gång af 25 och en gång af 18 mejslar. Det förstnämnda partiet skall hafva varit omgifvet af förruttnadt trä, antydande att redskapen, hvilka stått på ända, varit innesluten i något träkärl. Äfven de andra två partierna hafva funnits stående på ändarne tätt intill hvarandra. Derjämte hafva här och der enstaka mejslar funnits. Man uppgaf att två af dessa skulle varit slipade eller polerade, äfvensom att en pilspets af ljus och prickig skiffer anträffats.

»Af det förstnämnda fyndet lärer dr Nordlander till Akademien insändt någon del med beskrifning. Huru

Digitized by Google

det förhåller sig med de öfriga är mig okändt. Vid mitt besök erhöll jag två mejslar samt tillvaratog å fältet ett fragment af ett större stycke flinta af mörkare färg än mejslarne. Detta flintstycke uppgafs hafva anträffats i jorden och varit $1^1/_2$ fot långt och haft formen nästan af en läst. Det var det enda stycke af detta mörkare slags flinta som anträffats på stället. Äfven hittade jag sjelf å fältet ett ämne till en yxa eller dylikt redskap af en ljusare temligen hård stenart, hvars vetenskapliga namn jag ej kan uppgifva. Dessa fynd skall jag med tjenlig ångbåtslägenhet nedsända. Någon jordfast slipsten i eller vid elfven efterspanades af mig noga, men förgäfves.

»Jag besökte senare den i mitt förra bref omnämndt Tåme by, hvarest jag af en äldre man hörde uppgifvas, dels att vid laga skifte derstädes för flere år sedan öppnats en grafkulle och deruti funnits fästet och spetsen af en bronsdolk. Hittarens broder har för mig sedermera konstaterat denna uppgift och meddelat att dolkfragmenten blifvit bortgifne till en sjökapten P., som sedermera på okändt sätt förskingrat dem. — — Af nämnde gubbe erfor jag sedan med en viss grämelse att vid Tåme by blifvit utrifna och förstörda en större hög öster om Fagermyrberget, flere högar öster och vester om Sandviksberget nära hafvet samt några smärre högar öster om byn, men att på en hed öster om Sjömyrberget qvarstå tre större högar ännu orörda.

Det af mig förut omnämnda stora graffältet vid Yttervik är, så vidt jag vet, ännu orördt. Der finnas således ett större antal stenrösen, som lämpa sig till undersökning. Jag kan ej gerna misstaga mig att de äro grafvar. Ett af rösena har formen af en båt, de öfriga äro runda eller ovala.

Digitized by Google

»Mest fruktar jag förstörelse af grafvarne vid Mångbyn, af hvilka de flesta redan raserats af plogen.» — —

Dr Nordlander insände år 1847 23 oslipade hålmejslar af flinta funna å den ofvan skildrade fyndplatsen vid Bjurselet, under uppgift att de hittats en half aln ned i jorden vid gräfningen af en brunn i Bjurselets by för 14 à 15 år sedan, d. v. s. i början af 1830-talet. De voro satta i ordning med den spetsade änden (eggen eller banen, som är smalare än det öfriga?) vänd nedåt och i en cirkel af ungefär 6 qvarters diameter. — — Några ben af menniskor eller djur syntes ej till. — — Under fortsatt odling af jorden kring samma by hafva här och der en dylik flintvigg blifvit i jorden funnen, och till och med på elfbottnen. — Då detta fynd gjordes var Bjurselets by ännu ett nybygge, omgifvet af grof furuskog, hvilken ock hade för mellan 30 och 40 år sedan [d. v. s. omkr. 1815] vuxit på det stället der flintviggarne lågo.»

Redan år 1837 insände dåvarande s. m. adjunkten N. J. Ekdahl en hålmejsel af flinta, funnen vid Bjurselet, och till arbetssätt och färg mycket lik de af dr Nordlander insända, derjämte en jämntjock, slipad fyrkantig vigge af en grönaktig stenart, nära 5 tum lång, litet öfver 1 tum bred och 0,5 tum tjock, och en större, mot eggen ganska bred mejsel af en mörkgrön, prickig stenart (lerskiffer), 5 tum lång, 2,3 tum bred nedtill, 0,5 tum tjock (fig. 44). År 1874 insände häradshöfding Ekewall två af de vanliga oslipade flintmejslarne (jfr fig. 45) samt ett stort, rått flintblock, från hvilket några bitar voro afslagna. Nu har han år 1876 ytterligare insändt en flintmejsel af det vid Bjurselet vanliga slaget, ett rått, något sönderslaget flintblock samt ett stycke af en mejsel af ljust grågrön svartprickig lerskiffer, hvil-

Digitized by Google

ken mejsel varit åtminstone 8 tum lång och öfver midten haft en bredd af 2,3 tum.

Det är uppenbart att denna fyndort är af det allra högsta intresse. Det har under de senare åren blifvit utredt, att norra Sverige och Norge samt de motsvarande delarne af Finland och norra Ryssland haft en egen stenålder, hvilken man kallat den arktiska. Bjurselet ligger inom den arktiska stenålderns område, och de tre

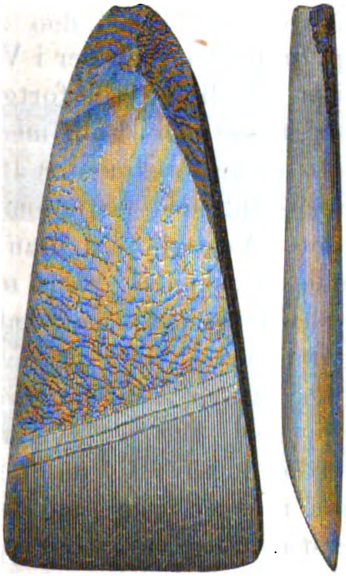

44.

45.

vid Bjurselet funna mejslarne af annan stenart än flinta höra till den arktiska gruppen af stenredskap. Men det oaktadt har man der funnit en sådan mängd af flinthålmejslar, alla af en form som tillhör den nordiska stenåldern och af en stenart som är mycket allmän i Skåne. Förklaringen af denna företeelse kan icke vålla mycket bryderi: flintredskapen äro importerade till Vesterbotten, de äro sannolikt komna från Skåne. Dr

Digitized by Google

Nordlander anmärker i sitt bref: »Några flintflisor äro visserligen funna på och omkring det ställe der sjelfva mejslarne lågo, men ej i den mängd som bort finnas i händelse mejslarne blifvit på stället huggne.» Att de många hålmejslarne blifvit förfärdigade i Skåne och i deras nuvarande skick förda upp till trakten af Byskeelf kunna vi taga för gifvet. Flintflisorna, som dr Nordlander omtalar, och de två flintblocken, hvilka hr Ekewall insändt, visa att man också varit betänkt på att uppe i den höga norden bearbeta flintan och kanske äfven gjort det.

En mängd flintredskap funna här och der i Vesterbotten hade sannolikt bevisat en allmän och fortgående förbindelse med södra Sverige — något som med skäl hade kunnat förvåna oss. Den rika förekomsten af flintredskap å *ett* ställe, sammanställd med fattigdomen på flintredskap i öfrigt, icke blott i Vesterbotten utan äfven i de söder derifrån liggande landskapen, visar uppenbart att vi här hafva att göra icke med en serie af händelser, utan med ett enstaka factum, hvilket öfversatt på historiskt språk skulle taga sig så ut: en gång var det några personer i södra Sverige — *några*, ty en reste sannolikt icke så långt — som begåfvo sig på en äfventylig färd långt, långt upp i norra Sverige, medförande ett förråd af derstädes ytterst ovanliga flintredskap, men innan de hunnit bland den i dessa trakter helt visst mycket glesa befolkningen sprida den medförda varan, omkommo de, och deras stora varuförråd har under loppet af 1800-talet åter kommit i dagen.

2.

I de senaste dagarne har till museet inkommit en annan fornsak, från en senare tid, hvilken täljer samma saga om en djerf man, som gifvit sig ut på äfventyr i den aflägsna norden. Kronolänsmannen A. G. Bjuhr i

Digitized by Google

Stensele har nämligen genom dr F. Unander, direktör för landbruksskolan i Umeå, till museum insändt stycken af ett jernsvärd, funna vid Stensele kyrkoby af Ume lappmark invid stranden af Ume elf vid rödjning under en björk, 8 tum under nuvarande jordyta. Svärdet är försedt med en parerstång af rikt förgyld brons, hvilken fig. 46 visar uppifrån och från sidan.

De upphöjda linierna å sidorna bilda ett ganska rikt mönster, hvilket har sitt motstycke i parerstången af det ena vid Ulltuna funna svärdet, som är afbildadt i B. E. och H. Hildebrands *Teckningar ur Svenska Sta-*

46.

tens Historiska Museum, häft. 1, pl. 2, ett svärd som man torde böra hänföra till sista upphållningen af Sveriges tidigare jernålder. Ornamenten å Ulltuna-svärdets fäste gör det möjligt att hänföra Stensele-svärdet till samma tid som Flodaspännet, som är afbildadt fig. 1 i nr 49 & 50 af Månadsbladet.

Från slutet af den tidigare jernåldern i Sverige hafva vi inga historiska uppgifter. Den fornsak, som jag här omtalat, kan dock gifva en historisk upplysning: det var en gång en krigare, troligen från meller-

Digitized by Google

sta Sverige eller södra Norrland eller Gotland, som under en vikingafärd uppåt Bottnen gaf sig upp åt Ume elf, vid hvars strand han förlorade svärdet och sannolikt äfven lifvet.

H. H.

Ett assyriskt bronssvärd.

Vid ett sammanträde i the Society of Biblical Archeology i London den 6 april 1875 förevisades ett bronssvärd, tillhörigt en öfverste Hanbury och af honom inköpt i Nardi från några araber (fig. 47).

Fyndorten är okänd, men denna brist afhjelpes genom de ord, som med kilskrift äro inristade å klingan

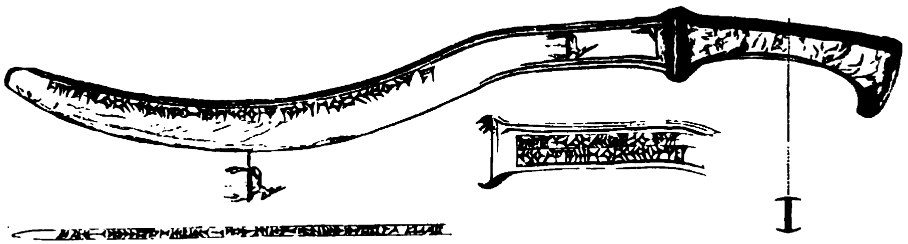

47.

och fästet, hvilka ord, enligt hr W. St. Chad Bosawen, betyda *palatset för Vul-nirari-folkens konung, son af Budil, Assyriens konung, son af Bel-nirari, konung af Assyrien.* Dessa tre konungar regerade öfver Assyrien från 1375 till 1300 före Christi födelse.

Klingans längd är 16, fästets längd $5^3/_8$ engelska tum. Fästet har varit inlagdt med elfenben. Liknande svärd förekomma på bilder af assyriskt ursprung; de kallas i inskrifterna *sapara.*

Någon analys är icke meddelad i det nyssnämnda sällskapets *Transactions,* del 4 s. 347 f., hvarifrån ofvanstående uppgifter och figur äro hemtade.

Digitized by Google

Detta fynd är af synnerligt stort intresse, emedan det är det första, fullt säkra bronssvärd, som är kändt för vestra Asiens urgamla kulturland. Då man velat anse den nordiska bronsåldern vara införd från vestra Asien genom Fenikerne, är det i sin ordning att tillse, i hvilken mon det i fråga varande fyndet styrker denna teori.

Svärdet är en senare form än dolken, hvadan man kan anse en kultur, som har att uppvisa svärd, vara yngre än den, som icke eger annat än dolkar. Kulturformer finnas, inom hvilka man kan spåra huru dolkarne småningom träda tillbaka för att ersättas af svärden. En sådan öfvergång försiggår inom den nordiska bronsåldern, sådan denna uppenbarar sig i södra Sverige, Danmark och vissa delar af norra Tyskland. Om vi derföre skola söka en annan kultur, ur hvilken vi kunna härleda den nordiska bronsålderskulturen, bör denna äldre kultur knappast kunna uppvisa svärd, utan dolkarne böra vara för denna kultur karakteristiska.

Den fenikiska teoriens anhängare hålla före att den fenikiska kulturen blifvit bragt till norden vid pass år 1,000 f. Chr. Det assyriska bronsvapen, som här är afbildadt, är således tre århundraden äldre. Under det (för vår äldsta bronsålder) dolkarne äro mera karakteristiska än svärden, kände man redan tre århundraden tidigare svärd i Assyrien. Det göres deraf mindre troligt, att det är en asiatisk bronskultur som blifvit öfverflyttad till norra Europa. Härvid får icke förbises, att bronssvärdet, strängt taget, icke bevisar något om någon annan kultur än den assyriska. Men med den starka vexelverkan, som fanns mellan den orientaliska verldens stora kulturfolk, torde man kunna vara berättigad antaga, att Fenikerne i detta afseende icke stodo efter Assyrerne. Några fenikiska bronsvapen, mer än på sin höjd pilspetsar, äro för närvarande icke kända.

Digitized by Google

Oafsedt allt detta, skiljer sig det assyriska bronssvärdet på det bestämdaste från våra nordiska bronssvärd derigenom att det är eneggadt; i Norden har man aldrig funnit en eneggad bronsdolk eller ett eneggadt bronssvärd, utan förekomma der eneggade svärd först under den tidigare jernåldern.

Det assyriska svärdet har genom den båglinie som ryggen bildar en viss likhet med en del ganska små bronsknifvar i de nordiska fynden, men dervid torde man icke vara berättigad att fästa någon större vigt, då man aldrig i Norden varseblifvit ett försök, att ur denna kniftyp utbilda en dolk- eller svärdtyp. Det återstår för öfrigt att utröna, inom hvilka kulturområden knifvar med böjd rygg förekomma. Om jag icke allt för mycket misstager mig, äro dessa kulturområden både många och vidsträckta, och torde en likhet i detta afseende icke nödvändigt förutsätta kultursammanhang.

Vi må hoppas, att Orienten snart må bringa oss fynd af samma stora betydelse som detta med kilskrift försedda svärd. Då torde flere vigtiga frågor, som ännu kunna vara underkastade diskussion, bringas närmare sin lösning.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 1 februari 1876.

En flintyxa och en spjutudd af flinta, funna å Störlinge bys egor i Gärdslösa socken på Öland inlöstes.

Sekreteraren i Helsinglands Fornminnessällskap dr J. A. Wiström hade insändt sällskapets berättelse för år 1875.

Ett jernskrin med etsade figurer, från början af 1600-talet, inlöstes.

Digitized by Google

Sekreteraren anmälte, att inom den i stadgarne bestämda tiden hade ingen täflingsskrift inkommit.

En del af friherre Kurcks reseberättelse upplästes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af riksdagsmannen P. Nilsson i Espö, en gnidsten af glas; af arkitekten Vogt, en spjutudd af flinta från Skåne.

b) till *Akademiens boksamling:*

af Östergötlands Fornminnesförening, första häftet af dess Tidskrift.

Den 15 februari 1876.

Chefen för k. ecklesiastik-departementet hade tillkännagifvit, att hr R. Dybeck hade erhållit ett anslag af 1,500 kronor för utgifvande af ett sista häfte af arbetet *Sverikes runurkunder.*

Landshöfdinge-embetet i Skaraborgs län hade insändt en hålcelt af brons, funnen i Hökesjön inom Habo socken, Vartofta härad, hvilken celt inlöstes.

Från organisationskomitén för den blifvande orientalist-kongressen i S:t Petersburg hade inkommit program samt en inbjudning att Akademien ville vid denna kongress låta sig representeras af någon sin ledamot.

En pilspets af skiffer, funnen å Kläpps egor i Skogs socken, Ångermanland, samt en spjutudd af jern från den tidigare jernåldern, funna i en förstörd grafhög vid Frök i Nora socken, samma landskap, inlöstes.[1]

Fortsättning af friherre Kurcks undersökningsberättelse upplästes, och lemnade Akademien i uppdrag åt friherre Kurck att äfven under detta år fortsätta sina undersökningar, på samma vilkor som hittills.

[1] Det första fyndet från den tidigare jernåldern som hittats i detta landskap.

Digitized by Google

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af Stockholms drätselnämnds första afdelning, ett korsgevär och en lång tång af jern, funna vid rifningen af en byggnad i grannskapet af rådhuset.

b) till *K. Myntkabinettet:*

af öfverintendenten Holst i Kristiania, tre norska kopparmynt.

c) till *Akademiens boksamling:*

af generalstaben, dess kartblad Nydala, Dalarö, Oscarshamn och Böda; af Oldskrift-selskabet i Köpenhamn, *Årböger for 1875*, tredje häftet.

Den 29 februari 1876.

Ett fynd från den tidigare jernåldern, bestående af två jernspjut, en jernknif, en benkam, en bennål, flere fragment af brons, perlor, nedsmält glas m. m., funnet på Slagerstad malm i Stenåsa socken på Öland samt insändt genom landshöfdinge-embetet i Kalmar, inlöstes.

En stenmejsel, funnen vid Lång-Tibble i Vänge socken, Uppland, inlöstes.

Två spjutuddar och en knif af skiffer, funna i Ångermanland och insända af hr P. Edholm, inlöstes.[1]

Sedan pastorsembetet i Uddevalla insändt beskrifning och fotografiska afbildningar af de Norra Ryrs kyrkas äldre inventarier, för hvilka man önskade bereda en plats i Uddevalla museum, förklarade Akademien att intet af dessa föremål vore för statens samlingar behöfligt, hvadan från Akademiens sida intet hinder möter deras öfverlemnande till nämnda stads samling.

Sällskapet Hortikulturens vänner i Göteborg hade anhållit om tillstånd att i Sverige afprägla sin i Paris graverade belöningsmedalj, visande, *på åtsidan*, Göte-

[1] Se Månadsbladet nr 35, s. 172.

Digitized by Google

borgs stads vapensköld, med omskrift HORTIKULTURENS VÄNNER GÖTEBORG 1874, *på frånsidan,* inom en blomsterkrans orden BELÖNING ÅT med tomt rum för ingravering af den belönades namn. Som någon anmärkning icke framkallades, af vare sig sinnebilder eller omskrifter, fann Akademien intet hinder möta sällskapets önskan att få afprägla exemplar af denna medalj på k. Myntet i Stockholm.

Slutet af friherre Kurcks reseberättelse upplästes.

Hr Hans Hildebrand förevisade ett af ryske arkeologen Ouvarov utgifvet arbete *Les Mériens,* redogjorde för dess innehåll samt framhöll den mängd af svenska fornsaker från den senare jernåldern, som äro funna inom Meriernas område i mellersta Ryssland.

Studeranden Otto Söderbom hade inlemnat en oval brynsten, funnen i Nysätra socken i Uppland. Akademien beslöt att i utbyte lemna några svenska medeltidsmynt ur k. Myntkabinettets duplettförråd.

Den 14 mars 1876.

Tre utländska medaljer i silfver öfver Carl von Linné och tvenne sådana öfver Jenny Lind, erbjudna af mynthandlanden Selling i Göteborg, inlöstes för Kongl. Myntkabinettet.

Ett af fru L. Ahlborn inlemnadt förslag till en medalj, som hon ämnade prägla öfver sin dotter Elins giftermål med dr C. von Friesen, godkändes.

Akademien beslöt för det ingående täflingsåret behålla det förflutna årets täflingsprogram, utan annan ändring än att tiden, inom hvilken de täflande ega att fritt välja ämne för historiska afhandlingar, framflyttas till år 1878. [1]

[1] Intaget i Månadsbladet nr 41.

Digitized by Google

Akademiens sekreterare redogjorde för en af Akademiens ledamot hr G. Stephens i Köpenhamn nyligen från trycket utgifven beskrifning öfver den s. k. Sickinge runsten, stående på Replösa bys egor i Ljungby socken, Kronobergs län.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:* en stenyxa, gifven af hr arkitekten Vogt;

b) till *Akademiens boksamling:* af Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap, andra häftet af *Bidrag till kännedomen om Göteborgs och Bohus läns fornminnen och historia;* af Uppsala studentkorps: en samling af universitetets terminskataloger för åren 1854—1875.

Den 28 mars 1876.

Ordföranden anmälte, att Akademiens arbetande ledamot professoren m. m. Carl Säve den 27 i denna månad hade aflidit i Uppsala.

K. Öfverintendents-embetet hade till Akademien öfverlemnat en från pastors-embetet i Österplana församling i Skara stift inkommen skrifvelse af den 6 mars, med underrättelse, att församlingens gamla kyrka instundande vår kommer att rifvas. Med anledning häraf uppdrogs åt sekreteraren att från pastors-embetet infordra närmare uppgift om tiden, när rifningen skall börjas, samt upplysning huruvida spår af gammal målning finnes under rappningen och om de åtgärder församlingen ämnar vidtaga till förvarande af kyrkans grafstenar och äldre inventarier, äfvensom huruvida församlingen skulle vilja till Statens Historiska museum aflåta tvenne qvinliga helgonfigurer, skulpterade i trä, hvilka i kyrkan förvaras.

Från landshöfdinge-embetet i Linköping hade inkommit qvitto på de lösesummor, som blifvit erlagda

Digitized by Google

för åtskilliga på Erikstorps egor i Ödeshögs socken funna fornsaker och mynt, jämte utdrag af domboken hållen vid vintertinget med Lysings härad den 18 januari 1876, utvisande att mellan jordegaren Farman Farmansson och de öfrige hittarne förlikning blifvit afslutad sålunda, att af lösesumman skulle jordegaren taga hälften och de öfrige hittarne hälften, hvilken skulle mellan dem lika fördelas. [1]

Landshöfdinge-embetet i Visby hade meddelat en ansökning af arbetskarlen Anders Westmark att få borttaga några på hans gårdstomt befintliga resta stenar, hvilka äro till hinder för honom, emedan han på samma plats ville uppföra ladugårdshus, eller ock att, i händelse denna anhållan icke beviljas, honom måtte tilldelas någon ersättning af de medel som staten för sådana ändamål afsatt, för den olägenhet han har af dessa stenars qvarstående. Med denna ansökning följde ett af skolläraren C. P. Norrby och Olof Meddesson Östergårde uppsatt syne-instrument, upplysande att ifrågavarande hustomt blifvit på viss tid till bemälde Westmark upplåten från $^1/_{16}$ mantal Sixarfve i Tofta socken samt att fornlemningen utgöres af fyra stora granitstenar, från fyra till sex fots höjd öfver jordytan, resta på en kulle af omkring 40 fots omkrets, den ena stenen nu kullfallen. Alldenstund detta syneinstrument icke med ett ord antydt behofvet af fornlemningens borttagande för det uppgifna ändamålet och sökanden sjelf icke anser detta behof vara af större vigt än att det skulle kunna genom erhållande af en penningsumma afhjelpas, och då jordegaren icke synes hafva lemnat sitt bifall till ansökningen, samt dessutom sökandens förmenande, att staten afsatt medel för dylika utbetalningar grundar sig på ett

[1] Det stod naturligtvis hittarne fritt att med jordegaren ingå en sådan öfverenskommelse. Enligt lag voro de svårligen skyldige att till honom lemna någon andel i den dem tilldelade fyndlösen. *H. H.*

Digitized by Google

misstag, fann Akademien Westmarks anhållan icke kunna bifallas, hvarom underrättelse skulle landshöfdinge-embetet meddelas.

Friherre Olof Hermelin, hvilken, såsom kommissarie vid den svenska konstutställningen i Philadelphia, icke kan för innevarande år mottaga något stipendium, hade till Akademien inlemnat beskrifning åtföljd af fyra kartor och 61 teckningar öfver fornlemningar inom Lerbo, Stora Malm, Sköldinge och Flóda socknar i Södermanland samt en teckning från kungsstugan i Örebro. Akademien beslöt att inlösa dessa sockenbeskrifningar med teckningar.

Akademien godkände inköpet på framlidne landshöfdingen Gynthers myntauktion af ett k. Gustaf II Adolfs halföre klipping af år 1626, hvars årtal blifvit oriktigt tecknadt 62.

För k. Myntkabinettet hade blifvit efter gällande värde invexlade en dansk tvåkrona och två enkronemynt, det ena utan gravörens signatur under kanten af konungens bröstbild, alla af år 1875.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:* af grefve E. Reventlow på Pugerup, arkitektoniska fragment från Gudmundstorps nedrifna kyrka i Skåne; af häradshöfding J. C. Ahlgren, tio målade trätaflor från Ingelstads kyrka i Oxie härad i Skåne; af pastorsadjunkten P. J. Been, fornsaker från stenåldern funna i Tanums socken, Bohus län.

b) till *k. Myntkabinettet:* af enkefru S. Alm, en guldmedalj.

Den 11 april 1876.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar län hade hembjudit en nyckel af brons och en sporre af jern, funna å ut-

Digitized by Google

marken till Östra Ålebäcks by i Gårdby socken på Öland. Fynden inlöstes.

I skrifvelse af den 4 april hade pastor J. Svenander meddelat följande upplysningar rörande Österplana gamla kyrka:

att rifningen skall taga sin början antingen de första dagarne efter påsk eller de sista dagarne i maj;

att på väggar och hvalf i midtskeppets äldsta delar finnas spår af målningar under kalkrappningen;

att icke några arkitektoniska ornament finnas å murarna;

att kyrkan har flera hvalf, alla bygda af lerskiffersten, och i midten en pelare;

att icke veterligen finnas några arfvingar som kunna göra anspråk på bibehållande af riksrådet Harald Stakes familjegrafkor;

att i den nya kyrkans torn finnes rum för de inventarier, som böra förvaras, men att det är pastor obekant huru församlingen vill förvara kyrkans grafstenar;

samt att församlingen skall vid nästa kyrkostämma höras om hon vill till Statens Historiska Museum öfverlåta de två skulpterade qvinnobilderna.

Med anledning af dessa upplysningar beslöt Akademien anmoda sin artist att resa till Österplana för att taga afbildningar af kyrkan samt af väggarnes målningar, derest dessa efter kalkrappningens borttagande skulle befinnas ega något värde, och skulle för sådant ändamål från pastors-embetet begäras vidare upplysningar om tiden när kyrkans rifning skall företagas. Derjämte skulle sekreteraren anhålla, att grafstenarne måtte läggas afsides, på det sedermera, efter verkstäld granskning, må afgöras, hvilka böra åt framtiden bevaras, samt i afseende på Harald Stakes grafkor hänvisa till gällande författningar.

Digitized by Google

Från k. Myntet hade aflemnats exemplar af 1875 års prägling: mynt på 20 kronor, 1 krona, 50, 25, 10 5, 2 och 1 öre samt tio medaljer i silfver.

Sekreteraren framlade Akademiens räkenskaper för år 1875, hvilkas granskning uppdrogs åt hans excellens hr grefve Sparre och hr Bowallius.

Intendenten vid historiska afdelningen i Göteborgs Museum hr G. Brusewitz hade anhållit att få till nämnda museum intaga från den i stadens grannskap belägna hospitalförsamlingens kyrka tvenne grafstenar, den ena liggande som tröskel i södra kyrkodörren, nött, men ännu till en del läslig, ursprungligen lagd öfver en *sponsa Jacobi Reid*, † 1579, den andra lagd som trappsteg framför norra koringången med inskrift: *Anno 1586 den 1 April is ten . . . Daniel Krüger unde sinen erwen* o. s. v. Akademien medgaf den af hr Brusewitz ifrågasatta flyttningen, under förutsättning att vederbörande kyrkoföreståndare dertill lemna bifall och att andra stenar i de borttagnes ställe inläggas.

Ordföranden i Södermanlands och Närikes landsmålsförening i Uppsala filosofie kandidaten Sten Boye hade anhållit att föreningen måtte få för någon tid till låns mottaga metallarbetaren Gustaf Erikssons till Akademien inlemnade dialektanteckningar från Södermanland. Akademien lemnade bifall till denna anhållan på det sätt, att Erikssons anteckningar må utlemnas till universitets-biblioteket i Uppsala att der af vederbörande begagnas, med förbehåll att handskriften derefter, senast före innevarande års utgång, till Akademien återställes.

Akademiens andre amanuens dr Oscar Montelius hade anmält, att han af en i Göteborg bosatt person erhållit ett frikostigt anbud att i sällskap med dr Gustaf Retzius och akademi-adjunkten dr Esaias Tegnér företaga en arkeologisk forskningsresa i Mindre Asien och angränsande land samt att han under instundande september

Digitized by Google

månad, efter slutet af kongressen i Budapest, ämnar öfver Konstantinopel begifva sig till Mindre Asien och der använda några månader till en förberedande resa, för att nästa år återkomma och börja de egentliga undersökningarne. Med anledning häraf hade dr Montelius anhållit dels om det tillägg i den för honom såsom Letterstedtsk stipendiat utfärdade instruktion, att han må ega utsträcka resan äfven utom Europa till ofvan nämnda trakter, dels att honom må tillåtas vid slutet af innevarande år återvända till fäderneslandet och här tillbringa vintern, med iakttagande deraf, att den sammanlagda tid han under detta och nästkommande år använder på arkeologiska forskningsresor i främmande land uppgår till fullt tolf månader. Akademien, som icke hade något att invända mot resplanens ifrågasatta utsträckning till land utanför Europa, ansåg sig äfven böra lemna bifall till dr Montelii anhållan att få återvända till fäderneslandet och här tillbringa den mörka och kalla årstiden, då forskningar i museer eller på marken icke kunna med lika framgång företagas som under den öfriga delen af året.

Hr pastor L. Palmgren hade i skrifvelse till sekreteraren meddelat underrättelse att vid tappningen af en sjö kallad Heligsjö på Bolmsö i Småland, hade funnits en i gyttjan nedsjunken båt, omkring 21 fot lång, urholkad af ett ekträd, nära 3 fot bred, med höga bord, i hvilka århålen, fyra stycken, äro uthuggna, samt erbjudit sig att besörja uppsändandet af detta fynd, om det anses böra i Statens Museum intagas. Akademien beslöt anmoda hr Palmgren att till Stockholm öfversända båten.

Telegrafassistenten J. E. Jönsson i Varberg hade anmält, att en landtbrukare i Skällinge socken i Halland, då han för att räta en krokig väg företog gräfning i en bank, påträffat en vid pass tre alnar lång stensättning

Digitized by Google

af temligen stora kullerstenar, bildande en kista, hvarjämte hr Jönsson erbjudit sig att, om tillstånd dertill lemnas, företaga undersökning af nämnda fornlemning. Akademien lemnade härtill bifall, med vilkor att berättelse om undersökningen och de dervid möjligen anträffade fynd insändas, och beslöt att kostnaden skulle af Akademien ersättas.

Akademien uppdrog åt sekreteraren att ur en af hr Vogel i Chemnitz inlemnad myntsamling urvälja hvad för k. Myntkabinettet behöfves och att i utbyte lemna dupletter ur kabinettet.

Följande gåfvor till *Statens Historiska Museum* anmältes: af öfverstekammarjunkaren grefve J. A. A. Sparre, en fornsak af sten funnen i Norge; af Dals Fornminnesförening, en bronsring funnen på Dal; af löjtnant J. E. Hagdahl, en stenmejsel funnen i Schweiz.

Den 25 april 1876.

Med infordrande af underdånigt utlåtande hade Kongl. Maj:t till Akademien öfverlemnat kyrkoherden C. J. Collins skrifvelse med ett af hofarkitekten H. Zettervall upprättadt och af k. Öfverintendents-embetet godkändt förslag till restauration af Rengs kyrka i Skytts härad, Malmöhus län. Alldenstund uppgifterna i den på grund af 1828 års förordning afgifna beskrifningen om Rengs kyrka äro mycket ofullständiga, anmodades sekreteraren att från pastors-embetet infordra nödiga uppgifter rörande bemälda kyrkas ålder, utseende och fornsaker.

Likaledes hade Kongl. Maj:t infordrat Akademiens utlåtande öfver kyrkoherden C. W. E. Dybecks i Ramsbergs församling i Vesterås stift framstälda anhållan att, i öfverensstämmelse med församlingens fattade beslut få, till förstärkande af kyrkokassan, försälja tvenne gamla obrukbara messhakar. Akademien ansåg sig icke hafva

Digitized by Google

skäl att afstyrka nådigt bifall till denna församlingens anhållan, enär ifrågavarande messhakar sakna antiqvariskt värde.

Genom landshöfdinge-embetet i Kristianstads län hade hembjudits fynd, bestående af en liten bronsknif och en hög lerkruka, bruten i flere delar, som dock kunnat hopsättas, med lock, anträffade i jorden på en half fots djup å egorna till hemmanet nr 6 Qvistlånga i Stoby socken, Vestra Göinge härad. Fyndet inlöstes.

Hospitalsdirektionen i Visby hade inlemnat räkenskaperna för den s. k. ruinfonden för år 1875, hvilkas granskning uppdrogs åt hr Bowallius.

Kontraktsprosten Oscar Bohm hade anmält, att Nora stads och bergsförsamlingars kyrka kommer att från grunden ombyggas, på det Akademien må kunna före nedbrytningen, hvilken ej kommer att ske förr än efter utgången af innevarande år, låta undersöka och afgöra, huruvida sjelfva byggnaden eller dess inredning eller lösegendom ega någon sådan märkvärdighet att de böra aftecknas eller tillvaratagas. Ehuru denna kyrka, som till en del ombyggdes år 1781, sannolikt icke eger någon märkvärdighet, beslöt Akademien att någon af dess tjenstemän skulle inom året resa till Nora för att taga närmare kännedom om kyrkan och hennes inventarier.

I öfverensstämmelse med de två vid förra sammanträdet utsedde revisorernes framställning meddelade Akademien sin räkenskapsförare décharge för förvaltningen af Akademiens medel under det sistförflutna året.

Hr Herman Hofberg hade aflemnat berättelse om den forskningsresa han under sistlidet år med understöd af statsmedel företagit på Åland och kringliggande öar.

Genom skolläraren Anders Eklund hade blifvit till inlösen hembjudne en bred fingerring af silfver med åtta hängande löf samt en holländsk dukat från Vest-

Digitized by Google

Friesland af år 1712, enligt uppgift funna i jorden inom Lill-Härdals socken i Härjedalen. Fynden inlöstes.

Femton utländska nyare mynt, 1 i guld, 8 i silfver, 6 i nickel, hembjudna af en resande, inlöstes.

K. Vetenskaps-Akademien hade inlemnat ett exemplar i silfver af den till senaste högtidsdagen präglade minnespenningen öfver fältmarskalken grefve Augustin Ehrensvärd.

Följande gåfva till *Statens Historiska Museum* anmältes: af hr H. Hofberg, två klotformiga griftstenar från Närike.

Den 9 maj 1876.

Vice pastor Friberg hade anmält, att vid nedbrytandet af det s. k. helgonaltaret i Halla kyrka på Gotland icke funnits något anmärkningsvärdt hvarken omedelbart under täckhällen, hvilken nu i kyrkan förvaras, ej heller i något tomrum längre ned, samt att altarets yttersidor voro uppförda af stora, groft tuktade kalkstensklumpar och att det inre bestod af gråsten, mindre kalkstenstycken och dåligt murbruk, blandade utan ordning.

Agronomen C. F. Nordenskıöld hade inlemnat en utförlig med 11 teckningar försedd berättelse om sina år 1875 verkställda antiqvariska forskningar inom Hammarkinds härad, Östergötland.

Akademien beslöt att för år 1876 utdela följande rese- och forskningsanslag:

1. Åt sekreteraren i Upplands fornminnesförening ryttmästaren C. A. Klingspor till fortsatta undersökningar i Uppland 200 kronor.

2. Åt amanuensen Herman Hofberg för undersökningar inom södra delen af Halland, särskildt Höks härad, 600 kronor.

Digitized by Google

3. Åt agronomen C. F. Nordenskòld för fortsatta undersökningar inom Östergötland, särskildt i Skärkinds härad, 400 kronor.

4. Åt godsegaren Karl Schmidt för undersökningar inom Hölebo och möjligen någon del af Daga härad i Södermanland 200 kronor.

5. Åt rektorn dr N. G. Bruzelius för undersökning af vissa uppgifna forngrifter i Skåne 200 kronor.

6. Åt professoren Sophus Bugge för undersökning af märkvärdiga runskrifter inom åtskilliga provinser i Sverige 600 kronor.

Ett af f. d. direktören vid allmänna institutet för döfstumma och blinda O. E. Borg inlemnadt förslag till inskrift på fotställningen till ett med bilden af institutets stiftare P. A. Borg prydt monument, som kommer att uppföras i grannskapet af Manilla på k. Djurgården, gillades.

Anmäldes, att den 27:de delen af Akademiens Handlingar nu var färdig att utlemnas i bokhandeln.

Hrr A. W. Wallberg och J. A. Lagergren hade anhållit att Akademien måtte "till ett Halmstads stads eller Hallands läns museum upplåta dispositionsrätten öfver rummen å Halmstads norra port" med rättighet att i denna lokal vidtaga åtskilliga förändringar. Akademien fann denna framställning icke kunna föranleda någon åtgärd, alldenstund Akademien icke eger dispositionsrätt öfver lemningarne af Halmstads forna fästningsverk.

Af ledamoten af riksdagens andra kammare Lasse Jönsson hade inlemnats ett stycke af en större bronsring samt ett litet nyckelformigt föremål äfven af brons, funna vid plöjning å hemmanet nr 24 Sandby i Borreby socken, Järrestads härad, Skåne, hvilket fynd inlöstes.

Hr Bowallius anmälde att han granskat de af Visby hospitalsdirektion insända räkenskaperna för 1875, redo-

Digitized by Google

visande förvaltningen af hospitalets tomthyresmedel eller den s. k. ruinfonden, samt dervid icke funnit anledning till anmärkning.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af hr G. Norin, en yxformad sten med skafthål, funnen i Södermanland;

b) till *Akademiens arkiv:*

af fotografen Wils i Odense: ett blad innehållande fotografiska afbildningar af den nu restaurerade S:t Knuds kyrka i Odensee;

c) till *Akademiens boksamling:*

af kammarjunkaren L. R. Rääf: *Samligar och Anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland,* af Leonhard Fr. Rääf, femte delen, utgifven efter författarens död;

af Akademiens korresponderande ledamot hr C. Piot i Bruxelles, hansarbeten *Cartulaire de l'Abbaye de Saint-Trond,* 2 delar i 4:o, Bruxelles 1870, 1874; — *Les Pagi de la Belgique et leurs subdivisions pendant le moyen âge,* Bruxelles 1871, i 4:o; — *Le regne de Marie-Thérèse dans les Pays-bas autrichiens.* Louvain 1874, i 8:o.

Litteratur.

Styffe, C. G.: Bidrag till Skandinaviens historia, ur utländska arkiver samlade, IV. Sverige i Sten Sture den äldres tid, 1470—1503. 8:o, CCCXLIV + 364 s. Stockholm 1875. Pris: 9 kronor.

Klingspor, C. A.: Sveriges ridderskaps och adels vapenbok. Ridders- och Adelsmän. 4:o, 16 pl. (nr 757—852). Stockholm. Pris: kart. 12 kronor.

Höjer, M.: Konungariket Sverige. En topografisk-statistisk beskrifning med historiska anmärkningar. 13—15 häftet. 8:o. Stockholm. Pris pr häfte: 75 öre.

Falke, J.: Konsten i hemmet. Öfvers. från originalets 2:a upplaga. 8:o, 253 s. Stockholm. Pris: 3 kronor.

Hellstenius, J.: Lefnadsteckning öfver E. G. Geijer. 8:o, 61 s. Stockholm. Pris: 85 öre.

Digitized by Google

Rääf, L. F.: Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergötland. V. Ydre härads sjöar, vägar, fornminnen m. m. 8:o, 153 s. och 18 pl. Norrköping (1875). Pris: 3 kronor.

Vitterhetsarbeten, Samlade, af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin. Efter originalupplagor och handskrifter utg. af P. Hanselli. XIX. J. G. Hallman, G. Palmfelt och C. J. Lohman. 8:o, 423 s. Uppsala 1875. (Upplaga 150 exempl.) Pris: 6 kronor.

Ljunggren, G.: Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död. II. Svenska vitterheten under Gustaf IV Adolfs minderårighet 1792—96. 2:dra häftet, 8:o sid. 161—320. Lund. Pris: 1 krona 50 öre.

Svedelius, W. E.: Inledning till Europas och Amerikas statskunskap. Förra delen. 8:o, 535 s. Upsala. Pris: 5 kronor 50 öre.

Bidrag till kännedomen om Göteborgs och Bohus läns fornminnen och historia, utg. på föranstaltande af länets hushållningssällskap. 2:a häftet, 1875. 8:o, s. 127—269. Stockholm. Pris: 2 kronor.

Historia, Sveriges, från äldsta tid till våra dagar, förf. af O. Montelius, H. Hildebrand, O. Alin, M. Weibull, R. Tengberg och J. Hellstenius. I, 2, 3. II, 1. Med talrika träsnitt. Stockholm 1876. Pris för häfte 1 krona.

Samlingar, utg. af svenska fornskriftsällskapet. 8:o. H. 65. Heliga Birgittas uppenbarelser. 9 häftet, s. 373—532. 1875. Pris: 2 kronor 50 öre. H. 66. Joh. Gersons bok om djefvulens frestelse, öfvers. af Ericus Nicolai. Tryckt i Stockholm 1495. Fotografiskt återgifven efter det enda ex. 40 s. Pris: 5 kronor.

Tidskrift, Svenska Fornminnesföreningens, nr 7. III, 1:a häftet. 8:o, 90 s. + XXII s. samt 1 pl. Stockholm. Pris: 3 kronor.

Samlingar utgifna för de skånska landskapens historiska och arkeologiska förening af M. Weibull. IV. 1876. 8:o, 95 s. Lund. Pris: 1 krona 50 öre.

Bibliotek, Historiskt, utg. af C. Silfverstolpe. II. 8:o, 436 + LIV s. Stockholm. Pris: 7 kr. 50 öre. — Inuehåll: 1. Silfverstolpe, Förhandlingarna rörande Katarina Ulfsdotters kanonisation. — 2. Granlund, k. Johan III:s bygnads- och befästningsföretag. — 3. Bergman, Handlingar rörande söndringen mellan hertig Karl och rådsherrarne 1594—1600. — 4. Odhner, Handlingar rörande J. Adler Salvii upphöjelse till riksråd. — 5. Liske, Öfversigt af den polska litteraturen med särskildt afseende på den svenska historien. II. — 6. Granskningar och anmälningar. — 7. Bibliografi.

Handlingar, Kongl. Vitterhets, historie och antiqvitets-akademiens. XXVII (Ny följd VII). 8:o, 427 s. Stockholm. Pris: 4 kronor. Innehåll: Undervisningsfrågans ställning och utveckling hos de gamle Romarne. Inträdestal af Carl Vilhelm Böttiger. — Sveriges deltagande i Westfaliska fredskongressen och grundläggningen af det Svenska väldet i Tyskland. Inträdestal af C. T. Odhner. — Bilagor. — Sekreterarens svar på Hr Odhners inträdestal. — Dalhems kyrka i Norra Tjusts härad, Kalmar län. Af Bror Emil Hildebrand. — Förslag till Inskrifter och Minnespenningar, hvilka

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien uppgifvit eller granskat och gillat åren 1866—1874.

[*Schwartz, E.* och *Noréen, A.*] Äldre Vestgötalagen, normaliserad text. 8:o, VIII + 67 s. — Pris: 1 kr. 25 öre.

Montelius, Bibliographie de l'archéologie préhistorique de la Suède pendant le XIX:e siècle, suivie d'un exposé succinct des sociétés archéologiques suédoises. 8:o, 106 s. — Pris: 3 kronor.

Numismatiska meddelanden, utg. af svenska numismatiska föreningen. Tredje häftet. 8:o, 95 s. Pris: 5 kronor.

Annerstedt, C.: Scriptores rerum Suecicarum medii ævi. Tredje delens förra afdelning. Fol., x + 341 s. Pris: 7 kr. 50 öre.

Gundert, H.: Fyra år i Asanti. Öfversättning från tyskan. Pris: 3 kr.

[*Hildebrand, Hans*]: Congrés international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Compte-rendu de la 7:e session, Stockholm 1874. 2 delar. 8:o, v + 1019 s. Pris (hos dr Hildebrand): 15 kronor.

Engeström, A. von: Om Judarne i Rom under äldre tider och deras katakomber. 8:o, 42 s. 1 pl. Pris: 1 krona.

Weibull, M.: Lunds universitets historia 1668—1868. Förra delens senare häfte. 4:o, 226 s. Pris: 5 kr.

Forssman, L. A.: Metersystemet. 8:o, 45 s. Pris: 1 kr.

[*Hildebrand, Hans*]: Stockholms Stads Jordebok 1420—1474. Utgifven af k. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, med understöd af Stockholms stad. 8:o, 458 s. Pris: 7 kr. 50 öre.

Utgör första delen af serien De svenska stadsböckerna från äldre tid.

Klingspor, C. A.: Sveriges adel under 1600—1700-talen. Samtida minnesteckningar jämte anmärkningar. Andra delens första häfte. 8:o, 144 s. Pris för del (4 häften): 10 kronor.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1875.

1. Af fru *L. Ahlborn:* en fransk medalj i brons öfver franske gravören Jaques Jean Barre. Inv. 5426.

2. Af häradsskrifvaren *E. H. Wahlgren:* Halmstads äldsta sigillstamp. Inv. 5427. — Se *Månadsbladet* nr 37.

3. Af *Svenska Akademien:* ett ex. i silfver af hennes minnespenning öfver skalden Erik Sjöberg. Inv. 5428.

4. Af hemmansegaren *Hans Thoresson* i Sör Fossum, Tanums socken, Bohus län: en stenyxa med skafthål, funnen å gifvarens hemman. Inv. 5430.

5 Af *H. M. Konungen:* ett ex. i guld af hans senaste belöningspenning (B. E. Hildebrand, *Sveriges Minnespenningar,* Oscar II nr 52) samt en medalj i silfver öfver H. K. H. Kronprinsen (samma verk, Kronprins Gustaf nr 1). Inv. 5432.

6. Af öfverstekammarjunkaren grefve *J. A. A. Sparre:* ett spanskt mynt från Barcellona. Inv. 5433.

Digitized by Google

7. Af *Öfver-Jerna* församling i Strängnäs stift: en pixis af förgyld koppar med inskrift. Inv. 5443. — Om pixider, se Hans Hildebrand, *Den kyrkliga konsten*, s. 108, fig. 99. Ifrågavarande pixis är ritad på trä för att intagas i Månadsbladet.

8. Af H. Exc. hr grefve *G. A. Sparre:* ett modernt turkiskt kopparmynt. Inv. 5446.

9. Af förste sekreteraren grefve *C. Snoilsky:* en medalj i silfver, slagen af la Société royale d'horticulture de Liége. Inv. 5447.

10. Af *k. justitie-departementet* i Kristiania: ett ex. i silfver af en belöningsmedalj (B. E. Hildebrand, anf. verk, Carl XIV Johan nr 131). Inv. 5451.

11. Af öfverintendenten *C. Holst* i Kristiania: ett ex. i brons af Bergens musei belöningsmedalj, med bild af J. Friele. Inv. 5452.

12. Af studerande *G. A. Gustafsson* i Uppsala: fyra groft tillhuggna flintstycken tillhörande Tanumsfyndet, Inv. 5226. — Inv. 5453.

13. Af nämndemannen *Erik Persson* i Afholm (Bjuråkers socken, Helsingland): en å hans egor funnen stor spjutspets af rödbrun skiffer. Inv. 5454. — Omtalad och afbildad i *Månadsbladet* nr 34, sid. 159, fig. 69.

14. Af dr *G. Brunius* i Landskrona: ett kruthorn med skulpterade figurer, från 1500-talet, ett fyrkantigt bläckhorn af glas samt en bit af ett kakel med gul glasyr och årtalet 1540 — alltsammans funnet i Lund på 12 fots djup vid gräfning af grunden till professor C. G. Brunii hus. Inv. 5457.

15. Af häradshöfding *A. F. Ekewall* i Skellefteå: två breda hålmejslar af grå flinta, lika *Månadsbladet* fig. 27, samt ett flintstycke af samma färg, från hvilket stora flisor äro afslagna, funna i närheten af det omkring år 1830 anträffade fyndstället för dylika flintmejslar (jfr Montelius, *Sveriges forntid* I. s. 58 f. Inv. 5458.

16. Af friherre *J. Nordenfalk:* fem stycken stampar af stål, för slägterna Sernsköld nr 302 (utdöd), Drufva nr 1557 (utdöd) och Risellsköld nr 2148 (utdöd), en stamp med en solros vänd mot solen och bokstäfverna G. B., samt en stamp med en upprest lyra med omskrift *Christ. Sigm. & Chr. Frid. Richter.* Inv. 5460.

17. Af hofstallmästaren *J. W. Beijer:* en ovanligt stor och vacker hålmejsel af svart skiffer, funnen nära Storforsen i Pite elf, inom Vesterbotten, men nära gränsen till Lappland. Inv. 5463. — Jfr *Månadsbladet* nr 34 s. 148.

18. Af hr *Eskil Lindblad* på Husqvarna: fyra spjutuddar af jern (från tidigare jernåldern), funna vid Perstorp i Varola socken, Kåkinds härad, Vestergötland. Inv. 5464.

19. Af dr *Gustaf Retzius:* gipsafgjutning af ett ben med inristade djurfigurer, från den qvartära stenåldern i Frankrike. Inv. 5465.

20. Af öfverstekammarjunkaren grefve *J. A. A. Sparre:* en medalj i brons med bilden af grefve Gaisruchio, erkebiskop af Milano, från år 1818. Inv. 5470.

21. Af hr *Edvard Wennerholm:* ett falskt mynt på 100 realer af år 1854, med drottning Isabellas bild på åtsidan. Inv. 5471.

22. Af hr *Johan Mårtensson:* två tyska riksmynt af nickel på 10 och 5 pfennige. Inv. 5472.

23. Af prosten dr *Th. G. Een* i Östra Ny: originalstampen till helgalekamensgillets i Stockholm sigill (jfr *Månadsbladet* nr 48), samt en s. k. *médaille de confiance,* slagen af Frères Monneron 1792. Inv. 5477.

24. Af kaptenen friherre *C. G. Oxenstjerna:* en prismedalj i brons utdelad vid *London annual international exhibition of all fine arts industries and inventions.* Inv. 5478.

25. Af hofmålaren *Axel Nordgren:* en belöningsmedalj *für kunst* utdelad vid verldsutställningen i Wien år 1873. Inv. 5479.

26. Af vice direktören vid naturhistoriska museet i Lyon *E. Chantre:* flintspånor och rått arbetade flintsaker, funna i Frankrike, samt gipsafgjutningar af 2 kranier, 4 stenredskap och 6 bronsredskap, funna i samma land. Inv. 5480.

27. Af ingeniör *Magnét:* en pilspets af mörk rödbrun skiffer, funnen vid Mattalajärvi i trakten af Öfver-Torneå. Inv. 5526. — Jfr *Månadsbladet* nr 35, s. 171.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

28. Af dr *G. A. Ehrengranat* i Falkenberg: en ovanligt stor och prydlig bronsyxa, funnen vid Lundby i Slöinge socken, Halland. Inv. 5527. — Afbildad i Montelii *Svenska Fornsaker* fig. 99; jfr *Månadsbladet* nr 45, s. 144.

29. Af ryttmästaren m. m. *P. von Möller:* en spjutspets, en hålcelt och en öppen armring af brons, funna i södra Frankrike. Inv. 5528. — Jfr *Månadsbladet* nr 45, s. 144.

30. Af kammarherren *O. Nordenfelt:* en trind stenyxa utan hål (lik M. fig. 15), funnen vid Mosserud i Kils socken, Visnums härad, Vermland. Inv. 5529.

31. Af *k. Vetenskaps Akademien:* ett exemplar i silfver af dess minnespenning öfver Samuel Owen, Inv. 5530.

32. Af godsegaren *K. Schmidt:* nedre delen af en i skafthålet afslagen stenyxa af ovanlig form, funnen vid Halstra i Törnevalla socken, Åkerbo härad, Östergötland. Inv. 5550.

33. Af ingeniör *Eskil Lindblad:* en stenyxa med skafthål och deröfver spår af ett äldre hål (vanlig form), funnen vid Målen i Öggestorps socken, Tveta härad, Småland. Inv. 5551.

34. Af friherre *J. G. Sack* på Bergshammar: ett ovanligt bågspänne af förgylld brons, funnet vid Segerstad i Öja socken, Vester-Rekarne härad, Södermanland. Inv. 5552. — Beskrifvet och afbildadt i *Månadsbladet* nr 41.

35. Af artisten *C. F. Lindberg:* en liten trind hålmejsel af nästan svart trapp, en armbygel af brons (liknande M. fig. 591), en fingerring snodd af två bronstrådar samt bottnen af en djurhufvudformad spännbuckla, funna på Gotland. Inv. 5553.

36. Af *Öfver-Enhörna* församling i Södermanland: en gammal kyrkbänk af trä med prydliga sniderier. Inv. 5554.

37. Af komminister *C. L. Johansson* i Hool: en ovanligt stor stenyxa af vanlig form med skafthål, funnen i Hools socken, Kullings härad, Vestergötgötland, samt en stor stentrissa af glimmerskiffer, funnen i samma socken. Inv. 5562.

38. Af studeranden *Bruno* i Alingsås: två stenyxor med skafthål (på den ena är hålet påbörjadt från ena sidan med en tapp i midten), funnen i Tiveds socken, Vadsbo härad, Vestergötland. Inv. 5563.

39. Af fabrikör *C. M. Salomonsson* i Herrljunga: en spjutspets af flinta, funnen vid Qvistbro prestgård i Närike. Inv. 5564.

40. Af hemmansegaren *P. A. Andersson* i Högkil: tappen till skafthålet i en stenyva, funnen vid Dalen i Rölanda socken, samt ett aflångt fyrkantigt bryne af qvarzit, funnet vid Högkil i Håbols socken, Dal. Inv. 5565.

41. Af öfverintendenten *M. L. Berg:* graffynd, anträffade vid undersökningar i hagar vid Näsby i Taxinge socken, Södermanland. Inv. 5566. — Grafundersökningarne bekostades af hr Berg och utfördes af dr Montelius.

42. Af kronolänsman *J. A. Hansson:* sex skedformiga skrapor, en spjutspets och spetsen af en dolk eller ett spjut, af flinta; bitar af minst tio lerkärl från den tidigare jernåldern; hälften af en benkam från samma tid; allt funnet i Tanums socken, Bohuslän. Inv. 5567.

43. Af hemmansegaren *Lars Olsson* i Ivarsbjörke: en jernyxa, funnen vid Ivarsbjörke, Sunne socken, Vermland. Inv. 5568.

44. Af v. häradshöfdingen *S. J. Geete:* ett ovalt bryne (tidigare jernåldern), funnet vid Vestaneks by, Hålsjö socken, Jämtland. Inv. 5606.

45. Af pastorsadjunkten *P. J. Been:* en aflång, jämnbred skrapa af hvitgrå flinta och nio krumknifvar af flinta af ungefär samma gråa färg, alla tio funna i en bergspringa å Soltorps bys egor i Tanums socken, Bohuslän; — ett i båda ändar afbrutet stycke af en krumknif(?) af flinta, funnes å Oppens egor i samma socken. Inv. 5607; — en lång smal kantig sten med sliprånna utmed ena kanten, funnen vid Soltorp, och en trekantig pilspets af flinta, funnen vid Ljungbytorp i samma socken. Inv. 5627. (Forts.)

(Forts.)

Detta nummer lades under pressen den 13 oktober 1876.

Stockholm 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTOR: HANS HILDEBRAND.

55 och 56. 1876. Juli och Augusti.

Innehåll: 1. Altarkärl från Visborgs slottskapell (1 fig.). — 2. Två grupper af fornsvenska ortnamn. — 3. Från slutet af jernåldern (2 fig.). — 4. Från Akademiens sammankomster.

Altarkärl från Visborgs slottskapell.

48.

År 1874 insände Visby hospitalsdirektion till Akademien såsom ett depositum i Statens Historiska Museum

Digitized by Google

en kalk med paten och en pixis, allt af förgyldt silfver. Med föremålen följde en skrifvelse af hr biskop Anjou innehållande följande upplysningar. "Denna kalk med tillbehör har tillhört Visborgs slottskyrka. Ett på ett löst papper antecknadt inventarium öfver de saker som ifrån slottskyrkan "efter dess dimolition" blifvit tillvaratagna och "konserverade", upptager ibland annat: "1 kalk og disk af syll forgylt uten og inden, derhoss en trint forgylt ask af syllfwer till oblat". Å samma papper har d. v. superintendenten Spegel egenhändigt antecknat och underskrifvit, att sedan konungen till Visby stadskyrkas nytta förunnat dessa saker m. m., han den 24 april 1681, enligt honom af konungen anförtrodt uppdrag att derom förfoga, gifvit kalk och disk (och förmodligen äfven oblatask, ehuru den ej särskildt nämnes) till hospitalskyrkan, "hvaremot han ville låta förbättra den gamla der förut befintliga och förära den till Visby kyrka".

På kalkens sexbladiga fot ses dels en bild af den Korsfäste, dels, å dennes sidor, tvenne vapensköldar. Af dessa är den högra fyrdelt; han har tvenne fält (det första och det fjerde) släta och förgylda samt tvenne utan förgyllning och graverade. Den venstra skölden är tudelad; i högra förgylda fältet finnas 24 kulor ordnade i 7 rader, i det venstra fältet ses tre förgylda bjelkar på graverad silfverbotten. De två vapnen tillhöra herr Olof Axelsson (Tott) till Vallö, riddare och danskt riksråd samt höfvidsman på Visborg ifrån 1449 till sin död den 16 september 1464, och hans andra hustru fru Anna Jensdotter af danska ätten Present, hvilken omkring år 1450 blef gift med herr Olof och öfverlefde honom.

Knappen omslutes af sex blommor; på dess öfver- och undersida finnas sex ornament med arkitektoniska motiv. Skålen är liten och ursprunglig.

Digitized by Google

Patenen är förgyld. I bottnens cirkel är inristadt ett fyrpass och intages midten af en rund skifva, på hvilken ses en hand med till välsignelse utsträckta finger. På kanten finnes på en rund oförgyld skifva ett likarmadt kors.

Den tillhörande pixis (hostiadosa) består af en låg cylinder, försedd med ett lock som småningom uppstiger i en lindrigt höjd topp, afslutad med en kornsirad kula. På locket ses fyra englar (de öfra delarne) i olika ställningar, den ena lyfter i högra handen en hostia. Öfver hvar engels hufvud ses en på två konsoler hvilande klöfverbladsbåge. På sjelfva dosans vägg ses, likaledes under klöfverbladsbågar, tolf graverade sittande gestalter, Christus välsignande mellan apostlarne Petrus och Paulus samt nio andra lärjungar i vexlande ställningar. Arbetet är ganska förtjenstfullt och skall vid ett annat tillfälle blifva föremål för närmare granskning.

Kalken med paten äro antagligen arbetade på beställning af herr Olof och tillhöra midten af 1400-talet. Hostiadosan deremot är äldre: den kan näppeligen vara från någon senare tid än 1200-talet.

H. H.

Två grupper af fornsvenska ortnamn.

Det är bekant, att i Sverige finnas många sockennamn, hvilka sluta med en stafvelse, som härledes af verbet *rödja*, och hvilken stafvelse är vokaliserad på fyra olika sätt, nämligen *röd*, *ryd*, *red* och *rud*. Men det torde ej vara iakttaget, att det område, inom hvilket dessa sockennamn förekomma, är skarpt begränsadt, samt att områdena för de fyra olika vokaliseringarna äfvenledes äro bestämdt afskilda från hvarandra. Sockennamn med *röd*, *ryd*, *red* eller *rud* till slutstafvelser

Digitized by Google

förekomma i sydvestra Vermland, på Dal, i Bohuslän, Vestergötland, Halland, Skåne, Blekinge, Småland och Östergötland. I hela det öfriga Sverige förekomma de icke, med tre undantag: Östra och Vestra Ryds samt Danderyds församlingar i Uppland.

Namnen äro fördelade sålunda:

I Vermland och på Dal ändas alla ifrågavarande sockennamn på *rud*, intet enda på *red*, *ryd* eller *röd*. De äro i Vermland följande: *Frykerud*, *Ullerud*, öfra och nedra, *Sillerud*, *Långserud*, *Högerud*, *Ölserud* = 7; på Dal: *Skållerud* = 1. På en specialkarta öfver Vermland finner man med lätthet ett par, tre tiotal gårds- eller bynamn med samma ändelse *rud*, hvilken ock återfinnes i många sådana namn på Dal.

I Vestergötland och Halland hafva vi uteslutande ändelsen *red*, med ett undantag: *Ryds* församl. af Sköfde pastorat. Sockennamn med denna ändelse äro i Vestergötland: *Ufvered*, *Säfvared*, *Lagmansered*, *Fröjered*, *Fägred*, *Liared*. *Kylingared*, *Fiflered*, *Gullered*, *Espered*, *Grofvared*, *Bredared*, *Hedared*, *Långared*, *Angered*, *Tostared*, *Horred*, *Grimmared*, *Elfsered*, *Tväred*, *Hulared*, *Kållered* = 22; i Halland: *Stamnared*, *Fagered*, *Gällared*, *Drängsered*, *Krogsered*, *Kinnared*, *Bredared*, *Knäred* = 8.

Ändelsen *ryd* förekommer i Småland (dock finnes i Kalmar län allenast ett sockennamn med denna ändelse, *Fliseryd*), Blekinge och Östergötland; der förekommer icke *rud*, *red* eller *röd*. Vi finna i Småland: *Bottnaryd*, *Mulseryd*, *Unnaryd 1*), *Unnaryd 2*), *Pjätteryd*, *Almundsryd*, *Lekaryd*, *Agunnaryd*, *Hallaryd*, *Göteryd*, *Traheryd*, *Markaryd*, *Hinneryd*, *Hvittaryd*, *Tutaryd*, *Linneryd*, *Hornaryd*, *Lekeryd*, *Barkeryd*, *Bankeryd*, *Sandseryd*, *Gällaryd*, *Tofteryd*, *Bredaryd*, *Långaryd*, *Färgaryd*, *Burseryd*, *Båraryd*, *Källeryd*, *Hjelmseryd*, *Stockaryd*, *Fröderyd*, *Lomaryd*, *Bälaryd*, *Askeryd*, *Frinnaryd* = 36; i Blekinge: *Backaryd*,

Digitized by Google

Hellaryd, *Åryd* = 3; i Östergötland: *Landeryd*, *Östra Ryd*, *Vestra Ryd* = 3.

Ändelsen *röd* förekommer, med uteslutande af de tre öfriga, i Skåne uti följande sockennamn: *Högseröd*, *Hallaröd*, *Veberöd*, *Kågeröd*, *Matteröd*, *Djurröd*, *Efveröd*, *Eljaröd*, *Hufvaröd*, *Hörröd*, *Linneröd* = 11. I Bohuslän finnas tre hithörande sockennamn. De hafva alla ändelsen *röd*: *Resteröd*, *Grinneröd*, *Spekeröd* = 3. Andra hithörande ortsnamn inom denna provins behålla konsequent samma ändelse. Att man ej der, såsom man på grund af grannskapet med Vestergötland skulle vänta, finner ändelsen *red* (ej heller *rud*, från Dal), kan möjligen förklaras sålunda, att ett mellan *röd* och *red* sväfvande uttal föranledt det förra stafningssättet.

Det nu omhandlade området skiljes från det öfriga Sverige, såsom man ser, af en gränslinie, som utgår från norska gränsen i trakten af Charlottenberg rakt till Venerns norra strand, vidare rakt, till nordspetsen af Vettern och följer derifrån Östergötlands norra gräns till Östersjön. Norr om denna gränslinie finnes, med undantag af de omnämnda *ryd*, intet sockennamn med någon af de anförda ändelserna.

Deremot finner man norr om gränslinien en annan sockennamnsändelse, som på sitt område är lika förherrskande och exklusiv, som *röd*, *red*, *ryd* och *rud* äro inom sitt. Denna ändelse är *tuna*. Dess område är egentligen de tre Mälarlandskapen. Vi finna nemligen i Uppland: *Östuna*, *Tuna*, *Estuna*, *Frötuna*, *Sigtuna*, *Närtuna*, *Skeptuna*, *Håtuna*, *Sollentuna*, *Vallentuna*, *Färentuna*, *Erentuna*, *Simtuna*, *Altuna*, *Torstuna* = 15; i Vestmanland (n. b. den östliga, tidigast bebygda delen deraf): *Dingtuna*, *Skultuna*, *Romfartuna* = 3; i Södermanland: *Tuna* (Tunaberg), *Runtuna*, *Frustuna*, *Eskilstuna* = 4. Dessutom finnes ett *Tuna* i Dalarne, ett i Helsingland, samt ett i Medelpad. Söder om vår tänkta gräns finnes

Digitized by Google

ändelsen *Tuna* blott i två sockennamn: *Tuna* i Kalmar län, der, underligt nog, allenast ett *ryd*-namn finnes, och *Sätuna* i Vestergötland, der ock finnas två socknar med namnet *Tunhem* och en med namnet *Tun.* Eljes intet *Tuna*-namn på det södra området.

I Närike finnes intet hit hänförligt sockennamn; men gårdsnamnen *Baggerud* i Sköllersta socken och *Frötuna* invid Vestmanlandsgränsen vittna i förra fallet om vermländskt, i det senare om vestmanländskt inflytande.

Resultatet af vår framställning blir, uttryckt i siffror, detta: i området söder om vår tänkta gränslinie finna vi 93 (nittiotre) namn på *rud*, *red*, *ryd* och *röd* mot 2 (två) på *Tuna;* i det norra området 26 (tjugosex) namn på *Tuna* mot 3 (tre) på *ryd.* Af *Tuna*-namnen tillhöra 22, d. ä. nästan allasamman Mälarlandskapen. Detta är en händelse, som, i sanning, ser ut som en tanke. Denna namngruppering kan ej vara en tillfällighet.

Tvänne förklaringar kunna kanske gifvas. Den ena får man af dr Montelii karta öfver stenåldersgrafvarnas utbredning i Sverige i *Sveriges Historia* af Montelius, Hans Hildebrand m. fl. s. 73. Denna utbredning öfverensstämmer på ett förvånande sätt med det här ofvan antydda södra området. Namnen på *rud* etc. skulle då härstamma från stenåldern; namnen på *tuna* icke från bronsåldern, som norr om Mälaren blott lemnat få spår, utan från jernålderns folk. Den andra förklaringen kan ligga i dr Hans Hildebrands antagande af två jernåldrar och två deremot svarande invandringar. Han säger i *Svenska Folket under Hednatiden* s. 106: »allt synes mig tala för sammanställning af äldre jernålder och Götar, af yngre jernålder och Svear». Från Götarne skulle då *rud*-namnen härstamma; från Svearne namnen på *tuna.* Slutligen torde de fyra liknande, men dock inom vissa gränser konseqvent olika, namnändelserna gifva en

Digitized by Google

vink om tillvaran af flere skilda riken inom Götarnes land.

E. Låftman.

Ofvanstående uppsats, som af författaren blifvit till Månadsbladets redaktion insänd,[1] berör ett så vigtigt ämne, att ytterligare några ord böra sägas derom.

Man har visserligen under föregående århundraden egnat uppmärksamhet åt våra ortnamn, men de resultat, till hvilka man då kom, under tider då den enda vetenskap, hvilken i detta fall kan lemna tillförlitliga upplysningar, nämligen språkvetenskapen, ännu icke var känd, äro i allmänhet af alls intet värde. Man sökte tyda ortnamnen på grund af helt tillfälliga ljudlikheter, såsom när på 1400-talet Ericus Olai anser namnet Sverige egentligen heta *Zwerike* (Zweirike), d. v. s. tvårike eller dubbelrike (Svealand och Götaland), eller när under det följande århundradet Olaus Magni anser namnet Gotland betyda ett *godt land*, hvilket namn han säger ön rikligen förtjena genom sin fruktbarhet. Till dessa konstlade, alldeles förvända namnförklaringar höra de bekanta försöken att anse ortnamnen Alvastra, Varnhem och Våmb i Vestergötland vara förvrängningar af Alfhildstad, Bernadinerhem och Vårfruhem. Till denna förgångna tid hör ock inbillningen, att sockennamnen alltid borde hafva någon betydelse som egde sin motsvarighet i hela socknens förhållanden, under det i verkligheten sockennamnet i de allra flesta fall icke är annat än namnet på den gård, å hvilken man fordom, af orsaker

[1] Hr komminister Låftman har tidigare insändt en redogörelse för sina iakttagelser rörande Vesterås domkyrkas byggnadshistoria, hvilken framdeles, när nödiga teckningar kunnat anskaffas, kommer att offentliggöras.

Digitized by Google

som i de flesta fall äro okända, kom att uppföra bygdens kyrka. Sockennamnen måste derföre, med få undantag, behandlas som vanliga gårdsnamn och få vid undersökningar af ortnamnens betydelse och utbredning ej skiljas från dessa.

Den undersökning som hr Låftman anstält af tvänne grupper sockennamn, måste derföre kompletteras genom att granska samtliga ortnamn, i hvilka orden *ryd* eller *tuna* ingå som den enda beståndsdelen eller en af beståndsdelarna. Då man nämligen icke kan vara förvissad, att utbredningen af sockennamnen med *ryd* och *tuna* troget motsvarar utbredningen af enahanda gårdsnamn, blir det omöjligt, att från granskningen af sockennamnen allenast draga några säkra slutsatser.

Om det således är nödigt att åt undersökningen gifva en större utsträckning, får man å andra sidan ej heller underlåta att gå med sina forskningar något tillbaka i tiden. Man har nämligen i nyare tid stundom låtit ortnamnen på det mest godtyckliga sätt ombildas.[1] Bland de skånska sockennamn på *röd* som hr Låftman anför, heta Veberöd och Efveröd under medeltiden, hvars namnformer trognare återgifva de ursprungliga förhållandena, *Vibre* och *Æverthe*, och måste således båda dessa namn skiljas från *ryd*-gruppen. Man kan visserligen icke i hvartenda fall uppvisa ett ortnamns medeltidsform, men faran att vilseledas genom ortnamnens moderna form blir mindre med ju större massor af fall man rör sig. När man icke kan för Skåne uppvisa i vår tid mer än elfva sockennamn på *röd* (ryd), betyder det ganska mycket om tvänne måste utgå, men om vi taga i beräkningen de hundratal af ortnamn på

[1] Prof på dessa godtyckliga ombildningar, vid hvilka man vanligen lät sig ledas af falska analogier eller af misslyckade förklaringsförsök, äro anförda af dr Karl Sidenbladh i inledningen till hans bok *Sveriges härads- och sockennamn.*

Digitized by Google

röd som förekomma i Skåne betyder bortfallandet af tvenne alls intet.

Det är emellertid visst, att hr Låftman, ehuru han inskränkt sina iakttagelser till sockennamnen och till deras nuvarande form, kommit till ett riktigt resultat. Genom granskning af den topografiska korpsens kartblad i skalan 1: 100,000 har jag funnit bekräftadt, att *ryd*-namnen i deras varierande former tillhöra Götaland, hvartill, såsom vederbör, räknas icke allenast Dal, utan ock Vermland, som allenast i nyare tid, när landets provinser fördelades på hofrätterna i Stockholm och Jönköping, kom att förenas med Svealandskapen, och att *tuna*-namnen i allmänhet tillhöra Svealand, — tvenne omständigheter som onekligen i hög grad förtjena att uppmärksammas.

Men om den ena af dessa två grupper tillhör Svealand, den andra Götaland, så följer deraf ingalunda, att *tuna*-namnen i det förra bilda en motsvarighet till eller utgöra en ersättning för *ryd*-namnen i det senare. De två namnformerna hafva nämligen mycket olika betydelse och afgifva vittnesbörd om tvenne skilda perioder inom den svenska odlingens historia.

Tuna är, såsom ofta är händelsen med våra ortnamn, en form för genitivus pluralis. Ännu under början af medeltiden böjdes ortnamnen såsom andra ord i språket och hade således vexlande form efter sin plats i satsen och efter prepositionen, som kunde föregå. När man småningom förlorade sinnet för den regelbundna ordböjningen, liksom i allmänhet medvetandet af ordformernas ursprung, blef vanligen en af ortnamnets många former rådande på bekostnad af de andra, och erfarenheten har visat att man ofta valde former för genitivus pluralis, förmodligen derföre att denna casus, hvilken fordom alltid följde efter prepositionen *till*, så ofta hördes att den särskildt inpräglades i minnet.

Digitized by Google

Allenarådande har dock aldrig denna genitivform blifvit; jämte *tuna* finna vi *tun* (nominatus eller acusativus singularis), jämte *ryd* finna vi *ryda*.

Tun i den vexlande casusformen är gemensamt för flere af de indo germanska språken. Det heter på armeniska *dun*, i galliska ortnamn har det formen *dunum*, det heter på engelska *town*, på högtyska *zaun*. Ordet har vexlande betydelse, än af inhägnad, än af inhägnad plats, än af inhägnad och bebygd plats; *Tun* svarar således fullkomligt mot ordet gård, som också har alla dessa tre bemärkelser. Ordet *tun* betecknar således en ordnad boningsort utan vidare bibetydelse.

Ryd deremot betecknar icke i främsta rummet en bostadsplats; det har derföre, när det användes som ortnamn, en bestämd bibetydelse. Det står i närmaste sammanhang med ordet *rödja* och utmärker således ett ställe, om hvilket man visste att det hade upptagits till bebyggande. *Ryd*-namnen beteckna således så att säga ett *kolonisationsområde*, de utmärka icke den äldsta bygden, utan en nyare som småningom vanns från obygderna. En granskning af en karta med terränbetäckning stadfäster denna på språkforskningens väg vunna slutsats: *tuna*-gårdarne ligga i öppna trakter, *ryd*-gårdarne åter alltid i kuperad mark, uppe i skogsområdena, någon gång i kärrtrakter, i hvilka vattnet var lika hinderligt för odlingen som bergen eller skogarne.

Gårdsnamnen på *ryd* och på *tuna* svara således icke fullt mot hvarandra. Undersökningen vinner derföre i intresse och det resultat till hvilket hr Låftman kommit, blir vida betydelsefullare, om vi vidga fältet för våra undersökningar och fråga: om *tuna* i allmänhet tillhör Svealand, hvilken motsvarande namnform finnes för en gård inom den äldsta bygden uti Götaland? om *ryd* tillhör Götaland, hvilken benämning på nybyggena ersätter detta ord inom Svealand?

Digitized by Google

För gård i allmänhet hafva vi t. ex. uttrycken *by* och *torp*, men de tillhöra hela Sverige och kunna derföre icke vid detta tillfälle blifva föremål för vår uppmärksamhet. Men det finnes ett annat ord, som ofta användes i gårdsnamn som, liksom *tun*, saknar all bibetydelse och som på allenast få undantag när, tillhör Götaland, nämligen ordet *hem*, hvilket dock ibland icke framträder fullt tydligt i de nuvarande namnformerna; det har ofta fått formen *um*, t. ex. i ortnamnen Kedum, Rånnum och Längnum, hvilkas medeltidsformer äro Kidhem, Randhem och Langhem. Vi kunna således säga: inom Svealand och Götaland finnes för den germanska tidens äldre gårdar två namn, tillhörande hvar sitt områden: *tuna* i Svealand, *hem* i Götaland.[1] Vi äro naturligtvis skyldiga att tala om den *germanska* tiden, då såväl *tun* som *hem* tillhöra Sveriges germanska inbyggares språk.

För nybyggen finnas i ortnamnen flere tekniska former, af mycket vexlande utbredning. Vi hafva utom *ryd* t. ex. orden *boda*, *måla*, *bråten* och *säter* (singularform) eller *sätra* (genitivus pluralis). Öfver *boda*-namnens utbredning har jag icke gjort några undersökningar; de torde förekomma öfver nästan hela Sverige. Orterna på *måla* eller *målen* äro allmännast i Kalmar län, men förekomma äfven inom gränsskogarne å den småländska sidan samt i skogstrakterna mellan Småland å ena sidan, Blekinge och Lister (som fordom var skildt från Blekinge) å den andra; i Skånes skogstrakter har jag icke funnit några *måla*-namn.[2] *Bråten* (af *bryta*) synes icke hafva någon stor utbredning, men

[1] Jfr rörande ortnamnen på *hem* min bok *Svenska folket under hednatiden*, s. 58, noten.

[2] Om *måla* se Linder, *Om allmogemålet i Södra Möre härad af Kalmar län*, s. 112.

Digitized by Google

förekommer inom vidt skilda trakter, t. ex. i vestra Södermanland och på Dal.

Allmännare utbredning har deremot *säter* eller *sätra*, och detta ortnamn bildar den motsvarighet vi söka till *ryd*, i det *sätra* är ytterst allmänt i Svealand, der *ryd*-namnen nästan alldeles saknas. Gårdsnamn på *säter* finnas väl inom Götaland, men i gränstrakter mot Svealand eller aflägsna bygder, t. ex. i nordligaste Vestergötland, på Dal och i vermländska utbygder. Vi komma således till det resultatet att i Svealand finnas egna termer för urgamla gårdar, *tuna*, och för nybyggen, *säter*, under det Götaland har sina egendomliga termer, för urgamla gårdar *hem* och för nybyggen *ryd*.

Härmed är dock ingalunda denna undersökning afslutad. För att komma fullkomligt på det klara, måste man rent af skaffa en statistisk öfversigt[1] öfver ifrågavarande och andra sammanhörande ortnamns utbredning, hvarmed det likväl icke är nog att allenast anföra siffrorna i vederbörande kolumner, utan man måste äfven gifva akt på inom hvilka delar af orten hvar särskild namngrupp förekommer, samt isynnerhet, derest inom samma trakt flere olika namn för nybyggen förekomma, hvilket inbördes förhållande orternas lägen hafva till hvarandra. Genom att aktgifva på detta senare kan man småningom komma till att urskilja nybyggeområdena från olika tider. Så t. ex. synas i orter der både *ryd*- och *måla*-namn förekomma, *måla*-namnen vara yngre; det finnes *måla*-gårdar som äro utbrytningar från *ryd*-gårdar. Det synes, om man granskar de vermländska ortnamnens utbredning, som om i detta landskap *sätra*-namnen äro senare än *ryd*-namnen. Detta är af icke ringa betydelse, ty om *ryd* representerar Götarne, *sätra*

[1] Med tillhjelp af den topografiska korpsens ofvan nämnda karta och de särskilda områdenas jordeböcker, af hvilka senare man bör företrädesvis välja de äldsta fullständiga.

Digitized by Google

Svearne, skulle vi af det anförda förhållandet få draga den slutsatsen: i en gammal Götabygd har i en jämförelsevis sen tid ett Sveanamn vunnit insteg. På grund af de vigtiga slutsatser, som deraf skulle kunna dragas, är det af nöden att noga gifva akt på *ryd*- och *säter*-gårdarnes inbördes lägen inom de orter der båda slagen förekomma. Vidare bör man gifva akt på de fynd som blifvit gjorda på de olika namngruppernas gårdar; man kan derigenom komma underfund med t. ex. om i Götaland de många *ryd*-gårdarne tillhöra den tidigare jernåldern, om deremot de vida färre *säter*gårdarne i Götalands gränstrakter mot Svealand icke tillkommit förrän under den senare jernåldern. Slutligen måste man ock egna någon uppmärksamhet åt samma eller motsvarande ortnamns utbredning inom Danmark och i synnerhet inom Norge.

Undersökningar af detta slag kräfva i främsta rummet iakttagelseförmåga och noggrannhet; vetenskapsmannens hjelp kan understundom behöfvas för att kontrollera namnens äkthet, men i öfrigt äro dessa forskningar sådana att de kunna af hvem som helst utföras, och man har allt skäl att vänta de intressantaste bidragen just från dem, som länge lefvat på landet och kunnat göra sig förtrogna med sin orts bygd, egoförhållanden och historia. Det är derföre högeligen att önska, att mången ville följa det vackra exempel hr Låftman gifvit, och skall Månadsbladet alltid hållas öppet för bidrag till lösningen af den ganska vigtiga frågan om våra ortnamns betydelse.

Det kan icke gerna förnekas att denna fråga är af en synnerligen stor vigt. Redan den omständigheten att Svealand och Götaland hafva i sina ortnamn olika element, visar, till hvilka vigtiga resultat man kan komma genom att åt ortnamnen egna sin uppmärksamhet: de kunna lemna oss upplysningar om de gamla stamför-

Digitized by Google

hållandena i vårt land, hvilka ännu, tyvärr, äro så föga utredda, för att icke tala om de slutsatser man kan draga med afseende på odlingens historia i vårt lands olika bygder.

Hr Låftman lemnar en antydan om de förklaringar man skulle kunna söka för de ifrågavarande ortnamnens olika utredning. På frågans nuvarande ståndpunkt torde det vara försigtigast att stanna dervid, att namnen *ryd* (och *hem*) tillhöra Göta land, (*sätra* och) *tuna* Svea land. Det är visserligen ganska märkligt att *ryd*namnens område ungefär sammanfaller med stenåldersgrafvarnas, men det är näppeligen rådligt att sätta det ena i någon direkt förbindelse med det andra. *Ryd*namnet tillhör ett germanskt tungomål, men det finnes allsintet som berättigar oss att antaga, att stenåldersfolket talat ett sådant. Men i indirekt förhållande kunna de två företeelserna stå. Götarne måste hafva invandrat söderifrån och kommo då till bygder, som under den föregående tiden voro bebygda, redan under stenåldern. Det är icke otänkbart att Götarnes utbredning inom det land som sedan kallades Sverige, i någon mon bestämdes af utbredningen af den tidigare bygden.

Först sedan samtliga ortnamn på *ryd* blifvit sammanstälda kan man draga några giltiga slutsatser angående utbredningen af ordets olika dialektformer *ryd*, *rud*, *red*, *röd*. Gårdsnamnen visa i detta afseende icke samma regelbundenhet som sockennamnen, och gårdsnamnens (äfven särskildt sockennamnens) former visa icke nu samma geografiska förhållanden som förr. I Skåne t. ex. förekom under medeltiden mycket ofta formen *ryd*. Om jag icke misstager mig, har man i senare tider vidtagit godtyckliga förändringar af jordeböckernas namnformer, hvilket kan hafva skärpt olikheterna mellan de olika länens ortnamn, eller åtminstone åt hvart läns former gifvit en falsk öfverensstämmelse.

Digitized by Google

För öfrigt, om det en gång lyckas att uppvisa för hvar särskild form af *ryd*namnet dess egna område, torde detta näppeligen afgifva bevis för olika riken, utan snarare för stamolikheter och för den närmare sammanlefnaden mellan vissa trakters inbyggare.

H. H.

Från slutet af jernåldern.

I *Månadsbladet* nr 6 har d:r Montelius afbildat fyra på Öland funna bronsskifvor med upphöjda, mycket märkliga figurer, hvilka han der hänför till vikingatiden och hvilka i hans Atlas äro hänförda till den senare jernåldern (jernåldern III, fig. 518—521). I det systematiska registret öfver figurerna i *Månadsbladets* tre första årgångar har jag det oaktadt hänfört dessa figurer till den tidigare jernåldern (= Montelii Jernåldrar I och II). Jag anser mig skyldig att framlägga skälen för denna min åtgärd.

Det är formen af de å skifvorna förekommande vapnen som bestämmer arbetets ålder, och det är dervid

49.

50.

tre företeelser, som äro af vigt, nämligen formen på *a*) svärden, *b*) spjuten och *c*) yxan (se fig. 49 och 50).

Digitized by Google

A. De fem å de fyra skifvorna förekommande svärden hafva en tresidig fästeknapp, men som sådana förekomma så väl under den tidigare som under den senare jernåldern, hjelper detta oss alls icke. Men ett af svärden (fig. 49) har vid fästeknappens ena sida ett bihang, hvilket förekommer uti Statens Historiska Museum i brons å tvenne svärdsfästen och tvenne gånger i guld (utan sjelfva svärdfästet). Men fästen med bihang af detta slag å ena sidan äro ännu aldrig funna i fynden från den senare jernåldern (Montelii Jernålder III). Vi finna dem också i hans Atlas afbildade fig. 411—413 under hans Jernålder II (den senare delen af den tidigare jernåldern).

B. De tre å de fyra skifvorna förekommande spjuten hafva en vågig kontur (se fig. 49): de springa ut i i en spetsig flik, draga sig sedan bugtigt inåt, men svälla åter innan de sluta i sjelfva spjutudden. En sådan spjutform förekommer icke under den senare jernåldern (Montelii Jernålder III), utan äro under densamma spjut- och piludd-bladen vanligen lansettlika, eller om de nedtill vidga sig hastigt, går konturen sedan rakt fram till sjelfva spetsen. Också har Montelius till denna period hänfört allenast dessa två former (fig. 499, 501—504). Spjutspetsarne med vågig kontur tillhöra deremot den tidigare jernåldern, och en sådan är också af Montelius afbildad som fig. 406 under Jernåldern II.

C. Den enda å de fyra skifvorna förekommande yxan (fig. 50) har den öfre kanten alldeles rak, yxbladet är helt smalt utom i sjelfva eggen och vid sidan af skafthålet nedgår en flik utmed skaftet allenast på undersidan. Sådana yxor tillhöra icke den senare jernåldern; också finner man inga sådana, utan tre andra former under Montelii Jernålder III (fig. 481, 483 och 484), men vi återfinna den ifrågavarande formen deremot som fig. 263 under Montelii Jernålder I; samma form

Digitized by Google

fortlefver för öfrigt under hans Jernålder II, men upphör med denna.

De tre vapenslag å de fyra bronsskifvorna, som möjliggöra en bestämd datering, är karakteristiska icke för den senare jernåldern, utan för den tidigare (Montelii Jernålder I och II), och detta icke allenast efter min uppfattning, utan efter dr Montelii egen klassificering. Men då måste, enligt min åsigt, de fyra bronsskifvorna med deras bilder flyttas från den senare jernåldern, der de befinna sig i en alldeles främmande omgifning, och tillbaka till den tidigare jernåldern, om vi vilja bestämma riktigt noga, till dennas andra skede.

Det kan möjligen i första ögonblicket synas litet väsendligt om dessa fyra fornsaker skola hänföras efter Montelii indelning, till Jernåldern II eller Jernåldern III. Men detta är verkligen ganska vigtigt. Såsom i det föregående är antydt, är skilnaden icke ringa mellan de två åldrarnes karakteristiska hufvudformer.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 23 maj 1876.

Med infordrande af underd. utlåtande hade Kongl. Majt till Akademien öfverlemnat en underd. skrifvelse af Styrelsen för Oxelösund-Flen-Vestmanlands jernvägs aktiebolag med anhållan att få till grustag för jernvägen expropriera ett område på Kungsörs kungsladugårds egor, der lemningar finnas efter Kungsörs forna slottsbyggnader, öfver hvilken ansökning arrendatorn af kungsladugården C. V. Borgman, kronofogden i orten M. Selling och landshöfdinge-embetet i Vesterås län afgifvit utlåtanden, alla afstyrkande bifall. Sedan riksantiqvarien redogjort för de i dessa utlåtanden anförda ekonomiska

Digitized by Google

skäl för afslag och derjämte på grund af ställets historiska märkvärdighet hemstält, om icke Akademien äfven för sin del skulle finna skäl att afstyrka bifall, så mycket hellre som i grannskapet af den ifrågavarande platsen finnes en naturlig grusås lika lätt tillgänglig, utan annan olägenhet för bolaget än en obetydlig förlängning af banans sidospår, beslöt Akademien till Kongl. Majt öfverlemna riksantiqvariens yttrande med förklaring att Akademien på de i detsamma anförda skäl afstyrker bifall till jernvägsbolagets ifrågavarande ansökning.

Chefen för k. finansdepartementet hade till förvarande i k. Myntkabinettet öfverlemnat norska mynt à 20 och 10 kronor samt på en krona, 50 och 10 öre, präglade på grund af norska lagen om penningeväsendet af den 4 juni 1873 §§ 2 och 3, intill utgången af år 1875.

Följande fynd hade blifvit af vederbörande landshöfdinge-embeten hembjudna:

Ett jernspjut, en sköldbuckla af jern samt ett i flera bitar brutet bågspänne af brons, funna vid plöjning i en åker vid Attmars by, i Attmars socken, Medelpad; fyndet inlöstes [1].

En guldperla med filigransirater, funnen under plöjning vid Södra Bäck i Runstens socken på Öland; fyndet inlöstes.

En stor guldbrakteat med ögla, funnen under plöjning vid nr 5 Dödevi i Högby socken på Öland; fyndet inlöstes.

[1] Bågfibulan hör till den grupp af spännen, af hvilken exemplar äro afbildade i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige* del 2 s. 264 fig. 5, samt i Montelii *Svenska Fornsaker* fig. 326 och 327 och i hans *Från Jernåldern* pl. 4 fig. 2, 3 och 13. Hela gruppen, som hör till en senare del af Sveriges tidigare jernålder, beskrifves utförligt i det snart utkommande sluthäftet af *Antiqvarisk Tidskrifts* fjerde del.

Digitized by Google

En mindre kruka af lera, fylld med aska och bitar af brända ben, funnen å egorna till nr 6 Qvistelånga i Stoby socken, Vestra Göinge härad, Skåne; fyndet inlöstes.

En helt liten kruka af väl bränd lera med deri liggande 2440 små tunna svenska silfvermynt från de sverkerska och erikska ätternas regeringstid, funnen vid gräfning inom f. d. mullbärsplanteringen invid tornet Silfverhättan i Visby, på en fots djup, der krukan stod täckt med en lerkaka; fyndet inlöstes.

Tretio fynd från Gotland inlöstes, af dem tre tillhörande stenåldern, funna i Fole, Hejdeby och Vestkinde socknar, ett tillhörande bronsålden, funnet i Lärbro socken, tjugotre tillhörande jernåldern, från Dalhems, Ekeby, Endre, Eskelems, Fole, Fröjels, Gammelgarns, Gothems, Hemse, Klinte, Källunge, Lye, Lärbro, Roma, Sjonhems, Stenkyrke, Tingstäde, Valls och Vesterhejde socknar, samt tre fynd från nyare tid, funna i Eskelems och Halla socknar samt i Visby stad.

Vidare inlöstes tvenne på enskild väg hembjudna fynd från Öland, nämligen nedre hälften af en spolformig hängprydnad af guld (från den tidigare jernåldern) samt ett ovalt bryne med kanthänna (samma tid).

Ett af Akademiens sekreterare uppsatt förslag till Svenska Akademiens minnespenning öfver landshöfdingen m. m. Nils von Rosenstein upplästes och godkändes.

Sekreteraren uppläste ett bref från kyrkoherden dr C. J. Collin, som meddelat svar på framställda frågor rörande Rengs åldriga kyrka samt tvenne teckningar utvisande ett äldre förslag af hofarkitekten Zettervall till kyrkans ombyggande, hvilket förslag icke blifvit af församlingen antaget. Som hr kyrkoherden bland annat anfört att han visserligen anser något byggnadsarbete under innevarande år icke kunna företagas, men att han önskade att församlingen åtminstone må kunna snart

hålla auktion på arbetet, förklarade Akademien, att hon i afseende på kyrkans antiqvariska märkvärdighet icke finner anledning att afstyrka bifall till det upprättade, af k. Öfverintendents-embetet gillade restaurationsförslaget samt att Akademien skall draga försorg om kyrkans besigtigande af sakkunnig person förr än ombyggnadsarbetet företages.

Hr C. F. Ridderstad hade anhållit, att Akademien måtte lemna honom tillåtelse att under publicistmötet i Linköping i slutet af instundande juli månad få öppna några af de med stenar kringsatta grafkullar, som i stor mängd finnas på hans gård Berga, i St Lars socken, omkring 1/4 mil söderut från Linköping. Akademien lemnade bifall till denna anhållan med vanligt vilkor, att berättelse om den verkställda undersökningen och dervid möjligen anträffade fynd blifva till Akademien insända samt att i afseende på fornlemningarnas yttre återställande iakttages föreskriften i k. förordningen af den 29 november 1867.

Kaptenen m. m. C. J. A. Ehrengranat hade genom friherre N. G. Djurklou meddelat underrättelse om några gamla stensättningar å någon hans grannes egor samt frågat, om dessa äro af det värde att de icke få undanrödjas, emedan jordegaren önskat få på stället uppföra byggnader, hvarjämte han dock förklarat, att i händelse dessa stenkretsar anses böra bevaras, egaren vore villig att icke blott uppföra sina byggnader på annat ställe, utan äfven bekosta uppresandet af de stenar, som nu ligga kullfallna på marken. Sekreteraren anmodades meddela kapten Ehrengranat upplysning om dessa fornlemningars värde och det skydd lagen för dem bestämmer samt begära uppgift å det ifrågavarande hemmanets namn och i hvilken socken det är beläget.

Akademien invalde till hedersledamöter hans excellens statsministern för utrikes ärenden hr *Oscar Magnus*

Digitized by Google

Björnstjerna och t. f. presidenten i kommerskollegium *Carl Fredrik Wærn,* samt till arbetande ledamot professoren vid Lunds universitet *Gustaf Håkan Jordan Ljunggren.*

Den 6 juni 1876.

Kongl. Majt hade meddelat underrättelse, att riksdagen vid regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Kongl. Majts förslag, anvisat dels en tillökning af 10,250 kronor i Akademiens ordinarie anslag, dels som extra anslag för år 1877:

till arfvoden åt vetenskapligt bildade biträden vid ordnandet och vården af Statens under Akademiens inseende ställda samlingar samt till aflöning åt vaktbetjening vid samlingarnas offentliga förevisande 2,300 kronor;

till undersökning och beskrifning af fäderneslandets fornlemningar m. m. 3,200 kr.

till utgifvandet af planschverk öfver fornsaker och andra märkvärdiga föremål i Statens Historiska Museum och öfver svenska sigill från medeltiden 2,000 kr.

Hvarjämte Kongl. Majt med godkännande af riksdagens beslut i fråga om lönebeloppens fördelning, funnit godt i nåder förordna:

att Akademiens ordinarie anslag skall från och med år 1877 utgå enligt följande stat:

A) Löner.

Akademiens sekreterare, som tillika är Riksantiqvarie och Garde des Médailles, lön	Kr.	4,000.	
tjenstgöringspengar	»	2,000.	6,000.
En första amanuens, lön	»	2,700.	
tjenstgöringspengar	»	1,300.	4,000,

Digitized by Google

En andra amanuens, lön	Kr. 2,700.		
tjenstgöringspengar	» 1,300.		4,000.
Två vaktmästare à 600 Kr. hvardera			1,200.
			15,200.

B) till Akademiens disposition:

För samlingarna i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet	Kr.	6,000. [1]
» biblioteket	»	1,500. [2]
» tryckningskostnader	»	3,000. [3]
» rese- och transportkostnader, fornlemningars vård, lyshållning m. m.	»	1,300.
» underhåll och fortsättning af inredningen i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet	»	300.
		12,100.

Vidare att de för 1877 beviljade extra anslagen ställas till Akademiens disposition, att användas efter nedanstående grunder:

A) af anslaget till arfvoden utgå:

Till e. o. vaktbetjening vid samlingarnas förevisning och till en förman för den	Kr.	1,700.
» gratifikationer åt vetenskapligt bildade extra biträden och till betjening vid särskilda förevisningar	»	600.
		2,300.

B) af anslaget till undersökning och beskrifning af fäderneslandets fornlemningar anvisas:

Till bekostande af amanuensernas tjensteresor och undersökning af fornlemningar	Kr.	1,200.

[1] Höjdt från 5,000 Kr.
[2] Höjdt från 750 Kr.
[3] Höjdt från 1,000 Kr.

Digitized by Google

Till särskilda biträden för uppsökande af fornlemningar och upprättande af förteckningar öfver dem	Kr.	2,000.
		3,200.
C) af anslaget till planschverk, att bestrida erforderliga utgifter	»	2,000.
Tillsammans ordinarie anslag	Kr.	27,300.
Extra anslag	»	7,500.
Summa	Kr.	34,800.

Genom landshöfdinge-embetet i Skaraborgs län hade blifvit hembjuden en malmklump, utbruten ur nedre kanten af en stor ringklocka, funnen vid plöjning i en nyodlad sank ängsmark vid Västorp i Elings socken, hvilket fynd ansågs böra hittaren återställas.

Landshöfdinge-embetet i Kristianstads län hade insändt 575 till det mesta svenska silfvermynt, präglade ett under dr. Kristinas regeringstid, de öfriga mellan åren 1662 och 1709, funna vid Sönnarslöf i Gärds härad. Ur detta fynd inlöstes 6 svenska och ett danskt mynt; det öfriga återställdes till hittaren.

T[illegible] fynd insända af landshöfdinge-embetet i Gotlands län, hörande till jernåldern och nyare tid, inlöstes.

Ett af domprosten Th. Strömberg inlemnadt förslag till inskrift på den minnesvård, som Strengnäs stifts presterskap beslutit låta resa på kyrkogården i Strängnäs öfver reformatorn Laurentius Andreæ godkändes med några förändringar.

Gravören A. Lindberg hade inlemnat förslag till en minnespenning efter hofmålaren Egron Lundgren, bestämd att präglas af den bortgångne konstnärens vänner och beundrare, hvilket förslag godkändes.

Kaptenen A. Ehrengranat hade till sekreteraren meddelat underrättelse, att de vid förra sammanträdet omnämnda stensättningarna äro belägna på egendomen Mölnelby i Frölunda socken, Kinds härad.

Digitized by Google

Från konsthandlaren hr Bukowski köptes en prydligt arbetad förgyld silfversked med ingraverade figurer och inskriften: *Gud styre oc wende alt til en god ende* o. s. v. samt årtalet *Anno MDCI.*

Till ordförande och vice-ordförande för tiden intill den 2 januari 1877 utsågos genom val och lottning hans excellens hr grefve G. A. Sparre och hr Hans Hildebrand.

Följande gåfvor anmäldes:

a) till *Statens Historiska Museum*: af docenten A. Erdmann: två amerikanska stenyxor; af hr Alfred Rylander, en flintknif funnen vid Södraby i Mellby socken, Småland.

b) till *Akademiens bibliotek:* af Svenska fornminnesföreningen: *Bibliographie de l'archéologie préhistorique de la Suède pendant le XIXe siècle.*

Den 11 juli 1876.

För Akademien anmältes att hennes korresponderande ledamot professorn i Oxford Joseph Bosworth (invald år 1844) hade aflidit.

Akademien beslöt att tillstyrka nådigt bifall till Österplana och Kestads socknars af Kongl. Majt remitterade ansökan att få nedrifva Österplana gamla kyrka, af hvilken Akademien låtit genom sin tecknare taga fotografiska afbildningar.

Chefen för k. civildepartementet hade meddelat, att Kongl. Majt ej funnit skäl att lemna bifall till Oxelösund—Flen—Vestmanlands jernvägs aktiebolags anhållan att få till grustägt för jernvägen expropriera Kungsörs forna slottsplats.

Följande fynd hade genom vederbörande landshöfdinge-embeten blifvit insända:

Digitized by Google

20 mynt i guld och silfver från 1600- och 1700-talen samt en k. Adolf Fredriks kröningspenning i jern, funna vid Grybby i Edebo socken, Roslagen. En holländsk dukat af år 1710 och ett österrikiskt silfvermynt af år 1711 inlöstes.

68 k. Johan III:s ett-ören af år 1576, funna vid Kungsörs ladugård, hvilka allasamman till hittaren återsändes.

82 danska mynt på en mark och tvåskillingar från åren 1557—1563, funna på Hjortsberga kyrkogård i Blekinge. 22 två-skillingar inlöstes.

Tre bitar af en större flätad ring af silfver, funna vid Leråker i Foss socken, Bohuslän; inlöstes.

15 danska klippingsmynt på 1 mark, 4 och 2 skilling af åren 1563—1565, funna, liggande i ett oxhorn, vid nr 3 Fjunbo i Elfsåkers socken, Halland; inlöstes.

En tyrolsk thaler präglad för erkehertig Ferdinand af Österrike, funnen vid Korptorp i Fagerhults socken, Skåne; återsändes.

9 utländska silfvermynt, funna på St Ibs kyrkogård på ön Hven; 4 danska, 1 holländskt och 1 tyskt silfvermynt inlöstes.

En fingerring af guld, från den tidigare jernåldern, funnen vid Aggan i Harplinge socken, Halland och insänd genom löjtnant J. A. Lagergren, inlöstes.

En fingerring af guld, funnen å Runsberga egor på Öland, på en åker der förut guld hittats, inlöstes.

Kommissionslandmätaren A. M. Lindeblad hade insändt ett utdrag ur protokollet hållet vid laga skiftes sammanträdet i Tingstad i Stora Åby socken, Lysings härad, Linköpings län, den 21 sistl. juni, hvaraf inhemtas, att på hans uppmaning samtlige skiftesdelegarne beslutit bereda skydd åt ett på det s. k. tingstuberget eller bybacken befintligt forntida minnesmärke, bestående af en s. k. domarering, på det sätt att den plan, hvarå

Digitized by Google

fornlemningen befinnes, och hela egovidden inom bergets brantaste kanter, upptagande en rymd af 1,10 qvadratref (6 $^{3}/_{10}$ kappland) skall från skiftet undantagas och som en allmän plan afrösas. I en särskild skrifvelse hade hr Lindeblad lemnat noggrann beskrifning på den sålunda fredade stenkretsen, upplyst af trenne bilagda teckningar. Akademien, som med fägnad mottagit detta förnyade bevis på kommissionslandmätaren Lindeblads nit och omsorg att fästa allmogens uppmärksamhet på värdet af våra forntidslemningar och pligten att dem bevara, beslöt att aflåta tacksägelseskrifvelse och som bevis på sin aktning lemna honom ett exemplar i silfver af Akademiens antiqvariska prismedalj.

Ett förslag till en minnespenning, som fru L. Ahlborn ämnar prägla i anledning af h. m. Enkedrottning Josefinas död upplästes och godkändes.

Likaledes gillades ett förslag till Vesterbottens läns k. hushållningssällskaps belöningsmedalj.

Akademien lemnade bifall till Svenska fornminnesföreningens anhållan om tillåtelse för v. pastor L. F. Palmgren och läraren vid institutet för döfstumma och blinda F. Nordin att under innevarande år undersöka fornlemningar, den förra inom Vernamo och Torskinge socknar i Småland, de senare inom Vestkinde socken på Gotland.

Intendenten vid Göteborgs museum G. Brusewitz hade anhållit om Akademiens medgifvande att till nämnda museum få intaga tre gamla funtar från Hulareds, Finnekumla och Dalstorps kyrkor, alla i Kinds härad och Göteborgs stift, samt en brudkrona i silfver tillhörig sistnämnda kyrka. Akademien lemnade för sin del bifall till denna anhållan, för den händelse församlingarna finnas benägna att aflåta dessa kyrkliga inventarier.

Från landskamreraren i Kalmar län J. A. Södermark hade inkommit en längre skrifvelse med hemställan om

Digitized by Google

resandet af en minnesvård på den lilla holmen vid Brömsebro, på gränsen mellan Kalmar län och Blekinge, der freden mellan Sverige och Danmark slöts år 1645. Akademien beslöt att framdeles taga detta förslag i öfvervägande.

Hr Hans Hildebrand, som under juni månad rest i Södermanland, Öster- och Vestergötland, redogjorde för verkstälda gräfningar, särskildt vid Varnhem, der i kyrkogården anträffats lemningar af det forna klostrets grundmurar samt åtskilliga fragment af grafstenar och arkitektoniska detaljer. Han förevisade derjämte de fornsaker han under resan hade inköpt.

Akademiens ritare hr Lindberg, som enligt Akademiens beslut nedrest för att taga fotografiska afbildningar af Österplana kyrka, hade derefter, för samma ändamål, uppehållit sig vid Forshems, Husaby, Skälfvums och Varnhems kyrkor samt domkyrkan i Skara. De under resan tagna fotografierna förevisades.

Vårdaren af Råda kyrka skolläraren Johansson hade inberättat att under det förflutna året ingen åverkan skett och inga nya bristfälligheter yppats på den gamla kyrkan, hvarefter det bestämda årsarfvodet 50 kronor blifvit honom tillsändt.

Kyrkoherden A. J. Widén hade inlemnat ett ringhaltigt Gotlandsmynt från medlet af 1400-talet samt ett litet k. Johan III:s mynt, funna vid nedbrytningen af Dalhems kyrka i Tjust i grunden under östra gafveln. Som dessa mynt i numismatiskt hänseende icke ega någon märklighet och icke gifva någon ledning för bedömande af byggnadens ålder, blefvo de till kyrkoherden Widén återsända.

Riksantiqvarien, som i juni månad besökt gamla Uppsala, för att tillse, huru den år 1874 öppnade kungshögen må kunna återställas i ursprungligt skick, anmälde att fyllningen, hvilken icke blifvit fullt afslutad, numera

Digitized by Google

sammansjunkit så, att den i högens midt ligger omkring 12 fot lägre än högens yta samt att af grus och jord ännu qvarligga betydliga lager på sidorna af öppningen, men att ännu mera blifvit genom regn nedfördt till högens fot. Då upplysning erhållits att på stället icke kunna anskaffas arbetare och redskap för fyllningens verkställande, antog Akademien ett anbud af baningeniören Sundberg i Uppsala att åtaga sig högens fyllande för en uppgifven summa.

Som flere bland Europas regeringar på offentlig bekostnad afsändt en eller två vetenskapsmän att som representanter för deras land deltaga i de arkeologiska kongresser, som i senare tid på olika ställen sammanträdt, ansåg Akademien sig böra hos Kongl. Majt i underdånighet hemställa, om icke Kongl. Majt skulle i nåd finna skäl att för vårt land afsända en representant till den kongress, som i början af instundande september månad sammanträder i Budapest, och beslöt Akademien föreslå att sådant uppdrag måtte lemnas åt dr Hans Hildebrand.

Metallarbetaren Gustaf Ericsson hade inlemnat två häften om tillsammans 29 ark i folio, innehållande fortsatta anteckningar om ordspråk och egendomliga ord ur allmogemålet inom Södermanland. Akademien beslöt för dessa anteckningar lemna Ericsson en gratifikation af 75 kronor.

Akademien gillade ett föreslaget byte med hr Vilhelm Schürer von Waldheim, som till Statens Historiska Museum lemnat en öppen armring med vackra sirater och ett ovanligt stort, sönderbrutet bågspänne, båda af brons, funna i Uppland, och deremot ur Museets duplettförråd erhåller tolf flintföremål från stenåldern.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af kontraktsprosten J. S. Söderberg, en stenyxa;

af läroverksadjunkten dr G. Brunius, ett knifskaft från 1500-talet.

b) till k. myntkabinettet:

af fru Lea Ahlborn, en medalj i brons;

af studeranden F. Arfvidsson, sju österländska silfvermynt.

Den 22 augusti 1876.

Kongl. Majt hade tillkännagifvit, dels att Österplana församlings nu mer obehöfliga kyrka finge nedrifvas, dels att dr Hans Hildebrand erhållit ett anslag af 750 kronor för att afresa till Budapest och der deltaga i den arkeologiska kongressens förhandlingar.

Landshöfdinge-embetet i Vesterås län hade insändt ett knifskaft af ben med inlagda prydnader af koppar, funnet vid gräfning af en brunn i Arboga stad; fyndet inlöstes.

Landshöfdinge-embetet i Linköpings län hade insändt en kalk och en paten af förgyldt silfver samt en vinkanna och en oblatask af silfver, hvilka Vestra Tollstads församling i Linköpings stift beslutit försälja och derför i första rummet erbjudit Kongl. Majt och Kronan till inlösen. För kalken, som var af medeltidsarbete, bjöd Akademien en lösesumma af 100 kronor; de öfrige kärlen återsändes genast.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar län hade insändt ett mindre fynd från den tidigare jernåldern, anträffadt vid Slagersta i Stenåsa socken på Öland och en fingerring af silfver från medeltiden, funnen vid nr 4 Ranstad i Högby socken på Öland; båda fynden inlöstes.

Landshöfdinge-embetet i Skaraborgs län hade insändt en hålcelt af brons, funnen vid Slättebråten i Habo socken, Vartofta härad, hvilken inlöstes.

Landshöfdinge-embetet i Kristianstads län hade insändt ett svenskt och fyra danska silfvermynt från 1600-talet, hvilka återställdes till hittaren.

Digitized by Google

En 4-dalers-kopparplåt, hembjuden af åbon Nils Hansson i Skifvarp, inlöstes icke.

Följande på enskild väg hembjudna fynd inlöstes:

ett ovalt bryne (tidigare jernåldern), funnet på Öland;

två stenyxor, funna vid Resby i Arby socken, Kalmar län.

Riksantiqvarien afgaf berättelse om en i början af månaden företagen undersökning af ett graffält från jernåldern, beläget på Hägelåkra bys egor i Målilla socken, Kalmar län. Som häraf upplystes, att detta graffält genom hemtning af väggrus blifvit till största delen förstördt, beslöt Akademien hos landshöfdinge-embetet anhålla om utfärdande af särskild fridlysning, med utfäst vite af 50 kronor, till skydd för de återstående lemningarna af fyra grafhögar på graffältets vestra sida (närmast Målilla jernvägsstation) och två högar på södra sidan, samt en på omkring 100 fots afstånd i åkern befintlig stenkrets, 18 fot i diameter, hvilken omslutit en till samma grupp hörande, men för länge sedan afplöjd grafhög. Bitar af brända ben, kol samt ett obrändt menniskoskelett och några djurben, som vid gräfningen anträffats, hade blifvit förda till museum.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar län hade till Akademien öfverlemnat kronofogden G. Lindbergs skriftliga anmälan, att hemmansegaren Sven Magnus Jonsson i Höckshult, Kristdala socken, vid bortrödjandet af ett röse, i afsigt att på platsen uppföra ett boningshus, påträffat lerkrukor, innehållande brända ben, samt att han blifvit förständigad att lemna återstoden af röset i orubbadt skick, intill dess vidare föreskrift blifvit meddelad. Med anledning af denna skrifvelse hade riksantiqvarien rest till Höckshult och genomsökt återstoden af nämnda grafröse, hvarvid anträffats fragment af lerkrukor jämte brända ben och en spjutspets af brons. Akademien beslöt hos landshöfdinge-embetet anmäla, att nu mera intet

Digitized by Google

hinder möter Sven Magnus Johanssons önskan att fortsätta sitt påbörjade byggnadsföretag.

I skrifvelse af den 15 juli hade Kalmar läns fornminnesförening anmält sin afsigt att bekosta undersökningar af fasta fornlemningar, till en början inom Eds, Edskapells och Tryserums socknar i Tjust och anhållit om tillstånd för fyrmästaren Sidén att företaga utgräfning af grafhögar och andra fornlemningar samt till föreningens samlingar aflemna de fornsaker, som dervid kunna anträffas, dock med skyldigdet att hembjuda fynd af guld eller silfver. Då denna skrifvelse hade ankommit kort efter Akademiens förra sammanträde, hade riksantiqvarien till föreningens ordförande landskamreraren Södermark aflåtit skrifvelse med förklarande att när Akademien lemnat tillstånd till en fornlemnings undersökning, detta uppdrag lemnats åt vetenskapligt bildade personer, för vetenskapligt ändamål och med förbindelse att till Akademien aflemna utförlig redogörelse för de vid undersökningen gjorda iakttagelserna samt att hembjuda till inlösen för Statens offentliga samling alla dervid anträffade fornsaker, men att, om föreningen vill lemna fyrmästaren Sidén sådant uppdrag som han förut haft af Akademien, att resa omkring för att uppsöka, afrita och kartlägga fasta fornlemningar, för sådant naturligtvis icke möter något hinder.

Med anledning af en från kyrkoherden dr J. Ternström inkommen anmälan att en torpare Jöns Persson m. fl. öppnat och förstört en forngraf å nr 17 Grödby i Ifvetofta socken, Villands härad, Kristianstads län, i hvilken han anträffat en ring af metall, en flintvigg, träkol och möjligen äfven andra fornsaker, hvilka dock blifvit af honom förskingrade, samt från en annan fornlemning borttagit stenar, som varit resta omkring en fördjupning i jorden, der enligt sägen i orten häradets förste domare eller höfding skulle vara begrafven, hade

riksantiqvarien hos landshöfdinge-embetet anhållit att undersökning om ifrågavarande åverkan måtte anställas samt berättelse derom och om de gjorda fynden insändas. I skrifvelse af den 19 augusti hade landshöfdinge-embetet inberättat, att Jöns Persson, som enligt sitt torpkontrakt haft skyldighet att inhägna ett område på byns grustag dertill af okunnighet användt röset, hvilket förut af bymännen vid hemtning af väggrus blifvit i ena kanten skadadt, hvarvid han funnit en stenvigg, som nu förvaras på Årups gårdskontor, samt en icke närmare beskrifven större metallring, hvilken blifvit sönderbruten och derefter bortkastad, men att icke något annat fynd förekommit; — att Jöns Persson dessutom på nr 15 och 17 Grödby, hvarest ännu finnas åtskilliga mindre högar, uppbrutit sex rösen och i hvarje röse funnit ett "lerkrus", hvilka på befallning förevisats nu mera aflidne excellensen grefve Trolle Wachtmeister, som icke gjort någon anmärkning mot tilltaget; — att i öfrigt finnas på stället ett s. k. domaresäte [1] och en större graf, enligt sägnen förvarande "en höfding", hvilka minnesmärken icke synas vara rörda. Akademien ansåg nödigt, att efterspörja huruvida Jöns Persson ännu finnes i Stockholm, innan någon vidare åtgärd vidtages.

[1] Detta domaresäte, beläget nära gränsen mellan Lister och Skåne, är af särskildt intresse emedan det gifver ett nytt exempel derpå att dessa ringformiga stensättningar, hvilka förmodligen varit afsedda för gudstjenstliga ändamål, ofta förekomma vid gränserna af ett område. Det är att beklaga att röset blifvit förstördt och fynden skingrade, då noggrant konstaterade fynd af flintredskap och metallföremål i samma graf äro af största vigt för vetenskapen.

H. H.

Rättelse.

S. 277 i denna årgång af Månadsbladet uppgifves genom tryckfel att tiden, inom hvilken de som vilja täfla om Akademiens historiska pris, ega att fritt välja ämne, framflyttas till år 1878, hvilket bör vara *1818*.

Detta nummer lades under pressen den 30 december 1876.

Stockholm 1876. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens
MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

57 och 58. 1876. September och Oktober.

Innehåll: 1. Den antropologisk-arkeologiska kongressen i Budapest. — 2. Fornlemningar vid Mölneby i Vestergötland. — 3. Ur den arkeologiska literaturen 1. — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Om planritningar af äldre bondgårdar.

Den antropologisk-arkeologiska kongressen i Budapest.

Vid den antropologisk-arkeologiska kongressens sista sammanträde i Stockholm utsågs till mötesort för 1876 Budapest och valdes till president generaldirektören för alla ungerska statssamlingar Frans Pulszky samt till medlemmar af organisationskomitén biskopen i Besztercze-Bánya Ornold Ipolyi och föreståndaren för den arkeologiska samlingen i Budapest abboten Florian Frans Romer. Såsom vanligt förstärkte sig organisationskomitén med en mängd inländska medlemmar och utsände den 15 april innevarande år sitt första program, i hvilket kongressen sammankallades till den 4—11 september och följande diskussionsämnen framställdes:

1. Hvilka äro de äldsta spåren af menniskans uppträdande i Ungern?

2. Hvilka äro egenskaperna hos den slipade stenens ålder i östra Europa?

3. Hvilka äro egenskaperna hos bronsåldern inom samma område?

4. Har en kopparålder funnits och kunna några fornsakstyper anses vara karakteristiska för kopparen? Huru förhålla sig inom Europa kopparföremålen till bronsföremålen?

Digitized by Google

5. Hvilka egenskaper har jernåldern i östra Europa?

6. Huru förhålla sig grafhögarne och de förhistoriska försvarsverken i Ungern till grafhögarne och försvarsverken i andra delar af Europa?

7. Hvilka vägar har bernstenshandeln under forntiden följt i östra Europa?

8. Huru utmärker sig den förhistoriska ornamentiken i Ungern?

9. Hvilka egenskaper hafva de i Ungern funna menniskokranierna?

Enligt samma program skulle utfärder företagas till de s. k. *Centum colles* vid Erd samt till de s. k. avariska ringarne (befästningsverk) vid Bény.

Vid kongressens första sammanträde bildades genom omröstning en styrelse sammansatt på följande sätt.

President.

Pulszky.

Herderspresidenter.

Capellini (Italien). Worsaae (Danmark).

Vice-presidenter.

Bertrand, Broca (Frankrike).
Dupont (Belgien).
Conestabile (Italien).
Evans, Franks England.
Hans Hildebrand (Sverige).
Ipolyi (Ungern).
Lepkowski (Österrike).
Pigorini (Italien).
Virchow (Tyskland).
Wurmbrand (Österrike).

Generalsekreterare.

Romer.

Sekreterare.

Bellucci (Italien).
Cazalis de Fondouce (Frankrike).
Chantre (Frankrike).
Hampel (Ungern).

Vice-sekreterare.

de Baye (Frankrike). Isot (Ungern).

Digitized by Google

Medlemmar af Conseil.

Aspelin (Finland)
Cotteau (Frankrike).
Dognée (Belgien).
Dudik (Österrike).
Grewingk (Ryssland).
Haynald (Ungern).
Handelmann (Tyskland).
Hébert (Frankrike).
Kollman (Tyskland).
Montelius (Sverige).
Niary (Ungern).
Vald. Schmidt (Danmark).
Sélys-Longchamps (Belgien).
Wylie (England).

Kongressen hade sammanlagdt sju sammanträden, nämligen tisdagen den 5 september tvenne under presidium af hrr Worsaae och Capellini, torsdagen den 7 tvenne under presidium af hrr Bertrand och Virchow, lördagen den 9 tvenne under presidium af hrr Dupont och Hans Hildebrand samt måndagen den 11 ett under presidium af hr Franks. Till dessa komma tvenne officiela sammanträden för kongressens öppnande och afslutande.

Utan all fråga var det välbetänkt att utse Budapest till ort för innevarande års kongressammanträde. Qvartärtidens stenålder hade studerats vid sammanträdena i Paris, Norwich och London, den senare stenåldern hade uppmärksammats vid alla sammanträden, bronsåldern tilldrog sig allt mer uppmärksamheten, i synnerhet vid mötena i Köpenhamn, Bologna och Stockholm. I Stockholm hade kongressen haft tillfälle att studera såväl en stenålders- som en bronsålderskultur, som voro rikt och karakteristiskt utvecklade. Sverige är ett land, som ligger afsides långt bort från gamla tidens kulturland. Det borde derför vara af största intresse för alla, som hade haft tillfälle att iakttaga de svenska förhållandena, att se huru de motsvarande kulturerna utvecklat

Digitized by Google

sig inom ett land, som ligger de gamla kulturstaterna vida närmare, men ändock kan sägas ligga afsides. Ty under den gamla tiden var Ungern blott ett bihang till kulturverlden. Det beboddes, när det först omtalas i historien, af Dakerne, ett folk som genom Thrakerne var beslägtadt med Hellenerne, men ingalunda egde desses rikt utvecklade odling. Vid medeltidens början blef Ungern skådeplats för de inåt Europa framträngande folkvandringarna, men det var allenast deras första akt som här utspelades. När de germanska folken slogo sig ned i ro, kristnades samt upptogo en del af den klassiska odlingens arf, och derigenom lade grunden till en ny period i verldsutvecklingens historia, då var Ungern icke med. Först senare vanns det för europeisk bildning.

Att en stenålder och en bronsålder funnos i Ungern var allmänt bekant. I hvilket förhållande stodo de till motsvarande kulturperioder i t. ex. Sverige? Voro dessa kulturformer i vårt land och i Ungern identiska eller blott analoga? [1]

Det är i sin ordning att tillse, hvad man i sjelfva Ungern gjort för att besvara denna och dylika frågor eller åtminstone till att förbereda deras besvarande. De nödiga upplysningarna i detta afseende lemnades af hr Romer, i ett utförligt föredrag, ur hvilket jag hemtar de följande historiska upplysningarne.

Länge ringaktades i Ungern alla fornlemningar, som icke voro alster af den klassiska kulturens folk. Det är fyratio år sedan en rörelse till det bättre framkallades af bröderne August och Frans Kubinyi samt Johan Erdy. Man begynte taga vara på och in-

[1] År 1870 hade jag tillfälle att under flera veckor studera de ungerska och siebenbürgiska fornsakssamlingarna. I den följande framställningen begagnar jag mig såväl af de undersökningar jag då gjorde som af mina fortsatta studier under innevarande års besök i Budapest.

Digitized by Google

samla fornsakerna, gåfvor inkommo till det ungerska nationalmuseet; i ett helt litet rum, det enda man kunde afstå, lades de förhistoriska fornsakerna om hvarandra, utan den ringaste tillstymmelse till ordning.

Så kom den dag då Ungern fick ett konstitutionelt statsskick. Den nationela sjelfkänslan, som framkallat reformerna och genom dem ytterligare blifvit stärkt, väckte, såsom naturligt var, ökadt intresse för bemödandena att för samtiden göra klara såväl den magyariska forntiden som de ännu äldre kulturförhållandena i den magyariska nationens land. Ansenliga summor lemnades till nationalmuseets utvidgande och man tänkte dervid äfven på inköp af förhistoriska fornsaker och på deras ordnande. Vid samma tid fästes i mellersta och södra Europa uppmärksamheten allt mer vid de simpla qvarlefvorna af den förhistoriska tiden — i Norden hade vi redan fått ett ansenligt försprång — och småningom blef det äfven i Ungern, liksom inom så många andra land, en modesak att samla forntidslemningar. I hvilken hög grad det vackra intresset för fornsakernas tillvaratagande råder i Ungern, hade man det bästa tillfälle att se i Budapest, hvarest dels nationalmuseets samlingar äro mycket rika, dels en utställning var anordnad af enskildas och provinsmuseernas samlingar. Enligt uppgift af hr Romer hade man här tillfälle att studera

föremål af flinta, obsidian och andra stenarter	9,400
» » slipad sten	2,800
hjorthorn	560
ben	1,600
föremål af lera	3,300
» » koppar	190
» » brons	7,630
vapen	1,170
smycken m. m. af guld och silfver	1,800 o. s. v.

Digitized by Google

Slutsumman angifves till nära 31,500 föremål, af hvilka 9,000 tillhörde nationalmuseet och de återstående 22,000 de öfriga samlingarna. Dessa siffror tåla dock vid, i flera poster, en ganska betydande nedsättning; i den första äro t. ex. upptagen hvarenda den mest obetydliga stenskärfva, som företer spår af mensklig behandling.

Det är visserligen omöjligt att studera ett lands forntid utan att bilda samlingar, men ville man få ett tydligt begrepp om huruledes det, för att vi skola få en verklig kunskap om ett lands forntid, icke är nog med att allenast samla, så kunde icke ett bättre tillfälle erbjuda sig än vid besöken i det ungerska nationalmuseet och i den för kongressens skuld anordnade expositionen. Man har i Ungern ännu icke hunnit öfver samlarens ståndpunkt, någon sjelfständig, vetenskaplig behandling af det insamlade materialet är knappast påbörjad, liksom man i allmänhet gjort för litet systematiska undersökningar i vetenskapligt syfte och under vetenskaplig ledning. Allt befann sig derföre i en ganska stor oreda.

Icke ens i nationalmuseet var vid fornsakernas anordnande en fast, vetenskaplig princip genomförd, och i expositionen var, af lätt förklarliga skäl, hvar samling hållen för sig. För den som ville anställa systematiska studier var det mången gång nödigt att söka saker af samma slag på minst femtio ställen.

Det torde icke vara för mycket sagdt, att alla de kongressens medlemmar, som verkligen intresserade sig för arkeologiens studium, af hjertat beklagade, att den rika utställningen skulle inom kort tid upplösas och spridas vidt och bredt öfver Ungern och Siebenbürgen, på det hvar särskild småsamling skulle få blifva till ögonfägnad, kanske en och annan gång till något mera, för sin egare, men på samma gång så godt som begrafven för vetenskapen. De olyckliga följderna af ett hänsyns-

Digitized by Google

löst splittrande af det vetenskapliga materialet, och af bildandet af samlingar å orter, der de blifva föremål för varmt intresse, men icke gifva anledning till vetenskaplig behandling, voro här att skåda i deras allra hjärtaste gestalt. Det var icke allenast utländingen som anmärkte detta; tänkande ungrare sade detsamma.

För att visa, att min ofvanstående anmärkning om den jämförande fornforskningens låga ståndpunkt i Ungern icke beror på någon min ensidiga uppfattning, lånar jag följande ord ur hr Cazalis de Fondouce's skildring af Budapest-kongressen (i hvars varma uttalande om den gästvänlighet och förekommande välvilja som vi åtnjöto jag i fullaste mått instämmer): "vi togo afsked af våra ungerska vänner och skildes från detta land, i hvilket vi hade åtnjutit en så hjertlig välvilja, sägande icke "farväl", utan "vi ses igen". Ty helt visst skola vi inom en mer eller mindre närliggande framtid kallas att på nytt besöka dessa Donaus stränder, som bevittnat så många folks vandringar. Om efter allenast några års forskningar och sysslande med arkeologi Ungern har haft så mycket att visa oss, huru skall det väl blifva, när fornfoskarne i detta land icke nöja sig med att samla det som landbefolkningen kan hitta eller med att anställa ytliga gräfningar, som allenast förslå att tillfredställa dilettantens första kraf, utan, såsom de nu börja göra, verkligen infört ordning i sina undersökningar och på sina gräfningar tillämpat hela strängheten af en verkligen vetenskaplig metod?"

En granskning af de ungerska samlingarna visar ganska snart, att den stenålder, som fordom herrskade i söder om Karpaterna, är jämförelsevis ung d. v. s. stenålderns folk förstod att slipa sina stenredskap, och till den djurverld, som var samtida med detta folk, hörde

Digitized by Google

inga af de nu utdöda djuren; den paleolitiska stenålderns former saknas alldeles. Emellertid ansåg sig hr Mattias Badanyi berättigad att till den qvartära stenåldern hänföra en del flintor funna i en håla vid Baligocz, i komitatet Szépes (nordligaste Ungern). Hans uppfattning bekämpades, med fullt skäl, af hr John Evans, som framhöll, att de förevisade flintföremålen icke hade en så utpräglad form att man kunde hänföra dem till någon bestämd afdelning af stenåldern.

Den jämförande arkeologiens historia har under de senaste åren mer än en gång haft att uppvisa liknande misstag. Man tror, att alla flintskärfvor eller flintspåner och allenast groft tillformade föremål tillhöra en urgammal stenålder, utan att besinna att under hela stenåldern, så länge flintan bearbetades, afslogos skärfvor och bildades spåner, att hvarje redskap, innan det blef färdigt, måste förete mer eller mindre råa former. Det är icke på grund af dessa skärfvor, hvilka äro allenast affallet som bildas under stenens bearbetning, eller på dessa mera formlösa föremål som man uppstält den qvartära eller paleolitiska stenåldern, utan har man dervid låtit sig ledas af iakttagelsen, att man finner bestämdt utpräglade former af allenast tillslagna flintor (eller andra stenslag), hvilka man aldrig finner slipade eller tillsammans med slipade stenredskap, hvarutöfver man träffar dessa egendomligt formade stenar tillsammans med qvarlefvorna af en djurverld, som bär ett vida ålderdomligare tycke än våra dagars. Ett annat exempel på de här antydda förhastade slutledningarna gafs vid denna kongress. Dr Jacquinot förevisade en del tillslagna flintor som han funnit vid Sauvigny-les-Bois i departementet Nièvre (mellersta Frankrike, Loiredalen). De tillhörde enligt honom, den paleolitiska (qvartära) tiden, men afveko från de typer, som äro karakteristiska för de verldsbekanta fyndställena vid Saint Acheul

och Moustiers, hvadan han ville i den arkeologiska terminologien införa en ny benämning, nämligen Sauvignytypen. Häremot uppträdde hr Franks, som framhöll, att några af de flintor hr Jacquinot framlagt visade rostlinier, d. v. s. de hade legat i åkerjord, der de kommit i beröring med plogbillen och andra åkerbruksredskap af jern, och voro således icke hittade i några orubbade jordlager af qvartärt ursprung. För öfrigt hade de flesta af dessa flintor alls icke det utseende, som är för de paleolitiska fornsakerna karakteristiskt. Det vore vida troligare att vi här hade för oss qvarlefvorna af en verkstadsplats från den senare stenåldern. Med hr Franks instämde hrr Dupont och abbé Bordé. — Detta är en af de icke minsta fördelarne af kongressammanträdena, att fynden och förslagsmeningarna kunna underkastas en grundlig kritik.

Grefve Wurmbrand omtalade fynd från Österrike, hvilka han ansåg böra hänföras till den paleolitiska perioden. Bland Alperna, der istidens eller istidernas — ty man kan der urskilja tvenne istider — fenomen voro rikt utvecklade, kunde icke menniskan under glacialperioden vistas, men längre bort i Mähren och Gallicien finner man hålor med qvarlefvor af menniskan, tillslagna flintor och ben af renar. Men äfven i Donaudalens *læss*-bildning har man på flera ställen, t. ex. vid Solovitz, Zeiselberg och Munsing, funnit paleolitiska flintredskap tillsammans med kol samt ben af mammut, noshörning och ren. Hr Evans framställde tvifvel mot den tolkning grefve Wurmbrand framställt: de förevisade flintorna hade alls icke någon paleolitisk karakter ej heller visade de framlagda djurbenen några tydliga spår af bearbetning genom menniskohand. *Læss*lagren äro för öfrigt så ofta rubbade, att man till och med funnit romerska grafvar, såsom det vid första anblicken tycktes, *under læss*bildningar.

Digitized by Google

Hrr Zawisza lemnade på nytt en redogörelse för de fynd från qvartärtiden som han anträffat i en håla i trakten af Krakau [1].

Såsom bekant är har man mer än en gång påstått, att menniskan lefvat före den qvartära perioden, under de naturliga förhållanden, som tillhöra den s. k. tertiärperioden och afvika från den nuvarande vida mer än qvartärtiden. Hr Capellini ville meddela ett nytt bevis för den tertiära menniskans tillvara. Vid Monte Aperto nära Siena i Toscana har man funnit ben af en hval Balœnotus, hvilka äro försedda med ripor, hvilka i följd af deras läge, riktning och beskaffenhet icke gerna kunna anses vara åstadkomna af köttätande fiskar. Hr Broca fann dessa ripor ytterst vigtiga och ganska öfvertygande, hvaremot hr Evans, trogen sin strängt kritiska metod, på nytt uppträdde med varningar mot förhastade slutledningar. Några af benen hade tydligen blifvit gnagda af fiskar. Riporna voro så fina och skarpa, att man icke kan förstå, huru en menniska, som icke hade metallredskap, kunnat åstadkomma dem. Man kan icke gerna antaga att de voro gjorda afsigtligt — afsigten vore åtminstone omöjlig att fatta —, men hade de tillkommit tillfälligtvis, under det man skilde köttet från benen, skulle de haft ett helt annat utseende. Voro de funna i ett lager som bildat sig på en hafsbotten eller utmed en strand? I förra fallet kan man omöjligt antaga att dessa ripor äro menniskoverk. Så länge det finnes en möjlighet att de äro utförda medelst fisktänder, kan man icke på dem grunda en theori om den tertiära menniskans tillvara.

[1] Jfr Stockholmskongressens berättelse I, s. 69 f.

Digitized by Google

Fornlemningarna vid Mölneby i Vestergötland.

På Mölneby egor i Frölunda socken och Kinds härad af Elfsborgs län söder om torpet Krokstorpet, på östra sidan om Kalfsån samt vid pass $^1/_4$ mil från hufvudgården, finnas i den s. k. oxhagen på sluttningen ofvanom en sumpig och af täta källsprång besvärad, sidländ men dock högre än sjelfva ån belägen mark åtskilliga lemningar efter flere forntida minnesmärken.

Egaren till Mölneby, hr A. Hansson, som börjat odla den omkringliggande jorden för att deraf bilda en utgård, hade för afsigt att hit förlägga de nya uthusbyggnaderna och till dessa, som skola uppföras af gråsten, använda det material, hvarå den nya åkerjorden erbjöd rik tillgång. Vid närmare granskning af byggnadsplatsen och sedan han förvissat sig att åtminstone flertalet af de der befintliga stenarne tillhörde forntida sättningar, öfvergaf han denna plan och beslöt i stället att söka annan byggnadstomt och — hellre än att borttaga — så vidt möjligt vore återställa dessa fornlemningar i deras ursprungliga skick, samt genom ditförd matjord och mergel förvandla de dem närmast omgifvande ofruktbara ljungmarker till grönskande gräsmattor och der göra planteringar. Utan annan ledning än sitt eget omdöme tilltrodde han sig likväl icke att taga någon befattning härmed, hvarföre han begärde att sakkunnig person skulle sändas honom till hjelp. För tillfället kunde ingen af Akademiens tjenstemän härtill disponeras, hvarföre jag, med hr riksantiqvariens begifvande, erbjöd mig att på ort och ställe lemna de upplysningar och råd, hvartill fornlemningarnas beskaffenhet kunde föranleda, och företog i sådant ändamål en resa till Mölneby.

Digitized by Google

Vid detta besök funnos på det ofvannämnda stället — dels till venster om en åt sydvest utför sluttningen löpande skogsväg å en obetydlig kulle, söder om en liten kärrhåla eller damm, som oaktadt sitt högre läge, nästan alltid håller vatten, — sju större stenar, alla kullfallna, men till deras ursprungliga ställning fullt tydliga, bildande en krets — dels till höger om samma väg ett större af skattletare skadadt röse, omgifvet af flere till en stor del obestämbara sättningar, hvarifrån vid Krokstorpets bebyggande i äldre tider flere stenar borttagits. Att stenröset varit en treudd med inböjda sidor eller s. k. fotangelform samt egt särskilda större hörnstenar kunde genast skönjas af den mot nordost vända spetsen, som med sin ändsten ännu var orubbad; och detta visade sig äfven fullt tydligt, då den vid skattletningen från rösets midt kringkastade stenen och jorden undanröjdes, hvarvid en annan hörnsten, ehuru splittrad i flera stycken, hvilka alla kunde sammansättas återfanns på sin gamla plats. Uti detta röse låg en 2,67 meter (9 fot) lång sten, hvilken (såsom redan af läget framgick och af på stället erhållna upplysningar bekräftades) varit rest midt uti trekanten. Vid denna stens nedstörtande hade rösets ytterkant blifvit rubbad och några af kantstenarne hade äfven borttagits, men sidans böjning var öfverallt fullt tydlig, och med den ledning, som denna och det till 12,47 meter (42 fot) uppmätta afståndet emellan de behållna ändstenarne lemnades kunde den saknade slutstenens plats med full visshet bestämmas och på endast några få ställen behöfde nya stenar inläggas i de borttagnas rum. Sedan kanten sålunda blifvit fullt bestämd, genomgräfdes marken derinom, men utan att något tydande på forntida begrafning der påträffades. Hvad deraf till äfventyrs funnits hade sannolikt förstörts vid den grundliga skattletning, som försiggått för omkring 80 à 100 år sedan, då en

Digitized by Google

stor förödelse öfvergick Kinds fornlemningar i följd af det rika fynd Bengt i Klef då uppgifves hafva träffat uti kungsgrufvan på Ulfsheden, och hvarom uppgift är lemnad uti Antiqvitets-intendentens berättelse för 1869. Förmodligen hade detta fynd kommit på tal vid ett slotteröl i Mölneby; ty en af de nu använda äldre arbetare, som var född inom socknen, hade hört af sin moder, att på hemväg derifrån några karlar, i hopp om lätt förvärfvad rikedom, under natten genomgräft röset.

Af de stenar, som omgåfvo röset, kunde tydligen ses att här funnits en mängd stenkretsar, och af dessa voro fyra ännu fullt tydliga, nämligen två på hvardera fem, en på elfva och en på femton stenar. Af dessa stenar voro visserligen många kullfallna, men deras ursprungliga platser omisskänliga. Alla dessa skola resas, sedan ljungrötterna bortskurits, marken fått nytt matjordslager och merglats för att göras gräsbärande. Men som allt detta icke nu kunde verkställas, bestämdes endast hvarje kullfallen stens rätta plats. De stenar åter, hvilkas förra ställning till hvarandra i följd af den förödelse som skett vid torpets bebyggande, icke kunde bestämmas, lemnades till jordegarens fria förfogande och skulle borttagas, enär deras bibehållande icke lemnade ringaste upplysning om forntida utseendet. De flesta af dessa, som voro vanliga kullerstenar, skola föras till trekanten, så att denna, fri från allt jordhölje, kunde få sin ursprungliga stenfyllning åter. Alla dessa arbeten måste emellertid, dels i följd af det dröjsmål ovissheten om planen förorsakat, dels genom det uppehåll i andra vigtigare jordbruksarbeten, som vållats af den regniga väderleken, uppskjutas till nästkommande år; men jag är fullt förvissad att de lemnade anvisningarna skola till alla delar följas. Möjligen torde jag ock, efter erhållen vidare underrättelse, ännu en gång finna tillfälle att derom förvissa mig, då dessa fornlem-

Digitized by Google

ningar ega ett särskildt intresse derför, att bland Kinds talrika stensättningar intet treuddigt rör förut är kändt, ehuru sådana i det angränsande Halland och Finveden, synnerligast den sistnämnde bygdens sydliga del, äro långt ifrån sällsporda. Skulle man nu äfven lyckas att till den här fullt tydliga kretsen på 15 finna en af 19 stenar, så vore i Kind alla de udda talen från 5 till 21 representerade, och de udda talens stora betydelse i detta fall ytterligare bekräftad. I de delar af Götaland och det till detta i antiqvariskt hänseende hörande Vermland, der jag varit i tillfälle att göra undersökningar, har det ingenstädes lyckats mig att finna någon krets med jämnt antal stenar utan att detta bevisligen eller på ett par ställen antagligen tillkommit vid senare restaurationer, der förbättrarens tanke på nämndens och edgärdsmännens antal, hvilka utan tvifvel aldrig haft med dessa offringar något att skaffa, framkallat talen tolf och sex. De oförstörda kretsar, hvarest jämnt antal stenar förekommit, äro af annat slag och sådana, der stenarne varit satta kant i kant och der den *oafbrutna ringen*, men icke *stenarnes antal* måste tillerkännas afgörande vigt.

Det verkligen storartade och kostsamma arbete, som hr Hansson här vill underkasta sig för att återställa icke blott de nu nämnda fornlemningarna, utan äfven en krets på sju stenar norr om bemälda Krokstorpet, hvarifrån en sten bortförts och inlagts i muren öfver ingången till en källare, hvilken således måste till en del ombyggas för att denna sten skall åtkommas, är utan tvifvel förtjent af icke blott kongl. Vitterhets-Historie och AntiqvitetsAkademiens, utan hvarje sann fosterlandsväns erkännande; och det lider intet tvifvel, att det nu gifna exemplet skall verka godt i orten. Penningen är i våra dagar en värdemätare äfven der denna egenskap icke rättsligen tillkommer honom, och den

Digitized by Google

omständigheten, att en klok och omtänksam affärsman vill nedlägga penningar på bevarandet af några stensättningar skall äfven hos dem, som ej om våra fornlemningars betydelse ega någon redig föreställning, framkalla den tanken: något värde måtte de väl ändock ega dessa stenhopar, när en så omtänksam man velat offra så mycket för deras bevarande; och för den eller dem, som älska att se våra fornlemningar skyddade, måste ju hvarje föreställning, som kan dertill medverka, vara välkommen.

Sörby den 25 september 1876.

G. Djurklou.

Den ofvan antydda berättelsen om Bengt i Klef har i friherre Djurklous reseberättelse för år 1869 följande lydelse:

"På Ekebäckstorps egor går landsvägen öfver en hed kallad Ulfsheden, som säges hafva fått detta namn deraf att en dansk konung vid namn Ulf här stupat och skall han vara begrafven invid en der fordom rest sten, som efter konungen kallats Ulfsten. Denna är 2,37 meter (8 fot) lång och ligger nu kullfallen, stödd emot kanten af den grop, som uppkom vid en lyckad skattletning, hvarom sägnen berättar följande. För omkring hundra år sedan då gamle Bengt i Klef förestod gästgifveriet derstädes kommo en qväll två danska herrar ditresande. De beställde hästar till den följande dagen samt spett och spadar och gjorde sådana frågor att gamle Bengt kunde förstå att de ämnade sig upp till Ulfsheden för att ur konungagrafven hemta de skatter, som blifvit med konung Ulf nedlagda. Om det nu var snikenhet eller blott ren patriotism må vara osagdt, men Bengt tyckte att så gerna kunde han som

infödd Frölundabo vara berättigad att ega dem som dessa främlingar, hvarföre han, så snart desse gått till hvila, begaf sig till heden och gräfde upp de dyrbarheter, som der nedlagts, hvilka skulle ha bestått af en stor guldkrona och mycket annat. Danskarne fingo vända om med oförrättadt ärende och Bengt uppsteg genom detta fynd från fattigdom till stor rikedom, och köpte det ena hemmanet efter det andra. Så är sägnen. Det vissa är, att nämnde Bengt i Klef på Ulfsheden gjort ett stort guldfynd, som af personer hvilka ansågos känna förhållandet, uppgafs hafva utgjorts af hals- eller armringar och att han genom att klokt förvalta den grundplåt, som genom en lycklig slump fallit i hans händer grundlade en ansenlig och först på sista tiden till en stor del splittrad förmögenhet. Emellertid har Bengts lyckade gräfning förledt många andra att i hopp om ytterligare fynd underminera åtskilliga mer och mindra klumpiga jordfasta stenar på heden."

Ur den arkeologiska litteraturen.

1.

Forhandlinger i Videnskabsselskabet i Christiania Aar 1875.

Bland de i denna del förekommande uppsatser behandlar allenast en ett ämne hörande till den förhistoriska fornforskningen professor Holmboes uppsats *om brugen af pincetter, som jævnligen findes i gamle nordiske gravhauge.* Dessa pincetter, som hittas i grafvarna, hafva enligt professor Holmboe en symbolisk betydelse; de läggas hos de döde, för att desse med dem skola utrycka de törntaggar som fastna i deras fötter under den långa vandringen till dödsriket. Han anför tvenne andra för-

Digitized by Google

klaringar af dessa redskap: den ena att de varit skäggtänger, ämnade att utrycka skäggstrån, den andra, framstäld af justitieråd Herbst[1] i Köpenhamn att de hört till damernas sybehör. Båda dessa förklaringar betecknas af hr Holmboe som lösa gissningar. Vi kunna tilllägga en fjerde förklaring, lemnad af den nitiske forntidsvännen kyrkoherden L. C. Wiede i Ekebyborna, hvilken fäst uppmärksamhet dervid att Vångabönderna (i Östergötlands norra bergslag) plägat fästa sina förskinn vid kläderna medelst pincetter. Ett par sådana moderna pincetter hafva, genom hr Wiedes benägna medverkan, kommit till Statens Historiska Museum.

Hr Holmboes förklaring torde näppeligen kunna godkännas. Han anför visserligen exempel från Tibet och Arabien, som visa att man der använder tänger för att ur de bara fötterna uttaga törn- och mimosataggar; han anför en folktro i Yorkshire i England att den döde skall vandra genom ett vidsträckt land fullt af törne och ljung, hvadan man gerna bör hafva ett par skor med sig i grafven, och vi kunna dertill lägga folksägnen i Elsass om den döde, som natten efter begrafningen kom igen och klagade att han icke hade fått några skodon, ehuru han skulle vandra öfver törnen, tistlar och skarpa stenar.[2] Men under det sägnerna och folkbruket väl fordra, att man skall åt den döde för hans vandring till de dödes land gifva skodon, tala de mig veterligen aldrig om behofvet af tänger för att utdraga törntaggar, liksom i Norden små tänger aldrig, såsom i Asien, varit ett nödigt tillbehör till drägten för att kunna befria fötterna från taggar. Törne och tistel äro icke hos oss

[1] Hr Herbst kallas s. 65 i *Förhandlingarne* genom ett tryckfel hr *Heubert.*

[2] Simrock, *Handbuch der Deutschen Mythologie* (tredje upplagan) s. 124.

Digitized by Google

så allmänna, att de kräfva särskilda skyddsmedel, utan föredrog man, för att bevara fötterna, skodon, som skyddade mot alla möjliga hårdheter och ojämnheter i vägen. Man synes mig, i följd af den gamla sägnens tystnad och i följd af naturolikheterna mellan våra bygder och de på taggiga växter öfverfulla trakterna i t. ex. Asien, icke berättigad att antaga teorien om pincetternas bestämmelse som taggborttagare.

Mot benämningen skäggtänger gör hr Holmboe den anmärkningen, att man icke kunnat påvisa att något enda folk haft seden att »nappe skjægget af sig».

Detta är dock mycket lätt att påvisa. Jag vill här allenast framhålla några exempel. Om Chipewyanerne i Nordamerika berättar Mackenzie, att de i allmänhet rycka bort skäggstråna. Om Haidaherne i vestra Nordamerika berättar Carver, att de med största omsorg rycka bort alla skäggstrån liksom hårstrån å andra delar af kroppen, och att de af gammalt dervid använda ett redskap bestående af böjda träbitar, hvilket, sedan de kommit i beröring med Europeerna blifvit utbytt mot ett redskap af ståltråd. Några kaliforniska stammar rycka bort skäggstråna; i södra Kalifornien sker detta med tillhjelp af de två skalen af en mussla, hvilka således göra tjenst som tång. Mistekerne i Mejico ryckte ut skäggstråna med guldpincetter.[1] En del af Karolinerne i Stilla ocean rycka också ut skäggstråna. Nästan öfverallt i Polynesien herrskar denna sed.[2] Hos Romarne plägade skägget klippas eller rakas, men »några ryckte bort hårstråna åtminstone på många ställen i ansigtet med fina tänger, *volsellæ*».[3]

[1] För bevisen se Bancroft, *The native races of the pacific states*, del. I, ss. 117, 158, 367, 403 och del. II, s. 370.

[2] Waitz, *Anthropologie der Naturvölker*, del. 5, afd. 2, s. 49; del. 6, s. 28.

[3] Becker, *Gallus* (tredje upplagan) del. 3, s. 174.

Digitized by Google

Teorien om skäggtänger är således långt ifrån orimlig, men det torde icke vara skäl att uppställa den så länge det finnes någon möjlighet att uppvisa en annan, *nödvändigare* bestämmelse.

Hr Herbst är icke den enda nordiska arkeolog, som antagit att pincetterna varit använda vid sömnad. Jag har mer än en gång framstält samma åsigt, hvilken föröfrigt hyllas äfven af professor Nilsson[1] och dr Montelius.[2]

Hr Holmboe finner denna förklaring mycket sinnrik, men ett sådant användande af pincetter saknar, enligt honom, analogier och motsäges af den omständigheten, att pincetter hittas äfven i mans grafvar. Dock felas icke analogier fullkomligt, alldenstund än i dag pincetter användas af skomakare vid deras arbete.

Hvad åter uppgiften, att pincetter förekomma äfven bland männens grafutstyrsel, torde detta bero derpå, att hr Holmboe icke från hvarandra söndrat bronsålderns och den tidigare jernålderns pincetter, hvilka för öfrigt icke äro åtskilda i Worsaaes *Nordiske Oldsager*, jfr der fig. 273. Allenast de förre torde få anses vara qvinnors sybehör, under det den tidigare jernålderns pincetter snarare böra hänföras till toiletten; de hittas ibland tillsammans med örslefvar. —

Årgången innehåller i öfrigt värdefulla bidrag till de fornnordiska sagornas inbördes förhållande och kronologi af G. Storm (*Om haandskrifterne af Thjodrek Munk, Om indskuddene i Fagerskinna, De ældste forbindelser mellem den norske och den islandske historiske litteratur)*, redogörelse för en egyptisk papyrus i Turin, af Lieblein, samt för de egyptiska mumier som förekomma i Kristiania museum, af professor L. K. Daae,[3]

[1] »Man tror att de varit använda vid fruntimmersarbeten» (*Bronsåldern*), andra uppl., s. 95.

[2] Senast i *Sveriges Historia* del. 1, s. 128.

[3] I en af dessa mumier hittades ett hvetekorn, om hvilket professor Chr. Boeck meddelar (s. 381) följande: »Då man påstått att frön

Digitized by Google

och en liten uppsats om gamla baktriska nickelmynt af hr Holmboe.

I den korta öfversigten af förhandlingarna vid sällskapets möten omnämnas, bland annat, följande föredrag af professor Sophus Bugge.

»S. Bugge meddelade anmärkningar om det etruskiska språkets ställning. Han anslöt sig i det väsendliga till Corssens uppfattning, i det han sökte bevisa, att etruskiskan var ett jafetiskt (indogermanskt) språk, närmast beslägtadt med de andra gamla italiska språken, i synnerhet med umbriskan. Men å andra sidan bildade etruskiskan en afdelning för sig och afvek i öfvermåttan mycket från alla de andra italiska språkarterna».

»S. Bugge meddelade några anmärkningar om de i Snorres Edda mellan Skáldskaparmál och Háttatal upptagna versifierade längderna af mytiska namn och poetiska ord. Han sökte visa, att dessa voro äldre än Snorre, men begagnades af honom, och att åtminstone hufvudmassan af dem äro författade på Orkenöarna i slutet af 1100-talet, af en andlig man, sannolikt skalden biskop Bjarne Kolbeinsson».

Till sist meddelar professor Holmboe en afbildning af en i Statens Historiska Museum förvarad guldbrakteat (Inv. 420), funnen vid Tunalund i vestra Uppland. På brakteaten ses ett menniskohufvud med hals och öfra delen af bröstet, från hvars bakre sida utgår, enligt den teckning, som förekommer i *Atlas for nordisk oldkyndighed* tab. 1 n:r 17, ett fogelhufvud. Hr Holmboe meddelar nu en ny teckning, i hvilken man ser under halsen en på rygg liggande fogel, till hvilken det nyssnämnda fogelhufvudet hör. Anmärkas må, hvilket man icke ser fullt tydligt ens å denna teckning, att nästan hela

som hittats i mumiekistor bevarat sin groningsförmåga, lade jag hvetekornet i en flaska med litet vatten. Det svällde, visade *intet* tecken till groning och upplöstes alldeles i det den yttre hinnan brast».

fogelns kropp och huls med hufvud hafva samma höjd öfver bottnen som menniskohufvudet, under det fogelns stjertfjädrar äro graverade på sjelfva bottenytan.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 22 augusti 1876.

(Forts.).

Löjtnanten J. A. Lagergren, som erhållit Akademiens uppdrag att vaka öfver fornlemningars bevarande under de pågående arbetena på Halmstads-Nässjöbanan, hade insändt berättelse om verkstäld undersökning på Ölmstads egor i Refteleds socken, Jönköpings län, der man vid gräfning i en backe anträffat dels menniskoben i svart jord utan någon synlig grafhög, dels en grafkista bestående af 16 på kant stälda stenar, utan öfverliggande täckstenar. De anträffade fynden hade af hr Lagergren tillvaratagits för att insändas till museum, hvarjämte han anmält, att tvenne i samma backe funna flintvapen förut blifvit aflemnade till v. pastor L. Palmgren.

Inkomna förslag till tvenne skånska trädgårdsutställningens belöningsmedaljer hade genom cirkulation blifvit Akademiens ledamöter delgifna och af dem godkända.

Akademien godkände ett af kapten K. Reutersvärd inlemnadt förslag till en belöningsmedalj, ämnad att utdelas vid ett landbruksmöte i Hvetlanda.

Telegrafassistenten J. E. Jönsson i Varberg hade inlemnat förteckning på en samling af 80 fornsaker, till det mesta från stenåldern, funna hufvudsakligen inom Himble härad i Halland och Marks härad i Vestergöt-

Digitized by Google

land. Akademien beslöt att på denna samling göra ett anbud.

Dr W. Bull i Köpenhamn hade som gåfva öfversändt en mumie från Thebe i Öfre Egypten samt några försteningar uthuggna på en höjd af 500 fot ur Mocattambergen vid Cairo. Akademien beslöt att lemna mumien till den egyptiska samlingen i museets jordvåning samt petrifikaterna till k. Vetenskapsakademien.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af provincialläkaren dr A. A. Åström i Målilla: en samling af 85 fornsaker af sten; af direktör W. Grönberger i Wadstena: en modern bronsbild.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af fru Lea Ahlborn: en af henne graverad medalj.

Den 19 september 1876.

K. Öfverintendentsembetet hade öfversändt en fasadritning till det nya hus, som för k. Musikaliska akademien blifvit uppfördt på Blasieholmen, jämte en skrifvelse från bemälda Akademi, innehållande förslag till inskrifter på samma hus, hvilket förslag gillades.

Följande fynd hade genom vederbörande landshöfdingeembeten blifvit insända:

ett jernredskap jämte några fragment af brons, (jernåldern) funna vid Skogsby i Torslunda socken på Öland; inlöstes;

en guldsolidus af östromerske kejsaren Julius Majorianus, funnen vid Öfvertorp i Algutsrums socken på Öland; inlöstes;

60 svenska silfvermynt på 5, 2 och 1 öre från åren 1664—1707 samt 5 kopparmynt på $^1/_6$ öre funna på

Digitized by Google

Lillgården Mellby i Skaraborgs län; som intet af dessa mynt behöfdes för k. Myntkabinettet, återsändes fyndet;

524 svenska och danska silfvermynt slagna mellan åren 1633 och 1675, funna vid nr 5 Qviinge i Qviinge socken i Skåne; ur detta fynd inlöstes 16 svenska, de öfriga återsändes.

På enskild väg hade hembjudits fyra jernåldersfynd, hittade vid Hultersta sockens grustag, södra Qvinneby och Slagersta i Stenåsa socken och Sandby sockens grustag; fynden inlöstes.

En halsring af brons med tvenne derpå trädda fingerringar af dubbel spirallagd guldtråd, funnen vid Säby i Järfälla socken, Uppland, på en meters djup under dy på lerbotten i en äng ej långt från Säbysjön, inlöstes.

En fyradalerplåt af år 1724, funnen i Skåne, var hembjuden, men inlöstes icke, emedan ett exemplar redan finnes i k. Myntkabinettet.

Anmäldes att Östra Tollstads församling i Linköpings stift antagit Akademiens anbud af 100 kr. som lösen för kyrkans kalk.

Genom landshöfdingeembetet i Malmöhus län hade arendatorn af militieboställlet nr 6, 10, 11 och 15 Alstad i Kärstorps socken anhållit att få borttaga en af jord bildad grafhög kallad Jernhatten.

Kontraktsprosten J. S. Söderberg hade anmält att Hanebo kyrkas ringklocka skulle omgjutas. Som på denna klocka icke finnes andra prydnader än några upphöjda ränder och ingen annan inskrift än orden: *Säll är then som Herran frughtar anno domino 1591. E. P. P. Even Olssin,* "ansåg Akademien klockan icke böra för statens samlingar inlösas.

Sedan torparen Jöns Persson från Grödby i Ivetofta socken, Skåne, hos riksantiqvarien afgifvit berättelse om den af honom förstörda grafhögen, i hufvudsaklig öfver-

Digitized by Google

ensstämmelse med den i förra sammankomsten upplästa skrifvelsen från landshöfdingeembetet, med undantag deraf, att han icke kände att någon ring af metall blifvit påträffad, beslöt Akademièn af landshöfdinge-embetet begära fridlysning af de qvarvarande fornlemningarna på Grödby egor, med utfäst vite af 50 kr.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *k. Myntkabinettet:*

af guvernören B. L. Ulrich fem dansk-vestindiska mynt;

b) till *Akademiens boksamling:*

af Svenska Akademien, dess Handlingar, del 51.

Den 10 oktober 1876.

Friherre N. G. Djurklou (invald år 1872) tog inträde med uppläsande af en afhandling "Om Göran Månssons till Bolmsnäs jordebok." Talet besvarades af Akademiens sekreterare, hvarefter friherre Djurklou intog sitt rum vid Akademiens bord.

Akademien afgaf underdånigt yttrande angående rektor G. R. Rabes enkas af Kongl. Maj:t remitterade ansökan, att Kongl. Maj:t ville inlösa handskriften till ett af hennes man utarbetadt, men icke mer än till hälften fullbordadt latinskt-svenskt lexikon.

Genom nådig remiss hade Kongl. Maj:t till Akademiens utlåtande öfverlemnat ansökningar om understöd från statsanslaget till resestipendier samt läroböckers och lärda verks utgifvande af dr Georg Svederus (3,000 kronor för ett större arbete om k. Karl XIV Johans deltagande i Europas händelser och vårt fäderneslands utveckling), af klockaren P. Paulsson (för utgifvande af "Minnesteckningar öfver kyrkans och skolans

Digitized by Google

lägre tjenstemän i Lunds stift"), af boktryckaren P. Hanselli 540 kr (för delarne 18—20 af *Samlade Vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelm till Dalin)*, af lektor K. F. Karlsson (för fortsättningen af *Blad ur Örebro skolas historia)*, af Antropologiska sällskapet i Stockholm (1,000 kr), af kammarherren Carl Silfverstolpe (1,000 kr för *Historiskt Bibliotek* ny följd del 1), af f. d. v. borgmästaren R. Dybeck (3,500 kr för ett häfte af tidskriften Runa samt ett häfte, innehållande teckningar af runstenar i Södermanland), af amanuensen A. Ahnfelt (500 kr för att i Greifswalds och Rostocks universitetsarkiv företaga forskningar rörande svenskar som vid dessa läroverk studerat samt i öfrigt samla för litteraturhistorien intressanta minnen från Greifswalds svenska tid), samt af protokollssekreteraren O. S. Rydberg (för fortsatt utgifvande af *Sveriges traktater med främmande makter jämte andra dit hörande handlingar)*.

Följande fynd hade genom vederbörande landshöfdinge-embeten blifvit hembjudna:

57 guldmynt och 2,066 silfvermynt samt en del ryska småmynt af silfver, funna vid gräfning i en källare i staden Nyköping,

en spiralten af guld, funnen vid Gårdby i Gårdby socken på Öland; inlöstes.

För Akademien uppvisades en kalk och paten af förgyldt silfver, hvilka enligt Akademiens tidigare beslut hade blifvit inlösta från Östra Ny församling i Linköpings stift [1].

Likaledes förevisades telegrafassistenten J. E. Jönssons för Statens Historiska Museum inlösta samling af fornsaker hufvudsakligen från stenåldern inom mellersta Halland och sydligaste Vestergötland.

[1] Om dessa synnerligen intressanta minnen af medeltidens kyrkliga konst skola framdeles närmare upplysningar lemnas.

Digitized by Google

Akademien lemnade bifall till hr Vilh. Schürer von Waldheims anhållan att under åren 1876 och 1877 få genom gräfning undersöka förut skadade grafhögar och rösen inom Frötuna, Länna, Husby-Lyhundra, Skederids och Lohärads socknar i Roslagen, med vilkor att alla fornsaker, som dervid anträffas, skola till Statens Historiska Museum inlemnas jämte noggrann beskrifning öfver hvarje fornlemnings läge och beskaffenhet samt öfver de iakttagelser, som vid hvarje undersökning blifvit gjorda.

Upplästes friherre Djurklous berättelse om hans besök vid Mölneby i Frölunda socken, Kinds härad, Vestergötland, för att granska dervarande fornlemningar, hvilka jordegaren A. Hansson löfvat att efter anvisning återställa i ursprungligt skick.

Landshöfdinge-embetet i Hallands län hade till riksantiqvarien insändt handlingar rörande det vid Himble häradsrätt anställda åtalet mot torparen Johannes Carlsson på Grunnarp med anledning af den åverkan han föröfvat å en forntidsgraf, samt några bitar af brända ben, som blifvit i grafven hittade.

För Akademien hade anmälts, bland annat rörande Häreneds kyrka i Vestergötland, att en grafsten med uthuggen bild af en riddare i full rustning, enligt inskriften lagd öfver den år 1592 den 29 juli aflidne Erik Kagges och hans tvenne söners graf, blifvit upptagen ur kyrkans golf och utvräkt på kyrkogården samt att tre grafstenar med bladverk o.. s. v., hvilka vid någon föregående restauration blifvit satta som foder kring en dörr i kyrkans södra mur, nu blifvit uttagna, hvarefter den ena blifvit sönderslagen och använd till murning, och de andra båda blifvit efter längden afhuggna samt med kalkfärg öfverstrukna. Då dessa grafstenar böra åtnjuta det skydd lagen bestämmer för landets fornlemningar och församlingen icke begärt, än mindre erhållit tillstånd

Digitized by Google

att dem efter godtycke använda, beslöt Akademien hos landshöfdingeembetet anhålla att genom kronobetjeningen måtte anställas undersökning rörande ifrågavarande åverkan samt vederbörandes förklaring infordras.

Riksantiqvarien afgaf utlåtande öfver det fyllnadsarbete, som blifvit verkstäldt i den år 1874 öppnade kungshögen vid Gamla Uppsala, samt redogjorde för sitt besök i Vaxala kyrka.

Professor Sophus Bugge hade inlemnat en kort redogörelse för de undersökningar han under den förflutna sommaren med anslag af Akademien företagit af åtskilliga märkligare runinskrifter i Helsingland och andra svenska landskap.

Ett inlemnadt förslag till Malmöhus läns k. Hushållningssällskaps mindre belöningsmedalj godkändes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af Svärta församling i Södermanland, broderade kyrkokläder från medeltiden;

af Östra Eneby församling i Östergötland, två ljusstafvar;

af grefve Axel Bjelke: en linneduk från år 1573, ett ryskt kors med kedja af silfver, en tysk thaler med kedja af silfver, en rysk emalj, ett ryskt triptykon af brons, en guldvigt i träfodral från 1600-talet;

af professor F. W. Scholander, ett normalmått af messing med Georg Stjernhjelms vapen inslaget på handtaget.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af grefve Axel Bjelke, 2 medaljer och 151 mynt;

af fru Lea Ahlborn, en bronsmedalj.

Den 24 oktober 1876.

Anmältes att Akademiens äldste utländska ledamot Georg Heinrich Pertz aflidit i München den 8 oktober.

Digitized by Google

Genom vederbörande landshöfdingeembeten hade blifvit hembjudna:

8 guldbrakteater, stycken af en nionde, bitar af guldtrådar, funna å egorna till nr 2 Söderby i Danmarks socken, Uppland; inlöstes.

En stenyxa, funnen å nr 14 Hjersås, Kristianstads län; inlöstes.

Elfva fynd från jernåldern, hittade inom Anga, Atlingbo, Barlingbo, Garde, Lye, Othem, Roma, Vall och Vestkinde socknar, ett fynd från medeltiden, funnet i Dalhems socken, och ett från obestämd tid, hittadt i Follingbo socken, allt på Gotland, inlöstes.

Från k. Vetenskapsakademien hade inkommit skrifvelse med begäran, om förslag till en minnespenning öfver assessoren i k. Sundhetskollegium dr Kristoffer Carlander.

Akademien lemnade bifall till friherre A. W. Stjernstedts anhållan att få tillbyta sig ett i k. Myntkabinettet befintligt duplettexemplar af k. Johan III:s praktmynt (B. E. Hildebrand, *Sveriges Minnespenningar* 1, s. 37 nr 9) slaget till $^{1}/_{2}$ riksdalers valör mot ett liknande exemplar till en riksdalers valör, hvilket hittills saknats i k. Myntkabinettet.

En bronskedja från nyare tid, funnen å Holmsta egor i Biskopskulla socken, Uppland, inlöstes.

På det Akademien måtte fortfarande kunna anlita det i hög grad behöfliga biträdet af tvenne antagna extra ordinarie amanuenser, beslöt Akademien hos Kongl. Maj:t anhålla om nådig framställning till den stundande riksdagen, att det till Akademiens disposition ställda extra anslaget till arfvoden åt vetenskapligt bildade biträden vid ordnandet och vården af Statens historiska samlingar samt till aflöning åt extra vaktbetjening vid samlingarnes förevisande måtte få för år 1878 utgå med 3,300 kr., hvilket akademien hade begärt redan för år

Digitized by Google

1877, ehuru riksdagen, på grund af Kongl. Maj:ts proposition, för detta år beviljade allenast en summa af 2,300 kronor.

Likaledes beslöt Akademien hos Kongl. Maj:t anhålla om ett belopp af 2,000 kr till anskaffande af tvenne större myntskåp.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af kandidaten C. M. Fürst, en viggformig sten, funnen i Blekinge.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af Ministerialrådet J. Iversen i St. Petersburg, en bronsmedalj.

c) till *Akademiens boksamling:*

af lektor K. F. Karlsson, hans arbete *Blad ur Örebro Skolas historia* 1—3.

Litteratur.

Cronholm, A. Trettioåriga kriget och underhandlingarne i Tyskland från Gustaf II Adolfs död till Westfaliska fredsslutet. Historisk undersökning I, första afdelningen. VI—607 s. in 8:o. — Pris 7 kr. 50 öre.

Höjer, M. Konungariket Sverige. En topografisk-statistisk beskrifning med historiska anmärkningar. H. 16 och 17, 96 s. in 8:o. + 1 karta. — Pris 1 kr. 50 öre.

National costumes, swedish and norwegian. 12 pl. i färgtryck. — Pris: 3 kr.

Engeström, A. von. Om judarne i Rom och deras katakomber. Akademisk afhandling. 42 s. in 8:o. + 1 pl.

Witt, G. C. Grenna kyrkas och Grenna stads historia och beskrifning. 48 s. in 8:o. — Pris: 50 öre.

Tidskrift för antropologi och kulturhistoria, utgifven af Antropologiska Sällskapet i Stockholm. I. 2. 118 s. in 8:o med tabeller och träsnitt. — Pris (för icke medlemmar): 3 kr. 50 öre.

Innehåll: Nr 7. Om de siamesiska tvillingarne och andra dubbelbildningar af menniskor, af prof. Axel Jäderholm; — nr 8. Ett besök i krokodilgrottan, vid Maabdeh i Egypten, af prof. Christian Lovén; —

Digitized by Google

nr 9. Till kännedomen om de finska folkstammarnes raskarakterer. Bidrag samlade af Christian Lovén, Erik Nordenson och Gustaf Retzius; — nr 10. Grafundersökningar på Björkö, af dr Hjalmar Stolpe; — nr 11. Antropologiska Sällskapets förhandlingar; — nr 12. Bulletin des séances de la Societé d'anthropologie.

Af föredragen vid sällskapets sammankomster (afdelningen nr 11) äro följande af arkeologiskt eller etnografiskt innehåll:

De Vylder, om Sydafrikas befolkning, s. 1.

Hildebrand, Hans, om en stenhammare funnen i Skåne; s. 1.
» om en graf från bronsåldern funnen i Södermanland, s. 1.
» om Ödeshögsfyndet, s. 1.
» om folkdrägter från Siebenbürgen, s. 3.
» om en graf från stranden af Neuchâtelsjön (jfr *Månadsbladet* nr 49 & 50, s. 6.
» om den jämförande arkeologien i Tyskland, s. 6.
» om fynden i en gånggrift vid Fjelkinge (Skåne), s. 6.
» om de brinnande frågorna inom den jämförande arkeologien, s. 10.

Lovén, Sven, om stenringar från Puerto-Rico, s. 7.

Montelius, Oscar, om de stora guldhalsringarne (M. fig. 467 a, b.) och deras inhemska ursprung s. 1.
» om s. k. båtformiga stenhammare, s. 2 och 9.
» om undersökningar i Vestergötland, Bohuslän, Dal och Södermanland, s. 4.
» om norska fynd från jernåldern, s. 5.
» om bronsIcelternas utveckling, s. 7.

Retzius, Gustaf, om fornsaker från den qvartära stenåldern i Lyons museum, s. 2.

Stolpe, Hjalmar, om undersökningarne på Björkö, s. 3 och 7.

Torell, om de fornnordiska båtformarne, s. 5.

Lovén, C. Ett besök i krokodilgrottan vid Maabdeh i Egypten. (separataftryck). — 8 s. in 8:o.

(*Retzius, G*). Till kännedom om de finska folkstammarnes raskarakterer. Bidrag samlade af C. Lovén, Erik Nordenson och Gustaf Retzius (separataftryck). — 37 s. in 8:o.

Stolpe, Hjalmar, Grafundersökningar på Björkö (separataftryck). — 22 s. in 8:o.

Wærn, C. F. Minnesteckning öfver Augustin Ehrensvärd. Föredragen på k. Vetenskaps-Akademiens högtidsdag den 31 mars 1876. — 53 s. in 8:o, — Pris: 80 öre.

Bibliotek, Historiskt, utgifvet af C. Silfverstolpe. Ny följd. H. 1 och 2. — 305 + XCIII s. in 8:o med träsnitt och en plansch.

Innehåll: Medeltidsgillena i Sverige, af Hans Hildebrand. — Om det vatikanska arkivet, af Emil Hildebrand. — Hertig Adolf Johans sista lefnadsår, af Otto von Feilitzen. — Kolonien Nya Sveriges grundläggning 1637—1642 af C. T. Odhner. — Sommarfälttåget i Brandenburg 1675, af J. Mankell. — Granskningar och anmälningar.

Digitized by Google

Dybeck, Richard, Runa. En skrift för nordens fornvänner. Andra samlingens tredje häfte. — 14 s. in fol. + 2 pl. — Pris: 6 kr.

Innehåll: Utgifvarens antiqvariska verksamhet under sommaren 1876 (med träsnitt); — Nyfunna svenska runstenar (med pl.); — Juvenca Margaretha, en vestmanländsk folksägen (med träsnitt); — Väggmålning i Vesterås domkyrka (med pl. i tontryck); — Om Närike, af J. G. Hallman; — Svenska folkmelodier (fem num.).

Dybeck, Richard, Sverikes Runurkunder, granskade och utgifna. I, h. 7, II, h. 6. — 4 s. + 12 pl. in fol. — Pris 12 kr.

Engeström, L. von, Minnen och anteckningar. Utgifna af Elof Tegnér. 2. — VIII + 433 s. in 8:o. Pris: 4 kr. 50 öre.

Liljeblad, Fr., Svenska rikets jemte landskaps och städers vapen. — H. 1. — 2 pl. in 4:o. — Pris: 2 kr. 50 öre.

Bruzelius, N. G. Allmogelifvet i Ingelstads härad i Skåne under slutet af förra och början af detta århundrade. Kulturbild. — 120 s. + 2 pl. in 8:o. — Pris: 1 kr. 25 öre.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och Kongl. Myntkabinettet år 1875.

46. Af expeditionschefen *C. E. Meinander:* 945 utländska mynt, deraf 64 i silfver, 804 i koppar, 77 i messing m. m. Inv. 5,628.

47. Af brukspatron *G. Rettig* på Nolhaga tvenne dopfuntar af sten, från romansk tid, af hvilka den ena förmodligen tillhört Rödeneds nu nedbrutna kyrka. Inv. 5,629.

48. Af brukspatron *H. Schole:* en åttkantig sten (handqvarn?) med ett rundt, ej genomgående hål i midten, funnen på boplatsen efter en ödelagd gård under Holms säteri i Öfver-Lännäs socken, Ångermanland. Inv. 5,630.

49. Af fröken *Carolina Benedicks:* 16 fornsaker af sten, en gnidsten af glas, 1 timsten m. m., från Husby Oppunda och Lids socknar i Södermanland. Inv. 5,631.

50. Genom öfverintendenten *C. Holst* i Kristiania: en minnespenning i silfver, slagen i anledning af Carl Johans-statyns i Kristiania aftäckning den 7 september 1875 med inskrift på åtsidan omkring en afbildning af statyen *munificentia et pietate populi.* Inv. 5,635.

51. Af grefve *C. Snoilsky:* en k. Karl XI:s minnespenning (B. E. Hildebrand, *Sveriges minnespenningar* 1, s. 40 nr 77) samt en i Bruxelles nyligen präglad jetton med grefve Snoilskys vapen. Inv. 5,658.

52. Af godsegaren *Oscar Baker* på Dalby: en skaftcelt af brons, närmast lik fig. 141 i Montelii *Sveriges fornsaker* (omtalad i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige,* 3 s. 289) samt en dylik skaftcelt, men mindre med en nästan omärklig afsats tvärt öfver midten å båda sidor och med en sned rundad utskärning i öfre kanten, båda funna för flera år sedan, under sjösänkningsarbete, i den gamla bottnen af Vrena å. Inv.

Dessutom hafva till Statens Historiska museum och k. Myntkabinettet blifvit aflemnade.

53. Från *k. Myntet:* två guldmynt à 20 och 10 kronor, två silfvermynt à 25 och 10 öre, fem kopparmynt à 5, 2 och 1 öre, samt 21 större och mindre medaljer i silfver, allt af 1874 års prägling. Inv. 5,448.

Digitized by Google

54. Från *K. Myntet* **(depositum):** en sats af 14 vigter, den största å »1 lödig mark», den minsta å $^1/_2$ ass, förvarad i en trälåda med skjutlock (den af Georg Stjernhjelm bestämda normalvigten, jfr Forssell, *Sveriges inre historia*, del. 2). Inv. 5,462.

55. Från *k. Finansdepartementet:* exemplar af danska, enligt myntkonventionen af den 27 maj 1873 präglade skiljemynt à 25, 10, 5, 2 och 1 öre. Inv. 5,466; ett exemplar af 1 krona i silfver. Inv. 5,532; ett exemplar af en 2-krona i silfver. Inv. 5,610.

56. Från *Östhammars stads kyrka:* en messhake af brokigt tyg (rödt och gult) med upphöjda bilder (Gud Fader, jungfru Maria och två englar) samt två påsydda förgylda messingsplåtar med familjen Skuncks vapen och bokstäfverne NSK och MSK (lagmannen Nicolaus Skunck † 1676 och hans hustru Margareta Skunck); samt en messhake af rödt siden med en bild af jungfru Maria och andra broderier samt inskriften *Anders Bohm. Anna Bohm. Anno 1663.* Inv. 5,475.

57. Från *k. Utrikesdepartementet:* ett exemplar i silfver af en belöningsmedalj från den Argentinska republiken, bestämd att utdelas vid utställningen i Cordoba år 1871. Inv. 5,605.

58. Från *k. Husgerådskammaren:* en guldbroderad messhake, skänkt till Riddarholmskyrkan år 1705 af enkedrottning Hedvig Eleonora. Inv. 5,033.

59. Af professor *L. Dietrichson* **(depositum);** en oval snusdosa af silfver med inskrift å lockets insida: *Gifven menniskovännen Berent von Ditrichsen till åminnelse af erkänsamme svenske krigsfångar den 19 Juni 1810.*

Slut.

Planritningar af äldre bondgårdar.

Man finner icke sällan i utgifna arbeten eller i handskrift planritningar af enstaka hus i en bondgård, å hvilka angifvas de olika lösa och fasta bohagens platser. Mindre ofta deremot finner man planritningar af hela gården med dess samtliga byggnader, ehuru dessa gårdsplaner äro fullt ut lika vigtiga som husplanerna. I Tyskland har man t. ex. kunnat uppvisa tvenne mycket skiljaktiga grundplaner för gårdens bebyggande, förekommande hvar och en inom sitt område. Men äfven om man i Sverige icke skulle kunna uppvisa några lika bestämdt skilda former, hvilkas olikhet beror på urgamla stamförhållanden, är det af största intresse för kännedomen af vårt folks forna seder att veta, huru de använda de olika delarne af gården, hvarom en blick på planritningen i rektor Bruzelii här ofvan (s. 355) nämnda synnerligen läsvärda bok lätt öfvertygar. I mitt arbete öfver den svenska medeltidens konst- och kulturlif, som skall begynnas med en utförlig skildring af lifvet på landet, ville jag gerna meddela en öfversigt af de gamla sätt att anordna gårdar som bevarats ända in till vår tid, och skulle derföre med synnerlig tacksamhet mottaga upplysningar, helst åtföljda af teckning, rörande detta ämne.

Hans Hildebrand.

Detta nummer lades under pressen den 3 Februari 1877.

Stockholm 1877. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

59 och 60. 1876. November och December.

Innehåll: 1. Om ortnamn i Skåne på *röd*. — 2. Ur den arkeologiska literaturen: 2, Evans album för Englands bronsålder. -- 3. Den antropologisk-arkeologiska kongressen i Budapest. — 4. Från Akademiens sammankomster. — 5. Besökande i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet. — 6. Anmälan.

Om ortnamnen i Skåne på röd.

Uti nr 55 och 56 af detta Månadsblad förekommer en språkstudie, sysselsättande sig med de begge ändelserna *tuna* och *red, rud, ryd* eller *röd* (af *rödja*). Hvad Skåne angår förekommer *röd* uti slutet af ortnamn, märkvärdigt nog, uti en så begränsad trakt, att om man med uteslutande af de tvenne sockennamn, hvilka dr H. Hildebrand anmärker i äldre tid icke hafva slutats på röd, sammanbinder de öfriga nio med linier, så befinnes inom den krets som häraf angifves, nära nog hela det antal af flere hundrade byar och gårdar som ega denna slutändelse.

Denna trakt, omfattande en del af den så kallade Linneröds-åsen och dennas grusblandade sluttningar, är en af de ofruktbaraste och säkerligen senast odlade i hela provinsen. Ingen graf från stenåldern har funnits inom detta område så vidt jag har mig bekant, och på

---

[1] Friherre Kurck har till redaktionen benäget insändt ofvanstående uppsats, i anledning af hr Låftmans uppsats om ifrågavarande ortnamn. Den af friherre Kurck anmärkta bristen på stenåldersgrafvar och fynd inom Linnerödsåsens område torde gälla äfven *röd*området i n. v. Skåne, vid Söderåsens nordligaste del. — Red. har af Akademiens ledamot friherre Djurklou erhållit löfte om ett bidrag till frågan om ortnamnen.

Digitized by Google

den anförda, med så mycken noggrannhet utarbetade, intressanta kartan af dr Montelius återfinnas också här inga sådana. Det är äfven ganska sällan fornsaker hittas inom detta område.

Det torde således icke finnas någon verklig anledning, hvarken i den skånska *röd*-trakten eller i den lika magra småländska, att af de ifrågavarande namnen göra sammanställningar med förhistorisk odling.

Arvid Kurck.

Ur den arkeologiska litteraturen.

2.

Petit album de l'âge du bronze de la Grande Bretagne, par John Evans. London 1876. Pris: 12 kronor.

I inledningen säger hr Evans: »Detta lilla arbete bör betraktas som en förelöpare till ett större arbete öfver samma ämne. Sedan flere år har jag begynnt, som en förberedande åtgärd, skära i trä de förnämsta typerna af vapen, redskap och smycken, funna i Storbritannien. Tyvärr hafva mina alltför många sysselsättningar hindrat mig från att förverkliga min plan, mitt vidlyftigare arbete är knappast börjadt. I mitt album har jag icke kunnat inskränka mig till de vanliga typerna, några sällsynta former äro äfven intagna, men sådant är då alltid angifvet i beskrifningen af planschen».

»Hvad den storbritanniska bronsålderns kronologi angår, är det nog att påminna derom, att vid gryningen af vår historia synes jernet hafva varit bekant på vår ö. Vår bronsålder slutades således i Albions södra del några århundraden före Christi födelse. Längre åt norr har bronsåldern måhända varat längre».

Digitized by Google

»Att fördela den engelska bronsåldern i tvenne perioder är mycket svårt. Jag kan för närvarande icke säga mera än att de platta mejslarne och de mycket små dolkarne torde tillhöra en tidigare period än hålcelterna och de stora svärden, samt att flertalet af de fynd, som omnämnas i texten, sannolikt tillhöra den engelska bronsålderns slutperiod».

Till en hvar, som är intresserad för ett jämförande studium af fornsakerna, rekommenderas på det varmaste hr Evans' vackra och mycket nyttiga arbete.

H. H.

Den antropologisk-arkeologiska kongressen i Budapest.

(Forts.)

När jag för sex år sedan besökte Ungern och Siebenbürgen voro i dess förnämsta museer stenålderns fornsaker ganska få. Sedan dess äro stora myckenheter funna och tillvaratagna, men de flesta förekomma i enskilda samlingar och skulle derföre nu varit ytterst svårtillgängliga, om icke, såsom redan är nämndt, organisationskomiten hade vidtagit den välbetänkta åtgärden att förena det bästa ur provins- och privatsamlingarna i den tillfälliga expositionen.

Något graffynd från stenåldern synes ännu icke vara anträffadt i Ungern, men de redskap af sten, som man funnit i landet äro så många och hafva så bestämdt utpräglade former, att man icke ett ögonblick kan draga i tvifvelsmål, att det funnits i landet söder om Karpaterna en verklig stenålderskultur. Någon uttömmande föreställning om denna kunna vi dock icke göra oss ännu, alldenstund så godt som inga andra redskap (eller vapen) äro funna än mejslar och yxor med skafthål förutom spånor och skärfvor, hvilka i nödfall kunde an-

Digitized by Google

vändas som skärande verktyg. Någon knif eller dolk af sten är ännu icke funnen i Ungern.

Men redan dessa få typer äro af ett ganska stort intresse. Under det på norra sidan om Karpaterna, i Galizien, liksom längre åt norr, i Polen, och längre åt öster och nordost, i Ryssland, förekomma talrika lemningar af en stenålderskultur, som i sina hufvuddrag sammanfaller med den stenåldersodling, som rådde i landet närmast söder om Östersjön, i Danmark samt hela södra delen af den skandinaviska halfön — flintan är här öfver allt det förnämsta råämnet och flintredskapen visa samma hufvudformer, — saknas deremot dennas karakteristiska former i söder om Karpaterna: stenålderns fornsaker i Ungern hafva ett helt annat utseende, tillhöra en helt annan grupp. Denna bestämda skilnad mellan tvenne fornsaksgrupper, hvilkas områden stöta alldeles intill hvarandra, är i hög grad värd vår uppmärksamhet. Den ungerska gruppen är för öfrigt icke inskränkt till Ungern med dess nuvarande politiska begränsning; de ungerska typerna förekomma äfven inom erkehertigdömet Österrike. Hvar detta kulturområdes gräns går i vester, kan jag icke för tillfället uppgifva.

Flintföremål äro i Ungern mycket sällsynta, och det är föga troligt, hvilket redan fröken Mestorf anmärkt, att kommande fynd skola häfva giltigheten af denna iakttagelse. Flintan är för öfrigt ingalunda nödvändig för att en stenålderskultur skulle kunna uppkomma eller ega bestånd.

I Ungern förekommer ett ganska sällsynt råämne, hvilket tydligen var kändt och begagnadt under stenåldern, nämligen obsidian, en stenart, hvars bearbetning man tidigare ansett uteslutande tillhöra Mexico, hvarest obsidianskärfvor allmänt användes som redskap vid den tid, då Spaniorerna fattade fast fot i Centralamerika. En karta öfver obsidianfynd inom Ungern, utarbetad af pro-

Digitized by Google

fessorerna Romer och Szabó var exponerad i kongressens försal och hr Szabó lemnade i ett föredrag närmare upplysningar om dessa fynd. I naturligt skick förekommer obsidianen i trakten af Tokaj (i nordöstra Ungern), hvarest man uppsamlade den på jordytan och der man bearbetade den; derifrån utfördes den till olika delar af landet. Hr Szabó omnämnde äfven obsidianlagren på ön Milo i den grekiska arkipelagen, hvarest man i en aflägsen tid gräfde efter obsidian, som sedan spriddes äfven till aflägsna trakter. Hr Bellucci tillade några ord om fynd af samma stenart, naturlig och bearbetad, i Italien, hvarest man använde såväl inhemsk och grekisk obsidian.

Så väl i museet som i kongressutställningen förekommo ganska rika fynd af stenredskap, lerkärlsbitar, bearbetade och obearbetade hjorthorn, djurben o. s. v. De föremål, som voro framlagda såsom kommande från samma fyndort, visade emellertid en så skiljaktig karakter, att man, då närmare uppgifter om fyndomständigheterna icke meddelats, måste hysa en viss tveksamhet om deras sammanhörighet. Sannolikt kommer väl den ungerska kongressberättelsen att lemna en utförligare redogörelse för hela denna fyndgrupp.

Efter mötets slut företogo några af kongressens medlemmar en utfärd till ett af dessa fyndställen, vid Magyarad i nordvestra Ungern, der baron Nyáry anstält vidlyftiga gräfningar. Hr Cazalis de Fondouce, som deltog i denna utfärd, anser att fynden der äro samtida med de äldsta terramarorna i norra Italien, hvilka tillhöra bronsåldern[1] och med de fynd, som i senaste tid blifvit gjorda i en torfmosse vid Laibach (sten och bronsålder). Hr Cazalis anser uppgiften, att man i dessa lager funnit stenredskap, ej vara fullt bestyrkt; under de

[1] Jfr mitt arbete *De förhistoriska folken* s. 253 f.

Digitized by Google

gräfningar, som i kongressmedlemmarnes närvara företogos vid Magyarad, hittades intet enda redskap af sten, ehuru sådana eljes äro ytterst allmänna i denna trakt.

För att studera en annan fyndort af samma slag företogo hrr Virchow och Pigorini samt fröken Mestorf en utfärd till Tószeg, i sydost från Budapest. Enligt uppgift i fröken Mestorfs kongressberättelse utgöres fyndstället af en kulle, 8 meter hög, 360 meter lång och 100 meter bred. Ena sidan af kullen hade blifvit bortskuren af den förbi flytande Theiss och derigenom hade blottats en lodrät vägg, i hvilken syntes längst ned en sötvattensfällning, deröfver en lerbädd och ofvan denna sjelfva fyndlagret, i hvilket märktes spår af nedslagna pålar. Röda jordstrimmor och förbrända sädeskorn tycktes vittna om en stället öfvergången brand. Enligt fröken Mestorf är det fullt visst att stenredskap hittats i detta kulturlager, äfvensom en kopparnål och ett par små bronsföremål. Hr Pigorini förklarade sig öfvertygad, att här varit en terramara lik de italienska: han återfann här pålarne, spår af brand, stycken af husväggarnes lerbeklädnad, husgeråd, lerkärl, hvilkas grepar voro prydda med bilder af en nymåne (*Förhistoriska folken* fig. 196), qvarlefvor af måltider o. s. v.

På flere af dessa fyndorter har man utom de väl arbetade lerkärlen funnit små i lera utförda bilder af djur, hvilka man icke kan frånkänna en viss förtjenst i behandlingen. Kunna de verkligen tillhöra stenåldern? Svaret på denna fråga beror på svaret om dessa bildningars eller åtminstone deras hufvudbeståndsdelars ålder i allmänhet. Som under besöket vid Tószeg en af dessa djurfigurer hittades i kulturlagret, är det troligt att de höra tillsammans med de öfriga fynden.

Af stor vigt för bedömandet af dessa bildningar och deras ålder är den omständigheten, att i flere afseenden likartade fynd anträffats i de pålbyggnader som

Digitized by Google

dr M. Much i Wien undersökt i Mondsee inom öfra Österrike; der förekomma till och med djurbilderna af lera [1]. Flertalet af fynden i dessa pålbyggnader tillhöra stenåldern, men det synes vara fullt säkert, att de varit bebodda ända in i den tid då metallen i dessa trakter började blifva känd och använd.

Stenåldern äfven utom Ungern var föremål för uppmärksamhet under kongressens sammanträden. Dr Montelius redogjorde för innehållet af de hällkistor, som han utgräft vid Karleby och Herrljunga i Vestergötland, hällkistor, hvilka upprests och börjat användas under stenåldern, men i hvilka man jordade de döda ännu vid den tid, då man i Sverige började blifva bekant med bronsen. Han redogjorde ock för sina undersökningar af stenålderns fornsaker i de ryska museerna och framhöll, huruledes flere af de för den nordiska stenåldern karakteristiska formerna, t. ex. bilor och mejslar med rektangulär genomskärning, samt krumknifvar (halfmånformiga knifvar) af flinta, förekomma äfven i det inre af Ryssland [2]. Hr Worsaae erkände likheten mellan de i Ryssland och Norden funna stenredskapen och framkastade frågan, om stenålderns kultur från Norden spridt sig till Ryssland eller om den utbredt sig i motsatt väg [3].

En vacker utställning af polska fornsaker gaf kongressmedlemmarne tillfälle att förvissa sig om öfver-

[1] Jfr Muchs beskrifning i *Mittheilungen der Anthropologichen Gesellschaft in Wien*, band VI nr 6 och 7.

[2] Jfr *De förhistoriska folken* s. 399.

[3] För min del håller jag det troligast att denna kultur har genomgått en äldsta tid hvarken i Norden eller i Ryssland, utan i Polen hvarest man funnit lemningar af en qvartär stenålder. Härifrån torde kulturen hafva spridt sig upp till Östersjön redan innan man hade lärt sig konsten att slipa flintan.

Digitized by Google

ensstämmelsen mellan stenålderns hufvudtyper i Norden och i Polen.

Hr Bellucci talade om fynd från stenåldern, som han hade gjort i Tunis. Hr Thompson, en amerikanare, uppläste ett föredrag om stenålderns redskap såsom utmärkande gränsskilnaden mellan menniskans verld och djurens. Hr Oldenhuis Gratama (från Assen i Nederland) talade om det sammanhang som enligt honom finnes mellan de nederländska gånggrifterna och de kristna kyrkorna. Gånggrifterna voro tings-, gudstjenst- och grafplatser och i denna deras mångfaldiga betydelse efterträddes de af kyrkorna, när folket blef kristet. Han omnämnde det intresse, för hvilket dessa fornlemningar nu blifvit föremål i Nederland (de hotades för några år sedan med undergång, men räddades då hufvudsakligen genom hr Gratamas nit) och anförde som exempel derpå, att man nu ämnade restaurera de skadade. Hr Franks förklarade, att något sammanhang kunde icke gerna finnas mellan gånggrifterna och kyrkorna, alldenstund den tid, som ligger mellan de enas och de andras uppförande vore alltför stor, och han varnade för restaurationer, hvilka lätt föranledde misstag. Hr Hans Hildebrand framhöll att hedniska fornlemningar och kyrkor kunde lätt ligga i närheten af hvarandra, alldenstund man ofta anlade grafvarna i närheten af sina bostäder, bland hvilka man i en långt senare tid uppförde en kyrka. I Sverige har hvarje gammal by sitt graffält i omedelbar närhet, emedan man trodde på en sammanhörighet mellan byns lefvande och dess döda befolkning. När sedan kristendomen kom, uppfördes i mången by en kyrka, hvilken naturligtvis också behöfde vara i närheten af de lefvandes boningar. Men något *direkt* sammanhang finnes derföre icke mellan grafhögarne och kyrkan.

Digitized by Google

Till frågorna rörande stenåldern, lika väl som till de antropologiska ämnena hörde ett föredrag af dr Broca från Paris om trepanering under den förhistoriska tiden. Man hade i Frankrike funnit, i olika delar af landet, dels runda skifvor, som tydligen blifvit med menniskohand utskurna ur menniskokranier och som helt visst varit använda som amuletter, hvilket är så mycket troligare som några af dem äro genomborrade, dels menniskoskallar, i hvilka man genom trepanering borttagit en rund skifva, medan skallens egare ännu var i lifvet; någon gång finner man ini en trepanerad skalle en skifva utskuren ur en annan. Han antog, att man fordom, vid fall af vansinne, hvilket ansågs bero derpå att man var besatt af en ond ande, skar bort ett stycke af hufvudskålen, för att bereda anden utgång. En så behandlad man kunde lätt i följd häraf få rykte om synnerlig helighet, och det är derföre lätt förklarligt att man efter hans död skar amuletter ur hans hufvud. En bit af en hufvudskalle lagd hos en död kan må hända anses vara ett slags Charonspenning, som gaf den döda trygghet och skydd under hans vandring till dödslandet. Seden att på detta sätt trepanera menniskoskallar hade nu blifvit så många gånger iakttagen, att hvart särskildt fall omöjligen kunde anses som en tillfällighet, utan hafva vi för oss yttringar af en allmänt herrskande sed, hvilken utgör ett af de tydligaste bevisen för den förhistoriska menniskans tro på själens odödlighet. Alla de fall, man hittills iakttagit, tillhöra den senare stenåldern, såvida icke förekomsten af brända ben i samma graf som obrända lik med trepanerade skallar skulle vara ett bevis för att seden fortlefde ända in under bronsåldern. Hr Pigorini omtalade en liknande sed på Andamanerna. Hr Schaaffhausen omnämnde, att man i en grafhög i Thüringen funnit en genomborrad bit af ett menskligt kranium, som tycktes hafva tillhört ett barn. Kanhända

Digitized by Google

har denna relik burits af en moder till minne af ett barn hon förlorat. I högen hittades metallföremål. För öfrigt berättade Strabon, att de gamle Belgerne buro fästade vid bältet sina besegrade fienders hufvudskålar. Hrr Worsaae och Montelius anmärkte, med anledning af dr Brocas yttrande, att man stundom finner i Nordens stenåldersgrafvar brända ben, dr Montelius tillade, att man i en svensk hällkista funnit en menniskoskalle med ett rundt hål, som icke tillfälligtvis tillkommit. Hr Hans Hildebrand anförde, att han i en gånggrift vid Fjelkinge (nordöstra Skåne) funnit bland idel obrända lik enstaka hårdt brända ben, samt att han i en bronsåldersgraf i samma trakt funnit på armen af ett obrändt skelett några brända ben, grönt anlupna förmodligen genom beröring med ett sedermera uppfrätt stycke brons. Då dessa enstaka eller få brända ben icke kunde vara lemningar af hela lik, torde de obetydliga brända benen af något religiöst motiv blifvit nedlagda i grafven. De mest egendomliga bruk herrska hos nutidens naturfolk med afseende på de dödas qvarlefvor. Hos en australisk stam bär modern sitt döda barns lik vid bröstet till dess det ruttnar sönder. — Hr de Baye omtalade bevis för trepanering han funnit i Champagnes stenåldersgrafvar. Hr Virchow förklarade sig genom Brocas föredrag vara öfvertygad om utöfvandet af trepanering under den förhistoriska tiden, hvarom han förut tviflat.

I Ungern finnas ytterst intressanta qvarlefvor af en rik bronsålder, hvilken visat i flere fall en utveckling som är analog med vår nordiska bronsålders. Det finnes näppeligen ett område, hvars bronsåldersfynd äro af så stor betydelse för lösningen af de ännu icke fullkomligt utredda frågorna om den europeiska bronskulturens ur-

Digitized by Google

sprung och utveckling, som Ungerns och Nordens. Det oaktadt har den ungerska bronsåldern i ytterst ringa grad varit föremål för de magyariska fornforskarnes uppmärksamhet; man har visserligen samlat fornsaker från detta tidehvarf — museet i Budapest är *synnerligen* rikt för denna tid — men man har icke vetenskapligt bearbetat fynden, man har icke ur sina iakttagelser af dem och af typernas formbildning dragit några slutsatser till främjande af det gemensamma vetenskapliga arbetet. Vid kongressen hölls allenast ett föredrag om ungerska fynd från denna kulturperiod.

Kongressens president Pulszky redogjorde för de fynd af kopparredskap, som förekommit i Ungern. De hittas ganska ofta och tillhöra vissa bestämdt utpräglade typer, hvilka man icke finner arbetade i brons. Hr Pulszky såg i dessa typer, förnämligast yxor och hackor, påminnelser om stenålderns tidigare former, enligt honom tillhöra dessa kopparredskap en period, som följt omedelbart efter stenåldern och föregått den egentliga bronsåldern. Kopparn i dessa redskap är antingen ren eller förorenad med silfver, och kan i båda fallen vara hemtad från Ungerns egna metallförråd.

Då för redskap med egg bronsen är vida fördelaktigare än den rena kopparn, använde man tvifvelsutan icke den senare annat än i de fall att man ännu icke kände tennet eller för tillfället icke kunde erhålla det. För att utreda frågan, om Ungerns kopparredskap tillhöra en egen, tidig period, är det nödvändigt att *först* förvissa sig, om verkligen de s. k. koppartyperna aldrig äro utförda i brons, *vidare* att granska fyndförhållandena, för att se, om dessa koppartyper aldrig hittas tillsammans med bronsredskap eller, om en blandning förekommer i fynden, med hvilka. Hvad det första angår, har ännu allenast ett fåtal föremål gjorts till föremål för kemisk analys, och kemister bland kongressens med-

Digitized by Google

lemmar syntes icke fullt öfvertygade att alla de exponerade s. k. kopparredskapen alldeles saknade en tillsats af tenn. Hvad det andra angår, framlades inga fyndberättelser, man synes knappt hafva någon att framlägga i följd deraf att man ännu icke i Ungern lärt sig inse vigten af fyndförhållandena, ehuru, om de icke äro kända, sjelfva de hittade föremålen, hvilka man med ifver insamlar, förlora mycket af sin betydelse. Under sådana förhållanden är det ännu omöjligt att uttala sig för eller mot hr Pulszkys åsigt.

Det är nämligen ock tänkbart att dessa kopparredskap tillhöra sjelfva bronsåldern och en del af denna, under hvilken man icke kunde erhålla tenn, som icke i naturligt skick förekommer i Ungern. Tenn fanns visserligen i de äldre redskap som tillverkats under förra, för handeln fördelaktigare tider, och när sådana föremål gått sönder, nedsmälts och omformats till nya, ingick visserligen äfven tenn i dem, dock ständigt i mindre mått, alldenstund tennet smälter vid en lägre värmegrad än kopparn och man derföre vid hvarje omsmältning af ett bronsredskap gör en tennförlust. Det är sannt, att de s. k. kopparredskapen visa allenast några, bestämdt utpräglade typer, men man kan antaga, att under tider, då tennet var omöjligt att få annat än genom nedsmältning af äldre bronser, sparade man det tenn man derigenom vann för en del finare föremål, hos hvilka eggens skärpa var det förnämsta, under det man aktade sig för att slösa något tenn på de stora yxorna och hackorna, hvilka äfven utan skarp och hård egg kunde redan genom sin tyngd utöfva en stark verkan. Genom ett sådant antagande kommer man ifrån den svårighet, med hvilken teorin om den ungerska kopparåldern är behäftad, nemligen att de i koppar omarbetade typerna äro så få, att de näppeligen kunna tillfredsställa ett metallbrukande folks behof. En del af detta resonne-

Digitized by Google

ment framställdes af hr Evans, som fann analysernas antal för litet och som hos de ungerska kopparföremålen fann alltför liten öfverensstämmelse med stenålderns typer, en vida större med bronsålderns. Han framkastade till slut en möjlighet, att man med flit för vissa ändamål användt koppar hellre än brons; kopparn är visserligen mjukare, men springer också mindre lätt sönder. — Hrr Grewingk och Pigorini redogjorde för fynd af kopparföremål inom andra delar af Europa och hr Capellini omnämnde, att man nära Massa i Italien funnit lemningar af åldriga tenngrufvor, hvilket gjort att man till denna trakt förlagt den klassiska litteraturens Kassiterider. Jag minnes icke om hr Capellini framställde detta som sin åsigt eller allenast anförde andras. Åsigten är orimlig, ty efter de gamles uppgifter kunna Kassiteriderna omöjligt förläggas till norra Italien [1].

Hr Worsaae framställde de nyaste resultaten af de nordiska arkeologernas studier rörande bronsåldern i Norden. Under förevisande af planscher, hvilka hr Sophus Müller anordnat, påpekade han att vissa typer äro för Norden karakteristiska, under det de saknas annorstädes, hvaremot andra typer, hvilka man finner i Norden, måste vara dit importerade. Men då olika land i Europa visa olikartadt utvecklade bronskulturer, då man för hvart land har skäl att antaga en ursprunglig import och derefter en sjelfständig bearbetning och utveckling, då för öfrigt bronsåldern i alla de europeiska landen icke är samtidig, blir det omöjligt att antaga, att hela Europa fått sitt förråd af bronser genom direkt import från ett och samma land. Hr Bertrand godkände för sin del dessa åsigter, och hr Pigorini yttrade, att stenålderns folk i Norden hade visser-

[1] Jfr min uppsats om kassiteridernas läge i Stockholmskongressens berättelse s. 579 f. Om fynd af kopparredskap, se Franks uppsats i samma berättelse s. 346 f.

Digitized by Google

ligen hunnit så långt i odling, att det väl kunde mottaga och tillegna sig konsten att bearbeta metallerna.

Hr Hans Hildebrand anmärkte, att som kongressen tvenne gånger varit församlad i Norden hade flere af dess ledamöter kunnat öfvertyga sig, att der funnits, trots alla de gensagor som i senare tid blifvit gjorda, en rikt utvecklad och ganska länge varande bronsålder. Ingen kan besöka museet i Budapest och dervarande tillfälliga exposition, utan att öfvertygas derom, att äfven i Ungern funnits en bronsålder med många karakteristiska former. Han ville icke nu ingå i en detaljerad jämförelse mellan dessa typer och de i andra land förekommande, utan hänvisade till det utkast af en sådan jämförelse, som han hade framställt vid kongressen i Stockholm [1], han framhöll allenast, huru dessa typer, som här äro så talrikt representerade, plötsligen äro försvunna när man besöker samlingarna i vester och i norr om Ungern. Det finnes visserligen typer som äro så enkla, att de återfinnas öfverallt, och på dem kan man derföre icke grunda någon bevisföring, man finner visserligen utom Ungern några föremål af ungersk typ, t. ex., i museerna i Breslau och Stralsund, men dessa föremål, som här bilda regeln, utgöra der allenast undantag, de förekomma enstaka bland mångtaliga exemplar af andra former. Men det är icke nog att tala om den nordiska provinsen, som i söder begränsas af en linie som går utmed kanten af mellersta Tysklands berg, och om den ungerska, som i norr begränsas af Karpaterna, man synes böra mellan de två uppställa en tredje provins, den polska, af hvilken vackra prof finnas utställda af kongressens polska medlemmar. Den omständighet, att bronsålderns typer måste fördelas provinsvis, är det bästa beviset för tillvaran i Europa af en verklig och lifskraftig bronskultur. I närvarande stund vore det der-

[1] Se dess berättelse s. 536 f.

Digitized by Google

före af synnerlig vigt, om man ville åt bronsåldern egna ett mera systematiskt samarbete. Man skulle allraförst sortera typerna, för att kunna bestämma de olika provinsernas gränser, man skulle sedan inom hvar provins studera typernas utveckling. När detta skett, när man inom hvar provins kunde uppvisa de äldsta formerna, då först kunde man hoppas att med trygghet uttala en åsigt om den europeiska bronskulturens uppkomst och utveckling. I Norden har man gjort mycket i detta afseende, för Danmark och Sverige hafva Worsaae, Madsen och Montelius genom sina afbildningar framlagt serier af de former som hittats i Norden, Evans har nyligen gjort detsamma för England[1]. Det vore önskligt att hvart lands fornforskare ville framlägga sådana öfversigter af de typiska formerna, ville, som vi i Norden gjort, studera typernas inbördes förhållande. Då detta är en internationel angelägenhet borde kongressen åt den egna sin synnerliga uppmärksamhet. Vid hvarje kongress-sammanträde borde från hvart land framläggas en redogörelse för de framsteg man der gjort, sedan det föregående sammanträdet, i studiet af dess bronsålder. — Hr Franks påminte, huru nödvändigt det är, när man vill förvissa sig om de typer som förekomma inom hvart särskildt område, att kritiskt granska fynduppgifterna, alldenstund sådana mycket ofta förfalskas. En köpman i Lyon hembjöd en gång till museet i Louvren några bronser, under uppgift att de voro funnu i södra Frankrike. Hr de Longpérier, som misstänkte uppgiftens riktighet, anställde undersökningar och fann, att de voro komna från Ungern. Flere ungerska bronser förekomma i en engelsk privatsamling med uppgift att vara funna inom Yorkshire; samlare, som icke köpte fornsaker annat än från sin hemtrakt, narrade man till köp genom att gifva falska fynduppgifter. I det rika museet i Dublin

[1] Se s. 359.

Digitized by Google

finnas flere bronser af afgjordt nordiska former, hvilka man antagit vara funna i Irland. Nu har man blifvit förvissad om att de äro komna från Danmark, der en af den irländska vetenskapsakademiens forne sekreterare tillbragt en längre tid. I en enskild samling i Haarlem visades en i trakten funnen yxa från den qvartära stenåldern, något för Nederland oerhördt; vid närmare undersökning befanns det, att etiketten, som var fäst på denna yxa, tillhörde en slipad yxa af mycket senare typ. Hr Bertrand omnämnde att man till museet i S:t Germain utbjudit en del lerkärl såsom funna i Frankrike; de voro deremot i verkligheten funna på Cypern [1].

Hr Virchow påstod att i Tyskland visa sig de rena bronsåldersfynden allt mer sällsynta, under det bronserna allt oftare hittas tillsammans med jern, hvadan mången

[1] Som exempel från Sverige kan nämnas att för några år sedan skänktes till Statens Historiska Museum ett rundt bronsföremål med flere sittande menniskobilder, under uppgift att det var funnet i Vestergötland tillsammans med en bronshålcelt af vanlig typ. Som föremålet uppenbart var af indiskt och nyare ursprung, anmodades gifvaren att anställa närmare undersökningar, hvilka ledde till upptäckten, att den ifrågavarande bronsen blifvit i nyare tid införd till Sverige af en sjökapten. Samma kritik måste ock användas vid begagnandet af uppgifterna i arkeologiska figursamlingar, t. ex. Lindenschmits *Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit,* hvilket är ett mycket praktiskt anordnadt, men hvad textuppgifterna angår mindre noggrannt arbete. Mot mitt påstående att det finnes en genomgående skilnad mellan bronsålderns spännetyper från södra och från norra Europa, har man i Tyskland och Ryssland anfört fig. 7 å pl. 3 i Lindenschmits nyss anförda arbete, del. 1, häft. 7, hvars original, ett spänne af sydländsk typ, der uppgifves vara funnet i Meklenburg. Jag hade dock redan i min uppsats om spännets historia uppgifvit att det ifrågavarande spännet angifves i Schwerin-museets inventarium vara funnet vid Perugia. I Lindenschmits arbete del. 1, häft. 5, pl. 3, fig. 1 och 2 är afbildadt ett egendomligt bronsföremål, under uppgift att det hittats i trakten af Mainz. Som två alldeles lika föremål, funna på Java, förvarades i museet i Leiden, skref dettas föreståndare dr Leemans till Lindenschmit för att få veta, om hans fynduppgift var säker. Han vidhöll den, på grund deraf att detta föremål kommit till Mainz' museum med en enskild samling, som bildats i Mainz. Hr Leemans nöjde sig icke med detta svar, och vid närmare efterforskande befanns, att den ifrågavarande samlaren tillbragt flere år på Java.

Digitized by Google

velat förneka tillvaran af en bronsålder i Tyskland; man ville der i stället tala allenast om en metallålder. Detta är måhända att gå för långt, men det är nödvändigt att göra en skilnad mellan norra Tyskland, hvarest man ganska tidigt erkänt en bronsålders tillvara, och södra Tyskland, hvars arkeologer lifligt protesterat mot teorin om en bronsålder. Man måste derföre urskilja olika regioner. Samma föremål kan finnas i Norden med bara bronser, i södern deremot med jern, det kan i norra och södra Tyskland tillhöra olika perioder.

Men om hr Virchow, hvars uttalande hr Worsaae sade sig hafva hört med synnerlig tillfredsställelse, icke går så långt som flertalet af de tyska fornforskarne, delar han likväl deras fel att alltför ofta gå ut från enstaka fall, icke från studier af stora och omfattande serier. Till dess detta sker äro de tyska fornforskarnes anlopp mot den nordiska, på sorgfällig granskning af ett stort material grundade teorin om en bronsålders tillvara fruktlösa; den halsstarrighet, med hvilken de upprepas, kan icke hafva någon annan följd än ett försenande af den jämförande fornforskningens vetenskapliga utveckling i Tyskland — ett förhållande, hvilket är så mycket mera att beklaga, som detta land genom sitt centrala läge är af den yttersta vigt för studiet af de förhistoriska kulturformerna, deras utbredning och utveckling.

Hr Chantre, som vid kongressens sammanträde i Stockholm förevisade sin praktfulla atlas öfver bronsåldersfynd från Rhonedalen, framlade ännu tvenne digra volymer af denna atlas, innehållande den ena teckningar af bronsåldersfynd från andra delar af Frankrike, den andra af fynd från Rhônedalen hörande till hvad man i södra Europa kallar den tidigare jernåldern, d. v. s. en senare utveckling af bronsålderskulturen, hvilken till-

Digitized by Google

hört de i historien uppträdande keltiska och galliska stammarna. Vid kongressen i Stockholm förnekade hr Bertrand att det funnits i Frankrike en bronsålder, om man än der funnit enstaka bronsåldersföremål. Mot detta påstående, hvilket hr Bertrand för öfrigt sedan dess något modifierat, utvecklade hr Chantre nu resultaten af sina mycket omfattande studier. Han omnämnde, huru man i Cevennernas dösar finner bland föremål från stenåldern enstaka bronser samt huru man i en del fynd finner bland bronser enstaka föremål af jern. Men mellan dessa två perioder med blandningsfynd ligger en ålder, representerad af fynd, som innehålla allenast bronser karakteristiska för bronsåldern. Inom Rhônedalen äro hittills funna 9,499 sådana föremål, för hela Frankrike och Schweiz har hr Chantre samlat anteckningar om icke mindre än 32,418 inom dessa områden funna bronsåldersföremål. Man kan då omöjligen fortfara att tala om fynd af »enstaka bronsåldersföremål», man har tydligen för sig qvarlefvorna af en rik bronsålderskultur. Hr Chantre antager, att bronskulturen spridt sig på tvenne skilda vägar öfver Europa, en nordlig och en sydlig. Af den nordliga bronsåldern finner man spår i Bretagne, liksom en annan form af den nordliga bronsålderskulturen framträngde genom Donaudalen till den del af Frankrike, som ligger mellan Loire och Seine, liksom inåt Tyrolen. I öfrigt mottog Frankrike sin bronsålderskultur från södern, i följd af den lätta förbindelsen med östern som Medelhafvet beredde. Denna sydliga ström af bronskulturen nådde landen vid Medelhafvets vestra ända långt innan man i Norden hade lärt sig att bearbeta metallerna. Grefve Wurmbrand från Steiermark, hvilken i allmänhet liksom hans tyska kolleger ännu icke insett betydelsen af de typologiska studierna, antog att teorin om en bronsålder i Österrike i betydlig grad berodde derpå,

Digitized by Google

att bönderna, när de gjorde ett fynd, tillvaratogo bronserna, men icke brydde sig om jernet. Vid de gräfningar han företagit hade han alltid funnit brons och jern tillsammans [1]. För att utreda frågan om en bronsålders möjlighet måste man utröna, om de prydliga gravyrer som förekomma på bronserna verkligen kunnat utföras utan stålredskap. Mot detta senare yttrande anmärkte hr Worsaae, att ornamentslinierna å den rena bronsålderns bronser icke äro verkliga gravyrer, utan tillkommit redan vid gjutningen. Först mot bronsålderns slut finner man verkliga gravyrer, vanligen slarfvigt gjorda; det är möjligt att man vid deras utförande redan kände stålet.

Hr Pigorini höll ett föredrag om bronsåldersfynden i Italien och fäste dervid uppmärksamheten vid sådana fynd, som kunna anses innehålla qvarlefvor af gjuteriverkstäder, fynd med gjutformar, slagg, brutna och förkastade föremål. Hvad han dock allramest ville framhålla var fynden af stora massor nygjutna, ibland ännu icke putsade föremål af alldeles samma form. På ett ställe har man funnit nära 100 skaftcelter af enklaste form, på ett annat 37, på ett tredje 27 o. s. v. Frånvaran af slagg o. s. v. förbjuder att anse dessa fynd innehålla lemningar af gjuteriverkstäder. Han ville ännu lemna oafgjordt huru man skulle förklara dem. Hr Chantre deremot antog, att äfven dessa fynd kunna anses innehålla qvarlefvor från verkstäder. Liknande fynd, af enahanda typer, äro gjorda inom Rhônedalen och

[1] Detta är naturligtvis mycket möjligt, men bevisar ingenting, så länge han icke visar sig hafva med jern funnit *sådana bronser som vi i Norden hänföra till bronsåldern.* Långt efter bronsålderns slut, ända in i vår tid, fortfor man att utföra arbeten i koppar blandad med andra metaller, hvilka blandningsarbeten man i dagligt tal, ehuru ofta mycket oegentligt, gifver namnet bronser. Den omständigheten att man finner brons med jern, bevisar således ingenting mot antagandet af en bronsålder. I de flesta fynd från Nordens jernålder förekomma bronser, *men de äro af helt andra typer än bronsålderns.*

Digitized by Google

visa, enligt hans tanke, att denna trakt från början erhöll sina bronser från norra Italien. Hr Worsaae antog, att man af religiösa skäl nedlagt i jorden dessa massor af likartade föremål. Hr Schaaffhausen påminte om Boucher de Perthes' och Michele Stefano de Rossis' åsigter att dessa icke putsade celter användts som penningar. Han hade i sin samling en celt som vägde precis en romersk libra, andra som i vigt motsvarade underafdelningar af libran [1].

Hr Evans framlade sitt album öfver den engelska bronsålderns typer och lemnade i sammanhang dermed några upplysningar om denna period. I Storbritannien finnes en fullt utpräglad bronskultur, hvars äldsta alster hittas blandade med stenålderns fornsaker, under det de yngsta hittas tillsammans med föremål af jern. Den engelska bronsålderns bronser äro lätta att skilja från såväl Skandinaviens som Ungerns; någon likhet finner man med en del nordfranska typer. Bland den engelska bronsålderns ornament, hvilka vanligen äro åstadkomna medelst hamring, saknas fullständigt spiralen. Vid den tid då Cæsar kom öfver till Britannien kände Britterna, åtminstone i södra delen af landet, jernet; der tillhör således bronsåldern den förromerska tiden.

Dr Montelius redogjorde för den typologiska utvecklingen inom celternas grupp, från det enkla vigglika redskapet, hvilkens form är lik flintmejselns, ända till hålcelten. Den enklaste formen, ibland med upphöjda ränder längs skaftdelens kanter, hittas öfverallt i Europa och i Asien. Deremot saknas redan det följande ledet i utvecklingsprocessen, skaftcelten med flikar å skaftdelen, som böjdes om och omslöto träskaftet, i Asien

[1] De två sista förklaringarna kunna näppeligen godkännas. Det är vida enklare att anse dessa massor af likformade föremål vara förråd, hvilka man för säkerhets skull nedgräft och sedan aldrig kommit att åter upptaga.

Digitized by Google

och Grekland. Den senaste typen, hålcelten, saknas äfven der samt är dessutom mycket sällsynt i Italien och södra Frankrike. Fynd af gjutformar äfvensom de särskilda typernas inskränkning till vissa områden visa, att celterna äro alster af en inom hvart land inhemsk utveckling. Den vackraste och bäst utsirade formen förekommer i Norden, hvilket förmodligen beror derpå, att bronskulturen der hade bättre tid att utveckla sig. Hr Franks omnämnde, att en engelsman Lane Fox sammanställt afbildningar af alla för honom kända celtformer. Han påminte äfven om, att man i saltgrufvorna vid Hallein funnit inkrusterade flere skaft till celter; ett sådant med ännu påsittande celt (en skaftcelt med sidoflikar) förvaras i museet i Salzburg. Hr Evans trodde, att denna celt först i senare tid blifvit fastsatt vid det i saltgrufvan funna skaftet. Hr Dognée frågade, hvartill de två inböjda utsprången på skaftcelternas öfre ända samt öglan, som man ibland finner på dem och ännu oftare på hålcelterna, voro ämnade. Hr Hans Hildebrand svarade, att de upptill förekommande inböjda utsprången från början voro raka, men när celten sattes på skaftet, böjdes de och drefvos in i detta för att hålla det fast. Öglan var tydligen afsedd, att man deri skulle fästa ett snöre, vare sig man ville knyta detta vid bältet, för att lättare bära redskapet, eller man ville linda den andra ändan om skaftet för att fasthålla detta.

Hr Zannoni lemnade en kort redogörelse för de fynd han gjort i de olika företruskiska grafplatserna vid Bologna, och grefve Wurmbrand lemnade upplysningar om ett graffält vid Maria-Rast i Steiermark, som han hade undersökt och hvilket han ansåg tillhöra en »keltisk-germansk» befolkning under den tid Steiermark lydde under Romarne. Hrr Pulszky och Bertrand gjorde dock invändningar mot hans framställning, de framhöllo, med fog, att de föremål från detta graffält, som han hade

Digitized by Google

utställt i sammankomstsalen, tillhörde vidt skilda åldrar. Hr Pigorini påminte derom, att på samma ställe kunna finnas grafvar från helt olika perioder. Då grefve Wurmbrand påstod, att ingen skilnad fanns, som berättigade att hänföra grafvarna till olika ålder, nödgas man antaga, att han icke utfört undersökningen med behörig omsorg.

Fynden från de företruskiska grafvarna vid Bologna stå jernåldern nära och de äldre delarne af grefve Wurmbrands fynd tycktes tillhöra den alpinska jernålder som utbildat sig ur en tidigare bronsålder. Denna kulturperiod behandlade hr Cazalis de Fondouce i ett föredrag om grafhögar i södra Frankrike, som innehålla jernvapen och bronssmycken af Hallstattstyper. Han omtalade särskildt en grafhög vid Larzac bland Cevennerna samt tvenne stora stenkretsar af nära 100 meters diameter vid Conqueyrac, hvilkas bestämmelse han icke kunde angifva. Hvardera stensättningen hade tre tydliga ingångar, och i midten af den ena stodo tvenne resta stenhällar. Mellan dem och i öfrigt inom stenkretsarne hade man anställt gräfningar, men ingenting funnit. Hr Hans Hildebrand anmärkte, med afseende på stenkretsarne, att på ett berg vid Lundby i Tortuna socken, Vestmanland, finnes en låg ringmur, af något mindre diameter, försedd med några öppningar, hvilken mur omslutit en gammal tingsplats, använd äfven under medeltiden. Hr Cazalis antog äfven att de stenkretsar han omtalat varit afsedda för folkförsamlingar, men han fann det eget, att två kretsar befunno sig så nära hvarandra; det var icke mer än en kilometer (3368 fot) mellan dem. Hr Hildebrand framhöll derjämte, huruledes äfven på ett annat håll man kunde inom Frankrike och inom en viss del af Tyskland spåra en sammanhängande gallisk

Digitized by Google

befolkning, nämligen inom Tyskland i Elsass och i allmänhet Rhendalen, Thüringerwald, Böhmen, Mähren och vestra Ungern, hvilken galliska befolkning utöfvat ett icke obetydligt inflytande på norra Tysklands äldsta germanske inbyggare.

Hr Pigorini omtalade ett gjutfynd från Prediluco, innehållande fyrkantiga bronsstycken, hvilka man antagit vara betalningsmedel. Hr Bellucci anmärkte att dessa klumpar, liksom månget *æs rude*, består af ren koppar, samt att hela fyndet måste hänföras till Söderns tidigare jernålder, alldenstund till detsamma hörde en fibula prydd med ett hakkors. Hr Pigorini omtalade äfven en grafplats funnen under den romerska staden Velleia i provinsen Piacenza, hvilken blifvit undersökt af dr Mariotti samt af denne liksom af Pigorini sjelf ansågs tillhöra Ligurerne, hvilka fordom bodde i denna del af Italien. Hr Bertrand opponerade sig mot denna bestämning. I Italien rådde i de etnografiska förhållandena en så stor oreda, att man ingalunda kunde säga att alla förromerska fornsaker som hittades i Ligurernas land voro liguriska. Att dömma efter arkeologiska skäl tillhörde de ifrågavarande fynden samma grupp som fynden vid Golasecca o. s. v., d. v. s. de voro måhända keltiska eller man kunde kalla dem med ett sväfvande namn, som grefve Conestabile uppfunnit, fornitaliska. Dr Broca ville icke att man i detta sammanhang skulle tala om Kelter, ty detta folk bodde allenast mellan Garonne och Seine. Deremot bodde de galliske Bojerne en tid i norra Italien.

Tvenne föredrag gällde den germanska forntiden. Grefve Zawisza förevisade nämligen en jernlans af en typ hörande till den tidigare germanska jernåldern och försedd med en inskrift af denna periods runor, d. v. s. runor af det längre futhork. Lansen är funnen vid Kowek i Polen. — Dr Montelius redogjorde för sina iakttagelser

Digitized by Google

rörande jernåldern i öster om Östersjön. Man finner typer tillhörande vår tidigare jernålder i vissa delar af Finland, i de ryska östersjöprovinserna samt inom vissa delar af Polen, hvilket tyckes antyda att under århundradena närmast efter Christi födelse funnits germanska kolonier i Finland samt en germansk befolkning i Östersjöprovinserna samt likaledes äfven inom en del af Polen, der Germanerne i sådant fall måste hafva uppträdt före Slaverne. De typer, som i Sverige karakterisera det femte och det sjette århundradet saknas deremot i dessa trakter, hvadan det germanska elementet torde hafva fått vika derstädes för Slaverne, innan den för dessa århundraden egendomliga kulturen hade hunnit utveckla sig.

Vidare talade hr Mierzynski om graffynd från Lithauen, hr Mayláth om forntida befästningar inom komitatet Liptó, professor Henszelmann om den gotiska konsten, till hvilken han hänförde de på sydryska grafhögar uppresta, i sten huggna qvinnobilderna, samt professor Grewingk om skeppsformiga stenläggningar i Kurland och Livland. De livländska äro, enligt hans åsigt, äldre, tillhöra den tidigare jernåldern och bevisa att gotiska stammar varit bosatta der före Liverna.

Bernstenen, hvilken, i följd af den stora betydelse handeln dermed hade för samfärdseln mellan folken, gjordes till föremål för behandling vid Stockholmskongressen och der framkallade många meddelanden, var äfven i Budapest föremål för uppmärksamhet. Hr Franks redogjorde för de antika bernstensarbeten som förvaras i British Museum. Med undantag af ett enda stycke äro dessa bernstensarbeten af en färg, som man icke finner hos den nordiska bernstenen. Måhända är det sicilisk bernsten, som bearbetats af Greker. Slutligen omtalade hr Franks de fynd af bernsten, som den tyske

Digitized by Google

ingeniören Gützlaff gjort i Libanon. Måhända kände redan Greker och Foiniker orientalisk bernsten.

Hr Sadovsky talade om handelsvägarne, längs hvilka den nordiska bernstenen fördes till Södern. Han framhöll, att det för att komma till någon visshet angående dessa vägar icke var nog att hålla sig till de gamla författarnes uppgifter, utan man måste jämföra dessa med de lokala förhållandena, hvilket är så mycket vigtigare som stora sträckor af det land, genom hvilket handelsvägarne måste sökas, fordom voro vida mera än nu vattensjuka och otillgängliga. Man måste derföre uppsöka de gamla vadställena, och han uppräknade sådana medelst hvilka man kunde passera Oder, dess bifloder Bartsch, Obra och Warthe, den sistnämndes biflod Netze samt Weichsels biflod Ossa (inom provinsen Preussen). De vägar man utstakar öfver dessa vadställen kunna, enligt Sadovsky, sättas i öfverensstämmelse med de gamle författarnes uppgifter och de bekräftas för öfrigt genom fynden.

Hr Wiberg hade anmält sig till ett föredrag öfver samma ämne, men afsade sig ordet, då tiden var långt framskriden och de anmälda föredragen ännu voro många.

Hr Capellini redogjorde för de ämnen, med hvilka Bolognatraktens äldsta kände inbyggare utsirade sina arbeten: elfenben, bäfvertänder, snäckskal, röd bernsten, röd korall m. m. Hr Franks omtalade tvenne i England funna bronser, som voro prydda med röd korall, hvilket bekräftar Plinii påstående att de galliska stammarna använde detta ämne. Hrr Chantre och de Baye omtalade fynd af röd korall i franska grafvar. Hr Cazalis de Fondouce omnämnde, att de flesta af de ämnen, som hr Capellini anfört, hittas till och med i södra Frankrikes dösar och *allées couvertes*.

Hr Valdemar Schmidt lemnade en öfversigt af de forntida begrafningssätten i Europa.

Digitized by Google

Hr Bertrand förevisade slutligen en karta öfver Europa, på hvilken han med olika färger hade utmärkt de förhistoriska kulturgruppernas utbredning. Åt stenålderns folk kunde han icke gifva några namn. Bland bronsålderns folk räknade han Kelterna (i ordets inskränktare betydelse), hvilka bodde inom Frankrike vid Medelhafvets kust, i Schweiz, i en del af Tyrolen samt i norra Italien. Till den sydeuropeiska tidigare jernålderns folk räknade han Gallerne, hvilka inemot det femte århundradet före vår tideräkning hade sina hufvudtillhåll i mellersta Rhendalen, i Champagne, Bourgogne samt vid Cevennerna, i Baiern och ända bort till Steiermark. Härifrån utbredde de sig vidare åt vester öfver Gallien, åt söder nedåt Italien, åt öster inåt Österrike.

Den förhistoriska antropologien i egentlig mening faller icke inom området för vår Antiqvitets Akademis verksamhet och för Månadsbladet. Jag vill derföre allenast i korthet omtala dithörande föredrag.

En af hr Bataillard insänd afhandling upplästes, i hvilken han framhöll Zigenarne såsom införare af metallhanteringen i vissa delar af Europa, hvaremot hr Pulszky med fog anmärkte, att man numera med historisk visshet känner, att Zigenarne icke kommit till Ungern på sin vandring österifrån före 1400-talet.

Hr Lenkossek förevisade ett makrocefalt kranium, hvilket genom tryckning förlorat sin naturliga form. Hr Broca antog, att detta och liknande kranier, som man funnit i Ungern, tillhöra Kimmerierna, hvilka från trakterna af Svarta hafvet dragit sig uppför Donaudalen och slutligen framträngt till Danmark och norra Gallien. En af deras stammar, de s. k. Volcerne, hade trängt genom hela Gallien och bosatt sig i dess södra del. Deras ättlingar, i trakten af Toulouse, beröfva än i dag bar-

Digitized by Google

nens hufvud deras af naturen gifna form, en sed som äfven råder i Artois. Hr Kopernicki hade sett tre deformerade kranier i Grekland. Hr Worsaae trodde icke att Kimmerier bott i Danmark, der fann man ej heller några deformerade kranier.

Hr Virchow framlade resultaten af de statistiska uppgifter man insamlat i Tyskland öfver skolungdomens färg på hår, ögon och hy De resultat, till hvilka man kommit, äro synnerligen intressanta, men det är här icke rätta platsen att utveckla dem[1].

Vidare talade hr Ujfalvi om folkvandringar i allmänhet och hr Hunfalvi om de upplysningar språkforskningen lemnat om förhållandet mellan Dravider och Sumerier å ena sidan samt de ugrisk-finska folken å den andra. Hr Scheiber anställde jämförelser mellan Magyarernas medellängd och medellängden hos Tyskar, Fransmän, Italienare o. s. v.

Hr Kopernicki uppvisade, att de äldsta mennisko-skallar man funnit i de polska landen, skallarne från bronsåldern och den tidigare jernåldern, äro dolikocefala och således mycket olika den nuvarande befolkningens brakycefala skallar. Hr Kollman framhöll att de kranier, som blifvit förevisade af hr Kopernicki, i det närmaste öfverensstämde med de dolikocefala kranier, som man hittar i sydvestra Tysklands germanska *reihengräber*. Hr Broca urskilde hos de framlagda skallarne tvenne typer, af hvilka den ena nära öfverensstämmer med den frankiska, den andra åter varit och är mycket allmän i Europa.

Hr Schaaffhausen omtalade ett i nordvestra Ungern funnet kranium, hvilket han antog höra till den finska rasen.

---

[1] Jag hoppas få tillfälle att redogöra för dem i det Antropologiska sällskapet, och torde redogörelsen få en plats i dess förhandlingar.

Digitized by Google

Den 6 september företogo kongressens ledamöter en utfärd i nordöstlig riktning från Budapest till Valko, i närheten af det kongliga lustslottet Gödöllö, och Hatvan. Från Gödöllös jernvägsstation åkte vi i vagnar öfver en puzsta, som förvandlats till konglig jagtmark, till Valko, hvarest karavanen stannade vid foten af en ås, hvarest man funnit grafvar. En undersöktes och befanns tillhöra Ungerns romerska tid. Äfven i några kullar på åsens rygg anställdes gräfningar, men ingenting hittades som kunde bestämma deras ålder. Vid Hatvan, som ligger ännu längre bort, anställdes också gräfningar på ett ställe, hvarest man förvissat sig att fynd voro att göra. Inom ett ganska inskränkt område funnos under slät mark flere grafvar, hvar och en innehållande en mängd lerkärl af vexlande, till en del ganska prydliga former. Brända ben hittades ock, men annars intet. Sannolikt tillhöra dessa lerkärl hvarken stenåldern eller den rena bronsåldern.

Den 8 september företogs med ångbåt en färd uppför Donau till Erd och Batta. Vid Erd begåfvo vi oss uppför ett brant vinberg till en högslätt, på hvilken funnos flere ansenliga grafkullar, kallade *centum colles*, de hundra kullarne. Ett par af dem voro på förhand genomgräfda, så att man kunde se delar af den massivt timrade grafkistan. En del i högarne funna fornsaker förvarades på ett bord. Der förekom handtaget till ett lerkärl med ett nymånlikt utsprång[1], en form, som är mycket vanlig i de italienska terramarorna. Öfriga fynd angåfvo att dessa grafvar tillhöra en tid, då man redan kände jernet, måhända till Hallstattgruppens tid.

Invid Batta funnos några lemningar af den romerska kolonien Potentiana.

Såsom i de flesta fall händer, gifva dessa utfärder, anordnade för en stor menniskomassa, icke mycket till-

[1] Se min bok *De förhistoriska folken*, s. 247, p. 196.

Digitized by Google

fälle till vetenskapliga studier, men de sätta de utländska ledamöterna i tillfälle att se en del af det främmande landet, hvilket var af särskildt intresse i detta land, hvilket under den tidigare historiens tid genomgått så många och skiftande öden. Man hade ock tillfälle att se den ungerska landbefolkningen (för att icke tala om Zigenare och Serber) iklädda deras högtidsskrudar. När vi landstigit vid Erd, gingo vi förbi en rad af bondfolk, hvaraf särskildt qvinnorna voro rikt utstyrda. I hufvudbonaden hade de nålar infästa af olika former, af hvilka en mycket påminde om de guldnålar man funnit i Norden, hvarest de tillhöra den tidigare jernåldern. Såväl dessa forntida nordiska nålar som de hvilka än i dag prydde de magyariska qvinnornas hufvud inom den f. d. romerska provinsen Pannonien, äro efterbildningar af romerska nålar med fint filigranarbete.

Med saknad skildes man från Ungern, ett land, vigtigt som få i arkeologiskt hänseende, det mest lockande arbetsfält för en fornforskare, alldenstund man har rätt att der hoppas lösningen af mången fråga, som nu är mörk. Väl må man önska att kongressens besök i det ungerska landet må gifva en fortsatt väckelse till arkeologiska arbeten, framför allt till systematiska undersökningar och till vetenskaplig bearbetning; först då kan man från Ungern vänta upplysningar som i betydelse motsvara fornlemningarna.

Med saknad skildes man från Ungern vid tanken på den varma gästfrihet som der öfverallt kom främlingarne till del. Vid utfärderna voro vi gäster hos det komitat eller den godsegare, hvars jord vi besökte. Utrymmet förbjuder mig att uppräkna alla de fall af välvilja och gästvänskap som skänktes oss i Budapest. Det är dock en skyldighet att särskildt nämna kongressens generalsekreterare, abbot Romer, doktor Josef Hampel samt i synnerhet kongresspresidenten Pulszky, hvars

Digitized by Google

gästfria hus stod dagligen öppet för kongressens medlemmar allt ifrån dagen före mötets öppnande och efter dess slut för alla dem, som stannade qvar för att studera i museet och utställningen. Mången skall för all tid med synnerlig tacksamhet och tillgifvenhet tänka på honom och hans familj, fröken Polixena Pulszky och doktor Karl Pulszky, liksom på fru grefvinnan Haddik-Barkócsay, hvilken med det lifligaste intresse följde kongressens förhandlingar och dessutom inbjöd samtliga utländska medlemmar till en lysande fest.

Med saknad skildes man från medarbetarne från skilda håll, gamla bekanta några, nya men icke mindre intressanta andra, med hvilka man under kongressdagarne haft tillfälle att utbyta erfarenheter och uppgöra planer för kommande arbeten, gemensamma åtminstone så vida, som de alla gå ut på att bearbeta det stora arbetsfältet, der ännu så mycket är att göra.

Hvar nästa kongress kommer att hållas är ännu icke bestämdt. För att mötet icke skulle komma i kollision med verldsutställningen i Paris, har det blifvit uppskjutet till år 1879.

H. H.

Från Akademiens sammankomster.

Den 7 november 1876.

Akademiens invalde hedersledamöter hans excellens hr O. Björnstjerna och presidenten C. F. Wærn togo sitt inträde.

Följande fynd hade af vederbörande landshöfdinge-embeten blifvit insända:

en fin spiralten af guld, hörande till brakteatfyndet från Söderby i Danmarks socken i Uppland; inlöstes;

Digitized by Google

49 fynd från Gotland, deraf nio från stenåldern, hittade i Akebäcks, Dalhems, Hejdeby, Sanda, Stenkyrka, Tingstäde, Tofta, Vestkinde socknar och Visby stad, två från bronsåldern, funna i Anga och Stenkyrka socknar, tretiotre från jernåldern, funna inom Ala, Bro, Butle, Dalhems, Endre, Eskelems, Gothems, Halla, Helvi, Klinte, Lummelunda, Lye, Rone, Sanda, Sjonhems, Stenkumla, Träkumla, Valla, Vallstena, Vestkinde, Väta och Östergarns socknar, två fynd från medeltiden hittade i Lokrumme och Sanda socknar, samt tre fynd från nyare tid, funna i Hörsne, Tingstäde och Vallstena socknar.

Landshöfdingeembetet i Kristianstads län hade inlemnat en flintknif, som torparen Jöns Persson hade upptagit i den af honom förstörda grafhögen på Grödby egor i Ifvetofta socken.

Ett munbett af jern från medeltiden, funnet på Käfra bys egor i Vårfrukyrka socken, Uppland, inlöstes.

Akademiens korresponderande ledamot ryttmästaren C. A. Klingspor hade insändt skriftlig berättelse om en resa han gjort till fyndstället för guldbrakteaterna i Danmarks socken.

Ett inlemnadt förslag till minnespenning öfver Hillska skolan på Barnängen godkändes.

Till utländska ledamöter invaldes hr Augustus Wollaston Franks, en af direktörerna vid British museum, och professor Rudolph Virchow i Berlin.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *k. Myntkabinettet:*

af fröken L. Wahrenbergs sterbhus, en engelsk bronsmedalj.

b) till *Akademiens boksamling:*

af ministerialrådet J. Iversen i S:t Petersburg: dess arbete *Medaillen auf die Thaten Peters des Grossen,* (S:t Petersburg 1872, 4:o) samt tvenne numismatiska uppsatser på ryska språket;

Digitized by Google

af ingeniören Eskil Lindblad på Kyrkeqvarn: *Compte-rendu du Congrès international des Américanistes*, (Nancy 1875, 8:o), två delar;

af enkefru A. S. Fahlcrantz, f. Hagström: *Carl XII:s brefvexling, förnämligast med sin syster prinsessan Ulrika Eleonora 1698—1700* (Stockholm 1830).

Den 21 november 1876.

Genom vederbörande landshöfdinge-embeten hade följande fynd blifvit insända:

två bågspännen och två små ringspännen af brons (från jernåldern) samt en modern fingerring af messing, funna vid Lenstad i Torslunda socken på Öland; ringen återsändes, det öfriga inlöstes;

891 tyska, angelsaksiska m. fl. mynt, diverse smycken och fragment, allt af silfver, vägande 3,33 ℔, funnet å egorna till nr 13 Villie i Lilla Slågarps socken, Skåne; inlöstes.

Ur det stora myntfyndet från Nyköping inlöstes 41 utländska guldmynt, samt 492 svenska och utländska silfvermynt.

586 hela och 1400 brutna kufiska silfvermynt äfvensom en armring af silfver, alltsammans vägande 8,16 ℔, funnet vid Åskedal i Loftahammars socken, Kalmar län, och på enskild väg hembjudet, inlöstes.

Som årets för samlingarnas ökande befintliga tillgångar äro otillräckliga att bestrida de betydliga lösesummorna för nyss nämnda fynd (för Villie-, Nyköpings- och Åskedalsfynden 1466 kr. 53 öre), beslöt Akademien, på grund af Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 8 oktober 1831, att på kongl. Myntet låta nedsmälta sådana för utbyte eller försäljning odugliga mynt och myntfragment, som vid åtskilliga myntfynds granskning och ordnande blifvit utgallrade, samt att de härigenom inflytande

Digitized by Google

medlen skola på anslaget till samlingarnas ökande i årets räkenskaper uppdebiteras.

En vid Bostorp i Norra Mökleby socken, Öland, funnen stenmejsel, på enskild väg hembjuden, inlöstes.

Ett emaljeradt krucifix från romansk tid och ett altarskåp med målningar från 1400-talet inlöstes från Lye kyrka på Gotland [1].

Hr Richard Dybeck hade inlemnat tryckt berättelse om sin antiqvariska verksamhet under år 1876.

Ett af hrr Bowallius och B. E. Hildebrand afgifvet förslag till Akademiens underd. utlåtande öfver de ofvan s. 348 omnämnda ansökningarna om understöd för vetenskapliga ändamål, upplästes och godkändes.

Ett förslag till medalj, som skall präglas i anledning af tvåhundraårsfesten till minne af segern vid Lund den 4 december 1876, upplästes och godkändes.

Ett af gravören A. Lindberg inlemnadt förslag till en minnespenning öfver frimurareordens nyinredda hus på Blasieholmen upplästes och godkändes.

För riksantiqvarien hade blifvit anmäldt, att under förliden sommar 30—40 grafhögar från den senare jernåldern vid Harby i Ljungby socken, Kalmar län, blifvit af obehöriga personer uppgräfda och helt och hållet utplundrade, hvarefter de lemnats utan att ens igenskottas. Akademien beslöt hos landshöfdingeembetet anhålla om anställande af undersökning.

Af hr P. Edholm hade blifvit insända en flat fyrkantig sliphäll, funnen vid Bålsjö i Bjerträ socken, samt en genomborrad stentrissa, funnen vid Herrskog i Skogs socken, Ångermanland; slipstenen inlöstes.

[1] Om dessa märkliga arbeten skola framdeles närmare upplysningar meddelas.

Digitized by Google

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska museum:*

af geologen A. Nathorst, fragment af ett brons-beslag från medeltiden; af hr R. Bergström, fragment af en örnbild af brons, från medeltiden; af pastor C. G. Mozart, bit af en oval spännbuckla, perlor m. m. funna på Visingsö.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af guvernören B. L. Ulrich, ett silfvermynt från Venezuela.

Den 5 december 1876.

Kongl. Serafimer-ordensgillet hade till förvarande i k. Myntkabinettet öfverlemnat en bronsmedalj, som till gillet öfverlemnats med anledning af 1876 års hygieniska utställning i Bruxelles.

Genom vederbörande landshöfdingeembeten hade följande fynd blifvit hembjudna:

sex k. Johan III:s silfvermynt, funna vid gräfning i Kalmar gamla stad; återsändes;

åtta armringar, 36 hela kufiska mynt samt bitar af smycken och mynt, allt af silfver och vägande 2,22 ℔, funnet på hemmanet nr 11 Bräcke i Brunneby socken, Skåne; inlöstes.

Af fyra mynt, hörande till Nyköpingsfyndet och insända af hr J. Utke, inlöstes tvenne.

Kyrkoherden J. W. Brogren hade anmält Vånga församlings i Östergötland beslut att nedrifva sin gamla alltsedan 1866 obegagnade kyrka. Akademien beslöt att inhemta närmare upplysningar om kyrkans beskaffenhet samt huruvida der funnos några väggmålningar [1].

[1] Antiqvitetsintendenten P. A. Säve och Akademiens stipendiat agronomen C. F. Nordenskiöld hafva i senare tid besökt Vånga kyrka, men ingendera har i sina berättelser lemnat någon utförlig redogörelse

Digitized by Google

Samma beslut fattades med anledning af v. pastor J. A. Buréns anmälan, att Sturkö församlings kyrka i Blekinge nästa vår kommer att rifvas.

Ett af Akademiens sekreterare uppgifvet förslag till k. Vetenskapsakademiens minnespenning öfver dr C. Carlander upplästes och godkändes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Akademiens boksamling:*

af Lunds universitet, sluthäftet af universitetets historias första del; af k. Geheimearkivet i Köpenhamn, dess *Årsberetninger,* 6:e bandets första häfte.

Den 19 december 1876.

Af vederbörande landshöfdingeembeten hade följande fynd blifvit insända:

en stor flintyxa, funnen på Orreholmens egor i Hångsdala socken, Vestergötland; inlöstes;

två tunna spjutspetsar af flinta, funna vid Hundstorp i samma socken; inlöstes;

två armringar, en kedja, 8 kufiska mynt, m. m. af silfver, hörande till å föreg. sida omtalade Bräckefyndet; inlöstes.

Akademiens korresponderande ledamot rektor N. G. Bruzelius hade inlemnat en slipad flintyxa, en spjutspets och en hålcelt af brons, insamlade under den forskningsresa han förliden sommar, med anslag af Akademien, företagit i södra Skåne. Som han icke hade behöft använda mera än hälften af det honom lemnade anslaget, hade han anhållit, att få under sommaren 1877 fortsätta sina forskningar, hvartill Akademien lemnade bifall.

Tvenne genom hr Bruzelius hembjudna silfverkedjor af modernt arbete inlöstes icke.

för kyrkans byggnadssätt och utseende. Med hr N. M. Mandelgrens reseberättelse för år 1846 följde teckningar af Vånga kyrka, men de, liksom de flesta af hans för Statens räkning utförda teckningar, hafva af honom blifvit låntagna och aldrig återlemnade.

Digitized by Google

Ministerresidenten m. m. C. J. Burenstam hade insändt förslag till inskrift på ett epitaphium, som han ämnar uppsätta i Snaflunda kyrka i Nerike, till minne af sina föräldrar, hvilket förslag med någon ändring gillades.

Akademien gillade ett med enskild person gjort myntbyte, genom hvilket för k. Myntkabinettet erhållits ett litet Wismars skiljemynt af år 1650 à $^1/_{192}$ Thaler.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Akademiens boksamling:*

af Upplands fornminnesförening: dess Tidskrift, femte häftet.

De besökandes antal i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet de offentliga förevisningsdagarne 1876:

januari	1573	juli	2991
februari	2483	augusti	3569
mars	2119	september	2927
april	1466	oktober	1296
maj	2608	november	1002
juni	3808	december	836
		summa för året	26,678.

De besökandes antal under de närmast föregående åren: 1871 — 20,374; 1872 — 26,745; 1873 — 28,925; 1874 — 30,215; 1875 — 27,521.

Månadsbladet utgifves äfven för år 1877 med tolf nummer. Det första dubbelnumret lägges under pressen efter Akademiens sista sammanträde i februari och kommer sålunda att utdelas i början af mars månad. Det kommer att innehålla en beskrifning af brakteatfyndet från Söderby, en uppsats om myntfyndet från Nyköping, m. m.

Detta nummer lades under pressen den 28 februari 1877.

Stockholm 1877. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

61 och 62. 1877. Januari och Februari

Innehåll: 1. Brakteatfyndet från Uppland (6 fig.) — 2. Den historiska skolan och den arkeologiska. -- 3. Nyköpingsfyndet. — 4. De nordiska helgonen: biskop Henrik. — 5. Grafundersökningar i Vestergötland: 1. Hällkista vid Kinnasanden (1 fig.) — 6. Från Akademiens sammankomster. — 7. Litteratur.

Brakteatfyndet från Uppland.

Granskar man i dr Montelii arbete *Från Jernåldern* fynduppgifterna om de i Sverige funna guldbrakteaterna, märker man genast, huru sällan sådana anträffats

1.

2.

inom Svealand. Der upptagas allenast ett exemplar funnet vid Tunalund, i vestra Uppland, ett funnet vid Silleby Mellangården i Vesterljungs socken, Södermanland, således i kustrakten icke långt från Östergötland, samt ett tredje exemplar från Skenäs i Vestra Vingåkers socken, hvarförutom af dessa tre allenast den mellersta tillhör den

Digitized by Google

egentliga brakteatgruppen.[1] Jag har deraf dragit den slutsatsen, att vid den tiden, då guldbrakteaterna förfärdigades, herrskade i Svealandskapen en kultur, som var olik den i Götaland rådande, från hvilket resultat jag har sökt draga slutsatser angående vårt lands äldre etnografiska och historiska förhållanden, särskildt med afseende på förhållandet mellan de två hufvudstammarne i vårt land, Svear och Götar.[2]

Nu har ett ganska rikt fynd af guldbrakteater från Uppland inkommit till Statens Historiska Museum, brakteater otvifvelaktigt hörande till den egentliga guldbrakteattiden. Fyndet är icke blott i och för sig, utan äfven i följd af de slutsatser, som blifvit dragna från guldbrakteaternas utbredning, af ett synnerligt intresse.

Under dikningsarbete inom en nyodling i söder om Söderby i Danmarks socken (i närheten af Bergsbrunna station och Mora äng) hittades den 13 sistlidne oktober åtta hela guldbrakteater och en söndrig jämte 4 bitar af guldtråd och ett mindre silfverfragment. Altsammans hittades på 0,44 meters djup i lermergel och vägde guldet sammanlagdt 57,37 gram. Två dagar senare hittades på samma ställe en guldtråd, sammanlagd till en smal spiralcylinder. Dess vigt är 4,25 gr. Guldets halt är 0,645.

I *Månadsbladet* nr 13 och annorstädes har jag redan talat om de s. k. guldbrakteaterna och vill derför här allenast påminna om det vigtigaste. Den fredliga samfärdseln mellan det romerska riket och Norden, som fortfor till dess kejsar Septimius Severus försämrade denarernes halt, blef derefter å nyo upplifvad och fort-

[1] Härtill kommer måhända, enligt uppgift af dr Montelius, en liten guldbrakteat utan ögla i Göteborgs museum, hvilken brakteat uppgifves »möjligen» vara funnen vid Vijk i Uppland.

[2] *Svenska folket under hedna tiden* (andra upplagan) s. 112.

Digitized by Google

for under de konstantinska kejsarnes tid, intill dess de i Europa intrångande Hunnerne och de af dem framskjutna götiska stammarne nödvändigt afbröto förbindelserna mellan Södern och Norden. Under denna Konstantinernes period kommo äfven deras stora guldmedaljer, hvilka ofta försågos med gyllene öglor, för att bäras som smycken, upp till Norden och förekommo der jämte afbildningar, hvilka visserligen äro groft ututförda, men i hvilka man likväl vanligen med lätthet kan urskilja förebilden. Efter det Hunnernes välde vid medlet af 400-talet hade blifvit störtadt, började åter samfärdseln med Södern, de öst- och vestromerska rikenas guldsolidi kommo till vårt land, men under den mellantid, som samfärdseln hvilade, hade man i Norden med synnerlig förkärlek utbildat det motiv, som afbildningarna af de konstantinska medaljerna erbjödo, och på detta sätt hade de för Norden karakteristiska guldbrakteaterna uppkommit.

De vid Söderby funna guldbrakteaterna tillhöra tvenne typer, här återgifna fig. 1 och 2. Den förra står de vanliga guldbrakteaterna närmast, men visar dock icke den vanligaste prägeln, ett stort menniskohufvud öfver ryggen af ett fyrfotadt djur, jfr. *Månadsbladet* nr 13 fig. 2—4 samt M.[1] fig. 461—463 och 465. Den som icke är van att tyda de ofta förvirrade bilder, som förekomma på brakteaterna och i allmänhet inom den nordiska ornamentiken, icke minst från brakteaternas tid, har måhända svårt att på egen hand göra sig en föreställning af hvad figurerna å vår brakteat skola betyda. En tolkning är dock ganska lätt funnen.

Tätt under den temligen slarfvigt fastsatta öglan urskilja vi genast tvenne hvarandra ganska lika och

[1] Med M afses dr Montelii *Svenska fornsaker*, med W kammarherre Worsaaes *Nordiske Oldsager i det oldnordiske Museum i Kjöbenhavn.*

Digitized by Google

mot hvarandra vända figurer — tvenne foglar, hvilka icke äro, det medgifves, afbildade med synnerlig naturtrohet: halsarne äro väl långa och väl starkt böjda, men halsarne äro dock betecknande, likasom den korta, bredare kroppen, den från denna utstickande vingen samt benen. Under den högra fogeln — jag tager höger och venster i samma mening som i heraldiken — ses något, som till sist visar sig vara en vanskaplig näsa, innanför hvars öfre ända synes ett icke mindre vanskapligt öga. En jämförelse mellan vår brakteat och en mängd andra, hvilka visa mellanformer mellan dessa vanskapliga teckningar samt en normal näsa och ett normalt öga, öfvertyga lätteligen härom. Hafva vi väl

3.

4.

fått ögon och näsa klara, återfinna vi lätt den öfriga delen af hufvudet, hvilket är försedt med en ofantlig lång haka. Till det stora hufvudet hör en smal kropp, från hvilken utgå, åt höger och venster, mycket tydliga armar. Men hvar äro benen? De måste representeras, längst ned vid brakteatens kant, af den dubbelböjda figuren, hvilken nästan ser ut som en dubbelvikt orm med hufvud i hvardera ändan. Nu återstår allenast figuren på midtbildens högra sida, en figur, som kommit i beröring med dennas ena hand. En jämförelse med en del ornerade smycken från vår tidigare jernålders olika delar visar snart, att vi här hafva för oss en fan-

Digitized by Google

tastisk djurbild; formen på hufvudet är för denna bild fullt karakteristisk. Man jämföre t. ex. fig. 3 och 4.

En så förvirrad framställning, som förekommer å vår brakteat, förutsätter nödvändigt sådana bättre utförda förebilder, och jag är i tillfälle att kunna uppvisa sådana. Fig. 5 och 6 visa tvenne i Skåne funna brakteater, som nu förvaras i Köpenhamns museum[1]. Å den förra se vi en knäböjande eller kanske snarare springande man, som lyfter den ena, sänker den andra armen, samt framför hans ansigte en fogel och framför den öfriga delen af hans kropp ett fyrfota djur, som har, tyckes det, hästhufvud, men icke hästhofvar. Å den senare återfinna vi det fyrfota djuret, fogeln och mannen, som dock här

5.

6.

sträcker upp båda armarne, samt dessutom öfver hans bakre axel ett nytt djur. Det ligger i öppen dag att vi här hafva redigare framställningar af samma motiv, som förekommer å vår brakteat fig. 1.

Som inga mynt funnos i Söderby-fyndet måste vi nöja oss med en *relativ* bestämning af dess brakteaters tid. Vi hafva

1. De konstantinska kejsarnes medaljer.
2. De dem nära stående barbariska afbildningar med förvirrade kopior af romerska inskrifter (jfr. *Månadsbladet* nr 13 fig. 1), hvilka tvifvelsutan äro från samma tid.

[1] Montelius, *Från Jernåldern*; brakteater nr 327 och 349.

Digitized by Google

3. Den fullt utbildade brakteattypen med redig runinskrift, som har mening.

4. Den fullt utbildade brakteattypen med runskrift, som är en mer eller mindre betydelselös kopia af en inskrift med runor.

Grupperna 3 och 4, åtminstone om den senares runskrift icke är allt för mycket förvirrad, synas höra till guldålderns tid, d. v. s. det femte och början af det sjette århundradet. Slutligen

5. Brakteater med en förvirrad framställning af den fullt utbildade brakteattypen, o. s. v.

Det är derföre mycket möjligt, att de vid Söderby funna brakteaterna tillhöra en tid, som följer efter den, då de östromerska guldmynten kommo till våra bygder; mycket yngre torde de dock icke vara.

Den andra brakteat-typen från Söderby (fig. 2) är ganska mycket afvikande från den vanliga, men anknytningspunkter saknas icke alldeles. Både i Norge och Sverige har man funnit smycken, hvilka man hänfört till brakteaternas grupp, smycken som bestå af ett cirkelformigt band och inom detta ett af guldband bildadt fyrarmadt kors[1]. Vår brakteat har tydligen samma grundform; skilnaden ligger allenast deri, att här icke är något genombrutet arbete, utan äro äfven vinklarne mellan korsarmarne och den omgifvande cirkeln fyllda, och prydas dessa mellanrum af de till rena ornament öfvergångna djurhufvud, som pläga förekomma å smyckena från den senare delen af den tidigare jernåldern.

Om man till de i dr Montelii förteckning i *Från Jernåldern* upptagna brakteaterna från den tid om hvilken nu är fråga (hans grupper A—D) lägger dem, som se-

[1] Jfr. t. ex. Montelius, *Från Jernåldern* pl. 1 fig. 17 och Wittlock, *Jordfynd från Värends förhistoriska tid,* pl. 10 fig. 4.

Digitized by Google

dan hans bok utgifvits, införlifvats med statens samlingar, får man för säkra fynd från Götaland (inberäknadt Skåne, Öland och Gotland) 103 brakteater, för hela Svealand deremot icke mer än 12. Det nya fyndet rubbar således icke påståendet, att guldbrakteaterna äro ytterst sällsynta i Svealand. Att de icke alldeles fattas der är naturligt, eftersom en samfärdsel mellan Svear och Götar måste egt rum och således föremål, arbetade i Götaland, lätteligen kunde komma till Svealand.

Så mycket mera skäl har man att anse de vid Söderby funna brakteaterna icke vara ett uppländskt arbete, som de bättre och redigare exemplaren af typer-fig. 1 ännu icke hittats annorstädes än i Skåne och på Seland.

Hans Hildebrand.

Den historiska skolan och den arkeologiska.

I ett nyligen utkommet tidskriftshäfte skrifver en af Sveriges mest fräjdade häfdatecknare: »Bland de äldsta tidernas dimmiga sagominnen framskymta inom den Skandinaviska halföns befolkning olikheter, t. ex. den svaga lappstammen, den jotniska stenålderns folk, representerade af jätten Hrungner med sin stenklubba och sin boning i *Griottuna*, d. v. s. stenklyftehemmet; — och sedermera denna stams besegrare, den äldre jernålderns folk, representeradt af Tor med jernhammare i st. f. stenklubba och med de första husdjuren bockarne; — och slutligen den yngre jernålderns folk, representeradt af Oden med det spetsade spjutet i st. f. Tors grofva hammare och med det ädlare husdjuret hästen i st. f. bockarne m. m.»

Grundtanken är en genklang från de dagar, då man, för att vinna kunskap om vårt lands och vårt

Digitized by Google

folks tidigaste odlingsskeden icke hade någon annan utväg än att från den gamla nordiska litteraturens berättelser och sånger — jag vill icke tala om den tid, då man mycket ofta nöjde sig med ännu senare källor — sluta sig tillbaka till de tidigare förhållandena. Sedan dess har man vunnit nya hjelpmedel för att bringa i dagen Sveriges inbyggares öden: fornkunskapen har lärt oss att draga slutsatser icke från yngre berättelser om äldre tilldragelser, utan från sjelfva qvarlefvorna af de äldre tidernas kultur. Fornkunskapens satser hafva icke alldeles undgått att utöfva en inverkan på den historiska skolans uppfattning: i det ofvan anförda yttrandet finna vi uttrycken *stenålder*, *äldre* och *yngre jernålder*, uttryck som ingå i den jämförande fornkunskapens terminologi.

Men om man från denna lånar termerna eger man näppeligen rätt att använda dem i annan betydelse än den de inom sin egen vetenskap hafva, och jag vågar påstå att så är händelsen här. Eller låter det anförda yttrandet sig förenas med fornforskningens säkra resultat? — jag vill icke alls tala om några arkeologiska förslagsmeningar, som ännu icke äro på arkeologisk väg fullt bevisbara.

Af de tvenne jernåldrar, som nordiske fornforskare uppställt, säges den *äldre* karakteriseras af Tor som hufvudguden, af jernhammaren som hufvudvapen, af bockarne som de första (och förmodligen enda) husdjuren. Till yngre jernåldern åter hörer: som hufvudgud Odin, som hufvudvapen spjutet, som husdjur hästen.

Men hästen är icke i Norden någon uteslutande tillhörighet för den yngre jernåldern; hästben och ännu oftare hästtänder förekomma i fynd från vida tidigare perioder. För att icke trötta med allt för många exempel, vill jag allenast nämna att i det stora fyndet från Nydams mosse på Fyen, hvilket tillhör den äldre jernål-

Digitized by Google

dern, förekommo skallar af trenne hingstar, att hästben icke sällan hittas till och med i *stenålderns* grafvar. — Lika litet är spjutet karakteristiskt för den senare jernåldern. Spjutet med flint- eller benspets var kändt redan under *stenåldern*, präktiga spjutspetsar (af brons) voro under *bronsåldern* vanliga och ännu flere äro kända från den äldre jernåldern, hvars spjutspetsar äro mycket vackrare, mycket skarpare och visa mycket mera vexlande former än spjutspetsarne under den yngre jernåldern.

Se vi på de angifna kännemärkena för den äldre jernåldern, karakteriseras denna ingalunda af jernhammaren — en jernhammare ämnad till vapen är knappast känd i Nordens fynd — utan voro de för denna period utmärkande vapen det en- eller tveäggade svärdet med ibland damascerad klinga och med rikt utsiradt fäste, spjutet, om hvilket nyss talades, äfvensom jernyxan. Uppsättningen af vapen är densamma under de båda jernåldrarne, ehuru deras utseende är under hvardera något olika. Ej heller uppträder bocken i våra fynd först under jernåldern. Slägtena *Capra* och *Ovis* tillhöra redan den svenska stenålderns husdjur.

Det återstår allenast ett yttrande i den ofvan anförda meningen, hvilket det tillkommer en arkeolog att besvara, om han nämligen tager antropologien till hjelp. De ben, som hittas i stenålderns grafvar, tillhöra hvarken menniskor med Lappens låga växt, eller några jättar, utan ett slägte, som haft ungefär samma medelstorlek som nutidens Svenskar. Man trodde visserligen först, att den nordiska stenålderns folk var brakykefalt eller kortskalligt, såsom Lapparne, men det har visat sig, att åtminstone i svenska stenåldersgrafvar hittats flere långskallar än kortskallar, och Virchow har uppvisat, att den form af kortskallar från stenåldern, som man funnit, icke kan identifieras med formen på de brakykefala Lapparnes skallar.

Digitized by Google

Med den uppfattning, som i det anförda yttrandet uttalas, passa således icke den jämförande fornforskningens resultat, och med denna uppfattning kan man icke heller förena de satser, till hvilka tvenne andra vetenskaper af nyare ursprung kommit, jag menar den jämförande mytforskningen och den jämförande språkforskningen.

Den förra vet icke af, att Odins dyrkan i Norden är af senare ursprung än Tors — båda dessa gudar förekomma gemensamt hos alla germanska folkstammar, om hvilkas hedniska gudalära vi ega någon kännedom, och ingendera kan för öfrigt gerna undvaras för att den germaniska mytologiens hufvudgudar skola bilda en motsvarighet till de närbeslägtade ariska folkens gudomligheter. Dertill kommer den egna omständigheten, att dessa tvenne gudar representerades af hvar sin symbol, Tor af hammartecknet T, Odin, enligt etatsrådet L. Müllers utredning, af hakkorset 卍, men Odins symbol förekommer mycket oftare under den äldre jernåldern än under den yngre; under det alla amuletter i form af Tors hammare, som hittills blifvit beskrifna, tillhöra den yngre jernåldern. Jag vill derföre icke kasta om det anförda påståendet och säga, att Odin tillhört den äldre, Tor först den yngre jernåldern. Det torde näppeligen vara tvifvel underkastadt, att båda dessa gudar dyrkades under båda dessa åldrar.

Den jämförande språkforskningen kunde ock hafva något att säga med afseende på den historiska skolans gamla sed att tala om en i Sverige bosatt stam med namnet *Jotnar*. Man låter *jättarne* vara mytiska väsen, *Jotnarne* ett folk, ehuru man för denna åsigt icke kan anföra ett enda yttrande från Nordens forntid, som håller stånd inför den beskedligaste historiska kritik, och ehuru *jättar* och *jotnar* helt enkelt äro förvrängningar af ett och samma ord, hvilket i den äldsta tid,

Digitized by Google

hvars literära minnen äro intill våra dagar bevarade, betecknade de mytiska naturväsenden, som kallas jättar. Ordet *jotun* (plur. *jotnar*) är allenast den form, i hvilket fordom det norska ordet *iötunn* (plur. *iötnar*) upptogs af Sveriges historiska författare, under det ordet *iötunn* i svenskan, der den första stafvelsens vokal icke var underkastad *u*-omljud, skulle motsvaras och verkligen motsvaras af ordet *iætun* eller *jätten*, af hvilket man sedermera, genom bortkastande af slutkonsonanten, fått formen *jätte*. I ortnamn och i åldriga uttryck, som bevarats i folkspråket, återfinnes ännu den ursprungliga formen.

Hans Hildebrand.

Nyköpingsfyndet.

Det stora myntfyndet, och som i förleden sept. månad gjordes inom skräddaren Johan Uttkes gård i Nyköping, har ådragit sig en ganska stor uppmärksamhet samt mer än en gång omtalts i tidningspressen, hvadan det torde vara skäl att närmare redogöra för dess innehåll.

A. Svenska mynt
alla af silfver, utom ett af år 1610.

År			År	Transport	16.
1559.	Gustaf I riksdaler	1.	1606.	1-marker	7.
1575.	Johan III:s 4-öre	1.		4-ören	4.
	KARL IX.		1607.	4-marker	4.
1604.	4-marker	4.		2-marker	1.
	2-marker	1.		1-marker	4.
1605.	4-mark	1.		½-marker	12.
	2-mark	1.	1608.	4-marker	7.
1606.	4-marker	5.		2-marker	2.
	2-marker	2.		1-marker	10.
	Transport	16.		Transport	67.

Digitized by Google

År	Transport	67.
1608.	½-mark	1.
	2-ören	16.
	(4 varieteter)	
1609.	4-mark	2.
	1-mark	1.
	½-mark	1.
	2-ören	13.
	(4 varieteter)	
	Göteborgs 2-öre.	1.
	1-ören	23.
	(3 varieteter)	
	Göteborgs 1-ören	9.
	(8 varieteter)	
1610.	16-mark 1 (guld)	—
	4-marker	2.
	2-ören	9.
	(2 varieteter)	
	1-ören	40.
	(7 varieteter)	
	Göteborgs 1-ören	31.
	(19 varieteter)	
1611.	4-mark	1.
	1-mark	1.
	2-ören	4.
	1-ören	93.
	(26 varieteter)	
	Göteborgs 1-ören	14.
	(6 varieteter)	
	Dessutom Göteb. ören fr. k. Karl IX:s tid med otydligt årtal	7.
	Transport	336.

År	Transport	336.
	Gustaf II Adolf	
1613.	4-marker	2.
1614.	4-marker	2.
1615.	4-marker	3.
	1-mark	1.
	1-ören (9 var.)	25.
	½-ören	3.
	(3 varieteter)	
1616.	1-ören	26.
	(2 varieteter)	
1617.	4-marker	9.
	2-mark	1.
	½-marker	2.
	1-ören	21.
1618.	4-mark	1.
	1-ören	52.
	(7 varieteter)	
1619.	1-ören	79.
	(3 varieteter)	
1620.	1-ören	102.
	(3 varieteter)	
	Revals 1-ören	3.
1621.	1-ören	74.
	Revals 1-ören	30.
	(12 varieteter)	
1622.	1-ören	136.
	(9 varieteter)	
	Revals 1-ören	28.
	(10 varieteter)	
1623.	Kalmar 2-ören	19.
	(7 varieteter)	
	1-ören	64.
	(2 varieteter)	
	Transport	1,019.

Digitized by Google

År	Transport	1,019.
1623.	1-ören m. nyckel	6.
	Revals 1-ören....	19.
	(13 varieteter)	
1624.	Kalmar 2-ören..	6.
	(3 varieteter)	
	1-ören................	73.
	(3 varieteter)	
	Kalmar 1-ören..	79.
	(15 varieteter)	
	Revals 1-ören....	44.
	(18 varieteter)	
1625.	Kalmar 2-öre....	1.
	1-ören................	3.
	Kalmar 1-öre....	63.
	(6 varieteter)	
	Göteb:s 1-ören..	43.
	(5 varieteter)	
	Revals 1-öre......	16.
	(4 varieteter)	
	Transport	1,372.

År	Transport	1,372.
1626.	Norrk:s 1-ören..	6.
	(4 varieteter)	
	1-ören utan år.	4.
	(2 varieteter)	
	4-mark med otydligt år........	1.
	Otydl. Kalmarören.................	18.
	Otydl. Revalsören.................	8.
	HERTIG JOHAN	
	4-marker............	2.
	1-ören................	157.
	(61 varieteter)	
	Otydliga svenska mynt................	320.
	Summa silfvermynt	1,888.
	« guldmynt	1.
		1,889.

B. Utländska mynt.

	G.	S.
England...............	2.	—
Nederland		
Holland....................	—	7.
Vestfrisland............	1.	17.
Zeeland........	8.	9.
Utrecht.....................	—	4.
Geldern....................	1.	10.
Overyssel	3.	1.
Transport	15.	48.

	G.	S.
Transport	15.	48.
Frisland....................	2.	2.
Tyska riket..........	1.	—
Basel.........................	—	1.
Brandenburg (Schwabach)........	1.	—
Braunschweig - Lüneburg - Grübenhagen................	—	1.
Transport	19.	52.

Digitized by Google

	G.	S.
Transport	19.	52.
Braunschweig - Lüneburg - Wolfenbüttel	—	1.
Böhmen	1.	6.
Cambrai	—	1.
Campen	1.	—
Chur	1.	—
Elsass	—	4.
Frankfurt am Main	1.	4.
Hagenau (Elsass)	—	1.
Hamburg	—	7.
Hanau-Müntzenberg	—	1.
Hessen-Kassel	—	1.
Holstein-Gottorp	—	1.
Holstein-Pinneberg	—	1.
Kärnthen	—	1.
Lübeck	—	2.
Mansfeld	—	1.
Minden	—	1.
Pfalz-Simmern	1.	—
Preussen	1.	—
Transport	25.	85.

	G.	S.
Transport	25.	85.
Rostock	—	1.
Sachsen	—	2.
Salzburg	–	2.
Schaffhausen	—	3.
Siebenbürgen	3.	—
St. Gallen	—	8.
Stolberg-Wernigerode	—	1.
Trier	—	1.
Tyrolen	—	7.
Ungarn	3.	—
Wismar	—	2.
Würzburg	—	1.
Danmark	—	3.
Polen	—	1.
Spanien	—	9.
Italien		
Mantova	1.	—
Modena	7.	—
Parma	2.	—
Venezia	2.	—
Turkiet	14.	—
Summa	57.	126.

Summa, svenska och utländska mynt: Guld 58.
» » » » » Silfver 2,073.

Dessutom förekom i fyndet en mängd små silfvermynt s. k. *denga.*

De yngsta svenska mynten äro således Norrköpingsörena af år 1626. De yngsta af de utländska mynten bära årtalet 1625. Antagligen har skatten blifvit nedgräfd under loppet af år 1626. Som Nyköping den tiden icke hotades af någon fara, måste motivet för penningarnas undangömmande hafva varit fullkomligt enskildt och torde således näppeligen kunna upptäckas.

Digitized by Google

Fyndet i dess helhet är af intresse, emedan det visar, hvilka myntsorter den tiden förekommo i Sverige. De svenska mynten äro af synnerligt intresse, emedan de visa, hvilka massa varieteter förekommo af snart sagdt hvart års småmynt, hvilket åter visar huru många stämplar hvart år användes i ett och samma mynthus.

En nyhet för den svenska numismatiken äro Revalsörena af år 1620, af hvilka något exemplar hittills ej varit kändt. Nytt torde ock vara ett-öret från konung Gustaf II Adolfs tid, hvilket icke bär något årtal, utan har på ena sidan inskriften REGIS ✤ SVECIÆ ✤ I ÖR ✤, å den andra MONETA ✤ NOVA ✤ I ÖR ✤.

Guldmynten voro väl bevarade, men silfret var i allmänhet så svart och anlupet af erg, att inskrifter och bilder icke kunde urskiljas förr än mynten blifvit rengjorda med vatten tillsatt med en lindrig syra. Efter sådan behandling blefvo de svenska mynten i allmänhet rena, under det nästan alla de utländska silfvermynten behöllo sin svärta.

För statens räkning inlöstes 41 guldmynt och 492 silfvermynt, af hvilka omedelbart derefter 1 svenskt guldmynt och 67 svenska silfvermynt försåldes, för inköpspris, till Lunds universitets myntkabinett.

Hans Hildebrand.

De Nordiska helgonen[1].

2.

Den helige Henrik.

(den 19 januari).

Många äro icke de uppgifter som ifrån forntiden blifvit åt oss bevarade om detta helgon. Henrik var född i England, blef 1148 biskop i Uppsala, följde ko-

[1] Fortsättning från *Månadsbladet* nr 20.

nung Erik på hans korståg till Finland år 1150, stannade qvar i det hedniska landet, men blef redan påföljande vinter derstädes dödad — detta är allt hvad man om honom vet. Man har med orätt kallat honom Finlands förste biskop. Han kunde icke hafva lemnat sitt första stift (Uppsala) för att öfvertaga ett annat utan särskildt tillstånd af påfven. Någon sådan tillåtelse är icke känd; under den korta mellantid som förflöt mellan konung Eriks återkomst till Sverige och biskopens död hade man för öfrigt näppeligen tid att af påfven utverka, derest man hade velat detta, hans förflyttning. Han betecknas således rätteligen som den fjerde biskopen i Uppsala och Finlands apostel.

Om hans död och om de under, som efter döden skedde med och genom honom, utbildade sig tidigt en grupp af sägner, hvilka af den svenska medeltidskyrkan godkändes. Legendens innehåll är i korthet följande.

Under det biskop Henrik med den största ifver hängaf sig åt bildandet af den första kristna församlingen i Finland, hände det sig, att han mot en nyomvänd (han kallas i senare berättelser Lalli), hvilken hade begått ett mord, använde den kyrkliga bestraffningens hela stränghet, »för att icke den lätthet, med hvilken förlåtelsen gafs, skulle blifva en retelse till förnyade förbrytelser». Men Finnen var icke den nya läran så tillgifven att den kyrkliga bestraffningen hos honom verkade någon förbättring. Han förbittrades i stället och drifven af sin vrede gaf han biskopen, då de befunno sig ensamma ute på en isbelagd sjö, ett dråpslag med sin yxa. Iklädd biskopens hufvudbonad gick han hem och berättade med tillfredsställelse för sin hustru, att nu vore björnen slagen, men belåtenheten förvandlade sig snart i förfäran och smärta, ty när han ville taga biskopens hufvudbonad från sitt hufvud, följde hår, hud och kött med. Följande vår vid islossningen, fästes

Digitized by Google

uppmärksamhet vid en korp, som under mycket kraxande flög öfver ett litet på vattnet flytande isstycke. Man ville utröna orsaken, och fann då på isstycket biskopens afhuggna finger, igenkänligt på en ring.

Snart visade den dödade biskopen sin kraft att göra under. Tvenne gånger, berättades det, hade döda barn genom åkallande af biskop Henriks hjelp kallats till lif. En tredje gång låg en flicka döende och fadren hade fåfängt aflagt löften till olika helgon, utan att de gåfvo honom någon hjelp. Tröstlös och utmattad faller han i en dvala, under hvilken en gestalt visar sig för honom sägande: »hvarför anropar du icke den helige Henrik?» När han vaknade sade en gumma, som satt i kammaren, till honom: »gör ditt löfte till den helige Henrik, han vill hafva ditt löfte». Mannen hörsammade den dubbla uppmaningen, och lofvade att flickan skulle fasta hvar dag före den helige Henriks dag samt besöka hans graf med offergåfvor; under hennes omyndighets tid skulle han och hustrun fasta i hennes ställe. Så fort löftet var afgifvet, återfick flickan sin helsa.

En qvinna, som led af tre års sjuklighet, en predikant af gråbrödernes orden, som i sex år haft hufvudvärk, en qvinna som varit blind i ett år, en man som varit lam, de botades allesamman genom anropande af den helige Henriks hjelp.

Några män från Kumo i Österbotten, som gifvit sig ut till hafs för att fånga skälar, råkade ut för en svår storm, men på deras bön stillade den helige Henrik hafvet.

En af Åbobiskopens svenner, som tillbragte en afton hos en kyrkoherde i Sandhem i Vestergötland, drack efter aftonmåltiden den helige Henriks skål, hvarpå värden utbrast: »är han ett helgon, så må han visa sin vrede på mig, om han kan». Följande natt sjuknade

Digitized by Google

han och blef icke frisk förr än han lofvat att fasta hvart år den 18 januari.

Huruvida någonsin den helige Henrik blifvit af påfven inskrifven bland helgonen är mycket tvifvelaktigt — och dermed kan kyrkoherdens i Sandhem skepticism förklaras. Emellertid har det helgonrykte, som den svenska församlingen tilldelat honom, blifvit af den romersk-katolska kyrkan godkändt. I den stora samling af helgonbiografier, som under namnet *Acta sanctorum* utgifves af Bollandisterna (en gren af Jesuiterorden), är äfven den helige Henriks lefnadsteckning upptagen. Hans födelsedag, d. v. s. hans dödsdag, då han ingick i (enligt den katolska kyrkans talesätt, föddes till) det nya lifvet, firades i Sverge den 19 januari. Han begrofs först i Nousis kyrka, men hans ben flyttades sedermera till domkyrkan i Åbo. Minnet af denna flyttning firades den 18 juni. Han räknades bland Sveriges skyddshelgon (patroner), men i särskild mening var han Finlands skyddshelgon.

Hans bild anbragtes ofta i svenska kyrkor under medeltiden. Han bär biskoplig skrud med mitra och kräkla och trampar vanligen på en liggande man (Lalli), som håller i handen yxan (mordvapnet) eller mössan, som han hade stulit från den mördade och som beredde honom så stor olägenhet. Som vanligt afbildades mördaren, som trampas under helgonets fötter, än som en menniska, än som ett vidunder. I Nousis kyrka lär hafva funnits, under bilden af helige Henrik, en Lalli som haft vidunderskropp med fyra fötter.

Jag känner icke från någon svensk kyrka någon serie af bilder ur den helige Henriks legend, men sådana torde nog hafva funnits eller ännu finnas, och böra i sådant fall vara lätta att igenkänna. Från Finland är en serie bekant, på Henriks (tomma) grafvård, som i Nousis kyrka uppfördes år 1370 af biskop Johannes Peters-

Digitized by Google

son i Åbo och som sedan pryddes af den store biskop Magnus Olsson (Tavast † 1452) på öfre ytan och på sidorna med graverade kopparplåtar. På den öfre sidan ses under arkitektoniska ornament i gotisk stil helgonet i biskoplig skrud, med den högra handen, hvars mellersta finger prydes med en ring, lyft till välsignelse. Under hans fötter hvilar Lalli, med mössan i händerna och yxan vid sidan. Vid helgonets fötter knäböjer biskop Magnus. På skifvan läses den rimmade latinska inskriften, ett responsorium i hymnen, som plägade sjungas vid hans fest:[1]

O vita commendabilis,
o mors desiderabilis,
propter que(m) venerabilis
hic pontifex fit similis
in gloria sanctorum.
Commenda nos, amabilis
pater et honorabilis
martyr, regi celorum.

d. ä. o prisvärda lif, o önskvärda död, för hvilken denna vördnadsvärda biskop blir i herrligheten helgonens like. Du älskvärda fader och hedervärda blodvitne, mana för oss hos himlarnes konung.

På kopparskifvorna, som pryda vårdens sidor, äro följande tilldragelser ur hans legend afbildade. 1. Konung Eriks flotta närmar sig Finlands strand, som försvaras af landets hedniska inbyggare. 2. Hedningarne besegras och döpas. 3. Biskopen står utanför en kyrka och säger farväl åt konungen, som är färdig att segla åter till Sverige. 4. Lalli dödar en man i tvekamp och afvisas nu af biskopen, när han, med yxan i handen, kommer till kyrkan. 5. Lalli dödar biskopen och

[1] Hymnerna vid hans döds- och flyttningsfester äro aftryckta i *Scriptores rerum suecicarum medii ævi,* del. 2 afd. 1, s. 337.

Digitized by Google

sätter på sig hans hufvudbonad. 6. Mördaren kommer hem och sliter med möda af sig mössan. 7. Biskopens lik föres i högtidlig procession till kyrkan och messa sjunges vid hans öppna graf. 8. Fader och moder klaga öfver sitt sjuka eller döda barn, hvilket, när de anropa biskop Henrik, åter får lif. 9. Biskopens ringprydda finger hittas på isstycket. 10. Åbobiskopens sven sitter vid bordet hos kyrkoherden i Sandhem, som derefter intager sjukbädden, och 11. Biskop Henrik räddar de i sjönöd stadde skälfångstmännen.[1]

Under hr Sten Sture d. ä:s regeringstid, då man som ledare för den fosterländska rörelsen anropade Sveriges skyddshelgon, sattes den helige Henriks namn på örtugar, som präglades i Åbo mynthus.

Åbo domkapitels nuvarande sigill lär visa bilden af helgonets ringprydda finger.[2]

Hans Hildebrand.

Grafundersökningar i Vestergötland.

1. Hällkista vid Kinna-Sanden i Marks härad.[3]

På uppdrag af hr riksantiqvarien besökte jag den 2 oktober 1872 Kinna-Sanden invid Kinna kyrka i Vestergötland för att bese en å Kinna Sörgårdens egor den

[1] I Peringskölds *Monumenta Uplandica*, del. 2, s. 128, är den öfre kopparhällen afbildad. I *Finska fornminnesföreningens tidskrift*, del. 1 äro såväl denna som sidobeklädnaden med dess figurer afbildade. I min *Sveriges medeltid, skedet 1350—1521* är den öfre hällen och från sidohällarne framställningarne 7 och 8 återgifna, fig. 164 och 165. Åtminstone en del af sidobeklädnadens figurer äro graverade i koppar efter ritningar af E. Brenner; afdrag af tvenne planscher med scenerna 3,4 och 7 finnas i Akademiens arkiv.

[2] Det första kända kapitelsigillet visar biskopen och sex kapitelsmedlemmar knäböjande inför Vår fru med Barnet. Se B. E. Hildebrand, *Svenska sigiller från Medeltiden*, del. 1, ser. 2, nr 197.

[3] Beskrifningen å denna graf är hemtad ur den af mig till Akademien i november 1872 afgifna reseberättelsen. *O. M—s.*

Digitized by Google

20 juli nämnda år upptäckt graf från någon af hednatidens äldsta perioder, hvilken fornlemning visade sig ega mer än vanligt värde för vetenskapen.

Grafven — som ligger midt i en åker, ungefär 75 meter NV om Kinna kyrka — är bygd af flata gråstenshällar och har det utseende, som bifogade planteckning utvisar (fig. 7). Långsidorna bestå af 7 på kant resta hällar; några gafvelstenar funnos icke, men vid den nordöstra ändan stodo, då grafven påträffades, några mindre hällar lutande och snedt stälda; dessa voro dock borttagna före mitt besök. Genom de två resta hällarne *f* och *g* är grafven delad i tre rum af olika storlek. Alla hällarne äro ungefär lika höga, flata (släta å båda sidor) och 9 till 12 cm. tjocka. Grafvens riktning är NO—SV, eller kanske rättare NNO—SSV.

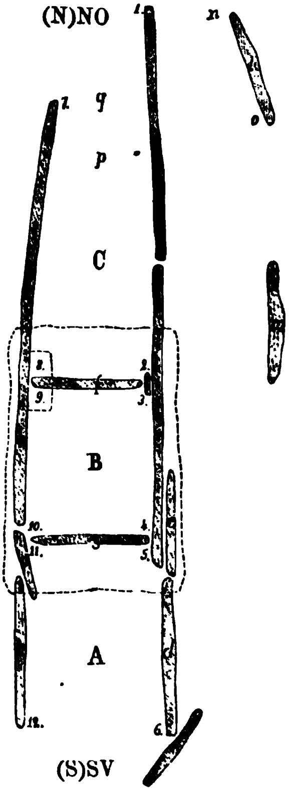

7.

Den östra sidoväggens längd fr. 1 till 6 är 5,7 meter.
» vestra » » » 7 » 12 » 5 »

Rummet A är 1,5 meter långt; B 1,18 meter; och C har varit åtminstone 2 meter. — Grafvens bredd invändigt är vid 7 (norra ändan) = 70 cm., vid *f* = 92 cm., vid *g* = 90 cm. och vid 6 (södra ändan) = 1,7 meter. — Grafvens djup, mätt från väggarnas öfverkant till alfven (eller knappt djupare än till den omgifvande åkerns yta) är 90 cm.

Digitized by Google

Öfver rummet B och angränsande delar af rummen A och C ligger en plan stenhäll, af granit (antydd genom en prickad linie å teckningen), nu sprucken i minst 4 bitar. Dess längd är 2,1 meter; bredden 1,2 meter och tjockleken 9 till 12 cm. Öfver de återstående delarne af rummen A och C hade intet annat tak funnits.

Grafven hade intet särskildt golf.

Öster om grafven stå två flata, resta gråstenshällar, *l* och *m*. Afståndet mellan *l* och grafvens östra vägg är vid *n* = 56 cm. och vid *o* 83 cm.; afståndet mellan *l* och *m* 1,1 meter; mellan *m* och väggen 98 cm.; *l* är 1,05 meter hög ofvan jord och *m* 95 cm. Båda stenarnes tjocklek är 12—26 cm. Äro möjligen dessa två hällar (och *e*) lemningar af någon stenkrets kring grafven?

Sedan jag sålunda redogjort för det tillstånd, i hvilket jag fann grafven, torde de ganska intressanta upplysningar böra meddelas, som lemnades om hvad man vid grafvens påträffande iakttagit. Jordegaren, herr fabriksidkaren Sven Andersson, var visserligen icke hemma vid mitt besök; men af rättaren Hidén, som varit närvarande då fyndet gjordes, erhöll jag följande upplysningar, å hvilkas noggrannhet jag tror att man kan fullt lita, emedan de gåfvos med en ovanlig klarhet och reda.

Grafven hade blifvit upptäckt, då man skulle borttaga en på åkern liggande och för odlingen hinderlig rund kulle af omkr. 20 meters diameter och 2 meters höjd. Kullen bestod af jord, blandad med en mängd smärre stenar. Grafven var helt och hållet betäckt af denna kulle och låg något öster om dess midt. Då grafvens botten, såsom redan är nämndt, ligger ungefär i jämnhöjd med den omgifvande åkern, måste grafven

Digitized by Google

antagas hafva blifvit bygd på den ursprungliga jordytan och kullen uppkastad öfver henne. Af öfverkanten å stenen *l* hafva, såsom dess yta tydligen utvisade, flere centimeter skjutit upp öfver kullens yta; stenen *m* var deremot fullkomligt dold.

I grafven fann man *dels* 5 »flintknifvar», några flintskärfvor och 2 nålbrynstenar af skiffer samt 6 bronsknappar och några andra smärre fornsaker af brons, hvilka alla insändes till Akademien med konungens befallningshafvandes skrifvelse af den 5 augusti 1872; *dels* 2 hela och en söndrig lerkruka, samt kol och brända ben, af hvilka intet blifvit insändt. Vid letande i grafven lyckades jag dock erhålla några bitar af lerkrukorna och ett par brända benstumpar, hvilka af mig inlemnades till museet.

Alla tre rummen hade för öfrigt varit fylda med jord.

En af flintknifvarne och två andra större flintor samt den ena brynstenen hade legat i rummet A; och en annan flintknif i rummet B. I rummet C hade man funnit 2 flintknifvar ungefär vid *p* och en mängd kol (utan inblandade benbitar) på något afstånd derifrån, vid *q*. A andra ställen i grafven hade man ej påträffat några kol. *Alla stensakerna och kolen lågo omkring 1 meter under väggarnas öfverkant.*

En af bronsknapparne hade legat i rummet A och bredvid honom hade funnits bitar af en lerkruka och brända ben. Vid hörnet 9 i rummet B hade stått en annan lerkruka innehållande brända ben, och vid hörnet 8 i rummet C en tredje dylik lerkruka, äfven innehållande brända ben. Båda de sist nämnda krukorna stodo på flata mindre stenar tätt intill mellanväggen *f*; *deras botten var endast något öfver 30 cm. under väggens öfverkant.* I den ena af dessa två krukor lågo 3 bronsknappar, och i den andra de 2 återstående knapparne. Man hade ej påträffat några flere krukor; och i rummen

Digitized by Google

B och C hade man ej funnit andra ben än dem som lågo i krukorna.

Den ofvan omtalade takhällen låg så, att de två sist anförda krukorna icke hade kunnat nedsättas i grafven utan att man *förut upplyftat denna häll.*

Inga obrända ben, hvarken af menniskor eller djur, hade blifvit iakttagna.

Dessa märkliga omständigheter göra det troligt, att grafven är uppförd under stenåldern, men blifvit begagnad också under bronsåldern; ett förhållande som äfven på andra ställen blifvit iakttaget.[1] Först nedlades på grafvens botten — såsom vanligt under stenåldern — de aflidnas obrända lik och vid deras sida ett eller flere stenverktyg. På grund af rummet B:s ringa längd skulle man möjligen kunna antaga, att åtminstone en del af dessa lik icke hafva legat utsträckta, utan sutit i grafven. Att benen under årtusendenas förlopp hunnit förmultna, är hvarken oväntadt eller ovanligt. Det bör så mycket mindre väcka vår förvåning, som de torde hafva varit utsatta för luftens åverkan på den tid, då grafven öppnades för nedsättningen af lerkrukorna med deras brända ben och små bronsprydnader. Härvid är det högst anmärkningsvärdt, att de två krukorna vid 8 och 9 funnos omkr. 60 cm. (2 fot) högre upp än stensakerna.

[1] Såsom prof härpå kunna vi anföra följande: vid Enslev i Randers amt, Jutland, har man öfverst i en af hög täckt gånggrift funnit ett skelett och derbredvid en bronsnål och en liten perla af guldtråd. Djupare ned lågo omkring 30 skelett med sten- och benredskap m. m., men intet af metall. Kammaren var 4,2 meter lång, 1,5—2,4 meter bred, men ej fullt 1 meter hög. (*Årböger for nordisk Oldkyndighed* 1866, s. 207; jfr 1868, s. 105). — I Borre socken på Möen undersöktes år 1838 en grafhög, som visade sig innehålla en gånggrift. I kammaren anträffades åtskilliga verktyg af sten, bernstensprydnader m. m., men intet af metall. I gången stod deremot en urna, innehållande brända ben (af ett barn) och en bronssåg; ofvanpå kammarens taksten, omkring 30 cm. under högens yta, lågo klingan till en dolk och 2 spiralfingerringar af brons. (*Annaler for nordisk Oldkyndighed* 1838, s. 168).

Digitized by Google

På grund af min framställning om vigten af att åt framtiden bevara ett så märkligt fornminne, har herr Sven Andersson i bref till mig förklarat, att han »gerna låter grafven qvarstå uti orördt skick.»

De i grafven funna fornsaker, hvilka nu förvaras i Statens Historiska Museum (Inv. 4788), äro:

a) En dolk af ljusgrå flinta med 3,6 cm. bredt blad och kullrigt tvåsidigt, baktill något utvidgadt skaft. Hel. Längd 16,3 cm.

b) En dylik dolk af mörkare flinta, men mindre. Bladet smalare, endast 2,7 cm. på bredaste stället. Hel. Längd 14,2 cm.

c) En smal, nästan jämnbred spjutspets af mörkgrå flinta; något *slipad* utefter midten å båda sidor. Längd 18,6 cm.; bredd 2,4 cm.

d) En mindre spjutspets af mörkgrå, fläckig flinta, baktill något afrundad. Längd 12,2 cm.; bredd 3,8 cm.

e) Ett s. k. halfmånformigt flintverktyg, bredt, närmast likt M. 71. Eggen nästan rak, utan tydliga tänder. Längd 9,9 cm.; bredd 3,8 cm.

f) En flintspån, finknackad i kanten, nött i den smalare ändan, ljusgrå. Längd 9,2 cm.; bredd 1,7 cm.

g) En itubruten spån af hvit flinta. Längd 6,7 cm.; bredd 2,3 cm.

h) En större, bred, tunn flintspån, fint knackad i den raka eggen, der spår af nötning, möjligen äfven af slipning, synas. Längd 10,2 cm.; bredd 5,6 cm.

i) Tre smärre skärfvor af olika slags flinta. Längd 6,5 och 3,3 cm.

k) Två s. k. nålbrynen af skiffer, af samma form som M. 4, med ett från den plana öfverytan utgående hål, som delar sig och utmynnar på två sidor. Det ena brynet är svart, fyrkantigt och 6,2 cm. långt; det andra mörk-

Digitized by Google

grått, fyrkantigt, med afrundade kanter, af 8,2 cm. längd.

l) Bladet till en bronsknif, tunt, utan sirater. Längd 6 cm.; största bredd 1,7 cm.

m) Det itubrutna bladet till en knif, eller kanske snarare såg, af brons. Längd 6 cm.; bredd 1,6 cm.

n) Sex knappar af brons, af samma typ som M. 195—6, alla med rund fotskifva. Två hafva på öfversidan 7 koncentriska upphöjda kretsar; en har 2 sådana kretsar; en har en 11-uddig stjerna, omgifven af många fina koncentriska kretsar; den femte har slät, något kupig, och den sjette slät, nästan flat öfverskifva. Diametern vexlar mellan 2,2 och 1,1 cm.; höjden mellan 1 och 1,5 cm.

o) En rund nästan flat bronsknapp, med en ögla på undersidan. Diameter 1,5 cm.

p) Ett stycke af en åt ett håll spiralrefflad, nu föga ergig bronsten, afbruten i ena ändan och tillhamrad i den andra; böjd i form af en något oregelbunden öppen ring af omkring 3,4 cm. inre diameter.

q) En liten smal, tunn, böjd, obetydlig bronsskena.

r) Några smärre bitar af ett (eller flere) groft, tjockt lerkärl, utan sirater.

Oscar Montelius.

Hvarjehanda.

Sturkö offerkyrka i Blekinge. Om denna kyrka förekommer i en skrifvelse från v. pastor J. A. Burén följande uppgifter, som kunna ega ett allmännare intresse.

»På ett skåp i koret står en liten omkring 5 tum (1,5 cm.) hög massiv modell af kyrkan. Den säges ha kommit flytande dit, der kyrkan står och på så vis bestämt dess läge. Enligt en gammal sägen skulle församlingen ha försökt att bygga först på en annan plats, men hvad som byggdes om dagen, refs ned om natten. Förmodligen har väl tron varit den, att St. Gertrud sedan anvisat plats genom omförmälda modells sändande».

»Kyrkan är en gammal offerkyrka och det fortfar ännu att sändas gåfvor. De uppgå till omkring 30—40 kr. om året. Gifvarne förtiga

Digitized by Google

nästan alltid sina namn, men tillkännagifva stundom orsaken till att de gifva. Orsaken synes ofta vara återvunnen helsa, men äfven andra orsaker angifvas. Så kom nyligen ett bref med följande inskrift: »till Sturkö kyrka en krona, emedan hästen nu kan stå på fötterna». För ett par år tillbaka ankom ett bref från Australien, innehållande några guldkorn till uppgifvet värde af fem kr., för hvilket belopp de ock af en guldsmed inlöstes».

När skola de svenska universiteten få professioner i jämförande fornkunskap? Med hänvisning till uppsatsen med denna titel i *Månadsbladet* nr 42 skynda vi att omnämna tvenne omständigheter, som måhända kunna bidraga till att i Sverige få arkeologien upptagen bland de läroämnen, i hvilka undervisning meddelas vid universiteten. Den ena är den, att man i Finland, hvarest hittills så litet blifvit gjordt för det arkeologiska studiet i jämförelse med hvad man gjort i Sverige, väckt fråga om att upprätta en profession i arkeologi vid Helsingfors universitet. Den andra är, att, efter hvad för redaktionen uppgifvits, tre vid Upsala universitet studerande filosofie kandidater ämna hos Kongl. Maj:t anhålla att de måtte få tillstånd att som den ena af de tre vetenskaper, i hvilka de skola undergå filosofie licentiat-examen, välja arkeologi. Det är högeligen att önska, att en sådan ansökan, om den inlemnas, måtte få nådigt bifall.

Förstörd fornlemning. På Bäne Kinsagårds egor, vid torpet Hedås nära landsvägen mellan Eklanda och Alingsås gästgifvaregårdar i Hols socken finnes en hällkista, som mäter i längd 5,93 meter och i höjd 1,78 meter samt har i behåll å östra sidan fyra och å den vestra sidan fem sidohällar samt den norra gafvelstenen (1,87 meter bred). Tre hällar ligga som tak öfver kistan, men dessa äro enligt uppgift i nyare tid ditförda. Hällkistan blef för 17—18 år sedan urgräfd samt ämnad och inredd till källare men som »ljus lyste och ditförda takhällar sprungo midt af», uppgaf man försöket. Vid gräfningen hittades tre flintdolkar, samt kolblandad aska. Hällkistan är betäckt rundt omkring med stenblandadt grus. (Meddelande af komminister K. L. Johansson).

Stort bronsfynd i Italien. Ingeniören A. Zannoni har vid gräfning inom sjelfva staden Bologna funnit ett stort lerkärl (1,25 meter högt), fullt af bronsföremål, vapen, redskap, prydnader, hela och brutna samt bronsplansar. Hela antalet af föremål är 14,530, det helas vigt 1,438 kilogram (nära 34 centner).

Katolsk bön.[1] Nedanstående bön begagnades till morgon- och aftonbön af en tiggargosse, Kalle Tappers pojke kallad, i Vestra Husby socken (i Östergötland) år 1832.

Tolf Guds englar lede mig {i / ur} säng,
två till hand,
två till fot,
två till hvarje ledamot,

[1] Meddelad af kyrkoherden L. C. Wiede.

två mig söfve,
två mig väcke,
två alla mina synder och sorger utsläcke!
Sankte Petrus är min broder,
Sankte Michael är mitt svärd,
så gör jag min himmelsfärd.
Käre moder gråt ej mig!
Jag har frälst så många qvinnor och barn
ur djefvulens garn.
Den som denna bönen läs morgon och afton,
honom varda så många synder förlåtna
som gräs på jordens dalar.

Från Akademiens sammankomster.

Den 9 januari 1877.

Kongl. Maj:t hade till Akademien remitterat Svenska fornminnesföreningens anhållan att af allmänna medel erhålla ett anslag af 800 kr. för utgifvande af en serie noggranna afbildningar (med text) af svenska antiqvariskt och konsthistoriskt märkliga kyrkor och andra mera betydande byggnader från äldre tid med dertill hörande detaljer. Akademien, som ansåg ett sådant planschverk, om det utföres af sakkunniga personer och skickliga konstnärer, böra blifva af stort värde för vårt lands konsthistoria, beslöt att i underdånighet tillstyrka det begärda anslaget.

Genom landshöfdinge-embetet i Skaraborgs län hade blifvit öfversänd en skriftlig förklaring af pastorsembetet och kyrkorådet i Häreneds församling rörande förfarandet med åtskilliga vid kyrkans reparation uttagna äldre grafstenar.

Genom landshöfdinge-embetet i Malmöhus län hade blifvit till inlösen för Statens samlingar hembjuden en ljuskrona gjuten år 1674 och tillhörig Välinge församling. Akademien ansåg denna krona icke behöfva inlösas.

Akademien gaf bifall till Vermlands läns k. Hushållningssällskaps förvaltningsutskotts anhållan att få i mindre storlek prägla belöningsmedaljer med samma sinnebilder och inskrift, som af Akademien den 25 februari 1873 blifvit godkände, med det tillägg, att inom eklöfskransen på frånsidan måtte få präglas den belönades namn och anledningen till belöningen.

Ordföranden i Helsinglands Fornminnessällskap dr J. A. Wiström hade insändt berättelse om sällskapets verksamhet under år 1876.

För Akademien anmältes att *Oldenburger Landesverein für Alterthumskunde* begärt att få träda i skriftutbyte med Akademien.

Ett af Consistorium Academicum i Uppsala inlemnadt förslag till den minnespenning, som kommer att präglas med anledning af universitetets jubelfest, föredrogs och godkändes.

Digitized by Google

Svenska Akademien hade till utdelning bland Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens ledamöter förärat 21 exemplar af den till Svenska Akademiens senaste högtidsdag präglade minnespenningen öfver Nils von Rosenstein.

Till ordförande och vice ordförande för tiden intill den 2 juni valdes professoren m. m. W. E. Svedelius samt presidenten m. m. C. F. Wærn.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum*:

af enkedrottning Josefinas sterbhus, en dyrbar dosa; af löjtnant C. A. Olsson, ett graffynd från den senare jernåldern; af professor C. Hansen i Köpenhamn, kopia af en passare som tillhört k. Gustaf II Adolf.

b) till *Akademiens boksamling:*

af hr R. W. Cochran-Patrick, of Ladyland (Skottland), hans dyrbara arbete i två delar *Records of the coinage of Scotland;*

af *die kgl physikalisch-ekonomische Gesellschaft* i Königsberg, 15 band af dess utgifna skrifter.

Den 23 januari 1877.

Upplästes Kongl. Majts nådiga skrifvelse af den 30 sistlidne december, innehållande bestämmelser med afseende på Akademiens tjenstemäns semester samt vikariers arfvoden under ordinarie tjenstemans tjenstledighet.

Chefen för ecklesiastikdepartementet hade underrättat, att Kongl. Majt, med anledning af Akademiens underdåniga hemställan om behof af nya myntskåp i k. Myntkabinettet, behagat till Akademiens disposition ställa ett belopp af 1,000 kronor.

Landshöfdinge-embetet i Malmöhus län hade insändt 20 kufiska, 1 angelsaksiskt och 1 tyskt silfvermynt samt bitar af mynt och prydnader af silfver, hörande till det förut inlösta fyndet från nr 11 Bräcke i Brunnby socken; äfven denna del af fyndet inlöstes.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar län hade, med anledning af Akademiens skrifvelse af den 23 sistlidne november, aflemnat infordrade rapporter af kronolänsman C. W. Andersson och magistraten i Kalmar om anställd undersökning rörande skedd åverkan å en mängd forntidsgrafvar å Harby egor i Ljungby socken.

Från kyrkoherden J. W. Brogren hade inkommit utförlig beskrifning öfver Vånga kyrka i Östergötland.

Vice pastor J. A. Burén hade inkommit med infordrad fullständigare beskrifning öfver Sturkö kyrka i Blekinge, hvilken församlingen beslutat nedrifva. Som af denna beskrifning inhemtas, att kyrkan saknar antiqvarisk märkvärdighet i afseende på byggnadssättet, och att dess inventarier, som ega något värde, komma att flyttas till den nya kyrkan, ansåg Akademien sig sakna skäl att yrka kyrkans bibehållande. Men som det uppgifves att kyrkan varit en s. k. offerkyrka och således i detta afseende kan anses ega särskild märkvärdighet, ville Akademien anmoda pastor Burén att söka anskaffa en teckning af kyrkan och insända densamma till Akademien.

Digitized by Google

Ett af k. Vetenskaps Akademien inlemnadt förslag till en belöningsmedalj föredrogs och godkändes.

För Akademien tillkännagafs, att någon täflingsskrift icke inkommit före utgången af den i stadgarne och i Akademiens program bestämda tiden.

En kyrkdörrsring af flätade jerntrådar med djurhufvudformade ändar af brons från Qvibille i Halland, hembjuden genom löjtnant J. A. Lagergren inlöstes.

För Akademien uppvisades en af musei-intendenten G. Brusewitz insänd teckning af en dopfunt, som med Akademiens tillstånd blifvit från Finnekumla kyrka i Kinds härad, Vestergötland, aflemnad till Göteborgs museum.

En i England präglad silfvermedalj öfver Carl von Linné med inskrift å framsidan: *Jersey Society of Agriculture and Horticulture* inlöstes.

Följande gåfva till *Statens Historiska Museum* anmältes:

Från viktualiehandlaren C. G. Sjöbergs sterbhus ett ryskt bönealtare.

Den 6 februari 1877.

Genom nådig skrifvelse af den 30 december hade Kongl. Majt meddelat underrättelse, att Kongl. Majt af 1877 års anslag till resestipendier samt läroböckers och lärda verks utgifvande gifvit anslag åt boktryckaren Hanselli, lektor Karlsson, kammarherren C. Silfverstolpe, R. Dybeck och protokollssekreteraren O. S. Rydberg.

Genom landshöfdingeembetet i Elfsborgs län hade hembjudits fem k. Karl IX:s fyra-marker af åren 1605—1610 samt tre utländska thalermynt, funna å Sträte storegård i Folskäls socken i Marks härad; en fyramark för år 1610 samt en holländsk thaler för år 1591 inlöstes.

Dr Hildebrand afgaf berättelse om Vånga gamla kyrka i Östergötland, som han sedan förra sammankomsten besökt, och beslöt Akademien, på hans förslag, att medgifva hvalfvens och pilastrarnas rifning samt att söka för Statens samlingar erhålla dels en jernbeslagen dörr dels en i trä skulpterad bild af den helige Olof.

Ett på enskild väg hembjudet bronssmycke från jernåldern, funnet vid Kärna i Burs socken på Gotland inlöstes.

Akademiens sekreterare uppläste en af framlidne grefve Axel Bjelke meddelad uppsats, i hvilken han, på grund af ett utdrag af grefve Carl Gustaf Tessins dagbok för den 3 juni 1758, söker göra det troligt, att en i k. Myntkabinettet befintlig bild af kejsar Rudolf II till häst, fästad på ett af de myntskåp, som brukspatron Östberg genom testamente förärat, vore en lemning från det år 1648 i Prag tagna kejserliga myntkabinettet. Grefve Tessin hade hos kammarherren grefve Herman Fleming sett denna bild på ett från nämnda krigsbyte kommet skåp fullt med mynt och medaljer.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af H. M. Enkedrottningens sterbhusdelegare: ett sigill, som tillhört H. K. H. prins Gustaf, ett träskrin förfärdigadt af hertigen Eugène

Digitized by Google

af Leuchtenberg, samt ett litet medaljskåp innehållande 135 medaljer i brons;

af kapten J. A. Lagergren, en stenyxa; af löjtnant E. Vannerus, en yxhammare af koppar; af häradshöfding A. F. Ekevall, ett fynd från Bjurselet (beskrifvet i *Månadsbladet* nr 53 & 54); af ingeniör Eskil Lindblad, trenne fornsaker från bronsåldern; af Skånska Fornminnesföreningen, en gipsafgjutning af en runsten; af adjunkten G. Brunius: en bronsbild.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af löjtnant E. Vannerus, två nederländska thalermynt.

Den 20 februari 1877.

Akademien beslöt invälja H. K. H. Kronprinsen till Akademiens förste hedersledamot.

Från Öfverintendentsembetet hade öfverlemnats en skrifvelse från prosten A. Bergman i Dala (Skara stift) med underrättelse att Dala kyrka jämte ett vid densamma af landshöfdingen Bengt Ribbing år 1646 uppfördt grafkor snart kommer att rifvas. Akademien beslöt anmoda friherre G. von Essen på Svenstorp att besöka stället och meddela beskrifning öfver så väl kyrkan som grafkoret samt yrka rifningens inställande tills vidare.

Från domkapitlet i Vesterås hade inkommit underrättelse, att Nora stads kyrka kommer att under loppet af år 1878 att rifvas.

Kyrkoherden E. M. Ullman i Tådened (Skara stift) hade insändt infordrad redogörelse för kyrkan och dess märkvärdigheter. Akademien beslöt anmoda handlanden B. O. Cederbom att öfvervaka kyrkans rifning.

Akademien beslöt hos Kongl. Majt anhålla, att probering af jordfynd af guld och silfver må få af vederbörande tjensteman vid kontrollverket verkställas afgiftsfritt, såsom hittills skett af k. myntets mynt- och bergsproberare.

Akademien beslöt att till sin ledamot professor Sven Nilsson afsända en lyckönskningsadress till hans 90:e födelsedag den 8 mars.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af k. Vetenskapsakademien, fynd från Solotizk vid Hvita hafvet, anträffade af löjtnant H. Sandeberg.

b) till *Akademiens boksamling*:

af kammarherre Worsaae hans afhandling *Discours prononcé devant la Société royale des antiquaires du Nord, dans la séance du 28 janv. 1875.*

c) till *Akademiens arkiv:*

af kyrkoherden i Skärkind, dr Axel Broman, åtskilliga af hans morfader Gabriel Lindblom i egenskap af vice sekreterare i k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien uppsatta konceptprotokoll och anteckningar från åren 1788—1792.

Digitized by Google

Litteratur.

Höjer, M. Konungariket Sverige. H. 17. — 48 s. 8. — 75 öre.

Wiede, L. C. Nytt svar på den gamla frågan: Hvar låg Ansgarii Birka? — 72 s. 8. — 1 kr.

Upplands Fornminnesförenings Tidskrift V. (Första bandets sista häfte). — 150 s. 8. 18 fig.[1] — 2 kr. 50 öre.

Innehåll: 1. Arkeologisk beskrifning af Börje, Hammarby, Harbo, Jumkils, Knifsta, Lena, Norrby, Sigtuna, Skuttunge, Vaksala och Åkerby socknar; — 2. Rättelser och tillägg; — 3. Titelblad och innehållsförteckning till första bandet.

Med tidskriften är sammanhäftad:

Redogörelse för Upplands Fornminnesförening II. 1875—1776. — XV sidor.

Montelius, O. Führer durch das Museum vaterländischer Alterthümer in Stockholm. Im Auftrage der k. Akademie d. schönen Wissenschaften Geschichte und Alterthumskunde ausgearbeitet von O. M. Uebersetzt von J. Mestorf. 2 + 138 s. med 154 fig. 8. — Pris (i Statens Historiska Museum) 1 kr. 50 öre.

Ridderstad A. Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland, h. 5. — 64 s. 8. — 1 kr.

Klingspor, C. A. Sveriges Riddderskaps och Adels vapenbok. Ridders- och Adelsmän nr 1140—1235. 16 färgtryckta pl. 4. — 12 kr.

Färgtrycket å dessa planscher är näppeligen så godt som det kunde önskas.

Richert, M. B. Försök till belysning af mörkare och oförstådda ställen i den poetiska Eddan. III + 57 s. 8. — 1 kr.

Rydberg, O. S. Sveriges traktater med främmande magter jemte andra dithörande handlingar. XXX + 637 s. med 2 facsimile. Stor 8. — 25 kr.

Bergström, R. Undersökningar rörande svenska folkvisor. 1. Staffansvisan, 2. Liten Karin.

I tidskriften Framtiden 1877 s. 102—109.

Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift, bd. 3, h. 2. — 104 s. med 11 träsnitt. 8. — 3 kr.

Innehåll: 1. Svenska fornminnesföreningens fjerde allmänna möte i Göteborg den 14—17 juni 1875. — 2. Brusewitz, G., Förteckning å kyrkor och samlingar som lemnat bidrag till den i sammanhang med nämnda möte anordnade utställning af fornsaker. — 3. Cederström, C., Öfversigt af förf:s vid mötet utstälda fornsakssamling. — 4. Djurklou, G., Strödda anteckningar om Kinds härad i Vestergötland i äldre tider. — 5. Montelius, O., Sveriges arkeologiska literatur åren 1875 och 1876 (för den förkristna tiden).

I friherre Djurklous uppsats finnas afbildningar af dopfuntar från Långhems och Säms kyrkor (båda i Statens Historiska Museum), af Torpa stenhus (det yttre, samt planer af de tre våningarna), samt af Openstens fäste och kringliggande trakt.

Litteraturförteckningen upptager 57 nummer.

[1] Samtliga träsnitt i häftet tillhöra antingen k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien eller firman P. A. Norstedt & Söner.

Detta nummer lades under pressen den 26 Mars 1877.

Stockholm 1877. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

63. 1877. Mars.

Innehåll: 1. Grafundersökningar i Vestergötland: 2. Hällkista vid Karleby Utbogården (4 fig.). — 2. Hvar låg Ansgarii Birka? — 3. Från Akademiens sammankomster.

Grafundersökningar i Vestergötland.

2. Hällkista vid Karleby Utbogården i Vartofta härad.

Kort efter afslutandet af den antropologisk-arkeologiska kongressens möte i Stockholm 1874 företogo doktor Retzius och jag några undersökningar i närheten af Falköping. Under det vi voro sysselsatta med gräfning i en af gånggrifterna vid Karleby kyrka, underrättades vi af arrendatorn till Karleby Utbogården, Johannes Persson, att han på en af sina åkrar nyligen borttagit ett större af kullersten bildadt stenröse, hvars stenar han användt till en gärdesgård. Efter rösets borttagande hade han märkt, dels några ungefär i jämnhöjd med den omgifvande jordytan liggande hällar, som han hemtagit till gården, dels kanten af några i jorden stående hällar. Vi begåfvo oss derför till stället, der dock intet anmärkningsvärdt syntes; men sedan vi låtit borttaga någon jord, funno vi öfverkanten af några stående hällar, hvilka snart visade sig vara väggar till en stor hällkista (fig. 8—10). Då dessa hällar sannolikt snart skulle hafva fallit i glömska, i samma mon som deras öfverkanter blifvit af plogen bortslagna, har man för det märkliga fynd, som nu gjordes, nästan

Digitized by Google

uteslutande att tacka Johannes Perssons omtanke att underrätta oss om grafvens tillvaro.

Grafkammaren hade, såsom nyss nämndes, redan blifvit beröfvad ett par af sina takhällar; en sådan häll, eller snarare större delen deraf, låg bredvid grafven, och endast *en* takhäll låg qvar på sin plats, nära grafvens midt, men itubruten och nedsjunken i kammaren, hvilken, liksom de båda smärre rummen, om

8.

hvilka strax skall talas, var alldeles fyld med sand och sandblandad jord.

Grafven, som ligger i norr och söder, är såsom planen (fig. 10) visar, delad i tre rum, af hvilka det nordligaste, den egentliga grafkammaren, är det största. Dess längd är i midten, upptill, 4,52 meter; vid östra och vestra väggen är längden nedtill 4,17 meter, men

Digitized by Google

upptill omkring 15 cm. större. Bredden är vid norra gafveln 2,1 meter och vid den södra 1,98 meter. Höjden är vid norra gafveln, der den är störst, 1,85 meter.

Mellanväggen mellan detta rum och det mellersta bildas af en stor häll (fig. 10, nr 1), hvilken nedtill ungefär vid midten har en halfrund öppning, som ses å fig. 9. Hålets största bredd är 60 cm. Dess höjd, räknad från stenens underkant är 75 cm., men räknad

9.

från kammarens golf endast 60 cm. Denna öppning är på yttre sidan täckt af en flat sten (fig. 10, nr 18), hvilken qvarhålles i sitt läge af en kullersten (nr 19).

Det mellersta rummets längd vid östra väggen, det vill säga afståndet mellan stenarne nr 1 och 15, är 1,05 meter; vid midten 93 cm. Dess bredd är 2,1 meter.

Digitized by Google

Väggen mellan detta rum och det sydligaste bildas af två hällar (fig. 10, nr 15 och 16), hvilkas mot hvarandra stötande kanter äro ganska omsorgsfullt slät-huggna. I dessa stenar är upptill uthugget en större halfrund öppning, som ses fig. 11; dess största bredd är 75 cm. Äfven denna öppning var på utsidan täckt af en större stenhäll (fig. 10, nr 20).

Det sydligaste rummet, ingången, är på södra ändan till större delen öppet. Dess vestra sida upptages af en stor, in i rummet inskjutande kullersten (nr 21), hvars andra del går in i jorden vid sidan af grafven.

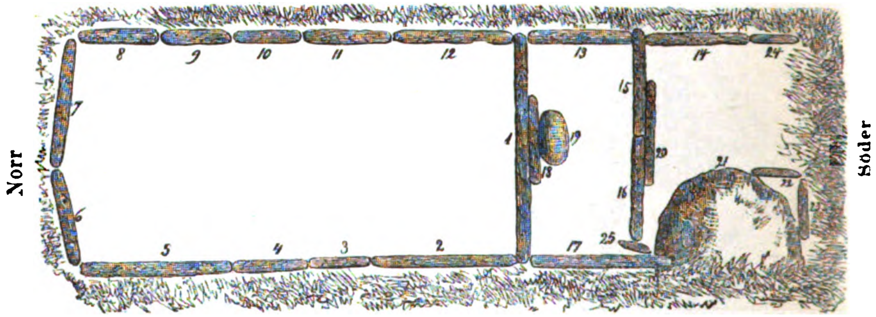

10.

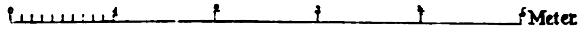

Troligen låg denna sten här redan innan grafven uppfördes. Genom två på kant stälda smärre hällar (nr 22 och 23) bildas en rätvinklig afslutning på yttre sidan.

Hela grafbyggnadens längd är 7 meter. De dertill använda hällarne äro af kalksten.

I den egentliga grafkammaren hittades först, på ungefär 1 meters djup, några spridda menniskoben och derefter på grafvens botten en stor mängd tätt liggande menniskoskelett, samt bland och under dem ett ovanligt stort antal dolkar, spjutspetsar, pilspetsar och andra arbeten af flinta, »nålbrynen» af skiffer, lerkärl och

Digitized by Google

bennålar. Invid östra väggen, nära 1,5 meter från norra gafveln, hittades nära grafvens botten *i benlagret* den afbrutna udden af en spjutspets af *brons* och två små perlor af samma metall. Nästan midt under bronsspetsen, några centimeter djupare, lågo två väl arbetade flintdolkar.

Benen lågo så tätt tillsammans, att man endast undantagsvis lyckades urskilja de till samma skelett hörande benen; någon gång kunde man dock se, att ett lik legat utsträckt, hvilket särskildt med full visshet iakttogs i afseende på ett skelett, som låg vid kam-

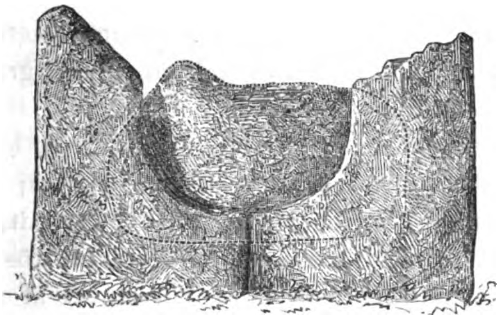

11.

marens södra ända med fötterna i sydvestra hörnet och kroppen snedt inåt grafven, nästan i diagonalens riktning.

I mellersta rummet träffades också menniskoben. Äfven der var det emellertid nästan omöjligt att bestämma, huru liken blifvit jordade; ett af dem vid östra väggen, syntes dock hafva varit sittande. I denna afdelning af grafven hittades inga fornsaker.

I det sydligaste rummet funno vi hvarken ben eller fornsaker.

Hela antalet af de i grafven nedlagda liken var minst 60. De hade alla blifvit jordade *obrända* [1].

[1] I det öfversta jordlagret träffade vi en enstaka bit brändt ben, hvilken troligen ursprungligen legat i stenröset, der man, att döma af de arbetares berättelse som före vår ankomst bortfört stenarne, synes hafva funnit lemningar af ett brändt lik, troligen från bronsåldern.

Digitized by Google

I grafven hittades äfven några djurben; för dem, äfvensom för der funna skallar och ben af menniskor, torde dr Retzius komma att närmare redogöra.

Grafvens form och byggnadssätt, äfvensom den omständigheten, att man här fann ett så ovanligt stort antal väl arbetade fornsaker af sten, allt visar, att grafven uppförts och begagnats under stenåldern, om ock först mot slutet af perioden. Det är då i hög grad anmärkningsvärdt, att man vid bottnen, midt bland de lik, för hvilka grafkammaren synes vara ursprungligen afsedd, funnit ett par föremål af brons, hvilket visar, att någon kännedom om denna metall hunnit sprida sig till Vestergötland på den tid, då grafven uppfördes eller ännu begagnades.

Fyndet vid Karleby Utbogården torde kunna anses som en bekräftelse på den åsigt, hvilken vi redan i *Sveriges forntid* (texten, sid. 139) framstält, nämligen att en del af de under en hög eller ett röse helt och hållet dolda hällkistorna höra till slutet af stenåldern, och en del af dem till början af bronsåldern.

De i grafven funna fornsakerna, hvilka nu förvaras i Statens Historiska Museum (nr 5386), äro:

a) En präktig, ovanligt väl arbetad, flintdolk, afbildad fig. 20 i *Führer durch das Museum vaterländischer Alterthümer in Stockholm*. Bladet tunt, slaget med utmärkt skicklighet. Skaftet fyrkantigt, baktill utvidgadt; alla kanterna prydda med små fina regelbundna hugg. Hela längden 25 cm.; bladets största bredd 4.8 cm.

b) En dylik flintdolk med fyrkantigt, baktill utvidgadt skaft; kanterna dock mindre regelbundna än å *a*. Längd 24.7 cm.; bladets största bredd 4 cm.

c) En mindre flintdolk med fyrkantigt, baktill mycket utvidgadt skaft; tre af kanterna prydda med sådana

Digitized by Google

fina regelbundna hugg som *a*, men den fjerde kanten saknar dylika och är otydlig. Längd 17.2 cm.; bladets största bredd 3.5 cm.

d) Sju andra flintdolkar med mer eller mindre tydliga skaft; å en af dem är skaftet slipadt längs båda sidornas midt. Längd 23.1—14.5 cm.

e) Tre flintdolkar med utnötta blad. En har fyrkantigt, baktill föga utvidgadt skaft, och liknar närmast fig. 52 i *Sveriges historia* (1:a delen, sid. 32). De två andra hafva kullrigt tvåsidiga skaft. Längd 18—14.2 cm.

f) En utnött dolk eller spjutspets af flinta, baktill möjligen afslagen. Längd 6.7 cm.

g) En spjutspets eller dolk af flinta; bakre delen tunn, kullrigt tvåsidig, baktill afsmalnande. Längd 15.1 cm.; största bredden 3.3 cm.

h) En spjutspets af flinta, med bredt blad och med kort, smal tånge. Hela längden 9.2 cm.; bladets största bredd 3.7 cm.

i) En spjutspets af flinta, triangulär, närmast lik M. 47, men med djupare urskuren bas. Båda eggarne fint sågtandade. Längd 7.2 cm.; bredd vid basen 4 cm.

k) En mindre spjutspets af flinta, lik M. 47; urskärningen vid den tjocka basen grund. Längd nära 6 cm. (yttersta spetsen afbruten); bredd vid basen 2.9 cm.

l) En spjutspets (?) af flinta, bredt triangulär, med basens båda hörn afrundade; den yttersta spetsen något sned. Ena sidan slät, oknackad. Längd 5.3 cm.; bredd vid basen 3.9 cm.

m) Fyra pilspetsar af flinta, med urskuren bas, utan tånge. Längd 5—2.5 cm.

n) Ett litet halfmånformigt flintverktyg, af samma slag som M. 74, men mindre; eggen inböjd, utan sågtänder; ena ändan afbruten. Längd nu 6.8 cm.; bredd midtpå 2 cm.

Digitized by Google

o) En smal mejsel af flinta med rät egg; kullrigt tvåsidig, utan smalsidor. Endast vid eggen slipad. Möjligen bildad af det afslagna skaftet till en dolk eller spjutspets. Längd 7.8 cm.; bredd 2.2 cm.

p) En liten skrapa af flinta. Längd 2.8 cm.; bredd 2.4 cm.

q) Femton skärfvor af flinta; några af dem synas hafva varit använda som skrapor.

r) Fem smärre brynen af skiffer. Ett af dem är 6.2 cm. långt, fyrkantigt, med afskurna kanter och tre hål såsom å M. 4; det andra är dylikt, men större (8.2 cm. långt), samt med hål blott från ena sidan och uppifrån; två hafva endast hål genom bredsidorna; den femte saknar hål.

s) Fyra benprylar. En af dem är afbildad fig. 25 å sid. 26 i 1:a delen af *Sveriges historia*; 13.2cm. lång. Den andra är dylik, men mindre; de två återstående äro upptill afbrutna. De två förstnämnda äro af *får*-ben.

t) En ben-nål med genomborradt hufvud, lik M. 81; afbruten.

u) En trind ben-nål med stort, nu skadadt, öga upptill; något böjd mot spetsen. Längd 8.5 cm.

v) En bernstensperla, eller rättare hälften af en större perla, närmast lik fig. 75 i *Sveriges forntid*, texten sid. 91; den har sedan blifvit försedd med ett nytt, genom bredsidorna, nära ena kanten gående hål.

w) Ett stycke af en annan bernstensperla.

x) Fem lerkärl af grof tjock massa, illa brända, närmast lika M. 93; ett par af dem hafva liksom nämnda fig. ränder af intryckta, snedt gående punkter. Två af kärlen voro sönderfallna; de tre återstående äro 15.5—11 cm. höga.

y) Den yttersta, afbrutna udden af en spjutspets af *brons*; nu 2.8 cm. lång.

Digitized by Google

z) Två små, mycket enkla perlor af *brons*, hvardera bildad af en smal, endast 3 millimeter bred, tunn ten, hopböjd till en liten oregelbunden öppen ring, nu något tilltryckt.

Oscar Montelius.

Hvar låg Ansgarii Birka?

I nr 2 af *Månadsbladet* förekom en liten notis om Björkö-fynden, på grund af hvilka den urgamla åsigten att med Birka bör förstås Björkö i Mälaren framställdes såsom den antagligaste. Samtidigt uttalade dr Montelius enahanda åsigt. Häraf framkallades i en af Stockholms dagliga tidningar en uppsats, i hvilken framhölls såsom mera beaktansvärd den under detta århundrade tillkomna teorin, att Birka vore att söka i Kalmartrakten, på Birkenäs. Såväl dr Montelius som jag framställde i samma tidning några anmärkningar mot denna åsigt, hvilken saknar alla giltiga bevis.

Sedan dess hafva, ju mera dr Stolpes undersökningar å Björkön fortskridit, den allmänna meningen, i synnerhet hos fackmännen, stadgat sig för åsigten att Birka legat å denna Mälarens ö. Under tiden har dock en gång ett försök blifvit gjordt att förlägga Birka till Visby och nu till sist att söka dess läge inom Björkekinds härad vid den nuvarande staden Söderköping. Denna mening har blifvit uttalad af kyrkoherden Wiede i en afhandling, som bär titeln *Nytt svar på den gamla frågan: hvar låg Ansgarii Birka?*

Herr Wiede har sedan många år tillbaka gjort sig berömligt känd såsom flitig forskare i de historiska vetenskaperna, och med ett ganska stort intresse vänder man sig derföre till hans bok, i hopp att få en ny ut-

Digitized by Google

redning af den gamla frågan. Med sviken förhoppning lägger man dock boken ifrån sig: de gamla välkända uppgifterna hafva blifvit grupperade kring en ny medelpunkt, men det är också allt. Hufvudfrågan har icke genom denna undersökning vunnit något. Hela arbetet bär prägeln af en förgången tids forskningssätt. Vår tid kräfver en uttömmande, en mångsidig granskning af det ämne, man upptager till behandlande; den vill ej gerna godkänna den underlåtenhet, att närmare pröfva skälen för andras åsigter, som hr Wiede omtalar med följande ord: »sjelf har jag med afsigt afhållit mig från att närmare inhemta innehållet af de tvistande författarnes skrifter, för att icke vid eget omdömes afgifvande förvillas af förut fattade omdömen och meningar». Genom att göra sig till godo den nyare forskningens frukter hade hr Wiede undgått att i en del detaljer åter upprepa meningar, som längesedan visat sig vara ohållbara.

De hittills uttalade meningarna uppräknas af hr Wiede på följande sätt:

Björkstad, i Vestmanland,
Sigtuna och *Signilsberg*,
Björkön (Messenius),
Stockholm (Götlin),
Linköping (Dalin),
Birkenäs, i Kalmar län (Sylvander),
Borgholm (Vellejus) och
Visby (Hyltén-Cavallius).

Med anledning af denna lista torde böra anmärkas, att Björkö-teorien icke är uppfunnen af Messenius; i början af 1500-talet, ja redan under medeltiden tog man i Sverige allmänt för gifvet att Birka och Björkö var detsamma. Birkenäs-teoriens upphofsman är icke Sylvander, utan publicerades denna teori allra först af Abraham Ahlqvist, som hade godkänt en gissning af J. H. Wallman, hvilken således är teorins upphofs-

Digitized by Google

man, ehuru han efter ett besök på Birkenäs och efter en närmare granskning af källskrifterna sjelf förkastade den. För ett par år sedan framställdes Visby-teorin af hr Mandelgren i Post- och Inrikes tidningar. När och hur hr Hyltén-Cavallius uttalat sig i frågan, känner jag icke.

Det finnes en enda omständighet som kan med skäl anföras för Söderköpings-teorin. I Adams arbete, som är den vigtigaste källskriften, uppgifves Birka ligga vid (från Tyskland räknadt) den bortre ändan af Götarnes land och vid en vik af Östersjön. Det återstår då allenast att tänka på Bråviken eller Slätbaken, säger hr Wiede, och han bestämmer sig för den senare. Slätbaken och dess stad Söderköping var under medeltiden vida vigtigare för samfärdseln än Bråviken och dess stad Norrköping.

De som förlägga Birka till Mälaren kunna icke i denna sin mening rubbas af den omständigheten att Birka skulle ligga vid en vik af Östersjön. Mälarens mynningar voro på Adams tid vida bredare än nu, och vår tids stora insjö kunde för 800 år sedan mycket väl betraktas som en öppen fjärd.

Det återstår dock den bestämda uppgiften att Birka låg i Götarnes land. Men denna uppgift står ensam i strid med andra samstämmande uppgifter hos Adam och det är derför nödigt, att underkänna antingen den enstaka uppgiften om Götaland eller ock de andra sins emellan öfverensstämmande och sålunda hvarandra stödjande uppgifterna. Hr Wiede godkänner den förra, men förkastar de senare. Att så förfara strider mot rimligheten, så vida man icke kan uppställa bindande bevis för sin dom — något som det icke lyckats hr Wiede.

Det är egentligen tvenne bevis, som hr Wiede anfört för sin åsigt. Han tyder, i likhet med Örnhjelm — och båda hafva säkerligen rätt deruti — den *civitas*, hvilken skulle ligga invid köpstaden Birka som en borg,

Digitized by Google

till hvilken man i ofredstider drog sig tillbaka, och framhåller att en sådan borg än i dag finnes i närmaste grannskapet af Söderköping. Men en sådan borg finnes ock på Björkön, helt nära den s. k. svarta jorden. Detta bevis gifver derföre intet stöd mot Björköteorin. — Det andra beviset lyder så: Birka skulle ligga midt i Sverige. Hr Wiede drager en linie från Ödmorden till utklipporna i Blekingskären, delar denna linie midt itu och finner då delningspunkten just vid Söderköping. Hr Wiede tillägger dock: »sannt är väl, icke hade Adam af Bremen så noga uppmätt Svea välde». Men den betänklighet, som denna tanke hos honom väcker, mötes med inkastet: »likväl måste man antaga, att åtminstone en ungefärlig uppmätning i tankarne måst hafva föregått och föranledt hans tvärsäkra uttryck *midt i Sverige*» [1]. Mot detta kunde här mycket vara att säga — hur är för denna tid en uppmätning ens i tankarne möjlig? — men vi behöfva icke väga mot hvarandra den ena eller den andra sannolikheten, ty man har icke rättighet att anse Sveabygden på mäster Adams tid taga slut vid Ödmorden. Det är förut visadt [2], att redan under den tidigare jernåldern såväl Helsingland som Medelpad var uti ganska vidsträckt mått befolkade af ett folk med samma kultur, som de som fanns i södra Sverige. Sedan dess har äfven från Angermanland, till och med från Vesterbottens lappmark kommit till Statens Historiska Museum fynd hörande till samma ålder [3]. Under den senare delen af vår hedniska jernålder fanns i Ångermanlands hufvuddelar en ganska betydande bygd. Grafhögarne gå till och med upp till

[1] *In medio Svevoniæ* behöfver för öfrigt icke betyda annat än *i Sveriges mellersta del*, hvarmed mycket väl kan afses ett ganska vidsträckt område.

[2] *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige*, 2 s. 222.

[3] *Månadsbladet* nr 53 & 54 s. 270 och 275.

Digitized by Google

trakten af Piteå. Om den linie, som skulle representera det hedniska Sveriges längd, delas midt itu, faller således skärningspunkten långt i norr om Söderköping.

På uppgiften att Birka skall ligga lika långt från Östersjöns främmande kuster fäster hr Wiede ingen vigt. »Sjelfva uttrycket», säger hr Wiede, »innebär ett *nonsens*». Detta Adams yttrande har tidigare anförts af dr Sylvander såsom ett bevis för Birkas läge i Kalmartrakten, alldenstund han derifrån på ett af Klints sjökort funnit afstånden lika långa till flere af Östersjöns kuster. Det är samma misstag, som hr Wiede gjort med afseende på den nyss omtalade punkten, misstaget nämligen att man får kontrollera 1000-talets uppgifter med de upplysningar som nutidens noggrannt uppmätta kartor lemna. För att på mäster Adams tid bestämma afstånden något när tillförlitligt hade man ingen annan utväg än att rätta sig efter de uppgifter man hade om den tid sjöfarten drog mellan de olika orterna. Men det var icke så mycket seglingen på öppen sjö som man dervid hade att rätta sig efter, utan snarare efter de uppgifter man kunde få om afstånden mellan de olika hvilostationerna inom skären. Till all lycka finnes en sådan redogörelse[1] från början af medeltiden för en sjöresa från Utlängan vid Blekinges sydöstra hörn till Stockholm och derifrån till Reval, och det visar sig att längden af hvardera resan är ungefär densamma. Om man till hvardera afståndet lägger den i hvartdera fallet gemensamma längden för resan mellan Mälarens mynning vid Stockholm och Björkön, kommer man tydligen till det resultat att afståndet från Blekinges gräns till Björkö var ungefär detsamma som afståndet mellan Björkö och Reval. Mäster Adams uppgift om de lika afstånden till andra kuster behöfver således icke vara fullkomligt nonsens.

[1] Tryckt i *Scriptores rerum Danicarum medii ævi*, del. 5 pag. 622.

Digitized by Google

De uppgifter, som hos mäster Adam förekomma och som helt visst äro de vigtigaste, emedan de äro de mest detaljerade, äro följande.

I bok I kap. 63 säger han: att Birka är en Götarnes stad, liggande midt i Sverige (Sveonia) *icke långt från det mest fräjdade afgudatempel Svearne ega, nämligen Uppsala.* Denna uppgift om läget i närheten af Uppsala står, säger hr Wiede, i uppenbar strid med alla Adams öfriga uppgifter om Birkas läge, hvadan näppeligen någon annan möjlighet till förklaring återstår än den att tänka sig rent af ett misstag. Uppgiften står dock icke i strid med någon annan än den enda att Birka skulle ligga i Götarnes land, men detta senare påstående *kan* hafva berott på en felaktig slutsats af Adam, beroende på en mindre noggrann kännedom om Götalands gränser mot norr, under det uppgiften om läget i närheten af Uppsala vida snarare är en underrättelse som han mottagit af någon, som besökt Måparedalen.

Det är i sammanhang med berättelsen om erkebiskop Unnes färd till Norden, som denna uppgift förekommer. I sammanhang med redogörelsen för den yngre biskop Adalvards färd till Sigtuna omtalas att den som färdas dit landvägen från Skåne, far igenom Skara, Telge och Birka — således måste Birka ligga mellan Södertelge och Sigtuna, d. v. s. vid eller i Mälaren. Som ytterligare bestyrkande tillägg kommer i ett tillägg (scholion 138) uppgiften att Adalvard under sin första resa till Sigtuna gjorde en liten omväg *(occasione itineris divertit)* till Birka. Dessa två uppgifter hos Adam, om Unnes och Adalvards resor, om hvilka han kunde få noggranna underrättelser, styrka hvarandra ömsesidigt. Så omöjlig finner ock hr Wiede denna senare uppgift vara att förena med sin teori, att han helt enkelt kastar om ordningen mellan städerna och säger: »genom Birka kom man från Skara till Telge» o. s. v.

Digitized by Google

— ett förfaringssätt, som han visserligen sökt att styrka, men som i alla händelser måste anses föga lämpligt.

Utrymmet i *Månadsbladet* förbjuder mig att här ingå i en utförligare granskning af det ganska intressanta ämnet; jag hoppas snart kunna dertill återkomma. Så mycket torde vara tydligt för hvarje kritisk forskare, hvilken icke rättar sig efter lösryckta uppgifter, att intet enda factum blifvit af hr Wiede anfördt som gifver ett stöd för hans teori, att Birka varit beläget vid Slätbaken.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 6 mars 1877.

Herr friherre G. von Essen, som, enligt Akademiens anhållan, besökt Dala kyrka, hade i bref till riksantiqvarien af den 24 februari meddelat beskrifning öfver så väl kyrkan som det vid sidan af densamma uppförda Ribbingska grafkoret, insändt teckningar af en åldrig port på kyrkan och af ett par målade figurer, som upptäckts vid rappningens bortknackande, samt anmält att det vid hans ankomst pågående nedbrytningsarbetet å kyrkans och korets tak blifvit på hans uppmaning tills vidare instäldt. Sedan riksantiqvarien genast efter mottagandet af detta bref, i skrifvelse till pastorsembetet, yrkat rifningsarbetets inställande intill dess Akademien får besluta de åtgärder som böra vidtagas, hade kyrkoherden i församlingen prosten A. Bergman inkommit med en utförlig skrifvelse, i hvilken han anhåller att få, så fort ske kan, till Akademien inkomma med yttrande af den antagne kyrkobyggmästaren rörande så kyrkans som det Ribbingska grafkorets bristfälliga skick, och ansåg Akademien sig böra afvakta mottagandet af detta yttrande, innan beslut fattas huruvida någon person bör nedsändas för att anställa noggrannare undersökning och afteckna de målningar, som kunna upptäckas vid rappningens borttagande.

Ett af grefve Henning Hamilton inlemnadt förslag till en minnespenning, som kommer att präglas öfver bankdirektören A. O. Wallenberg, upplästes och godkändes.

Intendenten vid Göteborgs museum G. Brusewitz hade anhållit om tillåtelse att till nämnda museum få intaga ett i klockstapeln vid Dalstorps kyrka i Vestergötland anträffadt, mycket illa medfaret s. k. hufvudbaner, tillhörigt slägten Gyllenmärs. Akademien lemnade härtill

Digitized by Google

bifall, under förutsättning att församlingen eller någon enskild ättling icke häremot har något att invända.

Akademien godkände ett på Stockholms bokauktionskammare gjordt inköp af nio svenska mynt från 1600- och 1700-talen.

Ur en af byråchefen W. T. Strokirch inlemnad samling af utländska mynt inköptes för k. Myntkabinettet 81 mynt i silfver och 59 i koppar.

Svenska Fornminnesföreningen hade inlemnat *dels* afskrift af pastor L. F. Palmgrens berättelse om undersökningar han under åren 1874 och 1875, med anslag af Föreningen och med Akademiens begifvande utfört i 46 grafhögar från jernåldern inom Bolmsö, Tanåkers, Unnaryds och Odensjö socknar i Småland samt i grafvar från stenåldern inom Bolmsö, Angelstads och Torskinge socknar jämte fynd af flintskärfvor från stränderna af sjön Bolmen, *dels* de under dessa undersökningar insamlade fynden.

En af lektorn dr Axel Broman meddelad biografi öfver hans morfader Gabriel Lindblom, som af Konung Gustaf III nämndes till Akademiens vice sekreterare, upplästes.

En fingerring af guld, funnen vid Kråkhult i Eds socken på Dal och hembjuden genom doktor Artur Hazelius, inlöstes.

Följande gåfvor anmäldes:

a) till *Statens historiska museum:* af docenten J. G. O. Linnarsson fem fornsaker från Gotland;

b) till *Akademiens arkiv:* af professoren O. Rygh i Kristiania fotografiska afbildningar af följande i Öst-Finnmarken funna fornsaker: en eneggad knif af röd skiffer, funnen öster om Abelsborg i Vadsö socken, ungefär 900 meter från fjorden, en eneggad knif, sannolikt af skiffer, från Langenäs i Tanens socken, en pilspets af genomskinlig hvit qvarts, funnen vid Hammernäselfvens utlopp i Varangerfjorden i Nässeby socken, samt en tveeggad knif af skiffer, funna vid Tyby i Vadsö socken.

Redogörelsen för Akademiens sammankomst den 20 mars måste af brist på utrymme gömmas till nästa nummer (ett dubbelnummer), som utlemnas i början af juni månad. Det kommer i öfrigt att innehålla fortsättning af dr Montelii Grafundersökningar, början af en serie uppsatser rörande Ödeshögsfyndet, en till redaktionen insänd anonym uppsats, behandlande en ikonografisk fråga m. m.

Priset för en årgång af Månadsbladet är 2 kronor. Reqvisitioner å den löpande årgången såväl som å de äldre (à 2 kronor) kunna göras å postkontoren eller i bokhandeln. De fem första årgångarne, som således erhållas för 10 kronor, innehålla ungefär 1000 sidor och 353 figurer.

Detta nummer lades under pressen den 4 Maj 1877.

Stockholm 1877. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

64, 65 och 66. 1877. April, Maj och Juni.

Innehåll: 1. Herr C. F. Nordenskölds stipendiatberättelse. — 2. Sveriges kyrkor och deras inventarier. — 3. Om de ovala spännbucklorna. 2. (27 fig.). — Från Akademiens sammankomster.

Stipendiatberättelser för år 1876.

Såsom i nr 54 af *Månadsbladet* omtalades, lemnade Akademien förlidet år af de medel, som blifvit ställda till hennes förfogande för att bekosta undersökning af fäderneslandets fornminnen, stipendier åt herrar C. A. Klingspor, H. Hofberg, C. F. Nordensköld, K. Schmidt, N. G. Bruzelius och Sophus Bugge. Hr Bruzelius hann icke under förlidet år fullborda de undersökningar, för hvilka honom hade lemnats anslag, och har derföre erhållit tillåtelse att under innevarande år afsluta sina forskningar, och kommer han derefter att inlemna sin berättelse. Hr Klingspors berättelse tryckes, såsom föregående år skett, med Akademiens begifvande, i Upplands Fornminnesförenings tidskrift. Hrr Hofberg, Nordensköld och Bugge hafva inlemnat berättelser om de resor och forskningar de gjort, och skola deras berättelser meddelas, så vidt utrymmet det medgifver, i Månadsbladet. Början göres i dag med

1.

Minnesmärken inom Skärkinds härad, Östergötlands län, upptecknade af C. F. Nordensköld år 1876.

Herr Nordensköld besökte under årets lopp några af de östgötska klippor, å hvilka hällristningar före-

Digitized by Google

komma, samt undersökte med stor sorgfällighet Gistads, Skärkinds, Gårdeby och Östra Ryds socknar i Skärkinds härad. Då utrymmet förbjuder att här intaga redogörelser för någon af de på fornminnen öfvermåttan rika Gistads och Skärkinds socknar, meddelas här, för att *Månadsbladets* läsare må få en föreställning om berättelsens beskaffenhet, redogörelse för Gårdeby socken. Den anmärkningen bör dock göras, att just derför att denna socken är jämförelsevis fattig på fornlemningar, lemnar det prof som här meddelas icke ett fullgiltigt bevis på den rikhaltighet i uppgifter, som alltid utmärkt hr Nordenskölds berättelser.

Gårdeby socken [1]

»När man från den för minnesmärken så rika Skärkinds socken kommer in i Gårdeby eller som det fordom skrefs Gardbo socken, väcker det en viss förvåning att i denna senare finna fornlemningarna så ytterst tunnsådda. Den förmodan ligger nära, att socknen emottagit sin hufvudsakliga odling och befolkning ej förr än uti den kristna tiden [2]). Kyrkan, byggd af gråsten, är liten och gammal, men hyser intet anmärkningsvärdt [3]).

»På åtskilliga af de i mängd förekommande gärdesbackarne anträffar man runda stensättningar, ehuru med

[1] De under texten införda noterna äro tillagda af redaktionen.

[2] Att Gårdeby socken äfven under medeltiden var mindre betydande, ses af den i *Scriptores rerum suecicarum medii ævi*, del. III, afd. 2 s. 283 f. tryckta förteckningen öfver Linköpings stifts församlingar jämte anteckning om huru många dygn kyrkoherden i hvar hade att härbergera biskopen under hans visitationsresor. För Skärkind uppgifvas tre, för Gistad och Östra Ryd två nätter, för Gårdeby allenast en.

[3] Hr P. A. Säve uppgifver deremot i den berättelse han afgaf år 1862 såsom antiqvitetsintendent, att kyrkan är modern, med trähvalf samt spetsig triumfbåge utan torn. Att år 1829 den gamla kyrkan fanns qvar, ses af den detta år uppsatta beskrifningen öfver kyrkan, i Akademiens arkiv.

Digitized by Google

betydligt nedsjunkna och till en dél af ljung och en-buskar öfverväxta randstenar. En väl synlig och med fyllningsstenar försedd kulle af 36 stegs omkrets befinnes i en backe vester om *Åkerby*. Dylika minnesmärken förekomma också, ehuru sparsamt, i en och annan af hagarne.

»I ändan af *Spolstads* hage, nära Skärkinds sockengräns, ser man vid foten af ett berg, en flock (tio till tolf) kullar, liknande våra vanliga grafkullar på kyrkogårdarne. Deras längd är omkring 1,75 m., och bredden 60 cm. till 89 cm., höjden öfver den omgifvande marken vid pass 30 cm. eller något mindre. De bestå endast af jord som är öfverväxt med djup mossa. Vid foten synes tydligt, att jorden, som bildar kullen, är upptagen från marken omkring den. En del af dessa kullar hafva sin längdriktning i N—S, en del, som ligga vid sidan af dessa, i Ö—V, alla tätt invid hvarandra. Sjelfva allmogen har undrat öfver deras betydelse. Sannolikt är att de härröra från år 1623, då pesten rasade i denna och tillgränsande socknar[1]. En grafsten med latinsk inskrift i Skärkinds gamla kyrkokor upplyser om tiden för denna pest, som lär hafva skördat många offer.

»I nordöstra ändan af den norr om *Spolstad* belägna och dit hörande hagen eller hagbacken ligga efter hvarandra i riktningen Ö—V fyra rösen; alla hafva varit föremål för åverkan. Det största, i öster, hade 42 steg i omkrets, det näst största af 36 stegs omkrets

[1] Med afseende på dessa ganska egendomliga kullar, se min redogörelse för liknande, som jag hade tillfälle att undersöka vid Raskarum i Sankt Olofs socken, Skåne (*Antiqvarisk Tidskrift för Sverige*, del. 3, s. 16). Jag gräfde igenom ett par, men fann icke i dem minsta spår af menniskoben eller annat som vittnade om en begrafning. Jag fann icke ens något, som antydde att de verkligen voro bildade af menniskor. Äfven i andra delar af landet har jag sett sådana kullar. Gissningen att de betäcka pestlik kan visserligen synas rimlig, men man är ännu icke berättigad att med någon trygghet godkänna den.

Digitized by Google

har ett stort, ofvanpå flatt block i fyllningen samt grofva klumpstenar i randen. På den ansenliga backen, som finnes i ett äfvenledes till Spolstad hörande gärde, NO om gården, förekommer å högsta punkten en af sten och jord uppförd, 89 cm. hög kulle, hvars omkrets mätes med 48 steg. Å högsta delen af den norr om kyrkan belägna till *Berga* hörande backen ligger ett röse med klumpstenar i randen. Dess omkrets är 76 steg. På södra och vestra sidorna ligga fyra smärre runda stensättningar, af hvilka den största, i söder, har 8 stegs diameter. Några steg söder om denna rundel ligga bredvid hvarandra (Ö—V) fem låga stensatta kullar och en fyrkant af 8 stegs sidor. Vester om kyrkan finnes på en till Ösby hörande backe eller backås nio kullar, af hvilka fyra (större) sträcka sig i NO—SV, de öfriga (mindre) i NV—SO. Af dessa har den största 40 stegs omkrets och ungefär 1 meters lodrät höjd.

»Vid den under sommaren företagna granskningen af den i Åkerby allée uppsatta korstecknade runstenen har jag ej funnit någon anledning att förändra den teckning, som redan för sju à åtta år tillbaka gjordes. Runorna äro så tydliga, att man kan förvånas öfver att de hafva kunnat blifva så oriktigt lästa som i Liljegrens *Runurkunder* och Widegrens *Beskrifning öfver Östergötland* finnes uppgifvet. Blott en enda runa, den näst sista, är tvifvelaktig och torde, enligt professor Stephens, vara den äldre runradens **X**, så att orden inom runslingan, hvars bredd varierar mellan 1 och 1,5 cm., böra läsas HALSTUN RISTI STUN ÞANSI YUIR FAÞR SIN SIGI [1]. Räknade möjligtvis den bekante Sigge Halstensson, en af de sex svenska herrar, hvilka i juni 1319 bevittnade den första föreningen af Sveriges och Norges

[1] Runstenen är i hr Nordenskölds berättelse afbildad. — Man ser icke sällan förebråelser riktas mot Liljegren, för det de i hans *Runurkunder* upptagna innskrifterna så ofta äro felaktiga, men man måste

Digitized by Google

riken under en konung, slägtskap med de å runstenen uppgifna Hallsten och Sigge, son och fader?[1]

»Runstenen lärer ursprungligen stått på ett gärde norr om *Ösby*, var sedermera kullfallen och af åkerjord småningom öfvertäckt. Plogen hade flera gånger gått öfver honom. Det är lagmannen Gustaf von Rööks förtjenst att den för flere år sedan blifvit upptagen och erhållit sin nuvarande plats. Dess höjd är 1,72 meter, bredden vid marken 98 cm. och vid toppen 80 cm. De bredvid på ömse sidor om stenen lagda kloten af granit, hvartdera af 36 cm. diameter och försedt med en plattare yta äro synbarligen af menniskohand bearbetade. De sägas hafva legat i samma gärde der runstenen upptagits. Det är icke osannolikt att de fordom användts vid slungning från en blida[1].

dervid komma ihåg, att Liljegren allenast undantagsvis i sin bok upptagit sina egna läsningar, att han deremot i de flesta fall återgifvit inskrifterna sådana han fann dem af andra beskrifna eller afteckuade. Med afseende på den nu i fråga varande stenen var hans källa en anteckning i Per Thams samlingar och samma källa synes Widegren hafva begagnat. För öfrigt har hr P. A. Säve i sin reseberättelse för år 1862 afbildat stenen på samma sätt som hr Nordensköld, allenast med den skilnad, hvad runorna angår, att han i stället för ᛋᛁᚷᛁ har ᛋᛁᚼᛁ. Hr Säves lösning är år 1869 offentliggjord i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige*, del. 2, s. 85, hvarvid dock de två mellersta runorna i detta ord antydts med . ., alldenstund de på ritningen varit återgifna svagare än de andra runorna, hvadan de syntes hafva varit otydliga och lösningen derföre antogs ej vara fullt säker. Om der står ᚷ eller ᚼ kan naturligtvis icke afgöras förr än stenen blifvit å nyo granskad. Det synes mindre troligt att den äldre runradens ᚷ skulle hafva bibehållit sig i en inskrift, som måste hänföras till den kristna tiden. I öfrigt är hela detta sista ord egnadt att väcka misstankar, alldenstund, derest namnet Sigge varit menadt, det här bort hafva formen Sigga.

[1] Denna fråga är en af dem som kunna framkastas, men sannolikt aldrig kunna besvaras. Det är väl sannt, att man i gamla tider höll mer än nu på bevarande af slägters dopnamn och att man derföre kan känna sig benägen att sätta i fråga ett samband mellan stenens Hallsten Siggesson (ifall på stenen står Sigge) och 1300-talets Sigge Hallstensson (af sparre-ätten). Men då hvarken Sigge eller Hallsten voro sällsynta namn, kan likheten ej bevisa något och Sparrarnes stamort synes för öfrigt ej vara att söka i Östergötland.

[2] Blidstenar brukade dock icke vara å en sida plattade.

Digitized by Google

»På gränsen mellan *Ösby* och *Åkerby* (prestgården) reser sig det mera i geologiskt än arkeologiskt hänseende märkvärdiga höga Ivarsberget, bestående af en ovanligt lätt förvittrad bergart, af allmogen benämnd *rutten sten*, af mineralogerna, om jag minnes rätt, *orerit*, som innehåller dels hornblende dels, såsom det tyckes, specksten och gips. Denna svartbruna jord, som från bergets yta vid förvittringen aflöser sig, bortskaffas och användes, såsom det påstås, med fördel till åkerns gödning. I den åt landsvägen belägna delen af berget har en gång en stark sönderklyftning, i följd af åska, egt rum, hvarigenom en temligen rymlig grotta bildats, som en tid tyckes hafva varit begagnad. Uti en på midten af berget befintlig djup försänkning ligger en fyrkantig stensättning och tvenne af några få stenar bestående rösen. Det är väl ur denna fyrkant, som guldvagnen en gång skulle tagas, för att föras till kyrkan, ty kommen inom vigdt område var den ju oåtkomlig för trollen; men här, liksom i flere andra socknar, blef en liten höna, dragande ett halmlass, synlig på vägen och hon förledde genom sina upprepade frågor om vägen, de med vagnens framdragande sysselsatta menniskorna att bryta den nödvändiga tystnaden, så att vagnen rullade tillbaka till sitt rum, utan att sedermera kunna derifrån uttagas[1]. Angående Ivarsberget finnes en annan sägen, enligt hvilken en gubbe Ivar finnes i berget. Han lär ega en guldvagn, hvilken en gång varit så långt som i Gårdeby kyrkdörr, men ehuru färden till kyrkan, för att lyckas, skulle ske under tystnad, kunde en »gapiger» dräng icke hålla munnen, utan skrek till åt tvillingsstutarne, som drogo vagnen, hvarför denna for tillbaka till berget; huruvida stutarne följde med, förmäler icke berättelsen.

[1] Jfr *Månadsbladet* nr 9.

Digitized by Google

»En vid Djupedal hittad vacker stenyxa förvaras af skolläraren A. F. Johansson i Östra Ryd».

Man har anmärkt, att i Akademiens arkiv ligga ganska många och värderika bidrag till vårt lands antiqvariska topografi utan att synnerligen mycket blifvit gjordt för deras utgifvande i tryck. På denna anmärkning kan helt enkelt svaras, att det till Akademiens disposition ställda tryckanslag har icke visat sig förslå till en så dryg uppgift, det har under en följd af år visat sig otillräckligt för utgifvande af Akademiens Handlingar och andra skrifter, som det är Akademien, genom hennes statuter, ålagdt att utgifva, samt hennes tidskrifter. Men jag vill gå ännu längre och påstå, att äfven om tillräckliga penningemedel hade funnits tillgängliga, hade det varit mindre välbetänkt att trycka alla de verkligt innehållsrika och förträffliga reseberättelser som under årens lopp blefvo till Akademien inlemnade. Jag har redan vid ett föregående tillfälle[1] påpekat, att Akademiens uppgift bör vara att, när så ske kan, besörja utarbetandet och utgifvandet af utförlig svensk antiqvarisk topografi. Skulle man innan denna begynner utgifvas trycka äfven de inlemnade reseberättelserna, skulle man blifva ganska ofta nödsakad att trycka samma sak två gånger — och att göra detta måste helt visst bedömas som ett slösaktigt användande af allt för knappa tillgångar. Man må allenast hoppas, att utarbetandet af den fullständiga skildringen af fornminnena i Sveriges bygder må kunna snart sättas i verket.

En berättelse om fornlemningarna i en trakt uppsatt efter ett första genomforskande, kan icke gerna anses färdig till tryckning, denna berättelse må vara hur förträfflig som helst, ty det är omöjligt för den,

[1] I *Månadsbladet* nr 19.

Digitized by Google

som icke är inom området bosatt, att under några veckors eller några månaders besök i trakten finna alla der förekommande fornlemningar. Efter hvarje resa bör en efterskörd kunna göras och en sådan bör rent af framkallas genom resan, alldenstund denna mer än annars fäst befolkningens uppmärksamhet vid fornlemningarna. Innan ett område definitivt beskrifves, bör det derföre åtminstone tvenne gånger, med någon tids mellanrum, undersökas.

Hvad för öfrigt en berättelse sådan den här ofvan anförda om Gårdeby sockens fornlemningar beträffar, kan den i dess nuvarande skick icke införlifvas i den stora topografiska beskrifningen af det gamla Sverige. Dertill fordras en större utförlighet, t. ex. i redogörelsen för kyrkan, och ett mera genomfördt sammanställande af fornlemningarna och ortens naturbeskaffenhet [1]. Det är icke min mening att med dessa anmärkningar uttala ett klander af hr Nordenskölds berättelse, långt derifrån. Hr Nordensköld har icke erhållit annat uppdrag än att inom den ena trakten af Östergötland efter den andra uppsöka och anteckna fornlemningar, och detta sitt uppdrag har han på ett förtjenstfullt sätt utfört. Hans berättelser äro synnerligen rikhaltiga och vittna om stor flit och noggrannhet, de lemna derföre ett mycket värderikt material för den slutliga skildringen af den i så många hänseenden märkliga Östgötabygden.

För att detta må bättre framgå, må ännu ett par utdrag af 1876 års berättelse meddelas. I beskrifningen om fornlemningarna i Gistads socken förekommer bland annat följande:

»På *Roms* egor ligger, ej långt från Törnevalla gräns och *Öfverby* knekttorp, på en åslik upphöjning, som

[1] Jfr mina antydningar i nyss anförda nr af *Månadsbladet.*

Digitized by Google

sträcker sig i N—S, en af klumpstenar bildad krets; af dessa äro 25 i behåll, å östra sidan äro några borttagna eller nedvältade ur randen. En inre ring af kullerstenar ligger på 60 cm. afstånd från yttre randen, fyllningen är temligen platt, stenarne äro öfverväxta, i midten en större sten. Diametern mätes med 20 steg. Derintill stöter söderut en annan krets af enahanda storlek, randstenarne äro dock mindre, fyllningsstenarne mera synliga. Derefter följa dels mindre kretsar, dels två högar; flere hafva genom grustägt för längre tid tillbaka blifvit förstörda. En enkel stenrad af bullerstenar förenar, med riktning i N—S, de förra med en tredje krets af 20 stegs diameter. Midten är utmärkt med en platt häll, som omgifves af andra stenar. I slutet af åsen i S finnes en fjerde krets af 20 stegs diameter. Närmare dennes sydöstra rand ligger en 1,78 meter lång, på två sidor slät sten. Uti den tillgränsande beteshagen märkas åtskilliga (sex till åtta) smärre högar och ifrån olika håll kommande stenreflar. Den ena af dessa slutar invid eller utlöper ifrån en krets af 16 stegs diameter, som höjer sig något öfver den omgifvande marken. En af stenreflarne löper till en *Kumla* rusthåll tillhörig hage, i hvars sydvestra del ligger ett röse, som numera saknar många af sina fyllningsstenar. Röset håller i omkrets 36 steg. Rakt i Ö på längre afstånd från detta röse finnes ett andra röse af enahanda mått; uti dess rand står i S en spetsig 60 cm. hög sten. Vesterut hafva, af omisskännliga tecken att döma, flere kretsar eller rösen blifvit borttröjda.

»Vi vända oss åt *Åstorp* eller Olofstorp. Detta lär vara den enda »egendomsby» i socknen, såsom allmogen uttrycker sig, d. v. s. en by som haft egna sjelfrådande åbor, hvaremot de andra lyda under de större herregodsen Sörby, Ekenäs m. fl. Uti dithörande hagar, Ö. om mangården, varseblifver man åtskilliga kretsar, de

flesta dock endast bestående af randstenar, med stenfri midt eller ock med fyllningsstenarne genom nedsjunkning osynliga. Den största kretsen har 20 stegs diameter. Den i hagens vestra del belägna högen, bestående af jord och bullerstenar, ligger på en mindre upphöjning och har 12 stegs diameter. Af de N och S om denna befintliga smärre högar är en genom grustägt i det närmaste förstörd. Längre i S förekomma ytterligare två mindre högar af 5 och 6 stegs diameter. Strax V om Åstorps (så uttalar allmogen namnet) ladugård förekommer en flock (8—10) runda stensättningar, hvardera af 7 stegs diameter, i den enas midt står en 60 cm. hög tillspetsad sten. I Åstorps ryttarehage förekomma två större högar samt två eller tre smärre af mindre omfång och 3—9 cm. lodrät höjd. Snedt för den från Åstorp utflyttade gården Olofstorp ligga uti en i Ö befintlig hage många runda stensättningar, liknande bottnar efter förstörda rösen; i en af dem finnes en flat granithäll af omkring 1,80 meters längd och 1,20 meters bredd. Närmare samma hages norra hörn ligga jämte låga högar, som äro försedda med fotkedjor, bredvid hvarandra två fyrkanter af 8 stegs sidor; den nordligare fyrkantens rand består af dubbla, 30 cm. från hvarandra laggda stenrader».

Om den märkvärdigaste upptäckten hr Nordensköld förlidet år gjorde berättar han på följande sätt:

»Märkvärdigare än anförda minnesmärken [i Skärkinds kyrka] och lemnande nya vigtiga bidrag till språk och skrift är den släta granithäll, som ligger inmurad i golfvet, undandold till en del af dopfunten, som derpå hvilar. Just vid afritningen af dennas fot upptäcktes på hällen två runor af den äldre runraden, de öfriga voro dels öfvertäckta af funten dels fyllda med jord, sand och murbruk. Sedan stenen från allt detta blifvit befriad, tedde sig en tvärs öfver densamma gående in-

Digitized by Google

skrift, bestående af tio runor, alla utom en enda, den nionde, lättlästa. — Runstenen är 1,50 meter lång, 80 cm. bred i ena ändan och 89 i den andra. Inskriften är ungefär 60 cm. lång, runornas längd varierar mellan 8 cm. och 1,19 cm. Enligt hr Nordenskölds ritning, som här återgifves fig. 12 lyder inskriften: SCIÞA LEUWA. »Vid ett förnyadt besök på hösten, blef med biträde af pastor Melin och dr Sjöstrand runstenen uppbruten ur golfvet, på det att den nedåtvända sidan skulle kunna granskas; någon inskrift kunde dock ej upptäckas der. På min framställning har nyss nämnde pastor vid ett sammanträde lyckats öfvertala församlingen att på våren upptaga stenen från golfvet samt resa den tillika med den utanför koret liggande runstenen å lämplig plats på kyrkogården».

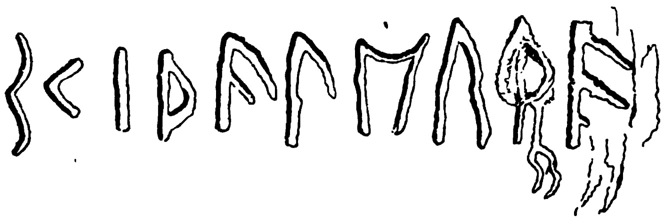

12.

Följande bidrag till vandalismens historia lemnas i denna berättelse.

»Jag kan ej med tystnad förbigå ett ledsamt förhållande, som inträffat vid Himmelstalund och Fiskeby. Hvad det förra stället vidkommer, så har vid strömmen ett limkokeri blifvit anlagdt. I följd häraf utsättes nu den ofvanför på berget belägna gruppen af hällristningar, bland hvilka prydligt ornerade skeppsbilder förekomma, icke allenast för olägenheten af mycken nötning genom dragkärror och trampning, utan den öfvertäckes äfven af garfvarebark, från torkställningarna nedflytande lim o. s. v. Vid mitt besök var någon gransk-

Digitized by Google

ning till följd af anförda förhållande icke möjlig. Värre är det dock vid Fiskeby. De vackra hällristningar, som här förekomma, egna i sitt slag och de enda inom Östergötland, der någon jagt och andra kämpadater, såsom det tyckes, förekomma, hafva alltid, såsom belägna mellan ladugård och stall, varit utsatta dels för hjuldon och menniskotramp dels för frätning i följd af pålagd spillning. Vid der år 1875 och sistliden sommar gjorda reparationer och uppförda nybyggnader hafva samtliga fördjupningar uti bergen, der de inristade bilderna förekomma, blifvit ut- och påfyllda medelst tegelstenar, gråsten, masugnsslagg m. m. så att de väl i all tid torde blifva dolda för framtida forskare. Nog fanns annan lämplig plats för byggnaderna. De andra hällristningar, som här ännu återstå, är de vester om stallet på branta bergväggen inhuggna två skepp och en änterhake(?)».

Hans Hildebrand.

Sveriges kyrkor och deras inventarier.

Erfarenheten visar, tyvärr, att år efter år försvinna en mängd af forna tiders arbeten inom de bildande konsternas områden. Det är en gifven sak, att medeltidens kyrkobyggnader mycket ofta icke kunna motsvara nutidens behof, sedan dels gudstjensten blifvit förändrad dels folkmängden alltmer vuxit, och det kan således icke undvikas, att den ena gamla kyrkan efter den andra nedrifves för att ersättas af nya. Men det oaktadt borde vetenskapens intresse kunna mycket väl ses till godo: man behöfde allenast på förhand, innan rifningen eller ombyggnaden begynnes, anmäla förhållandet, så att en undersökning hinner företagas och teckningar utföras af det gamla som skall försvinna. Att göra en sådan anmälan är genom lagen vederbörande kyrkoherdar ålagdt,

Digitized by Google

men så litet respekteras denna lag och så obetydlig är ofta hos presterskapet, som väl borde mer än andra hafva ett konserverande historiskt intresse, omtanken för forntidens minnen att det är allenast i undantagsfall, som denna anmälan göres. Hvad kyrkornas lösa inventarier beträffar, är i lag stadgadt att de skola med omsorg förvaras, och att de icke få afyttras utan att först hafva blifvit Kongl. Majt och Kronan hembjudna. Det oaktadt förekomma otaliga fall af vanvård, förskingring och förödelser, som visa att med afseende på dessa föremål är aktningen för lagen och det upplysta intresset lika ringa, och detta under det uti vida kretsar kärleken till och omtanken för forntidens minnen blifver allt lifaktigare. Till denna allmänhetens kärlek till flydda åldrars minnen måste man vädja för att nödig kontroll må kunna utöfvas, för att det som kan bevaras måtte få nödigt skydd och på det af sådant som icke längre kan bibehållas åtminstone minnet må räddas, nutidens och kommande åldrars vetenskap till fromma.

I följd af 1828 års lag rörande fornminnens fredande, upprättades i alla Sveriges kyrkor inventarieförteckningar, som insändes till k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien. Men tyvärr äro dessa icke så fullständiga eller så noggranna som de borde vara i följd deraf, att den tiden insigterna i kyrklig konst voro ytterst ringa och något formulär var icke gifvet, efter hvilket vederbörande hade att rätta sig. Många ortbeskrifningar äro utgifna och nyss nämnda Akademi utsänder årligen stipendiater för att undersöka fornlemningarna i skilda delar af landet, men de tryckta arbetena och de officiela berättelserna ega dess värre icke den fullständighet med afseende på de kyrkliga byggnaderna och deras fornlemningar, undersökningarna för det ena eller andra syftet utföras ej alltid med den planmessighet som vore önskvärd, hvadan man i närvarande

Digitized by Google

stund icke kan, med för handen varande material, åstadkomma ordentliga beskrifningar af kyrkor och kyrkliga föremål annat än för ett förvånande litet fåtal.

Det medgifves, att i vissa fall fordras matematiska och tekniska insigter, som icke hvar man kan hafva, men mycket mer än som nu göres kan af hvem som helst uträttas och det är derföre jag härmed ställer till alla vänner af vår forntid, den uppmaningen att deltaga i det maktpåliggande arbetet att samla bidrag till de äldre svenska kyrkobyggnadernas och de äldre kyrkliga föremålens utförliga beskrifning, till deras förvarande *in natura* eller till deras bevarande åtminstone i skrift och, så vidt ske kan, teckning. För den som i detta afseende önskar någon ledning ber jag att få hänvisa till det frågformulär, som jag meddelat i *Månadsbladet* för 1875, nr 40, samt till min bok om *Den kyrkliga konsten under Sveriges medeltid.* Det kan likväl vara skäl att låta anteckningarna omfatta något mera än hvad frågformuläret och denna bok beröra, d. v. s. äfven sådana byggnader och föremål som tillkommit under loppet af 1500-, 1600- och 1700-talen, samt de bidrag till personalhistorien som likstenar, fanor och epitafier lemna.

Enhvar som är villig att arbeta uti ifrågavarande syfte och som önskar erhålla närmare upplysningar, ombedes att skriftligen vända sig till mig, och anhåller jag att de anteckningar som göras må åtminstone i afskrift delgifvas mig, på det småningom en fullständig skildring af våra kyrkliga minnen må kunna åstadkommas.

Den nu gällande lagen af den 29 november 1867 föreskrifver med afseende på kyrkorna och deras lösa föremål följande:

Äldre kyrkor, utmärkta genom ovanligt byggnadssätt eller åldriga arkitektoniska prydnader, eller vid hvilka något historiskt minne är fästadt, eller som äro

Digitized by Google

försedda med målningar och inskrifter å hvalf, tak eller väggar, må ej nedbrytas, förändras eller till annat ändamål användas, ej heller målningar och inskrifter genom rappning eller ny målning utplånas, innan anmälning i vederbörlig ordning blifvit hos Kongl. Majt gjord på det Kongl. Majt, efter vederbörandes hörande, må efter omständigheterna kunna afgöra hvad som bör bibehållas eller genom afteckning och beskrifning åt efterverlden bevaras innan nedbrytning eller ändring företages.

Samma lag gäller öfriga kyrkor tillhöriga byggnader samt äldre grafvårdar och andra fasta minnesmärken som i kyrkor eller på kyrkogård förefinnas, enskilda slägters eller personers rätt i afseende å dylika minnesmärken dem oförändradt förbehållen.

Finnes i kyrka, grafkor eller eljes i kyrkas hus och förvaringsrum rörligt gods som tjenar att bevara minnet af forntidens bruk och konstfärdighet och icke tillhör enskild person eller slägt, såsom gamla skrudar, bilder, altartaflor, kors och krucifix, klenoder, kärl, dopfuntar, rökelsekar, aflatskrin, fattigbössor, primklockor, icke väggfasta målningar och andra konstarbeten, minnesvårdar och grafstenar, epitafier, fanor, vapensköldar, sorgfanor, vapen och rustningar, gamla bref och skrifter, må sådana icke till enskilda peroner, inhemska eller utländska samlingar aflåtas, utan att förut hafva varit Kongl. Majt och Kronan hembjudna, vid ansvar för dem, som deröfver böra å embetets vägnar hafva vård såsom för tjenstefel.

När församling låter omgjuta ringklocka, å hvilken finnes inskrifter, böra dessa upptecknas och k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien delgifvas. Äro inskrifterna tecknade med runor eller andra medeltidens bokstäfver, eller finnas å klockan bilder och figurer af ovanlig beskaffenhet, skall noggrann afteckning

Digitized by Google

deraf Akademien tillställas så tidigt att Akademien, om så finnes nödigt, må kunna låta besörja jämförelsen af teckningen eller taga aftryck af dessa inskrifter och figurer, innan klockan omsmältes. Om församlingen vill afyttra sådan till omsmältning bestämd ringklocka, skall den först Kongl. Majt och Kronan hembjudas.

Kyrkoherdar och kyrkovärdar skola, vid ansvar efter hvad härom särskildt är stadgadt, tillse att sådan kyrkans lösegendom (som ofvan omtalats) icke af vanvård förderfvas, och skall åt dylika saker, der de icke mera för kyrkans bruk användas, tjenligt förvaringsrum i kyrkan eller hennes hus beredas. —

De kyrkliga föremål, som blifvit för kronans räkning inlösta, förvaras i Statens Historiska Museum, hvars samlingar för öfrigt blifvit gång efter annan riktade med gåfvor af församlingarna. Mycket finnes i våra kyrkor, som för dem icke är af något intresse och som man svårligen kan i dem på ett fullt nöjaktigt sätt förvara, men som deremot blifver af stort intresse, när det i Statens samlingar införlifvas med serier af likartade föremål och som der äfven kan erhålla nödig omvårdnad. Då Kongl. Majt till Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien öfverlemnat vården om Statens Historiska Museum och denna Akademis sekreterare på samma gång är riksantiqvarie och som sådan har skyldigheten att vaka öfver landets fornlemningar, kunna gåfvor eller hembud anmälas direkte hos Akademien, liksom anmälan om tilltänkta förändringar af kyrkor i alla de fall, då man icke är viss att det gamla är af märklighet, men ändock för att vara tryggad mot möjliga misstag vill göra en anmälan, lämpligen kan göras hos Akademien eller riksantiqvarien.

I detta och följande nummer af *Månadsbladet* kommer jag att i största korthet meddela de upplysningar om kyrkor och kyrkliga fornlemningar, som finnas i

Digitized by Google

nämnda Akademis arkiv och i den topografiska och konsthistoriska literatur, som varit mig tillgänglig. Dessa anteckningar kunna i de flesta fall kompletteras. Såväl anmärkningar med afseende på det redan offentliggjorda, som alla de upplysningar, hvilka kunna användas för fortsättningen af förteckningen, mottagas med största tacksamhet.

Så snart systematiska undersökningar hunnit utföras i större skala, hoppas jag kunna utgifva förteckningen i ny, fullständigad och beriktigad upplaga.

Hans Hildebrand.

A.

Abild, Årstads hd, Halland. — Kyrkan, som var invigd till den h. Johannis ära[1] (Bexell), är bygd af sten; består af långhus (42 f. × 22 f.) och ett (sannolikt betydligt omändradt) kor (46 f. × 24 f.); fönstren små; hvalf; trätorn; vapenhus på södra sidan; Hjulebergs (Lilliehööks) grafkor å norra sidan. — Inventarier: Altartafla målad 1767 af Aron Spaak; funt af trä med messingskål, årtalet 1536, ett Gyllenstjerna-vapen och bokstäfverna H. G. S. L. B. B.; oblatask i form af en bok med öfverdrag af rödt sammet och silfverbeslag, Köpenhamn 1693; ringklocka med inskrift: A. P. R. + T + V· R. *Denne klocke lod Olaus Tott støbe med sogne mends till haelp 1558* (1538, Bexell); vapen (trä): ryttmästaren Joh. Lilliehöök † $^{20}/_{4}$ 1697, majoren Bengt L. f. $^{2}/_{7}$ 1683 † $^{10}/_{4}$ 1727, landshöfdingen Bengt L. † $^{23}/_{2}$ 1665; vapen (granit, utvändigt å kyrkan); Lilliehöök och Ekeblad; antaflor (trä), fäderne (Lilliehöök), möderne (Ekeblad). *Inv.*[2]

Kyrkans vestra del torde vara gammal, koret deremot, om icke ombygdt, åtminstone förlängdt, måhända

[1] Johannes döparens eller Johannes evangelistens?
[2] Den i inledningen omtalade inventarieförteckningen.

Digitized by Google

på bekostnad af landshöfdingen B. Lilliehöök och hans fru Anna f. Ekeblad. De små fönstren torde vara gamla.

Adelsö, Färentuna hd, Uppland. — Kyrkan af sten, i nyare tid reparerad. — Inventarier: Silfverkalk 1641; rökelsekar (medeltiden); ljuskrona af messing 1675; större klockan 1717 (M. C. Meijer, Stockholm), mindre klockan 1775 (G. S. Meijer, Stockholm); k. Gustaf II Adolfs bild, skänkt 1644. — Runsten i sakristieväggen, L. 331, D. fol. Sth. l. 54[1]. *Inv.*

Adelöf, norra Vedbo hd, Småland. — Kyrkan bygd 1830—1833. Den äldre kyrkan af trä, förmodades vara bygd 1427; hon var 78 f. lång, 34 f. bred, 16 f. hög med platt inre tak; altaret var bygdt af gråsten och betäckt med en kalkstenskifva; sakristia af gråsten, vapenhus i vester. — Inventarier i gamla kyrkan: delar af ett skulpteradt altarskåp med målade dörrar; andra snidade bilder; messhake med broderade figurer (medeltiden); rökelsekar af malm (medeltiden); primklocka af malm (medeltiden); epitafier (3 tillh. ätten Bock, 1 ätten Duglietz, 1 en kyrkoherde Dryselius); grafsten (Sven Esbjörnsson Sune till Näs, hustru Brita Olofsdotter † 1580).

Huru mycket inventarier blifvit öfverflyttadt till den nya kyrkan, är mig obekant.

Agnestad, nära Falköping. Lemningar af en rundkyrka.

Agnatorp. Se Ångarp.

Agunnaryd, Sunnerbo hd, Småland. — Kyrkan af sten, gammal; platt tak; sakristia. — Inventarier: vinkanna 1685; två värjor; kyrkoböcker från år 1690. *Inv.*

Akebäck, Gotland. — Kyrkan af huggen och tuktad kalksten. Torn, långhus, kor och absis, skråkan-

[1] L. = Liljegrens Runurkunder; D. fol. Sth. l. = Dybecks Sverikes Runurkunder (folio) Stockholms län.

Digitized by Google

tig sockel, tornets sockel högre än kyrkans, tornet har tre våningar; nedersta våningen öppnar sig mot långhuset med en lågspetsig båge samt har i söder en portal (rundbågig betäckning och treflikigt inskuret tympanon), vid sidan af portalen en nisch för vigvatten (sedan 1739 använd som fattigbössa), en liknande, nu igenmurad portal å norra sidan, i vester ett fönster i grekisk korsform, trappan till öfre våningen borttagen och ersatt med en stege; andra våningen har i vester en rund ljusöppning, i söder en (fyrkantig?) sådan; tredje våningen har å hvar sida två rundbågiga fönster med midtkolonn; träspira, nedtill fyr-, upptill åttkantig. Långhuset (32,7 f. × 19,6 f.) har platt trätak, ett spetsbågigt och ett fyrkantigt fönster, båda nya; halfrund triumfbåge; koret (13,9 f. × 14,1) har tunnhvalf med sträckning S—N; igenmurad, rundbågig ingång på södra sidan; utvidgadt fönster. Absis (bredd 11,2 f.) har hjelmhvalf, intet fönster, muradt altarbord med kalkstensskifva. — Inventarier, funt af kalksten, nyare (P. A. Säve). — *Brunius.*

För den romanska kyrkan, som måste hafva haft ingång i vester, uppgifves som anläggningsår i en gammal handling 1149, hvilket kan vara sannt. Tornet är något yngre, uppfördt mot den rena romanska periodens slut.

Aklinga, Vartofta hd, Vestergötland. — Kyrkan af sten, bygd 1777, tornet 1792. — Inventarier: grafstenar i korgolfvet. *Inv.*

Ala, Gotland. — Kyrkan af huggen och tuktad kalksten, består af torn, långhus och kor, alla utvändigt lika breda, samt sakristia å korets norra sida; skråkantig, brant sockel å torn, långhus och kor. Tornet har tre våningar; nedersta våningen (17,6 f. × 17,4 f.) har högt korshvalf, portaler i norr och söder, rundbågiga, vid den södra kolonnbaser med skyddsblad, rund-

Digitized by Google

bågigt fönster i vester, spetsig båge å långhuset, rundbågig ingång till trappan; andra våningen har fyrkantig ljusöppning i vester och öppning till kyrkovinden i öster; tredje våningen har å hvar sida två rundbågiga fönster som haft midtkolonner; tornspiran ny. Långhuset (30,4 f. × 19,6 f.) har platt trätak, ett litet rundbågigt fönster i S (dessutom ett stort nytt fönster) och högspetsig triumfbåge. Koret (23,2 f. × 20 f.) har spetsbågigt korshvalf, på södra sidan ingång (spetsbågig betäckning och treflikigt inskuret tympann), derbredvid ett lågt spetsbågigt fönster, som varit deladt af en midtkolonn och öfver de två bågarne haft en rund öppning (afbildad af P. A. Säve), samt i östra väggen ett spetsbågigt fönster med stafverk bildade till spetsbågar, af hvilka den mellersta varit högre än de två andra; i norra väggen en rundbågig ingång till sakristian, samt har korshvalf samt åt Ö ett fönster som utvändigt bildar en fyrbladig ros. I koret finnas två och i sakristian två väggskåp. (*Brunius*). — I kyrkan hafva funnits målningar, nämligen å norra väggen i tornrummet (ofvanför läktaren) den hel. Görans strid med draken, den hel. Martin afskärande en flik af manteln åt en naken tiggare med allenast ett ben, erkeengeln Mikael vägande själarna, å södra väggen dersammastädes ett krönt springande lejon, hvars svanstofs är liljeformad (konturteckning) samt å långhusets norra vägg (Nattvarden, Christus i Gethsemane, Jude kyss, Pilati dom, (enl. Brunius, bilden var år 1868 utplånad), Christi afklädning, hudflängning, törnekröning, korsbäring, korsfästelse, grafläggning och uppståndelse) alla dåligt utförda mot slutet af medeltiden; vederbörligt tillstånd lemnades år 1868 till deras öfverrappande. *Egna ant.*

Enligt gammal uppgift är kyrkan bygd 1149. Detta kan nog vara sannt med afseende på tornet och långhuset (dock har bågen mellan dem blifvit förändrad);

Digitized by Google

koret tyckes hafva blifvit uppfördt under öfvergångstidens senare del, då spetsbågen begynte blifva rådande.

Inventarier: muradt altarbord med hålkälad skifva af slipad kalksten, uttömningssten i S; altartafla af år 1769. Altarskåp från gotisk tid utan dörrar (Christus kröner Vår Fru, tolf apostlar (en bild fattas), arbetade i ek, björk och furu). På triumfbågens dynstenar hvilar en bjelke, som uppbär ett krucifix. Dopfunt. *Brunius*, *P. A. Säve.*

(*Forts.*) **Hans Hildebrand.**

Om de ovala spänbucklorna.

2.

I Månadsbladets andra årgång (sid. 177—194) läses en uppsats om de ovala spännbucklorna, i hvilken jag uttryckt den åsigt, att dessa under hednatidens sista århundraden så vanliga smycken härstamma från typer, som redan under jernålderns äldre del varit i bruk här i Norden. Då frågan är af stor vigt för uppfattningen af förhållandet mellan jernålderns förra och senare period samt af allt det som dermed stå i samband, torde det icke vara olämpligt att jag, såsom i den förra uppsatsen antyddes, nu återkommer till en mera detaljerad framställning af det sätt, hvarpå, enligt min åsigt, de vanliga stora ovala spännbucklorna småningom utvecklats ur de små ovala spännen, hvilka tillhöra jernålderns äldre del.

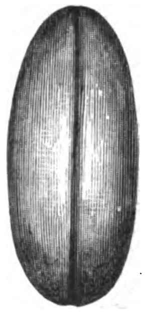
13. 1/1.

Dessa små, af en kupig, på ytan slät plåt bildade spännen (fig. 13) voro ursprungligen endast föga öfver en tum långa, men tilltogo snart i storlek och några af dem erhöllo dervid det utseende som fig. 14 och 15

Digitized by Google

visa [1], der man tydligen kan skönja afsigten att framställa något fantastiskt djur [2], hvarvid det förtjenar anmärkas att äfven spännen af andra former från ungefär samma tid stundom hafva utseende af mer eller mindre liknande djur [3].

14. $^1/_1$.

På de flesta ovala spännbucklor af nyss nämda slag ses såsom å fig. 15 sex små rundlar sittande parvis [4], nämligen två par nära den ena ändan och det tredje paret nära den andra ändan; ett af de förra paren — vanligen mindre än de andra — torde egentligen skola föreställa djurets ögon. Spännbucklor af detta slag äro funna på olika ställen i Norden; de äro dels af samma storlek som fig. 14, dels betydligt större (fig. 16, funnen i Nedenæs amt, Norge). En sådan, funnen vid Fröslev i Slesvig och afbildad i två tredjedelar af verkliga storleken uti Worsaae's *Slesvigs Oldtidsminder* (sid. 94, fig. 9) [5], är nära 3 tum lång och

[1] De fig. 13 och 15 afbildade spännena äro funna på Öland; originalet till fig. 14 är troligen hittadt på samma ö. Närmare upplysningar om fyndomständigheterna meddelas i förra uppsatsen, sid. 187 och 188. — I en graf på Björkö hittade dr Stolpe år 1876 en liten, 1,9 tum lång, spännbuckla lik fig. 15; grafven innehöll dessutom brända ben.

[2] Från föreståndaren från Bergens Museum, hr A. Lorange, har Statens Hist. Museum sistlidna år erhållit en fotografi af en i Norge, vid Næs i N. Bergenhus amt, nyligen funnen enskalig, ovanligt kupig, oval spännbuckla, framställande ett djur med tydliga ögon och på ryggen två par små upphöjda runda bucklor (Bergens Museum, 3134 *a*).

[3] Utom de i förra uppsatsen (sid. 189) omnämnda båda spännena från Bornholm och Öland — det senare numera afbildadt M. 436 — kunna vi såsom exempel härpå hänvisa till det i Månadsbladet för 1875 (sid. 65) beskrifna spännet från Öja socken i Södermanland.

[4] Äfven å originalet till fig. 14 ses sex sådana rundlar, ehuru de två minsta vid främre ändan ej äro tydliga å afbildningen. De ses å den teckning af spännet som är meddelad i *Sveriges historia*, första delen, sid. 239.

[5] Då det, ehuru önskvärdt, icke varit möjligt att här meddela afbildningar af *alla* de spännen, som visa utvecklingens gång, har jag

Digitized by Google

liknar ganska mycket vår fig. 15, ehuru de sex rundlarne, hvilka stå på nästan samma sätt som å fig. 15 och 16, bilda temligen höga kupor; två af dem, det yttersta paret vid den ändan der två par finnas, äro betydligt mindre än de öfriga.

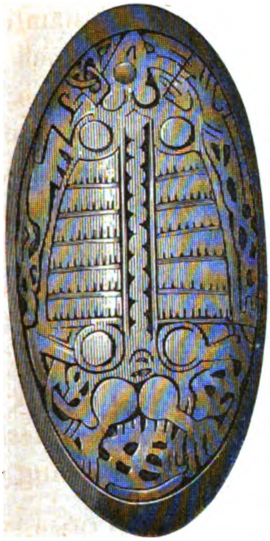

15. $^1/_1$.

16. $^1/_1$.

Två liknande spännen, något mer än 3 tum långa, äro funna i en hög uti Balestrands prestegjeld, N. Bergenhus amt (fig. 17). Å fyra af rundlarne ses otydliga djurbilder; de två återstående, nära nedre ändan å figuren, äro smärre och släta. [1]

ansett att nya figurer i främsta rummet borde lemnas af sådana spännen, som förut ej varit offentliggjorda, under det att hänvisning lemnas till dem som redan äro afbildade, utan att ånyo här intagas. För ett riktigt uppfattande af här framstälda åsigt, är det derföre nödigt, att läsaren har de citerade afbildningarna till hands.

[1] Bergens Museum 700; jfr A. Lorange, *Samlingen af norske Oldsager i Bergens Museum*, sid. 179.

Digitized by Google

Likheten mellan dessa spännen och djur blef snart mindre tydlig, och slutligen kan ingen sådan likhet spåras. Spännets yta betäcktes i stället antingen med mer eller mindre svagt upphöjda eller särskildt påfästade sirater, vanligen slingor. Stundom försvinna härvid de sex rundlarne [1], men i de flesta fall finnas de qvar.

17. 1/1.

18. 1/1.

I stället för Fröslevs-spännets uppdrifna små bucklor, voro rundlarne stundom betäckta med särskilda, genom nitar fästade prydnader, som dock ej nu finnas qvar utan vanligen bortfallit; sannolikt voro de i de flesta fall halfklotformiga och af annan metall än spännet.

[1] Såsom t. ex. å två, nära 3,5 tum långa spännen funna tillsammans på Langeland och afbildade, i hälften af verkliga storleken, uti Worsaae's *Nordiske Oldsager*, fig. 420 (Köpenhamns Museum 10774).

Digitized by Google

En sådan ses fig. 18; originalet, funnet vid Hovindsholm i Hedemarkens amt, förvaras i Kristiania Museum (nr 172). Någon likhet med ett djur kan å detta spänne lika litet spåras som å alla de följande.

Två spännbucklor, helt nära 3,5 tum långa, som i vissa fall stå ganska nära de sist beskrifna, hittades hösten 1876 af dr Stolpe uti en graf på Björkö, jemte andra smycken och lemningar af obrändt lik. Det ena af dessa två, genom en tjock silfverkedja med hvarandra förenade spännen är afbildadt fig. 19. De sex rundlarne äro tydliga och voro ännu vid upptagandet betäckta af halfklotformiga kupor af tunt silfver, hvilka dock genast sönderföllo till följd af trycket utaf det nu oxiderade och derigenom uppsvälda, bly, hvarmed de voro fylda. Mellan dessa rundlar ses, utom andra sirater, sex fastnitade prydnader af ringlagda djur[1].

19. $^1/_1$.

[1] Grafven, i hvilken dessa spännbucklor lågo, hör till den af doktor Stolpe i *Antropologisk tidskrift*, nr 10, sid. 13 beskrifna grupp, hvilken möjligen bör anses tillhöra Birkas första kristna tid. — Doktor

De sex rundlar, som förekommit å de hittills beskrifna spännena, hafva alla haft ungefär den af fig. 15—19 visade inbördes ställning, hvilken ursprungligen betingats af deras förhållande till det djur som de äldre ovala spännena skulle likna. Då spännena sjelfva ej längre bibehöllo djurformen, låg det också nära till hands, att de sex rundlarne småningom skulle alla blifva lika stora och intaga en mera symmetrisk ställning, d. v. s. med ett par vid midten och ett par nära hvardera ändan af spännet. Flere exempel härpå äro också kända, af hvilka fig. 20 och 21 återgifva två.

20. 1/1.

Originalet till fig. 20 är funnet jemte obrända menniskoben i ett stenröse uti en grafhög vid Hallum nära Varde, på Jyllands vestkust; tätt bredvid stenröset, i högens utkant, stodo två lerkärl som anses vara äldre än den yngre jernåldern (Köpenhamns Museum 14474). Ett par nästan alldeles liknande, ehuru sämre arbetade, spännbucklor är funnet vid Ljostad i Nedenæs amt och förvaras i Kristiania Museum (nr 3346)[1].

Stolpe kommer att i ett följande nummer af Månadsbladet lemna en utförligare redogörelse för dessa och andra på Björkö nyligen funna spännen af ovanligare slag.

[1] En oval spännbuckla, 3,4 tum lång, med dubbelt nålfäste och med mycket grofva djurbilder på och mellan de sex tydliga, symmetriskt sittande rundlarne är funnen i Raus socken, Skåne (Statens Hist. Museum 4312). De högt uppstående djurbilderna äro gjutna i samma stycke som sjelfva spännet.

Digitized by Google

Det fig. 21 afbildade, på Sjælland funna spännet är nära 3,5 tum långt och således af ungefär samma storlek som de under den yngre jernåldern vanliga ovala spännbucklorna. I midten på hvar och en af de sex rundlarne ses ännu hålet för det stift, hvilket fasthållit den nu bortfallna prydnad som betäckt rundeln. Mellanrummen äro utfylda med djurbilder i hög relief [1]. Nålfästet är dubbelt [2].

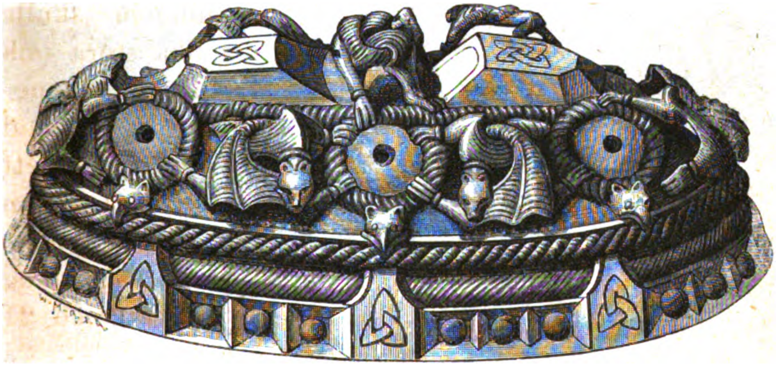

21. 1/1.

I stället för att de sist beskrifna spännena endast å de sex rundlarne haft pånitade prydnader, under det att den öfriga ytan varit prydd med figurer i upphöjdt arbete, betäckte man sedan spännets *hela* yta med pånitade sirater. Å några sådana spännen är antalet särskildt gjutna och med nitar fästade figurer mycket stort; å andra, hvilka vid första betraktandet synas vara alldeles dylika, äro flere af dessa figurer gjutna tillsammans, så att de särskilda styckenas antal blir mindre; och slutligen finnas spännen, der hela ytan är betäckt

[1] Originalet förvaras i Köpenhamns Museum (C. 325). Ett i hufvudsak liknande spänne är funnet i Skåne (tillhör v. häradshöfding J. C. Ahlgrens samling) och ett på Fehmern (Museet i Kiel 3346; enligt benäget meddelande af fröken J. Mestorf).

[2] Med dubbelt nålfäste menas ett som är bildadt af två uppstående flikar, mellan hvilka nålen ligger, och i hvilka nålens axel är fästad. Det enkla nålfästet bildas af endast en sådan uppstående flik.

Digitized by Google

23. 1/1

22. 1/1

Digitized by Google

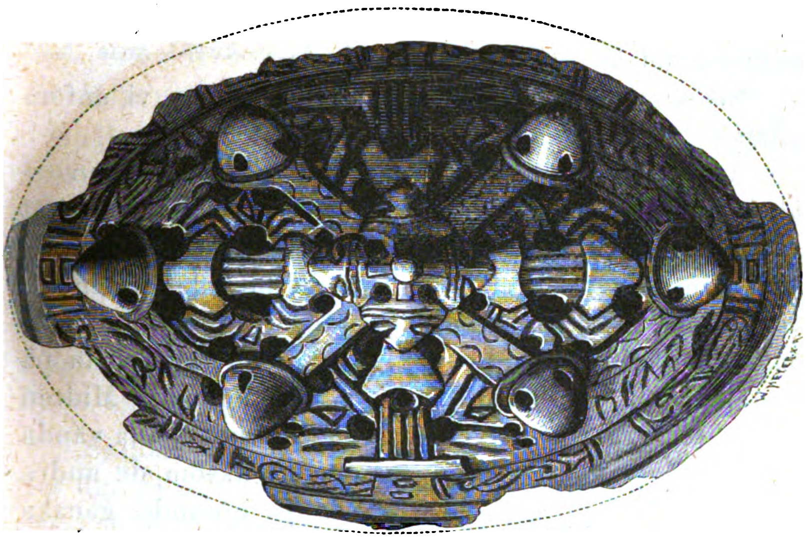

25. 1/1

24. 1/1.

Digitized by Google

med en enda stor genombruten och rikt utsirad plåt, hvilkens figurer äro desamma som de å sist nämnda spännen, om än något sämre utförda.

Såsom exempel å dessa olika slag kunna vi anföra följande.

Å Björkö i Mälaren har man på sjöstranden — således icke i »svarta jorden» eller i någon graf — hittat en stor oval spännbuckla, hvilken ser ut att vara lik fig. 23, men hvilken skiljer sig derifrån i det afseendet, att antalet särskildt pånitade stycken är ej mindre än *tretton*, af hvilka sex, föreställande djurhufvud, sitta på de ställen der de sex rundlarne å fig. 21 finnas. Midten intages af fyra i ett stycke gjutna hufvuden, alla vända utåt spännets kant. Detta spänne är, liksom de andra till samma grupp som fig. 22 och 23 hörande, ganska stort och tungt.

I *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie* för 1844—45, pl. 2 fig. 3, är en mycket liknande spännbuckla afbildad, i hvilken man också ser de nyss nämnda *sex rundlarne* under hufvudena; en i hög grad anmärkningsvärd företeelse, som synes oss bevisa riktigheten af den här framstälda åsigten om denna typs nära sammanhang med de förut beskrifna [1].

Mycket liknande bilder täcka två på Öland funna spännbucklor, af hvilka den ena är afbildad fig. 22. Äfven här äro de sex rundlarne ännu fullt tydliga såsom släta upphöjningar, ehuru de icke kunna ses på teckningen. Antalet särskildt gjutna och pånitade stycken är å dessa båda spännen *sju;* men endast *fyra* å den

[1] Originalet till den anförda fig. i Annalerna förvaras i Köpenhamns Museum. Dess fyndort är okänd. Man har antagit, att den skulle vara funnen i Småland, hvilket visserligen kan vara möjligt, ehuru det enda derför anförda skälet visat sig vara grundlöst, i det man nämligen trott, att detta spänne vore alldeles lika med ett, som förvaras i Uppsala Universitets Museum, och som här ofvan nämnes. Likheten är visserligen stor, men ej så fullkomlig, att deri någon anledning finnes att anse båda vara hittade tillsammans.

Digitized by Google

fig. 23 afbildade och likaledes på Öland funna spännbucklan, äfvensom å en dylik spännbuckla från Småland, som förvaras i Uppsala Universitets Museum.

Helt nära de sist omtalade spännbucklorna står en i Hjelmseryds socken, Småland, funnen (Statens Hist. Museum 1034), hvilken liknar vår fig. 24, ehuru bilderna äro bättre utförda och antalet hvart för sig gjutna och pånitade stycken är fyra [1]. Särskildt torde vi böra fästa uppmärksamheten derpå, att den nedre, nästan vertikala delen af sjelfva spännbucklan är sådan som å originalen till fig. 22 och 23, hvilka i detta afseende likna fig. 21 (ehuru de äro sämre).

Skilnaden mellan det i Hjelmseryd funna spännet och det fig. 24 afbildade är dock hufvudsakligen, att å sistnämnda spänne alla de pånitade siraterna äro gjutna *i ett stycke*, bildande en öfre genombruten skålla. Den nedre obetäckta delen af bucklan är deremot ej sådan som å fig. 21—23 utan prydd med flere, ganska illa utförda ormslingor, skilda genom släta, något upphöjda fält och liknande dem som ses å originalen till fig. 33 och alla spännbucklor af samma typ [2].

Man har äfven funnit några dubbelskaliga ovala spännbucklor, hvilka äro lika fig. 24, ehuru sämre ar-

[1] Två stora, i afseende på de pånitade figurerna liknande spännbucklor, hvilkas fyndort är okänd, förvaras i Kristiania Museum (nr 4727). De hafva vid ena ändan ett litet genomborradt utsprång, troligen för att deri fästa en kedja. Jfr *Årsberetning for 1869* af *Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring,* sid. 69.

[2] Den fig. 24 afbildade spännbucklan är, jemte tre alldeles dylika samt två runda, kupiga silfverspännen med filigransirater (=M. 583), funnen i ett stenröse å Tryggestads bys egor i Repplinge socken, Öland (Statens Hist. Museum 1304 : 1837. 257). — Två spännbucklor af samma typ äro funna jemte andra fornsaker och brända ben i en grafhög vid Vang i Aurlands prestegjeld i N. Bergenhus amt; den ena är afbildad af Lorange i *Samlingen af norske Oldsager i Bergens Museum,* sid. 169. Kanten prydes af inslagna trianglar, med tre upphöjda punkter i hvarje.

Digitized by Google

betade [1]; äfvensom ett par *enskaliga* spännen med upphöjda figurer alldeles lika sistnämnda fig. hittats vid Sandby i Vesslands socken, Uppland (Statens Hist. Museum 5406).

Sedan vi nu sett, huru den dubbelskaliga spännbucklan uppstått, skola vi betrakta en annan utvecklingsserie hvilken, liksom den i det föregående beskrifna, utgår från de små under jernålderns äldre del förekommande ovala spännena, och hvilken bestämde öfverskållans form på de flesta af de mot periodens slut begagnade ovala spännbucklorna. Studiet af dessa spännen företer nämligen samma skådespel, som så ofta möter oss vid typologiska studier: att en typ ger upphof åt flere, från hvarandra allt mer skilda utvecklingsserier, hvilka dock kunna utöfva inflytande på hvarandra.

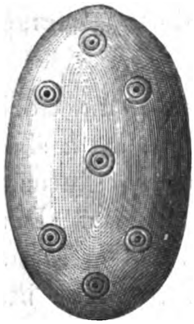

26. 1/1.

De små ovala spännena äro stundom prydda endast med några graverade enkla eller dubbla kretsar omkring en midtpunkt. Fig. 26 visar ett sådant spänne med sju dylika kretsar [2]; andra hafva ett större antal liknande kretsar, ordnade på annat sätt. Dessa fördjupade kretsar synas emellertid snart hafva lemnat rum åt små svagt upphöjda rundlar af samma slag som dem vi träffade i början af den andra serien. Spännets yta mellan dessa låga knoppar pryddes med slingsirater (fig. 27) [3].

[1] Tre sådana förvaras i Statens Hist. Museum. Två af dem (n:r 405) äro funna vid Hvarfva i Hille socken, Gestrikland; den tredje (n:r 3567) är funnen uti en hög i Fjellsjö socken, Ångermanland.

[2] Troligen funnet på Öland (Statens Hist. Museum 2076 : 16).

[3] Det fig. 27 afbildade spännet är funnet i Runstens socken på Öland (Statens Hist. Museum 1304 : 1846. 3).

Digitized by Google

I sammanhang med dessa spännen stå tydligen de större, hvilka likaledes äro prydda med låga knoppar, gjutna i samma stycke som spännet, och med svagt upphöjda djurslingor. Man kan bland dem urskilja två grupper.

27. 1/1.

28. 1/1.

Den ena gruppen har *tio* små låga, runda, kullriga, släta knoppar, ordnade så som å fig. 28. Att typen är gammal, visas dels af kantens utseende och det enkla nålfästet, dels deraf att sjelfva bucklan ofta är något smalare än de till en senare tid hörande, samt att siraterna äro särdeles tydliga och väl utförda [1].

[1] Originalet till fig. 28 och ett alldeles dylikt spänne är jemte andra spännbucklor m. m. funnet under jernvägsanläggning vid Ås-

Digitized by Google

Den andra gruppen har *sju* knoppar, hvilka i början ej äro runda utan mer eller mindre tydligt korsformiga (fig. 29). De band som förena knopparne bildas af dubbla, tätt intill hvarandra liggande ränder och hafva ej varit täckta med snodder eller flätor af silfvertråd. Att äfven denna typ är jemförelsevis ganska gammal, framgår deraf, att på alla af mig kända exemplar, der denna omständighet kunnat utrönas, nålfästet varit enkelt; hvarjemte de ganska tydliga och väl utförda ornamenten antyda detsamma.

29. 1/1.

Mycket nära denna typ står en annan, likaledes enskalig med *nio* knoppar, hvilka vanligen nu äro bortfallna, men hvilkas forna tillvaro utvisas af runda släta plattor med ett hål i midten för den nit, som qvarhållit knoppen [1]. I Uppsala

Husby i Norrsunda socken, Uppland. Olyckligtvis saknas närmare upplysning om innehållet i hvar och en af de här förstörda grafhögarne (St. Hist. M. 3560). — För de på olika ställen i Norden funna spännena af denna och följande typer skola vi i fortsättningen af denna uppsats lemna en öfversigt.

[1] Stundom saknas alldeles de två knopparne å ömse sidor om midten, eller äro de ersatta af andra sirater, under det att hela spännets utseende visar, att det hör till denna typ och ej till samma som fig. 29 (Kristiania Museum 2161 m. fl.; en dylik från Simrishamnstrakten förvaras i Göteborgs Museum).

Digitized by Google

Museum förvaras en sådan spännbuckla, af hvars nio knoppar flere visserligen äro bortfallna, men på hvilken några ännu finnas qvar; de äro af silfver, runda, låga och kullriga. I Norge har man funnit en spännbuckla af denna typ, hvilken ej har pånitade utan fasta halfklotformiga knoppar [1].

Antingen äro alla nio knopparne förenade med ränder, såsom å fig. 30, eller ock äro endast de sju knoppar som ses å fig. 29 sålunda förenade, under det att de två som stå å ömse sidor om midten sakna sådant samband med de öfriga [2]. Ränderna voro ofta beklädda med flätor eller snodder af silfvertråd. Midt i hvarderá af de två fyrsidiga figurer som omslutes af dessa ränder ses nästan alltid en liten upphöjd rhombisk figur. Å några bland dessa spännen finnes, på ömse sidor om midten, en figur liknande ett hufvud med utslaget hår [3]; en vid Vernamo i Småland funnen spännbuckla har samma figur ej blott å dessa ställen utan äfven der de två nyss nämnda rhomberna annars finnas (St. M. 2203).

Nålfästet är dubbelt på de allra flesta af de till samma typ som fig. 30 hörande spännbucklorna, antingen alla nio knopparne eller endast sju af dem äro förenade genom ränder. Några få af det senare, troligen äldre slaget, hafva dock ännu enkelt nålfäste.

Någon enda gång har man funnit ovala spännbucklor, hvilka likna fig. 30, men på hvilka de nio knopparne icke blott äro förenade genom ränder såsom å

[1] Hittad vid Gjövik i Kristians amt tillsammans med en oval spännbuckla af samma typ som fig. 28 (Kristiania Museum 3488; jfr Nicolaysen, *Norske Fornlevninger*, sid. 750). För närmare beskrifning å denna och öfriga i Norge funna ovala spännbucklor har jag att tacka hr professor O. Ryghs aldrig tröttnande välvilja.

[2] Fig. 71 i förf:s *Bohuslänska fornsaker*,

[3] Statens Hist. Museum 3785 och 4803. Å andra ovala spännbucklor (t. ex. å sidorna af dem som likna fig. 31) ser man ett liknande hufvud, men der sittande på en djurkropp. Jfr hufvudet på den i *Atlas for nordisk Oldkyndighed* fig. 89 afbildade guldbrakteaten.

Digitized by Google

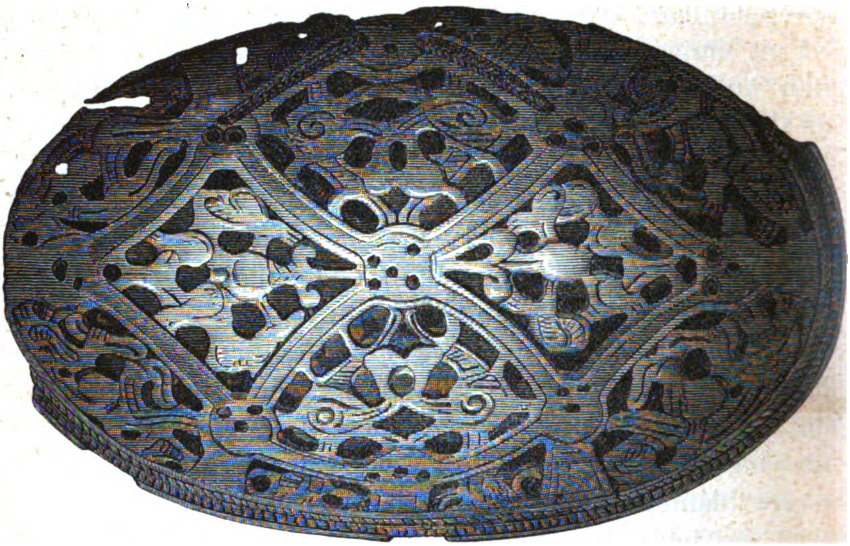

31. 1/1.

30. 1/1.

Digitized by Google

33. $^1/_1$.

32. $^1/_1$.

Digitized by Google

sist nämnda fig. utan äfven genom en dylik längs efter midten löpande rand[1]. Dessa äro måhända äldre än de öfriga med 9 knoppar, hvilket synes antydas deraf, att knopparne äro små och gjutna tillsammans med sjelfva spännet, att banden ej varit belagda med flätor, och att siraterna äro ganska väl utförda.

Enskaliga ovala spännbucklor som hafva eller haft nio knoppar äro ej sällsynta, i synnerhet sådana som endast haft de sju knopparne förenade genom ränder.

Under ömsesidig inverkan af de nu sist beskrifna enskaliga spännbucklorna med nio knoppar och af de dubbelskaliga (fig. 24) uppstodo sedan nya former.

Genom inverkan af typen fig. 30, hvars alla knoppar äro förenade genom ränder, uppkom en sådan form som fig. 31. Öfverskållan, hvilkens sirater äro ganska väl arbetade, är så stor, att endast en smal kant af underskållan blir obetäckt[2]. Denna typ, som synes vara äldre än de följande, är ganska sällsynt[3].

Genom inverkan af sådana enskaliga spännbucklor med nio knoppar, å hvilka endast de sju knopparne äro sins emellan förenade, uppstod en typ (fig. 32), som blef af synnerligen stor betydelse, emedan det ojemförligt största

[1] I Norge äro några få funna (Kristiania Museum). Visby Museum eger en ofullständig sådan spännbuckla, utan tvifvel funnen på Gotland.

[2] I en grafhög vid Morstad i Kristians amt har man funnit ett par spännen, som äro till utseendet alldeles lika fig. 31, men *enskaliga*. Utom af de nio med hvarandra förenade knopparne ses äfven lemningar af 4 mindre, som ej egt samband med de andra; de äro stälda två vid hvardera ändan och en å hvar sida om den här befintliga större knoppen. (Kristiania Museum 92).

[3] Statens Hist. Museum eger endast 7 ex., af hvilka fyra äro år 1876 funna i grafvar på Björkö. Mellan de nu bortfallna knopparne å två af de sistnämnda äro djurbilder fastnitade ofvanpå öfverskållans sirater, hvilket i och för sig torde antyda en temligen hög ålder, emedan sådana påfästade sirater just äro karakteristiska för typerna närmast äldre än fig. 24.

Digitized by Google

antalet af alla nu kända ovala spännbucklor höra till denna typ eller till de derifrån härstammande. Af det för fig. 24 utmärkande återfinna vi dubbelskaligheten, siraterna på underskållans nedre del samt dennas utböjda kant. Af den enskaliga bucklan erhöll det nya spännet öfverskållans nio knoppar och öfriga, numera genombrutna sirater samt ränderna, hvilka fortfarande ofta äro eller varit betäckta af silfverflätor eller dylikt.

Någon gång, ehuru mycket sällan återfinna vi på spännen af samma typ som fig. 32 de två små rhombiska upphöjningar, hvilka sågos å midtlinien af fig. 30 [1]; dessa rhomber ersättas å några andra sådana spännen af små runda upphöjningar [2]. Vanligen ser man dock på hvartdera af dessa ställen, äfvensom på ömse sidor om midtknoppen, en mer eller mindre väl gjord figur som liknar ett hufvud med utslaget hår, hvilket äfven, såsom vi sett, någon gång förekom å samma delar af spännen hörande till samma grupp som fig. 30.

Å några spännbucklor lika fig. 32 äro alla nio knopparne qvar, gjutna i samma stycke som öfverskållan; men i de allra flesta fall äro endast midtknoppen och fyra andra knoppar fasta, under det att de fyra återstående, som numera helt och hållet eller till största delen saknas, varit lösa och pånitade (fig. 34) [3]. Det synes icke finnas någon anledning att betrakta de förra spännena (fig. 32) såsom i allmänhet äldre än dem, hvilka likna fig. 34. Ej heller torde någon sådan högre ålder

[1] En sådan spännbuckla, från Hjortahammar i Blekinge, förvaras i Statens Hist. Museum (nr 1452 : 40). Siraterna å detta spänne och å de i följande not nämnda äro anmärkningsvärdt väl utförda, röjande måhända en något högre ålder än flertalet af samma typ som fig. 34.

[2] Två sådana spännen förvaras i Statens Hist. Museum: det ena (nr 2549) funnet i Skåne; det andra funnet jemte andra fornsaker i en graf på Björkön och afbildad af Stolpe i *Björköfyndet*, pl. 3 fig. 16. På ön Tiree vid Skotlands vestra kust är en dylik spännbuckla funnen; afbildad af Anderson i *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland*, vol. X, sid. 560.

Digitized by Google

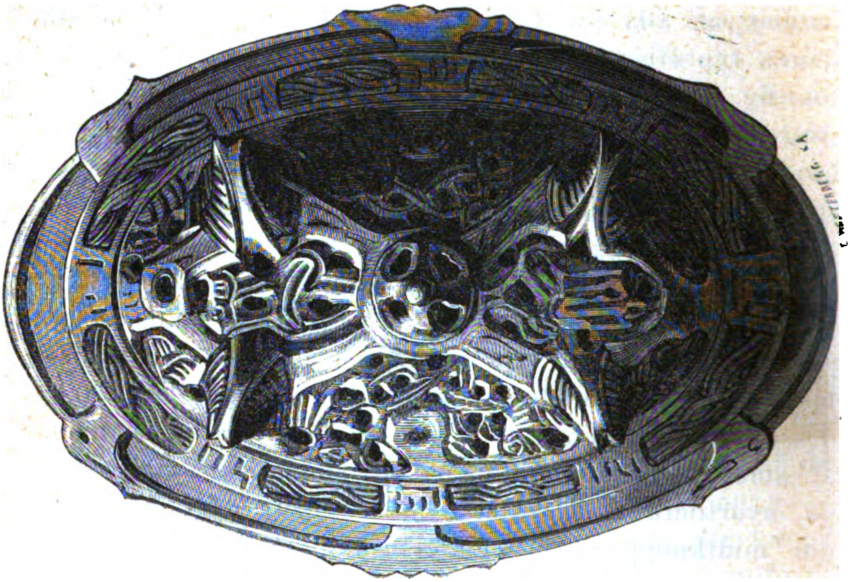

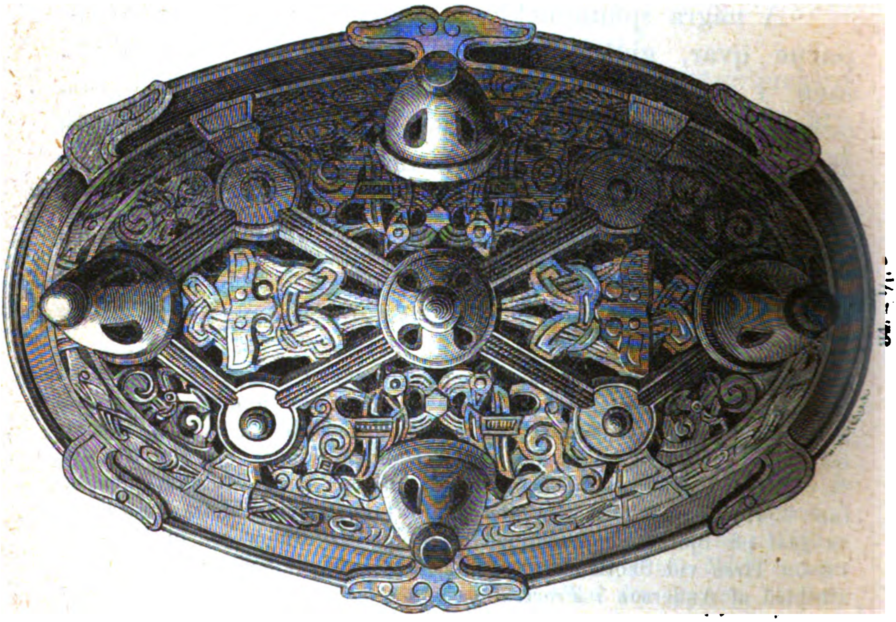

Digitized by Google

37. $^1/_1$.

36. $^1/_1$.

Digitized by Google

kunna tillmätas de mycket få, spännbucklor hvilka, såsom fig. 33, hafva endast sju knoppar; hvaremot det är sannolikt, att vi å originalet till fig. 25, som likaledes endast har sju knoppar, böra se ett äldre drag deri att midtknoppen tydligen bildas af fyra illa utförda, utåt vända hufvud, ett drag som påminner om fig. 24 och de liknande spännbucklor som i det föregående omtalats.

Alla spännbucklor af samma typ som fig. 32 och 34, hvilka jag haft tillfälle att närmare betrakta, hafva *dubbelt* nålfäste; och å dem alla äro endast sju af knopparne förenade genom ränder, men ej de båda å ömse sidor om midten.

38. 1/1.

Man känner några få enskaliga, ganska illa utförda kopior af typen fig. 34 [1]; äfven å dessa enskaliga spännen hafva de samma fyra knopparne, som numera pläga saknas å de dubbelskaliga, varit fästade med nitar.

Å spännbucklorna af samma typ som fig. 34 voro de fyra pånitade knopparne de mest i ögonen fallande, såsom af annan metall och annan färg än de öfriga; möjligen hade de ock stundom annan form. Häri torde förklaringen böra sökas dertill, att slutligen inga andra knoppar än *dessa* fyra och den i midten blefvo qvar (fig. 35) [2]. Man ser ännu de ränder som förenat alla sju knopparne och små i midten genomborrade rundlar just på de ställen der de nu försvunna knopparne suttit; äfven ornamenten äro mycket lika. De fyra nu i samma stycke som öfverskållan gjutna sidoknopparne hafva tydlig likhet med ett djurhufvud (fig. 38). Småningom

[1] Tre sådana förvaras i Statens Hist. Museum. Två af dem (nr 4786) äro funna vid Årsvik i Södra Möckleby socken på Öland.

[2] Originalet till fig. 35 förvaras i Statens Hist. Museum, som dessutom eger tre spännbucklor af samma typ.

Digitized by Google

blir emellertid denna likhet allt mindre, hvarjemte öfverskållan undergår åtskilliga förändringar. De svagt upphöjda ränderna, hvilkas läge å fig 35 var betingadt af deras betydelse för närmast föregående stadium, utgå ej längre från midtknoppen utan bilda omkring denna en stor rätvinkligt fyrsidig figur, i hvars hörn de fyra hufvudena stå upp. Derjemte tillkomma ett par små genomborrade plattor, hvilka *icke* äro minnen af bortfallna knoppar (fig. 36, 37).

39. 1/1.

Liksom man af de andra dubbelskaliga typerna, både af fig. 24, 31 och 34, känner enskaliga kopior, finner man ock enskaliga spännbucklor (fig. 39), hvilka tydligen äro kopior af sådana som fig. 36. De äro i allmänhet mycket illa gjorda, och de djurslingor som ursprungligen sågos mellan knopparne äro nu alldeles oigenkänliga, endast ersatta af räta, i olika riktningar gående streck.

Alla enskaliga spännbucklor af samma typ som fig. 39 — och de äro ganska talrika — hafva *dubbelt* nålfäste; hvil-

Digitized by Google

ken omständighet redan i och för sig antyder, att vi ej i *dessa* enskaliga bucklor kunna söka urtypen för de spännen vi nu studerat. Allt visar också, att de bilda den sista länken i den långa med enskaliga spännen af helt annat utseende begynnande kedjan. Här, såsom i många andra dylika fall, hafva emellertid det första och det sista stadiet i utvecklingsserien åtminstone i ett vigtigt afseende en skenbar likhet med hvarandra; de äldsta och de yngsta ovala spännbucklorna äro *enskaliga*, men huru olika äro de dock icke för öfrigt!

(*Forts.*) **Oscar Montelius.**

Från Akademiens sammankomster.

Den 20 mars 1877.

Chefen för k. ecklesiastik-departementet hade meddelat, att Kongl. Majt behagat, i enlighet med Akademiens utlåtande, bevilja Svenska Fornminnesföreningen en summa af 800 kr. såsom bidrag till utgifvande af dess arkitektoniska planscharbete.

Chefen för k. finans-departementet hade till förvarande i k. Myntkabinettet öfverlemnat sex norska mynt å 20 kronor, 25 öre, 10 öre, 5 öre, 2 öre och 1 öre, präglade år 1876.

Genom landshöfdinge-embetet i Skaraborgs län hade hembjudits en spjutspets af flinta, funnen å kungsgården Orreholmens egor i Skörstorps socken, Vartofta härad. Fyndet inlöstes.

Af apotekaren J. C. Brun i Falkenberg hade insändts en afskrift af framlidne doktor G. Ehrengranats testamente af den 16 december 1876, genom hvilket till Statens Historiska Museum skänkes ett fynd af kufiska mynt och silfverprydnader.

Mynthandlanden H. Selling i Göteborg hade anhållit om tillstånd att få å k. Myntet afprägla trenne medaljer öfver Esaias Tegnér och Elias Brenner samt medaljen öfver den nordiska konstutställningen i Göteborg 1869 med den förkastade åtsidan, beskrifven i B. E. Hildebrands *Sveriges minnespenningar* del 2, s. 466, nr 2 a. Akademien beslöt meddela tillstånd till dessa medaljers präglande, dock med förklaring att hon icke kommer att bland de af henne godkända medaljförslag upptaga de nyss nämnda till medaljer öfver Brenner och Tegnér, hvilka hvarken äro till idén eller utförandet af förtjenstfull beskaffenhet.

Sedan Akademiens senaste sammanträde hade ordföranden i Dala församlings byggnadsnämnd öfverstelöjtnanten m. m. G. N. G. Silfver-

Digitized by Google

svärd i skrifvelse af den 14 mars, anhållit att rifningsarbetet å kyrkan och koret måtte få under nästföljande vecka åter påbörjas. Riksantiqvarien hade genast svarat, att något sådant tillstånd icke kunde lemnas, eftersom Akademien, i förbidan på en handling som pastorsembetet anmält sig skola insända, ännu icke förehaft ärendet till slutlig behandling. Akademien beslöt att anmoda artisten O. Sörling att resa ned till Dala, för att blotta kyrkans öfverrappade målningar samt taga teckningar och fotografier af dem äfvensom af kyrkan och det Ribbingska grafkoret.

Svenska Fornminnesföreningen hade inlemnat pastor L. F. Palmgrens berättelse om de undersökningar han, med Akademiens begifvande och på Föreningens bekostnad, under år 1876 utfört inom Torskinge och Ås socknar i Vestbo härad. De vid dessa undersökningar funna och af föreningen till Akademien öfverlemnade fornsakerna förevisades.

Likaledes hade Fornminnesföreningen inlemnat kandidat F. Nordins berättelse om de undersökningar han förliden sommar utfört i Vestkinde socken på Gotland. De berättelsen bilagda teckningarna samt de vid undersökningarna hittade fornsakerna förevisades.

Akademien beslöt att åt studeranden Otto Söderbom lemna några svenska mynt ur k. Myntkabinettets duplettförråd i utbyte mot en vacker flintdolk, funnen inom Herrljunga socken, Kullings härad, Vestergötland.

Akademien beslöt att för innevarande år bibehålla det förlidet år begagnade täflingsprogram [1].

På derom gjord framställning beslöt Akademien att inleda skriftutbyte med *la Société pour l'encouragement des arts dans toute la Russie.*

På porträttmålaren C. P. Lehmans auktion hade inropats för Statens Historiska Museum sjutton föremål af brons, hvilket inrop af Akademien godkändes.

Följande gåfvor anmäldes:

a) till *k. Myntkabinettet*: af legationssekreteraren L. Reuterskiöld, tvenne kopparmynt präglade af don Carlos; af friherre Nordenfalk: sex utländska moderna mynt af silfver, koppar och nickel.

b) till *Akademiens boksamling*: af *Académie royale des sciences i Bruxelles*, hennes *Mémoires* del. XII, h. 1 och 2, in 4:o, *Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers*, del. XXXIX, h. 1, in 4:o, *Mémoires couronnés et autres mémoires* del. XXIV—XXVI in 8:o, *Bulletins*, del. XXXVIII—XLI samt *Annuaire* för åren 1875 och 1876; —

af Akademiens utländske ledamot, grefve *Giovanni Gozzadini* i Bologna, dess arbete *Intorno agli scavi archeologici fatti dal sig. A. Arnoaldi Veli presso Bologna.*

Den 10 april 1877.

Anmältes att H. K. H. Kronprinsen förklarat sig antaga kallelsen att vara Akademiens förste hedersledamot.

Kongl. Majt hade meddelat föreskrift, att sådana till Akademien hembjudna guld- och silfverfynd, som komma i fråga att med stats-

[1] Detta finnes aftryckt i Månadsbladet nr 41, jfr nr 56, sid. 324.

Digitized by Google

medel för Statens Historiska Museum eller kongl. Myntkabinettet inlösas, må hädanefter, som hittills, utan afgift vid kontrollverket proberas, vägas och värderas.

Af landshöfdingeembetet i Uppsala län hade till riksantiqvarien remitterats en skriftlig anmälan om åverkan å en grafhög vid Rickberga i Björklinge socken samt anhållan om undersökning, huruvida denna hög och andra i grannskapet befintliga högar äro att anse som forntida minnesmärken. Akademien beslöt att någon af hennes tjenstemän skulle utföra den begärda undersökningen.

Från k. Myntet hade till k. Myntkabinettet aflemnats af 1876 års prägling 11 mynt, (4 i guld, 4 i silfver, 3 i koppar) samt 14 medaljer i silfver.

Ett af Vermlands k. Hushållningssällskap inlemnade förslag till en belöningsmedalj för utmärkt landmannaförtjenst gillades.

Ett af landshöfding Widmark inlemnadt förslag till Norrbottens läns k. Hushållningssällskaps belöningsmedalj gillades.

Hr Herman Hofberg hade inlemnat skriftlig, med teckningar beledsagad berättelse om den resa han såsom Akademiens stipendiat under sommaren 1876 företog inom Höks och Tönnersjö härad i Halland.

Föredrogs ett af byggmästaren P. A. Hellander uppsatt besigtningsinstrument rörande bristfälligheterna i Dala kyrka och i det vid sidan af denna uppförda Ribbingska grafkoret, hvarefter anmältes, att hr Sörling återkommit efter att hafva tagit fotografiska afbildningar af kyrkan och grafkoret samt af de hvalf- och väggmålningar, som genom kalkrappningens afknackande kunnat blottas. Akademien förklarade sig nu sakna anledning att yrka vidare uppskof med den påbörjade nedbrytningen af kyrkan. Med afseende på grafkoret hänvisades församlingen till underhandling med ättlingarne af den Ribbingska familjen.

Riksantiqvarien redogjorde för de upplysningar, som genom landshöfdingeembetet i Kalmar län infordrats rörande föröfvad åverkan af en mängd grafhögar vid Harby i Ljungby socken, och anmälte riksantiqvarien att han, på grund af dessa upplysningar, hos landshöfdingeembetet yrkat laga åtals anställande vid Södra Möres häradsrätt mot dem som denna åverkan föröfvat.

Akademiens ledamot hr Tornberg hade insändt beskrifning å de kufiska mynten i 21 olika fynd.

Akademien godkände ett af *The royal historical Society of Great Britain* föreslaget byte af utgifna skrifter.

En af f. d. postmästaren kapten L. Adlerstam hembjuden fornsakssamling inlöstes.

Föreslagna byten af fornsaker och mynt med kapten S. Ulfsparre och med handelsexpediten Flodström godkändes.

Akademiens sekreterare meddelade en beskrifning af det stora altarskåpet i Högsby kyrka inom Kalmar stift.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum*, af Gräsmarks församling i Karlstads stift, kyrkans altarskåp från medeltiden m. fl. bilder; af friherre H. J. Hamilton, tvenne handqvarnsstenar;

Digitized by Google

b) till *k. Myntkabinettet,* af gravören A. Lindberg, tre af honom graverade minnespenningar af silfver.

Den 24 april 1877.

Hr Scholander tog inträde i Akademien med ett tal innehållande *Några allmänna betraktelser föranledda af det fornnordiska byggnadssättet,* hvilket tal besvarades af sekreteraren.

Visby hospitalsdirektion hade inlemnat räkning för år 1876 öfver hospitalets till Visby fornlemningars vård anslagna tomthyresmedel.

K. Öfverintendentsembetet hade till riksantiqvarien öfverlemnat en inkommen ritning öfver Fifvelstads församlings (i Östergötland) till nedrifning bestämda kyrka, med anhållan om upplysning, huruvida denna kyrka må vara af beskaffenhet att hinder för dess rifning förefinnes i sådana omständigheter som omförmälas i § 9 af k. förordningen angående forntida minnesmärken af den 29 november 1867.

Kontraktsprosten Ahlinder hade anmält, att på väggarna i Husby Sjutolfts kyrka anträffats målningar under kalkrappningen samt anhållit, att Akademien ville låta undersöka, huruvida dessa målningar ega något värde, innan den å kyrkostämma beslutade reparation kommer att företagas.

Hr kollega Sundelin i Enköping hade anmält, att ruiner af franciskanerklostret på Tröggö blifvit upptäckta vid nedrifning af åtskilliga små hus i Enköping, men derjämte vid uppförandet af nya byggnader blifvit till någon del nedbrutna. Sekreteraren anmälte, att han hos landshöfdingeembetet i Uppsala län begärt fridlysning af dervarande ruiner, till dess vid anstäld undersökning kunnat bestämmas, huruvida tillåtelse att fortsätta afrödjningsarbetet må meddelas. Akademien beslöt att någon af hennes tjenstemän skulle granska såväl målningarna i Husby Sjutolfts kyrka som ruinerna i Enköping.

Pastor L. F. Palmgren hade insändt en ansökan af hemmansegaren Erland Johannesson att för nybyggnader på den mark han genom laga skifte mottagit å Qvarngårds egor i Källerstads socken, Vestbo härad, Småland, få borttaga några på den utsedda byggnadsplatsen befintliga högar och rösen Akademien medgaf att dessa fornlemningar skulle få borttagas sedan de af pastor Palmgren blifvit för statens räkning undersökta.

Godkändes ett af sekreteraren gjordt myntbyte med hr Vogel från Chemnitz, hvarigenom för k. Myntkabinettet förvärfvats 3 guldmynt, 19 större silfvermynt samt nya tyska riksmynt å en mark och 20 pfennige med de nio tyska myntstädernas olika märken [1], samt en tysk jetton i koppar.

En silfverkanna och en silfverskål, tillhöriga Mariestads kyrka, hade blifvit af församlingen hembjudna, men ansågos icke förtjena inlösas för Statens Historiska Museum.

[1] A betecknar Berlin, B Hannover, C Frankfurt am Main, D München, E Dresden, F Stuttgart, G Carlsruhe, H Darmstadt och J Hamburg.

Digitized by Google

Genom Akademiens utländska ledamot hr Stephens hade hembjudits en timsten med runskrift från 1700-talet, hvilken Akademien icke ansåg skäl att inlösa till det pris som begärdes.

Akademien gaf bifall till friherre A. Kurcks anhållan att under sommaren 1877 få företaga undersökning af forntida grafhögar inom Ingelstads härad på samma vilkor som under föregående år.

Följande gåfvor anmäldes:

a) till *Statens Historiska Museum:* af friherrinnan J. E. Berzelius, en gulddigel, som tillhört J. J. Berzelius; af friherre E. Cederström, ett menniskohufvud af sten (medeltiden); af dr Hans Hildebrand, två skulpterade fragment från medeltiden.

b) till *Akademiens boksamling:* af Akademiens korresponderande ledamot, hr E. Chantre, hans praktverk *Age du bronze, recherches sur l'origine de la métallurgie en France*, tre delar text och 2 delar planscher.

Embetsjubileum.

Riksantiqvarien Bror Emil Hildebrand var af medlemmar af k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, Svenska Akademien, Svenska Fornminnesföreningen, enskilda myntsamlare, fränder och vänner inbjuden till en festlig middag å Hasselbacken den 30 juni 1877, fyrationde årsdagen af hans utnämning till riksantiqvarie. Den förstnämnda Akademiens i staden varande ledamöter uppvaktade riksantiqvarien på förmiddagen, hvarvid för honom tillkännagafs, att Akademien beslutat att till honom öfverlemna ett exemplar i guld af en medalj, som fru Lea Ahlborn kommer att gravera till hans minne.

Särskilda anledningar gjorde det nödvändigt att med det första trycka dr Montelii sedan länge förberedda uppsats om de ovala spännbucklorna, men som uppsatsen var för lång att kunna rymmas i ett dubbelnummer, måste i stället utgifvas ett tredubbelt nummer, så mycket hellre som åstadkommandet af de många träsnitten kräfde ganska lång tid. De i föregående nummer utlofvade uppsatserna komma att införas i dubbelnumret för juli och augusti.

Detta nummer lades under pressen den 11 Juli 1877.

Stockholm 1877. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

67 och 68. 1877. Juli och Augusti.

Innehåll: 1. Stenyxa från Halland (3 fig.). — 2. En svensk solskifva med runinskrift (1 fig.). — 3. Ur den arkeologiska litteraturen. — 4. Fyndet från Ödeshög (4 fig.). — 5. Från Akademiens sammankomster. — 6. Gåfvor. — 7. Meddelande.

Stenyxa från Halland.

40.

41.

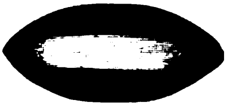

42.

I fråga varande yxa är för några år sedan funnen i jorden någorstädes i Halland. Den skänktes till min samling (der den bär nr 3121) af kronofogden Ringius,

Digitized by Google

men gifvaren, sjelf bördig från Halland, kan ej erinra sig fyndstället.

Materialet är en ljusgrå och gulgrön, porfyrliknande stenart. Ytan företer en mängd små hål och gropar, som synas vara spår af hafsdjurs borrningar, hvilket gör sannolikt, att yxan tillförene legat på hafsbottnen.

Längden är 127 mm, bredden 52 mm, höjden 59 mm. Ytan är öfverallt slipad (med undantag af skaftrännan). Banen är tydlig, platt.

Yxan liknar närmast fig. 37 (från Skåne) i Montelii *Svenska Fornsaker*, men profilen afviker från den anförda figurens derutinnan, att dess öfre linie här förlöper (blott med afbrott af den rännformiga fördjupningen) i likformig konvexitet från banan till eggen, medan motsvarande linie i den anförda figuren i Montelii bok bildar flera konvexiteter och konkaviteter; yxans profils undre linie är vidare alldeles rät, medan samma linie å figuren bildar en trubbig vinkel. Dessa nu nämnda olikheter gifva yxan en klumpigare form än den som förefinnes hos den anförda figuren.

Yxans likhet med figuren består åter deri, att den är försedd med rännformig fördjupning för skaftet, att den vidare har tydlig bane, att slutligen främre delen af yxan är prydd med en nästan triangelformig facett eller plan afslipningsyta å hvardera sidan.

Den ifrågavarande yxans egentliga egendomlighet ligger emedlertid icke i dess hittills beskrifna formförhållanden, utan i beskaffenheten af *eggen*, enär denna, i stället att vara skarpt tillslipad, är tvärt afslipad, (fig. 42) så att derigenom en plan, 10 mm bred yta uppstått.

Olyckligtvis är eggen derjämte både upptill och nedtill något skadad, så att besagda ytas höjd, d. v. s. eggens höjd, ej kan mätas, men, trots skadan, är dock det ofvan anförda förhållandet fullt tydligt och lika

Digitized by Google

visst framgår af noggrann granskning, att denna eggens tvära afslipning härleder sig från den tid, då yxan i öfrigt slipades och således ej är tillkommen i senare tid genom något okynne. De nämnda skadorna å eggen synas mig deremot vara af färskt datum.

Vid betraktande af denna yxa framställer sig sjelfmant frågan: för hvad ändamål har den varit afsedd eller i hvad egenskap har den varit begagnad?

För att med någon sannolikhet besvara dessa spörsmål anser jag mig böra gå *exclusivo modo* till väga.

Jag tillåter mig således anföra:

1. att denna yxa ej har kunnat vara ämnad till vanlig handyxa (= huggyxa, täljyxa), ej heller såsom sådan varit begagnad; detta framgår tydligtvis af eggens afsigtliga tvärslipning;

2. att denna yxa svårligen kunnat vara ämnad eller använd till kil, att medelst slag af annat tungt redskap å banen neddrifvas eller indrifvas i förut med skarpt verktyg gjord öppning, för att vidga densamma, ty profilen visar att banens räta linie med redskapets undre räta linie bildar icke en rät vinkel, utan en trubbig sådan, hvilken omständighet sammanställd med öfre konturliniens bågform, gifver vid handen, att ett slag, som träffar banen, ej skulle i slagets riktning verka på annat än ungefär öfre tredjedelen af eggen, tillfölje hvaraf redskapet är otjenligt såsom kil.

3. Att yxan kunnat såsom stridsyxa eller stridshammare varit använd, synes mig ej kunna eller böra förnekas, men i sådant fall är svårt att inse skälet, hvarföre man vid yxans tillverkning föredragit en tvärt afslipad egg framför en skarpslipad sådan. Af denna anledning synes mig osannolikt, att redskapet varit en stridsyxa.

Digitized by Google

4. I fråga varande yxa kan slutligen hafva varit afsedd att användas såsom ett värdighetstecken.

Det omsorgsfulla arbetet och den i afseende på facetterna ovanliga formen åtminstone motsäga icke ett sådant antagande, hvilket göres troligt af den tvärt afslipade eggen.

Den omständigheten, att ett sorgfälligt arbete blifvit nedlagdt på förfärdigandet af en yxa, hvilken icke kunnat såsom yxa praktiskt användas, synes mig häntyda på något annat ändamål, som af oss för närvarande endast gissningsvis kan uppfattas, men hvilket tillsvidare torde med någon sannolikhet kunna antagas vara det, att utgöra ett tecken till höfdinga- eller annan värdighet.

Carl Cederström.

En svensk solskifva med runinskrift.

43.

Ungefär för ett år sedan var en dansk som reste igenom Norrköping i tillfälle att köpa en fyrkantig sten,

Digitized by Google

af simplare marmor, som blifvit funnen derstädes vid gräfning. Han tog den med sig till sitt hem i Jutland; men den är nu kommen tillbaka till Sverige, inköpt för dr Hazelii museum i Stockholm.

Denna lilla sten har varit huggen som skifva för ett solur. Den är prydligt arbetad i nyare tider (1754), den är märkelig genom sin inskrift i de vanliga senare runorna, af hvilka de flesta äro väl bevarade. Endast på ett ställe, der ett hörn af stenen är afslaget, saknas en del bokstäfver. Runtexten går omkring yttersta kanten på alla fyra sidorna.

Det synes troligt att någon lärd prest eller herreman har låtit arbeta denna timsten. Utgifvandet af de bekanta runverken författade af Bure, Peringsköld, Göransson m. fl. i Sverige, af Worm i Danmark, gjorde för en kort tid runorna så att säga moderna i vissa kretsar i Skandinavien.

Jag känner intet annat exempel på en solskifva med runor. En del gamla solur finnas i Skandinavien, och i England hafva vi sådana som gå tillbaka till tionde och elfte århundradet; men alla deras inskrifter hafva romerska bokstäfver och äro författade på latin eller modersmålet.

Ristningen här är icke lätt att läsa. Vi veta icke hvar vi skola begynna; en del bindrunor finnas; en bokstaf har en ovanlig form. Våra runkännare komma utan tvifvel att förklara inskriften, som återgifves här fig. 43 tecknad och chemityperad af professor M. Petersen i Köpenhamn, i en fjerdedel af originalets storlek.

Som bidrag till tolkningen, föreslår jag att början må sökas vid bokstafven B, midtemot siffran 7 på stenens venstra sida. Nästa runan är |, derefter ᛦ, ett tecken som några gånger träffas på yngre runmonument med betydelsen C. Följa så I, L, I, S, med afdelningspunkt. Första ordet blir således BICILIS. En del

Digitized by Google

af de närmaste runorna är skadad, men förmodligen var ordet SUA. Fortsättningen är tydlig, AT TIMAN EI, efterföljd af de två bokstäfverna BL, som torde vara en förkortning, troligen af BLIFUER. Sedan kommer SU, bindrunorna AR och LA; detta synes vara SUA ARLA. I en grupp följa nu tre ord, TU FÖR þO, samt derefter STA, det mesta af B, en bortnött bokstaf (? ┼ = E), och en del af en annan (? ᚠ = N), som allt gifver oss STABEN. Så kommer A UISAR, efterföljdt af det svårt skadade stället. T står klart, derefter förmodligen I; till resten får man gissa sig. Jag föreslår LBAKA TIL; det hela TILBAKA TIL.

Om vi nu antaga, att den derefter bortslagna bokstafven före LEFTU varit E, få vi ELEFTU.

På detta vis blir hela ristningen: BICILIS, (SUa) AT TIMAN EI BLifuer SUA ARLA, TU FÖR þO STA(BEN) A UISAR TI(l baka til e)LEFTU.

BICILIS anser jag vara = BISSEXTILIS, *skott-år*. Detta tekniska latinska ord användes mycket i äldre tider, specielt med hänsyn till *gnomonica* eller konsten att förfärdiga och använda solskifvor. BISSEXTILIS, från BIS-SEXTUS (BIS två gånger, och SEXTUS, den sjette) var den sjette af calendæ i mars, d. v. s. den 24:de dagen i februari. Denna dag räknades 2 gånger hvart fjerde år, genom att »intercalera» en dag. På detta sätt korrigerades, som vi veta, till en stor del (de andra detaljerna höra icke hit) det *civila* årets öfverskott (5 t. 48 min. 49,7 sek.) öfver årets antagne 365 dagar. Men BISSEXTILIS, både som ett latinskt ord och förvridet som ett folk-ord, undergick i de europeiska dialekterna mångfaldiga förvandlingar och förvrängningar och förkortningar, och jag anser detta BICILIS vara ett sådant folkeligt uttryck. I fall så är, betyder ordet: *Vid det året som är skottår.*

Digitized by Google

Det hela blir derföre *ett af de många sätt* som uttänktes af personer hvilka konstruerade solur, *att visa en någorlunda korrekt tid* äfven på den dag som lades till februari i skottåret.

Följaktligen ville jag öfversätta det hela:

I SKOTTÅRET, SÅ ATT TIMMAN EJ (icke) BLIFVER SÅ ARLA (allt för tidig), DU FÖR DÅ STAFVEN (gnomon, stylus) Å VISAREN (visar-taflan, marmortaflan) TILLBAKA TILL DEN ELFTE (timmärket 11).

Denna stylus eller gnomon är borta från dess håla, och två andra hålor finnas som användes att fasthålla stenplattan på sin träpelare i egarens trädgård.

Emellan årtalet, 1754, och stylus är ett af de vanliga namnmonogram som kunna läsas på så många sätt. Troligen är det P. I. S., t. ex. PER JONSSON, eller något sådant namn slutande med SON, antingen egarens eller fabrikantens.

G. Stephens.

Ur den arkeologiska litteraturen.

Professor O. Rygh har i Kristiania Videnskabsselskabs förhandlingar för år 1876 infört tvenne afhandlingar, hvilka äro af stort intresse äfven för bedömandet af de äldre förhållandena i Sverige. De delar af dessa afhandlingar, i hvilka den skarpsinnige norske fornforskaren framställer resultaten af den förutgående undersökningen återgifvas derföre här i öfversättning.

3.

O. Rygh, Norske myntfund fra det niende Aarhundrede.

»Man känner således för närvarande tio fynd af detta slags mynt från Norge eller åtta, om man håller

Digitized by Google

sig blott till de fynd, som bestå uteslutande af mynt af den grupp, som här närmast är i fråga.

»Dessa åtta fynd innehålla tillsammans 24 mynt — 3 af guld, 21 af silfver. Af dessa 24 äro 7 angelsaksiska från heptarkiens senaste tid, de öfriga tillhöra det frankiska rikets karolingiska tid. Af dessa senare tillhöra, säkert eller åtminstone sannolikt, 5 Karl den store, 9 Ludvig den fromme och 3 Ludvig den frommes söner.

»Från *Sverige* känner man fem fynd, som måste hänföras till samma klass, innehållande 13 mynt alla af silfver. De äro alla frankiska, 4 tillhöra Karl den store, 6 Ludvig den fromme, 3 dennes son Pippin [1]. Ett af dessa svenska fynd innehöll dessutom en del kufiska mynt af hvilka det äldsta var från år 699, 700 e. kr., det yngsta från år 850, 851.

»Från *Danmark* är icke ett enda fynd af denna klass kändt.

«De ofvan omnämnda i Norge och Sverige funna 37 mynten äro präglade inom ett ganska trångt begränsadt tidskifte. Intet af dem behöfver vara mycket äldre än år 800, intet mycket yngre än 850.

»Man måste gå temligen långt ned i tiden innan man åter uti den yngre jernålderns fynd finner vesteuropeiska mynt. Hufvudmassan af de i skandinavisk jord förekommande europeiska mynten från detta tidskifte utgöres, såsom bekant är, af angelsaksiska och tyska silfvermynt från tiden omkring år 1000; de hittas ofta i stor myckenhet, ibland förekomma ett eller två tusen exemplar i ett enda fynd. Präglingstiden för

[1] »Montelius, *Från Jernåldern*, s. 29, samt i *Månadsbladet* nr 23 s. 169; Stolpe, *Grafundersökningar på Björkö*, i Tidskrift för Antropologi och kulturhistoria I nr 10 s. 20.» — Till de ofvannämnda 13 i Sverige funna mynten kommer ett fjortonde, innevarande år funnet i en graf på Björkö af dr Stolpe. Om de på denna ö funna mynten (från Dorestad o. s. v.) komma upplysningar att meddelas i ett senare nummer.

Digitized by Google

dessa mynt faller i allmänhet mellan åren 980 och 1050. I dessa många och till en del öfvermåttan rika myntskatter har man, såvidt kändt är, allenast undantagsvis funnit något äldre mynt, ett och annat angelsaksiskt från 900-talets tidigare del, de äldsta, synes det, af konung Etelstan (925—940), funna i Danmark.

»Man synes häraf kunna draga den slutsatsen, att dessa vesteuropeiska mynt kommit till Norden i tvenne skilda strömmar och med ett betydligt tidsmellanrum. Fynden äro redan så många, att man med full rätt får fästa så mycken vigt vid frånvaran af fynd från mellantiden. Den första strömmen (mynt från 800—850) måste hafva varit svagare, såvidt man får döma af de få mynt den lemnat efter sig i jordfynden. Att döma efter myntens ålder torde man få antaga att denna ström kommit upp till de skandinaviska landen redan under den senare hälften af 800-talet, om icke något tidigare och att den upphörde före detta århundrades slut. Den andra, såsom det tyckes, vida starkare tillförseln af vesteuropeiska mynt kan icke hafva begynt förr än efter år 980, eftersom mynt präglade vid eller efter denna tidpunkt i alla dessa fynd bilda hufvudmassan; de äldre mynt som förekomma i dessa fynd äro undantag och gå icke mycket längre tillbaka i tiden. Dessa något äldre mynt kunna derföre icke anses för annat än tillfälliga tillsatser till de rika förråd af nya mynt som alltifrån slutet af 900-talet fördes upp till oss.

»Behöfdes något ytterligare stöd för åsigten att dessa två myntinförselstider måste hållas i sär, så kunde ett sådant sökas deruti, att den äldre gruppens mynt temligen ofta hittats i grafvar (3 norska och 4 svenska fynd), under det den yngre gruppens mynt så godt som aldrig hittas i grafvar.

»Det ligger nära till hands att sätta den förra af dessa myntperioder i sammanhang med vikingatågens

Digitized by Google

början inemot år 800 och den senare i förbindelse med det nya lif som dessa fingo i de brittiska farvattnen omkring år 1000. Det torde deremot vara svårt att finna orsaken hvarföre inga mynt kommit till Norden från de vestra landen under mellantiden eller ungefär under tiden 890—990.

»Enligt de för närvarande kända fynden är af de tre nordiska landen Norge rikast på mynt af den äldre gruppen, under det, med hänseende till mynten af den senare gruppen, Norge vida öfverträffas af Danmark, och i ännu högre grad af Sverige. Förklaringen af detta förhållande bör måhända sökas deri, att de handelsförhållanden i Norden, hvilka synas hafva samlat den senare gruppens mynt förnämligast i de sydöstra delarne af Skandinavien,[1] icke ännu hade kommit till stånd vid den tid då de äldre mynten utfördes.

»Det är äfven ganska märkligt att i Norge finner man uti den äldre gruppens fynd icke sällan angelsaksiska mynt tillsammans med de frankiska, under det man i Sverige ännu icke hittat i dessa fynd annat än frankiska.

»I tvenne norska fynd förekomma äldre mynt i ringa antal samman med stora massor af den yngre gruppens mynt. Man kan icke antaga att de förra inkommit i landet tillsammans med de senare, utan de måste hafva kommit in vida tidigare, hvarom ock vitnar det mycket slitna skick i hvilket dessa mynt befinna sig, och först efter att länge hafva varit i omlopp i Norge blifvit blandade samman med de andra mynten. Måhända var den tidigare tillförseln af mynt icke så sparsam som det kan tyckas af fyndens ringa antal, då de äldre mynten i enstaka fall kunde behålla sig i omlopp under så lång tid.

[1] »Gotland är utan jämförelse det rikaste på sådana fynd af alla svenska landskap och i östra Sverige äro flere sådana fynd hittade än i vestra Sverige.»

Digitized by Google

»Men denna iakttagelse måste ock varna oss för att antaga en jämförelsevis tidig nedgräfningstid för alla de fynd som innehålla mynt allenast af den äldre gruppen. Dock torde man vara berättigad att anse de flesta af dessa fynd vara nedlagda tidigt, och man får derföre hoppas, att denna gruppens mynt skola framdeles blifva vigtiga för bestämmande af tidsförhållandena under den senare jernåldern, så mycket mera som de ofta synas förekomma tillsammans med fornsaker af hvarjehanda slag.»

De slutsatser, till hvilka professor Rygh här kommit torde böra utan afdrag godkännas. Här må allenast tilläggas, med afseende på de svenska förhållandena, att i vårt land luckan mellan de tvenne ofvan omtalade tidskiftena, då vesterländska mynt infördes, fylles genom den rikliga införseln af de arabiska silfvermynten. Enligt Tornberg[1] har största delen af de kufiska myntskatterna kommit till Sverige under tiden 880—955. Denna tid torde dock böra något utsträckas — huru mycket vågar jag icke säga förr än jag hunnit genomgå samtliga fyndens tidsförhållanden.

För den tid karolingiska mynt infördes i Sverige, för Ansgars tid, ega vi några historiska uppgifter om Sverige, alldenstund våra fäder då kommo i beröring med ett folk som redan egde en historia. Från den tid, då de angelsaksiska och tyska mynten infördes, finna vi historiska uppgifter i den fornnordiska litteraturen. Om den mellanliggande tiden och den lifliga förbindelsen med Östern visste vi så godt som intet, om vi icke kunde draga slutsatser från den ymniga förekomsten af arabiska mynt i våra fornfynd.

Hans Hildebrand.

[1] *K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar*, ny följd del. 1, s. 73.

Digitized by Google

4.

O. Rygh, Bidrag til en oversigt over den skandinaviske stenalder i Norge.

»Hittills anträffade fynd bevisa oemotsägligen att Norge haft en varaktig befolkning under den tid, till hvilken den skandinaviska stenålderns [1] fornsaker höra, och fyndens utbredning vidt och bredt öfver landet antyder, att ingen större del af detta har varit alldeles folktom. Bristen på grafvar [2] är icke något giltigt inkast mot detta antagande. I grafskicken visa sig i allmänhet vida betydligare lokala skiljaktigheter än i fornsaksformerna, och man kan derföre icke afvisa möjligheten, att man i Norge under stenåldern begraft sina döde på ett sätt som icke kunde lemna några spår efter en längre tids förlopp, under det man samtidigt längre söderut uppförde stora stengrafvar, som hafva bibehållit sig genom årtusenden till vår tid. Äfven i östra Sverige finnas landskap, i hvilka stenåldersgrafvarna alldeles icke eller blott i ringa antal förekomma ehuru fornsaksfynden från samma områden visa, att de måste hafva varit befolkade under stenåldern. Äfven från tider, som ligga vår egen närmare kan enahanda skiljaktighet uppvisas mellan Nordens land; man behöfver blott påminna sig Danmarks stora fattigdom på grafvar från den yngre jernåldern jämförd med Norges och Sveriges öfverflöd på sådana.

[1] För min del föredrager jag benämningen *den nordiska stenåldern*, alldenstund dennas område innefattar många andra land än de skandinaviska, hvadan den af professor Rygh m. fl. begagnade benämningen är egnad att föranleda missförstånd.

H. H.

[2] Såväl Rygh som Nicolaysen (i *Register til foreningens til norske fortidsmindesmerkers bevaring skrifter)* anse, att man ännu icke kan med säkerhet uppgifva en enda stenåldersgraf i Norge. Dermed bortfaller således uppgiften om en i sydöstra Norge funnen dös (Stockholmskongressens berättelse s. 235).

Digitized by Google

»Fornsakernas fullständiga likhet med de motsvarande svenska och danska gör det sannolikt att befolkningen varit af samma stam och väsentligen stått på samma kulturstadium som Sveriges och Danmarks befolkning under den yngre stenåldern. I det närmaste alla de vigtigare i dessa två sistnämnda land förekommande, fornsakstyperna från denna tid finnas äfven representerade i Norge och det finnes ingen detaljolikhet, som synes ega någon synnerlig betydelse. Om Norges stenåldersfolk left blott af jagt och fiske eller redan höjt sig till boskapsskötselns stadium, är en fråga som näppeligen för närvarande kan besvaras. I Sverige hafva grafvarna såsom bekant afgifvit vittnesbörd om en efter allt utseende ganska långt framskriden boskapsskötsel under den yngre stenåldern. Det synes mig då sannolikt, att man i grannlandet åtminstone kunnat komma in på detta stadium.

»Att Norges befolkning denna tid varit svag i jämförelse med södra Sveriges och Danmarks kan visserligen med fullt skäl antagas på grund af de funna fornsakernas ringa antal. Men den måste likväl antagas hafva varit starkare än man skulle kunna tro på grund af förhållandet mellan den i de tre landen funna mängden af fornsaker.»

Fyndet från Ödeshög.

1.

På ett tidigare ställe i detta nummer af *Månadsbladet* har jag talat om det skede mellan de karolingiska och de angelsaksisk-tyska myntens införseltider som för Sverige utmärker sig genom förbindelsen med

Digitized by Google

Östern, tack vare hvilken en myckenhet orientaliskt silfver, myntadt och omyntadt, infördes i landet.

Ett synnerligen intressant fynd från denna mellantid anträffades hösten 1875 å Erikstorps egor i Ödeshögs socken, sydvestra Östergötland. Under odling i en mosse hittades å dennes östra sida i en bergskulle tvenne guldringar och etthundra kufiska mynt. Ett par veckor senare hittades, å kullens andra sida, i en bergsskrefva helt nära jordytan under några mindre stenhallar, fem armringar af guld, några prydnader af guld och silfver samt 230 kufiska mynt. Fyndet insändes genom landshöfdinge-embetet i Linköpings län och inlöstes för Statens räkning med 2,311 kronor 43 öre. Som det årsanslag, öfver hvilket Akademien disponerar för att göra inköp för Statens historiska samlingar skulle blifva alltför hårdt anlitadt genom utbetalandet af en så dryg lösen för ett enda fynd, anhöll Akademien hos Kongl. Maj:t om ett extra anslag såsom bidrag till lösen af det för vår kulturhistoria vigtiga fyndet, och täcktes Kongl. Maj:t för sådant ändamål anvisa en summa af ett tusen kronor. Fyndet blef sålunda inköpt och har i museets inventarium numret 5671.

Såsom ofvan nämndes är det egentligen tvenne fynd, men de hittades helt nära hvarandra och de fornsakerna åtföljande mynten tillhöra samma tidskifte. Man kan derföre betrakta det hela som ett enda fynd, hvars föremål äro karakteristiska för ett och samma tidskifte.

De 330 kufiska mynten undersöktes af professor Tornberg, som om dem lemnade följande upplysningar.

Massan utgjordes af *Samanidernas* mynt präglade mellan åren 282—345 (895—957 e. Kr.) Det yngsta bland dessa mynt och i hela fyndet var af år 345 (956,7 e. Kr.) slaget af samaniden Abd-el Melik ben Nûh. Af *Umajjadernas* mynt fanns ett från Wârit af år 126, af *Abbâsidernas* fyra, af hvilka tre voro nya för vårt mynt-

Digitized by Google

kabinett. Dessutom förekommo i fyndet ett mynt präg-ladt af de vid Volga bosatte Bulgarerne, ett präglado i Schiråz för en furste af Buwejhidernas ätt samt aderton imitationer af samanidmynt.

Att dessa mynt blifvit från Asien förda genom Ryssland till Östersjön och Sverige är uppenbart, liksom att de måste hafva kommit in i vårt land någon tid efter det yngsta myntets präglingstid. Huru många år man bör lägga till år 957 för att hinna den tid då dessa mynt inkommo till Östergötland och den tid då de nedlades i jorden, är omöjligt att noggrannt bestämma. I de fynd der arabiska mynt i något större antal finnas blandade med vesterländska (tyska och angelsaksiska) äro ofta de yngsta arabiska mynten ungefär 30 år äldre än de yngsta vesterländska. Man torde kunna antaga, att mynten i Ödeshögsfyndet inkommit till Sverige inemot år 1000.

Skatten synes hafva blifvit nedlagd på en tid, då de vesterländska mynten ännu icke hade kommit i omlopp. De äldsta angelsaksiska mynt, som i något större antal förekomma i våra jordfynd, äro präglade för konung Ethelred II, som regerade först åren 978—1013, sedan 1014—1016. Det är derföre sannolikt att den skatt, som nu är föremål för vår uppmärksamhet, blifvit nedlagd i jorden icke efter Olof Skötkonungs regering, utan sannolikt under dennes tidigare del, möjligen redan under slutet af konung Erik segersälls tid.

Af armringarne är en synnerligen enkel. Han består af en enda fyrkantig mot ändarne afsmalnande guldten, hvars ändar äro lindade om hvarandra. Sådana ringar af silfver pläga förekomma i fynden samman med kufiska mynt.

De öfriga sex armringarne äro bildade hvar och en af tvenne guldtenar, hvilka äro lindade om hvarandra. sålunda att de bilda en knut lik den som är afbildad M. 610 *a*. Fyra af dessa ringar äro bildade af trinda,

Digitized by Google

två af mångkantiga tenar. En af dessa armringar väger 195,95 gram (46 ort 90 korn). Guldets finhet är i medeltal 0,966.

Det finnes intet som gör det nödvändigt att antaga att dessa guldringar blifvit införda samtidigt med de i fyndet förekommande kufiska mynten. Jag spar till en annan gång uppgiften att visa, under hvilken tid ringar af detta mönster användes i Sverige och i kringliggande land.

44. 1/1.

I stället öfvergår jag nu till ett af silfversmyckena, ett nytt exemplar af den som amulet använda Torshammaren (fig. 44) närmast lik det öländska exemplaret, som är afbildadt i *Månadsbladet* nr 4 fig. 28 (M. 628 *a*). Sjelfva den vid Erikstorp funna hammarbilden består

Digitized by Google

af hoplödda silfverplåtar, hvilka bilda en ganska fast stomme. På hammarskaftet har man dock funnit sig föranlåten att anbringa å hvardera sidan tvenne sinkor af silfvertråd för att kunna betrygga sammanhållningen; på samma sätt har man förfarit i alla fem hörnen af sjelfva hammaren. Längs hvarje fog löpa tre fina snodda silfvertrådar, af hvilka den mellersta är förgyld. Förgyllning är likaledes använd på framsidan af sjelfva hammaren och å dennes skaft samt å öfre ytan af hammarskaftets ända, hvars baksida är afbildad vid *c*. På hammarens och skaftets samtliga ytor förekomma pålagda enkla eller trefaldiga trådsirater af silfver, nästan likadana å fram- och baksidan, å den förra förgylda. På hammarskaftets och hammarens kantsidor är på samma sätt anbragt en lös fläta af dubbel, förgyld silfvertråd (se vid *a*).

Hammarskaftets ända har å framsidan en något barbariserad framställning af ett ansigte. Man ser de två stora, runda, förgylda ögonen, skilda af en näsa eller näbb samt i öfrigt omslutna af en starkt upphöjd, trefaldig, förgyld silfvertråd. Underst, invid kransen som bildar gräns mot sjelfva skaftet, ses åter en pålödd silfvertråd, som synes skola föreställa en mun. Förhöjningen mellan ögonen skulle således vara en näsa och icke en näbb. Jag är dock benägen att antaga, att detta munliknande ornament antingen har en annan betydelse eller att det tillkommit genom ett förhastande af guldsmeden. Det är nämligen ej sällsynt att å de hammarformiga amuleterna och likaledes på andra silfversmycken finnas mer eller mindre tydliga bilder af ett fogelhufvud. Ett förvirradt sådant ses

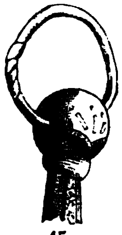

45.

å det nyss åberopade hammarsmycket från Öland, ett ännu tydligare fogelhufvud ses på en Torshammare af silfver från vår hednatids senare del, funnen i Skåne

Digitized by Google

och tillhörig friherre Arvid Kurck. Ett fogelhufvud af vida mer naturligt utseende (fig. 45) förekommer på en Torshammare funnen på Mön samt omtalad och afbildad i Henry Petersens bok *Om Nordboernes gudedyrkelse og gudetro i hedenold* s. 78 fig. 8. Hvad detta fogelhufvud kan betyda tarfvar en särskild undersökning. Hr Petersen synes mera benägen för att anse det vara ett däggdjurshufvud och sammanställer det föröfrigt, dock allenast som en möjlighet, med ormhufvudet på ett par södermanländska runstenar (fig. 46). Att vi i detta senare fall icke hafva något att göra med hammaren är dock ganska visst. Ormhufvudet är här sedt ofvanifrån och de två från nosen utspringande flikarne äro att sammanställa med den nedhängande fliken som gemenligen förekommer å runstenarnes ormhufvud så ofta det förekommer ritadt i profil (fig. 47).

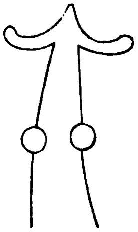
46.

47.

Ödeshögshammaren hänger vid en tvärrefflad silfvertråd som är böjd så att den bildar tre flikar. Samma utseende har silfvertråden i hvilken den redan omtalade hammaren från Öland hänger. Af Ödeshögshammarens kedja finnas allenast bitar qvar; till all lycka är en af ändarne bevarad, så att man kan se det fint arbetade djurhufvudet, i hvars gap den treflikigt böjda tråden varit fäst. Dessa djurhufvuden äro arbetade på samma sätt som hammaren. Ögonen och de dem omgifvande trådarne äro förgylda. Sjelfva kedjan är af ett synnerligen fint arbete.

Digitized by Google

Hvar är detta kostbara smycke arbetadt? Man har allenast att välja mellan två möjligheter: vi hafva antingen ett arabiskt eller ett inhemskt arbete för oss. Men då Tor var en inhemsk gudomlighet och det icke gerna kom i fråga att göra några Torsamuleter annat än inom området för hans dyrkan, synes det vida rimligare att anse den här omtalade hammaren vara gjord i Sverige, hvarest man således redan under den hedniska tiden var i stånd att utföra ett så fint guldsmedsarbete. Två andra föremål i detta fynd, hvilka vi framdeles skola taga i skärskådande, styrka antagandet, att vi här hafva för oss ett alster af inhemskt arbete.

De Torshammare af metall ur svenska fynd, som jag för närvarande känner, äro följande:

Uppland.

1. En silfverhammare, kopia af en verklig hammare funnen i Läby socken nära Uppsala.[1] *Månadsbladet* nr 4 pag. 24 samt s. 54; M. 624.

2—13. Tolf små hammare af jern (två af dem skadade) hängande vid en större jernring, funna af dr Stolpe på Björkön i den svarta jorden.

14—17. Fyra små hammare af jern trädda på en länk i en fin jernkedja, funna af dr Stolpe på Björkön i svarta jorden.

18—20. Två små jernhammare, den ena skadad, hängande vid en större jernring, funnen i en hög i Torvalla södergärde i Husby Skederids socken, Roslagen. Fyndet beskrifves och jernringen med dennes bihang är afbildad i Dybecks *Runa* (folioserien), fjerde häftet s. 56. På ringen sitter ett tredje bihang, som antagligen också varit en hammare.

[1] Till följe af en felaktig anteckning i inventariet har jag förut uppgifvit detta smycke vara funnet i Täby socken i Roslagen.

Digitized by Google

Södermanland.

21—23. Tre små jernhammare hängande vid en större jernring, funnen af friherre Olof Hermelin i en grafhög å Söderby ås i Barfva socken. Inv. 4,224 nr 8 *b*.

Östergötland.

24. Den här beskrifna silfverhammaren från Erikstorp i Ödeshögs socken.

Småland.

25. Silfverhammare från Horda i Moheda socken, Värend. *Månadsbladet* nr 39 s. 33 fig. 8.

Öland.

26. Silfverhammare från Bredsätra socken och by på Öland. *Månadsbladet* nr 4 fig. 28 och 29 samt s. 55.

Halland.

27—28. Två silfverhammare funna vid Slottsmöllan nära Halmstad. *Månadsbladet* nr 4 s. 55, den ena afbildad fig. 27.

Skåne.

29. En silfverhammare, funnen vid nr 6 Pålstorp i Raus' socken, nordvestra Skåne. *Månadsbladet* nr 4 fig. 25 och s. 54.
30. En silfverhammare, funnen i Skåne på okändt ställe. *Månadsbladet* nr 4 fig. 26 och s. 54.
31. En silfverhammare, funnen vid Assarstorp, Gärdslöfs socken, Vemmenhögs härad. *Månadsbladet* nr 4 s. 54.
32. En silfverhammare, funnen vid nr 11 Bräcke i Brunnby socken, nordvestra Skåne, jämte flere smycken, 65 hela och 62 brutna kufiska mynt (det

Digitized by Google

yngsta från år 240 e. H. eller 854,5 e. Kr.) ett angelsaksiskt konungen Edvard I:s († 978) och en efterbildning af ett karolingiskt mynt. Inv. 5,881, 5,885 och 5,891.

I Danmark äro enligt hr Petersen tio silfverhammare funna.

Myckenheten af amuletter i hammarform visar huru allmän Tors dyrkan var i Sverige, liksom i Norden i allmänhet. Derom vittnar för öfrigt den fornnordiska litteraturen samt en mängd ännu lefvande vidskepliga bruk. Denna Torskultens allmännelighet och synnerliga betydelse har ock flerfaldiga gånger framhållits, t. ex. af Hyltén-Cavallius i *Värend och Virdarne* (1864, 1868), af Mannhardt i *Die Götterwelt der nordischen und germanischen Völker* 1 (1860), af mig i uppsatsen *Tor* i *Läsning för folket, årgången 1873* samt senast af hr Henry Petersen i hans ofvan anförda afhandling.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 8 maj 1877.

Ordföranden erinrade om den stora förlust Akademien lidit genom hennes utländske ledamot *Johan Ludvig Runebergs* död. Akademien beslöt att till den aflidnes enka afsända ett telegram med betygande af Akademiens lifliga deltagande i sorgen som träffat henne och hennes barn.

Akademiens förste amanuens dr Hans Hildebrand hade i Enköping besett de blottade lemningarna af stadens franciskanerkloster och beslöt Akademien, med bifall till dr Hildebrands förslag, att 1. lemna snickaren Eklund tillåtelse att fortsätta gräfningen inom hans tomt samt att borttaga de å densamma förekommande murarna, sedan dessa blifvit genom Akademiens försorg undersökta, beskrifna och å plankarta upptecknade; — 2. att hos landshöfdinge-embetet i Uppsala län anhålla om förordnande, att när utläggande af gatan förbi Eklunds husgafvel och fortsättning af Eriksgatan skall företagas samt i öfrigt när någon förändring skall ske i afseende på den mark, under hvilken lemningar af

Digitized by Google

klostret antagligen finnas, Akademien skall derom underrättas, på det tillfälle må beredas att under fortgången af dessa arbeten göra nödiga iakttagelser; — samt 3. att åt kollegan E. Th. Sundelin lemna uppdrag att hafva tillsyn öfver gräfningarna och om dessa afgifva berättelse till Akademien.

K. Öfverintendentsembetet hade öfverlemnat en skrifvelse från kyrkorådet i Hogräns församling på Gotland med anhållan att få nedtaga en vid nordvestra ingången till församlingens kyrkogård befintlig, mycket bristfällig s. k. likport med öfverbyggnad af spetsig huf under tegeltak. Som denna port icke eger någon antiqvarisk eller arkitektonisk märkvärdighet ansåg Akademien sig sakna skäl att afstyrka bifall till kyrkorådets anhållan.

Med anledning af upplysningar, som infordrats rörande Fifvelstads gamla kyrka i Linköpings stift, beslöt Akademien anmoda sin ritare hr Lindberg att resa till Fifvelstad för att genom fotografi eller ritning taga afbildning af kyrkan samt af de målningar, som möjligen genom rappningens afknackning torde kunna blottas.

Från v. pastor i Hosmo församling i Kalmar stift hade ankommit underrättelse att församlingen beslutat till Statens Historiska Museum öfverlemna en dopfunt af sten med runskrift samt en i kyrkan förvarad primklocka af metall.

Agronomen Nordensköld hade insändt berättelse om de forskningsresor han år 1876 företagit med anslag af Akademien (jfr *Månadsbladet* nr 64).

Med anledning af inkomna undersökningar beslöt Akademien, med vanliga vilkor, anvisa följande belopp för anställande af antiqvariska forskningar under innevarande år:

1. åt ryttmästaren m. m. C. A. Klingspor, för fortsatta undersökningar inom Uppland, 200 kr;
2. åt amanuensen H. Hofberg, för forskningar inom Halmstads och Årstads härad i Halland, 600 kr;
3. åt agronomen C. F. Nordensköld, för fortsatta undersökningar inom Östergötland, hufvudsakligen inom Bankekinds härad, 400 kr;
4. åt filosofie kandidaten G. A. Gustafsson för grafundersökningar inom Lärbro socken på Gotland, 150 kr.

En fingerring af blekt guld, funnen å Barkeryds prestgårds egor i Jönköpings län och hembjuden genom ledamoten i Riksdagens andra kammare Johannes Andersson, inlöstes.

Dr Hans Hildebrand afgaf berättelse om sitt besök i Husby Sjutolfts kyrka, der han vid afknackning af kalkrappningen å väggarna träffat målningar af likartad beskaffenhet med målningarna i Kumla kyrka i Vestmanland, utförda år 1482 af en konstnär från Stockholm Albert perlstickare, hvars namn det äfven lyckats honom att finna öfver sakristiedörren i Husby Sjutolfts kyrka.

Akademiens ordförande hr Wærn meddelade underrättelse om ett inom Antropologiska sällskapet väckt förslag att hos Kongl. Maj:t anhålla om tillåtelse att i Arffurstens palats föranstalta en utställning af främmande etnografiska föremål, som i offentliga samlingar och hos enskilda personer förvaras, genom hvilken åtgärd man hoppas väcka all-

Digitized by Google

mänhetens intresse för bildandet af ett ethnografiskt museum i hufvudstaden. Sekreteraren upplyste att Statens Historiska Museum eger åtskilliga saker, till en del af stort värde, hvilka skulle förtjena att förvaras i ett ethnografiskt museum, men som nu äro magasinerade, enär de icke tillhöra planen för det historiska museet, samt tillstyrkte att dessa måtte till den ifrågasatta utställningen aflemnas. Detta förslag gillades af Akademien.

Den 22 maj 1877.

Chefen för ecklesiastik-departementet hade anmodat Akademien att inkomma med yttrande och uppgifter med anledning af en bilagd skrifvelse från ministern för utrikes ärendena rörande meddelande af k. spanska här varande Chargé d'affaires, att H. M. Konungen af Spanien uppdragit åt en komité att i ett nationalgalleri söka hopsamla minnen af Spaniens namnkunnige män, såsom skulpterade bilder, målade eller graverade porträtt, medaljer, litterära minnesmärken och dylika föremål, nu kringspridda i utlandets offentliga samlingar, jämte officiel förfrågan, huruvida i Svenska statens samlingar finnas några föremål af nämnda slag, hvilka spanska regeringen antingen kunde få inköpa eller, om sådant vore omöjligt, erhålla tillstånd att kopiera. Akademien beslöt att en förteckning skulle upprättas öfver de spanska medaljer som finnas i k. Myntkabinettet.

Landshöfdinge-embetet i Kristianstads län hade hembjudit 94 silfvermynt, de flesta danska, från 1500- och 1600-talen, funna på åboen Sven Eliassons egor i Vemmentorp. Fyra danska, ett norskt och ett tyskt mynt inlöstes.

En thaler för staden Neuss, hembjuden af landshöfdinge-embetet i Malmöhus län, inlöstes.

Tretiotvå fynd från Gotland inlöstes, deribland fyra från stenåldern, ett från bronsåldern, tjugosex från jernåldern, ett från nyare tid. Af dessa förtjena särskildt omtalas ett från Hardings i Vall socken: ett guldmynt utgörande en barbarisk imitation af en byzantinsk solidus från femte århundradet, — samt ett från Mannegårda i Lye socken, 101 kufiska mynt samt sju bitar af tenar, allt af silfver och hittadt på ett ställe der förlidet år ett likadant fynd anträffades.

Akademiens sekreterare och hr Bowallius utsågos till Akademiens representanter vid jubelfesten i Uppsala.

I en skrifvelse från enskild person hade anmälts, att i Fristads kyrka nära Borås, finnas, dels i trappan till kyrkan, dels i vapenhusets och sakristians golf inlagda grafstenar med vackra bildarbeten och ornament, hvilka stenar blifvit tagna från Gingrids kyrkogård och inlagda på deras nuvarande plats der de genom trampning förstöras. Akademien beslöt att begära närmare upplysning om dessa stenar af sekreteraren i Vestergötlands fornminnesförening kyrkoherden Ljungström.

Akademien lemnade bifall till Svenska Fornminnesföreningens anhållan om tillstånd för v. pastor L. F. Palmgren och filosofie kandidaten F. Nordin, att, på föreningens bekostnad, undersöka fornlemningar, den förre inom Forsheda och Bredaryds socknar inom Vestbo härad, Jönkö-

Digitized by Google

pings län, den senare inom Vestkinde socken på Gotland, med vilkor att de fornsaker, som anträffas blifva jämte fullständig beskrifning om de verkställda undersökningarna till Akademien inlemnade och att i öfrigt föreskrifterna i k. förordningen af den 29 november 1869 iakttagas.

Fyrmästaren i Borgholm H. A. R. Sidén hade inlemnat tre stora blad innehållande teckningar af flere fornlemningar på södra delen af Öland samt ett blad upptagande teckning af Eds gamla kyrka i norra Tjust i Kalmar län.

Akademien beslöt lemna hr Sidén ett anslag af 300 kronor för att verkställa antiqvariska forskningar inom norra delen af Kalmar län.

Samme Sidén hade inlemnat uppgifter om reparationer, som behöfva företagas i Borgholms slottsruin. Akademien beslöt att hänskjuta denna sak till k. Öfverintendentsembetet.

En samling fornsaker från Halland, innehållande 94 föremål af flinta, 39 af annan stenart, 7 af brons, tillhörig kronofogden De Marés arfvingar, inlöstes.

Kapten S. Ulfsparre erhöll tillstånd att företaga grafundersökningar inom Rone, Hemse och Alfva socknar på Gotland.

Akademien lemnade bifall till sin andre amanuens dr Montelii anhållan att få till nästa år uppskjuta den resa, som det ännu åligger honom såsom Letterstedtsk stipendiat att fullgöra.

Den 29 maj 1877.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar län hade insändt 30 hela och 31 brutna kufiska silfvermynt, funna i ett ringformigt stenröse i södra Mökleby kyrkoby på Öland. Fyndet inlöstes.

En svärdsknapp af brons (från jernåldern eller medeltiden), funnen vid Gröndal i Köpings socken på Öland och på enskild väg hembjuden, inlöstes.

Akademien bestämde, att hennes förste amanuens dr Hans Hildebrand skulle under sommaren företaga en tjensteresa till Norrland.

Hr Bowallius anmälte, att han utan anledning till anmärkning granskat de af Visby hospitalsdirektion insända räkenskaperna för tomthyresmedlen under sistförflutna året.

Till ordförande och vice ordförande under den återstående delen af året utsågos hans excellence hr Björnstjerna och hr Scholander.

Den 25 juni 1877.

Kongl. Maj:t hade i skrifvelse af den 1 juni tillkännagifvit, att Riksdagen, på sätt Kongl. Maj:t äskat, såsom extra anslag åt Akademien anvisat:

till arfvoden åt vetenskapligt bildade biträden vid ordnandet och vården af de under Akademiens inseende stälda statssamlingarna samt till aflöning åt vaktbetjening vid samlingarnas förevisande 2,300:

Digitized by Google

till undersökning och beskrifning af fäderneslandets fornminnen 3,200:
till utgifvande af planschverk öfver fornsaker och andra märkvärdiga föremål i Statens Historiska Museum och öfver svenska sigill från medeltiden .... 2,000.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar län hade hembjudit en bronsnål från jernåldern samt ett annat, nyare föremål, funna vid Ekelunda i Sandby socken på Öland. Nålen inlöstes, det andra föremålet återsändes.

Landshöfdinge-embetet i Gotlands län hade hembjudit några bronsfragment och en fingerring af guld, funna i en hage å Hafvors egor i Hablingbo socken, samt anmält att i samma hage hittats en sten som synes hafva varit en s. k. bildsten. Det insända fyndet inlöstes och beslöt Akademien att jordegaren skulle uppmanas att noga förvara bildstenen till dess denne hunnit af kompetent person undersökas.

Mariestads kyrkoråd hade erbjudit sig att i Statens Historiska Museum deponera tvenne kyrkan tillhöriga messhakar, och förklarade Akademien sig med nöje mottaga denna deposition.

En guldring, funnen vid Kumla komministersboställe i Lysings härad i Östergötland och insänd af kronofogden H. Lindeberg, inlöstes.

Åtta fornsaker af sten funna i Södermanland och hembjudna af en enskild person, inlöstes.

En skaftcelt af brons, funnen vid Vendersta i Simtuna socken, Vesterås län, och hembjuden af en enskild person, inlöstes.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar län hade insändt en den 6 juni, på Akademiens begäran, utfärdad kungörelse om fridlysning af fornlemningar inom södra Möklebv socken på Öland.

Landshöfdinge-embetet i Jönköpings län hade insändt en skrifvelse af kyrkoherden P. Danielsson med anhållan om tillstånd att borttaga en hällkista, som befinner sig på gårdsplanen till Rydaholms nybygda kyrkoherdeboställe. Akademien beslöt anmoda v. pastor L. F. Palmgren att undersöka denna hällkista.

Akademiens korresponderande ledamot hr K. Torin hade insändt en anmälan af prosten Holmström, att vid planering af marken utanför Timmerdala sockens skolhus hade påträffats en hällkista, hvilken hr Torin, på anmodan af Akademiens förste amanuens hade undersökt. Hans berättelse föredrogs och de anträffade fynden förevisades. — Akademien beslöt medgifva kistans borttagande samt aflåta tacksamhetsskrifvelser till prosten Holmström och hr Torin.

Landshöfdinge-embetet i Kalmar län hade anmält att stadsfullmäktige i Borgholm ansett det lämpligt att denna stad i likhet med andra städer i riket, hade ett eget vapen eller sköldemärke, som tillika kunde utgöra stadens sigill, hvadan ock Stadsfullmäktige hade låtit uppgöra ett af landshöfdinge-embetet insändt förslag, visande uti en sköld under kunglig krona bilden af Borgholms slott samt omskriften BORGHOLMS STADS SIGILL, och hade landshöfdinge-embetet anhållit att Akademien ville, med eller utan ledning af det inlemnade projektet, föreslå ett för staden Borgholm lämpligt vapen. Akademien, som fann det inlemnade förslaget behäftadt med flere detaljfel, beslöt anmoda en artist att uppgöra ett mera lämpligt förslag, upptagande bilden af Borgholms slott inom en heraldiskt riktig sköld utan krona.

Digitized by Google

Ett af grefve H. A. Hamilton på Blomberg insändt förslag till belöningspenning, som kommer att af Skaraborgs läns k. Hushållningssällskap präglas, godkändes.

Ett af Akademiens förste amanuens uppsatt förslag till en medalj, som fru Lea Ahlborn ämnar prägla öfver riksantiqvarien B. E. Hildebrand, godkändes. Akademien beslöt att ett exemplar i guld af denna medalj skulle till riksantiqvarien öfverlemnas med anledning deraf att han den 30 juni upplefver fyrationde årsdagen af sin utnämning till riksantiqvarie.

Intendenten G. Brusewitz hade anhållit att få till Göteborgs museum låna ett band af friherre J. Adlerbeth gjorda anteckningar om Visingsö, hvilket band förvaras i Akademiens arkiv, för att det skulle få begagnas af kamreraren Wilhelm Berg för hans under arbete varande beskrifning af nämnda ö. Akademien gaf härtill sitt bifall.

För Akademien förevisades tvenne af de fyra föremål, som framlidne grefve Axel Bjelke genom testamente öfverlemnat till Statens Historiska Museum, nämligen ett skuret horn af hvalrosstand från medeltiden, samt en större tvåarmad ljusstake från nyare tid.

Kejs. ryska sällskapet för konstnärers uppmuntran hade till Akademiens bibliotek öfverlemnat ett planschverk *L'ornement national russe.*

F. d. k. Ordensgillet hade till Statens Historiska Museum öfverlemnat tre vid gillets expedition begagnade stampar och sigill.

Kammarherre F. Carleson hade till Statens Historiska Museum öfverlemnat en sigillstamp af silfver från medeltiden, funnen i Gårveda socken i Kalmar län.

Hemmansegaren C. F. Johansson hade till Statens Historiska Museum öfverlemnat tre fornsaker funna i Uppland samt en skadad värjklinga af nyare datum.

Den 11 juli 1877.

Akademiens sekreterare uttalade sin vördnadsfulla och hjertliga tacksägelse för den hedersbevisning han af Akademiens hrr ledamöter fått mottaga på 40:de årsdagen af hans utnämning till sekreteraretjensten och dermed förenade befattningar.[1]

Landshöfdinge-embetet i Gotlands län hade insändt sex fynd från jernåldern, hvilka inlöstes. Ett fynd af gutniska medeltidsmynt och ett fynd af moderna mynt, båda obehöfliga för Statens samlingar, återsändes till hittarne.

Landshöfdinge-embetet i Malmöhus län hade insändt 179 k. Karl XI:s fyraören silfvermynt funna å hemmanet nr 2 Gössarp i Väsby socken, Luggude härad. Som intet af dessa mynt behöfdes för k. Myntkabinettet, skulle fyndet återsändas.

En lång trind guldten, kring hvilken sitta omvirade en mindre trind och en flathamrad ten, funna å nr 27 Hammenhög i Ingelstads härad, Kristianstads län, och af enskild person hembjuden, inlöstes.

[1] Jfr nr 66 s. 488.

Digitized by Google

En k. Fredrik I:s tvådalersplåt af år 1748, hembjuden af en enskild person, inlöstes.

Akademien afgaf infordradt underdånigt utlåtande om organisationskomiténs för 1874 års arkeologiska kongress underd. anhållan om ett ytterligare anslag af 12,000 kr.

Ett af prosten A. Bergman insändt förslag till inskrift å Dala nybygda kyrka i Skara stift godkändes.

Kyrkoherden J. Strandh hade anmält att Habo församling i Skara stift beslutat omgjuta kyrkans skadade mellersta klocka, å hvilken finnes följande inskrift: *En ego campana nunquam denuncio vana laudo Deum verum vocans congrego clerum. Facta cura pastoris Christ. Jungmarker, impensis templi Haboensis, arte Eliæ Fries Toresson Junecopiæ 1757 in Augusto.* Akademien beslöt svara, att från hennes sida något hinder icke möter detta församlingens beslut.

Kyrkoherde J. A. Burén hade, med anledning af Akademiens hemställan, insändt en teckning af Sturkö församlings kyrka.

Riksantiqvarien hade besökt militieboställ Alestad i Kjerstads socken, Färs härad, Skåne, för att besigtiga en grafhög, af ortens befolkning kallad Jernhatten, hvilken boställets arrendator Lars Olsson begärt tillstånd att få borttaga, och afgaf beskrifning öfver denna hög som håller 48 steg i omkrets och synes vara fullkomligt oskadad. Då arrendatorn icke kunnat angifva annan olägenhet af högens bibehållande än det besvär den förorsakar vid plöjning af åkern, i hvilken den ligger, och hufvudskälet till ansökningen synes vara en önskan att få utföra högens goda jord i en ej långt derifrån befintlig sänkning i åkern, men dessa skäl icke kunna anses vara af den vigt, att de böra föranleda borttagandet af en väl bibehållen fornlemning, vid hvilken dessutom folket i orten synes fästa en viss betydelse, ansåg Akademien sig sakna anledning att till Lars Olssons ansökning lemna bifall.

Riksantiqvarien meddelade beskrifning af en i Kjerstorps kyrkas kor stående dopfunt af sten med bilder af menniskor och djur m. m huggna i upphöjdt arbete.

Dr Hans Hildebrand anmälte att han ånyo besökt Husby Sjutolfts kyrka, för att granska de genom kalkrappningens borttagande aftäckta målningarna, hvilka delvis äro ganska tydliga. Som å församlingens sida sattes i fråga att begära offentligt anslag till målningarnas restaurerande beslöt Akademien anmoda artisten Blackstadius att utresa till kyrkan för att uppgöra ett ungefärligt kostnadsförslag.

Med anledning af kronolänsman Brändströms, genom landshöfdingeembetet i Uppsala meddelade skrifvelse, hvari begäres upplysning, huruvida en af bonden E. Ågren i Rickberga, Björklinge socken, förstörd och bortkörd hög samt andra qvarvarande dylika högar äro att anse som fornlemningar och sålunda att hänföra till de i § 2 af k. förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande af den 29 november 1867 omfärmälda, hade dr Hans Hildebrand besökt stället och funnit platsen, der högen blifvit borttagen, vara det yttersta hörnet af ett fält med mycket tydliga grafhögar, dels runda, dels fyrkantiga, hvadan man har allt skäl att antaga att äfven den förstörda högen varit en grafhög. Akademien beslöt att hvad som sålunda blifvit upp-

Digitized by Google

lyst skulle meddelas landshöfdinge-embetet, hvilket derjämte skulle anmodas att fridlysa de återstående högarne.

Akademien beslöt att till Lunds universitets myntkabinett öfverlemna en för k. Johan Sverkersson präglad brakteat.

En på enskild väg hembjuden guldten, funnen å nr 5 Runsberga i Gärdslösa socken på Oland, i en åker, hvarest förut hittats fornsaker af guld, inlöstes.

Ett vigtlod af jern från den senare jernåldern och en nyckel af brons från den nyare tidens början, funna i Sjonhems socken på Got. land och på enskild väg hembjudna, inlöstes.

En af artisten O. Sörling uppgjord förslagsritning till Borgholms stads sigill godkändes.

Följande gåfvor till *Statens Historiska Museum* anmäldes:

af professor Sven Nilsson, ett bronskärl; af rektor N. G. Bruzelius en fornsak af brons; af f. d. guldsmedsembetet i Stockholm, dess låda, sigill m. m.

Den 15 augusti 1877.

Ordföranden anmälte att Akademien äldste hedersledamot h. ex. friherre A. E. Ihre samt hennes korresponderande ledamot Richard Dybeck hade aflidit.

Genom vederbörande landshöfdinge-embeten hade följande fynd blifvit hembjudna:

ett fragment af ett bågspänne af brons samt ett k. Karl XII:s mynttecken, funna å skilda ställen vid Bosgård i Norra Mökleby socken på Öland; spännet inlöstes;

en guldten, funnen vid Gistad i Tossene socken, Bohuslän; inlöstes;

en flätad armring af silfver, funnen vid Vidsköfle gård i Kristianstads län; inlöstes.

F. d. ordningsmannen i Borgholm J. Söderström hade insändt ett större fynd, bestående af en bägare med årtalet (15)93, 50 större och mindre beslag, 21 klotformiga prydnader, 9 skedar samt 6 utländska thalermynt från slutet af 1500- och början af 1600-talet. Fyndet, med undantag af fyra mynt, inlöstes.

Flere af enskild person hembjudna, på Öland anträffade fynd från sten- och jernåldrarne inlöstes.

Ett jernsvärd med spår af guldinläggning på fästet, funnet under Altuna åns botten i Uppland och hembjudet af antiqvitetshandlanden Bukowski, inlöstes.

Genom bemedling af Akademiens korresponderande ledamot hr Karl Torin hade blifvit insänd en grafhäll med dubbla bladrankor från medeltidens äldre del, hvilken blifvit upptagen ur golfvet i Åsaka kyrka i Kållands härad, Vestergötland. Akademien hade bekostat inläggandet af ny plansten i golfvet i den upptagna stenens ställe.

Sekreterarens förslag till lyckönskningsskrifvelse med anledning af Uppsala universitets fyrahundraårsfest upplästes och godkändes.

Digitized by Google

Landshöfdinge-embetet i Gotlands län hade insändt en ansökan af hemmansegaren Nils Jakobsson att få borttaga två fornlemningar å hans hemman Öfvide i Eskelems socken. Akademien beslöt att fornlemningarna skulle undersökas.

Landshöfdinge-embetet i Vexjö län hade anmält, att hemmansegaren C. J. Svensson å Ifla Månsgården i Ljunga socken, Sunnerbo härad, påträffat en hällkista och att i samma backe antagligen finnas flere dylika grafvar, äfvensom att Svensson blifvit vid vite förelagdt att ej företaga någon gräfning invid ifrågavarande fornlemning förr än tillstånd dertill blifvit å särskild ansökan honom meddelad.

Hemmansegaren Johannes Larsson hade i skrifvelse till riksantiqvarien anmält, att på hans egor Berga i Vexjö län finnas fem jordhögar, hvilka årligen minskas af plogen, och mellan dessa fem resta stenar och att en del gamla saker i närheten blifvit funna, hvarjämte han anhållit att kullarne måtte få borttagas. Riksantiqvarien hade med anledning af denna skrifvelse hos landshöfdinge-embetet begärt undersökning i hvad mon och af hvem dessa grafhögar blifvit minskade samt hvilka gamla saker derinvid blifvit funna och hvar dessa saker nu förvaras, och derjämte anhållit att ifrågavarande grafhögar och resta stenar jämte öfriga å Johannes Larssons egor möjligen befintliga fornlemningar måtte fridlysas.

Kronofogden A. Videgren hade anmält att vid rifning af ett stenröse å en åker å egorna till Hageby skattegård i Hagebyhöga socken, Östergötland, af hemmansegaren Carl Larsson anträffats en af hällar bildad graf samt i densamma en mängd hufvudskålar och andra ben jämte en vacker stenyxa och en pilspets af flinta, hvarefter rösets utrifning upphört och jord öfverskottats, på det, om så finnes nödigt, undersökning må kunna af sakkunnig person anställas.

Artisten Jakob Silvén hade meddelat underrättelse att på Hökerums egor i Vings församling, Ås härad, Vestergötland, en stenåldersgraf nyligen blifvit förstörd, samt att på samma hemmans egor funnos flere fornlemningar, hvilka småningom torde komma att försvinna alldenstund jordegaren är en flitig odlare. Akademien beslöt att hos landshöfdinge-embetet begära undersökning om den förstörda grafven samt fridlysning af de återstående fornlemningarna.

Sekreteraren meddelade ur ett bref från förste amanuensen dr Hans Hildebrand underrättelse om hans resa i Norrland och om beskaffenheten af Vesterbottens fornlemningar. Akademien godkände följande af dr Hildebrand framstälda förslag:

1. att grafrösena å Ytterviks egor i Skellefte socken måtte fridlysas;

2. att förvaltaren Printz på Robertsfors må erhålla uppdrag att undersöka grafrösen på Robertsfors egor och i närliggande trakt, med skyldighet att insända berättelse om de verkstälda undersökningarna jämte dervid möjligen anträffade fynd;

3. att dylikt uppdrag må lemnas häradshöfdingen A. F. Ekevall och kontraktsprosten dr S. Brandell för Skellefte socken och närmaste trakt.

Dr Montelius hade inlemnat skriftlig berättelse om sin undersökning af tre bland de fem grafhögar på Iselsta bys egor i Grödinge

Digitized by Google

socken, hvilka jordegaren Lars Eriksson begärt att för odling få borttaga. Med bifall till dr Montelii förslag beslöt Akademien medgifva att bemälda grafhögar, hvilka synas sakna särskild märkvärdighet, må få borttagas, hvaremot de i en åker på samma egor befintliga fyra resta stenarne böra lemnas orubbade.

För Akademien förevisades de fotografier och teckningar som artisten Olof Sörling utfört för Akademiens räkning af Rengs (Skåne), Dala (Vestergötland) samt Husby Sjutolfts och Lislena (Uppland) kyrkor, deras målningar, inventarier o. s. v.

Sekreteraren redogjorde för sina undersökningar i Kristiania historiska muséum och myntkabinett samt för sitt besök i Råda kyrka i Vermland.

För Akademien uppvisades en af handlanden B. O. Cederbom inlemnad utförlig beskrifning öfver Tådene gamla kyrka i Vestergötland.

Akademien lemnade bifall till kapten S. Ulfsparres anhållan, att han, som af sjukdom hindrats att företaga de medgifna undersökningarna på Gotland, måtte få tillstånd att undersöka några grafhögar inom Hjertlanda och Hultsjö socknar i Vestra härad Jönköpings län med vanligt vilkor.

Akademien biföll en af intendenten vid Göteborgs museum G. Brusewitz framstäld begäran att få till nämnda museum intaga en i Stenstorps kyrka i Vestergötland förvarad messhake från 1600-talet.

Brukspatron C. D. von Schinkel hade begärt Akademiens tillåtelse att, i händelse Hamrånge församling antager hans anbud, få inköpa åtskilliga i tornvinden förvarade träsniderier (fragment af predikstol m. m.) Akademien beslöt att för sin del lemna bifall till denna anhållan, likväl med vilkor, att i händelse bland dessa sniderier befunne sig något som kunde anses vara för Statens Historiska Museum behöfligt, Akademien må vara berättigad att inlösa det till inköpspris.

Metallarbetaren G. Ericsson hade inlemnat en ny samling af allmogeord ur Åkers och Östra Rekarne härads bygdemål samt folksagor, folkvisor m. m. Akademien beslöt att lemna Ericsson en ersättning af 100 kr.

Följande gåfvor anmältes till *k. Myntkabinettet:*

af fru E. Jenssen, 9 mynt funna inom guvernementet Kasan i Ryssland; af handlanden E. Norén, en påflig medalj.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet år 1876.

1. Af kyrkoherden *Alf. Steinmetz* nedre ändan af en stenhammare af ovanlig form (påminnande om fig. 15 pl. 32 i Madsens *Afbildninger, Stenåldern*), afslagen i skafthålet, funnen i en åker vid hemmanslägenheten Röstabacka i Alfta sockens norra utskog på södra stranden af sjön Lillrösten. Inv. 5663.

2. Af doktor *Åberg* i Helsingborg: en vacker bred hålmejsel af gulbrun flinta, väl slipad. Inv. 5668.

Digitized by Google

3. Af godsegaren *Oscar Areschoug* på Kiviks Esperöd: en vacker båtformig stenhammare, oslipad, hålet påbörjadt (rund midttapp), funnen vid Svabesholm i Mellby socken, Albo härad, Skåne; — tre danska borgarkrigsmynt af dåligt silfver, funna vid Kivik, på samma ställe som det den danske konung Valdemar I:s mynt, som är afbildadt i *Månadsbladet* 1872 nr 6. Inv. 5668 B.

4. Af *Hools* församling i Vestergötland: en ganska väl snidad, men mycket skadad Kristusbild, snidad i trä, hörande till ett nu förloradt kors, från 1400-talet; en bild af Vår fru samt tvenne mindre grupper (den ena framställande flykten till Egypten), snidade i trä, från 1300-talet; en plan, åttauddig bottenskifva af kalksten till en funt eller ett vigvattenskärl med åtta grunda cirkelformiga fördjupningar kring kanten. Inv. 5669.

5. Af dr *G. Brunius* i Helsingborg: en s. k. håfskopa af trä, använd att upptaga penningeoffer i St Petri kyrka i Ystad, med en reliefbild af St Peter och på baksidan **1636 H: S: B:**, siffrorna och bokstäfverna bildade medelst inläggningar af svart trä. Inv. 5670.

6. Af riksdagsmannen *Per Nilsson* i Espö: en s. k. gnidsten af svart glas, som varit använd i gifvarens hus. Inv. 5675.

7. Af arkitekten *Vogt:* en spjutudd af brunaktig flinta, funnen i Skåne. Inv. 5676.

8. Af *Stockholms stads drätselnämnd:* ett korsgevär och en 1,5 meter lång tång af jern, slutande i två cirkelrunda skifvor, funna vid rifning af en byggnad i granskapet af rådhuset. Inv. 5681.

9. Af kammarherren m. m. *Alfred Lagerheim:* en åttkantig jetton af silfver med inskrift på åtsidan *Concordes multa agamus lustra*, präglad i anledning af gifvarens och fröken Christina Manderströms bröllop 1874. Inv. 5685.

10. Af handelsbokhållaren *H. Oldenburg:* en liten jetton i tenn slagen i Christiania i anledning af den hösten 1875 verkställda aftäckningen af k. Karl XIV Johans staty, med omskrift på åtsidan: *Folkets kjærlighed min belönning.* Inv. 5686.

11. Af arkitekten *Vogt:* en stenhammare med skafthål, närmast lik M. 40, funnen i trakten af Sölvesborg. Inv. 5689.

12. Af enkefru *Sofia Alm* f. *Brandt:* den guldmedalj, hvilken Jakobs och Johannis församling i Stockholm år 1862 hade, som tacksamhetsgärd låtit prägla och förära hennes aflidne man byggmästaren Axel Alm. Inv. 5690.

13. Af grefve *E. Reventlov* på Pugerup: tre kolonner jämte tvenne baser och ett kapitäl (romansk stil), från Gudmundstorps nedrifna kyrka i Skåne. Inv. 5193.

14. Af v. häradshöfding *J. C. Ahlgren:* tio trätaflor med målade bilder, föreställande Christus, Moses, apostlar, Kristi himmelsfärd m. m. (1700-talet), från Ingelstads kyrka i Oxie härad, Skåne. Inv. 5694.

15. Af pastorsadjunkten *P. J. Been:* sex fornsaker funna inom Tanums socken Bohuslän: en dolk af ljusgrå flinta, f. vid Sörkärra i en torfhåla; skaftet och bakre delen af bladet till en flintdolk, f. vid Sörkärra i en sandbacke; spetsen till en dolk eller pilspets af gulbrun flinta, f. vid dikesgräfning på ett torp under Ryk; en stenyxa med skaft-

Digitized by Google

hål, vanlig form, funnen vid dikesgräfning å Kalleby egor; en liten trind yxa af trapp, f. vid spadvändning å Kalleby egor; ett bryne, begagnadt å fem sidor, af en grönaktig sten, f. å Björnereds egor. Inv. 5695.

16. Af pastor *L. F. Palmgren* i Unnaryd: en båt urholkad ur en ekstam, omkr. 6,3 meter lång, nära 1 meter bred, med höga bord, i hvilka fyra århål äro uthuggna, funnen nedsjunken i gyttjan vid tappningen af Heligsjö på Bolmsö. Inv. 5698.

17. Af öfverstekammarjunkaren grefve *J. A. A. Sparre*: en päronformig s. k. sänkesten af glimmerskiffer, med en rännformig längsgående fördjupning rundtomkring, funnen mellan Laurvig och Fredriksværn i Norge. Inv. 5699.

18. Af *Dals fornminnesförening:* en liten bronsring, öppen vid de breda, snedt afskurna ändarne, f. jämte en alldeles dylik på Dal. Inv. 5700.

19. Af löjtnant *J. E. Hagdahl:* en liten mejsel eller yxa af mörkgrön stenart, f. i Untersee i Schweiz. Inv. 5701.

20. Af *k. Vetenskapsakademien:* ett ex. i silfver af dess minnespenning öfver fältmarskalken grefve Augustin Ehrensvärd. Inv. 5706.

21. Af amanuensen *Herman Hofberg:* två nästan klotformiga stenar med sirater, afbildade i gifvarens arbete *Nerikes gamla minnen* fig. 77 och 78. Inv. 5707.

22. Af expeditionschefen *C. J. Meinander:* ett litet silfvermynt af år 1539, slaget för erkebiskopen i Riga Thomas Schöning. Inv. 5709.

23. Af landbrukaren *G. Norin:* en sten med genomborradt hål, liknande en yxa, f. i en hage vid Drögsta i Nykyrka socken, Södermanland. Inv. 5710.

24. Aflemnade af *chefen för k. finansdepartementet:* norska mynt på 20 och 10 kr., 1 kr., 50 och 10 öre, präglade på grund af norska lagen om penningeväsendet af den 4 juni 1873, intill slutet af år 1875. Inv. 5711.

25. Af docenten *A. Erdmann:* två stenyxor, funna den ena på Guadelupe, den andra på en närliggande liten ö. Inv. 5755.

26. Af landtbrukaren *Alfr. Rylander:* en dolk af grå flinta, f. vid Södraby i Mellby socken, Södra Vedbo härad, Småland. Inv. 5756.

27. Af godsegaren *Wilhelm Schürer von Waldheim:* kanten af ett större bronskärl, en spirallagd bronsten, troligen af en nål lik Madsens *Afbildinger Broncealderen, suiter*, pl. 27 fig. 10, båda från bronsåldern, funna i en grafhög vid Hållsta by i Lohärads socken, Roslagen. Inv. 5767.

Meddelande.

Författare och förläggare af arkeologiska arbeten, som önska erhålla dessa anmälda i *Archiv für Anthropologie*, böra öfversända dem i ett exemplar till fröken Johanne Mestorf i Kiel.

Detta nummer lades under pressen den 23 Oktober 1877.

Stockholm 1877. P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

69 och 70. 1877. September och Oktober.

Innehåll: 1. Fyndet från Ödeshög. 2. (10 fig.). — 2. Prof. Bugges reseberättelse. — 3. Fynd af svenska och utländska medeltidsmynt från Skeninge stads område. — 4. Ur den arkeologiska litteraturen. — 5. Svenska runskrifter. 3. — 6. Från Akademiens sammankomster.

Fyndet från Ödeshög.

2.

48.

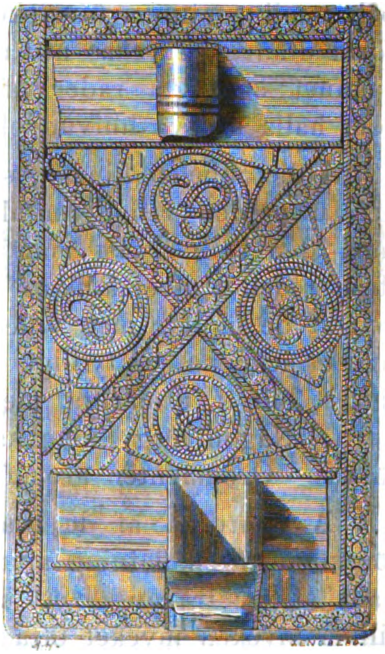

49.

Till detta fynd höra vidare tvenne fyrkantiga spännen af det utseende, den storlek och byggnad som fig. 48—52 angifva. Fig. 48 visar den öfre och fig. 49 den undre sidan, fig. 52 ena kortkanten och fig. 51 ena långkanten, fig. 50 en tvärgenomskärning.

Vi skola till en början granska den tekniska behandlingen. På en plan fyrkantig silfverskifva (hvars kanter ses fig. 50 *a*) är fastlödd en annan silfverskifva sålunda formad, att den bildar å fyra sidor snedt uppstigande kanter samt en öfveryta, hvilken har tvenne tvärgående förhöjningar, en vid hvardera ändan, och tre längsgående, utaf hvilka den mellersta är särskildt framstående. Den undre skifvans kanter äro lindrigt uppböjda och *innanför* dem äro fastlödda öfverskollans sidokanter, så att de å de senare lödda siraterna äro i jämnhöjd med de förra (fig. 50 *a*). På det den bugtiga och temligen tunna öfverskollan skulle kunna bevara sin form utan att tryckas ned mot bottenskifvan äro inne i spännet anbragta rader af små uppstående cylindrar, som hålla de två hufvuddelarne i sär (fig. 50).

I detaljbehandlingen stämma dessa spännen öfver ens med den redan omtalade Torshammaren, allenast med den skilnad att man här medelst drifning underifrån redan i öfverskollans silfverplåt utfört hufvuddragen af de figurer man ville derå anbringa, ehuru dessa figurer icke kunde tydligt framträda förr än de ytterligare blifvit utmärkta med pålödning af trådar och korn. Någon förgyllning kan åtminstone nu icke upptäckas. Ornamenten äro af vexlande beskaffenhet.

Å hvardera af de två smala långsidorna (fig. 52) förekommer en flätning af tvenne band, hvartdera bildadt af tre trådar — ett å den i fråga varande tidens silfversmycken mycket ofta förekommande motiv (jfr t. ex. M. 582).

Digitized by Google

På undersidan (fig. 49), hvilken, så länge spännet begagnades, aldrig kunde ses och der således all ornering, åtminstone efter nutidens begrepp, är öfverflödig, ses hvarjehanda pålödda sirater, i form af liggande åttor och s. k. triqvetror (fyra stycken inom dubbla eller tredubbla cirkellinier) o. s. v. Triqvetran förekommer icke sällan i den senare jernålderns ornamentik; jfr t. ex. på Torshammaren från Öland *Månadsbladet* 1872, fig. 28 (M. 628 *a*), på gotländska hängsmycken af ungefär samma form som M. 612, på framstycket af gotländska djur-

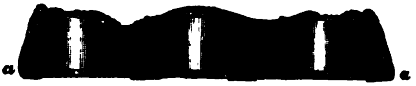

50.

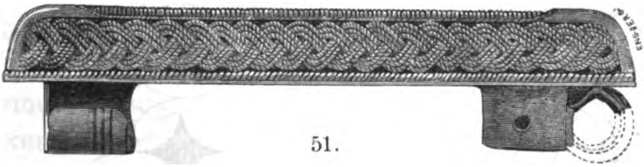

51.

52.

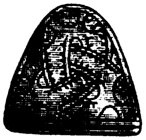

53.

hufvudformade spännen (fig. 53), således på föremål som äro af verkligen inhemsk upprinnelse.

På öfversidan ses tvenne djurbilder, i hufvudsak hvarandra lika; fig. 54 lemnar af den ena en konturteckning, hvilken tydligare låter grundformen framträda än den med filigranornament fyllda originalbilden (fig. 48). Munnen är något gapande, från bakhufvudet utgår ett bihang som är lindadt kring dju-

Digitized by Google

rets hals. Från dęn vid *b* nedgående bålen utskjuter det främre benparet, af hvilket det ena benet dock är förkrymt och öfvergått till en inrullad knopp (innanför *a*), det andra åter afslutas med en fot vid *c*. Bålen fortsättes från *b* till *d* och klyfves litet längre ned i tre delar, ett uppåtsträckt ben, som afslutas med en fot vid *e*, ett nedåtvändt, förkrymt ben *f* samt en omböjd svans som afslutas vid *g*.

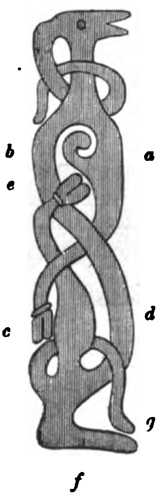

54.

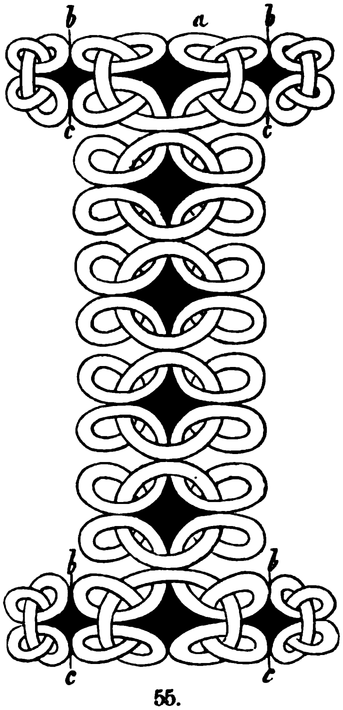

55.

Mellan de tvenne djurbilderna ses en rad af ornament, som vid första anblicken (fig. 48) förefalla som fyra kors omslutna af hvar sin cirkel; likheten med kors är dock allenast tillfällig och alla de slutsatser man från korsets förekomst skulle kunna vilja draga med afseende på spännets kristna ursprung äro derföre ogiltiga. Fig. 55 visar detta midtornament kompletteradt

Digitized by Google

jämte dess fortsättning å spännets båda tvärändar. Om vi begynna med *a*, kunna vi följa ett veckadt band hela vägen igenom intill de fyra linierna *bc*, utom hvilka, i de fyra hörnen äro anbragta, fyra knutar. Det är sant, att af sidoöglorna som utgå från midtradens cirklar ses ingen enda i originalet, men af den öfversta till höger finnes dock så mycket qvar att man kan se huruledes midtornamentet blifvit inknappadt för att gifva rum åt de båda djurbilderna. Hela detta ornament är enkelt, men det torde ändock böra uppmärksammas, alldenstund i våra dagar synes vilja inrota sig en föreställning att till den fornnordiska ornamentiken höra allenast djurmotiv, eller åtminstone att de lineära motiven inom denna spela en ytterst underordnad rol.

Vi komma nu till frågan om detta spännes ursprung.

Hvad sjelfva tekniken angår finnes det intet som talar emot antagandet att vi här hafva för oss ett vackert exempel på den rikt utvecklade arbetsfärdigheten inom hedna tidens Sverige. Tunna brons-, silfver- eller guldplåtar, släta och pressade, förekomma å arbeten af obestridligen inhemsk upprinnelse, t. ex. M. 530, 542 (å de uppstående stolparne), 543 (å ormslingorna), 587 och 593 (gotländska brakteater), å den ofta citerade Torshammaren från Öland o. s. v. Till och med formar för pressande af tunna guldplåtar förekomma i ett gotländskt fynd från jernåldern, jfr M. 493.

Ornament åstadkomna medelst pålödning af trådar och korn af silfver eller guld (s. k. filigranarbete) förekomma äfven ganska ofta i arbeten af inhemsk upprinnelse, t. ex. M. 465, 542 (på sidofälten), 587, 593, 628 o. s. v.

De lineära ornamenten äro, som redan blifvit antydt, icke ovanliga å inhemska arbeten från samma tid, till hvilken det i fråga varande fyndet hör. Ännu

Digitized by Google

större likheter skulle kunna uppvisas, men detta erfordrade ett större antal figurer och ett större utrymme än hvad nu står mig till buds.

Slutligen återstå djurornamenten. Skulle detta spänne hafva en främmande upprinnelse borde väl denna sökas

56.

inom det arabiska österlandet, men i dettas ornamentik ingå icke djurmotiv, åtminstone icke annat än i en mycket ringa skala, under det sådana motiv af en be-

Digitized by Google

stämdt utpräglad karakter tillhöra den germanska verlden, inom hvilken den skandinaviska gruppen utmärker sig genom egna former och till denna hör just motivet fig. 48 och 54. Det är icke annat än en variation af den för vår senare jernålder så utmärkande bilden af ett djur, som böjer sin kropp om sig sjelf i flera vindningar och som med sina fötter griper i olika delar af kroppen. Otaliga exempel kunde anföras, t. ex. M. 607 (der man äfven ser rudimentära inrullade fötter såsom här vid *a* fig. 54), 542, 547, 552, 563, 565 o. s. v. Här bifogas figuren af ett bronsspänne funnet på Björkön (fig. 56), hvilket näppeligen någon vill tillerkänna en främmande upprinnelse. Dess djurbilder äro af särskildt intresse här, emedan de hafva ett så stort slägttycke med djurfigurerna å Ödeshögsspännena.

Men om ett silfverarbete af den framstående art som Ödeshögsspännet visar, således med all sannolikhet är utfördt i landet, då finnes af alla de kostbara föremål, som förekomma i de silfverskatter från vår hednatids senare skede, på hvilka den svenska jorden och den svenska statens Historiska museum äro så rika, näppeligen ett enda, hvilket man på grund af tekniska skäl *måste* anse vara af främmande ursprung. Sannolikt äro en del af dessa silfverskatter alster af andra folks konstflit, men det kan å andra sidan med fullkomlig trygghet påstås att en stor del af dem, jag ville till och med säga den allra största, är i Sverige arbetad af det från utlandet (östern) införda råämnet. Två omständigheter äro för afgörande af denna fråga af stor vigt. Jag kan här allenast nämna dem.

Samtidigt med vår senare jernålder hade man såväl i de vendiska landen söder om Östersjön som i Ryssland rik tillgång på silfver och silfverarbeten, och grundar sig der liksom här denna rikedom ytterst på förbindelser med det arabiska väldet och dess driftiga köp-

Digitized by Google

män. Om icke blott initiativet och mönstren kommo till Ryssland, Venden, Sverige, Danmark och Norge, utan samtliga eller de flesta färdigarbetade föremålen, då borde vi uti fynden från alla dessa land finna enahanda, arabiska eller i allmänhet österländska former och motiv. Men detta är *icke* händelsen. De vendiska fynden visa sig i mycket olika de ryska, och båda dessa grupper skilja sig alldeles bestämdt från de svenska. Denna skiljaktighet kunde icke hafva uppkommit, om man icke inom hvart område hade arbetat sjelfständigt, låt vara i viss mon under ett främmande inflytande.

57.

Det andra skälet är detta, att vi på en mängd andra i Sverige funna silfverföremål finna djurornament med det allra närmaste slägttycke till de motiv som förekomma å bronsarbeten, hvilkas ursprung är inhemskt och som äro så för Norden karakteristiska att man icke återfinner dem utom denna annat än i land der Nordbor vistats eller kunnat på kulturen utöfva något inflytande. Ett sådant å runda silfversmycken ofta förekommande ornament är här afbildadt fig. 57.

Statens Historiska Museum eger sedan flera år tillbaka en bit af ett silfverspänne, i det närmaste likt det

Digitized by Google

i Ödeshög funna. Men detta i Blekinge hittade fragment är så obetydligt att dess bestämmelse icke kunde angifvas förr än de två fullständiga exemplaren kommit i dagen. Det förtjenar anmärkas att i de många silfverfynden från Gotland är ett sådant spänne aldrig funnet, liksom det i öfrigt finnes vissa märkliga skiljaktigheter mellan de silfverarbeten från den senare jernåldern som hittas på denna ö och dem som förekomma i fynden från Sveriges fastland. Detta factum är tydligen ett synnerligen vigtigt stöd för åsigten om ett inhemskt arbete. Professor Rygh har nyligen fäst uppmärksamheten dervid, att de i Norge funna silfverföremålen från denna tid förete hvarjehanda olikheter med de svenska.

Hans Hildebrand.

Stipendiatberättelser för år 1876.

2.

K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien har beviljat mig ett understöd för att under en månads tid granska runminnesmärken i Sverige. Om den resa jag under sommaren företog meddelas här en kort redogörelse; först senare blir det mig möjligt att i vetenskapliga afhandlingar framlägga det fullständiga resultatet.

Det första föremålet för min resa var granskningen af inskrifter i Helsingland med de s. k. *staflösa runorna.* Blott fem sådana inskrifter äro kända, i Liljegrens *Run-urkunder* upptagna under nr 1063, 1064, 1065, 1067 och 1068; af dem är dock nr 1063 länge sedan försvunnen. Jag har noga granskat de fyra ännu qvarvarande minnesmärkena och tagit pappersaftryck af runskrifterna. De äro på det hela tydliga, med undantag af nr 1067

Digitized by Google

(Tunastenen), som redan på 1600-talet var till en stor del oläslig. Jag har dessutom granskat alla äldre teckningar som kommit till min kunskap. I Akademiens arkiv finnes en teckning af nr 1063, som är fullständigare än den som Liljegren begagnat.

För det första är jag nu i stånd att med säkerhet bestämma denna runskrifts uppkomst. De staflösa helsingska runorna härstamma direkt från den runskriftsform, som i Helsingland finnes bevarad allenast på Forsaringen och som är beslägtad med t. ex. Rökstenens skriftform. Forsaringen är visserligen sannolikt från något senare tid än minnesmärkena med de staflösa runorna, men denna omständighet kan icke användas som bevis mot den här framställda åsigten om förhållandet mellan de två skriftformerna. Man måste antaga, att skriften med de staflösa runorna i Helsingland icke alldeles utträngt den skriftform, från hvilken den utgått, utan att denna sistnämnda har bibehållit sig vid sidan af den andra (kanske icke i samma socknar).

De flesta Helsingerunornas betydelse uppvisades med stor skarpsinnighet af Magnus Celsius. Olof Celsius visade att ˙ har betydelse af R (**r** finale). Men hittills har betydelsen af ett par runtecken icke blifvit tillräckligt upplyst. Man läser både ˡ och ⊥ som **s**; sålunda läser man på Sunnå-stenen

т|⊥|⟩˄т|ˈ⟩˄
fisiulfisun.

Vidare antager man ↓ vara **h**-runan och läser t. ex. slutet af Hög-inskriften som **ah at huþlaf**. Slutligen upptages ⸝ som en form för **k**-runan. I motsats härtill har jag kommit till följande slutsatser:

s-runan har alltid formen ˡ, aldrig ⊥; —

h-runan kan ingenstädes uppvisas i inskrifterna med de staflösa runorna; dess form är oss okänd; —

Digitized by Google

k-runan har formerna ᛘ eller ᚼ, ᚼ, ᚼ (*k*-runan betecknar äfven ljudet *g*).

Efter detta måste läsningen af en mängd ord och ordformer rättas. Så måste början af Sunnå-inskriften läsas: frumuntr **fiklulfi**(s) sun riti stain þin(a) aftiʀ **fiklulfa** (icke *fisiulfi* och *fisiulfa*), d. v. s. *fé-Gylfis sun* och *fé-Gylfa*. På Malstad- och Sunnå-stenarne finna vi alltså det märkliga namnet *Gylfir*, gen. *Gylfis* och *Gylfa*. Slutet af Hög-inskriften måste läsas **ak at kuþlaf.**

Vidare anser jag mig i öfrigt hafva beriktigat läsningen och tydningen af de staflösa Helsingeinskrifterna i många hänseenden. I synnerhet torde rättelserna rörande Malstad-stenens inskrift vara af vigt. Man antager här en slägttafla på tolf led och läser de delar af inskrifterna som innehålla de sista leden i följande ordning:

In þa Nu in Rimbium in þa Lanasr in þa Fiþr a Siu . Siulfiʀ uarþ um lanti þisuri uisʀ.

I stället för denna felaktiga läsning måste sättas:

Kiulfiʀ uarþ um lanti þisu i þrim bium in þa nur i uika in þa lanakr in þa fiþrasiu. [1]

Vika är *Via*, som ligger strax norr om Malstad, *lanakr* är Lönnånger, som ligger 1½ fjerdingsväg öster om Malstad, *fiþrasiu* är Färsjö, 1 mil i söder om Malstad. Med *lanti þisu* menas Malstad, som består af tre gårdar.

Det andra hufvudföremålet för min resa var att samla förarbeten till en skrift, som i ett sammanhang skall behandla Sveriges versifierade runinskrifter. Dessa hafva särskild betydelse för kunskapen om det fornsvenska språket, men äro framför allt vigtiga som den enda källan för vår kunskap om den svenska diktkonsten i forntiden.

[1] Redan Carl Säve hade meddelat mig läsningen *i þrim*.

Digitized by Google

Följande versifierade inskrifter har jag under min resa granskat:

i Vestergötland L. 1342, 1346;

i Småland L. 1266, 1267, 1272, 1277;

i Skåne L. 1441, 1442 och den ena Gårdstångastenen i Lund.

Till nästan alla dessa inskrifter har jag vigtiga rättelser. Inskriften på Nöbbele-stenen i Småland (L. 1277) begynner hos Liljegren efter den äldre teckningen meningslöst: *rostein auk eiliþʀ aki auk hakun reisþu þesa steinaʀ iftiʀ sin faþur kubl . . . . . . ftiʀ kala tauþan.* Jag har på stenen funnit en fullständigt versifierad inskrift:

rostein auk eilifʀ
aki auk hakun
reisþu þeir sueinaʀ
iftiʀ sin faþur
kubl kenl likt [1]
[i]ftiʀ kala tauþan.

Den följande verslinien begynnes icke med *tü mun*, utan alldeles tydligt med **þy mun** (*þy*, derför).

Inskriften på Rörbro-stenen (L. 1267) är ytterst otydlig och jag har icke angående den kommit till fullständig visshet. Följande rättelser kunna nämnas: Den aflidne prisas som ᚢᛘᚢᚾᛆᛦᛏᛋ. Detta har oriktigt återgifvits med *umuna öts;* det betecknar **umunaʀts,** d. v. s. *umunastr* eller superlativ af ett adjektiv som ännu begagnas i socknen der stenen finnes, *mon*, hushållsaktig, deraf *omon.* Inskriften slutar icke som hos Liljegren med *kus . . trui kuþa . . : a Eiþi,* utan med

kustru
kuþa : hafþi :

med hvilka ord den döde prisas som en man med god kristen tro.

[1] *keni likt* = kenniligt.

Digitized by Google

Två par verslinier på den ena Hällestads-stenen i Skåne (L. 1442) anföras af Liljegren i följande form: *satu* : *þrikaʀ* : *iftiʀ* : *sin* : *bruþr sam* : *i* : *biarik* : *sauþan* : *runum*. Här är *þrikaʀ* en språkstridig form, *i* före *biarik* ger felaktig mening, *sam* och *sauþan* äro meningslösa. Der måste läsas:

satu : **trikaʀ** :
iftiʀ : **sin** : **bruþ[r]**
stin : **ą** : **biarki** (?) :
stuþan : **runum** :

Om stenen haft *biarik* eller det riktiga *biarki* kan nu icke ses; *stuþan* bör uttalas *støðan*.

I slutet af inskriften på den ena Gårdstånga-stenen, som nu finnes i Lund, är alliteration tydligen tillämnad. Bruzelius har efter Stephens läst: *þiʀ* : *trikaʀ* : *uoʀu* : *ui*[kika :] *uisiʀ* : *i* : *uikiku*. Men det finnes ej utrymme för *ui*[kika] och den språkstridiga formen *uisiR* passar icke in med linierna på stenen. Jag läser **uaʀu** : **ui** · · **unisiʀ**. Vi hafva här det i norrön poesi ofta förekommande *óneiss*, som hittills icke varit uppvisadt i svenskan; det föregående ordet kan möjligen utfyllas *uiþa*.

Sådana rättelser kunde jag meddela till flere versifierade inskrifter, men de kunna ej få sin fulla betydelse annat än i en samlad bearbetning, genom hvilken den nära frändskapen i de poetiska uttrycken med den fornsvenska och den norröna skaldekonsten kommer att tydligt framträda.

Vidare har jag granskat flere runstenar, hvilkas inskrifter antingen utan skäl ansetts som versifierade eller innehålla uttryck som förtjena uppmärksammas i jämförelse med de rythmiska inskrifterna. Af dessa kan jag nämna den af Stephens behandlade Sickinge-stenen i Småland (L. 1265). Jag har funnit, att Stephens' tyd-

Digitized by Google

ning, enligt hvilken stenen är rest öfver en höfdinge, som varit på Cypern och i Konstantinopel, icke eger nödigt stöd i rundragen på stenen. Också i andra hänseenden måste Stephens' uppfattning gifva vika för en annan; stenen har säkert **þan : frita : ak** (icke *am*) : **þihna : bistan** : d. v. s. i norrön form *þann frænda ok þegna beztan*.

Här vill jag ock anföra den hittills icke riktigt lästa inskriften på Tuna-stenen i Ryssby i Småland (L. 1264). Stenen är rest af Tume **iftiʀ : asur : bruþur × sin × þan : aʀ : uaʀ : Ikibari : hbnis . kunuks** . — *Ikibari* är sannolikt en missristning för *skibari* och *hbnis* ett förkortadt skrifsätt för *hibnis* [hefnis].

Äfven under denna resa har jag egnat synnerlig uppmärksamhet åt de med den längre radens runor skrifna inskrifterna och på de inskrifter med den kortare radens runor, som närmast sluta sig till dem. Jag har på nytt undersökt Stentofta-stenen i Blekinge och derigenom vunnit vigtiga bidrag till en fullständig tydning, som dock icke här kan utvecklas. Likaledes har jag på nytt granskat Sölvesborg-stenen, hvars inskrift Wallman, Wimmer och jag hafva tydt. Jag har funnit, att den första raden icke begynner med *ruti*, såsom man hittills läst, utan med *urti*. Det hela blifver således: **urti waþ**[i aft] **asmut sunu sin**. I *urti* hafva vi en vigtig anknytningspunkt till inskrifterna med den längre radens runor; jfr *wurte* på Tjurkö-brakteaten, *worahto* på Tunestenen.

I Lund såg jag för första gången benstycket från Lindholm, hvars inskrift jag har läst: **ek erilaʀ saii lagaʀ hateka** d. v. s. i norrön form *ek Jarl sá er lágr heitik*. Runan efter *s* är på de teckningar man hittills har ᛦ||,

Digitized by Google

hvilket man läst *n*. Jag förmodade deri en *ár*-runa med betydelse af *a*. Men på originalet har säkert varit ristadt ᛆ||, den vanliga *a*-runan. Denna rättelse var, redan innan jag såg benstycket, gjord af kandidat Sven Söderberg i Lund och kandidat Undset från Kristiania. Derigenom har min språkliga förklaring af **sa** vunnit stöd, ehuru min förra uppfattning af runan förfaller.

Bland stenarne som fått plats kring runhögen i Lund är en sten från Örja, hvars inskrift Bruzelius ej kunnat tyda. Ehuru jag ännu icke kan tyda henne i hennes helhet, har jag likväl sett att den är den äldsta inskrift med den kortare radens runor som är känd för Skåne. Hon har nämligen ᚼ som tecken för *a* och begynnes ᛋᛏᚨᛏᛦ : ᚼᚠᛏ **staṭʀ aft** — (denna sten) står efter (till minne af).

Utom de i det föregående nämnda runskrifterna, hvilka min resa egentligen gällde, har jag kopierat flera andra, som jag fann i min väg. Så L. 1069, 1270, 1271, 1279, 1385, 1410 och de andra på Dagsnäs förvarade runstenarne; L. 1440, 1444 och de andra på runhögen i Lund uppställda stenarne. Den runsten som skulle finnas vid Rotne qvarn i Gårdsby socken i Småland (L. 1280) söktes förgäfves; den äldsta mannen på stället visste intet om den.

I Hudiksvall har jag kopierat två runstafvars runformer, som till en del visa någon frändskap med Forsaringens runor. I Lund har jag med redan utgifna teckningar jämfört inskrifterna på två spännen och på en runbrakteat. I Stockholm har jag genomgått en del handskrifter och sällsynta tryckta böcker, som röra svenska runinskrifter, i synnerhet dem som jag på min resa granskat.

Digitized by Google

Till slut är det mig en kär pligt att framhålla, att mina undersökningar i de olika delarne af Sverige blifvit i hög grad främjade genom den hjelp jag fått mottaga af dr Wiström i Hudiksvall, bibliotekarien Torin i Skara, adjunkten dr Weibull och kandidaten Söderberg i Lund.

Den 2 oktober 1876.

Sophus Bugge.

Fynd vid Petersberg å Skeninge stads område i Östergötland.

Den 2 november innevarande år hittades i en åker å ofvan nämnda lägenhet af jordbrukaren Carl Johan Gustafsson en gryta af malm med vriden hank af jern, samt i grytan förvarade något öfver 4,000 mynt och brakteater, hvilka här nedanför beskrifvas.

Svenska mynt.

Konung Albrekt.

		st.
Åts.	✿ ALBERTVS o REX. Krönt framvändt hufvud med lockar	
Fråns.	✿ MONETA o SVECIE. Tre armar af ett likarmadt kors. I hvardera vinkeln en krona; nedanför en större krona	4.
Åts. *Fråns.*	✿ ALBERTVS ⁑o⁑ REX ⁑ ✿ MONETA o SVECIE ⁑ } Typ = föreg.	1.
Åts. *Fråns.*	✿ ALBERTUS o⁑ REEX ✿ MONETA ˟o SVECIE˟ } Typ = föreg.	1.
Åts. *Fråns.*	✿ ALBERTVS ⁑o˟ REX ⁑ ✿ MONETA o SVECIE ⁑ } Typ = föreg.	1.
Åts. *Fråns.*	⁑ ALBERTVS ⁖ REX ⁑ MONETA ⁑ SWECIE } Typ = föreg.	1.

		st.
Otydlig, bruten i två halfvor. Typ = föreg.		1.
Åts. ALBERTVS DEI GRACIA *Fråns.* MONETA REGIS SWECIE	Typ = föreg.	1.
Åts. ALBERTVS REX. En sköld med Sveriges tre kronor på ett likarmadt kors.		
Fråns. MONETA SWECIE. *S* under en krona; vid högra sidan P		1.
Åts. ALBERT) DEI GRACIA. E under en krona.		
Fråns. ❀ MONETA × KALMARNI. Tre kronor och tre armar af ett kors, som på de första mynten		1.
	Summa	12.

Visby.

Åts. MONETA CIVITATIS. En s. k. liljebuske.	
Fråns. WISBVCENSIS. Lammet med korsfanan	102.

Svenska brakteater.

Alla med slät kant.

Krönt, framvändt hufvud med lockar		626.
Bokstafven	A under krona	850.
»	E » »	6.
»	E utan krona	5.
»	H » »	2.
»	O under krona	1.
»	S » »	2,363.
»	◊ mellan två kronor	1.
Otydliga		19.
	Summa	3,873.

Digitized by Google

Utländska mynt.

Stralsund.

Åts. MONETA SVNDENSIS. Stadens vapen, en stråle

Fråns. DEVS IN NOMINE TVO. Ett likarmadt kors; i ena vinkeln en liten stråle .... 44.

Anklam.

Åts. MONETA TANGLYM. En stråle; nedanför hvardera strecket en liten kula.

Fråns. BENEDICTVS DEVS. Ett likarmadt kors, i hvars midt en ring och i denna ett litet, fördjupadt kors. I ena vinkeln en liten ring .... 7.

Greifswald.

Åts. MONETA GRIPESWAL. En grip. •

Fråns. DA LAVDEM DEO. Sköld, med en tvärbalk öfver midten, på ett likarmadt kors... 1.

Rostock.

Åts. MONETA ROSTKCES. Grip.

Fråns. CIVITAS MAGNOPOL. Likarmadt kors med en fördjupning i midten .... 12.

Wismar.

Åts. MONETA WYSMAR. Likarmadt kors, bildadt af blad, i dess midt en ring och i denna en stjerna.

Fråns. CIVITAS MAGNOP. Oxehufvud, framvändt .. 7.

Digitized by Google

Güstrow.

Åts. MONETA GVSTROWE. Likarmadt kors; i dess midt en ring och i denna en stjerna.

Fråns. CIVITAS DNI D. WERLE. Oxehufvud, framvändt .... 2.

Parchim.

Åts. MONETA PARCHEM. Likarmadt kors; i dess midt en ring och i denna en stjerna.

Fråns. CIVIT. DNI D. WERLE. Oxehufvud, framvändt .... 1.

Lybeck.

Åts. MONETA LVBICENCIS. Fläckt örn med dubbelhufvud i en sköld.

Fråns. CIVITAS IMPERIALIS. Örn som på åtsidan... 3.

Hamburg.

Åts. MONETA HAMBVRGEN. Tretornad borg med port.

Fråns. BENEDICTVS DEVS. Likarmadt kors med en ring i midten inom en perlkrets; i hvarje vinkel ett nesselblad .... 2.

Lüneburg.

Åts. MONETA LVNEBORCH. Gående lejon.

Fråns. SIT LAVS DEO PATRI. . Likarmadt kors med en ring på midten och i denna en stjerna .... 1.

Dorpat.

Biskop Johannes (1357—1377).

Åts. IOHANNES EP. . . . . . Framvändt hufvud med biskopsmössa.

Digitized by Google

Fråns. MONETA THARBE. Ett svärd och en nyckel korslagda; deröfver ett treblad ... 1.

Reval.

Lifländska Orden.

Åts. MAGISTRI LIVONIE. Dubbelkors i en sköld.
Fråns. MONETA REVALIE. Likarmadt kors, med tre kulor i hvarje vinkel .... 1.

Således tillsammans:

Svenska mynt	114.
Svenska brakteater	3,873.
Utländska mynt	82.
Summa	4,069

Bland alla dessa mynt äro endast få, som kunna till tiden närmare bestämmas, näml. konung Albrekts (1363—1389) och biskopen Johans af Dorpåt (1357—1377).

De tyska mynten, utan tvifvel s. k. Viertelpfennige, äro betydligt nötta och tillhöra sannolikt alla senare hälften af 1300-talet. Äfven Albrekts mynt äro något nötta. Men då några mynt af hans efterträdare icke här förekomma, måste man antaga att fyndet blifvit i jorden nedlagdt under Albrekts regeringstid.

Detta fynds förnämsta värde består deruti, att åldern af de svenska brakteaterne med ett krönt hufvud, ett A under krona och ett S under krona, nu kan med säkerhet bestämmas. Då dessa brakteater här förekomma i så utomordentligt stor mängd, kan man icke betvifla, att de varit allmänt gängse under Albrekts regeringstid och sannolikt under denna tid präglade.

Digitized by Google

Åtskilliga af äldre numismatici framstälda gissningar, redan af andra skäl förkastliga, vederläggas således genom detta fynd.

Brakteater med krönt A (andra hafva antagit bokstafven vara M) hafva förts till Anund Jakob, Magnus Ladulås och Magnus Eriksson. Bokstafven S tillades Sverker den äldre och den yngre.

I det krönta hufvudet "med lockar" trodde man sig hafva funnit drottning Margaretas beläte. Olyckligtvis bär detta hufvud på många af de här befintliga exemplaren långt, klufvet skägg. De vid sidan nedhängande lockarne förekomma fullt liknande på Albrekts bild å de med hans namn präglade mynten. Sannolikare torde väl vara att anse det krönta hufvudet vara den hel. Eriks bild, hvilken tidigt antogs som Stockholms stads märke.

Att bokstäfverna icke kunna vara initialer till regenters namn är uppenbart. Om de deremot, hvilket synes sannolikt, antyda orten der präglingen skett, så återstår att bestämma hvilka dessa städer varit.

Bokstafven A torde kunna antyda antingen Vesterås (Arosia) eller Åbo (Abo), möjligtvis Arboga. På senare säkra Åbomynt tecknas begynnelsebokstafven med latinskt A, sådant som på dessa brakteater. På Vesteråsmynten har deremot A vanligen medeltidsform (s. k. munk-A).

Då icke mindre än 2,363 exemplar af brakteater med bokstafven S förekomma i detta fynd, som anträffats på Skeninge stads område, synes man hafva någon anledning antaga att nämnda stads namn antydes genom denna bokstaf.

De i detta fynd förekommande, mycket fåtaliga brakteaterne med bokstäfverna E, H, O, med eller utan krona, samt en otydlig bokstaf mellan 2:ne från hvarandra vända kronor, tillhöra en äldre tid, hvilket dess-

Digitized by Google

utom bestyrkes deraf att dylika träffats i andra fynd tillsammans med mynt från Folkunga-regenternas tid.

För statens samlingar inlöstes ur detta fynd malmgrytan samt 35 mynt och 1,200 brakteater. Vid profning på Kongl. Kontrollverket befanns myntens halt 0,71 och brakteaternas endast 0,47 fint silfver.

Bror Em. Hildebrand.

Ur den arkeologiska litteraturen.

5.

Sophus Bugge, *Rune-indskriften paa ringen i Forsa kirke i Nordre Helsingland.* Christiania 1877.

I Kristiania universitets festskrift i anledning af Uppsala universitets jubelfest förekommer äfven denna afhandling, i hvilken, såsom det synes, en tillfredsställande tolkning af den långa och ytterst vigtiga Forsa-inskriften gifves. På en stor jernring, som sutit i dörren på Forsa gamla kyrka och derifrån öfverflyttats till den nya, äro dels med mejsel, dels med en trekantig stämpel inslagna en mängd runor, af en från den vanliga runraden i vissa fall ganska afvikande form.[1]

Inskriften, som icke har skiljetecken mellan de särskilda orden, läses af Bugge sålunda:

uksatuiskilanaukauratuąstafatfurstalaki :
uksatuąaukaurafiurataþrulaki :
inatꝥriþialakiuksafiuraukauratastaf :
aukaltaikuluarʀifanhafskakiritfuriʀ :
suaþlirþiʀakuatliuþritisuauasintfuraukhalkat :
inþaʀkirþusikþitanunrątarstaþum :
aukufakʀąhiurtstaþum :
inuibiurnfaþi :

[1] Om dessa runors förhållande till de staflösa Helsingerunorna och till Rökstenens runor, se här ofvan s. 530.

hvilket af Bugge sålunda fördelas på ord:

uksa tuiskilan auk aura tuą staf at fursta laki : uksa tuą auk aura fiura (a)t aþru laki : in at þriþia laki uksa fiura (a)uk aura (a)ta staf : auk alt aiku i uarR if an hafskaki rit furiR : suaþ lirþir aku at liuþriti sua uas int fur auk halkat : in þaR kirþu sik þita (a)nunr ą tarstaþum : auk ufakR ą hiurtstaþum : in uibiurn faþi — hvilket af honom sålunda öfversättes:

en tvegild oxe och 2 öre (skall man erlägga) *som fast belopp första gång, 2 oxar och 4 öre andra gången, men tredje gången 4 oxar och 8 öre som fast belopp, och allt af egendom förlorar man, om man framdeles skeft afskärer i rätt* (d. v. s. underlåter att fullt erlägga hvad man skall) *med tillsidosättande af hvad tillkommer de andlige efter landets lag; detta var förut nämndt och obrottsligen fastsatt. Men der* (d. v. s. på denna ring) *gjorde Anund på Tåstad och Ofeg på Hjortstad sig detta. Men Vibjörn skref runorna.*

"Inskriften uppräknar böter, som äro bestämda för den som icke erlägger till presterskapet något som rättmätigt tillkommer detta, — och denna afgift måste vara vigtig, ty en mans hela förmögenhet är förbruten, om han mer än tre gånger försummat sig. Afgiften beror icke på öfverenskommelse mellan prest och socknefolk, utan är bestämd genom lagbud. — Efter min (Bugges) mening uppräknar Forsaringens inskrift de böter, med hvilka den straffas som icke erlägger tionde. — Af flere skäl kunde två gårdsegare i Helsingland hafva låtit stadgandena om tionde inhuggas på ringen och derefter låtit upphänga denna på en kyrkodörr, der alla kunde se den och lära sig känna föreskrifterna. — Då tiondegifvande betraktades som en helig pligt, ja såsom väsendligen hörande till den kristna tron, kunde man anse sig utföra en from gerning genom att göra sitt till på det föreskrifterna om tionden blefvo allmänt kända. Men

Digitized by Google

detta skedde ock i allmogens intresse, så vida presterskapet den tiden haft makt nog för att låta de straff, som lagen nämner, drabba de försumlige."

Derest inskriften handlar om tionden, får man deruti en antydan om dess ålder. Enligt den utredning prof. Konrad Maurer lemnat [1] torde seden att betala tionde hafva blifvit införd i Sverige mot slutet af 1000-talet. Äldre kan då inskriften icke vara, men Bugge anser, att den bör vara något yngre, alldenstund väl tionden infördes något senare i det afsides liggande Helsingland, och så mycket mer som i inskriften hänvisas till tidigare föreskrifter. Enligt honom hör inskriften sannolikt, förnämligast på grund af språkliga skäl, till andra hälften af 1100-talet.

De två som läto inrista skriften hette Anund på Tarstaþum och Ofeg på Hiurtstaþum. Det förra stället heter nu Tåsta, det senare Hjortsta, båda två belägna i den till Forsa socken gränsande Högs socken.

Prof. Maurer yttrar, att då i Sverige funnits privatkyrkor, synes det honom sannolikt att de två männen varit Forsa kyrkas egare och patronatsherrar. Det synes dock mindre troligt att tvenne bönder i Hög-bygden skulle hafva låtit uppföra en kyrka inom Forsabygden. Man kan tänka sig, att de varit kyrkovärjande (= vår tids kyrkovärdar), men det synes åter föga sannolikt att man till denna värdighet hade utsett tvenne män inom Hög-bygden, icke inom Forsabygden. Slutligen kan företaget att låta rista den i fråga varande inskriften, hafva, såsom Bugge antyder, varit en handling af fromhet, med hvilken tvenne socknemän velat göra sig förtjenta af kyrkan. Men i hvilketdera fallet som helst, hade näppeligen två bönder i Hög-bygden på detta sätt prydt Forsa kyrka, derest Hög-bygden redan haft egen

[1] *Ueber den Hauptzehnt einiger nordgermanischer Rechte,* München 1874.

Digitized by Google

kyrka. Det synes mig derföre sannolikt att ringen är äldre än Högs kyrka, d. v. s. än grundstommen af den nuvarande, åtminstone ett par gånger omändrade kyrkan. Tyvärr kan jag icke för närvarande uppgifva, hvilket år Högs kyrka för första gången omtalas i medeltidens urkunder.

Man har förr antagit, att Forsaringen ursprungligen varit fäst på dörren till det i närheten af kyrkan liggande gilleshuset och att inskriften innehållit gillestadgar. Med skäl uttalar sig prof. Bugge mot detta antagande. Det nuvarande gillehuset synes icke gå tillbaka så långt som till början af 1200-talet.

"Forsa-inskriften har just derigenom ett stort intresse, att den — — — sannolikt ger oss den äldsta i original bevarade nordiska uppteckning af ett lagstadgande."

Hans Hildebrand.

Svenska runristningar.

(Forts. fr. nr 25).

3. I andra samlingen af Karl Torins *Vestergötlands runinskrifter* är under nr 30 intagen inskriften på en medeltidsgrafsten, funnen å Broddetorps kyrkogård och nu förvarad i Skara museum. Stenen är aflångt fyrkantig samt har tresidig öfveryta — en i Vestergötland ganska allmän form, hvilken antagligen tillhör 1100-talet.

Hr Torin meddelar prof. Stephens' förslag till läsning af inskriften, så lydande:

Erikr eps skarens let gera hualf þensa eftr Magnus faþer, beþ pater nos(ter)

satte sten þense firar þeira postla messo afton Simonis a þiu teonta iar rethar

Digitized by Google

hvilket af prof. Stephens öfversättes:

Biskop Erik i Skara lät göra denna grafvård efter sin fader Magnus. Bed pater-noster. (Han) satte denna sten för honom de apostlars messo-afton Simons (på apostlarne Simons och Judas högtidsafton) å det tionde året af sitt episkopat.

Hr Stephens' förklaring, som innebär en och annan språklig orimlighet, är näppeligen i allo riktig. Jag har för några år sedan sett den ifrågavarande stenen och hans mycket skadade ristning och hade då tillfälle att jämföra denna med hr Stephens' förslag till läsning.

Det är möjligt att man kan på stenen finna mera än jag sett der, och innan jag försöker att gifva en fullständig tolkning af inskriften, vill jag återse den. Så mycket torde dock redan dessförinnan kunna sägas att läsningen *Erikr eps skarens* saknar stöd i de nu bevarade dragen. Äfven det följande *let* är litet oklart, deremot äro orden *kera hualf* omisskänliga. Derefter kommer ett ord som begynner med *þen* . ., sedan tyckes följa *epter Ma*(h)*nus*. Det följande är mycket oredigt.

Å andra sidan äro orden *satte sten þensa* näppeligen befintliga å originalstenen. Deremot kunna läsas *firar þeira postl*(*a*) *messo aftan Simonis et Jude en ?n?a?er ret hu*... d. v. s. före apostlarne Simons och Judas messo-afton. Men — — — ritade hv(alfvet). Orden närmast framför *firar — Jude* böra innehålla uppgift om någon föregående dag. I första linien omtalas säkerligen den som *lät göra* d. v. s. beställde grafstenen öfver den döde, hvars dödsdag angifves i slutet af första och början af andra raden, hvarefter tillägges *men* N. N. (namnet otydligt) ritade hvalfvet, d. v. s. verkställde inskriftsarbetet.

På stenen står alldeles tydligt ᛋᛁᛘᚬᚿᛁᛋ : ᛂᚦ ᛁᚢᛏᛂ.

Stilen som uppenbarar sig i stenens ornament tillhör en helt annan tid än den stil som visar sig i biskop Eriks sigill. Det finnes derföre i dubbelt mått osannolikhet för prof. Stephens' läsning.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 19 september 1877.

Ordföranden anmälte att Akademiens arbetande ledamot prof. Carl Johan Tornberg aflidit, samt erinrade om Akademiens mångåriga och stora tacksamhetsförbindelse till denne utmärkte vetenskapsman, som med ospard möda granskat och ordnat samt på ändamålsenligt sätt beskrifvit de rika skatter af österländska mynt, hvilka utgöra en af vår offentliga samlings förnämsta prydnader.

Ett fynd från Dörby i Norra Mökleby socken på Öland, insändt af vederbörande landshöfdinge-embete, inlöstes.

Nio fornsaker från stenåldern, funna i Högsäters socken på Dal och insända genom vederbörande landshöfdinge-embete, inlöstes.

Som depositum hade till Statens Historiska Museum öfverlemnats tvenne messhakar från nyare tid, tillhöriga Mariestads kyrka.

Ett af sekreteraren uppsatt förslag till Svenska Akademiens minnespenning öfver fältmarskalken grefve C. G. Rehnsköld godkändes.

Likaledes gillades förslaget till en medalj, som fru Lea Ahlborn anmält sig vilja gravera och låta prägla med anledning af Uppsala universitets fyrahundra års jubelfest.

Akademien lemnade bifall till Svenska numismatiska föreningens anhållan att få, i enlighet med uppgifvet förslag, prägla en minnespenning öfver assessoren i k. Antiqvitets-arkivet Nils Keder.

Akademien beslöt att i underdånighet anhålla, att Kongl. Maj:t ville till nästkommande riksdag aflåta nådig proposition på följande nya anslag för Akademien:

1. — att extra anslaget till vetenskapligt bildade biträden och vaktbetjening måtte höjas från 2,300 till 4,000 kronor;

2. — att sedan vid innevarande riksdag riksarkivariens och k. bibliotekariens löner blifvit höjda, äfven lönen för riksantiqvarien, som enligt Kongl. Maj:ts bref af den 2 december 1766, grundadt på riksdagens sekreta utskotts skrifvelse af den 14 oktober s. å., och vid senare tids löneregleringar, varit med desse embetsmän likställd, måtte höjas till samma belopp som riksarkivariens; — samt

3. — att till fortsatt inredning i Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet måtte anvisas ett anslag för en gång af 4,000 kronor.

Digitized by Google

För Akademien framlades en af dess förste amanuens uppsatt förteckning å spanska medaljer, som förvaras i k. Myntkabinettet, och beslöt Akademien att denna förteckning skulle insändas till chefen för k. ecklesiastik-departementet för att tillställas den spanska regeringen, med förklarande, att i de under Akademiens inseende ställda samlingarna icke finnas andra arbeten, som hafva afseende på Spaniens namnkunnige män, samt att inga dupletter finnas och således någon försäljning icke kan komma i fråga, men att intet hinder möter, om vederbörande skulle önska att i Akademiens arbetsrum låta afteckna en eller flere af dessa medaljer. (Jfr *Månadsbladet* nr 68, s. 511).

Hr Richard Dybecks den 3 januari 1848 uppsatta gåfvobref upplästes, i hvilket Dybeck förordnat, att "samtliga hans handskrifna samlingar af antiqvariska och topografiska handlingar, antiqvariska bref och ritningar samt folkmusik, så väl hvad för närvarande i hans ego befinnes, som det han hädanefter kan varda i tillfälle att samla, skola vid hans frånfälle Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien under full eganderätt tillfalla och med dess bibliotek införlifvas". — Akademien beslöt, att detta testamentariska förordnande skall vid Stockholms rådstufvurätt bevakas.

I en till Akademien insänd skrifvelse hade Dav. Johansson och Joh. Johansson i Berga, Ljungby sn, Vexjö län, anmält, att på deras egor finnas grafhögar, hvilka det förbjudits dem att på eget bevåg borttaga, men derjämte, emedan de behöfde jorden, der de ligga, anhållit att så fort ske kan erhålla tillåtelse att borttaga dem eller ock att de blifva af Akademien närmare undersökta. — Då någon beskrifning öfver dessa grafhögar icke blifvit lemnad, ej heller behofvet af deras borttagning styrkts, fann Akademien sig icke kunna fästa något afseende vid denna skrifvelse, utan skulle de sökande hänvisas till de föreskrifter som meddelas i § 4 af k. förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevaranoe af den 29 november 1867.

Samma beslut fattades med anledning af enahanda ansökningar af hemmansegaren Johan August Svensson och öfv.-löjtn. W. Lemchen.

Akademien gillade en af artisten Sörling verkställd ändring i teckningen af Borgholms stads sigill samt en föreslagen skrifvelse till landshöfdinge-embetet i Kalmar rörande samma ritning.

Några fornsaker, insända af kyrkovärden P. Edholm i Nora socken, Ångermanland, inköptes.

Kaptenen S. Ulfsparre hade till Akademien inlemnat några af honom på Gotland och i Småland inköpta fornsaker, med förfrågan huruvida någon af dessa var för statens samlingar behöflig. Akademien beslöt att för dessa inlösa en i sandsten arbetad form för gjutande af smärre prydnader samt ett tillsammans med denna form funnet bronsföremål, liknande en grytfot.

Akademien lemnade i uppdrag åt dr Montelius att undersöka den vid Hagebyhöga i Östergötland funna stenåldersgrafven.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af grefve A. Lewenhaupt en eka; af agronomen C. F. Nordensköld 113 fornsaker; af v. pastor P. J. Been 57 fornlemningar; af godsegaren

Digitized by Google

Leche en uttömningssten; af v. konsul S. Palm, 21 amerikanska fornsaker.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af kapten E. R. Sandberg i Dordrecht: fyra nederländska belöningsmedaljer.

För Akademien anmältes, att arfvingarne efter framlidne professor A. J. Ångström återtagit den stora guldmedalj, som bemälde professor hade mottagit af Royal Society i London och som under någon tid varit deponerad i k. Myntkabinettet.

Den 2 oktober 1877.

En genom landshöfdinge-embetet i Kalmar hembjuden ring af tunnt guldbleck inlöstes icke.

V. pastor A. Helén hade anmält att Beatebergs kyrka i Vestergötland kommer att rifvas samt meddelat upplysning, att den nuvarande träkyrkan blifvit uppförd år 1758 samt att hon år 1792 blifvit tillbygd. — Akademien fann sig sakna anledning att lägga hinder i vägen för den beslutade rifningens verkställande.

Akademien lemnade bifall till en å grefve Lars von Engeströms vägnar gjord anhållan att en runsten å Dräfle egor i Altuna sn, Vestmanland, som för närvarande står i en beteshage invid ett källsprång, der den är utsatt för åverkan af boskap och menniskor, måtte få flyttas till det angränsande hemmanet Göksbo i samma socken.

Ryttmästaren C. A. Klingspor hade inlemnat förteckning på de föremål, som brukspatron C. von Schinkel önskade inköpa från Hamrånge kyrka i Gestrikland, och ansåg Akademien att detta köp icke för närvarande föranledde till någon åtgärd från Akademiens sida.

Akademien godkände till betalning en genom hr Klingspor inlemnad kostnadsräkning å 25 kronor för resningen af en runsten inom Säby socken, Uppland.

Bifall lemnades till Numismatiska föreningens anhållan att få, i enlighet med ingifvet förslag, prägla en minnespenning öfver kansliradet C. R. Berch.

Två k. Sigismunds i Danzig präglade dukater för åren 1611 och 1631, hembjudna af konsthandlanden Bukowski, inlöstes.

Akademien godkände ett myntbyte, genom hvilket för k. Myntkabinettet förvärfvades ett i Stockholm funnet thalermynt, präglat af grefve Agostino Spinola af Tassaroli i början af 1600-talet.

Tretton fornsaker, hembjudna af kapten S. Ulfsparre, inlöstes.

En i Böda kronopark på norra Öland funnen spjutudd af flinta inlöstes.

Dr Montelii berättelse om den undersökning han verkställt af stenåldersgrafven å Hageby skattegårds egor i Hagebyhöga sn, Östergötland, föredrogs och de funna föremålen uppvisades. — Med afseende på jordegaren Carl Larssons omtanke att afbryta arbetet i röset så snart det visat sig att derunder fanns en forntida graf, och att sålunda bereda

möjlighet för en vetenskaplig undersökning, beslöt Akademien att som ett aktningsbevis till honom öfverlemna en Akademiens jetton i silfver. Då det icke skulle vara möjligt att i ursprungligt skick återställa den redan förut mycket ofullständiga grafkistan, lemnade Akademien tillstånd till platsens rengörande.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*
af fru H. Egge, född af Lehnberg, ett guldur som tillhört fru Anna Maria Lenngren; af hr Axel Möller, en stenyxa och en bronscelt, funna i Vestergötland; af kontraktsprosten J. P. Grönqvist, en stenyxa funnen i Hagebyhöga.

b) till *k. Myntkabinettet:*
af öfverstekammarjunkaren grefve A. Sparre, en k. Gustaf II Adolfs medalj i förgyld koppar; af kammarherren M. Lagerberg, två medaljer i silfver.

Den 16 oktober 1877.

Kongl. Maj:t hade till Akademien remitterat:

1) dr Hjalmar Stolpes ansökan om anslag för fortsättande af de arkeologiska forskningarna på Björkön under åren 1879 och 1880. — Akademien beslöt att tillstyrka nådigt bifall till denna ansökan.

2) dr G. Svederus', förste amanuensen frih. C. E. B. Taubes och kammarherren C. G. U. Silfverstolpes ansökningar om anslag för utgifvande af litterära arbeten.

Tvenne genom landshöfdinge-embetet i Kalmar insända fynd inlöstes, nämligen ett romerske kejsaren Julius Majorianus' guldmynt, funnet vid Norrböda i Böda socken, samt en ringformigt böjd guldten, funnen vid Melby i Segerstads socken, på Öland.

Akademien godkände förslaget till en medalj, som frimurareordens medlemmar i Göteborg beslutit låta prägla öfver medicine doktor C. F. Ewert.

Med anledning af en i allmänna tidningar intagen uppgift, att vid jernvägsarbetet på Gotland forntidsgrafvar blifvit förstörda och dervid anträffade fornsaker blifvit af tjenstemännen vid byggnadsarbetet bortlemnade, beslöt Akademien anhålla att landshöfdinge-embetet i Visby ville anmoda vederbörande styresmän vid jernvägsarbetet, att under dettas fortsättning iakttaga föreskriften i § 5 af k. förordningen angående forntida minnesmärkens fredande och bevarande af den 29 november 1867, samt enär, i afseende på de redan borttagna forngrafvarna, denna föreskrift icke blifvit iakttagen, från bemälda styrelse infordra och till Akademien öfversända icke blott beskrifning öfver dessa grafvar, utan äfven de fornsaker, som ur desamma blifvit upptagna.

Akademiens sekreterare redogjorde för sitt besök vid klosterruinerna i Enköping samt i Nora stads kyrka. Akademien ansåg sig böra i skrifvelse till domkapitlet i Vesterås anmäla, att från Akademiens sida intet hinder möter för Nora kyrkas rifvande, hvarjämte skulle anhållas om

Digitized by Google

uppmaning till kyrkostyrelsen i Nora att i någon särskild lokal inom den nya kyrkan förvara den gamla kyrkans altartafla från år 1684, funt af år 1625 och några på väggarna uppfästa epitafier, i händelse dessa icke komma att i sjelfva kyrkan intagas.

Dr Hans Hildebrand afgaf berättelse om sin under augusti och september företagna resa till Vesterbotten, Ångermanland, Jämtland och Helsingland samt derunder gjorda iakttagelser i afseende på dessa landskaps fornlemningar från den förhistoriska tiden, äfvensom om en senare resa till Penningby samt till Fröluna, Husby och Skederids kyrkor i Roslagen. Äfven förevisade dr Hildebrand åtskilliga fornsaker inköpta vid Bjurselet i Byske socken, Vesterbotten, samt inom Högs socken i Helsingland.

Några jernbeslag från medeltiden, som varit anbragta på Enköpings kyrkas södra dörr, inlöstes.

För Akademien uppvisades ett fragment af en klotformig knapp af glas med mosaikinläggning, funnen i Sælbo socken i Norge och af prof. N. G. Sefström år 1837 förärad till Statens Historiska Museum. Akademien beslöt, på riksantiqvariens förslag, att öfverlemna detta fragment till universitetets museum i Kristiania, alldenstund det visat sig att fragmentet blifvit utbrutet ur en svärdsknapp, hvilken jämte det tillhörande svärdet blifvit funnen på det uppgifna stället och nu förvaras i universitetets samling.

Akademiens ritare C. F. Lindberg hade inlemnat 13 handteckningar af kyrkliga fornsaker m. m. från Fifvelstad, Väfversunda och Söderköping i Östergötland, samt Grenna, Visingsö och Kumla i Småland.

En skiffermejsel samt ett fynd från jernåldern, anträffadt i Ångermanland och insändt af kyrkovärden P. Edholm, inlöstes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*
af Ripsa församling i Södermanland, en del af ett sakramentshus af trä från början af 1500-talet; af kollegan E. Th. Sundelin, ett spänne af brons från den senare jernåldern; af förvaltaren W. Kiörkander, två spjutuddar af skiffer från Ångermanland; af förvaltaren Printz, ett rökelsekar från Bygde kyrka i Vesterbotten.

b) till *k. Myntkabinettet:*
af hr Heilborn, fem franska jettoner af messing.

c) till *Akademiens arkiv:*
af hr H. Bukowski, aftryck af tre graverade kopparplåtar, af hvilka två innehålla runkalendern, den tredje en runsten tecknad som grafvård öfver Peter Juringius.

Den 30 oktober 1877.

Genom chefen för k. ecklesiastik-departementet hade infordrats från Akademien för den italienska regeringens räkning dels en fullständig samling af alla lagar och författningar samt reglementen rörande svenska fornsakssamlingar, deras bevarande samt tillgänglighet för studerande,

Digitized by Google

dels öfriga sådana museer rörande tryckta handlingar, såsom kataloger, beskrifningar m. m.

En k. Gustaf I:s enmark af år 1542, funnen på Södra Sparbo egor i Burseryds socken, Småland, inlöstes.

En öppen armbygel samt 782 hela kufiska mynt, 24 brutna d:o och 27 utnötta eller opräglade, funna i Spillings hemman i Othems sn på Gotland, inlöstes.

Förslag till minnespenning öfver Göteborgs Vetenskaps och Vitterhets Samhälles stiftelse år 1778 samt till Sundsvalls fabriks- och handverksförenings belöningsmedalj godkändes.

Hemmansegaren Johannes Petersson i Bo i Bolmsö socken, Småland, hade anmält, att på ett jordstycke på hans egor, som han önskar odla, finnas 30 grafrösen, med förfrågan huruvida han får nästa år borttaga dessa rösen eller om han skall vänta till dess de blifvit undersökta. Akademien beslöt att någon af hennes tjenstemän skall i början af nästa sommar undersöka dessa fornlemningar.

Hr W. Schürer von Waldheim hade anmält att på Igelsta bys egor i Söderby sn, Lyhundra hd, Roslagen, finnas åtskilliga fornlemningar på en sandås kallad Kolbottensbacken, hvilka hotas af förstörelse genom tvenne grustag, i hvilka åtskilliga fornsaker redan blifvit anträffade, samt att i en betesmark, kallad Källeröhagen, finnas flere rösen, af hvilka några blifvit skadade, och på byns tomtplats åtskilliga mer eller mindre skadade grafhögar. Akademien beslöt att riksantiqvarien skall hos landshöfdinge-embetet i Stockholms län begära fridlysning af samtliga på Igelsta bys egor befintliga fornlemningar och att framdeles låta besörja en närmare granskning eller undersökning af dem.

Fyra grafstenar från Näs församling i Skara stift, hörande till den romanska perioden, inlöstes.

Från folkhögskole-eleven K. F. Andersson hade inkommit en skrifvelse med upplysningar om åtskilliga fornsaker, anträffade i trakten af Lidköping.

Ett förslag till minnespenning, som Örebro läns k. Hushållningssällskap ämnar prägla öfver framlidne bruksegaren O. G. Hedengren, godkändes.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af dr C. M. Appelberg, en fingerring af guld med namnchiffer.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af fru E. de Lor i Génève, fyra utländska silfvermynt och en silfvermedalj.

Detta nummer lades under pressen den 8 februari 1878.

Stockholm 1878 P. A. Norstedt & Söner.

Digitized by Google

Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens

MÅNADSBLAD.

REDAKTÖR: HANS HILDEBRAND.

71 och 72. 1877. November och December.

Innehåll: 1. Fyndet från Ödeshög. 3 och 4. (9 fig.). — 2. Hr Hofbergs reseberättelse. — 3. Från Akademiens sammankomster. — 4. Gåfvor. — 5. Litteratur. — 6. Ur den arkeologiska litteraturen.

Ödeshögs-fyndet.

3.

De djurtyper, som äro afbildade i det föregående fig. 57, återfinna vi, ehuru ej fullt så tydliga, äfvensom icke i fyra, utan i tre exemplar, på den öfverskolla af guld till ett rundt smycke, som förekom i Ödeshögs-fyndet och är här afbildadt fig. 58.

58.

Arbetssättet är detsamma som på de förut omtalade silfversmyckena: en temligen tunn och delvis underifrån uppdrifven metallplåt, å hvilken sedan äro anbragta hvarjehanda figurer af pålödda trådar och korn. Detta smycke

Digitized by Google

hör till en stor grupp af liknande arbete, de flesta utförda i silfver. Den enda olikheten af någon vigt är den, att här äro de tre fantastiska, inrullade djurbilderna skilda af en trearmad figur, öfver hvars midt är lagd en ring, i hvilken de tre vidundren bita.

Allt hvad redan blifvit sagdt för att åt Torshammaren och de fyrkantiga spännena vindicera en inhemsk upprinnelse kan med lika skäl användas med afseende på detta smycke. I tekniskt hänseende finnes intet som talar emot antagandet att vi här hafva för oss ett svenskt arbete. Men icke allenast saknas skälen *mot*, de skäl *för* som redan framhållits gälla här. Ornamenten på den nu ifrågavarande skifvan gå tydligen in i den stora skandinaviska gruppen, om hvilken här så mycket blifvit taladt.

59.

60.

Att djuren här äro tre, annars, å liknande spännen, oftast fyra, visar att våra förfäder icke voro bundna vid något visst tal. I detta afseende visar sig en mycket stor omvexling. Enstaka figurer sådana som M. 607 eller som den figur vi här meddela efter ett något tydligare original (fig. 59) kopplades samman, och sålunda uppkommo treflikiga spännen sådana som fig. 60 och fyrdelade sådana som fig. 61.

Digitized by Google

Å de runda gotländska spännena kunna vi i rikt mått iakttaga denna vexling. Vi hafva der först och främst en typ, här afbildad fig. 62, med fyra från en midt utspringande halsar, som afslutas hvar och en med ett hufvud, hvars olika delar begynna mista det inbördes sammanhanget. Andra spännen af samma typ finnas,

61.

62.

å hvilka de utspringande halsarna äro allenast tre och denna varietet af formen har en utbredning äfven utanför Gotland, i de vestligare delarne af mellersta Europa. Dessa former hafva ett särskildt intresse der-

Digitized by Google

igenom att de utspringande fyra eller tre armarne helt visst icke äro annat än så att säga ett lefvandegjordt hakkors, hvilket tydligen hänger samman med triskelen, som har allenast tre omböjda armar. Dessa två liniära bilder äro ursprungligen förkrympta kopior af en figur med fyra eller tre från en midtpunkt utgående ben med böjda knän, således ben i springande ställning. Från att återgifva delar af lefvande organismer kom man till att nöja sig med blotta linier, men ju mer man begagnade dessa, desto större benägenhet fick man att omgestalta dem, de fingo åter lif, i det de ikläddes gestalter, lånade ur den germanska ornamentikens fantastiska djurverld. Så mycket närmare låg denna senare omgestaltning, som hakkorset är en symbol, enligt hvad L. Müller visat, af den rörliga, i rörelse sättande lifskraften i naturen, hvars betydelse klarare framträder ur djurbilden än ur den böjda linien. Vi se således huru man under olika tider återgaf samma sak på olika sätt, och huru en del af den germanska ornamentiken kan anknytas vid de rligiösa föreställningarna, om än vid sådana rörande hvilka Nordens gamla hedniska traditioner, sådana de bevaras i den fornnordiska litteraturen, icke hafva något att berätta oss.

Under en senare tid gaf man åt de runda spännena ett annat mönster, hvilket dock härledde sig ur det äldre. Djurhufvudet liksom kröp fram och drog ut efter sig en hel kropp, hvilken ringlade sig på skifvans yta, i stället för de mot periferien riktade halsarne anbragtes då raka slåar och fortsattes ända ut till spännets utkant. De bildade då tre eller fyra skiljebalkar, mellan hvilka utbredde sig tre eller fyra fält, hvart och ett upptaget af det frigjorda djuret. Öfverytan af ett gotländskt spänne på detta stadium — eller rättare på ett något senare, ty man har här redan begynt att godtyckligt omforma skiljebalkarne — visar fig. 63. I Sta-

Digitized by Google

tens Historiska Museum finnas flere spännen, å hvilka skiljebalkarne äro alldeles raka och hela vägen jämnbreda, ibland tre, ibland fyra. Å fig. 63 äro skiljebalkarne och dermed äfven djurbilderna fyra, och detta blef sedan det rådande. Tretalet trädde mera i bakgrunden. Att det icke helt utträngdes visar fig. 58, som har gifvit anledning till denna undersökning.

63.

Fig. 63 visar sig ock vara jämförelsevis sen derigenom att de fyra djuren tydligen gå sin upplösning till mötes: de äro ej längre tydliga, de skulle icke kunna urskiljas, derest man icke kunde föra deras *membra disjecta* tillbaka till mera typiska förebilder. Denna upplösning, som i otaliga exempel visar sig mot slutet af den tidigare jernåldern (Danskarnes mellanjernålder och dr Montelii jernålder II), bildar en skarp motsats till de nya djurtyper som uppträda under den senare jernåldern, djurtyper som väl äro fantastiska, men dock bestämdt utpräglade och hvilkas ursprung derföre icke kan sökas i den föregående tidens förvirrade ornamentstyper. Här finnes ohjelpligen ett tvärt afbrott. När den nya riktningen, som på den senare jernåldern tryckt sin prägel, börjar i sin ordning gå utför, då äfven dess

Digitized by Google

väl och konseqvent utpräglade djurgestalter begynte blifva mindre rena, började blifva förvirrade, då tillverkades det här omtalade vid Ödeshög funna smycket.

Vi få dock icke lemna detta utan att säga några ord om den figur som delar detta smycke i tre delar, en trearmad, temligen jämnbred figur, som inemot ytterkanten klyfver sig i tvenne bandlika fortsättningar som skjuta ut i två uddar, en åt höger och en åt venster. Betrakta vi närmare en sådan afslutning finna vi, att den icke annat är än en triqvetra (jfr fig. 53), hvars inre flik icke är likformig med de tvenne yttre, utan öfvergår i en bred arm, som närmar sig ytans midt och der förenar sig med liknande armar, som utgå från de två andra triqvetrornas innerflikar.

Alltså, å detta smycke liksom å en del äldre gotländska runda spännen se vi en cirkelformig yta tredelad medelst tre jämnbreda armar som förena midtpunkten med ytterkanten. Mellan de två formerna, hvilkas epoker äro temligen vidt skilda, råder således onekligen en öfverensstämmelse, men denna är i sjelfva verket icke så stor som den i början, vid första ögonkastet, synes vara. Resultatet, en ytas tredelning, är det samma, men man har kommit dertill på ett alldeles motsatt sätt. Å de gotländska spännena äro de tre skiljobalkarne omgestaltningar af tre från midtpunkten utspringande halsar; *der* varsna vi således en rörelse inifrån utåt. På Ödeshögssmycket åter hafva vi vid ytans utkant trenne triqvetror, hvilkas inre flikar blifvit förlängda inåt till dess de möttes; *här* hafva vi således för oss en rörelse utifrån inåt.

Men betyder då detta så mycket? Hafva vi icke här ett nytt bevis på den nya fornforskareskolans begär att i de mest oansenliga småsaker lägga in sina egna godtyckliga hugskott?

På dessa tvifvelsmål och inkast anser jag mig med full trygghet kunna svara: nej, ty vi hafva här icke att

Digitized by Google

göra med en enstaka stående företeelse, utan med en hel serie af företeelser, hvilka äro så många, att man måste söka deras förklaring i en dem alla bestämmande lag.

De äldre från midten utgående skiljebalkarna tillhöra en tid då alla bilder af lefvande väsenden, som ingingo i ornamentiken, hafva en afgjord benägenhet att sträcka sig inifrån utåt. Då jag icke här kan införa flere afbildningar än redan skett, ber jag läsaren taga i handen Montelii *Svenska Fornsaker* och i dem slå upp t. ex. fig. 284, två från ett baljbeslag utspringande hufvud, 318, ett spänne som afslutas med tvenne utskjutande hufvud, 326, 327, två spännen som utlöpa i hvar sitt hufvud, 344, en ring som afslutas med två utåt gående hufvud, 420 *b*, en skifva med tre utspringande hufvud, 422, en bit af ett beslag med två utspringande hufvud, 424, ett fyrsidigt beslag med två djurbilder, hvilkas hufvud lägga sig intill ytterkanten, 437 (här ofvan 62), ett spänne med fyra från midtpunkten utgående hufvud, 441—445, fem spännen med, sammanlagdt, *tjugufyra* utspringande hufvud — alla dessa föremål af Montelius hänförda till jernåldern I och jernåldern II. Öfvergå vi nu till jernåldern III finna vi ett alldeles motsatt förhållande. Fig. 515 visar en doppsko till en svärdsbalja, med tvenne hufvud som tyckas skjuta ut, men i sjelfva verket gå inåt ty de sträcka sig från yttersta ändan af baljan uppåt densamma, 516, tre rembeslag, hvilkas hufvud vända sig inåt och liksom bita om den dem förbindande ringen, 522, bronsbeslag med å hvardera sidan tre hufvud, som från ytterkanten vända sig inåt, 524, ett betselstycke, hvilket visserligen afslutas med tvenne hufvud, men de äro omböjda och söka med sina tungor fäste i de innanför liggande delarne, och som har ett rundt midtparti mot

Digitized by Google

hvars utkant stödja sig tre inåt vända hufvud[1], 536 *a*, två hufvud som äro vända inåt, 547, en oval spännbuckla med sex inåt vända hufvud, 551, en dito med tvenne hufvud som titta mot spännets midt, 552, ett treflikigt spänne med tre djur som hafva hufvudena i närheten af midten, 563, 565, två ovala spännbucklor med två hufvud invid midten af den ena och *aderton* mot midten krälande djur, 564, 566, 567, tre likarmade bågspännen, med sex mot midten blickande djuransigten, 579, ett spänne med fyra djur som synas vända hufvudena mot midten, 607, ett hängsmycke med ett djur hvars hufvud befinner sig uppåt straxt under öglan. Ville jag räkna upp de fall som förekomma i Statens Historiska Museum, skulle intrycket af den karakteristiska olikheten blifva mångdubbelt starkare.

Med ett ord, under den tidigare jernåldern, i denna terms största omfattning, bestämmes ornamentets riktning af en kraft som inifrån strålar utåt; under den senare jernåldern bestämmes ornamentets riktning af en kraft, som utifrån vänder sig inåt. Hvad detta i och för sig betyder, det lemnar jag derhän. Jag har allenast velat påpeka de radikala olikheter, hvilka, såsom Ödeshögsfyndet, bland annat, visar, sträcka sig äfven till de lineära motiven.

4.

Ödeshögsfyndet lemnar oss upplysningar icke allenast om arbetets ståndpunkt i Sverige mot den hedna tidens slut, utan och om klädedrägten. De två fyrkantiga spännena fig. 48, 49 hafva nedtill en hylsa hvari

[1] M. 530 står tydligen tillsammans med M. 445, och hör icke hit, alldenstund på Gotland, såsom jag flere gånger framhållit, det icke finnes samma skarpa skilnad mellan den tidigare och den senare jernåldern som på fastlandet.

Digitized by Google

hängt en större ring, uti hvilken flere kedjor varit fästa, den öfversta kortast och vid begagnandet nästan rak, de andra längre och något nedhängande (fig. 64). Det hela utgör ett dubbelspänne, hvars tvenne hufvuddelar måste hafva varit fästa i kanten eller flikarne af ett klädesplagg som hängt öfver axlarna, men icke gått samman öfver bröstet utan lemnat detta fritt. Huru bredt det fria rummet varit kan beräknas efter den öfversta kedjan, hvilken naturligtvis måste hafva varit sträckt, för att det ifrågavarande plagget, antagligen en kappa eller mantel, skulle kunna fasthållas stadigt i sitt rätta läge.

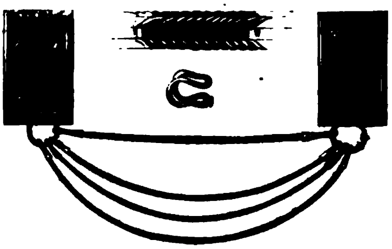

64.

På det svenska fastlandet, liksom i Norge och Danmark, synes under den tidigare jernåldern detta skick att med dubbla spännen sammanhäkta ett klädesplagg icke hafva förekommit eller åtminstone icke hafva varit vanligt. I annat fall skulle man ofta finna i grafvarna par af likformade spännen. Så mycket vanligare har detta skick varit under den senare jernåldern. De för denna karakteristiska ovala spännbucklorna hittas så godt som alltid parvis, icke sällan finnes i deras kant ett hål, uti hvilket den sammanbindande kedjan (eller kedjorna) fästats, någon gång förekommer äfven sjelfva kedjan af brons i fynden. Ofta synes man hafva hjelpt sig utan något hål, och att kedjorna så sällan hittas kan helt enkelt bero deraf att man oftare användt snören än metallkedjor.

Digitized by Google

Huruvida män eller qvinnor eller båda könen användt ett plagg, som på detta sätt fästes samman öfver bröstet, torde för närvarande icke kunna afgöras. Dr Stolpes undersökningar i den äldsta kristna kyrkogården på Björkö hafva öfvertygat honom, att de ovala spännbucklorna der måste tillhöra qvinnor; de hittas aldrig vid manliga lik och icke i grafvar, som innehålla vapen. Från andra håll finnas fynd, i hvilka vapen förekomma samman med ovala spännbucklor; men en del fynd på Björkö visa, efter hvad dr Stolpe ådagalagt, att denna samvaro ingalunda alltid är detsamma som en sammanhörighet: ibland har en begrafning egt rum på ett ställe, der en tidigare graf måste rubbas, och qvarlefvorna från de tvenne till tiden skilda begrafningarna förefalla för den, som icke med största noggrannhet studerar fyndomständigheterna, såsom hörande till samma begrafning. Tillsammans med paret af ovala spännbucklor förekommer vanligen i våra jordfynd ett tredje spänne, oftast likarmadt (t. ex. M. 564, 566, 567) eller rundt (M. 578, 579) eller treflikigt (M. 552). Detta tredje spänne torde hafva användts för att uppe vid halsen sammanfästa rocken eller klädningen[1].

Något bestämdt omtalande af detta klädesskick torde näpeligen förekomma i den fornnordiska litteraturen. Det är dock möjligt att de ovala spännbucklorna, som oftast prydas med mer eller mindre tydliga fantastiska figurer, menas med de *dvärgar*, som enligt Rigsmål v. 16 suto på axlarna af Amma, odalmännens stammoder[2]. —

[1] Worsaaes antagande (*Vikingetidens kultur*, s. 22) att de ovala spännbucklorna tillhört män, de treflikiga deremot möjligen qvinnor, att de två olika slagen således burits af personer af olika kön, motsäges af de många graffynd, i hvilka de två typerna förekomma tillsammans.

[2] Jag hade ännu icke dristat uttala denna gissning, om jag icke samtalsvis hört af professor Oluf Rygh att han kommit på samma tanke.

Digitized by Google

Ett klädesplagg af liknande beskaffenhet med det som den senare jernålderns Svenskar och Norrmän begagnade, måste hafva burits på Gotland, i hvars grafvar spännen, runda (t. ex. M. 538) eller s. k. djurhufvudformiga (t. ex. M. 537) otaliga gånger förekomma parvis, eller förenade medelst kedjor. Ett sådant dubbelspänne, med tvenne fibulor af en typ, ur hvilka de djurhufvudformade utbildat sig[1], är här återgifvet fig. 65.

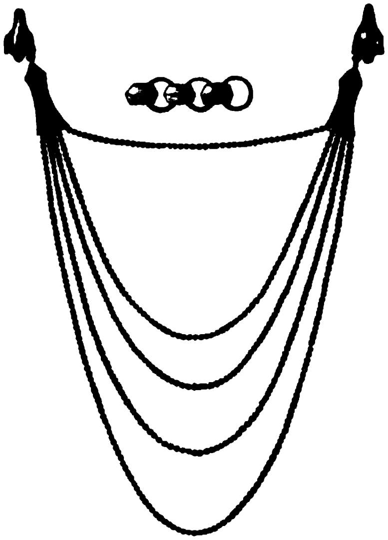

65.

Af detta ser man, huruledes fibulorna af detta och dermed likartade slag varit fästade: med den bredare delen, under hvilken nålfästet sitter, nedåt.

Ett annat dubbelspänne, af hvilket dock allenast kedjorna och hvad till dem hör, är bevaradt, har hittats på Munsön i Mälaren. Det är afbildadt M. 623; mot figuren kan anmärkas att tecknaren låtit stumparne af den öfversta kedjan hänga ned, då de, när det hela ännu

[1] Jfr min utredning i *Antiqvarisk Tidskrift för Sverige*, del. 4, s. 189 f.

Digitized by Google

var oskadadt, måste hafva gått i riktningen tvärt öfver, emellan de genombrutna skifvorna, som varit fästade omedelbart under sjelfva spännena.

Detta smycke från Munsö har en karakter, som icke riktigt stämmer öfverens med de i Sverige vanliga formerna. Det synes vara af en främmande upprinnelse, dess hemland synes vara att söka på andra sidan Östersjön, hvarest vi finna ännu ett område, hvarest dubbelspännen varit begagnade. Kruse har i sitt arbete *Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands* (Dorpat 1842)[1] afbildat åtta liknande *kettengehänge*, funna i grafvar vid Ascheraden i Livland.

De livländska kedjorna äro fästade vid ett slags ovala spännbucklor af en för denna trakt egendomlig typ, af hvilken ett exemplar hittats i Sverige, nemligen på Hedesunda-ön i Dalelfven. Det är afbildadt i *Månadsbladet* nr 36 fig. 82.

Hvar har detta skick först uppkommit, i våra bygder eller på andra sidan Östersjön? Eller finnes på ett tredje ställe en gemensam ursprungsort? Frågan är väl värd att uppmärksammas.

Ödeshögsfyndet är således af stort intresse icke blott genom sin materiela kostbarhet, utan ock genom sina upplysningar om svensk sed och svenskt arbete.

Hans Hildebrand.

[1] Pl. 1, 2, 15 och 19. Liknande fynd omtalas i Bährs *Gräber der Liven* samt i Hartmanns *Das Vaterländische Museum zu Dorpat.*

Digitized by Google

Stipendiatberättelser för år 1876.

3.

Hr Herman Hofbergs berättelse om fornlemningar och minnesmärken i Höks och Tönnersjö härad i Halland.

De två sydligaste häraden i Halland mellan Hallands ås och Nissan förete i olika delar mycket skiljaktig natur. I söder ligger den skogbevuxna Hallandsås, invid hafvet ligga öde sandmarker, den inre delen, mot Smålandsgränsen, är uppfyld af vidlyftiga höglända skogs- och kärrtrakter. Nissan kan icke, synes det, hafva varit någon mer betydande väg för samfärdseln; ån bildar gräns mellan två härad och löper föröfrigt till större delen genom de inre oländiga trakterna. Deremot synes bygden och bosättningen hafva utbredt sig längs de i Syd-Halland flytande åarna: vid eller nära Stensån ligga Östra Karups (på sluttningen af Hallandsås), Skummeslöfs och Hasslöfs kyrkor, vid Smedjeån, ett af Lagans tillflöden, ligga Renneslöfs och Hishults samt mellan Smedjeån och ett dess tillflöde, Woxtorps kyrkor, vid Lagan Laholms stads, Ysby och Knäreds kyrkor, vid Genevads ån Veinge kyrka, vid ett af denna ås tillflöden Tönnersjö kyrka, vid Fyllån Snöstorps och Breareds kyrkor.

På fornlemningar är denna trakt, att döma efter hr Hofbergs berättelse, icke synnerligen rik, och de fornlemningar som finnas, synas till sitt yttre, till sina lägen och sitt sannolika innehåll, stå i närmaste öfverensstämmelse med den skånska slättbygdens fornlemningar. Man finner här nämligen större högar, enstaka eller i smärre flockar, hvilka i allmänhet torde tillhöra brons-, någon gång stenåldern. För Hasslöfs, Renneslöfs, Ysby, Laholms, Tjärby, Veinge, Eldsberga, Tönnersjö, Trönninge och Snöstorps socknar äro flere forn-

Digitized by Google

lemningar antecknade, för det längre in i landet liggande Breared ett enda ställe, hvilket dock är temligen rikt på fornlemningar, för Voxtorps och Enslöfs socknar allenast två fornlemningar i hvar, för Skummeslöfs blott en enda, för Östra Karups samt för de mot Smålandsgränsen liggande Hishults och Knäreds socknar inga. Vi meddela några prof på hr Hofbergs beskrifningar.

Ysby socken. "På Hofs mark, ¼ fjerdingsväg vester om byn, ligga i gränsen till Laholms stads egor, invid vägen till Ysby kyrka, tre större och fyra mindre grafhögar. Af de förra har den, som ligger längst i söder, haft ganska ansenliga dimensioner, men har i senare tider blifvit utgräfd för sandtägt. Det oaktadt har han för närvarande 16 fots höjd, 220 fots omkrets. De andra högarne, af hvilka tvenne hafva 10 fots höjd och 130 fots omfång, hafva blifvit bättre bibehållna. Ungefär 100 famnar längre i söder samt öster om landsvägen mellan Edenberga och Laholm stå i den unga tallskogsplanteringen tvenne väldiga resta stenar; den sydligaste med 8 fots höjd och den som befinner sig 10 steg längre i norr med en höjd af 9,5 fot. En sägen förmäler, att den ene af stenarne skulle hafva "inhuggna bokstäfver nere vid jorden"; detta visade sig likväl vid verkställd undersökning vara misstag. En berättelse, att de begge stenarne, "tvästenarne", äro resta till minne af Starkads strid med Hergrim halftroll om den sköna Agn Alfsdotter, anföres i sin helhet af Bexell och har genom hans beskrifning banat sig väg till folket.

"SV om Munkagården ligger omkring 40 steg Ö om sockenvägen, som går söderut till Renneslöf, en grafhög af 8 fots höjd och 100 fots omkrets."

Tjärby socken. "På Ellestorpa mark träffas på ett berg ett par tusen alnar S om byn fem ganska ansenliga grafkullar, af hvilka tre, af folket också kallade Trehöjar, ligga i rad från N till S, och de andra två

Digitized by Google

något afskilda från dessa. Af högarne äro de tre förstnämnda de största och en bland dem har 16 fots höjd och är 210 fot i omkrets.

"På Tjärby bys mark, Ö om landsvägen och S om kyrkan, ligga här och der, strödda i åkrarne, tio grafhögar, af hvilka några hafva 12 fots höjd och 120 fots omkrets. Flere af högarne voro af gammalt skadade dels genom odling, dels af skattletare.

"På Tjärby bys egor träffas omkring 800 famnar Ö om byn på en hög sandås, kallad Örelid, femton större och mindre resta stenar, hvilka stå i nästan rak linie utefter åsens riktning från N till S, men med högst olika mellanrum, så att då mellanrummet mellan somliga blott är 6—15 fot, äro afstånden mellan andra 125—200 fot. Bland stenarne är en böjd som en skära och liknar på afstånd en i lutande ställning stående menniska, hvarför den af folket kallas "krokiga karln" och "krokstenen." Stenarne, hvilka, efter att till större delen hafva varit omkullfallna, blifvit uppresta genom Hallands fornminnesförenings försorg, hafva i medeltal en höjd af 4—5 fot. Ett par uppnå 7 fots höjd och en, den som står längst i N, har en höjd af endast 2,5 fot.[1]

"En större ättehög låg fordom vid kyrkan, inne på sjelfva kyrkogården. Denna hög borttogs, när kyrkogården för ungefär 15 år sedan utvidgades och planerades. Enligt uppgift af personer, som deltogo i detta utjämningsarbete, hittades vid högens borttagande endast förkolnade ben och benskärfvor."

Veinge socken. "De märkligaste fornlemningarna inom socknen träffas dock på höjderna i och omkring den vackra Veingedalen eller på Vissinge och Veinge byars egor. När man färdas den s. k. stadsvägen från Laholm rakt N ut till Veinge kyrka och kommit inom

[1] Plankarta finnes i berättelsen.

Digitized by Google

Vissinge bys egor har man först på Ö sidan om och tätt invid vägen tre smärre högar, som fått namnet "krigshögarne", emedan, enligt berättelse, under ett af Sveriges krig med Danmark, Danskarne i ett par af högarne skola haft sina fältkök och i den tredje krigskassan nedgräfd. Några famnar längre i N, på samma sida om vägen, träffas två rektangelformiga stensättningar af 20 fots längd och 12 fots bredd, af hvilka den ena kallas för svenska och den andra för danska grafven, med berättelse, att de i striden stupade Svenskar och Danskar i dessa grafvar blifvit jordade. Ännu några famnar längre norrut ses invid vägen en fördjupning i marken, som fått namn af "blodhålan", emedan, enligt sägnen, der under slaget varit så mycket blod, att det nått öfver hofvarna. Strax N om, på V sidan om vägen, träffas en temligen vid, men mycket låg och sammanfallen hög och på V sidan om denna en rektangelformig stensättning af samma storlek som de nyss nämnda.

"Följer man stadsvägen vidare mot N, har man på en backås ett par hundra alnar V om vägen en stor grafhög, som kallas Vibeshög. Den är 13 fot hög samt mellan 200 och 300 fot i omkrets. Ännu längre i N, strax ofvanom vägskedet till Tjärby, ligger på vestra sidan om vägen en mindre hög kallad Skibshög samt omkring 300 alnar N om denna en hög af 12 fots höjd och 160 fots omkrets, nu planterad med björk och fur. På en backe vid pass tusen alnar NV härifrån lågo fordom de tre s. k. Lynghögarne, hvilka för 10—12 år sedan raserades, för att lemna rum för åbon Bengt Jansons der uppförda stugubyggnad.

"Färdas man i stället för stadsvägen, den s. k. Laholms landsväg till Veinge d. v. s. vägen Ö om Vissinge floe, så har man först, 300 famnar Ö om landsvägen den ansenliga "Skogsbohög", belägen på en hög bergsbacke, från hvilken man har en vidsträckt utsigt

Digitized by Google

öfver den omgifvande slätten. Några hundra famnar ännu längre i N ligger på en backkulle en medelstor hög, som kallas ”Dunhög”. Backen der grafven är belägen har nyligen blifvit uppodlad, hvarvid högen på ena sidan icke obetydligt skadats. Omkring 400 famnar NO härifrån ligga i åkervångarna två medelstora högar, hvilka icke hafva några särskilda namn. Nästan i rak linie med dessa ses Ö om vägen en mindre hög, hvilken i senare tider blifvit planterad med furubuskar.

”På Veinge bys egor hafva fordom funnits tre ansenliga forngrafvar, hvilka nu äro nästan alldeles förstörda. Den ena af dem, den s. k. Myllehögen, har legat på en backkulle omkring 300 alnar N om Vissinge mölla, men förstördes på 1850-talet af jordegaren. Den andra grafhögen, den fordom betydliga Solhögen, var belägen omkring 600 famnar NV om kyrkan och något mer än 100 famnar S om Veinge-ån. Den är nu nästan alldeles bortgräfd genom grushemtning från åsen, på hvilken den är belägen. År 1840 påträffades i Solhög af Lars Larsson i Öringe en lerkruka med benskärfvor och aska. Den tredje högen, Kapellshögen, har funnits på en af naturen bildad rund kulle, 50 alnar N om Vissinge-ån och ungefär lika långt Ö om sockenvägen, som går till Bölarps by. Öfverst på kullen fanns ännu på Bexells tid en medelstor grafhög, hvilken nu är till det mesta bortgräfd.

”På Veinge bys mark, omkring 500 famnar NO om kyrkan och vid pass 100 famnar V om de på Göstorps egor belägna Vingshögarne finnes en krets af resta stenhällar, af hvilka fem äro i behåll. Af dem stå fyra mycket nära tillsammans och hafva en medelhöjd af 3 fot; den femte står på något afstånd på vestra sidan och mätte mellan 4 och 5 fot i höjd.”

Snöstorps socken. På Skedala mark, i de s. k. hästhagarna, några hundra famnar N om landsvägen, träffas

Digitized by Google

omkring 15 medelstora och mindre högar fördelade i grupper.

"Så väl i närheten af sistnämnda högar som flerestädes på säteriet Skedalas och Snöstorps bys mark förekomma ett slags *brandfläckar*, hvilka dock väsendligen skilja sig från dem, som finnas på Bornholm och som blifvit beskrifna af amtman Vedel. Skiljaktigheterna mellan de halländska och bornholmska brandfläckarne äro i hufvudsak följande. De bornholmska äro, hvad fynden i dem utvisa, begrafningsplatser från den tidigare jernåldern. De ligga gruppvis mer och mindre djupt under jordytan, likväl sällan mer än 1 fot. När den öfre jordskorpan borttages, visa de sig mot den omgifvande grusbacken som svarta, runda fläckar af 1—2 fot tvärmått, sällan större. De sakna yttre stenläggning och den svarta massan, som vid närmare undersökning visar sig bestå af aska, träkol och benskärfvor samt spridda bohagsting från den tidigare jernåldern, har en tjocklek från 4 till 10 tum, vanligen likväl något tjockare i midten. De fornsaker, som i dem hittas, svärd, knifvar, spännen, lerkärl m. m., bära liksom föremålen i de danska mossfynden, tydliga spår af att före nedläggandet i jorden hafva blifvit med afsigt förstörda, hvarjämte de bära skönjbara märken af eld, ett tecken till att de legat på begrafningsbålet under förbränningen.

"De brandfläckar, som hittills blifvit uppdagade i Snöstorp i Halland och hvilkas antal uppgår till emellan 30 och 40 på ett område af omkring 700 tunnland, anträffas gemenligen på 1½—2½ fots djup under jordytan. De ligga således mycket djupare än de bornholmska. De äro också mycket större i det de hafva en längd från 4 till 6 fot samt 2—2½ fots bredd. Då brandfläckarna på Bornholm hafva en mer eller mindre rund form, äro de halländska långsträckta, ovalt aflånga

Digitized by Google

eller rektangulära, omgifna på alla sidor med en kant af mindre kullersten, hvilken dock genom eldens inverkan blifvit så skör, att den söndergrusas för en stöt af järnspettet eller spaden. Asklagrets mäktighet är här mycket mindre än i fläckarna på Bornholm, enär det i Halland aldrig blifvit iakttaget tjockare än 3 tum. Fynd i de halländska äro ock mycket sällsyntare än i de bornholmska. De som hittills blifvit gjorda var jag i tillfälle att närmare granska i hr Aug. Lyttkens' samling på Skedale. De bestå tills dato af tvenne flintmejslar, två pilspetsar af flinta, en något mer än fotslång slipsten, några lerperlor samt åtskilliga benskärfvor och en benkota. För egen del vill jag ej bestämdt afgöra om dessa ben härröra från menniskor eller djur, ehuru jag är öfvertygad, att det senare är förhållandet. Fynden, ehuru få, äro dock tillräckliga att hänföra de halländska brandfläckarne till stenålderns folk.[1] Fläckarnes långsträckta form påminner mera om forntidens arne eller eldstad än om den runda askhögen efter ett begrafningsbål. Dessa omständigheter tyda på att de varit eldstäder i stenåldersfolkets bostäder, dessa må nu hafva varit tält, riskojor e. d. Den platå, på hvilken dessa minnesmärken finnas, är belägen mellan Nissan och Fyllingeån, båda än i dag bekanta för sina ypperliga laxfisken. Från midten af platån är vägen till hvartdera vattendraget icke öfver 1,000 famnar. Det var således en ypperlig lägerplats för ett naturfolk, som till väsendlig del lefde af jagt och fiske."

Breareds socken. "På Fröböke utmark, ½ fjerdingsväg S om byn, på åborne Per Bengtssons och Per Larssons skiften, upptäcktes 1875, vid omläggningen af landsvägen mellan Halmstads och Kronobergs län, en forn-

[1] Härvid bör dock anmärkas, att lerperlor ännu aldrig i Sverige blifvit funna hvarken i sten- eller i bronsålderns grafvar. *Red.*

Digitized by Google

tida begrafningsplats, som företer flere anmärkningsvärda omständigheter.

”På en ljungbevuxen slätt N om landsvägen träffas först sex dösar, alla förstörda, med undantag af en som står i N kanten af landsvägen. Äfven på denna var täckhällen nedfallen, men har åter blifvit upplagd genom försorg af hr Rydman, som har haft vägomläggningsarbetet under sin uppsigt. Dösen, som har öppningen åt SV, utgöres af tre sidohällar och täckhäll, hvilken senare är 5,5 fot lång, 4 fot bred samt emellan 1,1 och 1,5 fot tjock. Af de andra dösarna qvarstå endast en eller två af sidohällarna, mer eller mindre lutande. Jämte dessa lemningar af stenåldersfolkets begrafningsplats, ses å graffältet, särskildt å dess NÖ sida, mer än 100 större och mindre rösen, antagligen från bronsåldern. [1] Å fältets V sida förekomma flere grafformer från den yngre jernåldern, såsom fyra högar, två fyrsidiga stensättningar med resta hörnstenar, tre tresidiga (s. k. fotangelformiga) stensättningar och en stenrundel med en större midtsten. Äfven S om vägen ligga ett par grafvar, nämligen en mindre stensättning samt en hög.

”Det nu afhandlade graffältet företer äfven en annan märkvärdighet. I dess N ända, som ligger något lägre än den öfriga slätten, träffas sex dammar eller vattengölar, af hvilka åtminstone tre bära tydliga tecken af att vara gräfda. Efter hvad flere af de kringboende upplyste, finnas i dammarne karp och rudor, af hvilka fiskslag det förra eljest icke förekommer i Halland och det senare nu blott finnes i dammar vid några herregårdar. Naturligtvis eger ej något historiskt sammanhang rum mellan graffältet och dammarna. Den antagligaste förklaringen af dessas tillkomst blir väl tills

[1] Såvida icke rösenas innehåll visar dem tillhöra bronsåldern, torde de lika väl kunna hänföras till jernåldern. *Red.*

Digitized by Google

vidare, att något af Hallands kloster haft en landgård vid Fröböke, hvilket ställe, med sina bokhult och prägtiga beten, bildar en verklig oas i det omgifvande magra landet och således varit väl egnadt till en klostergård. Hvad beträffar den äldre odling, hvarom graffältet vitnar, så har den tydligen hit upp följt Fyllinge-ån, hvilket vattendrag här i närheten har sina källor.

"Icke långt härifrån, å den s. k. Skällinge ljung, på andra sidan om den närliggande bergåsen, förekomma jämväl några fornlemningar, såsom ett par rösen, en oval af resta stenar, de fleste af dessa föga mer än fotshöga, och nätt och jämnt höjande sig öfver ljungen."

På kyrkliga minnen är denna trakt ej synnerligen rik. De flesta af kyrkorna äro ändrade eller nybygda. Eldsberga och Tönnersjö kyrkor med långhus, kor och absis tillhöra den romanska tiden, Tjärby och Ysby kyrkor höra till öfvergångstiden (1200-talet). Af gammal inredning finnes ej heller mycket. Funtarne, af sten, äro i allmänhet mycket simpla och grofva; märklig är allenast den i Tjärby, som är uppförd af tegelsten samt prydd med en stentafla i relief, visande en båt med fyra personer och framför båten ett trä med ombõjda grenar.

Hans Hildebrand.

Från Akademiens sammankomster.

Den 13 november 1877.

Chefen för k. ecklesiastikdepartementet hade meddelat en af härvarande k. nederländske ministerresident gjord anmälan, att under sistlidne sommar hade åtskilliga sällsynta eller dyrbara saker blifvit bortstulna i k. Antiqvitetsmuseet i Leiden samt att för denna stöld misstänktes baron Clamor Freytag Estorf, hvilken äfven kallar sig Ernst Meusching, E. Merling eller E. Mecking, tysk till börden, hvilken plägar

Digitized by Google

sätta sig i förbindelse med föreståndare för museer och myntkabinett, för att sälja, ofta till låga pris, annorstädes stulna föremål.

Landshöfdinge-embetet i Vermlands län hade inkommit med 562 svenska silfvermynt, funna i Filipstad, af hvilka inlöstes sex fem-ören af åren 1693, 1706, 1710, 1711 och 1722. Fem af dessa sex beslöt Akademien att öfverlåta till riksbankens myntkabinett.

Landshöfdinge-embetet i Gotlands län hade insändt en bronsfibula, på öfre sidan förgyld, med infattade röda glasstycken (eller granater), en sönderslagen blå glasbägare samt något förrostadt jern, funnet vid Alands i Hogräns socken; samt en öppen armbygel, en stor spiralten med omböjda ändar samt 31 hela och 170 brutna kufiska mynt, allt af silfver, funna vid Pavalds i Lärbro socken. — Båda fynden inlöstes.

Landshöfdinge-embetet i Vexiö län hade anmält, att, på riksantiqvariens yrkande, samtliga fornlemningar å Johannes Larssons egor å hemmanet Prestorp i Berga socken, Sunnerbo härad, blifvit genom allmän kungörelse fridlysta samt meddelat ett af t. f. kronolänsmannen Karlstedt afgifvet besigtningsinstrument, hvaraf inhemtas, att på grafplatsen finnas två större högar, den ena stensatt, fem mindre mycket skadade, samt spår efter tretton högar, och söder om denna plats fem resta stenar (en kullfallen); äfvensom att alla der funna fornsaker längesedan blifvit skingrade med undantag af en perla af sten, hvilken ännu innehafves af jordegaren. — Akademien beslöt att den s. k. stenperlan skulle insändas.

Landshöfdinge-embetet i Elfsborgs län hade underrättat att det, med anledning af en förstörd forntidsgrift på Hökerums egor, Vings socken, Ås härad, genom utfärdad kungörelse erinrat vederbörande om det i k. förordningen af den 29 november 1867 stadgade ansvar för fornlemningars förstörande och ofredande. Ett bilagdt af kronolänsmans J. E. Ericsson afgifvet syneinstrument upplyser att vid grushemtning i en kulle på T. Brovalls egor anträffats en af stenhällar bildad graf, att sedan menniskoben der anträffats, arbetet blifvit instäldt, samt att jordegaren förklarat sig villig inlägga benen i grafven och derefter återställa densamma i sitt förra skick. Landshöfdinge-embetet hade äfven insändt tre flintknifvar, som hittats i samma kulle nära grafven, hvilka Akademien ansåg böra för Statens Historiska Museum behållas.

Flere af enskild person på Öland inköpta fynd inlöstes för Statens Historiska Museum.

Ett, enligt Akademiens uppdrag af hr Bowallius och sekreteraren afgifvet förslag till Akademiens underd. utlåtande öfver underd. ansökningar om understöd af 1878 års statsanslag till resestipendier samt läroböckers och lärda verks utgifvande, inlemnade af dr G. Svederus, förste amanuensen friherre C. E. B. Taube och andre amanuensen, kammarherre C. G. U. Silfverstolpe, upplästes och godkändes.

Anmältes för Akademien att fyra från Näs församling i Skara stift inlösta grafstenar från den romanska tiden inkommit till museum.

Genom byte med byråchefen V. T. Strokirch förvärfvades för k. myntkabinettet en spansk dr. Isabellas piaster i guld af år 1865.

Digitized by Google

Gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:* af Vings församling i Skara stift, en funt; af hr A. Müller, en skifferyxa; af hr k. räntmästaren H. Schlytern, en sigillstamp och fem enskilda ordensdekorationer.

b) till *k. Myntkabinettet:* af grosshandlar J. A. Sandberg, en svensk medalj af silfver.

Den 27 november 1877.

Anmältes att Akademiens hedersledamot kontraktsprosten m. m. dr Gustaf Vilhelm Gumælius aflidit den 22 november.

Med infordrande af underdånigt utlåtande hade Kongl. Maj:t till Akademien öfverlemnat en från hans excellens ministern för utrikes ärenden till chefen för k. ecklesiastik departementet aflåten skrifvelse, jämte bilagda handlingar, rörande en i Frankrike bildad komité för internationela utbyten af officielt tryck, med uppgift på de land, som, med eller utan reservation, antagit det från den franska komitén i sådant afseende utgångna förslaget samt Statistiska Centralbyråns i ämnet afgifna underdåniga utlåtande. — Sedan Akademiens sekreterare redogjort för dessa handlingars innehåll samt den utvidgning utöfver den ursprungliga planen den franska komitén gifvit sitt förslag, beslöt Akademien, med afseende på den ännu icke beräkneliga kostnaden, en i nämnda ändamål särskildt bildad komité skulle medföra, samt den i vissa delar ännu oklara frågans jämförelsevis underordnade vigt för de svenska vetenskapliga samfunden, uti sitt underd. utlåtande hemställa, om icke, i händelse Kongl. Maj:t skulle besluta, att äfven Sverige bör antaga förslaget om internationelt utbyte af officielt tryck, ett sådant antagande må ske med den inskränkning och under de vilkor Statistiska Centralbyrån föreslagit.

Tre spiraltenar samt 21 hela och några brutna kufiska mynt, inlöstes, hörande till det förut inlösta Pavaldsfyndet (jfr föreg. sida).

Genom landshöfdinge-embetet i Gotlands län hade Akademien fått mottaga en, å Gotlands jernvägsaktiebolags vägnar, af friherre Ernst von Vegesack aflåten skrifvelse, med uppgift, att under jernvägsarbetet på ön hittills endast en forntidsgraf blifvit borträjd och att i denna, hvilken dr P. A. Säve förklarat sakna märkvärdighet, icke träffats några fornsaker, utan endast ett menniskoskelett, hvilket blifvit inlemnadt till Gotlands s. k. fornsal i Visby, samt att de fornsaker som i tidningarna uppgifvits hafva blifvit under jernvägsarbetet tillvaratagna, tillfälligtvis anträffats under släta marken och af sådant skäl ansetts icke behöfva åt staten hembjudas. — Akademien beslöt att genom landshöfdinge-embetet infordra uppgift på hemman och socken der ifrågavarande graf var belägen, samt i original eller kopia den i friherre von Vegesacks skrifvelse omnämnda ritningen jämte beskrifning på grafvens omfång och beskaffenhet.

Kyrkoherden Anton Nordlund hade underrättat att i Vätö kyrka i Roslagen upptäckts gamla målningar under rappningen och att församlingen har för afsigt att på nytt hvitmena kyrkans hvalf och väggar.

Digitized by Google

— Akademien beslöt till en början anmoda hr V. Schürer von Waldheim att undersöka beskaffenheten af dessa målningar.

En funt från Ottrava kyrka i Skara stift inköptes.

Godsegaren E. Lundeberg hade anmält att på Sandviks säteri i Sandviks socken, Vestbo härad, Jönköpings län, finnes på en åkerträda ett röse, möjligen omslutande en graf, hvilket han ämnar borttaga, och anhållit att, i händelse Akademien önskar undersöka detsamma, sådant måtte ske före den 1 augusti nästkommande år. — Akademien beslöt lemna det svar, att i händelse rösets borttagande är af väsendlig vigt för jordegaren, Akademien skall låta besörja dess undersökning, men att ännu icke kan bestämmas huruvida en sådan undersökning kan ske nästa år, och skulle sökanden anmanas att intill dess sådan undersökning skett, lemna ifrågavarande fornlemning orörd.

Akademien lemnade bifall till musei-intendenten G. Brusevitz' anhållan att med vederbörandes tillstånd till Göteborgs museum intaga en messhake från 1640-talet, förvarad i Eriksbergs kyrka i Vestergötland samt från Skallsjö kyrka i samma landskap en baldakin som anses hafva tillhört en funt från 1600-talet, ett s. k. sorgebaner för Johan Gustafsson Örnevinge och en i kordörren liggande tröskelsten med en inhuggen figur liknande ett hakkors.

Kammarherren M. Lagerberg hade inlemnat förslag till en minnespenning, som S. Andreas' skotska frimurareloge i Göteborg "De tre förenade kronor", beslutit låta prägla, för att vid logens snart stundande hundraårsfest utdelas bland barnhusbarnen. Akademien ansåg sig för sin del icke hafva skäl att ifrågasätta någon ändring af detta förslag.

För Akademien uppvisades en af bibliotekarien K. Torin inlemnad teckning af den runsten han på Akademiens bekostnad uttagit ur Åsaka kyrkas mur i Kållands härad, Vestergötland.

Till enskild person såldes 120 utländska kopparmynt ur k. Myntkabinettets duplettförråd.

Pastor L. F. Palmgren hade inlemnat en utförlig beskrifning öfver ett af honom, enligt Akademiens anmodan, undersökt grafröse på platsen invid den nyuppförda bostaden å Rydaholms prestgård i Östbo härad, Jönköpings län. De vid undersökningen anträffade fynden, dels stenåldersfornsaker från en kista i rösets midt, dels föremål af jern och brons (från jernåldern) m. m. från rösets utkant.

Från Vesterviks läroverks samling förvärfvades för k. Myntkabinettet genom byte tvenne kufiska silfvermynt.

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af landtmätaren V. O. Videstedt, en half stenyxa;

b) till *k. Myntkabinettet:*

af Uppsala Universitets Konsistorium: ett exemplar i brons af universitetets festmedalj; af brukspatron F. Mannerstråle, ett utländskt guldmynt.

c) till *Akademiens boksamling:*

Digitized by Google

af hr C. J. Schlyter, hans nyligen utgifna ordbok till Samlingen af Sveriges gamla lagar; af *Royal Historical Society* i London, sjette delen af dess utgifna Handlingar.

Akademien beslöt att till sin ledamot hr Schlyter aflåta en skrifvelse med lyckönskan för det han fullbordat sitt storartade arbete med de svenska medeltidslagarna.

Den 11 december 1877.

Ett armband af guld, möjligen från 1500-talet, funnet vid Vårby i Huddinge socken, Svartlösa härad, Södermanland, och hembjudet genom landshöfdinge-embetet i Stockholms län, inlöstes icke.

En modern öronring, funnen i en åker vid nr 3 Trosnäs i Ölands Norra Mot och hembjuden genom landshöfdinge-embetet, inlöstes icke.

Af fyndet från Petersberg vid Skeninge (jfr *Månadsbladet* nr 69 & 70 s. 536) inlöstes malmgrytan samt 12 svenska örtugar, 23 utländska Viertelpfennige och 1200 svenska brakteater.

Af ett på enskild väg hembjudet fynd från häradsskrifvareboställlet Berga i Drottens socken bredvid Söderköping, bestående af 3 k. Albrechts örtugar, 52 samtida mynt från Visby och 8 tyska stadsmynt, inlöstes två svenska örtugar och ett tyskt mynt.

Landshöfdinge-embetet i Elfsborgs län hade insändt en ansökning af Edvin Emanuelsson att för tillämnad odling få borttaga sju särskildt beskrifna grafhögar på hemmanet Vångsjö i Håbols socken på Dal. Akademien beslöt att dessa högar skulle undersökas.

Kyrkoherden Nordlund hade anmält, att frågan om nyrappning å takhvalfven i Vätö kyrka (jfr s. 575), blifvit uppskjuten.

Pastor Palmgren hade inlemnat berättelse om den undersökning han, enligt Akademiens uppdrag, verkställt i fjorton forntida grafhögar på Kållerstad Qvarngårds egor i Kållerstads socken, Vestbo härad, jämte upplysningar om andra fornlemningar dem han på resan till och från nämnda hemman uppsökt och antecknat, bland hvilka omnämnes en sedan förlidet år förstörd hällkista å den s. k. Trollehed på Karaby ryd i Ås socken, der åtskilliga fornsaker lära hafva anträffats, men blifvit förskingrade. — Akademien beslöt att hos landshöfdinge-embetet begära undersökning rörande nämnda åverkan.

Kommissionslandmätaren O. F. Beckmarck hade inlemnat beskrifning öfver en af honom anträffad grupp af fornlemningar, bestående af sju nära hvarandra liggande ringformiga stensättningar med nio stenar af 2—3 f. höjd, på den s. k. Lagmanskullen, å säteriet Lagmansholms egor nära Alingsås, hvarjämte han bifogat en omsorgsfullt utförd karta öfver platsen med närmaste omgifningar, — Akademien beslöt att som aktnings- och tacksamhetsbevis för dessa upplysningar till hr Beckmarck öfverlemna ett exemplar i silfver af Akademiens antiqvariska prismedalj.

Förslag till minnespenningar öfver öfverfältläkaren P. af Bjerkén, biskop C. A. Agardh och Carl von Linné godkändes.

Till arbetande ledamot invaldes Akademiens andre amanuens dr Gustaf Oscar Augustin Montelius.

Digitized by Google

Följande gåfvor anmältes:

a) till *Statens Historiska Museum:*

af regementspastorn Hallborg, en spjutspets af skiffer.

b) till *k. Myntkabinettet:*

af H. M. Konungen, tre norska medaljer.

Den 19 december 1877.

Akademiens invalde ledamot hr Ljunggren, som infunnit sig för att taga inträde, uppläste en afhandling om *Den nationela rörelsen i svenska vitterheten år 1811.* Talet besvarades af sekreteraren.

För Akademien anmältes, att dess ledamot hr J. E. Rydqvist aflidit den 17 december.

Chefen för k. ecklesiastikdepartementet hade i skrifvelse meddelat underrättelse, att Kongl. Maj:t anvisat 8,500 kr. till betäckande af anmäld brist i de för bestridande af 1874 års kongress' utgifter afsedda tillgångar.

En lång hopböjd i ena ändan ornerad guldten (en skadad halsring) vägande 1 ℔ 1 ort 40 korn och i fint guld hållande 0,766, funnen å hemmanet Lund i Naums socken, Barne härad, Vestergötland, inlöstes med 940 kronor. Ett modernt spänne, hembjudet af samma hittare, inlöstes icke.

Tretio fynd från Gotland inlöstes, från Boge, Bro, Ekeby, Endre, Eskelems, Gothems, Hörsne, Klinte, Närs, Sanda, Sjonhems, Tingstäde, Tofta, Vallstena, Vänge och Väte socknar, deribland sex fynd från stenåldern, ett från bronsåldern, 21 från jernåldern.

Följande gåfvor till *Statens Historiska Museum* anmältes:

af brukspatron G. Benedicks, ett rhenländskt lerkrus af år 1597.

Gåfvor till Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet år 1876.

28. Af kontraktsprosten *J. S. Söderberg:* en liten väl arbetad yxa af grönsten, närmast lik M. 39, men endast 3 dec.-tum lång, funnen i Hanebo socken, Helsingland. Inv. 5768.

29. Af läroverksadjunkten *Gomer Brunius* i Landskrona: ett knifskaft af brons från 1500-talet, funnet i Skåne. Inv. 5769.

30. Af fru *Lea Ahlborn:* en minnespenning af brons präglad i Nederland med anledning af H. M. Drottning Lovisas död; frånsidans inskrift: *Ulla dies memori non eximet ævo.* Inv. 5770; — ett ex. i brons af en medalj som hon graverat i anledning af Vasa hofrätts hundraårsfest. Inv. 5782. — ett ex. i brons af en medalj som hon graverat för allmänna finska utställningen i Helsingfors 1876. Inv. 5800.

Digitized by Google

31. Af hr *F. Arfvidsson* från Finland: sju nyare österländska silfvermynt (4 från Khokand, 2 från Bokhara, 1 från Khiwa). Inv. 5771.

32. Af provincialläkaren dr *A. A. Åström* i Målilla: 85 föremål från stenåldern, den tidigare jernåldern och senare tid, de flesta från Målilla, Tveta, Gårveda, Virserums, Kristdala, Karltorps, Mörlunda och Hvena socknar i Kalmar län. Inv. 5780.

33. Af direktör *W. Grönberger:* en s. k. vildman med klubba, bronsfigur från nyare tid, funnen i Vadstena. Inv. 5781.

34. Af guvernören *B. L. Ulrich:* fem dansk-vestindiska mynt, 4 i silfver, 1 i brons. Inv. 5792; — ett silfvermynt från Venezuela à $^1/_2$ dollar. Inv. 5876.

35. Af *Svärta* församling i Strängnäs' stift (på bemedling af kontraktsprosten dr Thyselius): en messhake från medeltiden, af röd blommig sammet med derpå fästad broderad krage, framställande de tre vise männen frambärande skänker till Christusbarnet, derunder en broderad remsa med två helgonbilder; — två par med silke broderade remsor till en messhake eller korkåpa från medeltiden med bilder af apostlar och andra helgon; — en skadad messhake af svart tyg med påsydda band af silfver- och koppartråd. Inv. 5797.

36. Af *Östra Eneby* församling i Linköpings stift (på bemedling af kyrkoherden C. A. Ekeborgh): två höga ljusstafvar af trä, den ena med Vår fru och Barnet samt den hel. Katarina af Alexandria, den andra med Vår fru och Barnet samt den heliga Barbara, alla bilderna skulpterade i trä och anbragta på stafvarnes öfre ändar. Inv. 5798.

37. Af grefve *Axel Gabriel Bjelke:* en stor linneduk med årtalet 1573 samt danske riksrådet Tage Totts och hans frus Elsa Ulfstands fäderne- och möderneвapen samt ornament i silkebroderi; — ett kors med kedja af silfver, med gammalslavisk inskrift; — en fyrkantig plåt emaljerad, med två helgonbilder å den ena och en rysk inskrift på den andra sidan: — ett litet triptychon af messing med ryska helgonfigurer; — en thaler, slagen för hertigarne Wolfgang och Philip af Braunschweig-Lüneburg år 1685, med infattning och kedja af silfver; — en guldvigt i träfodral med vågbalans och prof på myntpräglar från medlet af 1600-talet; — 2 medaljer, en preussisk och en nordamerikansk, båda i koppar; — 151 svenska och utländska mynt (86 i silfver, 62 i koppar, 3 i brons); — tre ark skriftliga anteckningar om de skänkta föremålen. Inv. 5799.

38. Af professor *F. W. Scholander:* ett normalmått af messing med Georg Stjernhjelms vapensköld inslagen på handtaget. Inv. 5801.

39. Af hr *C. M. Fürst:* en vid Hjortshammar i Förkärla socken, Blekinge, funnen trind, i ena ändan tvärt afslagen, i den andra tillskärpt sten. Inv. 5816.

40. Af ministerialrådet *J. Iversen* i St Petersburg: en i brons präglad medalj öfver gifvarens fader Theophilus Alexis Iversen, död i Reval den 5 januari 1872. Inv. 5817.

41. Af fröken *L. Wahrenbergs* sterbhusdelegare: ett ex. i brons af en fröken W. tilldelad engelsk industriutställningsmedalj af år 1874. Inv. 5868.

Digitized by Google

42, Af docenten *A. Nathorst:* ett bronsbeslag, (från medeltiden), ena ändan i liljeform. Inv. 5877.

43. Af hr *R. Bergström:* två bitar af en i bronsplåt arbetad örn (från äldre medeltiden). Inv. 5878.

44. Af pastor *C. G. Mozart* på Visingsö: en bit af ett simpelt lerkärl, 6 perlor af karneol, bergkristall och glasfluss, samt en liten bit af en dubbelskalig oval spännbuckla, allt utgörande en qvarlefva af ett graffynd från Visingsö. Inv. 5879.

45. Af *k. Serafimerordensgillet:* ett ex. i brons af en minnespenning som vid 1876 års hygieniska utställning och kongress i Brüxelles tilldelades öfverstyrelsen för hospitalen i Sverige. Inv. 5880.

Litteratur.

Säve, P. A., Åkerns sagor, spridda drag ur odlingshäfderna och folklifvet på Gotland. 8. 140 s. — Pris: 1 kr. 50 öre.

Silfverstolpe, C., Historiskt bibliotek. Ny följd 1: 3. — Innehåll: Liske, öfversigt af den polska litteraturen med särskildt afseende på den svenska historien; Bergström, R., några anteckningar om våra historiska folkvisor; Granskningar och anmälningar (Steenstrup, Inledning i Normannertiden; Weibull & Tegnér, Lunds Universitets Historia; Budinszky, die Universität Paris im Mittelalter; Björlin, Bilder ur Sveriges krigshistoria). Nordisk årsbok 1876. Bibliografi.

—— —— —— 1877. Första häftet. Innehåll: Boethius, S. J., Om den svenska högadeln under k. Sigismunds regering; Ahlquist, A. G., Om sturemorden. Granskningar och smärre anmärkningar (Svedelius, smärre skrifter III; Svedelius, Inledning till Europas och Amerikas statskunskap; Campori, Cesare, Raimondo Montecucoli.

—— —— —— 1877. Andra häftet. Innehåll: Ödberg, F., Om svenska konungens domsrätt 1; Fryxell, And., Anmärkningar mot Bernhard von Beskows skrift Karl XII i Alt-Ranstadt; Nilsson, Olof, Blad ur k. Gustaf III:s och dr. Sofia Magdalenas giftermålshistoria. 1. — Strödda meddelanden (Odhner, om slaget vid Lützen; om k. Gustaf I:s närmaste fränder). — Granskningar och anmälningar (Klingspor, Sveriges adel under 1600- och 1700-talen; Cronholm, Trettioåriga kriget och underhandlingarna från Gustaf II Adolfs död till Westfaliska fredsslutet; Annerstedt, Scriptores rerum Suecicarum medii ævi III; Annerstedt, Upsala Universitets historia; Rydberg, Sverges traktater med främmande magter; Malmström, Sveriges politiska historia ifrån Karl XII:s död).

Malmström, *C. G.,* Sveriges politiska historia från k. Carl XII:s död till statshvälfningen 1772. Femte delen. VII + 490. — Pris: 4 kr. 50 öre. — Sjette delen. VIII + 457 + 93. 8. Pris: 5 kr. 25 öre.

Digitized by Google

Sveriges historia från äldsta tider till våra dagar:

Montelius, Sveriges hednatid samt medeltid, förra skedet från år 1060 till år 1350. H. 4—6. 246 s. med 213 träsnitt. 8. Pris: 3 kr.

Hildebrand, Hans, Sveriges medeltid, senare skedet 1350—1521. H. 5 och 6. — 182 s. med 163 träsnitt. 8. Pris: 2 kr.

Alin, Oscar, Sveriges Nydaningstid. — h. 1—3. — 240 s. med 73 träsnitt. 8. — Pris: 3 kr.

Svedelius, W. E., Smärre skrifter III. — 186 s. 8. — Pris: 2 kr. 25 öre.

Innehåll: Tal till firande af Birger Jarls och Stockholms grundläggnings sexhundraåriga minne; minne af Olaus Petri.

Gödecke, P. A., Edda. En isländsk samling folkliga forntidsdikter om Nordens gudar och hjeltar. — XIX + 396. — 8. — Pris: 5 kr.

Ljunggren, G., Svenska vitterhetens häfder efter Gustaf III:s död. II. 1792—1796. h. 4. — 138 s. — 8. — Pris: 1 kr. 50 öre.

Ljungström, C. J., Wartofta härad och staden Falköping. — 200 s. + 1 pl. — 4. — Pris: 6 kr.

Numismatiska meddelanden, utgifna af Svenska Numismatiska Föreningen IV. — 86 s. — 8. — Pris: 5 kr.

Innehåll: Stjernstedt, A. W., Tillägg till beskrifning öfver svenska polletter. — A. W. S., Om Sigismunds Treöre af år 1573. — Snoilsky, Svenska enskilda personers minnespenningar efter 1860. — Montelius, Oscar, k. Myntkabinettets tillväxt under åren 1875 och 1876. — A. W. S., Numismatisk återblick.

Noreen, Ad., Fryksdalsmålets ljudlära. — VII + 90 s. — Pris: 2 kr.

Klockhoff, O., Partalopasagan för första gången utgifven. — XXII + 45 s. — 8. — Pris: 1 kr. 50 öre.

Aminson, H., Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, på uppdrag af Södermanlands Fornminnesförening utgifven af H. A. I. — X + 118 s. — 8. — Pris: 2 kr.

Innehåll: Fornminnesföreningens verksamhet (runstenarnes vård); Hedström, C. W., Den forna dominikaner-klosterkyrkan i Strengnäs (med pl.); Folkvisor med melodier, samlade af E. Öberg. — G. Ericsson, Ordlista öfver Åkers och Ö. Rekarnes härads folkspråk; Ordstäf; ordspråkslika talesätt; gåtor; ordlekar; vidskepelse; besvärjelse och läsning; Agrell, P., Om Nämndö äldsta kyrkas höga ålder.

Silverstolpe, C., Källor till svenska teaterns historia. — 40 s. + 1 pl. — (ej i bokhandeln).

Annerstedt, C., Upsala Universitets historia I. 1477—1654. XI + 412 s. — 8. — Bihang I. Handlingar 1477—1654. 416 s. — 8. — Pris: 11 kr.

Granlund, V., K. Gustaf I:s registratur. VII: 1. 1530, 1531. — 226 s. — 8. — (Handlingar rörande Sveriges historia. 1:a serien). — Pris: 3 kr. 50 öre.

Rietz, Svenskt dialektlexikon eller ordbok öfver svenska allmogemålet. — XVI + 539 s. — 4. — Pris: 20 kr.

Digitized by Google

Blomberg, C. J., Ångermanländska bidrag till de svenska allmogemålens ljudlära. — VIII+41 s. — 8. — Pris: 1 kr.

Sundberg, A. N., Jakob Ulfsson, Svea rikes ärkebiskop 1470--1515. — 75 s. — 8. — Pris: 1 kr. 50 öre.

Alin, O., Om svenska rådets sammansättning under medeltiden. — 31 s. — 8. — Pris: 75 öre.

Cronholm, Abr., Trettioåriga kriget och underhandlingarna i Tyskland från Gustaf II Adolfs död till Westfaliska fredsslutet. I: 2. — VII +501 s. — 8. — Pris: 7 kr.

Kerfstedt, P., Några anmärkningar rörande Chr. Naumanns framställning af svenska statsförfattningens historiska utveckling under forntiden och medeltiden. — 25 s. — 8. — Pris: 50 öre.

Schlyter, C. J., Ordbok till samlingen af Sveriges gamla lagar. — LIV +818 s. — 4. — Pris: 20 kr.

Svenska Akademiens Handlingar från 1796. LII. — 356 s. — 8. — Pris: 4 kr.

Lieblein, J., Egypten i dess minnesmärken och i dess förhållande till Palestina och Grekland. — 120 s. + 4 pl. — 8. — Pris: 2 kr. 50 öre.

Collin, A. Z., Om och ur Rig-Veda. Bilder ur de indiska ariernas äldsta kulturlif. I. Vedatidens menniskor. — 110 s. — Pris: 2 kr.

Falkman, Axel, Ortnamnen i Skåne. Etymologiskt försök. — 284 s. — 8. — Pris: 3 kr.

Ur den arkeologiska litteraturen.

5.

Aspelin, J. R., Antiquités du Nord finno-ougrien. Häft. 1 och 2.

Helsingfors, 1877. — 4:o. — Häftet 1 med X+94 s. samt 401 figurer i träsnitt; häftet 2 med 172 s. samt 407 träsnitt.

Det arbete, hvars franska titel här återgifvits, är af flere anledningar värdt synnerlig uppmärksamhet af alla dem som intressera sig för fornsaksstudiet. Det är ett vackert vitnesbörd på en gång om den outtröttliga flit, med hvilken dr Aspelin studerat de finska och ryska fornsakssamlingarna, och om den upplysta frikostighet, med hvilken de finska myndigheterna möjliggöra icke blott sådana omfattande studier utan ock deras offentliggörande. Det utgör derjämte ett ytterst vigtigt bidrag till kännedomen om vår verldsdels forna förhållanden, framför allt vigtigt för oss i Sverige, efter som det lägger fram för oss i stort antal de fornsakstyper som förekomma i trakter, hvilka i öster stöta intill vårt eget land, till en del i trakter, som fordom legat under Sveriges krona.

Digitized by Google

En hvar som med uppmärksamhet läst dr Aspelins värderika afhandlingar om den finsk-ugriska gruppens fornsaksförhållanden i Stockholmskongressens berättelse [1] kan ana af hvilken betydelse för vetenskapen det bör vara att få ett så rikhaltigt material från samma näjder samladt och ordnadt som förekommer i de två första häftena af detta stora planchverk.

Det första häftet innehåller afbildningar från sten- och bronsåldern inom det finsk-ugriska området och omfattar följande grupper: *stenåldern, baltisk-litauiska gruppen* d. v. s. stenåldern i de ryska Östersjöprovinserna och i Litauen; *stenåldern, finska gruppen* d. v. s. stenåldern i Finland, ryska Karelen samt trakterna kring Onegasjön; *stenåldern, nordryska gruppen; den altaisk-uraliska bronsåldern* samt *spår af bronsåldern i Finland och i de ryska östersjöprovinserna.*

Den nordryska stenåldern, karakteriserad genom ett ymnigt användande af flintan, visar sig såväl derigenom som genom de till den samma hörande typer stå i ett nära slägtskapsförhållande till stenåldern i Skandinavien, Danmark och Nordtyskland. Polen bildar förmedlingen mellan de två skilda områdena. Mellan de två armarne af den nordiska provinsen ligger den baltisk-litauisk-finska stenålderns område inklämdt, och ofvan om detta den arktiska stenålderns, hvars inom Finland förekommande former dr Aspelin här sammanför med de vestfinska, ehuru han angifver, att en söndring i två grupper framdeles torde blifva nödig. Befintligheten af en sådan olikhet framhåller dock dr Aspelin, som det synes med fullt skäl, i sitt ena föredrag vid Stockholms-kongressen.

Det andra häftet innehåller *jernåldern, grafältet vid Ananino,* (vid Kama); *siberiska fornsaker som återgifva typer från den altaisk-uraliska bronsåldern; jernåldern, permiska fornsaker; fornsaker från Bilarsk och Bolgary* [2] *som visa frändskap med de finsk-ugriska fornsaksformerna; fornsaker egendomliga för guvernementet Viatka.* Den verld, som dessa plancher med deras rika innehåll öppna för oss, är i många fall en främmande men en inom hvilken vi kunna spåra hvarjehanda från kända håll utgångna strömningar. Vinsten består deri, att man icke allenast ser hurudana fornsakerna i dessa trakter äro beskaffade, utan ock särskildt huruledes det främmande inflytandet verkade här på ett något olika sätt än inom andra områden. För studiet af den jämförande fornkunskapens hufvudfrågor bör derföre dr Aspelins arbete bära mycken frukt.

Arbetet kommer att omfatta ännu tre häften och anses skola vara färdigt under loppet af år 1879. Det finnes icke tillgängligt i bokhandeln, men erhålles om man insänder priset (för första häftet 15 francs, för det andra 12 francs) till förläggaren, bokhandlaren E. W. Edlund i Helsingfors. Tredje häftet kommer att behandla Jernåldern vid öfre Volga och bort till Ingermanland i vester, fjerde häftet den tidigare och senare Jernåldern i Finland, femte häftet den tidigare och senare Jernåldern i Östersjöprovinserna.

Hans Hildebrand.

[1] Sur l'âge de la pierre des régions finno-ougriennes; — Sur l'âge du bronze altaïco-ouralien; — Sur les formes qui caractérisent le groupe finno-ougrien pendant l'âge du fer.

[2] I guvernementet Kasan.

Digitized by Google

Statens Historiska Museum och k. Myntkabinettet

hafva under år 1877 besökts af följande antal personer:

Januari	1,328.	Juli	3,553.
Februari	1,516.	Augusti	3,368.
Mars	1,111.	September	2,226.
April	1,472.	Oktober	1,272.
Maj	2,116.	November	1,298.
Juni	2,864.	December	712.
		Summa	22,836.

Medeltalet af besökande under de närmast föregående fem åren har varit 26,756.

Museet och Myntkabinettet hållas öppna för allmänheten tisdagar och fredagar, sommartiden kl. 12—3, vintertiden kl. 12—2, utan afgift. För forskare är det tillgängligt alla hvardagar.

Månadsbladet utkommer med tolf nummer för år 1878. Med anledningen af de dryga omkostnader som äro förenade med Månadsbladets utgifning har Akademien funnit sig föranlåten att höja priset till Tre kronor för årgången. Prenumeration mottages fortfarande å postkontoren samt i bokhandeln.

Ett tredubbelt nummer, för januari, februari och mars, utlemnas i början af april.

Till intagande i Månadsbladet äro afsedda, bland annat, följande bidrag: Stipendiatberättelser för det förflutna året af hrr Hofberg, Nordenskjöld m. fl., redogörelse för dr Hans Hildebrands tjensteresa 1877 i Norrland samt för hans iaktagelser der af hednatidens och medeltidens fornminnen (grafhögar, rösen, kyrklig arkitektur, bildhuggare- och målarekonst); forts. af dr Montelii redogörelser för grafundersökningar, af uppsatserna om de nordiska helgonen och om resebeskrifningar från medeltiden; om märken som gåfvos pilgrimer, som besökte Vadstena kloster; målningar i Valö kyrka i Roslagen o. s. v.

Detta nummer lades under pressen den 21 mars 1878.

Stockholm 1878. P. A. Norstedt & Söner.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Vitterhets. V64
Historie Och Antiqvitets v.4-6
Akademiens.
Manadsblad.

DL601
V.64
v. 4-6
203930
Stockholm
UNIVE... RARY

Digitized by Google

Digitized by Google